

UNIVERSITY OF ARIZONA

39001003365205

LISTY FILOLOGICKÉ.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

V, 32

Odpovědní redaktoři

pro filologii slovanskou:

Jan Gebauer a Jaroslav Vlček,

pro filologii klassickou:

Josef Král a Frant. Groh.

ROČNÍK TŘICÁTÝ DRUHÝ.

V PRAZE.

Tiskem České grafické akec. společnosti »Unie«.

1905.

Obsah ročníku třicátého druhého.

Pojednání.

	Strana
Forum Romanum a sacra via. Referuje L. Brtnický	1—12, 81—96
Ke kritice některých ód Horatiových. Podává Otakar Jiráni	12—19, 96—102
Zenská otázka v V. a IV. stol. před Kr. Napsal Karel Müller	161—193
Achilles či Achilles Aristarchi? Příspěvek k tragediím En-	
niovým. Napsal O. Jiráni	194—199
O Catonových Origines. Napsal Tomáš Hrubý	199—207
O Kretě předhistorické. Napsal Em. Peroutka	321—331, 401—415
Kdy a kým sepsána byla báseň Aetna? Napsal Ferd. Vaněk	332—346
Prolog Terentiova Heautontimorumenia. Napsal Jos. Hruša	415—422
Alexander Nikolajevič Pypin (1833—1904). Nástin jeho ži-	
vota a práce. Napsal J. Polívka	19—40, 103—119, 208—221
Daktylský rythmus v básních Bezručových. Podává Karel	
Wenig	121—124
Klácelova »filosofie řeči české« a spor jí vznícený. Příspěvek	
k dějinám blouznění o jazyce. Napsal St. Souček	222—258, 346—376, 428—450
Ruské vzdělání Chalúpkovy básně »Mor ho!« Podává J. Po-	
livka	422—427
Archiv literárně historický:	
XIV. Z korrespondence hr. A. F. Mitrovského. Podává	
dr. V. J. Nováček	40—47, 124—130
XV. Příspěvek k dějinám cenzury za arcibiskupa Anto-	
nína Brusa. Podává Fr. Tischer, kníž. arcib. konsti-	
storní archivář	258—271, 376—379

Úvahy.

	Strana
L. Brtnický: Ch. Huelsen, Das Forum Romanum, seine Geschichte und seine Denkmäler	47—48
L. Brtnický: Eugen Petersen, Comitium. Rostra. Grab des Romulus	48—49
O. Jiráni: Ennianae poesis reliquiae iteratis curis recensuit J. Vahlen	49—51
O. Jiráni: Q. Ennio, I frammenti degli Annali, editi e illustrati da L. Valmaggi	51—52
O. Jiráni: Q. Horatius Flaccus. Oden und Epoden erklärt von Luc. Müller	52—55
Jos. Němec: Alois Holas, Přípravy k XXI. knize dějin Liviových. — Týž, Přípravy k XXII. knize dějin Liviových .	55—56
O. Jiráni: Attilio De-Marchi, Il culto privato di Roma antica. II. La religione gentilizia e collegiale	130—131
K. Wenig: Friedrich Cauer, Ciceros politisches Denken . . .	131—133
T. Snětivý: G. Suetonia Tranquilla Životopisy XII císařů římských. Přeložil V. Kubelka	133—142
E. Peroutka: V. Buzeskul, Введеніе въ исто́рии Греции . . .	272—273
L. Brtnický: Ferd. Noack, Homerische Paläste	273—275
F. Čáda: Adolf Menzel, Untersuchungen zum Sokrates-Processe	275—276
J. Brant: Richard Heinze, Virgils epische Technik	276—281
O. Jiráni: G. W. Paschal, A study of Quintus of Smyrna . . .	281—282
Jos. Zubatý: Die Demonstrativpronomina der indogermanischen Sprachen. Eine bedeutungsgeschichtliche Untersuchung von Karl Brugmann	282—295
Jos. Zubatý: Dorer und Achäer. Von Richard Meister . . .	295—299
O. Hujer: W. G. Hale and C. Darling Buck, A Latin grammar .	299—301
Rud. Kníže: Limen Indicum. Avviamento allo studio del sanscrito per F. G. Fumi	301—302
F. Čáda: Dr. Ernst Horneffer, Platon gegen Sokrates . . .	379—381
J. Brant: Friedrich Falbrecht und Franz Sommer, Über den Unterricht in der bildenden Kunst am Gymnasium II. — Franz Sommer, Über den Unterricht in der bildenden Kunst am Gymnasium III.	381—383
R. Schenk a F. Groh: T. Maccia Plauta Mostellaria. Přeložil Jan Lad. Čapek	383—388
O. Jiráni: Oskar Jäger, Homer und Horaz im Gymnasialunterricht	450—452
O. Jiráni: A. Hauvette, Archiloque sa vie et ses poésies . .	452—454
J. Brant: Hermann Ubelli, Phidias	454—455
E. Peroutka: J. P. Mahaffy, The progress of Hellenism in Alexanders empire	455—456
K. Wenig: Friedrich Leo, Der Saturnische Vers	457—459

Jos. Straka: Xenofontovy drobné spisy. Přeložil Dr. Karel Müller	459—464
R. Kníže: Buddhismus. Napsal Alois Lang	464—465
V. Sládek: Homéros. Příběhy Odysseovy. Z Odysseie přeložil Otmar Vaňorný	465—466
E. Smetánka: Václav Vondrák, O původu Kijevských listů a Pražských zlomků a o bohemismech v starších církevně-slovanských památkách vůbec	57—60
E. Smetánka: Ignác Hošek, Nářečí českomoravské	60—63
E. Smetánka: Quido Hodura, Nářečí Litomyšlské (Dialektologie)	63—67
J. Polívka: Literatura religijnia w Polsce średniowiecznej. Skreślil Aleksander Brückner	143—151
J. Máchal: Karel Jaromír Erben. Veškeré spisy básnické. Vydání kritické. Uspořádal Jaroslav Sutnar	151—152
A. Novák: Josef František Smetana, Básně	302—307
A. Novák: Jiří Karásek ze Lvovic, Impressionisté a ironikové	307—310
Jiří Horák: M. Слеранский, Завѣты двѣнадцати патріарховъ въ старинной чешской письменности. Оттискъ изъ Сборника въ честь В. И. Ламанского	310—312
J. Máchal: И. И. Замотинъ, Романтизмъ двадцатыхъ годовъ XIX. ст. въ русской литературѣ	312—314
O. Hujer: Dr. Ant. Beer, Kleine Beiträge zur gotischen Syntax	314—315
Oldřich Hujer: A. Leskien, Handbuch der altblugarischen (altkirchen slavischen) Sprache	389—390
V. Laciná: Nejstarší památky jazyka i písemnictví českého. Vydal Dr. V. Flajšhans	466—472
J. Polívka: Кореспонденция Якова Головацкого в літах 1850—62. Выдал Др. Кирило Студинский	473—475
A. Kraus: Dr. Antonín Beer, O stopách vlivu německého v češtině staré	475—476
A. Kraus: G. E. Lessing, Mina z Barnhelmu. Přeložil Josef Kratochvíl	476—477

Hlídka programů středních škol.

Václav Sládek: Z výtězných zpěvů Pindarových v rhythmech původních přízvučně podává Václav Veverka	67—68
R. E. Karras: Jezdci. Komodie Aristofanova. Přeložil Aug. Krejčí	68—71
R. E. Karras: Dionysiův neb Longinův spis »O vznešenu slovesném«. Přeložil Václav Sládek	71
Karel Wenig: Daniel Seidl, Rozbor Demosthenovy řeči proti Andronitonovi	71—73
Ferd. Vaněk: Básně Catalepton přičítané P. Vergiliovi Maronovi. Napsal Rudolf Neuhöfer	73—74

Ferd. Vaněk: Studium řeckého jazyka na gymnasiích. Napsal řed. Jan Šafránek	75
Jos. Straka: Jan Placek, Příspěvky k výkladu vět vedlejších u Caesara dle nauky o samostatném a vztažném užívání časů	152—153
L. Brtnický: Jan Zeman, Z Catanie ke krateru Aetny. Vzpo- mínka na cestu po Sicilii	153
L. Brtnický: Fr. Jezdinský, Antický vkus. Úvaha na základě studijní cesty do Řecka	390—391
L. Brtnický: P. Bedřich Dušek, Dvojí Řím	391—392
O. Hujer: Ferdinand Hoffmeistr, O nominálních a pronomi- nálních ablativech na d ve staré latině	392—393
R. E. Karras: Josef Němec, Několik epigramů Martialových v přízvučném překladě	393—395
Jos. C. Čapek: Logický rozbor čtyř dialogů Platonových. Na- psal Dr. Josef Sedláček	477—478
E. Smetánka: František Hanus, Příspěvek k vokalismu pod- řečí litovelského	75—76
O. Hujer: Ant. Kudrnovský, Přípony s- v-	153—156
Ant. Beer a E. Smetánka: Oldřich Hujer, Dissimilace souhlásek v češtině	395—397
Drobné zprávy	76—80, 156—160, 315—320, 397—406, 479—480

Forum Romanum a sacra via.

Referuje L. Brtnický.

Římské forum a jeho nejbližší okolí je skoro po šest let předmětem výkopů a zkoumání, jimiž celá řada nových věcí vyšla na jevo a po nichž plány fora, jak po roce 1885 jsou vydány, potřebují doplnění a oprav. Rada výzkumů je tak značná, že není od místa, je sestavit a přehlédnouti. Bude nám při tom referovati nejen o věcech jistých a péči archaeologů vyložených, nýbrž i o mnohých nejistých a záhadných; neboť kopání někdy, místo co by lépe objasnilo minulost, vede k otázkám, k nimž nepodaří se nalézti odpovědi.

Na podzim r. 1898 věnována troskám fora pečlivá pozornost. Srovnány byly architektonické úlomky po foru rozptýlené a skládány, pokud to bylo možno, k pomniskům a budovám, k nimž náležely. Někde vykonána také rekonstrukce. Tak zdobována z materiálu částečně doplněného *aedicula* před vchodem do domu panen Vestalských; architrav s nápisem »senatus populusque Romanus pecunia publica faciendam curavit« postaven na svůj sloup, kdežto scházející druhý sloup nahrazen cihlovým pilířem. Z jednotlivých kusů sestaveny byly zase v celek dva veliké sloupy a postaveny na své cihlové podstavce před basilikou Juliovou, na nichž druhdy stávaly. Následujícího roku začala se odkopaná plocha fora rozširovati na severu. Štědrý dar Angličana Philipsa, jenž za 60.000 fr. zakoupil několik domů, stojících nad severní stranou fora, a daroval je ministerstvu vyučování k rozboření, urychlil práce na těchto místech. Ale nejen na severu, nýbrž i na jihu se plocha odkrytých zřícenin značně rozšířila. Ustanovenlo konečně zbořiti starý kostelík St. Maria Liberatrice, který stál ve výši nad domem Vestalek, v sousedství tří korintských sloupů chrámu Castorova. A tak vyšel na světlo lacus Juturnae a objeven velezajímavý, prastarý kostel St. Maria Antiqua, jehož archaeologická cena hojně odškodnila právě ty, jimž sboření jmenovaného kostelíka bylo proti myсли. Archaeologie křesťanská nalezla pravý poklad.

V čele těchto prací výzkumných stojí inž. Giacomo Boni, jehož důmyslu a energii vyslovena v referátech vědeckých opětne pochvala. Od něho výšlo heslo: »stratografické prozkoumání fora«, jímž míněno, že zkoumání fora má pokračovati nejen do šířky, nýbrž i do hloubky. Při známém obyčeji starověkém, klásti novou dlažbu na starou a stavěti nové budovy na zbytecích a základech budov starých, sestupuje se kopáním do větší a větší hloubky k památkám dávnější a dávnější minulosti. Toto heslo vedlo k objevení oltáře Vulkanova na západní straně fora a praehistorickeho pohřebiště u chrámu Antonina a Faustiny. Vedle Boniho ustanovená kontrolujici komise archaeologická, jejímiž členy jsou nejpřednější znatelé topografie římské: Němc Christian Huelsen a Ital Rudolf Lanciani. Zprávy o výkopech uveřejňovány v úředních Notizie degli scavi; pak v *Bulletino della commissione archeologica comunale di Roma* a v *Mitteilungen des k. deutschen archäol. Instituts, Römische Abteilung*. Zprávy posledních dvou časopisů vyšly i v samostatném otisku.¹⁾ Kromě toho po nových těchto objevech vydaný nové spisy o foru, po případě nová vydání spisů starších.²⁾

1. *Comitium.*

Odstraněním návozu před kostelem sv. Hadriana odkryta dlažba comitia a vyšla na světlo ta část tohoto kostela, která až dosud byla pod zemí. Osudy této budovy jsou zajímavé. V ní vidíme, jak již dávno známo bylo, curii římského senátu v té podobě, v jaké po posledním požáru obnovena byla Diokletianem ke konci 3. stol. po Kr. V 7. stol. (za papeže Honoria) stala se budova ta kostelem. Poněvadž půda před ní troskami a návozem se zvedala, ukázala se během času nutnost, zvýšiti práh antických dveří. Otvor dveřní byl v dolejší polovici zazděn a práh položen o 3-25 m výše. Soudí se podle materiálu, jehož užito při tomto zazdívání a v němž nalézají se i architektonické úlomky ze staveb středověkých, že toto zvýšení prahu stalo se asi v 11. stol. Ale forum zvýšovalo se před kostelem i dále, a vyobrazení kostela z r. 1575 ukazuje, že se tenkráte z náměstí sestupovalo ke dveřím kostelním po několika stupních. R. 1654 budova přeměněna znova,

¹⁾ D. Vagliari, *Gli scavi recenti nel foro Romano*. Roma, Loescher 1903. K tomu: *Supplemento I*. 1903. — Ch. Huelsen, *Die Ausgrabungen auf dem Forum Romanum*. 2. verb. Abdruck. Rom, Loescher 1903.

²⁾ H. Marucchi, *Le forum romain et le Palatin*. Paris-Rome, Desclée Lefèvre, 1903. — H. Thédenat, *Le forum romain et les forums impériaux*. 3. ed. Paris, Hachette, 1904. — E. Burton-Brown, *Recent excavations in the roman forum*. London, J. Murray, 1904. — Ch. Huelsen, *Das Forum Romanum, seine Geschichte u. seine Denkmäler*. Rom, Loescher 1904. — St. Baddely, *Recent discoveries in the Forum*. London 1904.

podlaha kostela vyvýšena a zazděna i druhá polovice antických dveří. Dvěře nové byly nyní tak vysoko, že jejich prah ležel tam, kde v antické době byla podvoj. Bronzové původní dvěře, pocházející z doby antické, odvezeny od Alexandra VII. (1655 až 1667) do kostela lateranského, kde nalézají se posud. Průčelí curie, které nyní celé překlážíme, jest cihlová zeď, jejížto štuková ozdoba dávno úplně zmizela. Nahore korunována jest římsou, spočívající na konsolách travertinových, kdysi také štukem pokrytých. Po celé délce průčelí byly stupně, po nichž se ke dveřím vystupovalo; zbývá z nich totiž betonové jádro. Boni pokusil se také ohledati zasypanou dolejší část kostela. Tunělem, vylámaným dovnitř budovy, seznámo, že uvnitř je dosud antická podlaha z pestrých mramorů a porfuru, a nalezen na ní úlomek nápisu, vztahující se patrně k opravě curie:

*i M P E R A N T e . . .
n E R A T I V s I V . . .
c V R I A M S E N a t u s . . .*

Nově odkrytá spodní část fasády ukazuje několik podlouhlých, do zdi vysekaných výklenků, do nichž ve středověku pohřbeny mrtvoly. Jejich kostry tam dosud lze viděti, však nenalezen u nich žádný předmět, dle kterého by se mohlo určiti stáří hrobů těch.

Nejbližší část comitia až do vzdálenosti asi 11 m od curie dlážděna jest velikými deskami mramorovými. Tato část bývala oddělena od ostatního náměstí mřížkou. Souditi tak nutno ze stop čtyrhranných sloupků, mezi nimiž patrně železná mřížka byla upěvněna. Však pod mramorovou dlažbou leží starší dlažba travertinová, jejíž kameny položeny jsou jiným směrem, nikoliv rovnoběžně s curií. Patrně jest tato dlažba z dob, kdy radnice byla jinak orientována, z dob předcesarovských. Neboť starou curii Sullou zbořil Caesar, jenž comitium i celému foru dal jinou podobu. Curia Julia, kterou Diokletianus obnovil, nebyla již orientována dle čtyř stran světových, jako původní curia Hostilia, nýbrž přizpůsobila se svým směrem foru. A pod dlažbou travertinovou odkryta ještě starší tufová. Na konci části, mramorem vydlážděné, leží veliká travertinová mísá, jež tvořila patrně spodní díl fontány; uprostřed ní stával osmihranný sloup, jehož stopu dosud viděti, a na něm spočíval vlastní vodojem fontány. S něho stékala voda na spodní misu a zanechála v ní množství krůpějemi vydlabaných dolíků, které v ní dosud viděti.¹⁾ I stoku podzemní, kterou voda odtékal, v těchto místech viděti. Dále za fontánou a za bývalou mřížkou je dlažba comitia nikoliv mra-

¹⁾ Lanciani soudil, že tato fontána je totožna s onou, která později stávala blíže chrámu Castorova a na počátku 19. stol. přenesena na Quirinál, kdež dosud stojí. Huelsen ukazuje z rozdílu nemožnost této domněnky.

morová, nýbrž travertinová a také pod ní leží starší dlažba tufová. Několik studní nehlubokých, neznámého účelu vykládá Boni za studně »rituální«. Ale těžko si představiti nějaké obřady, kterým tyto studny mohly sloužiti.

Na comitu nalezeno také několik basí s čestnými nápisy, na kterých druhdy stávaly sochy. Tak nápis

MAR TI · INVICTO · PATRI
ET · AETERNAE VRBIS · SVAE
CONDITORIBVS
DOMINVS · NOSTER
IM · INVIČTVS · AVG · . . .

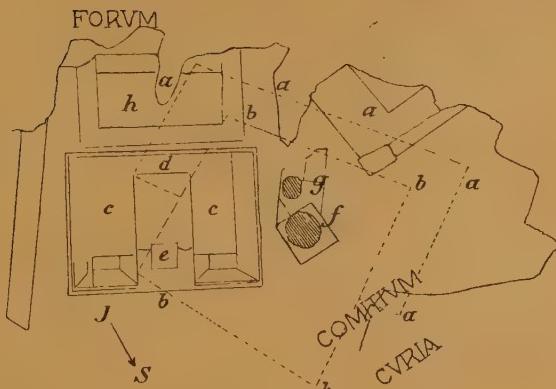
V předposlední řádce vyhlázeno jméno císaře Maxentia, když po vítězství Konstantinově stihla jej damnatio memoriae. Datum postavení oněch soch označeno nápisem po straně téhož kamene: dedicata die XI. Kal. Maias per Furium Octavianum v. e. cur. aed. sacr. Je to den 21. dubna (datum založení Říma, »Parilia«) r. 308. Dle nápisu stála na podstavci tom skupina tří soch, Marfa, Romula a Rema. Base sama vzata z jiného staršího pomníku, po němž zbyl na druhé straně nápis. Jest to věnování císaři Antoninovi Piovi z r. 154. Na východní straně comitia jsou tři base, z nichž pouze jedna má zachovaný nápis:

P R O P A G A T O R I I M P E R I I
R O M A N I D · N ·
FL · IVL · C O N S T A N T I O M A X I M O
T O T O O R B E V I C T O R I A C
T R I U M F A T O R I · S E M P E R · A V G ·
M E M M I V S V I T R A S I V S O R F I T V S V · C ·
I T E R V M P R A E F · V R B I · I V D · S A C · C O G N ·
T E R T I U M D · N · M · Q · E I V S · ¹⁾

Veliký cihlový podstavec blíže k »Černému kameni« patrně byl basí nějakého většího pomníku.

Asi 28 m před curií nalezen v lednu r. 1899 pověstný lapis niger, čtverec to rozměru 3·75 × 3·45 m, vydlážděný černým mramorem (bbbb na obr. 1), lemovaný obrubou travertinu (aaaa). Nález způsobil sensaci vzhledem k slovům grammatika Festa (p. 177), která s doplněním Detlefsenovým znějí: niger lapis in comitio locum funestum significat, ut ali Romuli morti destinatum; sed non usu ob[venisse, ut ibi sepeliretur, sed Fau]stulum nutri[ciuum eius, ut] ali dicunt Hos[tilium avum Tu[lli Hostilii Romanorum regis]. K tomu druží se jiná místa, v nichž mluví se o hrobě Romulově. Horatius epod. 16 v. 13 n. praví:

¹⁾ T. j.: iudex sacrarum cognitionum tertium, devotus numini maiestatique eius.

Obr. 1.

(barbarus) quaeque carent ventis et solibus ossa Quirini, nefas videre, dissipabit insolens.

K tomu poznámenávají scholiasté: Plerumque aiunt in rostris Romulum sepultum fuisse, et in memoriam huius rei leones ibi fuisse, sicut hodieque in sepuleris videmus, atque inde esse ut pro rostris mortui laudarentur. Nam et Varro pro rostris fuisse sepulerum Romuli dicit (Cruq.). A Porphyrio k témuž místu Horatiovi připomíná: nam Varro post rostra fuisse sepultum Romulum dicit.

Teprve po pěti měsících vyzvednuta černá dlažba, jež dle těchto zpráv měla skrývat kosti Romulovy, a nalezeny pod vrstvou křemenitého písku o $1\cdot40$ m hlouběji tyto konstrukce:

1. Dvě base tufové (v plánu *c c*), tedy z kamene, jehož užíváno za stavivo v dobách nejstarších, $2\cdot66$ m dlouhé, $1\cdot31$ m široké, ležící rovnoběžně ve vzdálenosti jednoho metru, ale na straně jižní spojené příčkou (*d*). Na prázdné prostoře mezi nimi jest tufový kámen (*e*) $0\cdot29$ m vysoký, mající ve vodorovném průřezu rozměry $0\cdot52 \times 0\cdot72$ m. Západní base má okraj, pěkným profilem vypracovaný, u východní z tohoto ozdobného okraje zbývá jen kus.

2. Za touto konstrukcí je tufový základ nějaké stavby tvaru obdélného, rozměrů $3\cdot50 \times 1\cdot60$ m (*h*).

3. Západně od jmenovaných basí stojí dva zkomolené tufové sloupy. Jeden jest tvaru kuželovitého (*f*), druhý (*g*) má podobu zkomoleného jehlanu čtyrbokého nebo vlastně pětibokého, ježto jedna hrana je úzkou plochou seříznuta. Oba sloupy jsou násilně uraženy, první $0\cdot48$ m vysoký, druhý $0\cdot45$ — $0\cdot61$ m. Sloup jehlancovitý je popsán na všech pěti stranách nejstarší formou latinského písma,

jehož řádky jsou vertikální a psány bustrofedon, tak že následkem zkomolení sloupku schází střídavě začátek nebo konec řádku. Nápis, psaný nejstarší latinou, je při takovém zkomolení nerozluštiteLNý. Patrné jest v něm slovo *r e c e i* (= regi), jež může se vztahovati na krále-vladaře, ale také označovati rega *sacrorum*. Huelsen hledá nějakou spojitost mezi tímto záhadným nápisem a mezi obětí, kterou král, později *rex sacrorum*, vykonával 24. února, 24. března a 24. května na comitium.

Nutno dálé povšimnouti si předmětů, které nalezeny byly v písce mezi popsanými právě zkomolenými památkami a mezi černým čtvercem, který o 1:40 m výše šikmo nad nimi ležel. Byly to různé malé předměty bronzové, koštěné, hliněné, jichžto sloh ukazuje na původ z různých století, od VII. do I. před Kr. Vykládají se za dárky, jež ku poetě mrtvého přinášeny na hrob.

Celý tento nález vzbuzuje řadu otázek, k nimž není dosud uspokojující odpovědi. Co se týče pověsti, dle níž na comitium pohřben byl Romulus, možno říci, že nebyla všeobecně známa a rozšířena. Jak by byl mohl Livius, jenž napsal (I, 2) o Aeneovi »*situs est, quemcumque eum dici ius fasque est, super Numicium flumen*«, nezaznamenati zprávu o hrobě Romulově na comitium, kdyby za jeho dob všeobecně byla rozšířena? Znal ovšem takovou pověst sběratel starožitnosti Varro, ale nevíme jakými slovy ji uváděl, ježto zprávu jeho čteme z druhé ruky u scholiastů Horatiových. Ale starodávný hrob nějaký mohl být na comitium a byl snad různě vysvětllován. Třeba ještě uvést dvě místa z Dionysia Halikarnasského. V kn. I, 87 praví: *τινὲς δὲ καὶ τὸν λέοντα τὸν λίθινον, δις ἔκειτο τῆς ἀγορᾶς τῆς τῶν Ρώμαιων ἐν τῷ πρατιστόφῳ χωρίῳ παρὰ τοῖς ἐμβόλοις, ἐπὶ τῷ σώματι τοῦ φαντύλου τεθῆναι φασι, ἐνθα ἔπεισεν ὑπὸ τῶν εὐρόντων ταφέντος. A III 1 čteme o Hostovi Hostiliovi: Θάπτεται πρὸς τῶν βασιλέων ἐν τῷ πρατιστόφῳ τῆς ἀγορᾶς τόπῳ στήλης ἐπιγραφῇ τὴν ἀρετὴν μαρτυρούσῃς ἀξιωθεῖς.*

Z těchto a výše uvedených zpráv patrno, že na onom hrobě na comitium byla socha lva (dle Dionysia) či lvů (dle schol. k Hor. epod.), ale za Dionysia tento lev již zmizel (*ἔκειτο*). Dvojitá tufová base — tak se všeobecně uznává — snadno mohla být podstavcem ležících lvů.

Kdo mohl tuto hrobku tak starodávnou — ať již kryla číkoliv kosti —, ležící na vynikajícím místě, uprostřed comitia, tak násilně otlouci a zkomoliti?

Většina archaeologů přičítá zkázu tu cizímu nepříteli, vpádu gallskému r. 390 př. Kr. Naproti tomu Burton-Brown (Recent excavations, str. 107) klade ji do dob bouří občanských za Maria a Sully. Patriciové — tak hádá — útočíce na rostra, plebejí ovládaná, rozbili ony pomníky. Není pochyby, že první

výklad se lépe zamlouvá. Pak se předpokládá, že znesvěcení onoho starobylého hrobu bylo usmířováním obětní, že během několika století kladený na různé dárky a konečně celé místo při regulaci a opravě dlažby přikryto černým mramorem na označení, že se zde nějaká starodávná památka skrývá. Ale nesnáze při tom působí, že zmíněné »dárky«, pocházející z různých staletí, nebyly nalezeny rozvrstveny dle svého stáří, nýbrž promichány, starší s mladšími, jakoby tato hromada různých věcí nikoliv po staletí zde byla ukládána, nýbrž na jednu sem přivezena a nasypána. Proto jiní vykládají celou tu spoustu obětovaných dárků za poctu jednou prokázanou, nikoliv po dlouhé doby přinášenou.

Kdy zkomolené a obětními dary pokryté památky přikryty byly čtvercem z černého mramoru? Poněvadž čtverec nekryje se zcela s oněmi zasypanými basemi ani s nimi není rovnoběžný, je patrné, že mohl být položen teprve pak, kdy curie, s jejímž průčelím jest rovnoběžný, měla již tu polohu, jakou dosud má. A té se jí dostalo za Caesara. Před dobou Caesarovou tedy niger lapis položen nebyl. Snad ani ne za Augusta; neboť vrstevník tohoto císaře, Dionysios Hal., na citovaných místech o černém kameni nemluví. Ále také nikoliv až za Maxentia, jak míníl Huelsen (Ausgr., str. 30); neboť Festus, jenž žil ve 2. stol. po Kr., černý kámen již viděl.

Ze všech těchto neurčitých nálezů a zpráv jedno jest možno poznati positivně. Jestliže tyto památky tufové jsou totožny s oním pomníkem, jež citované zprávy označují za hrobku Romulova nebo Faustulova, a byla-li tato hrobka i n rostris, ante rostra nebo pro rostris, označují místo, v jehož bezprostřední blízkosti se nalézala republikánská rostra. Na toto faktum upozornil E. Petersen svým spiskem »Comitium. Rostra. Grab des Romulus.« Je-li možno směr a podobu celého suggestu, jehož části (dle Petersena) byla vlastní rostra, na základě nezřetelných trosek tak určiti, jak Petersen ve svém spise činí, jest ovšem otázka.

Východně od curie ústila na forum ulice Argiletum, a při ústí jejím stál známý chrámek Janův (Liv. I, 49). Proti očekávání nenalezena nikde jeho stopa.¹⁾ Stál ještě v VI. stol. po Kr.; Prokopios, bell. Goth. I, 25 jej popisuje. Patrně zmizel při středověkém pustošení foru, když mramor starých budov odvážen, byl za stavivo. Z 15. stol. zachován Sangallův nákres budovy se třemi oblouky a s mohutným architravem, na němž triglyfy střídají se s obětními miskami a bukranií. Lanciani tento nákres

¹⁾ Omylem jsou slova Práškova v ČMF, 1903, str. 295, dle nichž »šťastným archaeologickým počinem« poloha Janova chrámu zjištěna. Srv. Huelsen, Das Forum rom. 1904, str. 118: »Spuren des alten Janus sind bis jetzt nicht nachzuweisen« a Thédenat, Le forum romain, 3. vyd. 1904, str. 252: »Là devait être aussi le temple de Janus dont on est surpris de n'avoir retrouvé aucune trace.«

pokládá za vyobrazení chrámku Janova, který by dle toho v 15. století ještě stál. Pravdě podobnější jest, jak Huelsen vyložil (Ausgr., str. 46), že v tomto a v podobných nákresech zachován pohled na basiliку Aemiliovu, jejížto východní roh tenkráte ještě na foru bylo viděti.

2. *Basilica Aemilia.*

Že tato basilika přijde na světlo kopáním mezi curií a chrámem Antonina a Faustiny, bylo předem známo. Vědělo se, že na této straně fora byly v nejstarších dobách tabernae novae se svými pavlačemi (maeniana), sloužícími za hlediště při zápasech gladiátorů, které původně na foru byly pořádány. Proti krámům »novým«, jež slují také tabernae argentariae nebo septem tabernae, byly na jihu, kde později vznikla basilica Julia, tabernae veteres; ony obráceny byly k sluneční jižní straně, tyto proti severu, tak že Cicero (Acad. II, 70) mohl učiniti srovnání: itaque cessit, et ut ii, qui sub Novis solem non ferunt, item ille, cum aestuaret, veterum, ut Maenianorum, sic Academicorum umbram secutus est. Basilica za Novými krámy postavena byla r. 179 od censorů M. Fulvia Nobiliora a M. Aemilia Lepida. Její jméno znělo proto původně »Fulvia Aemilia«; avšak během dob podržela jen název druhý, byvší několikrát od různých členů rodu Aemiliova okrášlena nebo přestavěna. Tak ozdobil ji r. 78 př. Kr. consul M. Aemilius Lepidus kovovými medaillony s podobiznami svých předků (Plin. N. h. 35, 13). Tyto medaillony (clupei) viděti na minci Lepidově z r. 61 př. Kr., kde vyobrazeno jednopatrové průčelí basiliky. Za Caesarovy peníze přestavěl ji nádherně M. Aemilius Lepidus r. 54 př. Kr. Ale u Dionia Cassia (49, 42) čteme o opětné přestavbě a zasvěcení basiliky již po 20 letech — ač nemínili se tím teprve dokončení stavby, r. 54 počaté. Pak vyhořela r. 14 př. Kr. a obnovena jménem Aemilia Paula, τῷ δὲ ἔργῳ ὅπτὸ τοῦ Αὐγούστου καὶ ὥπτὸ τῶν τοῦ Παύλου φίλων (Dio 54, 24). Další opravy dostalo se jí za Tiberia od M. Aemilia Lepida. Chloubou této budovy byly sloupy z fialového fryžského mramoru (Plin. N. h. 35, 16). Bylo vysloveno mínění (posledně Lancianim hájené v Bull. com. 1900), že oněch fialových sloupů užito při stavbě basiliky sv. Pavla fuori le mura, v níž zničeny byly při požáru r. 1823. Ale nové výkopy mínění toho nepotvrzují.

Tyto výkopy odkryly r. 1899 asi polovici celé basiliky. Ale trosky na jevo vyšlé netvoří daleko tak přehledný celek, jako zbytky basiliky Juliové na jižní straně fora. Jest patrné, že tato stavba byla předělávána, že ještě středověk v ní nějaké budovy zřizoval, tak že navštěvovatel téhoto zřícenin těžko se orientuje v tom rozmanitém zdivu. Z nejstarší doby, doby republikánské, pocházejí některé části základů a stoka procházející pod basilikou do

cloaky maximi^y¹). Většina trosk, dosud odkrytých, náleží době Cae-sarově. Z nich vidíme, že do basiliky vcházel se z fora asi po šesti stupních, tak že čtyři stupně vedly na široký chodník a odtud další dva do portiku, jímž basilika na jihu lemována. Tento portikus měl, tak jako basilika Julia, řadu pilířů, před nimiž stály polosloupy. Od pilíře k pilíři klenuly se oblouky a nad nimi táhl se široký vlys zdobený triglyfy, strídajícími se s miskami a bukranií. Nalezené úlomky tohoto vlysu potvrzují v té věci správnost výkresu Sangallova. Zbytek nárožního pilíře jihovýchodního ukazuje průřez složitější; v tomto rohu portikus tvořil veliký risalit, vybíhající asi 4 m před linii průčelní. Za portikem následuje řada síní oddělených tufovými příčkami a kdysi překlenutých. Síň bylo celkem 16, avšak nejkrajnější jedna na východě a dvě na západě byly tak úzké, že v nich mohly být umístěny snad jen schody, do vyššího patra vedoucí. Z ostatních třinácti prostřední má vchod do vnitř basiliky, druhé jsou vzadu uzavřeny zdí, ani mezi sebou žádného spojení nemajíce. Pak následuje *vlastní basilika*, z níž nemnoho dosud odkryto. Byla rozdělena řadami sloupů na lodi, z nichž hlavní má 12 m šířky. Poboční loď jest na jihu jedna, 5 m široká, na severu však d v ě. Mezi nalezenými zbytky architektonických ozdob jsou kusy sloupů d v o j i h o druhu. Jedny, o průměru 85 cm, zhotovené z pestrého mramoru afrického, s hlavicemi a basemi z bílého mramoru, tvořily řadu spodní; druhé, z téhož materiálu, avšak slabší (55 cm), stály v prvním patře nad řadou spodní. K této konstrukci hodí se předpokládati strop dřevěný. Podlaha je z pestrého mramoru a pozornost vzbuzuje na ní množství peněz, kusy bronzu a železa, ohněm roztavené a ku kameni připeklé. Patrně basilika spuštěna byla požárem, a poškozená podlaha, jak se u Římanů stávalo, nebyla opravena, nýbrž nová podlaha položena nad ní. Tím způsobem spodní dlažba se vším, co na ní bylo, se zachovala. Kus architravu, uvnitř nalezený, ukazuje nápis:

PAVL . . RESTI . .

Tento požár — tak soudí se ze starých mincí, na podlaze připeklých — udál se bezpochyby po počátku 5. stol. po Kr., když Alarich dobyl města a když i sousední kurie ohněm zpustošena. Basilika na to opravena a přestavěna. Portikus změněn tím způsobem, že místo pilířů užito sloupů, jichžto vzdálenost byla menší, takže místo 15 pilířů tvořilo asi 25 sloupů celé loubí. Z těchto sloupů tři na východní straně loubí postaveny zase na své původní base z bílého mramoru. Sloupy samy jsou žulové.

Konečně nalézá se v troskách portiku mnoho zdiva středověkého (dle Huelsená ze 7.—8. stol.), z něhož nelze uhadnout,

¹) Zkománi posledních dob utvrdilo se přesvědčení, že cloaca maxima, jak ji nyní vidíme, není dílo Tarquiniov, nýbrž pozdní rekonstrukce asi z dob Agrippových.

byl-li to kostel či budova soukromá. Za mramorový práh této budovy užito kusu seznamu konsulů (*fasti consulares*); litery jeho jsou na neštěstí již nečitelný. I v samých stupních, které vedou na forum, je viděti na východním konci basiliky zbytky později tam zřízené komnaty, jejíž podlaha je různými mramory pěkně vykládána.

Blízko této komnaty leží veliká hromada mramorových balvanů, které dohromady skládají velikým, krásným písmem zhotovený nápis:

L · CAESARI AVGUSTI F · DIVI · N
PRINCIPI IVVENTVTIS COS DESIG
cVM ESSET ANN · NAT · XIIIIV AVG¹⁾
SENATVS

Nápis týká se Lucia, syna Agrippova a vnuka Augustova, jenž spolu s bratrem svým Gaiem od císaře byl adoptován, a připomíná slova Tacitova (ann. I, 3): *nam genitos Agrippa Gaium et Lucium in familiam Caesarum induxerat, necdum posita puerili praetexta principes iuuentutis appellari, deslinari consules specie recusantis flagrantissime cupiverat.* Záhadno jest ovšem, čím to senát poctil mladého L. Caesara. Podstavcem sochy tento bílý, nápisem opatřený mramor nebyl; k tomu je příliš veliký. Spíše mohl označovati nějaký čestný oblouk nebo budovu. Huelsen hádá, že nápis tu nenalezen *in situ*, nýbrž že zavlečen byl sem od basiliky Juliový. Tam by se přítomnost jeho proto lépe vyšvětlila, že basiliku Juliovu dedikoval Augustus jménem svých vnuček Lucia a Gaii. Ale i pak by zbývala otázka, co při této budově, vystavěné Augustem, věnoval senát. Thédenat (na m. uv., str. 142 nn.) naproti tomu vykládá, že snad portikus basiliky Aemiliovy byl věnován těmto jinochům císařským; dedikace svědčící Gaiovi mohla se nalézati na druhém konci téhož loubí. Věc souvisí s výkladem slov Suetoniových (Octav. c. 29), dle nichž Augustus »quaedam etiam opera sub nomine alieno nepotum scilicet et uxoris sororisque fecit ut porticum basili- camque Lucii et Gaii.« Ve slovech těch buďto se běže výraz *porticum basili- camque* za označení jedné budovy, basiliky totiž, která přes dedikaci Augustovu jménem vnuček podržela přece jen název basilika Julia; nebo se vztahuje k této budově pouze výraz *basilicam* a pokládá se »portikus« za označení budovy jiné. Ale, jestliže se již označuje loubí, basiliku lemující, zvláštním slovem vedle souhrnného jména »basilika«, jež patrně i loubí to zahrnovati může, nemí-liž přirozenější, vztahovati je na loubí též basiliky než na loubí basiliky jiné? Thédenat užívá k dukazu, že portikus basiliky Aemiliovy věnován byl vnučkům Augustovým a ozdoben byl spad jejich sochami, i veršů Ovidiových *ex Ponto* II, 2, 83 n., dávaje jim výklad nemožný.

¹⁾ auguri.

Před basilikou zjištěny byly základy prastaré svatyně *Veneris Cloacinae*. Z *Livia* (III, 48) víme, že tato svatyně byla »ad tabernas, quibus nunc novis est nomen«. Podobu její známe z denáru *Mussidia Longa*, raženého r. 43 př. Kr. Byla to dle této mince kulatá base, ohrazená zábradlím a ozdobená dvěma sochami. Na basi čte se nápis »*Cloacinae*«. Podobná base kamenná před basilikou nalezena a po článku Dresselově (*Wiener Studien* 1902, str. 418) všeobecně uznána za svatyni *Cloacinae*. Zde tedy, dle *Plautova Curculiona* v. 471 pobývali »mendaces et glorirosi«.

3. Západní strana fora.

Obraťme zřetel svůj k západní straně fora a všimněme si míst, o kterých výkopy posledních let přinesly nové poučení. Před obloukem *Septimia Severa* odstraněna byla dlažba, pocházející z dob příliš pozdních, a objevilo se, že původně do této triumfální brány stoupalo se po stupních. Nebyla patrně určena k tomu, aby se jí průvod vítězny ubíral, nýbrž postavena zde jen pro ozdobu. Za ní, směrem k chrámu *Concordie*, rozkládalo se místo, poněkud vyvýšené nad sousední comitium a zvané *area Vulcani* či *Volcanal*. Tam (dle *Dion. Hal.* II, 50) obchodovali Římané za doby *Romulovy* a *Tatiovy* patrně proto, že místo bylo vyvýšeno nad blízké močály a tím i suché. Konávány tam jisté oběti, schůze lidu a ještě za *Plinia* stával tam starodávný strom lotusový, jehož kořeny sahaly až na *forum Iulium*. Odkopáním dlažby za obloukem *Septimiovým* nalezen starý, v tufové skále vytesaný oltář, patrně oltář *Vulkánu*. Ohledána byla blíže substrukce schodů, které kdysi vedly do chrámu *Saturnova* a odkryty před tímto chrámem starodávné kloaky. Mezi řečništěm doby císařské a *Saturnovým* chrámem objevena řada širokých pilířů překlenutých, takže pod klenbou útvořeno osm malých komůrek. Dvojí výklad dává se témto konstrukcím. Boni v nich vidí *rostra Caesarova*. Dle jeho výkladu *Caesar*, zrušiv *rostra* republikánská mezi comitiem a forem, vystavěl je na tomto místě. Pak teprve za *Flaviů* vzniklo to rozsáhlé, vyvýšené řečniště, které přiléhá téměř k oblouku *Severova*. Svědectví o dvojím přeložení řečniště ovšem nemáme. Víme jen, že *Asconius* (ad *Cic. pro Mil.* 5) praví: erant enim tune rostra non eo loco, ubi nunc sunt, sed ad comitium prope iuncta curiae. *Huelsen* vyládá tuto konstrukci způsobem jednodušším za oblouky, které měly podpírat vyvýšenou cestu, vedoucí podle chrámu *Saturnova*. Za analogickou konstrukci uvádí podobné podezdění antické silnice u *Salony* v *Dalmácii*. Na řečniště zdá se mu plocha, podpíraná těmi oblouky, příliš nízká a úzká.

Před těmito oblouky znova odkryty a ohledány zbytky základů, které náležely vítěznému oblouku *Tiberiovu*. Jejich

první objevení spadá do r. 1849; zřízením vyvýšené cesty přes forum byly opět zasypyány. Oblouk byl vystavěn r. 23 po Kr. propter aedem Saturni ob recepta signa cum Varo amissa ductu Germanici auspiciis Tiberii (Tac ann. II, 41). Ani tento oblouk nestál nad cestou — blízká cesta, podle basiliky Juliové vedoucí, jde o něco jižněji — a nebyl patrně určen k tomu, aby se jím procházelo. Mezi Tiberiovým obloukem a císařskými rostry viděti základ malé komnaty s mramorovou dlažbou. Zdá se, že kolem stěn bývala kamenná lavice. Huelsen táže se, neměl-li by se na tuto komůrku vztahovati název „schola Xantha“, dosud obyčejně přikládaný komůrkám vedle chrámu Vespasianova. Název schola Xantha znám je ze starověkého nápisu, jenž nalezen v 16. stol. a opět ztracen (CIL VI, 103). V něm praví se, že „Bebryx Aug. I. Drusianus, A. Fabius Xanthus cur. scribis librariis et praeconibus aed. cur. scholam ab inchoato refecerunt, marmoribus ornaverunt, Victoriam Augustam et sedes aeneas et cetera ornamenta de sua pecunia fecerunt.“ Pochybnosti, kde tyto kanceláře (scholae) písářů a hlasatelů aedilských byly, mohou být vysloveny proto, že nemáme přesných zpráv, kde nápis onen nalezen. Ale přihlížíme-li k povaze místa, je patrnó, že oněch sedm komůrek u chrámu Vespasianova poskytovalo by pro pišárny více místa, než tato nově nalezená.

(Dokončení.)

Ke kritice některých ód Horatiových.

Podává

Otakar Jiráni.

C. I., 20.

Proti pravosti ódy této vystoupil nejprve P. H. Peerlkamp (Q. Horatii Flacci carmina, Harlemi 1834, str. 97). Úsudek svůj shrnul v tato slova: Ego pro carmine scholastico habeo. Thema fuit: Horatius Maecenalem invitans, metro Sapphico. Mínení Peerlkampovo došlo ovšem souhlasu u pozdějších stoupenců theorie jeho. Z nich prohlásil za nepravou báseň tuto na př. K. Lehrs ve svém vydání Horatia (v Lipsku 1869) a O. F. Gruppe (Aeacus. Über die Interpolationen in den röm. Dichtern, Berlín 1872, str. 479). Kritik tento předstihl však ještě Peerlkampa tím, že v podvržené ódě shledává ještě pozdější interpolaci. Od původního skladatele pocházejí prý pouze prvé dvě strofy, třetí byla teprve potom nevkusně a neobratně k nim přidána. Báseň našla ovšem vedle odpůrců i své obhájce; ze star-

ších připomínám W. Teuffela (*Correspondenzblatt für die Gelehrten und Realschulen*, r. 1859, č. 9) a F. Ecksteina (*Scholae Horatianae, Progr. der Thomasschule*, Lipsko 1869). Obhájcem těmto podařilo se sice leckteré námítky odpůrců vyvrátiti, ale nieméně hlasy pochybující neumlkly zcela, nýbrž naopak v poslední době přidružili se k nim dva přední znalec poesie Horatiovy, Lucian Müller a Adolf Kiessling. K pochybnostem, které učenci titо proti ódě vyslovili, hodlám přihlédnouti v této úvaze.

L. Müller (Q. Horatius Flaccus. Oden und Epoden, I. díl, v Petrohradě a Lipsku 1900, str. 158 n.) neschvaluje sice mínení Peerlkampova, že by celá óda byla podvržena, ale neuspokojuje ho obsah její, i soudí, že na začátku vypadla strofa, které zmiňoval se Horatius buď o cestě Maecenatově, před jejímž nastoupením chtěl básníka navštívit, buď pronesl v ní podobnou myšlenku jako v Epist. I, 5, 1—3, totiž omluvu svého skrovného pohostění.

A. Kiessling naproti tomu ve svém vydání Horatiově (IV. vyd., zpracované od R. Heinze, v Berlíně 1901, str. 105) jest nakloněn uznati, že báseň nepochází od Horatia, nýbrž od neznámého napodobitele asi z doby Domitianovy. Námítky Müllerovy týkají se obsahu a myšlenky ódy, kdežto Kiessling obrací se proti jednotlivostem; hodlaje přidržeti se též tohoto postupu, pojednán nejprve o pochybnostech, vyslovených proti obsahu básně.

Myšlenku ódy této stanovil Peerlkamp takto: *Potabis Sabinum, quod ego in testa condidi, die quodam tibi laeto, o Maecenas. Tu bibes Caecubum et Calenum, ego nec Falernum habeo nec Formianum.* Jest jistó, že nemůže óda pocházeti od Horatia, je-li skutečně v ní tato myšlenka vyjádřena; neboť podobná nejapnost jest u Horatia nemožná. Dobře podotýká Müller v úvodě k této ódě na str. 159, že, přihlédneme-li k jiným podobným místům básníkovým, kde zve přátele své k sobě, jako na př. C. III, 29, IV, 12, Epist. I, 5, nikde neshledáváme, že by tak nevkusným způsobem stavěl na odiv své skrovné poměry, jako se děje tuto. Divně se vyjímají slova *vile potabis modicis Sabinum cantharis*, srovnáme-li je s přípravami, které činí básník k pohoštění Maecenatovu C. III, 29, 1—5. Proč zve Horatius příznivce svého, nemá-li pro něho nic lepšího než laciné a nevalné víno? Třeba že k vínu tomu pojí se vzpomínka na dobu, kdy dostalo se Maecenatovi skvělé ovace od lidu římského, nestane se tím přece lepším.

Tyto nesrovnalosti myšlenky básně této s představou, kterou o umění Horatiově máme, mizejí však, jestliže za obsah ódy ne-pokládáme pozvání Maecenatovo, nýbrž o d o v ě d Horatiovu na sdělení Maecenatovo, že k básníkovi zavítá.

Mínění to, již dříve pronesené, přijímá Müller na uv. m., str. 159 a vnější potvrzení jeho spatřuje v poznamenání Cruquiově k této ódě, jež zakládá se na zmínce rukopisu zv. cod. Divaei, od Cruquia velmi ceněného. Poznámka ta zní: *Maecenas iturus in Apuliam significavit Horatio, ei se ante profectionem convivam esse velle — de profectione in Apuliam mentio fit in Divaei codice.* Je-li zpráva o cestě Maecenatově správná, a myslím, že nemáme příčiny o tom pochybovat, možno s Müllerem souditi, že *Maecenas* navštívil *Horatia* za tou příčinou, aby jej *Horatius* doprovodil do Apulie, své otčiny. Ostatně i nepřihlížíme-li k této cestě, neodporuje nic myšlence, že *Maecenas* sám projevil kdysi přání navštíviti přítele svého, a že jako odpověď na toto přání poslal mu básník tuto krátkou ódu. S tohoto stanoviska vysvětlí se obsah básně zcela uspokojivě. Jestliže *Maecenas* k *Horatiovi* sám se pozval, nemohl mu ve zlé vykládati, že básník, který byl nejspíše právě v peněžní tísni, slibuje mu pouze obyčejné víno, které však mu pro okolnost vytčenou ve v. 2—8 milé být musí.

S výkladem tímto možno po mému soudu zcela souhlasit. Jde jen o to, zda třeba uznati po příkladu Müllerově, že na počátku ódy vypadla strofa, v níž byla buď zmínka o cestě Maecenatově nebo vyjádřena podobná myšlenka, jako v Epist. I, 5, 1—3. V té podobě, v jaké nás óda došla, připadá sice počátek její poněkud abruptním, ale nemyslím, že by bylo nutno již proto uznati vypadnutí strofy. Óda tato má ráz sounikomého básnického dopisu, i mohl tedy *Horatius* opominouti okolnosti, jemu i adresátovi známé, jež byly podnětem básni samé.

Přecházím k důvodům, jež proti pravosti ódy pronesl Kiessling. Nejzávažnější pochybnost týká se zmínky básníkovy o ovaci, již dostalo se Maecenatovi od lidu v divadle shromážděného, když pozdravil se z těžké choroby. V době, kdy báseň tato byla sepsána (dle Müllera mezi r. 27—24 př. Kr.), bylo v Římě, pokud víme, pouze jedno divadlo, *theatrum Pompei*, vzdálené od Vatikánu půl hodiny cesty. Hlediště jeho bylo obráceno k východu, i ležel tedy Tiber i Janiculus vzadu za diváky. S touto polohou divadla nelze dle Kiesslinga srovnati básníkovo líčení potlesku, jenž odrázel se od břehů řeky a pahorku vatikánského. Spíše prý tedy jest mysliti na jiné divadlo, ležící mezi Vatikánem a Tiberem. V těchto místech bylo sounikomé divadlo v zahradách Domitiiných, ale teprve za doby Neronovy; tam také císař ten rád vystupoval (Plin. N. H. XXXVII, 19). I soudí tedy Kiessling, že snad vzpomínka na potlesk, jehož se tu zajisté hojně dostávalo Neronovi, vyvolala u některého napodobitele *Horatiova* asi z doby Domitianovy myšlenku, již použil v této ódě. Proti mínění Kiesslingovu obrací se L. Müller v komentáři k této ódě na str. 88. Myslím, že správně podotýká, že poloha divadla jest pro líčení účinku potlesku celkem lhostejná. Ostatně výraz *Vaticani montis imago* (v. 7 n.) netřeba vztahovati pouze na vlastní

pahorek vatikánský, nýbrž možno rozuměti jím též celý řetěz pahorků, které se rozkládaly na pravém břehu Tíberu podél ager Vaticanus a zahrnovaly v sobě i Janiculus. Na tento širší význam výrazu mons Vaticanus poukázal A. Elter (*Rhein. Mus.* 46, 1891, 119 n.), dovolávaje se *Cicerona ad Att. XIII*, 33, 4: sed casu sermo a Capitone de urbe augenda, a ponte Mulvio Tiberim duci secundum montes Vaticanos, campum Martium coaedificari, illum autem campum Vaticanum fieri quasi Martium campum. Po mému soudu přivedla básnika na celý tento obraz myšlenka, že i Tíber, řeka otčiny předků Maecenatových, Etrurie, ozvěnou svých břehů účastnila se pocty, Maecenatovi prokázané. Poklona, kterou chtěl takto básník vzdáti svému příznivci, zavinila ovšem jistou nesrovnanost topografickou; ta však, jak uvedeno, není tak značná, aby mohla na ní založena být domněnka o podvrženosti celé ódy.

Dále vadí Kiesslingovi neobratné prý napodobení pravých básní Horatiových, které jeví se ve rčeních care Maecenas eques (v. 5) a iocosa imago (v. 6 n.), a ve schematu poslední strofy. Co se prvého výrazu týče, myslím především, že části jest na tom místě clare Maecenas eques, jak dle některých rukopisů stanovil nejprve Bentley; neboť správně podotýká Müller v komentáři k této ódě na str. 87, že spojíme-li care Maecenas (srovn. C. II, 20, 7 *dilecte Maecenas*), jest tu eques přebytečné a spojení care eques jest nevkušné. Naproti tomu jest čtení clare vhodné; neboť jedná se o veřejné poctě, Maecenatovi prokázané, jaké jinému jezdci sotva kdy se dostalo. Kiessling, jenž čte care, soudí, že oslovení to napodobeno jest dle výrazů *dilecte Maecenas* (C. III, 20, 7) a amice Maecenas (*Epod.* I, 2). Oslovení toto jest prý v příkré protivě k tému celé básně. Kdežto vše, co básník příteli svému nabízí, jest jednoduché, a v tom právě spočívá pointa celé básně (víme, že Maecenas byl zvyklý na nádhernější přijetí; srovn. Sat. II, 8, 16); jest v oslovení tomto obsažena příkrá protiva mezi myšlenkou básně a jejím provedením, která se ještě stupňuje, přijmeme-li čtení Bentleyovo clare. Proti tomu namítmám, že, je-li skutečně tento odpor v básni, nejeví se jen v tomto oslovení, nýbrž v celé zmínce básníkově o poctě, jíž se Maecenatovi od lidu římského dostalo (v. 3—8), a bylo by tedy nutno pokládati ji za interpolaci. Ale tato protiva jest pouze zdánlivá; Horatius zajisté dobře znal přítele svého a věděl, že nepohrdne skrovným pohostěním, zvláště když k vínu, jež mu předložiti chce, pojí se upomínka na poctu, jemu prokázanou. Myslím ostatně, že právě tímto oslovením chtěl básník příteli svému učiniti poklonu; neboť Maecenatovi, ač netoužil po hodnotách a spokojoval se skromným titulem jezdce římského, dostalo se tehdy vyznamenání, jež bylo tak řídké, že Augustus důrazně káral udělení pocty té svým adoptovaným synům (*Suet. Aug.* 56). Minění, že by oslovení Maecenatovo bylo napodobeno dle uvedených výrazů Horatiových, jest zcela subjektivní.

Také další výtka Kiesslingova jest neoprávněna. Soudí totiž, že rčení iocosa imago (v. 6 n.) jest napodobeno dle C. I., 12, 3, ale v ódě, o níž jednáme, jest prý personifikace, spočívající ve slově iocosa porušena tím, že mluví se tu nejen o imago montis, nýbrž i o imago ripae, tak že imago neznačí již nymfu v předmětu bydlící, nýbrž zjev zvukový. Proti námíšce, že by výraz ten byl napodoben dle C. I., 12, 3, uvádím, že slovo imago ve významu ozvěna jest u spisovatelů římských tak běžné, že netřeba pomysleti na napodobení. Srvn. Verg. Georg. IV, 50: vocisque offensa resultat imago, Statius Silv. I, 3, 18 fallax imago, Varro de re rust. III, 16, 12 ubi non resonent imagines. Nesnadno ovšem říci, zda Horatius ještě cítil personifikaci, v tomto výrazu skrytou; ale vyskytuje-li se na tom místě skutečné porušení personifikace, jak míní Kiessling, lze ji odstranit snadno tím, že slovo ripae (v. 6) nepokládáme za genitiv závislý na imago, čemuž ostatně odporuje i vzdálenost těchto slov, nýbrž za nominativ plur.; tím odstraní se zároveň nepříjemné spojení dvou genitivů: imago ripae paterni fluminis (srv. Müllerův komentář, str. 87).

Konečně pokládá Kiessling za napodobení schema poslední strofy. Básník chtěl tu totiž vyjádřiti myšlenku: Jsi zvyklý sice na nejlepší druhy vín, těch však u mne nenalezneseš. Po obvyklém způsobu specialisuje prvu část myšlenky této a praví: Caecubum et praelo domitam Caleno tu bibes uvam (v. 9 n.); než ani druhou část myšlenky nepronáší prostě, nýbrž užívá nové specialisače: mea nec Falernae temperant vites neque Formiani pocula colles (v. 10 n.). Týž případ shledáváme C. I., 7, 10—12 a IV, 8, 1—6. Sotva však máme tu napodobení dle uvedených míst; proti tomu svědčí po mé moudrosti, s jakou básník vždy jiným opisem označuje jednotlivé druhy vín (srv. Caecubum; uvam praelo domitam Caleno; Falernae vites; Formiani colles).

Tím dokázáno, jak myslím, s dostatek, že důvody Kiesslingovy nestačí k důkazu o podvrženosti této ódy.

C. III, 1, 33—40.

Po příkladu Peerlkampově vyloučil tyto dvě strofy Müller (v komentáři k t. m., str. 225 n.); neboť obsahují prý jalové opakování myšlenky vyjádřené lépe ve v. 17—21 a spolu neobratné napodobení C. II, 16, v. 21—24. Staví je na roveň strofě v C. III, 4, 69—72, o níž bude jednáno později. Vedle toho nezamlouvají se mu též četné jednotlivosti. Tak dle jeho úsudku hyperbolický výraz ve v. 33 contracta pisces aequora sentiunt příkře a nevkusně odráží se od jiných hyperbol, jimž Horatius běčuje nemírnou stavební horečku své doby (srv. C. II, 15, 1—4; 18, 20 n., III, 24, 1 n.). Neméně závadná připadají mu dále slova: *huc frequens caementa demittit redemptor cum*

famulis dominusque (v. 34 n.). Výraz ten je prý tak nápadný, jako kdybychom četli u historika: praefectus cum fabris et Caesar in Rheno pontem fecit. Rozumí se přec samo sebou, že redemptor nestaví dům na své vlastní riziko, nýbrž na objednávku budoucího pána. I čekali bychom tu prý buď redemptor nebo dominus. Také výraz cum famulis vzbuzuje pochybnosti. Na adj. frequens nemůže záviset; neboť pak by nemohlo tu být cum (srv. Ep. II, 2, 72 festinal calidus mulis gerulisque redemptor). Frequens neznačí tedy množství dělníků, nýbrž okolnost, že stavitelé často takové objednávky vyřizují. Nesrozumitelná jsou dále Müllerovi slova: Timor et Minae scandunt eodem, quo dominus (v. 37 n.), v nichž i opětování výrazu dominus jest velmi nápadné. Majitel paláce musí se dříve do něho přistěhovati, než možno užiti výrazu scandunt eodem. Dále možno sice pochopiti zmiňku o aerata triremis, na niž dá se pán na svůj nově utvořený ostrůvek přeplaviti, ač leží jistě tak blízko břehu, že by člun také dostačil. Ale lze sotva uvěřiti, že by tam měl příležitost k provozování jízdy, jak soudí Müller patrně dle v. 40.

Námítky tyto, na pohled závažné, nelze však uznati za přesvědčivé. Především není správno, že místo toto jest pouhým opakováním myšlenky, vyjádřené ve v. 17—21. Tu mluví totiž básník o společném osudu všech, smrti, již marně snaží se uniknouti hríšník (destrictus ensis cui super in pia cervice pendet (v. 17 n.) vybranými požitky, kdežto ve v. 33—40 vyjádřena jest myšlenka, že boháče cele jmění jeho, ani palác v moři zbudovaný, nedovede zbavit strachu a starosti. O tom, jaký jest poměr místa tohoto k C. II, 16, 21—24 bude jednáno dále.

Na výtku, vyslovenou proti hyperbole ve v. 33, lze odpověděti s Kiesslingem (v pozn. k t. m.), že ve výrazu tom není obsažena větší hyperbola než ve slovech Senekových: nec contenti solo nisi quod manu feceritis, maria agetis introrsus (Ep. 89, 21). Také neshledávám nevkusnosti v hyperbole té; neboť poznámka, že ryby samy pocitují zúžení moře, má dle Kiesslinga tím více vytknouti nepřirozenost, že člověk usazuje se na místech rybám určených. Neoprávněna jest dále námítka Müllerova proti slovům: *huc frequens caementa demittit redemptor cum famulis dominusque* (v. 34 n.). Parallela, kterou k výrazu tomu uvádí Müller, jest zcela nevhodná: slovosled básnický nerídí se pravidly slohu historického, a výtna, že připomenut tu nejen redemptor, nýbrž i dominus, ukazuje, že Müller nevníkl zcela v myšlenku básníkovu. Tu po mému soudu správně vystihl Kiessling slovy: »Statt des fertigen Baus wird das Bild des entstehenden gezeichnet: unablässig (frequens) versenkt der Unternehmer mit seinen Werkleuten die Bruchsteine in die Fundamente, getrieben vom Bauherrn, der die Übersiedelung vom Festland kaum erwarten kanu.« Také další námítky proti v. 37—40 zakládají se na nesprávném pochopení myšlenky básníkovy. Horatius neprovádí obraz a my-

šlenku předcházející strofy úplně, nýbrž způsobem v lyrické, básni zcela obvyklým, přenáší se k jinému obrazu, neprovází boháče toho na nově utvořený ostrov jeho, nýbrž představuje si jej nyní jako plavce na moři a jezdce. Jest tedy myšlenka obou strof tato: nic nezachrání boháče před strachem a starostmi; provázejí jej v nové obydli jeho, neopouštějí jej na moři a neunkne jim ani na rychlém koni. Myšlenka, jak ji stanoví Müller, že by boháč ten k přepravě na ostrov použil trojveslice kovem pobité a zvláště že by se tam projízděl na koni, jest tak nevukusná, že nemožno ji podkládati nejen Horatiovi, nýbrž ani neobraňnému napodobiteli. V části této nápadno jest Müllerovi též opětování slova dominus; naproti tomu myslím, že básník použil úmyslně slova toho, chtěje naznačiti malomoc člověka ve snaze uniknouti tomu, co ho pronásleduje i při všem bohatství a moci jeho.

Tím probrány jednotlivé výtky Müllerovy a ukázáno, jak myslím, s dostatek, že nepodávají přesvědčivého důkazu o nепřesnosti této ódy. K tomu dodávám ještě, že báseň athetesí Müllerovou nezískává, nýbrž naopak stává se přechod mezi strofou osmou a jedenáctou náhlým, a nevysvětleným zůstává pak význam slova dolentem (v. 41), jehož obsah tvoří timor a cura, o kterých jedná básník v předešlých dvou strofách (srv. komentář Kiesslingův k v. 41).

Zbývá však ještě jedna závažná pochybnost. Druhá ze strof, o nichž jednáme, shoduje se totiž nápadně s C. II, 16, 21—24. Shoda ta vedle jiných ještě důvodů pohnula Kiesslinga (srv. komentář k C. II, 16, 21—24), že prohlásil strofu tuto za interpolaci. Důvody jeho jsou tyto. Epitheton aerata (III, 1, 39) neoznačuje na t. m. loď válečnou, nýbrž, jak v kontextu zřejmě vyplývá, soukromou trojveslici, kterou nazývá Horatius v Epist. I, 1, 93 priva triremis. Napodobitel vyložil si však výraz ten o lodi válečné, jak dokazuje zmínka o turmae equitum (II, 16, 22), a chtěje ještě stupňovati myšlenku Horatiem vyjádřenou, užil plurálu aeratas naves a turmas equitum. Tanula mu na myslí myšlenka, že starost neobává se ani mocných lodstev a zástupů jízdných, a že tedy není jí prost ani mocný vojevůdce; názor ten vyjádřil Lucretius (II, 46 n.) slovy: curae... sequaces... nec metuant sonitus armorum nec fera tela, audacterque inter reges rerumque potentes versantur. Ale při myšlence této nemá smyslu důraz, s jakým vytýkají poslední dva verše (v. 23 n.) rychlosť starosti, sesilujíce výraz ještě anaforou (ocior cervis et, agente nimbos ocior Euro). Důraz ten hodí se sice k v. 19 n.: patria quis exsul se quoque fugit, kde starost líčena jest jako stihatelka, ale nemá smyslu při výrazu nec relinquit (v. 22) a při plurálu turmas equitum (v. 22), kde bychom čekali zmínku pouze o jediném jezdci.

Důvody Kiesslingovy nelze uznati za postačující. Nápadná podobnost strofy této s C. III, 1, 37—40 není tak závažná, jak

by se na první pohled zdáló. Horatius dosti často opakuje některé myšlenky, zvláště rázu všeobecného, a shoda týká se často i jednotlivých výrazů. Za doklad uvádímy myšlenku C. II, 3, 25 n.: Omnes eodem cogimur, omnium versatur urna serius ocius sors exitura a C. III, 1, 14 n.: Aequa lege Necessitas sortitur insignes et imos; omne capax movet urna nomen. Podobná shoda jeví se i C. I, 12, 15 n. a III, 4, 45 n., kde líčí básník moe Jovovu, neb C. II, 1, 37 n. a III, 3, 68, jimiž básník odvolává Musu svou z oboru jí nepatřícího a j. Srovnáme-li příklady tyto s místem, o němž jednáme, pozbude i shoda jeho s C. III, 1, 37—40 své nápadnosti. Ostatní důvody Kiesslingovy též nemohou přesvědčiti o nepravosti strofy. Zmiňuje-li se básník v podobném obraze jednou o trojveslici soukromé, podruhé o lodi válečné, nevyplývá z toho, že by rozdíl ten byl zaviněn neprozuměním místa napodobenému. Co se dalšího důvodu Kiesslingova týče, myslím, že přiliš urguje význam jednotlivých výrazů. Připomínám, že jest tu jistá nesrovnalost myšlenky, v strofě obsažené, s představou starosti jakožto stihatelky, ale uvážiti jest, že jde o přirovnání, při čemž podobná neshoda výrazu s představou nemůže padati na váhu. Ostatně proti mínění Kiesslingovu svědčí též myšlenková souvislost této části básně. Horatius chtěl v páté a šesté strofě vyjádřiti myšlenku: Proč prcháme do cizích krajin? Vždyť i tam pronásleduje nás starost. Odstraníme-li však strofu šestou, nedochází již otázky pronesené v páté strofě odpovědi, a přechod k strofě sedmé jest přiliš náhlý.

Z těchto důvodů myslím, že není třeba ani při této strofě pochybovat o její pravosti. (Dokončení.)

Alexander Nikolajevič Pypin.

(1833—1904.)

Nástin jeho života a práce.¹⁾

Napsal J. Polívka.

Slavný učenec a znamenitý popularisátor vědecké práce zároveň, neohrožený bojovník za osvětu a pokrok, ryzí a nepodajný charakter. Od r. 1853, kdy vystoupil poprvé s monografickou prací pojednávající o zapomenutém literálu XVIII. stol. Lukinovi, který měl jistý význam v literárním vývoji ruském tím,

¹⁾ Spisy Pypinovy zvláště po Věstnku Jevropy a po různých časopisech v starší době roztroušené nebyly mi zde do valné části přístupny. Se zvláštní laskavostí zapůjčil mi p. dvorní rada prof. dr. V. Jagić některé důležitější jeho rozpravy, jichž nemohl jsem se zde v Praze dopídit.

že poznal lživost eizokrajného ovzduší, ve kterém tonula literatura jeho doby, a ukazoval cestu k lidovosti, až do samého sklonku svého života Pypin pracoval neustále, až smrt mu nenadále výrazila z ruky pero 26. list. (9. pros.) m. r. Ještě poslední prosincový sešit »Věstnika Jevropy« přinesl v rubrice literární delší kritický příspěvek z jeho pera, a ne dlouho před tím vyšla poslední jeho kniha o básníku Nekrasovu, jeho někdejším kollegovi v redakci revue »Sovremennik« v pol. 60tých let, se zajímavými vzpomínkami autobiografickými.

I.

Po skončených studiích gymnasiálních pobyl Pypin na blízké rodišti svému, Saratovu, universitě Kazaňské nedlouhou dobu, pouze rok 1849—50. Ani professor této university slavista Viktor Grigorovič, šťastný nálezce nejznamenitějších památek starého církevně slovanského písemnictví, hluboký znalec Slovanstva zvláště jižního, skromný a málo plodný učenec neměl na mladého Pypina značnější vliv, leda že vzbudil v něm zájem a lásku pro studia slavistická¹⁾.

Silný vliv měl na Pypina bratrancem jeho, o něco starší Černyševskij, slavný potom literát, kritik a publicista. Za ním následoval Pypin na universitu Petrohradskou, jeho prostředníctvím byl uveden do předních kruhů literárních, seznamenán jménovitě s kroužkem sdruženým kolem revue »Современникъ«, a tím byl dán již dalšímu jeho životu určitý směr. V Petrohradě oddal se studiu písemnictví ruského a slovanského. Ve čtvrtém roce svých studií byl vyznamenán za dissertaci z literatury XVIII. stol. zlatou medaillí, zároveň s ním mladší jeho kollega z druhého ročníku Orest Miller,²⁾ který nabyl poněkud jiných názorů literárních a politických, a s kterým později Pypin křížoval zbraně, jak níže dolík.

Vzdávám za tu vzácnou laskavost vroucí díky. Hlavní pomůckou byl Списокъ трудовъ академика А. Н. Пыпина 1853—1903. Составилъ Я. Л. Барковъ. Спб. Акад. 1903. Срв. же је А. Архангельскій Труды академика А. Н. Пыпина въ области истории русской литературы. Поповоду пятидесятилѣтія его научной дѣятельности. Журн. мин. нар. проев. sv. 351, str. 73—125.

¹⁾ Grigorovič vykládal tehdy pouze v druhé polovici studijního roku 1849/50. Srv. A. N. Пыпинъ, Новые данные о славянскихъ дѣлахъ. Бѣст. Евр. 1893, августъ, str. 771. V předmluvě 2. vyd. »Дѣjin slov. literatur« (II. sv., str. IX) napsal P., že se začal obírat slovanskými věcmi pod pojmem Grigorovičovým, potom Sreznevského. Později ještě vřele vzpomněl tohoto svého učitele v pojednání Русское славяновѣдѣніе въ XIX. стол. (В. Евр. 1889, IV, str. 723): »Рѣдко въ нашемъ ученомъ кругу можно было встрѣтить человѣка, до такой степени преданного своему дѣлу, жившаго имъ, столько готоваго передать другимъ свое знаніе и свою любовь къ предмету, какъ Григорьевъ.«

²⁾ А. В. Никитенко, Записки и дневникъ I, 542.

číme. Tohoto roku 1853 vyšla tiskem první jeho práce, »výňatek ze studentské disertačce o staré ruské komedii«, o připomenutém nahoře spisovateli 2. pol. XVIII. stol. Vl. Lukinovi v časopise *Отечественные Записки*. V těchto prvních letech práce své vědecké věnoval se Pypin mimo studium písemnictví XVIII. stol., ke kterému se později ještě často vracel, studiu povídek, které pronikaly do starého ruského písemnictví dříve z Byzance prostřednictvím jihoslovanským, později ze západní Evropy. Psal o tom některé monografie v časopise *Отеч. Записки*, v *Извѣстіях Академіи вѣд*, a r. 1857 vydal právě o tom předmětě větší spis »*Очеркъ литературной исторіи старинныхъ повѣстей и сказокъ русскихъ*«, magisterskou disertaci, kterou znamenitě obhájil při veřejném disputu, jak zaznamenal jeden z jeho opponentů, Nikitenko. Tento namítl pouze, že není viděti, jak rysy rozumového, mravního a aesthetického života ruského národa se vyjadřují v doplnování a přepracování povídek přenesených z Byzance a ze západu, a že pouze s toho stanoviska bylo možno odporovati disertaci.¹⁾ Z toho zároveň poznáváme jasně, jak málo zajisté podnětu ke své práci vědecké o výzkumu ruského písemnictví mohl nabývat mladý učenec od starého svého profesora ruské literatury. Kniha tato utvořila epochu v ruských literárně historických studiích, odtud vycházeli hojní mladší učenci, mezi nimi především Alexander Veselovskij²⁾, a přes všecken mohutný pokrok, který učinila ruská věda literárně historická po dnešní den za uplynulé málem půlstoletí, nelze říci, že by tato první kniha Pypinova byla pozbyla své ceny. Pypin sám zachoval si zvláštní náklonnost k tému studiím po celý svůj věk a ještě v posledních letech své práce vědecké k nim se vracel. Zároveň také tohoto roku začal publikovati ještě studie o staré literatuře apokryfické, které za několik let dozrály k větší publikaci.

Na počátku své práce vystupuje, jak viděti, Pypin jako přísný vědec, jako by se ho ani nebyly dotýkaly ostatní současné literární poměry a otázky i všecek veřejný život. Přispíval do literárně bezbarvého časopisu *Отеч. Записки* a jen jaksi mimochodem, drobnějšími pracemi, účastnil se časopisu *Современникъ*, a to opět pracemi přísně vědeckými, jež neměly co činiti se soudobým životem literárním. Ovšem poměry byly tehdy na počátku druhé polovice XIX. stol. takové, že vědecké pracovníky zahánely přímo do staré literatury ruské, k studiím, které na první pohled neměly žádného vztahu k otázkám, hýbajícím myslimi ruské intelligence. Censura svírala železnými kleštěmi všecek duševní život, takřka jej znemožňujíc. Pypin ve svých vzpomínkách o svém jubileu sám na to poukazoval. O zuření cenzury právě v letech, do kterých spadají počátky literární činnosti Pypinovy, zaznamenal ně-

¹⁾ *Записки и дневникъ II*, 62.

²⁾ jak sám vyznal ve své autobiografii. A. N. Пыпинъ, Исторія рус. энциклопедии II, 427.

které kříklavé případy jmenovaný Nikitenko ve svém denníku¹⁾ (I, 545 sl., 570 z r. 1853—54): Působení cenzury přechází všeckou pravděpodobnost. Čeho chtejí tím dosáhnout? Zastavit činnost myšlenkovou? Ale jest to zrovna, jako by se počoučelo řeče, aby plula zpět. Hle z tisice faktů některé nejnovější. Censor Achmatov zastavil tisk nějaké arithmetiky, neboť byla mezi číslicemi nějaké úlohy umístěna řada teček. Podezříval zde jakýsi tajný úmysl sestavovatele arithmetiky! Censor Jelagin nepropustil v jakési zeměpisné statí místo, kde se vypravuje, že v Sibiři se zapřahují psi. Motivoval zákaz nutnosti, aby byla zpráva tato předběžně potvrzena od ministerstva vnitřních záležitostí. Censor Pejker nepropustil meteorologickou tabellu, kde byly dny označeny dle starého a nového kalendáře formulkou zběžnou ^{dle star. kal.} Žádal, aby nad čarou bylo »dle nov. kal.« a »dle star. kal.« pod čarou. Ale tabelly byly předloženy censuře již vytištěné, neboť nemohlo se předvídat, že by mohly být zapovědeny. Vydavatel měl již vše znova tisknouti, až konečně bylo mu přece svolení uděleno. V »Saratovských Gubernských Vědomostech« bylo vytištěno několik národních písní obsahu ne úplně mravného ovšem jako materiál ke studiu lidu. »Neglasnyj komitet« podal o tom zprávu cárovi. A byl vydán rozkaz: gubernátorovi má se udělit důlka, ředitel gymnasia, který noviny censuroval, má být zavřen na měsíc na hlavní strážnici, a ministr má se zeptati, je-li spolehlivý, aby mohl dále zastávati svůj úrad? Ministr napsal velice rozumný referát na obranu nešťastného ředitele, který jest skutečně z referátů nejlepších. Jistá dáma v Moskvě chtěla vydati sborník pěkných statí od známých učenců napsaných. Dřívější ministr, Širinskij-Sichmatov, vymohl, že se mají sborníky povážovati za časopisy, a tak muselo se k vydání toho sborníku dožadovati nejvyššího dovolení. Následovala resoluce »I bez toho se mnoho tiskne.« »Skutečně však nevycházejí u nás žádné knihy«, poznamenává Nikitenko: »Jsou jenom časopisy »Отечественныя записки«, »Современникъ«, »Библиотека для чтенія«, »Москвитянинъ« a »Пантонъ«. Ale v nich tisknou se většinou ubohé, bezbarvé věci.« Na jiném místě svého nesmírně zajímavého denníku vypočetl Nikitenko (I, 518, r. 1850), že jest dvanácte různých censur, a spočtou-li se všecky osoby zaměstnané při censuře, že jest jich více, než se vytiskne do roka knih. Taková tedy byla doba, když působili básníci a myslitelé, jichž díla stala se chloubou Ruska a jimž se podivovala několik desíletí potom celá Evropa. Za těchto okolností vzdělávala se a vystoupila řada vynikajících učenců, kteří položili základy literárně historickým, ethnografickým a kulturním studiím ruským.

¹⁾ Některé jiné ze starší doby zapsal Pypin, История русской этнографии I, 381 sl.

Pypin charakterisoval sám také celý útisk v biografii svého soudruha na poli literární historie ruské, N. S. Tichonravova¹⁾, a z jeho líčení jasně prozírájí vlastní vzpomínky. Sám sebe charakterisuje, praví-li: Nieméně v nových pokoleních, která dokončovala svoje studia v těchto těžkých dobách, žil dále idealism, dědictví let čtyřicátých (doby Bělinského). Pod různými vědeckými vlivy, prostřednictvím universitní vědy, nezřídka mimo ni a nezávisle na ní nabýval tento idealism zvláštěho svého rázu: slova nedopověděná na universitní katedře doplňovala se čtením a dojmy života samotného; nejrozmanitější vzněty přepracovaly se v nové vědecké otázky a životní vliv předchozí literární doby projevoval se zvláště tím, že dřívější otázky nabyla nového zabarvení a vyzývaly řešení v novém směru. Od konce čtyřicátých let bylo možno již pozorovat vznik těchto nových otázek. Byly to po literatuře se troucí narážky na otázku selskou, jako v »Zápisích loveckých« od Turgeněva, aneb v národnospodářských článcích Zablockého; byly tu theoretické úvahy, jakou vědeckou a veřejnou důležitost má studium národního života, jak se v tomto životě projevuje dávné podání národní, podle kterého se měl utvářet život společnosti a státu; ohlasy literárních zájmů pro národ, pod jistým vlivem francouzského socialismu, prakticky se ve skutek uvádely v založené tehdy, ale brzy rozpuštěné Společnosti pro návštěvu chudých; založení Zeměpisné společnosti poprvé regulovalo systematická studia ethnografická; od čtyřicátých let počínají první výklady slovanských jazyků na universitách, a v studiích ruského jazyka samotného, ve spise Sreznevského »Myšlenky o dějinách ruského jazyka«, dříve již v knihách Buslajeva »O výkladu rodného jazyka«, »O vlivu křesťanství na slovanský jazyk«. V literární historii byla důležitým zjevem »Úplná sbírka spisů ruských spisovatelů«, které podnikl Smirdin a která učinila přístupnými starší spisovatele v levných vydáních, po prvé takřka dala podnět k podobnému studiu starší literatury ... Tímto bedlivějším studiem staré literatury začaly se lépe objasňovati různé otázky, jichž se nedotýkala vůbec aneb velmi málo dřívější uměleckohistorická kritika Bělinského: nenáhlý vývoj literárních forem, závislost spisovatelů na vzorech evropských, ohlasy veřejných směrů a mravů v literatuře. Studia literární tohoto směru měla záhy mnohé velice zajímavé výsledky: nalézala-li málo látky v této staré literatuře kritika aesthetická, mnoho tam získala historie společnosti, osvěty a mravů ... V universitním pokolení počátků let 50tých začala pode všemi těmi vlivy usilovná činnost. Za jednu z prvních vědeckých potřeb uznáno sbírat materiál »stariny i narodnosti« v životě a v písemnictví lidu. Pocitovalo se, že beze studia této »stariny« jest nemožná historická restaura-

¹⁾ Сочиненія Н. С. Тихонравова I, str. XXX sl.

race starobylého života v jeho organických národních zvláštnostech. Práce byla těžká. Zcela paralelní proudy jevily se v otázce starého písemnictví. V ruském národopise uzrávala snaha po systematickém výzkumu národní poesie, zvyků a obyčejů — a za několik let byly tu učiněny velkolepé objevy. Zároveň požadovala podrobného studia tato literatura, zvláště XVIII. stol., která byla opovrhována uměleckou kritikou, ale nicméně vyžadovala zvláště historického zájmu, neboť i v ní se obrážely proudy společenské, vyjadřovaly se potřeby vzdělání a současné mravy. Mimo umělecký zájem bylo v této zapomenuté literatuře množství materiálu pro dějiny života a dějiny hnutí myšlenkového: v této historii mimo jiné připravovaly se veliké ty jevy literární, které mimo ni nemohly se objasnit, jak na př. zjev Karamzinův nemohl se objasnit bez vzdělavatelné činnosti Novikova . . .

Vynikajícím členem tohoto pokolení 50tých let, které nazavujíc na činnost svých předchůdců, částečně pod vlivem svých učitelů, vystupovalo s novými požadavky vědeckými, byl také Pypin. Ovšem třeba poznamenati, že Pypin nevzrostl pod přímým vlivem vynikajících učenců a professorů Moskevských, Granovského, Buslajeva, Solovjeva . . . Petrohradská universita nevynikala takovými silami. Ze všech professorů nejvíce působil na Pypina zajisté Sreznevskij. Pod jeho vlivem pěstoval Pypin, jako před ním starší jeho bratranc Černyševskij, prvotně též studia jazykovědecká a palaeografická, která byla vytiskena r. 1855 a 56 v *Извѣстіях Академіи вѣд.* Sreznevskij uvědl žáka svého do studií slavistických, vzbudil v něm nepochybně živý zájem pro národy slovanské, avšak nikoliv onen přísný kriticism, se kterým potom Pypin posuzoval slovanské literatury a vůbec všecky záležitosti slovanské. Také Nikitenko měl nejspíše jistý vliv na nastávajícího historika ruského písemnictví, avšak leda na vytváření všeobecných jeho názorů a nikoliv na směr jeho studií literárně historických. Nikitenko odcházejí z university, sám sebe velice pěkně charakterisoval r. 1864:¹⁾ »Pravý můj význam ve výkladech universitních byl ethicko-filosofický, ale nyní požadují především faktů. V těchto o ruském písemnictví mohu ovšem být nechud. Ale nejsem schopen methody srovnávací, neznaje cizích jazyků. Tu jest pro mě opravdový kámen úrazu. Cítím síly své ve sféře filosofické a aesthetické; vím, že posluchačové moji mohou ode mne nabýt snad spolehlivých základů, mohou se rozvinouti pod mým vedením ve vyšších úvahách o literatuře, utvrditi se zvláště v sympathii pro veliké pravdy vědy a života, neboť sám jsem tím hluboce proniknut, mám pro podobné vedení dostatečné zkušenosti, snad i schopnosti. Ale to nedostačuje při nynějších požadavcích vědy . . . Dosti často pak ve svém denníku zapsal

¹⁾ Записки и дневникъ II, 426.

sarkastické výpady proti příliš detailním studiím speciálním, zvláště filologickým¹⁾). Jeho zásadní stanovisko proti magisterské disertaci Pypinové jsme již vytáhli. K úplné charakteristice poměrů, ve kterých se tehdy nalézaly výklady ruského písemnictví, uvedeme ještě, jaké byly na hlavním pedagogickém institutě v Petrohradě, kde je měl I. I. Davyдов. Tichonravov, který tam vydržel všeho všudy rok (1849), zaznamenal, že byly pod úrovní gymnasií²⁾. Nikitenko pak ve svých zápisích se vyslovoval velmi ostře o tomto muži, také členu akademie věd. Po jeho smrti požádali členové akademie věd Nikitenka, aby se ve své zprávě výroční vůbec o něm nezmíňoval, neboť špatně t. j. pravdivě o něm promluviti nelze, a nějaké dobré slovo bylo by považováno za lež³⁾.

Obhájiv svou magisterskou disertaci, Pypin odebral se zá dalším zdokonalením na dvouletou vědeckou cestu. Na této cestě zdržoval se, jako všickni téměř kandidáti slovanské a ruské filologie před ním a po něm, v Praze, ovšem jen nedlouhou dobu, všeho všudy dva měsíce. Odtud psal a vytiskl, jak potom také z jiných měst, obšírné dopisy⁴⁾; namnoze na základě vlastních svých vzpomínek napsal již po svém návratu do vlasti nekrolog Hankův⁵⁾. A pro naše obecenstvo uveřejnil v Časopise musea král. Č. ve sv. 32 a 33 velice zajímavé «Listy o nejnovější ruské literatuře». Navrátil se, byl jmenován mimořádným professorem na universitě Petrohradské, ale četl tu pouze rok 1860—61 — kurzy ze západních literatur evropských, z oboru, ve kterém ani tehdy, ani později samostatně nepracoval. V listopadu r. 1861 vzdal se své professury spolu s řadou jiných vynikajících mužů, s Kavelinem, Spasovičem, Stasjulevičem a B. Utinem, když shledal za tehdejších poměrů znemožněnu opravdovou činnost universitní. Ve své činnosti vědecké pokračoval pak ve směru, který si vybral od počátku a sledoval na své vědecké

¹⁾ Na př. »Умъ специалиста тупѣть по мѣрѣ того, какъ онъ все глубже и глубже уходить въ свой предметъ« III, 82. Есть люди мысли безъ науки: это обыкновенные мечтатели и фантазеры. Есть и люди науки безъ мысли: это тупые гробокопатели, собиратели фактовъ, непонимающие ихъ — каменщики, не дающіе себѣ отчета въ томъ, надѣ какимъ зданіемъ они трудятся III, 86. Какую важность и какое значение для науки и жизни могутъ имѣть иные изъ нашихъ педантскихъ академическихъ занятій — болтовня о вариантахъ какого нибудь пролога XV или XVI в., о большомъ или маломъ юсѣ и другія мельчайшия и исключительная изысканія о вещахъ, не входившихъ въ національную жизнь, недѣйствовавшихъничѣмъ на національный духъ и не содѣйствовавшихъ нимало умственному успѣху? . . . III, 95 a. j. v.

²⁾ Сочиненія Н. С. Тихонравова I, str. XVIII.

³⁾ Записки и дневникъ II, 414.

⁴⁾ Современникъ sv. 74, odd. I, str. 127—173, 323—370; sv. 79, odd. 3, str. 289—302. Bohužel nebyly mře tyto svazky zde přístupny.

⁵⁾ Современникъ sv. 86, odd. 2, str. 1—40. Otisk jest v muzejní bibliothéce.

cestě, a sice začal systematické studium literatury apokryfické. Výsledkem těchto studií byla obsáhléji publikace apokryfických spisů *Ложныя и отреченные книги русской старины* 1862 a některé po různu vytiskně monografie o nich.

II.

Po svém odchodu z university Pypin úže přilnul k časopisu *Современникъ*, stal se členem jeho redakce, potom od r. 1865—66 zodpovědným jeho redaktorem spolu s Nekrasovem. S tím souvisí asi též usilovná snaha jeho uvésti do ruského písemnictví vynikající cizí díla literárně historická, historická, filosofická a všeobecně vzdělavatelná. Tak vyšly za jeho redakce během let 1863 až 1868 a ještě potom v letech 70tých překlady těchto spisů: Joh. Scherra *Allgemeine Geschichte der Literatur* 1863, 2. vyd. 1867; H. Hettnera *Litteraturgeschichte des XVIII. Jahrhunderts* 1863, 1866, 1872, 2. vyd. 1896—97; E. A. Rossmässlera *Význam přírodních věd ve vzdělání a jich výklad ve škole* 1864; A. A. Rochaua *Dějiny Francie od pádu Napoleona I. až do znovuzřízení císařství 1814—1852, 1865—66*; Johna Stuarta Milla *Principles of political economy with some of their applications to social philosophy* 1865, 2. vyd. 1874; J. W. Drapera *Intellectual developement of Europe* 1866; W. Whewella *History of the inductive sciences from the earliest to the present times* 1867; Fr. Ch. Schlossera *Geschichte des XVIII. Jahrhunderts und des XIX. bis zum Sturze des französischen Kaiserreichs* 1868—71 (s kterýmžto spisem jakož ještě Raumerovým seznámil Pypina v gymnasijsních již letech Černyševskij), *Парижъ и провинція* 2-го декабря 1851 г. *Исторические этюды Эжена Тено и рассказъ о переворотѣ 2-го декабря* (изъ Истории Крымской войны), A. B. Kinglækъ (Kinglake — *Invasion of the Crimea*), W. E. Hartpole Leckyho *History of the rise and influence of the spirit of rationalism in Europe* 1871, J. W. Drapera *Conflict between religion and science* 1877.

Z tohoto výčtu jest zřejmo, jak obsažné a obsáhlé byly osvětne snahy Pypinovy. Než tato práce překladatelská a redaktorská, která by sama mohla vyčerpati síly jednotlivcovy, byla jen vedlejší. Hlavní práce Pypinova nesla se dále za vytčeným cílem studia písemnictví a vůbec osvětných snah národa ruského jakož i všeho ostatního Slovanstva. Účastenství jeho v redakci předního pokrovkového časopisu, který stál v příkré opposici nejen proti tehdejšímu režimu vládnímu, než zvláště proti t. ř. slavjanofilské škole, mělo za následek, že nemohl svléci se sebe stranika a že jmenovitě v prvních pracích nemohl zachovat potřebného

objektivního klidu, než že všude vystrkovala růžky polemika ostrá a nesmiřitelná.

Ta zvláště došla výrazu ve spisu jeho, který r. 1865 vyšel tiskem: *О б з о р ь и с т о р i и с л а в я н с к ы ь л и т е р а т у р ь*. Toto dílo, ve kterém literatura polská byla zpracována od V. D. Spasowicze, bylo po mnohých desíletích první soustavné vylíčení slovanských literatur od proslulého německého díla Šafaříkova z r. 1826. Pokus někdejšího učitele Pypinova Viktora Grigoroviče¹⁾ byl příliš nepatrný. Autor neměl nejspíše po ruce ani Šafaříkova díla, napsal je ještě před svou cestou po slovanských zemích. Kniha Pypinova byla spis, na jaký se do té doby, ba ani do našich dnů nevzmohla žádná jiná literatura slovanská²⁾, jakož vůbec jsou spisy o jiných slovanských literaturách až ku podivu vzácné v jednotlivých literaturách slovanských. Knihu svou Pypin chtěl podat všeobecný přehled ruskému čtenářstvu vůbec, zároveň pak rukověť, souborný výklad a přehled pomůcek studijních pro ty, kteří by se chtěli s předmětem seznámiti bliže. V předmluvě Pypin narází na jiný ještě účel, který měl při své knize na zřeteli. »Jistá část naší literatury, praví, snaží se zvláštním způsobem spojiti naši otázku veřejnou se slovanskou; prohlašuje známé vseslovanské splývání rozdělených národů v jednu národní massu a hotoví se prokazovati dobrodin „slovanským bratřím“, ani se jich nepotazuje — se svého vlastního hlediska; chtěli bychom, aby fakty, které nalezne čtenář v této knize, poskytly mu ponětí o tom, jakým by měl býti v tomto smyslu náš rozumný poměr k „bratřím“. V předmluvě této praví konečně ještě spisovatel, že se chtěl obmezit pouze na líčení věcné a cítil povinnost bližší vývody zůstat vlastnímu úsudku čtenářovu. Avšak Pypin neobmezil se na úlohu objektivního ličitele slovanských literatur a různých proudů, které došly výrazu v nich, než důrazně hájil vlastního svého nazírání na kulturní vývoj slov. literatur, rázně se lišící od onoho, které se v Rusku nejhlučněji hledělo uplatňovati, vystoupil jako ostrý kritik a neohrozený polemik, jako rozhodný přívřezec určitého literárního a též politického směru proti protichůdnému literárně politickému směru domácímu, jehož hlavním orgánem byl tehdy časopis Iv. Aksakova »День«, i proti nové modifikaci učení slavjanofilského, jak je tehdy začal definovati Vlad. Iv. Lamanskij. Jak v předmluvě již naznačil, kniha měla mimo jiné také účel vyvracetí učení t. ř. slavjanofilské školy, jakož také utopicke sny různých slovanských idealistů a blouznivců.

¹⁾ Краткое обозрение славянскихъ литературуъ 1841. Опытъ изложениія литературы словенъ въ главнѣйшихъ эпохахъ, Казаи 1843, str. 120. Pypin později ve svém životopise tohoto slavisty Вѣст. Европы 1893 авг. str. 762 vyslovil se o něm ... »трудъ Гр-а представлялъ по своему времени и мѣstu явление замѣчательное ...«

²⁾ Spis Ad. H. Kirkora O literaturze pobratymczych narodów slowiańskich 1874 nepadá hrubě na váhu. Srv. úvahu W. Nehringovu v Göt. Gel. Anz. 1881, II, str. 995.

Tento účel měly hlavně úvodní a závěrečná kapitola.

Y kapitole úvodní měla se jmenovitě vyvrateli namnoze hájená these o národní jednotě slovanské, v kapitole závěrečné »Znovuzrození a panslavism« vyloženy a kriticky rozebrány příčiny hnutí slovanského, historický a společenský význam panslavismu a jeho utopie. Proti těmto dvěma kapitolám čelila také především, ba téměř výhradně domácí ruská kritika spisu Pypinova, k nim obracela se též kritika u jiných slovanských národů, pokud vůbec bylo o spise tom pojednáno. Vlastního jádra knihy, vylíčení jednotlivých literatur slovanských, dotýkala se pouze recenze P. Lavrovského¹⁾, a i tento rozvážný učenec věnoval větší část svého kritického rozboru oněm dvěma kapitolám. Snaží se vyvrateti vše, co Pypin uváděl proti plemenné jednotě slovanské, snaží se dokazovati znovu ne pouze jazykovou jednotu, než také jednotu v tradicích, v poesii národní, v bájeslovních představách, v obyčejích a zvyčích. Jednota jazyková nepochybňe jest, ani Pypin jí vlastně nepopírá, ale přece nelze říci, že by teprve učené studium slovanských jazyků vedlo k tomu poznání. Prostý, nevzdělaný Čech dorozumí se zajisté snadněji a spíše s prostým, nevzdělaným Rusem, než dva intelligenti slovanští. Dokladů toho bylo uvedeno dosti; Pypin sám později (Вѣстникъ Европы 1889, sv. VI, str. 257) vypsal z cestopisu jistého ruského důstojníka z poč. XIX. stol. mimo jiné zprávu, že ruští vojáci se dorozuměli s Krajinci (Slovinci) »bez obtíží«. Mnohem hůř dorozumívají se intelligentní Slované. Bylo také ne jednou připomenuto, že o slovanských sjezdech účastníci byli nuceni utíkat se k nějakému cizímu, zprostředkujícímu jazyku (obyčejně německému), a vytýkalo se to Pypinovi, když to připomněl o slovanském sjezdě r. 1848, že to není pravda. Ale o Moskevském sjezdě r. 1867, třebas ne na oficiálních schůzích, mluvilo se skutečně německy. Lamanský vypravuje, že na jisté schůzce soukromě u Iv. S. Aksakova, již se zúčastnili Rieger, Brauner, Holovacký, Mudroň, Subbotié a j., promluvil Jurij D. Samarin dvě velké řeči jazykem německým, a sice tak znamenitou němčinou, že to vzbudilo podiv slovanských hostů, a Brauner mínil, že mluví lépe německy než on a Rieger a že hned by se mohl poslati na říšskou radu. (Сибирская Старина I, seš. 2, str. 231.) Ostatně srozumělost, po případě nesrozumělost jazyků blízkých není ještě důkazem užších příbuzenských svazků. Slovák z východních stolic uherských snadněji se dorozumí s maloruským sousedem, než Slovák ze západních krajů nebo Čech, ale z toho nenásleduje, že by slovenština byla blížší maloruštině než češtině atd. Srv. výrok Baudouinu de Courtenay, Archiv f. slav. Phil. XXVI. 398: »Die gröszer oder geringere Möglichkeit gegenseitigen Verständnisses kann in den

¹⁾ Отчетъ о девятомъ присужденіи наградъ графа Уварова. Спб. 1867, str. 11—87.

Fragen der wirklichen genetischen Sprachverwandtschaft kein Kriterium bilden. Poměry mezi jednotlivými jazyky slovanskými nelze srovnávat s poměry mezi národy řománskými nebo germánskými, než spíše s poměry mezi jednotlivými dialekty německými. Čeština na př. ještě bulharštině bližší než němčina na př. dánštině.

Ale jinde té jednoty mezi slovanskými kmeny a národy není od dob pradávných ani v tradicích a názorech, ani ve zvyčejích a obyčejích. Za to vždy se projevovalo živé vědomí příbuzenských svazků, plemenné jednoty slovanské i v dálné minulosti, čehož hojně doklady později různými učenci, zvláště Perwolfem a j. byly shledány. Co dále praví Lavrovskij, jako by vůbec věda a literatura soudobého Slovanstva čili určitěji všecko jeho nynější osvětné snažení bylo nerozlučně spojeno se směrem vseslovanským, z něho vycházelo jako ze svého bezprostředního zřídla (str. 40), to bedlivý pozorovatel novějšího kulturního vývoje slovanských národů by zajisté nemohl potvrditi. Proti Pypinově kritice slavjanofilstva recensent nadmíru obmezil význam jeho v Rusku samém a právem povíděl, co bylo taktéž řečeno na západě slovanském, že o vlivu slavjanofinského učení mimo Rusko nemůže být hrubě ani řeči. Osře a spravedlivě výtknul Lavrovskij jednostrannost a subjektivnost Pypinovu. Neschuhlasil se stanoviskem Pypinovým v líčení vývoje literatur, že pohlíží na plody literární, jaký každý má význam ne jako slovesné dílo o sobě, než jaký má význam sociální, že do literatury může zasadati pouze takové dílo, které svým obsahem objímá společenské a sociální poměry; toto měřítko pak klade i na díla doby, kdy ani nemyslili na takové poměry anebo myslili o nich jinak.

Do svého spisu Pypin pojál také líčení vývoje literatury (velko) ruské, ovšem podal je velmi stručně: nevřoval této literatuře od dob nejstarších vycházejí více místa než literatuře maloruské, daleko pak méně místa než literatuře české. Ovšem měl tu Pypin na zřeteli pouze ruské čtenářstvo. Při své mnohonásobné činnosti nemohl dále Pypin patrně náležitě sledovat pozdější jevy v literaturách západoslovanských a jihoslovanských, jež za své vědecké cesty důkladně seznal; tak mu ušlo ku př., že píseň na Vyšehrad a milostná píseň kr. Václava byly prohlášeny za falsifikáty, a ukončil jimi svůj přehled nejstarších památek české poesie. Recensent P. Lavrovskij měl dosti hojnou přiležitost doplniti seznam pomůcek z doby starší i pozdější.

Základních názorů díla Pypinova dotýkal se ještě jiný kritik, který celkem nenáležel k táboru slavjanofilskému, ovšem ještě méně k straně, jejímž předákem byl právě Pypin. Orest Miller¹⁾

¹⁾ Славянский вопрос въ науке и въ жизни. По поводу «Обзора истории славянскихъ литературъ» А. Н. Пыпина и В. Д. Спасовича. Санктпетербургъ 1865. Рупин одпровѣдѣлъ члánkemъ «Нѣсколько словъ о »народныхъ началахъ« и о »цивилизациї.« Современникъ, sv. 108.

vzdal zde všecku čest autoru knihy a uznal velký význam knihy ne pouze pro její vědeckou cenu, než širší její cenu kulturně politickou. Důležito jest, napsal, že byla možná taková nedůvěra v kulturní, světové poslání Slovanstva u muže, který tak dobrě jest obeznámen se Slovany. Na základě pak knihy Pypinovy, hojných výpisků z ní, dokázal nikoliv beze zdaru, jak důležitou, znamenitou úlohu hráli po všecky právě věky živlové ryzé národní zrovna v osvětném poslání národů slovanských. Miller přiznal dále, že slavjanofilové nadsazovali, přečeoňovali význam náboženství, zvláště pravoslaví, ale dopustil, a to v celku právem, že pravoslaví svým zřízením jest bližší národu, obzvlášť slovanskému, než katolicism. Přiznal dále, že Pypin byl úplně práv kritisuje snahy slavjanofilů po hegemonii ruské, že právem se posmíval těm, kteří Slovanům ukazovali, kterak jest nutno, aby si osvojili ruský jazyk.

Obě dvě řečené kapitoly Pypinova spisu obracely na sebe také největší pozornost západoslovanských kritiků.

Chrvatský kritik, V. Jagić¹⁾, nejvíce upozornil právě na ně a žádal, aby byly v překladě přístupními učiněny tyto těžké obžaloby ruských slavjanofilů, neboť to se jeví být největším odpůrcem samostatné státní a národní existence slovanských národů. Jinak však uznává, že Pypin překročil míru spravedlnosti, a bojuje vítězně proti slavjanofilstvu seslabuje cenu i onoho morálního svazku, založeného prací literární, který by zcela dobrě mohl být mezi slovanskými národy, třebas ho právě tolík nepocitujeme.

Také český kritik, J. S. Kalousek²⁾, vzal v úvahu řečené kapitoly. Vyslovil souhlas svůj s většinou toho, co pronesl Pypin proti straně slavjanofílské, a uvedl hojně doslovné výtahy z jeho úvah, »poněvadž v Čechách, v této rozkřičené zemi panslavistův, sotva se najde tucet osob, kterým by teorie slavjanofilů byla povědoma«. Vytýká pak Pypinovi, že »nevynakládá píle své na to, aby vyhledával, co jest Slovanům společného, nýbrž s velkou horlivostí, která nemůže pocházeti než z přepiaté umíněnosti, dokazuje, že jest veliká různost mezi nimi. Nepopráme, že poznání růzností mezi Slovany jest jednou podstatnou částkou studia, a poznání toho, co Slovanům jest společného, jest druhou neméně podstatnou částkou studia slovanského... Jenže, dodali bychom, toho, co jest společno Slovanům, jest mimo velkou příbuznost jazykovou tuze málo. Kalousek polemisiuje s Pypinovými vývody o »jednotě Slovanstva«, že ji ruský učenec nazval »učeným vynálezem«, »aby tím způsobem byl odňat věcný základ slovanskému uvědomení, slovanské vzájemnosti literární, slovanským sympatiím...«, podkládaje takto neprávem Pypinovi takovéto tajné, nevědecké úmysly. Velikou radost měl český kritik z brošurky Millerovy. Srovnává se s ním zvláště v tom, že »Slované zároveň s jinými národy mají

¹⁾ Književnik III, str. 152 sl.

²⁾ Národ. V Praze 1866, č. 112, 113, 116—121, 123, 126—130.

se přičinovati o náprávu vad nynější civilisace«, a že »některí mravní a společenství živlové se rozvinuli u starých Slovanů před dávnými věky, na které západní Evropa v novém věku z vlastní potřeby přichází«.

Slovník Naučný Riegrův VI, 1136 vynesl krátký a příkrý odsudek, že »Pypinův Obzor atd. jest spis obsahující vedle mnohého dobrého též mnoho křivého, vyplývajícího z velmi povrchních (! !) vědomostí Pypina o Slovanech a jich nynějších snahách, i z předpojatého stanoviska Pypinova, slepě (!) zbožňujícího vše, co jest západoevropského, na ujmu domácího, jakž jest obyčej u ruských tak zv. západníků.« Srv. ještě Sl. N. VII., 1137, 1140.

Později r. 1874 vyslovil se v té příčině velmi příznivě A. A. Kotljarevskij o knize Pypinově ve svém článku »Úspěchy slavistiky na Rusi v poslední době« Č. Č. Mus. 1874, str. 50: »Střízlivost některých náhledů p. Pypina byla příčinou výčitek, že nemá dosti víry a soucitu k slovanské idei. Nám zdají se být nepodstatnými, neboť p. Pypin nepřiznává se toliko k té formě, do které zahalují slovanskou ideu někteří přenáhlení, mystičtí její obhájcové v Rusku. Ovšem on by dovedl vysloviti i své ideály, kdyby toho našel možnost«¹⁾.

III.

Po této knize obrátil se Pypin opět k studiu vývoje literatury ruské a zároveň společenských a kulturních proudův. Od roku 1867 vstoupil jako stálý spolupracovník do redakce revue »Вѣстникъ Европы«, kterou založil někdejší jeho kollega na universitě Petrohradské a vychovatel předčasně zesnulého následníka trůnu Mikuláše Aleksandroviče, M. Stasjulevič. Od té doby provázel Pypin až do sklonku svého života novější literární zjevy ruské a také jiných slovanských literatur svým kritickým perem. V tomto časopise pak od r. 1868 vytiskl velkou řadu úvah historických, kulturně a literárně historických, které potom namnoze spojil ve větší samostatné knihy. Zvláštní svou pozornost věnoval opět význačným zjevům literárního a společenského života stol. XVIII., začal bedlivě studovat ruské zednářství do Novikova (Вѣстникъ Евр. 1868, iюнь, юль); potom vydal materiály k dějinám zednářských loží tamže 1872, янв., февр., юль, samostatně pak Хронологический указатель русскихъ ложъ отъ первого введенія масонства до запрещенія его 1731—1822, ale pouze jako rukopis v obmezeném počtu výtisků r. 1873. Kniha vyšla později ještě v německém překladě v Rize r. 1896 a opět jen jako rukopis. Ještě později zabýval se Pypin tímto zednářským hnutím v Rusku a

¹⁾ Сочинения А. А. Котляревского IV, 488.

podal r. 1896 drobný příspěvek k intimní literatuře ruského zednářství v statí *Homunculus*. Эпизодъ изъ альхимии и изъ исторіи русской литературы (Починъ, Сборникъ общ. любителей российской словесности на 1896 годъ), kde probrány hlavně rukopisné překlady alchymické a magické literatury z konce XVIII. a poč. XIX. stol.

Dále podal zajímavý příspěvek ke charakteristice osvětňých proudů v první čtvrti XIX. stol. о russké спolečnosti библикѣ (B. Евр. 1868, авг., сент., октябрь, ноябрь); vypsal styky znamenitěho anglického právníka a filosofa Jeremy Benthamu s vynikajícími muži ruskými a jeho jednání s cárem Alexandrem I. stran vypracování všeobecného zákonného (B. Евр. 1869, февр., апр.); pojednal o slavné pietistce p. Krušenové a jejich stycích s Alexandrem I. (B. Евр. 1869, авг., септ.). Po této monografiích jal se soustavně vypisovati společenské hnutí za Alexandra I. (B. Евр. 1870—1871) a vydal pak tyto studie souborně ve zvláštní knize r. 1871; v 2. vyd. vyšla r. 1885 a v 3. vyd. r. 1900 »Общественное движение въ Россіи при Александрѣ I.« Tyto kulturně historické skizzy vymykají se z našeho oboru, ale zajisté velmi mnoho zajímavého materiálu podávají také literárnímu historikovi, zvláště pro důkladnější poznání osobnosti a činnosti Karamzinovy, pro charakteristiku onoho ovzduší, ve kterém vyrostli ruští básníci kolem 20. let XIX. stol., romantikové a též dekabristé.

Na základě této prací byl Pypin r. 1871 navržen a také zvolen za adjunkta Petrohradské akademie věd pro historii, ale proti jeho kandidatuře zdvihl se silný odpor ve veřejnosti; namítalo se, že mnohem více práv by měl na tuto hodnost historik Kostomarov, a že by Pypin spíše měl být zvolen do II. oddělení akademie věd, do oddělení pro ruský jazyk a písemnictví. K tomu se připojil odpor oficiálních kruhů, samého ministra osvěty, hr. D. Tolstého, jemuž Pypin dělal opposici a u něhož byl v nemilosti zvláště proto, že nebyl přívržencem klassicismu, který ministr ze všech sil podporoval. Pypin udělal sporům konec, složiv tuto hodnost¹⁾). Mnohem později pak byl zvolen od akademie za člena dopisujícího, a to teprve roku 1891, rádným pak akademikem teprve roku 1897 a to do oddělení pro ruský jazyk a písemnictví.

IV.

Po této studiích historických se Pypin brzy opět zahloubal do svých nejvlastnějších studií literárně historických. Ještě téhož roku 1870 začala ve B. Евр. vycházetí serie článků »Характеристики литературныхъ мнѣній отъ двадцатыхъ до пяти-

¹⁾ Никитенко, Записки и дневникъ III, 275, 277, 278, 280.

десятыхъ годовъ», která potom vyšla r. 1873 ve zvláštní knize, v 2. vyd. r. 1890. Zde ještě více než v ostatních svých pracích literárně historických Pypin pohlází na historii literatury s hlediska společenského vývoje: jen když spojíme literaturu s bezprostředním životem, praví, můžeme ukázati skutečný význam historického vývoje literatury. Historie literatury spadá do celkovitých dějin společnosti, a na literatuře lze sledovat vzrůst uvědomění ve společnosti. Pypin rozbírá tu, co jest »lidovost«, »národní ráz«, ukazuje, že to jsou relativní pojmy, různý mají význam v různých dobách, podléhají vnějším vlivům, vyvíjejí se dále právě pomocí těchto vlivů. Sám lid se stavíval kriticky k životním poměrům, ve kterých žil, a k mravně politickým principům, které vypracovala dávná minulost a udržovala tradice. Pojednává v knize o sporu mezi »slavjanofily« a »západníky«, protestuje proti tomu právem, že v jedné se shledávala strana národní, v druhé nenárodní, a praví, že skutečnými nepřátely »národního rázu« byli pouze lidé jisté kategorie, obskuranti, utlačovatelé kritiky... Provádí pak v knize rozpory a boje mezi »oficiálním pojetím« národnosti za doby Mikuláše I. a pojetím národnosti u menšiny intellektuální. »Cit (ne-li ideje) národnosti byl v Rusku vzbuzen týmiž událostmi jako v západní Evropě, posílil se vlivem západoevropské literatury, byl jedněm pojat konservativně, jinými progressivně; stal se na dlouhou dobu centrem vývoje literárního na straně jedné, konservativního dozoru na straně druhé. O národnosti mluvilo se v aktech vycházejících z kruhů vládních, o ní mluvily různé strany v literatuře. Heslo bylo jedno, ale pojetí různé. Pod národností rozuměli jedni officiální status quo, který chtěli učiniti jedinou skutečnou a přípustnou formou života národního. Takové představy měl vůbec svět officiální a je přijala veřejnost do ohromné většiny. Ale ve vzdělanější menšině utvářily se názory jiné a i tu různé. Jedni idealisovali národ, lid, líčili život jeho jako schránku vznešených principů, které třeba jen ještě rozvinouti a uvésti v život: vývoj ten měl se zakládat v zkoumání této schránky, v objevení její ideje a v rozšiřování jejím na všecky život národa, který byl jaksi porušen a poškozen reformou Petra Velikého. Jiní myslili, že národnost v tomto smyslu, t. j. jako souhrn názorů lidových, v přítomnou chvíli nemá předně snad ráz a obsah, který jemu obyčejně připisovali, a za druhé nepředstavuje nikterak takový nedotknutelný a všeobsáhlý kodex, který by jednou pro vždy určoval další chod vývoje, naopak že tato »národnost« sama má se rozvíjeti a zdokonalovati k vrcholům všelidského obsahu, kterýžto jediný může dovršiti její hodnost a historický význam. Vývoj těchto různých pojmu a idejí v literatuře lší nám pak kniha. Předvádí nejdříve romantika Žukovského, úplně podléhajícího německé romantice, vývoj názorův u Puškina, charakterisuje pomery osvětové od nastoupení Mikuláše I. a ustavení t. ř. »officiální národnosti«.

Rusko jest zcela zvláštní stát a zvláštní národ, nepodobný státům a národům evropským. Proto se liší a musí lišit od Evropy ve všech základech národního a státního života. Tužby a požadavky evropského života nelze klásti na Rusko. V něm panuje nejlepší pořádek, srovnávající se s požadavky náboženství a opravdové politické moudrosti. Evropa má svoje historické zvláštnosti v náboženství, v státním zřízení i v životě veřejném; zakládá si na tom, ale její pokrok jest poblouzení a výsledek francouzské svobodomyslnosti a revoluce, která vyvrátila v minulém (XVIII.) stol. náboženství a mocnářství, a třeba se zmínila, zůstavila sledy zhoubného svého vlivu a zárodky dalších evropských bouří a hnutí duševních. Rusko zůstalo prosto těchto zhoubných vlivů, které pouze jednou zkusily vzbouriti jeho veřejný klid. Zachovalo v úplnosti tradice věkův, a jsouc tím chráněno od nepokojů a klamů konstitučních, nemůže sympathisovati se snahami liberalními, které se jeví a dokonce se potkávají se shovívavostí vlád různých státův evropských... V náboženství se Rusko nalézá rovněž v postavení odchylném od Evropy, výhradném a závidění hodném... Také ve vnitřním svém životě neporovnává se Rusko s evropskými národy. Může se nazvat zvláštní částí světa. Se svými zvláštními zřízeními, se starou věrou, zachovalo patriarchální ctnosti, málo známé národům evropským. To jest především zbožnost národa, úplná jeho důvěra k vládním kruhům a naprostá poslušnost; prostota obyčejův a potřeb, nezhýčkaná rozkošnictvím;... nevolnictví (třebas by se i mělo zlepšiti) obsahuje v sobě mnoho patriarchálního; dobrý pán lépe ošetruje zájmy selské, než by sedláci mohli sami, a poměr ruského sedláka jest lepší než poměr západního dělníka. Evropa ovšem předstihla Rusko v civilisaci a vědě, ale za to Rusko nezná jich zneužívání a ochraňuje se před nimi. Nejvyšší úřady hledí k tomu, aby věda přinášela pouze užitek, a zapovídají všecko, co by mohlo vésti ke škodlivému mudrování. Dozor censurní na cizí knihy i domácí tisk má tento cíl na zřeteli...

Takové byly představy tehdejší vlády, tu byl rozvinut ídeál zděděný od minulosti a podporovaný současnou reakcí v Evropě.

Pypin líčí pak vývoj literatury pod tímto režimem, jak Žukovskij z evropského romantismu přejal pouze abstraktní romantický mysticism, který budil a udržoval lhostejnost ke skutečnému životu a na konec lehce se s ním smířil...; jak Puškin, který vyšel od liberalismu, potom se zřekl toho směru, jak potom i veliký satirik veřejných poměrů, Gogolj, se zříkal toho, že by jeho díla měla takový smysl a jak se obrátil k panujícímu systému jmenovitě ve svých »Vybraných místech z listů ku přátelům«; charakterisuje pak literáty zcela hovějící panujícímu systému, Kukolníka, Zagorskina, Senkovského a j. Potom předvádí

nám výlučný zjev Čaadajeva, odtud přechází k líčení počátků studií národopisných, dále rozbírá slavjanofilstvo, jeho vznik, hlavní jeho představitele a jich učení. Zastavil se konečně u Gogolja a Bělinského. To jest stručný obsah tohoto nadmíru pozoruhodného díla, napolo literárně historického, napolo politického. Ukázal, jak se v literatuře dané doby obrázel myšlenkový život většiny žijící nerušeně podle starých obyčejů, jakož i oné menší části, která zanechala starého a hledala cesty nového vývoje.

Znamenitěmu pak kritiku čtyřicátých let, Bělinskému, učiteli a vůdci všeho dálšího pokrokového hnutí, věnoval Pypin další podrobnou studii, kterou hned po dokončení onoho díla začal tisknouti ve B. Евр. 1874—5 a vydal v samostatné knize r. 1876: *Бѣлинскій, его жизнь и переписка* ve dvou svazcích. Na základě korrespondence Bělinského vyličen tu byl poprvé dokonale život velkého toho bojovníka, uvedena do té doby zcela neznámá fakta ze života i působení jeho jakož i jiných jeho přátel a spolubojovníků, záhy zesnulého Stankeviče, Hercena, Vas. Botkina a j.

Do této doby sahají počátky souborného vypsání dějin ruského písemnictví. R. 1875 Pypin vytiskl pojednání *О сравнительном изучении русской литературы* (B. Евр. окт.), *Древний период русской литературы и образования*. Сравнительно-истор. очерки (B. Евр. 1875 дек., 1876 iúlъ, sent.). *Средние века русской литературы и образования* (tamže 1876, ноєбрь, 1877 февр., апр.). Studie tyto nebyly však potom pojaty do jeho Dějin ruské literatury.

V.

Z těchto studií byl Pypin vytržen novým osvoboditelským ruchem na slovanském jihu, který vzbudil tak horoucí a do té doby nebývalé sympathy v Rusku, až bylo donuceno vystoupiti se zbraní v ruce a vybojovalo jihošlovanským národům částečnou aspoň samostatnost a svobodu politickou. Pypin obrací se v těchto letech horlivě k starým svým studiím slavistickým, oznamuje v kritickém oddíle Věstnika Jevropy různá cizojazyčná a domácí díla o zemích a národech balkánských, piše různé větší menší statí rázu více politického i speciálnější pojednání, jako zvláště o srbské poesii národní: *Первые слухи о сербской народной поэзии* (B. Евр. 1876, декабрь), *Герцеговинские гайдуки и стольцы на задъ* (tamže 1877, iúнь). Jmenovitě věnoval novou pozornost hnutí všešlovanskému, napsal serii článků *Панславизмъ въ прошломъ*

и настоящемъ (В. Евр. 1878, сент., дек.) а Литературный панславизмъ (там же 1879 юль, авг., сент.). V prvním pojednání chce zodpověděti otázku, existuje-li skutečně panslavismus, před kterým má západní Evropa, ne pouze Němeči, Maďaři a jiní drobnější národné, tak ohromný strach. Líčí vzrůst národního uvědomění u západních, a jižních národů, jehož počátkem bylo částečně oživené studium minulosti jakož i současného života, a »panslavismus« (my říkáme snad správněji »vzájemnost slovanská«) byl přirozeným následkem obrození slovanských národů. Ruské sympathie pro toto hnutí mají základ svůj ne pouze v příbuzenských svazcích, částečně církveních, než také v čistě humanním rázu celého toho hnutí. Pypin však má velice oprávněné pochybnosti o existenci nějakého zvláštního proutu, směřujícího ke stvoření jistého celku všešlovanského. Obrací se pak vůbec proti výlučným krajně nacionálním snahám, které chtí někdy národ silou, mocí odlučovati od vlivů cizího národa a jeho kultury. Naopak, praví Pypin, pouze zvyšováním kulturní úrovně může národ nabývat dostatek sily, aby vydržel v konkurenčním zápase. Zvláště pak ruská veřejnost měla by pochopiti, že jest to především a hlavně osvěta, na které závisí význam ruského národa ve slovanském světě. Pypin kritisuje různé fantasie a sny poetů a blouznivců slovanských, zvláště pak učení školy slavjanofílské, dotýká se sjezdu v Moskvě r. 1867, sjezdu v Praze r. 1848, probírá podrobněji výklady Štúrovky atd. Závěrečný pak výsledek celého toho essaye jest čistě negativní: »Panislavismus« byl i pro Slovanstvo samé pouhý mlhavý ideál, byl to vznět, který se probudil u mužů, hledajících lepší budoucnost za nesmírně těžkých poměrů přítomných. Nejvíce ještě může mít jakýsi podklad jedna strana tohoto hnutí, tak zvaný »literární panslavismus«, který se projevuje ve dvou směrech, pracuje jednak ke sjednocení intellektuálnímu, ke spolčení místních národních a vzdělavatelných zájmů, jednak k ustavení společného všešlovanského jazyka. Kritický přehled myšlenek a idejí o této otázce projevených podává se v pojednání druhém. Pypin sám jest přesvědčen, že obrození slovanské musí směřovati k literárnímu sjednocení, nechce-li se státi pouhou vidinou, než chce-li skutečně povznéstí národní samostatnost slovanského světa... Velmi otevřeně vykládají se aspirace ruské řeči na úlohu všešlovanského jazyka a hojně mnohostranné obtíže stavící se v cestu jich uskutečnění. Theoreticky jest také Pypin přesvědčen, že jest žádouený všešlovanský jazyk spisovný — chce-li mít slovanský svět budoucnost, může toho dosáhnouti pouze spojením slovanských sil, neboť jinak nemůže rozdělené Slovanstvo obstátí v konkurenzi a v zápase se svými sousedy a nepřátely, spojení pak nemůže se obejít bez nějakého společného orgánu. Jest přesvědčen dále, že takovým orgánem může se státi pouze jazyk ruský. Ale k vyplnění toho velmi mnoho se nedostává. Ruský jazyk sám nestal se ještě

nositelem takové velké světové literatury a kultury, silnější potřeba slovanského světa pak po těsnějším spojení kulturním níkterak se neprojevuje. Pypin při všem tom theoretickém uznávání práv ruského jazyka na takovou čelnou úlohu jest velice vzdálen všelikých tendencí porušovacích. Nechce, aby »slovanské potoky vplynuly do ruského moře«, než aby při tom byla zachovávána individuálnost jednotlivých kmeneů. Sjednocení takové by mělo být ze zcela dobrovolné, mělo by být jednotlivým kmeneům podporou v jich zápase se živlem cizím. Jednota měla by být stvořena jako spolek. Ale i to vše jsou ideály, sny, a ani toho by asi Pypin nebyl více napsal na počátku XX. století; tak pronikavě změnily se poměry v slovanském světě, takovou měrou zmohutnely s poměrným kulturním a také politickým posílením jednotlivých slovanských národů také snahy po vytvoření vlastního svého samostatného života.

V době, kdy Pypin psal tyto svoje zajisté velice pozoruhodné úvahy, vrátil se k starému svému přehledu dějin slovanských literatur, přepracoval jej nad míru důkladně, tak že vzrostl v knihu tříkráte tak silnou, změnil částečně také titul knihy v Исторія Славянскихъ литературъ. R. 1879 vyšel 1. svazek obsahující dějiny literatury bulharské, »jihoslovanské«, t. j. srbsko-chrvatské a slovinské, konečně maloruské. R. 1881 pak vyšel 2. svazek obsahující dějiny literatury polské, české a lužickosrbské. Dílo potkalo se s velkým uznáním v nejširších kruzích, bylo přeloženo do franctiny a němčiny, jakož i do naší literatury bylo uvedeno.

Rozvrh látky zůstal týž. Předeslán byl úvod — pouze 4. hlava jeho pojednávající o »národní poesii« v 2. vyd. odpadla — zakončeno pak bylo dílo závěrečnou kapitolou Obrození (v 1. vyd. byla nadepsána Возрождение и панславизмъ). Přehled literatury (velko)ruské jest vyloučen a byl od spisovatele slíben ve zvláštním spise. Dějinám jednotlivých literatur byly v 2. vydání dodány ještě zvláštní dodatečné kapitoly o národní poesii. Pouze dějiny polské literatury od V. D. Spasoviče sepsané se tu odchylují. Základní myšlenky, které vedly autora při spisování prvního vydání, celkem zůstaly tytéž. V úvodě II. sv. nového vydání hájil se velice energicky proti kritikám, výtkám i domněnkám činěným při prvním vydání, mimo jiné také proti české kritice (Kalouskově). Vyčetl kritikům, že přehlédlí přední snahu jeho, že chtěl zvyšovati slovanské ideály, očišťuje je od hrubých a škodlivých nároků národní domýšlivosti, uče ceniti národní osobitost každého jednotlivého kmene a hledati jednoty v dobrovolném a volném sbližení a svazku, nikoliv v nesnášelivosti a donucování.

Také obě kapitoly, proti kterým především čelily kritiky prvého vydání, byly v hlavních a zásadních myšlenkách převzaty do 2. vydání. Z úvodní kapitoly jsou jenom vyškrtnuty některé

odstavce, které do 1. vyd. se dostaly patrně následkem současných proudů literárních a polemických. Některé myšlenky byly ostřejí vysloveny, jiné rozvity, jako zvláště myšlenka, že literatury slovanské vzbuzují také u historika evropského vysoký zájem. O »jednotě« Slovanstva Pypin vyslovuje tytéž názory, ač jinak ostřeji proti 1. vyd. (str. 17) povíděl (str. 24): »Příbuznost jazyka, podání a jiných příznaků národních u slovanských národů jest bezesporňá« a k tomu dodává tutéž poznámku jako v 1. vyd.: »ale jest otázka, nakolik tato shoda může mít skutečný, t. j. praktický význam«. Tytéž zůstaly vývody o Nestorových vědomostech o slovanských národech, o Križanićovi, o panegyrické ódě Vitezovićově na Petra Vel. Než vývod změněn! Čteme v 2. vyd. jinak: »Všecky tyto fakty skutečně mluví pro existenci plemeného citu, ten skutečně jest: chceme jen říci, že tento eit se přece ještě nerozvinul — i v nejnovější době — do uvědomělé ideje národní jednoty«. (Srv. 1. vyd., str. 28, ř. 9 zd.) Zakončení pak tohoto záhlaví napsané pod dojmem dějů let 1875—70 vyznívá dost pessimisticky, bude-li Slovanstvo s to kdy vytvořiti novou civilisaci člověčenstvu. Pypin důrazně opakuje myšlenku, že slovanští národnové nesmějí nepřátně vystupovat proti evropské osvětě, naopak přilnouti k ní, neboť na této cestě se nejspíše sejdou; že musí druh druhu studovati, že se musí naučiti uznávati historickou individualitu, etiti zvláštnosti jiného kmene, zříkat se nároků na vlastní národní neomylnost: tu najdou základ, na kterém se mohou skutečně sejít v bratrský pevný svazek. Pevně se vzmáhá proud za vědeckým a praktickým studiem slovanského světa, touha objasňovati zvláštnosti a minulost všech slovanských kmenů. Jenom na tomto základě může vznít bezpečný názor o vzájemných stycích a poměrech slovanských. — Mnohem více byla přepracována závrečná kapitola pod vlivem Pipinových nedávno před tím vytiskněných článků o panslavismu. Mnoho bylo škrtnuto, co bylo v 1. vydání povíděno následkem soudobé domácí polemiky. Probírá se vznik »vzájemnosti« jako důsledek hlubších slavistických studií archaeologických. Nazíráni slavistů-romantiků, učení prvních slavjanofiliů bratří Kirějevých, Chomjakova a jich učně Hilferdinga, správně kritizuje se »vzájemnost« Kollárova a její požadavky, konečně novější reální nazíráni, vznikající ze střízlivého pozorování skutečného života Slovanstva v Rusku, výklady Lamanského, že jest nezbytně nutný společný jazyk všeslovanský a tím se může státi pouze jazyk ruský. Plným právem vytýká Pypin, že při všem blouznění o Slovanstvě Slované velmi málo se skutečně o sebe starali a sebe si všimali, zvláště o poznání Ruska, jeho života kulturního a literárního velice málo pečovali, mají o něm ponětí tuze převrácené, stejně Čechové jako Jihoslované. Pypin sám jest pevně přesvědčen, že by všeslovanský jazyk, kterým by se mohl státi pouze jazyk ruský, byl velkým ziskem pro Slovan-

stvo, a pohliží skepticky, ba pessimisticky na možnost intenzivního duševního, vědeckého života u drobnějších národů slovanských, na možnost účastenství duševních předáků slovenských na světovém kolbišti vědeckém a značnějšího jich vlivu na vědecký život světový prostřednictvím jich málo rozšířeného jazyka. Ale netají se také, že ruský jazyk dosud nemůže se postavit vedle jazyků světových, vedoucích duševní život evropský, vedle anglického, francouzského a německého. Aby se pak jím mohl stát ruský jazyk v době dozírné, tomu staví se v cestu nesmírně mnoho obtíží, a obtíže tyto nemalou měrou spočívají v domácích poměrech ruských. Pypin jest tedy theoreticky »pan-rusem« jako jiní ruští slavisté, ale liší se od nich jmenovitě také tím, že stále klade důraz na vzájemnou úctu a snášelivost jednoho národa k národu druhému, a že onoho žádoucího cíle by chfél dosíci pouze cestou mírnou, bez všeho vnějšího tlaku, čistou osvětovou prací, a ze slov, která dále připojuje (str. 1118), patrně, že má především na zřeteli poměr (velko)ruského jazyka a písemnictví k sňahám maloruským o povznesení vlastního svého písemnictví.

Své dějiny jednotlivých slovanských literatur Pypin v 2. vyd. podstatně a pronikavě přepracoval a zdokonalil. Byla to zajisté velice odvážlivá práce, kterou tím vzal na sebe ruský učenec, neboť dějiny slovanských literatur jsou a byly právě před čtvrtstoletím, kdy toto 2. vyd. se tisklo, tak nedostatečně propracovány, bylo, ba jest dosud velmi málo monografických prací literárně historických, a mimo to literatury slovanské jsou, jak známo, nadmíru roztríštěny a v žádoucí plnosti málo kde přístupny. Pypin nedostatky pomocných knih doplňoval sám vlastním čtením, i vynikajících literárních, básnických děl novější doby. Když jsem na zimu r. 1889 meškal na studiích v Petrohradě, vypravoval mně Pypin, že mnohé novější básnické spisy české četl sám — půjčil mu je nějaký petrohradský Čech. A skutečně také jeho přehled dějin české literatury i nejnovější jest nepoměrně úplnejší, než přehled jiných slovanských literatur. Pypinovy dějiny maloruské literatury byly pak vůbec první soustavné dějiny této literatury, jak přiznal kritik tohoto oddílu Pypinova spisu v Archivu f. slav. Phil. IV. S druhé strany bylo pro ony slovanské literatury velice zajímavovo a důležito, poznati úhrnný svůj obraz z péra muže stoječího na výši evropské osvěty, jenž byl zvyklý, třebas i blahovolně, klásti přísné světové měřítko na literární jevy, které v malých, těsných poměrech jednotlivých literatur slovanských snadně se přečeňovaly. Pypinovi, jak jsme již viděli, jsou dějiny literární pouze dějiny myšlenek a idejí, a k tomu idejí směřujících k povznesení lidu, k blahu lidu, nikoliv také dějiny literárních forem; jsou mu pak dějiny literární zároveň také dějinami oněch kruhů společenských, kde myšlenky a ideje vznikají a působí. Stanovisko toto jest snad jednostranné, jak také nadhodil V. Jagić v recensi díla Py-

pinova (Archiv f. slav. Phil. IV, 473). S tohoto stanoviska dopadl obraz jednotlivých literatur namnoze jinak, než si asi mnozí přáli. V. Jagić ve své recensi vytkl zvláště, že příliš »sumárně« dopadl přehled srbské i chrvatské literatury, zvláště starého dalmat-ského písemnictví. Našich českých literárních kruhů dotkl se velice nepříznivě Pypinův úsudek zvláště o nejnovější poesii české, který vyvolal hlas tak ostrý¹⁾, že jej lze omluviti pouze obyčejnou u nás přecitlivělostí a podrážděností, vysvětlitelnou ovšem stálým naším bojovným stavem. Ohlasu tohoto ménění propůjčil K. Tieftrunk místo ve své recensi českého oddílu spisu Pypinova (Archiv f. slav. Phil. VI, 275 sl.). A přece úsudek Pypinův byl zcela správný, dnes pak, myslím, sotva by již vzbuďil takový odpór. Bez nadsázky možno říci, že právě Pypinův přehled dějin českého písemnictví náleží mezi nejlepší spisy, které vůbec o české literatuře máme, a byl do nedávné doby vůbec nejlepším spisem toho druhu.

(Pokračování.)

Archiv literárně historický.

XIV.

Z korrespondence hr. A. F. Mitrovského.

Podává dr. V. J. Nováček.

Na zámku Pernštýně na Moravě v rodinném archivu hrabat Mitrovských z Nemyše uložena jest přehojná korrespondence vlivuplného státníka Antonína Fridricha hraběte Mitrovského (* 1770 — † 1842), který od r. 1830 do smrti byl nejvyšším kanclířem. Pátraje v té sbírce po dopisech Fr. Palackého (nalezl jsem jediný z r. 1833), všímal jsem si také korrespondence jiných literátů a některé listy jsem i opsal. Tuto podávám některé do-pisy čtenářům.

Josef svob. pán Hormayer Antonínu Fridrichovi hraběti Mitrovskému posílá číslo novin se zprávou o podobizně jeho ryté Höflein a upomíná ho o slibné knihy. (1819, 7. dubna.)

Hochgeborner Graf!
Gnädiger Herr!

Das heutige Morgenblatt enthältt in seiner gewöhnlichen Rubrik wissenschaftlicher und Kunstberichte auch eine um-

¹⁾ Zcela případnou obranu Pypinova díla napsal J. Kalaš ve zvláštní brošurce »Jak ruský literární historik A. N. Pypin píše o novější krásné literatuře české«, v Praze 1881.

ständliche Erwähnung des durch Höfel ausgeführten Bildnisses Euerer Excellenz. — Ich rechne es mir daher zur Pflicht, diesen Artikel, der hier ungemeines Aufsehen erregt und viele Theilnahme gefunden hat, angenücklich zu hochdero Kenntnis zu bringen. — Das Blatt selbst bitte ich, zur Vollständigkeit meines Jahrganges, gelegentlich der Frau Gräfin Salm zurückzustellen, — an welche ein Schreiben beizulegen ich mir zugleich die Freiheit nehme und um dessen baldige Bestellung ich respektvoll bitte.

Da das Morgenblatt unstreitig an allen Schreibepulten und an allen Toiletten Deutschlands das gelesenste ist, dem alle übrigen nachbetheben, so finde ich es recht zweckmässig, dass dieses das erste Wort darüber habe.

Durch den Paprocký, den Euere Excellenz dem Grafen Salm zu versprechen geruhten, erweisen Sie mir eine unendliche Gnade, denn der erste und reichste Mezän Europas, der russische Minister und Staatskanzler Graf Romanzow, wünscht ihn und die *virtus leonina* ungemein.

Mit letzterer zögert Graf Zierotin, und Gottlob! schon sechs Wochen, obschon sich für den Glanz seines Hauses eigentlich gar nichts grandioseres denken lässt, als jede Art von Anerkennung russischer Seits über die alte Sage von der Herkunft seiner Familie. — Merkwürdig, dass Romanzow schon 1792, als er Gesandter in Mainz und Zweibrücken war, durch Lambert Schaffnaburg und durch russische Quellen darauf geleitet, kritische Forschungen über jenen zum deutschen Kaiser Heinrich IV. entflohenen Czaarewitsch anstellte! — Ich hoffe von ihm die Mittheilung vieler höchst interessanten Slavica.

Da ich am 3. oder 4. Mai in Brünn eintreffen und vorher noch einen literarischen Ausflug nach S. Florian zu meinem Freunde, dem Chorherrn Kurz, machen werde, so ist es mir unendlich wichtig Paprockys und der *virtus leonina* Sendung nach Petersburg, in Romanzows unschätzbare Bibliothek und Manuscriptensammlung, bewirken zu können.

In Brünn selbst werde ich mir die Freiheit nehmen, Euere Excellenz Ihres alten Versprechens zu mahnen wegen des Cartellbriefes der beiden Gebrüder Zierotin.

Ich hoffe nun sehr bald mündlich den Ausdruck jener unbeschränkten Verehrung und tiefschuldigen Ergebenheit erneuern zu können, womit ich niemahls aufhören werde zu sein

Euerer Excellenz

unterthänigst-gehorsamster
Hormayer.

Wien, am 7. April 1819.

Josef svob. pán Hormayer Antoninu Fridrichovi hraběti Mistrovskému zaslá k nahlédnutí dopisy hraběte Kašpara ze Sternberka. (1819, 13. dubna.)

Hochgeborener Graf!
Gnädiger Herr!

Ich nehme mir die Freiheit, Euerer Excellenz zwei Briefe des Herrn Grafen Caspar Sternberg, Directors des neugestifteten Prager Musäums, mitzutheilen, die für den Bestand, für die Mittel und für die Ausdehnung des Franzens-Musäums in Brünn von wichtiger Folge sein und manche schätzbare Exemplification begründen können. — Ich bitte solche nur bis zu meiner Ankunft in Brünn geneigtest bei sich liegen zu lassen, wo ich noch Mehreres über denselben Zweck nachfragen werde.

Beiliegende Erklärung der allerältesten deutschen Lapidar-Inscription, durch den Hofrath von Hammer und durch Göthe zum Drucke befördert, dürfte Euere Excellenz allerdings interessieren. — Ich bitte selbe seiner Zeit dem Herrn Grafen Salm zuzustellen, da ich Alles in der Raitzer Bibliothek niederlege, was mir von auswärtigen Gelehrten oder Akademien eingeschickt wird.

Zürnen Euere Excellenz nicht, dass ich diese Gelegenheit benütze, hier an den Grafen Salm die Statuten der soeben vom Erzherzog Johann eröffneten steiermärkischen Ackerbaugesellschaft beizulegen, der ich mit unbegränzter Verehrung und tief-schuldiger Ergebenheit geharre

Euerer Excellenz

unterthänigst-gehorsamster
Hormayer.

Wien, am 13. April 1819.

Kašpar hrabě ze Sternberka Josefa svob. pána Hormayera žádá, aby ve zprávě, kterou podá ve svém »Archivu« o založení Českého Muzea, zvláště důraz položil na potřebu diplomataře. (1819, 20. března.)

Prag, den 20ten März 1819.

Hochwohlgebohrner Freiherr!

Ich nehme mir die Freiheit, Euer Hochwohlgeboren nebst dem Brief, den ich nähmens des Vereines geschrieben habe, noch einige Zeilen im Vertrauen beizuschliessen.

In der Voraussetzung, dass Euer Wohlgebohrnen an dem wissenschaftlichen Aufstreben aller Prowinzen des österreichischen Kaiserstaates gleichen Anteil nehmen und am besten zu erwägen wissen, welcher Vorheil dem Geschichtforscher dadurch zugeht,

wenn ein vollständiges Diplomatarium einer jeden Prowinz zu stande gebracht werden kann, wünsche ich recht sehr, dass bei Gelegenheit, wo von der Errichtung des väterländischen Museums im Archiw Erwähnung geschehen wird, dieser Gegenstand besonders berührt werden möge. In Steiermark haben die Abteien und Klöster bereits einen grossen Schatz von Urkunden im Original oder in Copia an das Johaneum eingeschickt, in Böhmen hat bisher keine Abtei weder im Gelde noch in Büchern oder Diplomen den geringsten Beitrag geleistet, obgleich sie sehr wichtige Codices seit vielen Jahren unbenutzt belassen und ihre Urkunden kaum zu lesen vermögen. Das Archiw wird von ihnen gelesen; ihren Ehrgeiz aufzurufen, wäre daher in diesen Blättern die schicklichste Gelegenheit.

Da ich am Ende des Briefes von dem Verein von der praktischen Vervollkommenung in jedem Fache nützlicher Erfahrungen gesprochen habe, dachte ich eigentlich auf eine Societé d'encouragement, wie deren in England, Frankreich, Neapel bestehen, da ich überzeugt bin, dass eine ähnliche Gesellschaft in einem Lande wie Böhmen, das viele Manufacturen besitzt, grossen Nutzen schaffen könnte. Ich wollte indessen das Wort [nicht] aussprechen theils, weil ich noch nicht weiss, wie unsere Regierung über diesen Gegenstand denkt, theils weil er neue Beiträge erfordert und wir bisher noch nicht mit dem Museo gedeckt sind. Es wäre mir indessen sehr angenehm, wenn diese Idee von Euer Wohlgebohren näher bezeichnet würde, um das Publicum vorläufig mit selber zu befreunden.

Euer Hochwohlgebohren werden mir diese vertraute Eröffnungen vergeben. Sie sind von dem reinen Eifer für das Vollbringen einer guten Sache hervorgerufen und von der Überzeugung unterstützt, dass ich sie nirgends hätte besser niederlegen können.

Ich habe die Ehre mit ausgeschiedener Hochachtung zu geharren

Euer Hochwohlgebohren

gehorsamster Diener
K. Sternberg.

Kašpar hrabě ze Šternberka Josefovi svob. pánu Hormayevovi děkuje za pokyny týkající se správy Českého Musea a koji se nadějí, že ústavu tomu bude dán klášter minoritů u sv. Jakuba. (1819, 4. dubna.)

Hochwohlgebohrner Freiherr!

Empfangen Euer Hochwohlgebohren meinen verbindlichsten Dank für die uns mitgetheilten Winke; wir werden davon Gebrauch machen, sobald wir in den Besitz eines Lokales gelangen, das uns vorzüglich Noth thut. Hiezu muss uns eine gewichtige Publi-

citaet verhelfen; das Capital, das wir durch Beiträge bishero gesammelt haben, ist nicht hinreichend, die HH Stände sind in dem gegenwärtigen Augenblick durch die Last der Steuern so sehr gedrückt, dass man sie billiger Weise um keine bedeutende Summe ansprechen kann. Es wird aber vielleicht bald das Kloster der Minoriten bei St. Jacob wegen häufigen Schulden und unmoralischen Lebenswandel der Mönche zur Aufhebung gelangen; könnten wir dieses von Sr. Majestät für das Museum erhalten, so würde ein Zuschuss aus dem Domesticalfond hinreichen, um das Museum auf eine würdige und dauerhafte Art zu begründen.

Die Socyeti d'encouragement in England ist ebenfalls ganz durch Beiträge von Privaten entstanden; in einem kaufmännischen Lande ward ihre Tendenz ganz auf das Fabrikwesen und Technologie gerichtet; diese Gesellschaft vertheilet Preise für neue Erfindungen, die kein Patent erhalten haben, und stellet jährlich verschiedene Fragen zur Beantwortung auf. Die Beantwortungen der Fragen und der Preisfragen werden einem Comité der Gesellschaft zur Beurtheilung unterlegt, und diejenigen, die würdig erachtet wurden, in dem Journal der Gesellschaft gedruckt. Dieses Journal hielt meines Wissens die Canalgesellschaft in Wien.

Diese Gesellschaft wurde in Frankreich nachgeahmt, wo man sie noch mehr auf den technischen Theil der Landwirtschaft, den Maschinenbau bei Bergwerken &c ausdehnte; die Bulletins der Gesellschaft und das Journal des Arts geben hievon Nachricht; die Regierung selbst hat in der neuesten Zeit Anteil daran genommen und öffentliche Ausstellungen angeordnet. Von Neapel weiss ich blos aus einzelnen Abhandlungen, dass eine ähnliche Gesellschaft vorhanden ist, ohne ihr Wirken näher zu kennen.

Das Fabrikwesen in Böhmen kämpft mit vielen Hindernissen; es ist durch den Druck der Zeit rückgängig geworden, das Technische sowohl im Bergbau als selbst in der Oekonomie steht noch nicht auf gleicher Höhe mit unseren auswärtigen Nachbarländern. Die Regierung ist jetzt nicht in Verfassung, Unterstützungen zu gewähren, man muss dahero auf Mittel bedacht sein, diese Lücke auszufüllen. Das polytechnische Institut erziehet junge Leute, die wohl im Stande wären, etwas zu leisten, allein so wie sie die Lehranstalt verlassen, müssen sie bedacht sein, ihre Existenz zu begründen; zu einem weitern Fortschreiten begleitet ihnen selten ein neuer Aufruf. — Ihren Geist wieder aufzuregen, ihre fortschreitende Entwicklung zu fördern, wären Preisaufgaben dieser Gesellschaft und bestimmte Fragen über einzelne Gegenstände praktischer Wissenschaften, die, wenn sie auch nur mässig belohnt werden können, doch durch die Publicität dem Ehrgeiz schmeicheln, geeignet. Dies ist die Ansicht im Allgemeinen; da mit dem Museum auch ein Productionssaal verbunden ist, so schliessen sich beide Institute sehr natürlich an.

einander. Die Hauptschwierigkeit liegt in den Beiträgen, die in der gegenwärtigen Zeit schwer aufzubringen sind.

Euer Hochwohlgeboren vorgeben, dass ich Ihre Zeit so sehr in Anspruch nehme; doch vertraue ich ganz auf die Theilnahme, die Sie uns zugesagt haben und rechne auch für die Zukunft auf Ihre gütige Unterstützung.

Ich habe die Ehre mit vollkommener Hochschätzung zu geharren

Euer Hochwohlgebohren

gehorsamster Diener
K. Sternberg.

Prag, den 4. April 1819.

Meine Adresse bedarf keiner Berichtigung.

Josef svob. pán Hormayer Antonínu Fridrichovi hraběti Mistrovskému vrací zprávy o Žerotínech, které mu byl přijel ze své sbírky. (1819, 14. července.)

Hochgeborner Graf!
Gnädiger Herr!

In der Anlage habe ich die Ehre, Euer Excellenz mit dem verbindlichsten Danke jene Bogen wieder zu hohen Handen zurückzustellen, welche Sie mir aus dem reichen Schatze Ihrer Moravica zur Aufhellung der Stammgeschichte des Hauses Zierotin zukommen zu lassen die Gnade hatten. — Ich habe daraus einige Notizen zu meinem: »Taschenbuch für die vaterländische Geschichte« erobert, das auch für Mären keineswegs leer ausgehen dürfte.

Ferners nehme ich mir die respektvolle Freiheit zu bitten, beiliegende Antwort auf ein mir von der Hofkammer zugefertigtes Dekret geneigtest nach Wien an seine Bestimmung befördern zu wollen.

Der Herr Graf Salm, sehend, dass ich an Euer Excellenz schreibe, trug mir auf, beizufügen, Sir Humphy Davy habe ein Mittel gefunden, die alten Handschriften des Herkulans lesbar zu machen. Wenn es Euer Excellenz interessire, will er sich genau darum erkundigen. Mit unbegrenzter Verehrung und tiefeschuldiger Ergebenheit

Euer Excellenz

unterthänigst-gehorsamster
Hormayer.

Schloss Raitz, am 14. Juli 1819.

Bartoloměj Kopitar Antonínu Fridrichovi hraběti Mitrovskému nabízí své služby při dvorní komisi studijní. (1829, 23. listopadu.)

Excellenz!

Wirklich hat der CR v. Götze auch der Hofbibliothek ein Exemplar seiner Bearbeitung von Schischkoff's Sprachforschungen verehrt; und schon fröhlt hatte der Admiral und Minister Schischkoff selbst Original und Bearbeitung eingesandt: doch ist der Unterzeichnete dem hier mit dem lebhaftesten Danke zurückfolgenden Exemplar am innigsten verbunden, weil es ihm das unschätzbare Glück von Ew. Excellenz gnädigem Andenken verschaffte.

Der Unterzeichnete legt hier die 2 Bände der Prager Gesellschaft 1771 zur Einsicht bei, falls Ew. Exc. diese ersten Anfänge der böhmischen Gesellschaft der Wiss. indessen noch nicht haben sollten. Er hat sie für die Hofbibliothek bei der Gräfl. Auerspergischen Auction in Brünn, wo Ew. Exc. unvergesslich sind, erstanden.

Sollte die Studienhofcommission, bei der täglich steigenden Dringlichkeit der Berücksichtigung unserer fremden Tendenzen überlassenen Millionen von Griechischgläubigen, eines seit 20 Jahren mit diesen Studien beschäftigten Assessors et Referenten bedürfen, der zugleich im Gymnasialwesen aushelfen könnte, und das alles unentgeltlich et pro patria — so werden vielleicht Ew. Excellenz sich gnädigst erinnern an

Hochdero

gehorsamsten Diener
B. Kopitar.

Wien, 23. Nov. 1829.

Josef Jungmann Antonínu Fridrichovi hraběti Mitrovskému děkuje za vyznamenání. (1839, 4. prosince.)

Euer Excellenz!

Die freudigen Dankgefühle, welche das huldreiche Schreiben Euer Excellenz vom 1. d. M. in mir erweckt hat, bin ich unvermögend auszudrücken. Wenn schon die einfache Anerkennung meiner schuldigen Bemühungen im Lehramte und des anspruchlosen Fleisses in den Nebenstunden von Euer Excellenz, dem erhabenen Leitstern der Geistescultur im grossen Kaiserstaate, dem würdigsten Patriarchen unserer hohen Mecäne und ersten Richter jeder Kunst und Wissenschaft, meine Seele mit Freude erfüllt haben würde, was muss ich empfinden, da ich mich so grossmuthig, so grossartig belohnt sehe! In der innigen Überzeugung, dass ich diese höchstherrnende, unerwartete Auszeichnung,

die dem Lehrstande zur Aufmunterung, der böhmischen Nation zur Freude gereichen wird, nicht meinen schwachen Verdiensten, sondern der übermässigen Gnade Euerer Excellenz einzig und allein zu verdanken habe, bitte ich ehrfurchtvoll, meine dankbaren, nie aufhörenden Gesinnungen mit eben der herablassenden Güte zu genehmigen, mit welcher Hochdieselben mir diese Wohlthat haben zu Theil werden lassen.

Euerer Excellenz

dankbarst gehorsamster

Joseph Jungmann,
Gym. Praef.

Prag, am 4. Dezember 1839.

(Dokončení.)

Úvahy.

Ch. Huelsen: Das Forum Romanum, seine Geschichte und seine Denkmäler. Mit drei Plänen und 109 Textabbildungen. Rom, Loescher u. Comp. 1904. Str. 230. Cena 4 mk.

Tato knížka je ze všech publikací, o foru římském nově pojednávajících, nejpohodlnější. Marucchi vydal svůj spis (*Le forum romain et le Palatin*) již před rokem a nemohl zahrnouti v něm objevů nejnovějších; pěkná kniha Thédénatova (*Le forum romain et les forums imperiaux*) týká se také jiné látky a Burton-Brown (*Recent excavations in the Roman forum*) není popisem celého fora, nýbrž jen věci, na něm nově objevených.

Spis rozvržen na dvě části, z nichž první vypravuje dějiny fora za starověku, jeho úpadek a proměny ve středověku a jeho prozkoumávání od dob renaissančních; druhá popisuje ve 44 kapitolách jednotlivé části fora. Přehled pramenů (starověkých i moderních), které se týkají jednotlivých částí fora, a rejstřík věcný připojen vzadu. Mezi jasný popis vkládáno drobnějším tiskem historické vypravování, jímž památky fora nabývají pro čtenáře jasnějšího a určitějšího významu. Z hojných ilustrací některé jsou vzácné tím, že podávají reprodukci obrazů méně přístupných, na př. pohledy na forum z r. 1480, 1575 a 1650. Přáli bychom si lepší reprodukce mramorového »zábradlí Trajanova« (obr. 32 a, b) a po případě také vyobrazení oblouku Septimiova a Titova. Ve svých výkladech spisovatel v několika bodech uchyluje se od Boniho; tak při výkladu »řečniště Caesrova«, nebo podzemních chodeb pod forem a »karceru«, vyko-

paného u chrámu Antoninova. Ve všech těchto případech jsme ochotni souhlasiti s Huelsenem. Jeho knížka je hodna doporučenf všem gymnasijsním bibliotékám.

L. Brtnický.

Eugen Petersen: Comitium. Rostra. Grab des Romulus.
Rom, Loescher u. Comp. 1904. — 8°, 42 str. Cena 1·60 mk.

Černý kámen a zkomolené starožitnosti pod ním skryté spolu s výroky starých spisovatelů daly Petersenovi podnět ke konjekturám a rekonstrukcím, jež přináší něco nového o comitu a starém, republikánském řečništi. Přihlížeje ke zprávám starověkým, dle nichž hrobka Romulova ležela buďto i n rostris, nebo post rostra a pro rostris, hledá tato rostra, jež, jak známo, ležela na rozhraní mezi comitem a forem. Doplňuje nepatrné zbytky některých konstrukcí ve veliké celky a přichází k takovému úsudku.

Stupně, na kterých stojí západně »hrobu Romulova« zkomolený sloup, prodlužuje přímočarně na východ i na západ a vidí v nich schody, po nichž se z comitia stoupalo na dlouhý suggestus, jenž odděloval comitium od fora. Na jihu nalezá spisovatel zbytky zdi, která tento suggestus proti foru podpírala.

Ale vedle oněch stupňů přímočárých viděti prý i zbytky výše položených stupňů, jež tvořily veliký oblouk. To jest, dle Petersena, konstrukce doby pozdější, republikánské, kterou změněn celý suggestus na severu (proti comitiu). Zkomolený sloup a jehlan se záhadným nápisem staroitalským náležejí, tak jako zbytky oněch přímočárých schodů, svým původem do doby královské. Naproti tomu pozdější rekonstrukci náleží sama ona hrobka, která k sloupu a jehlanu nikterak se nehodí. Richter Top.² 364 soudí ovšem docela naopak: auf der obersten Stufe... steht der Stumpf einer konischer Säule aus gelblichem Tuff, die den Bau nach dieser Seite hin wirkungsvoll abschloss, so dass zu vermuten ist, dass auch nach Osten zu das Bauwerk einst in gleicher Weise endigte. Hrobka leží prý právě uprostřed onoho oblouku schodů, jež za doby republikánské zřízeny. Konce tohoto oblouku mohly dobře slouti cornua (dle analogie divadelního hlediště, při němž krajní sedadla tímto názvem označována). Odtud rozumíme pak slovům Pliniovým (n. h. 34, 26), dle nichž sochy Alkibiadova a Pythagorova postaveny »in cornibus comitii«. A tyto sochy (dle Pliniové zprávy) stály tam až do doby Sullovy. To dle Petersena pochopí se snadno, jestliže Sulla radnici při své přestavbě posunul vpřed proti oblouku stupňů, jež na suggestus vedly. Pak obě sochy musely překážet. Suggestus a rostra není totéž, nýbrž rostra tvorí jen malou část celého suggestu. Základ jejich vidí Petersen v oné basi, která leží k jihu »hrobu Romulova«. Někdy ovšem synekdochicky praví se rostra ve významu »suggestus«, a proto mohli

ve starověku napsati, že hrob Romulův byl «in rostris». Mluvíme-li přesněji, byl buďto post rostra nebo pro rostris — podle toho stojí-li pozorovatel na foru či na comitiu.

Hrobka sama — áf v ní pohřben kdokoliv — sahá svým původem do prvních dob Říma, ale byla později přestavěna, aby stála symmetricky proti novým, obloukovitým stupním. Spisovatel rád by předpokládal, že s těmito novými stupni zřízena také nová curia, aby stála symmetricky proti takto změněnému suggestu, ačkoliv není žádného svědectví, že by stará curia Hostilia bývala přestavěna a přeměněna před Sullou.

Historii starých onech památek představuje si spisovatel takto. Starodávný hrob, z prvních dob Říma pocházející, byl etěn obětními dary (různými předměty z bronzu, z kosti, z hlíny), které na něm ukládány po celá století. Gallové jej rozobili. Kdo jiný mohl zničiti památku tak významnou? Než i pak byl hrob dary obětními po věky obsypáván. Když Caesar přestavěl celé forum, zvýšena dlažba, zasypána zkomořená hrobka se všemi těmi obětovanými dary i sloup a jehlan při ní stojící, ale místo označeno velikým černým kamenem jako místo památné. »Černý kámen« i dlažbu travertinovou, do níž je zasazen, klade spisovatel do dob Caesarových, ale předpokládá, že černá ta dlažba bývala druhý větší, jmenovitě směrem východním; pak mohla se nalézati právě proti středu nové radnice Juliově.

Malý spisek Petersenův je čtením pro topografa velmi zajímavým. Zajímavou jménovitě srovnati jej s Huelsenovým článkem z r. 1893 »Das Comitium und seine Denkmäler« (Röm. Mittheil.). Huelsen na základě fakt, která tenkráte byla po ruce, rekonstruoval plán comitia. Nová rekonstrukce Petersenova vypadá následkem nových objevů jinak; ale i ona zakládá se značnou částí více na důtipných konjunkturách a divinacích, než na jistých faktech. Zásluhou spisovatelskou jest, že některé výroky starých jeho výkladem stávají se srozumitelnými.

Spisek je věnován řediteli výkopů, na foru podnikaných, G. Bonimu, od něhož archaeologický svět zvědavě očekává, že odkryje tajemství, ukryté pod »hrobkou Romulovou«.

L. Brtnický.

Ennianae poesis reliquiae iteratis curis recensuit *J. Vahlen*. Lipsiae in aed. B. G. Teubneri 1903. Str. CCXXIV a 306. Za 16 mk.

Po způsobu staršího vydání z r. 1854 rozděleno jest i nové vydání zlomků Enniových na díl všeobecný, obsahující úvod a výklad o jednotlivých dílech básnických a zlomcích z nich zachovaných, a na část zvláštní, podávající text zlomků, svědectví a zmínky starověké a pod čarou poznámky kritické. Úvod rozhodněn jest o rozsáhlou staře, nadepsanou Historia Ennii

(str. III—CXLIV), v níž vyličen život Enniův, dále probrání chronologicky spisovatelé od vrstevníků Enniových až po Ekkeharta, kteří dáležití jsou pro rekonstrukci děl básníkových, a konečně pojednáno o všech předcházejících vydáních zlomků Enniových. V druhém dílu úvodu (str. CXLIV—CCXIV), podobně jako ve vydání dřívějším, podán jest výklad o jednotlivých spisech Enniových a obsahu jejich dle zachovaných zlomků, s tím pouze rozdílem, že v část tu pojat i výklad o tragediích Enniových, jenž ve vydání starším s ohledem na dílo Ribbeckovo byl vypuštěn.

V textové úpravě a výkladu jednotlivých zlomků přirozeně uchyluje se vydání toto od dřívějšího. Největší změny jeví se v oddílu, věnovaném tragediím Enniovým, v němž Vahlen držel se dříve příliš Ribbecka, jak vytkl mu také Luc. Müller (Q. Enni carminum reliquiae, str. XI). Poměr svůj k tomuto odpůrci označuje Vahlen, mluvě o jeho spisech těmito slovy: In quibus libris quae reiectanea esse mihi persuasi, silentio praeterii, quae probe inventa, ut par fuit, adhibui, sed multa non fuerunt (str. CXXXVI). V souhlase s tím nereaguje Vahlen na výtky Müllerovy, mnohdy zcela neoprávněné. Za příklad uvádí známý zlomek: Lunai portum, est operae, cognoscite, cives, který kladě Vahlen opět do kn. I, v. 16, a to právem; neboť námítky Luc. Müllera, jenž v rádil zlomek do kn. XVII, v. 483 nejsou přesvědčivé (Quintus Ennius, str. 139 n.). Právem ponechal Vahlen v kn. I. též zlomek: ei mihi qualis erat, jež vykládá o zjevení Homerově. Výklad ten nalezal potvrzení v slozech Lucretiových I, 124 nn. Také vhodnější jest zajisté výklad Vahlenův k zl. kn. I, v. 28: Cum saevo obsidio magnus Titanu premebat, že verš ten nalezel se v líčení poměru staré Italie, než neurčité domněnky Müllerovy (Quintus Ennius, str. 145). Naproti tomu pozorujeme na dosti hojných místech, že Vahlen přikloňuje se k mínění odpůrce svého, třeba ho výslově nejmenoval. Tak zlomek z kn. I, v. 97: Iuppiter, ut muro fretus magis quamde manus vi, vkládal dříve Vahlen v líčení boje s Titany (kn. I, v. 28), kdežto nyní pokládá slova ta za pohrdavý výkřik Remův o hradbách bratrových; právě tak Müller (kn. I, v. 98). Rovněž následuje Müllera ve výkladu zl.: Hic occasus datus est: at Oratius inclutus saltu (II, v. 129). Slova ta vrádil Vahlen dříve do kn. IV. (v. 164) a vykládal je o Horatiovi Coelitovi, známém z bojů s Porsennou, kdežto nyní shodně s Müllерem vztahuje zlomek k boji Horatiů a Curiatiů. Konečně uvádí, ještě zlomek z kn. VII, v. 221: Poeni suos soliti dis sacrificare puellos. Ve vydání starším v rádil Vahlen zlomek v kn. VIII. (v. 278) a soudí, že zmínka o tomto zvyku punském stala se ve vypravování o bitvě u jezera trasimenského; nyní vkládá jej v předmluvu Enniou k válkám punským, v níž líčil dějiny a mravy karthaginské (srv. výklad Müllerův k zl. kn. VII, v. 233).

I na jiných hojných místech uchyluje se Vahlen od výkladů, ve starším vydání podaných. Lze s ním skoro vesměs souhlasiti; na některých místech ovšem, jak povaha látky s sebou nese, zbyvají leckdy pochybnosti. Značně nejistá jest na př. domněnka Vahlenova, pronesená již v pojednání «Über die Annalen des Ennius» (Abh. der preuss. Akad. 1886, str. 1 n.) a opětovaná ve vydání tomto na str. CXCVI, že by Ennius dvanáct prvých knih Annalů byl dokončil r. 172 a v epilogu dvanácté knihy zmiňoval se o slavných mužích dějin římských a vedle toho i o vlastním životě. Námítky, jak myslím, závažné, shrnutý jsou u Schanze (Gesch. der röm. Litteratur I², str. 70). Málo dokázaný jest též úsudek Vahlenův o Enniově spise Euhemerus (str. CCXX n.). Soudí totiž, že spis ten byl původně sepsán v tetrametrech, ale později v neznámé době byl převeden v prozvu, ve kteréžto podobě došly nás zachované zlomky.

Ač nelze tedy ve všem s Vahlenem souhlasiti, nemůže býti celkový úsudek o díle jeho jiný, než že jest to nejvýznačnější a nejcennější publikace o Enniově poesii v poslední době a že naďale tvořiti bude základ k dalším studiím tohoto básníka.

O. Jiráni.

O. Ennio. I frammenti degli Annali, editi e illustrati da *L. Valmaggi*. Torino, casa editrice E. Loescher 1900, str. XVIII a 162. Za 1 l. 80 c.

Po kratších studiích o zlomečích Enniových, jež uveřejnil Valmaggi v různých časopisech italských, podává souborné a komentované vydání Annalů. Jak spisovatel v předmluvě vykládá, jest kniha určena v prvé řadě italským posluchačům filologie a má podávat jasný a dle možnosti úplný přehled o stavu jazyka a grammatiky latinské v době Enniově. Z té příčiny věnována značná část komentáře výkladu výrazů a tvarů, vlastních staré latině, pokud ovšem v zlomečích Enniových se naskytá k němu příležitost. Výklad svůj založil Valmaggi na nejlepších pomůckách z oboru latinské grammatiky, a v tomto ohledu hodí se vydání toto lépe než jiná za úvod k studiu tohoto básníka. Jeví-li se v této věci snaha, přizpůsobiti dílo účelům školním, jest na druhé straně ráz jeho přísně vědecký. Spisovatel ovládá nesnadnou a rozlehlu látku a v četných otázkách sporných uvádí vždy různá mínění a kriticky je posuzuje. Pravidelně ovšem jak v úpravě textu, tak i ve výkladu kritickém a exegetickém, v komentáři podaném, rozhoduje se spisovatel pro některé mínění již dříve pronesené; při tom leckde by si bylo přáti, aby se byl více držel výkladů Vahlenových než ostatních vydavatelů, Müllera a Baehrensa. Neprávem vyřadil na př. ze zlomků Enniových zl.: *Ei mihi qualis erat* (Ann. I, zl. 6, vyd. Vahl. z r. 1903), ač ze slov Serviových k Verg. Aen. II, 274 a z místa Lucretiova I,

124 n. vyplývá takřka nepochybně, že slova ta pocházejí z počátku Enniových Annalů.

Než autor nespokojuje se vždy s méněm cizim; na dosti hojných místech odchyluje se od dřívějších vydavatelů a podává výklad nový, leckdy dosti přesvědčující. Za doklad uvádí z kn. I. zlomek 42:

Iuppiter hic risit tempestatesque serenae
riserunt omnes risu Iovis omnipotentis.

Vahlen a Baehrens vřadili zlomek mezi frg. inc. sed., Müller do kn. V. (v. 356 n.), soudě, že zlomek týkal se Scipiona, chystajícího se odplouti ze Sicilie do Afriky. Valmaggi naproti tomu klade verše ty do I. kn. ve vypravování o sněmu bohů a uvádí za parallelu Verg. Aen. I, 254. Mínění to jest dosti pravděpodobné. Jinde ovšem nelze výklad jeho nazvatí případným. Tak známý zlomek

et simul erubuit ceu lacte et purpura mixta

(Valm. kn. XI, zl. 213) vkládá do řeči Catonovy proti zrušení zákona Oppiova a vykládá ho o odporu paní římských proti snahám Pyrrhovým, aby si je dary naklonil; na to prý narážel Cato v těchto slovech své řeči. Zajisté vhodnější však jest míňání Müllerovo (kn. X, v. 365), jenž vykládá zlomek o setkání se Sofónisbym s Massinissou.

V text sám pojál vydavatel pouze zlomky skutečně, svědectví nepřímá a zmínky u jiných spisovatelů vřaděny jsou v komentáři. Kniha upravena jest velmi přehledně. Kommentář, dosti rozsáhlý, provází vlastní text a není oddělen, jako jest tomu ve vydání Müllerově a Vahlenově. Vhodně předeslána jest na začátku stat biblioografická, podávající jednak výčet a stručné očenění dřívějších vydání Annalů, jednak soubor prací o Enniově, vyšlých po bibliografii Engelmannově. Synoptický přehled zlomků vydání tohoto s dřívějšími sbírkami, Vahlenovou (z r. 1854), Müllerovou a Baehrensovou, uzavírá dílo toto, jež důstojně řadí se k předcházejícím vydáním zlomků Enniových.

O. Jiráni.

Q. Horatius Flaccus. Oden und Epoden erklärt von *Luc. Müller*. I. Theil: Text und Einleitungen, VIII a 320 str., II. Theil: Commentar, 480 str. St. Petersburg und Leipzig, K. L. Ricker, 1900. Za 16 mk.

Poslední leta života svého věnoval L. Müller lyrice Horatiově, než nedopřáno mu ukončiti dílo to tak, jak původně bylo zamýšleno. Uvedené dva svazky, jejichž vydání obstaral po smrti spisovatelově J. Goetz, podávají text, úvody k jednotlivým básním a rozsáhlý kommentář. Vedle toho mělo dílo obsahovati ještě vše-

obeený úvod k lyrické poesii Horatiové; z toho však zpracovány byly pouhé náčrtky, jichž vydavatel v knihu nepřidal. Ačkoli tedy není dílo úplné a ač v některých částečně nedostalo se mu poslední revize spisovatele, zasluhuje uznání a obdivu pro množství látky, jež tu shrnuta a kriticky oceněna jest. Možno říci, že nezůstalo nic nepovšimnutu, co důležitého až dosud pro výklad a kritiku lyrické Horatiovy bylo vykonáno. Zároveň jest všude patrnou, že spisovatel řídil se zásadou, připomenutou v úvodě (str. V), že dílo má podávat jak v jednotlivostech, tak v celku jeho osobní názory o Horatiové poesii. Není ovšem možno shrnouti v úzkém rámci recenze vše, co nového tu podáno pro kritiku a výklad Horatiovy lyrické, nýbrž nutno přestati na jednotlivostech zvláště vynikajících.

Co se výkladu týče, podáno v díle hojně samostatných názorů, s nimiž možno z největší části souhlasiti. Tak na př. odstraňuje Müller přesvědčivým způsobem obtíže, jež naskytují se při výkladu ódy I, 3. Podnět k básni té dala dle mínění jeho zamýšlená cesta Vergiliova do Řecka, kterou chtěl podniknouti r. 30 neb 29, když počínal Aeneidu. Úmysl ten podporovaly tehdejší politické události v Římě, dále různé triumfy, slavnosti a hry, což vše nesrovnávalo se s povahou Vergiliovou. K cestě té sice nedošlo, ale nieméně pojata byla báseň ve sbírku, podobně jako ep. I. Správně obrací se dále proti mínění Kiesslingova o básni I, 21, kterou klade tento do r. 23 a soudí, že vztahuje se k stoletním hrám, jež v roce tomto měly být konány. Proti názoru tomu svědčí, že prve tři knihy ód byly uveřejněny již r. 24, a dále okolnost, že teprve po vydání sbírky té vstoupil Horatius v důvěrnější poměr k Augustovi. Se spisovatelem možno souhlasiti i ve výkladu ódy II, 15, kterou pokládá za celek a za báseň samostatnou, kdežto Kiessling spatřuje v ní fragment, který byl vložen pouze proto na toto místo, že nemohl ho Horatius užiti v cyklu šesti prvých ód III. knihy. O počátku slavné básně III, 30 dokazuje Müller velmi pravděpodobně, že napodobil tu Horatius vzor alexandrinský, a sice Kallimacha. Zajímavý je názor jeho na ep. II. a III., z nichž první složena byla dle názoru jeho se vztahem k Vergiliovým Georgikám, a sice parodována tu prý tendence spisu toho, jenž měl ličením předností venkovského života povzbudit Římany k zanedbanému rolnictví, což pro tehdejší společnost římskou bylo již neprovědné, ba naivní. V ep. III. prý je zase žertovný vztah k básni Moretum, již připisuje Müller Vergiliovi. Maecenas prý předložil Vergiliovi a spolu i Horatiovi toto nechutné jídlo římských rolníků proto, aby jim drasticky ukázal nemožnost návratu k starosvětskému životu předků.

Se všemi názory Müllerovými nelze ovšem souhlasiti. Nedostatečný jest na př. důvod proti běžnému mínění, že óda I, 1 byla sepsána r. 24 současně s III, 30 a bezprostředně před vy-

dáním první sbírky, totiž, že je zcela pravdě nepodobno, aby Horatius, který tak často užil systémů, v nichž obsažen jest asclepiadeus minor, teprve na konci své lyrické dráhy připadl na myšlenku složiti ódu v pouhých těchto verších, zvláště když dva kráte již užil tak verše asklepiadského většího. Nesprávný jest též výklad k ódě IV, 2. Ježto jméno Iulle (v. 2) nutno prý měřiti trojslabičně a též z jiných důvodů, nelze mysliti na syna Antoniova, jemuž dle scholií óda jest věnována, soudí Müller, že básník má tu na mysli známého lékaře Augustova Antonia Musu, který r. 23 vyléčil Augusta z nebezpečné choroby a s nímž i Horatius byl ve styku (epist. I, 15, 3). Domněnka tato jest jistě nesprávná; neboť dvojslabičný tvar slova Iulle jest možný (srov. Kiesslingovo vydání v pozn. k t. v.), a též ostatní důvody nestačí k vyvrácení zprávy scholiastů.

Celkem však možno po stránce věcné knihu Müllera chváliti a pro množství cenných pozorování vřele ji doporučiti.

Stejný úsudek nelze však pronést o způsobu, jak staví se Müller k textu Horatiovi. V té věci náleží Müller k oné skupině kritiků Horatiových, kteří tuší všude interpolaci a porušení. Směr ten jest nyní sice již překonán, ale u Müllera vyniká ještě velmi ostře. Značný počet jednotlivých míst a celých strof padá v obět kritickému rozboru jeho. Důvody Müllera, ač nelze jim často upřít důmyslu, nestačí přec k důkazu pro athetesi strof a porušení textová v tom rozsahu, jak on je uznává; nutno mít stále na mysli, že Horatius vedle přednosti má i vady své, a z tohoto hlediska objeví se, že jen v nečetných případech třeba sáhnouti k násilným prostředkům kritickým. Takový případ jest asi v ódě IV, 8, kde již počet veršů dává tušiti porušení a nejspíše i v ódě III, 11, 17—20, kde takřka všeobecně jest uznána interpolace. Snad i o jiných ještě místech dokáže další zkoumání, že jsou interpolována, ale zajisté nepřisvědčí Müllerovi v tom rozsahu, v jakém užívá tohoto kritického prostředku. Nesprávně po mém soudu zavrhuje v ódě I, 6, 13—16 neobraťnou prý variaci v. 5—12; stejný důvod rozhodl o ódě I, 12, 9—12; nevkusné opakování dříve již pronesené myšlenky spatřuje v ódě III, 1, 33—40; v ódě III, 4, 69—72 obsažené příklady jsou prý zbytěné na dotvrzení myšlenky, vyjádřené ve v. 65—68; dosti příkladů takých uvedeno prý ve v. 42—64; v ódě III, 17, 2—5 obsahují prázdný a nechutný přidavek; v ódě IV, 5, 25—28 nehodí se k plánu básně. Zavrhuje dále nechutnou prý drobnomalbu v ódě I, 2, 9—12, ač sám musí uznati, že Horatius v této věci si dosti libuje (srov. carm. II, 1, 33—36, IV, 2, 57—60; ep. XVI, 25—34). V ódě II, 20 vylučuje v. 9—12 pro praesentia, vyskytující se tu mezi futury jiných strof, a pro nevkusnost myšlenky. Než dosti příkladů — patrně, že všude rozhodoval daleko více subjektivní cit než objektivní a přesvědčivé důvody. Stejný úsudek nutno pronést i tam, kde Müller uznává mezery a přemísťuje

verše. Za doklad prvého uvádím ódu II, 3, kde před v. 9 jest prý mezera, v níž bylo řečeno, že Dellijs za nynější nálady své málo se oddává požitkům života. Jinak prý rada obsažená ve v. 13 n. nemá souvislosti s předcházejícím. Příkladem zbytečného přemístění veršů jest óda I, 15, 13—20, kteréžto místo klade po v. 32 (sry. str. 70, díl II).

I v kritice slovní byla by prospěla knize větší střízlivost. Netřeba, jak myslím, za porušené pokládati v ódě I, 2, 52 slovo Caesar z toho důvodu, že tím stírá se tajuplnost básně v příčině osoby spasitele národa římského a proto, že ve v. 44 označena jest týmž jménem osoba jiná; neprávem jsou po mé soudě uznána za porušená i jiná místa, na př. semoti (I, 3, 32), tepebunt (I, 4, 20), per dies festos (II, 3, 6), hispidos (II, 9, 1), ille et, místo něhož čte vilem (II, 13, 1), dictus, kde navrhují čtení divus (II, 19, 36), peritus (II, 20, 19), pueris (II, 18, 34), sorores (III, 11, 40), maior an illi (III, 20, 8). Ve všech těchto případech, k nimž možno ještě připojiti i jiné, lze uhájiti obvyklé čtení; nutno ovšem uznati, že výraz není tu mnohdy dosti zdařilý.

Vedle nestřízlivé kritiky vadí dílu hojně polemiky, často nespravedlivě prudké, zvláště proti Kiesslingoví.

O. Jiráni.

Alois Holas: Přípravy k XXI. knize dějin Liviových.
V Třebíči, nakladem J. F. Kubše, 1903. Str. 114. Za 1·40 K.

Týž: Přípravy k XXII. knize dějin Liviových. V Třebíči, nakladem J. F. Kubše, 1904. Str. 127. Za 1·60 K.

Pokračuje ve vydávání pomůcek žákovských pro domácí přípravu při čtení obyčejně čítaných knih Liviových, nazval Holas případnější uvedená dílka Přípravami proti dřívějšímu názvu Slovníček k I. knize dějin Liviových (viz L. fil. 1903, str. 454). Celé uspořádání obou knížek jest totéž jako ve Slovníčku; avšak vydání těchto Příprav získalo nepopíratelně tím, že v nich upuštěno od historicko-mluvnických výkladů, etymologisování a přílišného srovnávání jazykového, včet' to, jež snad mohou zajímati učitele, ale stěží průměrného žáka. Další pokrok vidíme v tom, že připojen přídavek II. o zvláštnostech mluvy Liviovy a že srovnávání s řečtinou užívá p. spisovatel tentokrát jen tam, kde věc sama takřka k tomu nutí, hlavně při zjevech syntaktických. Ve shodě s tímto umírněním mohlo také vyvazování významů a uvádění hojných českých synonym dojít zkrácení, ježto zde běží hlavně o to, aby byl žák veden k hladkému a vkusnému překladu.

Celé dílo, tvorící jeden celek, svědčí o nevšední péci p. spisovatelově a veliké lásce k věci; jeť zde sneseno hojně učeného materiálu ze školních i vědeckých knih, zabývajících se výkladem dějin Liviových. Avšak referent soudí, že v této příčině méně

bylo by bývalo pro školu více; jež známo, jak neradi se probírají žáci při domácí přípravě dlouhými výklady a odkazy k mluvnici, a v tomto případě i hojnými číselnými odkazy k přidavku I.

Jednotlivě si dovoluje referent poznamenati toto. Zbytečno pro školu jest upozorňovati na možnost několika výkladů místa, jež samo o sobě obtíží nečini, j. XXI, 4, 10 magno futuro duci, 43, 10 emeritis stipendiis, 46, 1 super cetera, 53, 2 memoria vulnus (sr. 53, 9), nebo uváděti obširné výklady různých výkladatelů, j. XXII, 27, 9 parte, qua posset, 53, 10 ex mei animi sententia. Rovněž zbytečno překládati rěení, jež nutno slovně přeložiti aneb kde případný výraz český jest obecně běžný, j. XXI, 10, 4 incendium alo, 5 oppidum circumsedeo, 11, 2 iniuste facio, 25, 7 de pace ago, 27, 9 equos impono in naves, 54, 4 hostem ad pugnam elicio, XXII, 6, 1 atrociter pugnatur, 43, 6 ignes faceré, 47, 4 pugna cooritur, 59, 5 armá trado, 5 nefas duco, 60, 1 manus tendo. Naproti tomu při hojných výkladech vazeb a překladech rěení bylo si i těchto povšimnouti: XXI, 10, 13 legationem decerno, 60, 4 conciliata clementiae fama, XXII, 7, 5 F. potissimum auctorem habui, 23, 3 postquam, 45, 4 ab tumultuário vexillo terrori. Konečně se neshoduje referent s překladem těchto míst: XXI, 9, 4 protinus Carthaginem ituros ihned m. přímo, 21, 11 iaculatores leves armis ve zbrani zruční, 49, 11 armamenta demere kasati, vytahovati plachty, XXII, 1, 17 fulmen hromový klín (Donnerkeil, A. Schmidt), 6, 10 sese abripuerunt nikoliv »od toho (děsného) pohledu na bojistě«, nýbrž ne in conspectos procul immitteretur eques, 18, 3 miles statarius pevně stojící, bojující v řadě m. nehybný, těžkopádný, 29, 2 aliad tempus erit jindy bude příhodná chvíle (zde tempus nemá významu praegn. jako i v češtině), 40, 7 parte dimidia auctae copiae o dvakrát tolík, dvojnásob, 51, 6 stricta vulnera palčivé, pálcí rány potřebuje výkladu a vysvětlení.

Za základ svých Příprav užil spisovatel školního vydání Zingerlova, následuje v tom A. Schmidta, Schülerkommentar zu Livius' Buch I, II, XXI, XXII und den Partes selectae (2. vyd. 1903); proto se uchyluje čtení jeho na některých místech od čtení vydání Novákova a Mikendova, jichž se na českých ústavech hojně užívá.

Ref. rád uznává, že si dal H. velikou práci s uvedenými Přípravami a podal velmi cennou pomůcku žákům pro zdařilý a přesný překlad Livia; ale doufá též, že spisovatel vlastní praxí školní pozná, kde a v jaké míře, hledě jednak k duševní vyspělosti kvintanů, jednak k času, jež může žák denně přípravě věnovati, by mohl co zkrátiti neb docela vypustiti, aby budoucí vydání úplně vystihovalo účel, jež si p. spisovatel vytkl a pro jehož dosažení všemi potřebnými vlastnostmi nadán jest.

Jos. Němec.

Václav Vondrák: **O původu Kijevských listů a Pražských zlomků a o bohemismech v starších cirkevněslovenských památkách vůbec.** (Spisů poctěných jubilejní cenou Král. české společnosti náuk č. XV.) Str. 114.

Na Pražské a Kyjevské zlomky byli jsme zvyklí dívat se jako na blížence vyrostlé v téžem prostředí. Studie Vondrákova zkoumá, pokud je názor tento, jemuž scházela posud opora v soustavném ohledání zlomků Kyjevských, správný, a dospívá překvapujícího úsudku, že každá z těchto památek jest původu jiného.

1. Minuciosním pozorováním shledává Vondrák na *zlomcích Kyjevských* stopy čtverého vlivu: slovinského, srbochorvatského, jihošrbského a českého.

Vliv slovinský prozrazuje se v nich předně napodobením staroněmecké grafiky, pravidelným totiž naznačováním přízvuku čárkou, délky obloučkem a stříškou podobně, jako je to v památkách Frisinských, které vznikly u Slovinců.

K slovinskému vlivu ukazuje dále západní ritus zlomků Kyjevských, týž ritus, ke kterému nalezejí zlomky Frisinské.

Slovinskému vlivu nasvědčují i některé jiné shody s památkami Frisinskými, zejména: *cirъkъve*, *cirkънаѣ* s -i- v Kyj. a *circuvah* ve Fris.; eže *quod* v Kyj. a eže ve významu spojky ve Fris., kdežto v památkách »pannonských« ježé jako spojká není do oženo; skloňování subst. *tѣло* v Kyj. i Fris. pouze podle s-kmenů, kdežto v Zogr., Mar. a Cloz. bývají od téhož slova také tvary o-kmenové; a nedostatek aoristu i imperfekta ve větách relativních v Kyj. i ve Fris.

K slovinštině hlásí se Kyj. mimo to i tím, že přízvuk, jak je v nich označen, odpovídá pravidelně nynějšímu přízvuku uherškoslovinskému a kajkavskému, na př. *naslѣdo* v áti (sln. *nazadováti*, *napredováti* proti štokavskému *nâsljedovati*), *vѣnъмѣмъ* (sln. *otměmo*, *prejměmo* proti štok. *úzměm*), imper. *postávi* (sln. *postáví* proti štok. *pôstaviti*), *upъvanie*, *sъpasenie*, *sъdravie* a pod. (uh.-sln. čteně, poštene, pečeňe proti štok. *spásenje*, čak. *spasénje*, rus. *spásenie*), *rѣsnотівънаѣ* s přízvukem na -iv- (sln. *črvíva*, uh.-sln. *bojazlív*, kajk. *milostívien* proti srb. *mîlostiv*, rus. *mîlostivyyj*), *službъbi* (= služby, sln. *slûžba* proti srb. a čak. *slùžba*) atd.

Posléze pak jsou tu i některé výrazy slovinské, jako *utježe* (od *utěgnati*, *dignari*, *promercre*, sln. ne vtégnem pisati) a *rѣsnотівънаѣ* (sln. *r  s*, *resnovit*).

Vliv srbochorvatský patrný je v Kyj. zejména na gen. plur. o-kmenův a a-kmenův s dlouhým ū na konci, na př. *gr  ch* ū, *m  cenik* ū, *apostol* ū, *d  v* ū, *sil* ū, *d  l* ū, které jsou patrně prvními začátky srbochorvatských genitivů na -a, a na gen. plur. *silah* ū (dvakrát).

Dále mu nasvědčují některé zvláštnosti zlomků Kyj. v podobě písmen (*u, je, a, ja* mají druhou část někdy již velmi zakrnělou) a posléze to, že staroněmecká soustava akcentuační jeví se v Kyj. modifikovaná grafikou řeckou.

Do krajin srbských, které již sousedily s nárečím bulharským, v Kyj. ukazuje norm. plur. zájm. *nъи* (několikrát; nikdy ne *mъи*), vyskytující se i v Cloz. a doložený z bulharštiny od stol. XIV.

Bohemismus jest v Kyj. jen několik málo druhů, za to však provedeny jsou velmi důsledně. Jsou to *c, z v oběcenie*, *pomocь, prosjece* atd., *tuzimъ*, imper. *dazь, dazь, podazь, otъdazь*; šč v *zaštitъ, očiščenie*; instr. sg. *-omъ* ve *vтсадъмъ, образъмъ, оплатъмъ*.

Odkud tato rozmanitost? Vondrák vykládá ji takto. Lexikální vliv slovinštiny vedle úplného nedostatku lexikálních stop českých, západní ritus a vliv staroněmecké grafiky, jevíci se v Kyj. ukazují, že originál zlomků Kyj. vznikl v Pannónii. Potněvadž není pravděpodobno, že by byl putoval do Čech a opis v Čechách pořízený potom na jih — nemáme pro takovéto vztahy slovanského jihu k Čechám dokladu a není pro X. stol. také zpráv o nějakém pevném sídle slovanské bohoslužby v Čechách, jaký liturgický ráz památky nutí předpokládati —, a poněvadž myšlenka, že by se byl napřed dostal do krajin srbských a tam odtud do Čech, jest absurdní: nezbývá než sonditi, že se bohemismy dostaly do Kyj. některým českým žákem Metodějovým, který se po smrti Metodějově uchýlil do Chorvatska. (Stejněho původu jsou bohemismy: *rozьstvo* (několikrát) v Cloz., jehož první, makedonská předloha opisována byla v krajích srbochorvatských; *rozstvo* a imper. (chybně psaný) *vižžь, vizъ* v Mar., psaném rovněž na půdě srbochorvatské; *nevěstva, osijecce (osвече)* a *roz-* v slově *rozumъшаго* v Žalt. Sin., opsaném v Makedonii z předlohy slovinskochorvatské.) Hledíme-li k důslednému *c* zlomků Kyj. za psl. *тj.*, nasvědčuje v nich slovo *tuzimъ* místo *euzimъ* tomu, že opis, který máme, není dílo vyšlé z ruky písáře českého, nýbrž přepis upravený písárem jiným, vlastně, jak z jistých známk patrno, písáři jinými; ti byli asi Jihosrbové a jimi dostaly se do Kyj. připomenuté *srbismy*.

Pokládáme-li bohemismy zlomků Kyj. za dílo českého hlaholity usedlého v Chorvatsku, můžeme určovati podle toho stáří zlomků Kyj. a klásti ztracený jejich opis pořízený Čechem do konce IX. nebo do první polovice X. stol. Jsou-li v dochovaném přepisu ještě dosti hojné bohemismy (proti vzácným v Cloz., Mar. a Žalt. Sin.), je to svědectví, že přepis tento je nejvýš asi druhá kopie ze supovaného textu psaného Čechem, i můžeme vznik dochovaných listů Kyj. klásti někdy do polovice X. věku.

2. Originál *hlaholských zlomků Pražských* byl, jak Vondrák ukazuje, původu bulharského, opis pořízen byl však

na území českém. Důkazem pro český a při tom neslovenský původ opisu jsou při nich: dva nepochybné doklady přehlášky *a-ě*: *d a r a c ě l e n i e*, *τοῦ χαρισματος τῶν ἱεράτων* a *p j e n t i k o s t i e s t a ē* (nom. sg. pětikostija světaja)¹⁾; u ikmenů nom. sing. *na -i*: *νέλιε μιλοστὶ*, *k a ē k ę z n i* (stč. doklady hořkosti Hom. Op., hosti Pass., choti Alb., milosci Lvov., rádosti Hrad. atd. Gebauer, Hist. ml. III, 1, 343); a *z* proti stsl. *žd*, slc. *dz*: *u t v r ę z e n i e*. Pokládáme-li podle těchto známek zlomky Pražské právem za dílo povstalé na půdě české, smíme viděti bohemismy ještě v hojných jejich jazykových stránkách jiných, zejména: v hlásce (*j*)a proti stsl. *ę* (u darisa, vězložiša, postaviša, ta),²⁾ v *u* proti stsl. *a* (buđet(b), slavoju atd.); v bezvýjimečném *c* za psl. *tj* (chvaljecimъ, tajęcago sę, nasycęšago atd.), *z* za psl. *dj* (rozъstvo, utvrъzenie); v šč proti stsl. *št* (na sudisči); ve skupině *dl* (modlitvami, světidlna, sēdidlna, věsedi); v hlásce š slova věsčeň; v instr. sing. o-kmenů na *-omъ* (drěvъmъ); v gen. sing. *ja*-kmenů na *-e* (stsl. *-ę*, bce, t. j. bogorodice); v gen. osobního zájm. mne; a ve jméně Jēn-.

V odpovědi na otázku, kdy byly zlomky Pražské psány, nebylo dosud shody. Kdežto Šafařík kladl je do let 862—950, Makušev a Lamanskij myslili až na stol. XIII.—XIV.; Oblak posouval je do stol. XII., Jagić uvozoval je v souvislost s periodou sázavskou. Vondrák dochází rozborem palaeografickým úsudku, že první zlomek byl psán ke konci stol. XI., druhý pak o něco, ale ne o víc než o půl století, dříve. S tímto určením shoduje se dobře jazyk; takový, jak se jeví v zlomech Pražských, mohl být opravdu stav české přehlášky *a-ě* v druhé polovici XI. stol.

Hlásí-li se zlomky Pražské do Čech a do stol. XI., je na snadě domněnka, že byly psány v klášteře sázavském. Liturgická povaha jejich předpokládá ustálené poměry, a ty byly právě na Sázavě. Podle Pražských zlomků je proto podobno pravdě, že v klášteře sázavském bohoslužby byly konány podle ritu východního a že se v něm psalo hlaholsky.

¹⁾ Z těchto dokladů soudí Vondrák, že vyloučeno jest jako místo, na němž zlomky Pražské opsány, nejen Slovensko, nýbrž i větší část Moravy, a odůvodňuje to mýněním, že přehláška *a-ě* nebyla kdysi na Moravě více rozšířena nežli nyní. S názorem jeho o vyloučení Moravy lze trvám souhlasiti, i když se domýslíme s Gebauerem, že přehláška *a-ě* zasáhla nemalou měrou také Moravu. Doklady její v zlomcích Pražských jsou, jak ukazuje omezenost jich na slabiku *-uja* (sr. v Pražsk. volě = vol'a, raě = raja, tvorъca), asi z doby, kdy přehláška *a-ě* teprve se začínala. Poněvadž přehláška tato šířila se od západu k východu, je podobno pravdě, že v dobách, kdy byly psány zlomky Pražské, Morava ji ještě zasažena nebyla.

²⁾ Toto *a* za *ę* na konci slov je svědecktivý, že české tvary mě, tě, sě atd. jest s Gebauerem vykládati přehláškou z má, ta, ša, a ne s Jagićem a Oblakem přechodem mę-má-mě.

3. Několik stran své studie věnuje Vondrák i *Vídeňským glossám českým* z doby kolem r. 1100, vydaným od Jagiće (Denkschriften věd., fil.-hist., L, r. 1903), glossám Svatořešorským a církevněslovanské legendě o sv. Václavu. Glossy Vídeňské, prozrazující známky chorvatské a české, psány byly podle něho některým chorvatským hlaholitou, který se zdržoval na Sázavě a po vypuštění slovanských mnichů se uchýlil někam, kde vládla latinská; Řešorské třeba ještě zevrubně prozkoumati, aby se zjistilo, jsou-li pravé všecky či jen některé. Původ církevněslovanské *legendy o sv. Václavu* představuje si Vondrák tak, že psána byla počátkem X. stol. Čechem, ne však v Čechách, poněvadž tu nebylo pro koho ji psáti, nýbrž v Chorvatsku, kde shledáváme, že byla později hojně rozšířena, a kde se mohl její pisatel snáze než v Čechách seznámiti se zpovědními formulami církve západní, jež, jak z legendy patrnou, znal. —

Práce Vondrákova vrhá světlo na několik stran. Je důležitým příspěvkem k dějinám slovanských jazykův a nářečí: uherské slovinštíny, srbochorvatštíny a češtíny; objasňuje novým způsobem osudy písemnictví církevněslovanského v Chorvatsku; a řeší s filologického hlediska i historickou otázku po minulosti slovanských bohoslužeb u nás. Připojené k ní přílohy: text Pražských zlomků v cyrilském přepise, indexy všech slov z listů Kyj. i zlomků Pražských, ukazatel jmen a věcí a zdařilé snímky zlomků Pražských, cenu její ještě zvyšují.

E. Smetánka.

Ignác Hošek: Nářečí českomoravské. Díl prvý: Podřečí polenské. (Rozpravy České akademie třída III., ročník VIII., č. 1.) Velké 8°, str. 187.

Nářečím českomoravským spisovatel nazývá češtinu, kterou se mluví v soudním okresu polenském, v několika vesnicích soudního okresu přibyslavského a v jižní části okresu poličského.

Territorium jeho dělí na tři části: západní, střední a východní. Část západní záleží ze soudního okresu polenského a z několika vesnic soudního okresu přibyslavského; ke střední náležejí vsi Polnička, Škrlovice, Strčanov, Světnov a Cikhaj; k východní patří pohraniční pruh okresu poličského, začínající se na východě vesnice Chrastovcem a končící se na západě Březinami a Milovy. Podřečí části západní auktor nazývá polenským, střední polnickým, východní bystřským.

Známky, jimiž se tato podřečí podle spisovatele od sebe liší, jsou: I. Podřečí polenské má a) v předponě *ně* měkké *ň* + *e* (poln. a byst. *ne*; *něgdo*, *negdo*) a b) hojně analogické tvary typů *vodsouděnej*, *vymlátěnej*, *hádět*, *kátět*, *vysadovat*. II. V podřečí polnickém končí se part. *-lə* u sloves I. a II. tř. kmene zavřeného na *-yl* (*nemohyl*, *priběhyl*). III. Podřečí bystřské charakterisují a) dat. lok. sg. na *-oj* m. na *-ovi*,

b) gen. dat. lok. sg. fém. v deklinaci zájm a slož. na -ej (poln. a pol. veskrz -y); c) tvary nási ch, nášim, nášima (pol. a poln. náš ej ch, náše j m, nášej ma); d) formy tec h, tem, tem a, jedne ch, jednem, jednem a (pol. a poln. tej ch atd.); a e) příslovec j už (pol. a poln. už).

Práce, jejíž titul uveden svrchu, podává popis podřečí polenského podle materiálu nasbíraného auktorem na třech feriálních cestách. Rozvržena jest na zevrubné hláskosloví (str. 13—36), obšírné tvarosloví (str. 36—87), kratičkou skladbu (str. 87—93), oddílek kmenoslovny (str. 93—94), abecední slovník (95—102) a rozsáhlou část ukázkovou (str. 107—183).

V celku bylo by si přáti, aby se byl auktor při rozvrhování látky držel větší měrou, než jak to učinil, vědecké grammatiky, t. j. grammaticy psané bez ohledu na potřeby praxe školní. Tak mělo mnoho z toho, co se vykládá v tvarosloví (str. 85) o tvorení příslovečí, státi raději v kmenosloví; poznámka o particip. pass. minutej „minulý“, učiněná v tvarosloví (str. 80), náležela do skladby, právě tak jako případu půl štvrtakila, půt paty míry (str. 69), soudkovo pivo, jatelovo semeno (str. 60), Hlinský — tak totiž zní nářeční nominativ známého místního jména — místo Hlinsko (str. 46), u Hoška vesměs připomínané v tvarosloví; vokázat, vokazovat proti spisovnému ukázat, ukazovat mělo vlastně býti uvedeno ne v hláskosloví (str. 23), nýbrž v slovníku; atd.

Dále bylo by bývalo dobře, kdyby kvantitě a spodobě byly věnovány souvislé kapitoly. Hošek probírá totiž kvantitu při jednotlivých samohláskách, spodobu, kde potřebí, při jednotlivých souhláskách, čímž se přehled znesnadňuje. Také zdvojeným souhláskám mohlo se dostati zvláštěho odstavce.

Za třetí bylo by knize Hoškově nemálo prospělo, kdyby se byla neomezovala na to, aby konstatovala faktia nářeční proti spisovným; nýbrž kdyby více vykládala; kdyby neříkala tedy na př. »ve (sic!) p ř e s mění se koncové s v z před jasnými souhláskami a před l, r, m, n, na př. přez Boudalov, přez louku, přez rok, přez most, přez noc . . .« (str. 34); nýbrž psala raději, že v té a té posici se staré p ř e z zachovalo; nebo kdyby slova z e j m a neuváděla pod záhlavím »za spisovné i je ej« (str. 19), nýbrž připomínala je jako doklad rozšířování i v ej; nebo kdyby se nevyslovovala brachylogicky, že »z se změnilo v d ve slově Medřič, medřickej« (str. 32), nýbrž kdyby spíše jmenovala naše slovo mezi případy přisutého d mezi z a ř a jako případ odsutého z; nebo kdyby k úsečnému »ch se vsulo ve slově v oschápnot se (t. j. osápnouti se)« (str. 32) dodala, že se to stalo asi příkloněním k slovu chápati; atd.

V jednotlivostech lze vytýkat, že tu a tam něco opominuto. Mezi doklady na ztrátu jotace (str. 18) schází gen. sg. z e m e,

zaznamenaný na str. 55; slovo darebný (str. 14) chybí mezi změnami hlásky *m*; nátka (str. 27) nenalézá se mezi změnami hlásky *ch*; v odstavci o změnách hlásky *r* schází slovo j a l m a r a (str. 36); v kapitole o přesmyknutí měkkosti neuvedeno slovo š my t e c (smyče — šmytce), v rozpravě o přesmykování vynecháno slovo ou hel, ou h e l a ,úhor' (str. 98; patrně: úle h(l) a úlehla — přesmyknutím ou hel a podle toho pak i' ou h e l a); ve skladbě (str. 92) chybí diminutivum s m r č k a „malý smrk“ (str. 78), v tvarosloví u vzoru r y b a doklad pro lok. plur. f b o t e c h (str. 30; v pol. říká se totiž ne b o t masc., nýbrž b o t a fém.). Celkem však jsou tato opominutí velmi vzácná; je viděti, že spisovatel hleděl vytěžiti ze svého materiálu, kolik jen bylo lze.

Z jiných vad poznámenávám: žlíbek nemá i z á (str. 15), nýbrž z é (cf. polenské žleb, Hošek l. c. str. 16); pozdůli, ze zdůli není z po + z + dole (str. 17), nýbrž ze z + doly (Gebauer, Hist. ml. III., 1, str. 327); vařejka je sotva z *vaříka m. v aře k a, nýbrž vzniklo spíše z dat. lok. sg. v aře cce (z toho v aře j c e, cf. dat. lok. d ě v e j c e „děvečce“, Hošek l. c. str. 35, a k v aře j c e pak novotvar v aře j k a); při slovích vo ctnout se, procnu není správné mluviti o vysutém i (str. 20); slovo kůpa (sic!) „hromada“ nemá dlouhého ú za spisovné o (str. 21), nýbrž za spisovné u (k u p a); v slově r y m i k „rybník, je lépe mluviti o vysutém ň než n (str. 26); nějakým přehlédnutím vznikla věta »t se změnilo v t ve slově l a š t o f k á, l a š t u f k a« (str. 28); slovo s těš k a nemá š, resp. ž, vzniklé změnou ze z (str. 32), nýbrž z -gb-; do vzoru holub, dub zabloudilo několik dokladů kmene měkkého (str. 39) a dativy ke K o p e c k o m, k V e s e l u m, k e Š č a s n u m (str. 40), do výkladu o stupňování adjektiv příklady za star a sedl á c i l e p č í h o s p o d a ř i l i, v y s t e b y l vozbrojenej lep č í než n ě k e r e j v oják (str. 61), do vzoru s á z e t i příklady m á m v y m l á c í n o, v y p l a c e n e j, p ř e v r á c e n e j (str. 82); v dokladě p ū l n o c i bylo nelze mluviti o genitivu času (str. 88); toliš „tolik“ nemá přípony -š (str. 94), nýbrž -ž; kráč „kratčejí“ nelze vykládati z krac s e nebo krat s e (str. 86), nýbrž analogií z úměry d á l e j e : d á l = krač e j c : kráč; v spisovném jazyce není komp. r a d s i (str. 19, 86), nýbrž r a d s i; chybnej je psaní řidše j i (str. 41); nepřesně je řečeno, že -i proti spis. -i v nom. plur. h o š i, k l u c i a pod. je změna tvarová (str. 18); při výkladu o dloužení e, ě v i v part. pass. (str. 16, 17) mělo býti připojeno příslušné omezení na neutrum (sr. str. 73); nelze souhlasiti také s výkladem, podle něhož při jménech b á n, b u b e c „obec“, d á s e n a j. nelze rozhodnouti, bylo-li v nich na konci odsuto -e č i -a (str. 17), kdežto u slov na -eň (p e k á r e n ě atd.) a u subst. l o u ž, ř á s „záře“, V o c h o z je prý pravděpodobnější, že se odsulo -a, nikoli -e (str. 15).

Materiál práce Hoškovy, pokud mohu posoudit z vlastní znalostí popisovaného podřečí, byl sbírána velmi opatrně a pečlivě (sr. na př. str. 43, 44, podle nichž dat. sg. vzorův oráč, m e č má -u, -i, lok. sg. jen -i, str. 92 pěkný výklad o spádu řeči). Tím, že je ho i hojně, nabývá práce Hoškova značné ceny.

Emil Smetánka.

Quido Hodura, Nářečí Litomyšlské (Dialektologie).
V Litomyšli 1904. (Šestý svazek sbírky Litomyšlsko, vydávané Musejním spolkem v Litomyšli.) Str. 94.

Nářečí litomyšlské známo bylo jazykozpytu českému posud dílem ze štručných Jirečkových a Šemberových zpráv o podřečí východočeském, dílem z některých prací belletristických (povídky A. Popelkové Za jeden hřich, Jiráskovy Vojnarky, vypravování Ter. Novákové o J. Jílkovi), ve kterých bylo užito mluvy lidové jako prostředku charakterizačního. Práce Hodurova je prvním obširnějším popisem tohoto nářečí.

Rozvržena jest na sedm hlav. První čtyři podávají přehled zvláštností mluvnických; pátá slovník abecední; šestá obširný slovník věcný s kapitolami o slavení, nábytku a domácím náradí, náradí hospodářském, lnářství, tkalcovství, kroji, lomech, rodině, jídle a pití, pozdravech, rozličných rěčeních a pořekadlech, nadávkách, živočišstvu, květinách a ovoci; sedmá pak posléze ukázky, a to nářečí městského, nejstarší známé mluvy z jižních končin litomyšlských, nářečí »petáckého« z doby již o něco mladší, ukázky dnešní zachovalé mluvy lidí mladých a několik lidových povídek. Před tím přede vším předeslány jsou jako úvod všeobecná charakteristika nářečí litomyšlského, výklad o působení sousedství moravského i jazyka spisovného na nářečí popisované a výčet auktorových pramenů.

Jako obecné známky nářečí litomyšlského spisovatel uvádí: pravidelnou kdysi ztrátu jotace po retnicích (pet, mesto, vo me = o m(n)e, svet, fertoch); přechod *i* v *eij* v instrum. sing. vzorů duše, ty kev a kost (prácej, dušej, zemej, s mrkvej, kostej); změnu retnic před *e* a *i* v zubnici (tetka „pětka“, ztývat „zpívat“, říde „hřibě“, dýlej „bilý“), rozšířenou do čtyřicáty let předešlého století po celém okresu, dnes však úplně zaniklou; vyhynulé již tvrdnutí skupin *dě*, *tě*, *ně* v *de*, *te*, *ne* (nádeje, stehovat, vonet); přechod *v* *u* po samohláskách na konci slabik (kaúka); staženiny cák, k dák; od souváni *h* před *r* a *l* (roznej, zarada, luchej); *i* místo *ji* na začátku slov (inej); příponu *-ňa* místo *-na* (kovárně, pazdereň); akkus. plur. kluci, brouci... a tvary kluců, klucům; tvar rejší m. raději; odpověď toť *ano*; a slova drůbek, drůbínek, drůbítka, „trochu, kousek“.

Osady směrem k hraničním moravským mají mimo tyto zvláštnosti ještě několik známk, kterými se blíží lidové mluvě

moravské: ztrátu přehlásky v slově *meza*; redukci *ej* v *e* (Jánskem, Syrovém); krácení v slovích *kamen*, *rana*, *skala*; dloužení samohlásek v participiích *-l̥b* u sloves II. třídy a takových z třídy I., 7. vzoru, která mají v infinitivu před příponou *-ti* dlouhou samohlásku (hrnul̥, umenula si „umínila si“, rýl̥ od rejta, (po)lil̥ od lejt̥, krýl̥ od krejt̥, sfl̥ od sejt̥, zúl̥ od zout̥, ale bil̥ od bit̥, pil̥ od pit̥¹⁾); přívěsky *-vá* a *-ka* (podlevá, semka); změnu rodu v slovích *bot*, *koblih*, *postel*; adjektivná adverbia na *-o* (silno, hrozno); a tvary *v lesi*, *na vozi*, *v pekli*.

Jako jinde, podlehla i na Litomyšlsku lidová mluva vlivu jazyka spisovného mnohem více v městě než na venkově.

Látka, kterou autor ve své rozpravě zpracoval, je trojího původu; část jí nasbíral si spisovatel sám, něco dodali mu ochotní amatéři z litomyšlského okresu a díl snesen z připomenuté literatury krásné. Je to látka hojná, spolehlivá a dostalo se jí také pěkného rozboru.

Úplná ovšem není. Mezi doklady na přechod *m—b* (str. 15) chybějí slova *písebn̥*, *darebn̥y*; u slovesa *rožu* „rozžehnu“ (str. 35) neuveden inf. *rožít* (rožnu: rožít = pnu: pít); když právem připomenuto o substantiu *zed*, že má na Litomyšlsku na konci tvrdé *-d* (str. 29), měla být uvedena také slova *pamět* a *chut*, která aspoň v části Litomyšlska mají tvrdé *-t*; mezi doklady na vysouvání *k* (str. 20) mohlo být zaznamenáno i *japák* „jak pak“; neučiněna zmínka o charakteristickém »zpívání« při přátelském pobízení (*pite to pivo!* *berte jen, berte, nedejte se pobízet!*) atd.

Knize by bylo velmi prospělo, kdyby byl spisovatel zpracoval každý doklad všemi směry. Tak mohly být uvedeny doklady: *babučina*, citovaná pro změnu *v—b* (str. 15), také jako případ změny *p—b*; *brabeneč*, doklad přechodu *v—b* (str. 15), i jako doklad změny *m—b*; *Pardovice*, doklad změny *b—v* (str. 15), i jako doklad změny *u—o*; *hrdlouhať*, případ přechodu *l—u* (str. 16), také jako doklad odsutého *v*; *rožeň*, *rožníček*, příklad odsutého *h* před *r* (str. 19), i jako případ přechodu *z—ž*; *všenodenňi*, zajímavé slovo složené (str. 24), také jakožto doklad odsutého *d* (všedenodenní — všennodenňi — všenodenní); slova *kúře* a *dlúžen*, uváděná při skloňování (str. 30, 31), i mezi případy kvantitativní změny při samohláskách; *hoble*, *hoblata*, „oblázky“ ze slovníka (str. 45) i jako případ přisutého (lidovou etymologii) *h*; *itrolin*, „zelená skalice“ ze slovníka (str. 46) i jako případ vysutého *v*; *siksak*, „Zickzack“ ze slovníku (str. 52) též jako případ změny *c—s*; *štáhá*, *dopal*,

¹⁾ Litomyšlský typ dloužení v participiích *-l̥b* je zajímavý tím, že jest ovšem pendantem k moravskému dloužení téhož participia, že však délky a krátkosti jsou v něm rozloženy docela jinak než v kterémkoliv známém typu moravském.

zlostí ze slovníku (str. 54) i jako doklad pro přechod *v—h*; pomátkou, památkou z ukázky (str. 92), i jako případ (lidové etymologie) hláskoslovny (*a—o*) atd.

S některými výklady spisovatelovými nelze souhlasiti.

V nářečí litomyšlském vyskýtají se dativy plur. Jánskem Syrovem, Kopeckem, Vachovem, Vaňousovem atd. m. Jánskem, Syrovenm . . . (str. 9) a mém, tvém, svém (má státi asi mem, tuem, svem) místo a vedle mejm, tvejm, svejm (str. 32). Podle spisovatele »jest považovati tuto změnu (*ej—e*) za ojedinělý výběžek přesahující z nářečí hanáckého na půdu českou« (str. 9). Výkladu tomuto jest na odpor to, že přechod *ej—e* shledáváme na Litomyšlsku jen v dat. plur. a ne také v instr. sing., v dat. plur. pak ještě ne u všech adjektiv, nýbrž pouze u přídavných jmen značících rodinu a u jmenovaných náměstek přívlastňovacích, což obé by bylo při fysiologické změně hláskoslovny nevytvářitelné; a dále to, že v nářečích moravských, s nimiž Litomyšlsko sousedí, tvarů na *-em* z *-ejm* není. Nutno proto hledati vysvětlení jiné. Na Litomyšlsku, jako i jinde v Čechách a po Moravě, jsou při jménech rodinných běžné dativy s koncovkou *-om* (k sousedom, k Vachom), vzniklou redukcí z původního *-ovium*. Litomyšlské tvary Jánskem, Kopeckem, mem . . . jsou patrně tvary původu podobného; vznik jejich podporovalo asi i zájmeno těm.

Slovo kvíčerek, kvečerek »podle auktora vzniklo »nesprávným pochopením tvarů k víčerku, k večerku, k nimž bez dekompozice přidělány nominativy kvíčerek, kvečerek« (str. 23); »podobně vzniklo substantivum vodvečírek« (t.). — Kvíčerek a vodvečírek vykládati jest dojista z frasí k večeru, k víčerou, od večera tak, jako se vykládá okolek z obratu o kolo, potomek z obratu po tom, odzemek z obratu od země, podhlavek z obratu pod hlavou, zášijek z obratu za šíji.

V slovích pajmáma m. paňmáma, sekajna m. sekanna, nadívajna m. nadívanina, kopajna m. kopanina podle spisovatele »není j záměnou za Ň, nýbrž vyvinulo se vedle Ň, a pak Ň zmizelo. Pro využení se (!) j srovnej tejd m. teď, votajd m. votad, ajfsi m. afsi, posajte se, nechojte a kromě toho na Litomyšlsku doložený tvar nadívajnina (Budislav)« (str. 20). Doklady tejd a pod. nelze zde však uváděti jako parallely, neboť v nich ve všech *j* se využívá mezi samohláskou a měkkou zubnicí v slabice zavřené, kdežto v slovích sekanna atd. předchází před Ň slabika otevřená (sr. imper. sejd, ale inf. sedět, ne sejdět). Přešlo-li v kopanina atd. Ň v *j*, stalo se to spíše dissimilací; ve slově panimáma — pajmáma a paňmáma hledati jest přičinu změn asi v rychlejším tempu řeči, snadno vysvětlitelném při slově tak často se

vyskytujícím. Tvar nadívajnina není než kontaminace tvaru náležitého nárečím.

Mimo to dostalo se do práce Hodurovy několik drobných chyb a nedopatření. Hláska *e* v slově nárek není, jak praví auktor (str. 9), přenesena z nom. do ostatních pádů, nýbrž je tu *e* původní; ve výraze Všestarech, ve Všestarech nezachovala se »správná vokalisace předložky podle jerového pravidla odchylné od usu spisovného« (str. 9); kulik à tulik nelze vykládati dloužením (str. 10), poněvadž *ù* v nárečí litomyšlském zní dlouze (sr. vlní, na hře), kdežto v kulik, tulik je krátké *u*; u číslovek dva, oba, o nichž auktor vykládá (str. 12 a 34), že mají tvar dvá, obá v nom. i akk. živ. i neživ., tvar s dlouhou samohláskou v nominativu neživotných a v akkusativu životních i neživotních dojista není běžný po celém okrese, jak svědčí doklad na str. 27: potkal jsem dva tesaři, a jak znám z autopsie; slovo klistýr nemá dissimilace *l—r* (str. 14; sr. ř. *χλυστήρ*); v publírovat není změna *v—b* (str. 15), nýbrž německého *a*, vyslovovaného jako zavřené *o*, v *u* (sr. jihoč. pruntvajn) a ovšem dissimilace; nezbeda není z nezveda (str. 15); *l* v slově krahulec nestojí m. j. (str. 18), nýbrž slovo krahulec je tvořeno jinou příponou; másnice není místo máselnice (str. 24), nýbrž máslnice; doklady s příponou -ka, -semka, domka, venka, měly být uvedeny ne v hláskosloví (str. 22), nýbrž v kmenosloví, bidelec pak místo bidelee, minulej m. minulý a vodváženej ve smyslu odvážný ne v kmenosloví (str. 24), nýbrž ve skladbě; tvary poté m. pojďte, posadte se m. posadte se a pod. bylo by lépe nežli mechanicky vynecháváním souhlásek (str. 21) vykládati spodobou (posadte — posadte — posatte) a splýváním souhlásek (posatte — posate); paskuda není deverbativum od paskudit (str. 25), nýbrž paskudit denominativum od paskuda; nom. plur. -ové nemá v litom. výslovnosti dlouhého -é (str. 26, 27); slovo vozíčka, kolotoč, vykládané (str. 27) jako nom. plur. od slova vozíček, je trvám fem. sing. vozíčka s dialektyckým, na Litomyšlsku běžným zdložením (sr. sekničce, světnice, seknička), neboť subst. vozíček zní na Litomyšlsku vozejček; věta »possessiva jejich a čí přibírají přípony sløzených adjektiv: jejich dům, jejichho domu, jejichmu domu; do čího lesa (sr. její, jejího, jejímu)« (str. 32) je tak stilisována, že by někdo mohl mítí auktora v podezření, jako by podle jeho mínění čí vlastně se nemělo skloňovati; ve slovníku abecedním jsou pod heslem bejt mylně zařazeny doklady: má bejt vod toho půl dne (= o tom živ) a byl hrozně vod huby; kreálek není, malá světnička (str. 47), nýbrž předeším nepatrny mlýn, jak bývají na potocích a přeneseně malá chalupa, malá světnička; pauše nejsou rukávy všeobecně (str. 50), nýbrž pouze ženské krátké rukávy od ramen po lokte; mylně by mohla být vyklá-

dána věta, že se »často objeví i v akk. koncovka na -ové: uhlídal duchové, má dva sýnové« (str. 27), neboť proti usu na př. mladoboleslavskému akkusativní -ové na Litomyšlsku je hotovou vzácností.

Přes vady zde vytčené je práce Hodurova dialektologickým příspěvkem ne bezcenným. Je žádoucí, aby byla prvotinou prací dalších.
E. Smetánka.

Hlídka programů středních škol.

Z vítězných zpěvů Pindarových v rhythmech původních
přízvučně podává Václav Veverka. (Výroční zpráva c. k. vyššího gymnasia v Praze na Novém Městě v Truhlářské ulici za školní rok 1903—1904.) Str. 6.

Tentokrát obratný tlumočník Pindarův zvolil olympijské epinikion šesté. Skvostná skladba tato, objasněná s dostatek úvodem a vhodnými poznámkami překladatelovými, čte se v jeho podání tak, že i po bedlivém srovnání překladu s originálem přijímáme práci tu s povděkem. Odchylek od původního textu, k nimž překladatele donutilo metrum, jest poměrně málo; jest tu patrný pokrok, výsledek nejen cviku, nýbrž i veliké svědomitosti, s níž překladatel přistupuje k nesnadnému svému úkolu. Celkem třeba uznati, že jak po stránce metrické, tak i co do smyslu a básnického výrazu překlad statně kráčí po šlépějích velikého originálu, a tomuto úsudku nebudu na úkor některé poznámky, týkající se místa, jež po mé ménění by zasluhovala opravy.

Ve v. 34 v překladě nedopatřením po daktylu následuje slovo jednoslabičné, ač tu třeba trocheje. Ve v. 45 slova: »Hádové dva, jimž zrak ...« nepůsobi svým zněním jako tři trocheje, v českém překladě žádoucí, nýbrž mají rhythmus, jaký v originále na tom místě se nevyskytuje.

Co do překladu podotýkám toto. Ve v. 1 slovo θάλαμος neznačí »dům«, nýbrž »síň«. Ve v. 8 chybou tiskovou čteme »písni« místo »písních«. Ve v. 10, ménim, ἀρεταὶ není »sláva«, nýbrž »úspěch« nebo »zdar«. Verše 52—53

»Jistili pak všickni,

po pět dní že o něm neslyšeli, ni neshlédlí chlapci« mohou vzbudit domněnku, jakoby sluhoté o tajném narození Iamové již věděli, čehož nebylo. Slova πεμπταῖον γεγενημένον značí »ač byl již pátý den na světě«. Slovo »věštírnu« ve v. 70 pokládám za nevhodné. Chybou tiskovou jest ve v. 76 »půvabností« místo »půvabnosti«. Ve v. 87 slova »statečným rekům« (ἀνδράσιν αἰχματαῖσι) budí dojem tautologie. Posléze ve v. 105 výraz »žehnej« dal by se nahraditi vhodnějším.

To je vše, nač bych obrátil pozornost překladatelovu, jsa přesvědčen, že opravu dotyčných míst snadno by provedl v tom případě, kdyby jednou hodlal vydati Pindara v překladě úplném.

Václav Sládek.

Jezdeci. Komoedie Aristofanova. Přel. Aug. Krejčí. (Šestnáctá a sedmnáctá výroční zpráva c. k. gymnasia v Žitné ulici v Praze za školní rok 1903 a 1904.) Str. 24 a 25.

Po Aristofanově Plutu a Žabách přináší nám osvědčený již překladatel Aristofana též překlad Jezdců až na některé příliš bujně verše, jež z ohledu k místu, kde překlad uveřejněn, jsou vynechány.

Aristofanovy Jezdce částečně (v. 1—682) přeložil již také V. Nebeský v ČČM. r. 1850. Je zajímavý srovnávat tyto dva překlady. Z nich vidno, na jaký stupeň se povzneslo překladatelské umění u nás za 50 let. Nebeský byl zajisté dobrý znatel literatur staroklassických a dovedl i obrátně vynikající plody jejich převáděti na jazyk náš, než překlady jeho jsou spíše parafrázi než překladem. Co pak se týče stránky metrické, tu dovoloval si licence takové, které my dnes nepokládáme za přípustné.

Překlad Krejčího v přičině métrické lze v každé přičině nazватi dokonalým. Týká se to jak částí dialogických, tak chorických, přeložených veskrze přízvučně. Překladatel tu všude dává na jevo neobyčejnou péči a obratnost. Po této stránce nemáme ani nic vážnějšího, co bychom vytknouti mohli. Podotýkáme pouze toto. Na některých místech je neobvyklý slovosled (na př. ve v. 171: »Je vidím,« ve v. 788: »Jak pro malou lichotku jemu jsi stal se ihned příznivcem velkým,« ve v. 830: »Proč tráskáš tu marně tak veslem tím ty,« ve v. 999: »Co tohle být má?« ve v. 1003: »Tvoje (t. j. věštby) pak jsou od koho?«, ve v. 1100: »Ó ne, tě prosím.«

Překladatel častěji užívá méně vhodně slůvka »to« jakožto výplně verše; na př. ve v. 42: »to na pyknu je Demos.« Podobně ve v. 82, 143, 787, slůvka »i« ve v. 228. Celkem však po této stránce zasluguje překladatel veškeru chválu.

Co se týká stránky včené, i tu přiznatí dlužno, že překlad Krejčího je velmi obratný a plynný, avšak snaha jeho, přikloniti se co možná k originálu, způsobila, že překlad jeho je někde nedosti uhlazený a někde i nedosti srozumitelný a jasný. V té přičině bychom si přáli větší volnosti a více poznámek pod textem.

Poněvadž referent má za to, že Krejčí překlad svůj, doplněný verši nyní vynechanými, vydá souborně na jiném místě, uvádí v následujícím verše, které by bylo dlužno opravit.

Nedosti správně jsou přeloženy tyto verše. V. 58 a n.: »nikdo jiný obsloužit ho nesmí, a však maje věnec kožený atd.«

(lépe: »nýbrž«); taťkéž ve v. 161 a 1274; v. 404: »Kéž to sousto, jak's je nabyl, honem zase pozbudeš« (má tu být genitiv); v. 423 a n.: »a spatřil-li to někdo, tu se chovaje to ku boku, jsem dokládal se bohů« (spatný přechodník); v. 506: *εἰ μέν τις ἀνὴρ . . . ηγάγαξεν* = »když z dřívějších komických básníků nás byl který chtěl přiměti« (místo: »kdyby byl chtěl přiměti«); v. 554: *καὶ κωνέμοβολοι θοαι* = »lodi též temノzubé«; v. 1394 a n.: »Tak já ti teď je dávám (smlouvy v podobě krásných dívek), můžeš na venek již s ním jít« (má být: »s nimi«).

Nedosti vhodně jsou přeloženy tyto verše. V. 87: »neb tak snad můžem dobrého cos uradit«; v. 88: »Jak může zpítý člověk dobro uradit?«; v. 132: »Zas po něm druhým následuje dobytkář«; v. 141: »Jest ještě jeden náramného řemesla«; v. 157: »Co jesti?« (v ústech jelitárových nedosti vhodné místo: »Co jest?«; podobně ve v. 225); v. 195 a n.: »Co tedy praví věšta? Dobře, u bohů, a spletitě a chytře jesti zřízena;« v. 216: »jej oslazuje kuchařskými tlachoty«; v. 238: »Vy jistě máte Chalkidany k odpadu«; v. 305: *καὶ τέλη καὶ γραφαῖ* = »kancelář každou«; v. 309 a-n.: »jenž's zamíchal obec nám celou;« v. 393: *ἐκεῖθεν* = »odtam«; v. 430: »Neb vyrazím již přeslně a mocně, spustě sebe«; v. 533: *ἀρουρίαι* = »fugy« (neobvyklé!); v. 556 a n.: *μειρακιών θ' ἄμιλλα λαμπτυνούμερων ἐν ἀμασιν καὶ βαρυδαιμονούντων* = »junáku zápal, kteří se na vozech skvěle zjevují, třeba se v písek káceli«; v. 567: *ἐν ναυφάροιω στοατῷ* = »v lodních řadách přehustých«; v. 581: *ῶς πολιούχε Παλλάς* = »Pallado vlastichranná«; v. 691 a n.: »Tu kráčí sem již právě ten náš Paflagon, své vlny vale, míse všecko, vzbuřuje« (ἀθῶν πολόνυμα καὶ ταράττων καὶ κυνῶν); v. 709: »Já nehy tobě sříznu jídlo prytanské« (*ἀπονυκιῶ σον τὰν Προτανεῖώ σιτία*); v. 712: »To já spíš tebe (rozuměj: povleku k Demu), ještě víc pak pomluvím« (*καὶ ἔγὼ δέ σ' ἔλξω καὶ διαβαλῶ πλείονα*); v. 714 a n.: Jelitář: »Jak silně myslíš, že je Demos cele tvůj?« Paflagon: »Neb dobře vím, čím velmi rád se krmit dá;« v. 848 a n.: »Neb nemusil jsi schválně dát... je (t. j. štíty) nechat takto zavěsit i se řemeny všemi« (pleonasmus; jedno je zbytečné); v. 855 a n.: »Že kdybys jednou zabručel a střepinové zhleďl (t. j. Demos), by ony štíty za nocí hned strhli, potom rychle by obsadili každý vchod, jenž na tržiště vede«; v. 981 a n.: »prý by... dvé věci nebylo prospěšných, ani měchaček, palic« (*δολὸν δὲ τορούνη*); v. 1014 a n.: »dbej věšty, již Apollon tobě zazvučel«; v. 1290 a n.: »Již často-krát... rozvažuji« (*διεξήγηνχ*); v. 1313: »Nesmí našim vůdcem být a celé obci posmát se«; v. 1314: »avšak sám ať, chce-li, pluje ke krkavcům na koloto« (*εἰς κόρανας*); v. 1322: »A kde pak je nyní (Demos), ó ty, který nám tak podivně

mýšlenky tvoříš?« (č. θαυμαστὰς ἔξενος πεποίας).

Jasnosti a srozumitelnosti postrádáme na těchto místech. V. 107: »A táhni, táhni bohu pramenskému teď«; v. 191: »To jediné ti škodí, že znás prašpatně« (schází tu předmět: »ji«, t. j. abecedu); v. 222: »a hleď se proti muži bránit!« (není dosti jasno, kterému muži). Lépe: »tomu muži« (Kleonovi). V originále též: *τὸν ἀνδρα*; v. 318: *μετέγονον ἦν δυοῖν δοχμαῖν* == »tenčí byly (t. j. kůže) nežli pád«; v. 342 a n.: Paflagon: »Nač spoléháš, že troufáš si mně přímo v oči patřit?« Jelitář: »Že také mluvit dovedu a uvariti jich u« (postrádáme tu vyšvětlující poznámky); v. 354: »Když se najím horkých bahníků«; v. 361 a n.: Paflagon: »Však Milefanů nezmateš, když nesniš štíku mořskou.« Jelitář: »Však sním-li kytu hovězí, pak koupím důchod z dolů« (poznámky, k těm veršům přičiněné, k porozumění nepostačují); v. 370: »Já vydrnu tě v měch zlodějský«; v. 422: »jak salát z kopřív jedl bys, jsi před vlaštovkou kradl« (poznámka přičiněná k tomuto verší nepostačuje); v. 469 a n.: »Já vím, proč zdmýchá všecko měchem kovářským, neb pro zajatce toho všecko skovává!«; v. 509: »než tento náš básník jest hoden« (schází: »toho«); v. 570: *ἄλλ' ὁ θυμός εὐθὺς ἦν ἀυννίας* == »avšak mysl byla ihned obrancem« (srozumitelněji Nebeský: »nýbrž chrabrá mysl byla štítem jeho«); v. 706 a n.: »Co pak mám ti dát i jist? Co asi by mu přišlo k chuti? Opasek?« (č. παλλαρτίω); v. 755: »tu sedí vždycky (Demos na Pyknu), jakby fíky nabíral« (třeba poznámkyl); v. 806: *καὶ χιόνα φαγὼν ἀναθαλλοῖση καὶ σιεμφύλη εἰς λόγον ἔλθῃ* == »a po kaši vzmůží se na novo zas a s hrozný se seznámí znova« (rovněž tak); v. 808: »Pak přikvačí na tebe venkován zlý a na tebe shledá si hlasý«; v. 824 a n.: »i nejlepší list si vyloupne z úctu a zhltne jej hněd«; v. 977 a n.: »Ovšem slyšel jsem některé starší z druhu těch přehrozných«; v. 1041: »Zda víš, co značí?« (schází: »to«); v. 1078: »A kde pak pro tyhlety lisky, kde je žold?« (Poznámkal)

To by bylo asi vše, v čem by si referent přál opravy. Referent doufá, že překladatel při své značné obratnosti i na uvedených místech překlad svůj zdokonalil dovede.

V pozn. 20. se vyskytuje rušivá chyba tisku: »symfy« místo: »nymfy«; podobně ve v. 973 čteme: »světlo nepríje mňejší dne« místo: »nejpríjemnejší«, v pozn. 130.: »jméno smýšlené« místo: »smyšlené«, ve v. 1080: »již« místo: »jíž« (věštbou) a j. Pozn. 185. má znít: »O Kleonymovi viz pozn. 125« (nikoli 175).

Též by si referent přál více scénických poznámek. Tak na př. k v. 451 mělo být poznamenáno, že Paflagon a jelitář se vzájemně bijí; k v. 706, že tu mluví jelitář k Paflagónovi, kdežto ve v. 707 že se obrací k obecenstvu atd.

Téměř všude podařilo sám auktoru vhodně přetlumočiti mnohá zvláští vulgární rčení a odvážné slození, jimiž text Aristofanův téměř oplývá; na př. ve v. 6: *ποῶτος Παρθαγόρων* = Arcipasflagon, ve v. 19: *μη διασκανδιλίσῃς* = ať to nezkapustíš (narázku na Euripida, jemuž se komikové smáli, že matka jeho byla hokynářkou), ve v. 41: *υναυοτρόξ* = bobojídek, ve v. 89: *χρονοροχνιολίσαιον* = vododžbánožvástomil, ve v. 1151: *ἄπαρεις μαναιοῖαν* = jdi na zelenou louku atd. Slovní hříčky ovšem zřídka je možno napodobiti. Tu nezbývá, než vše vyložiti pod čarou.

Překládáno je dle textu Kockova z r. 1882. Škoda, že překladatel nepoužil vydání J. van Leeuwenova z r. 1900; je v mnohé příčině dokonalejší.

Předeslaný úvod stručně a výstižně podává vše, čeho k po rozumění komoedie třeba.

Celkem dlužno říci, že nový překlad Krejčího řadí se důstojně k překladu dvou předchozích komoedií Aristofanových, a že je to cenné obohacení naší literatury překladové. Přáli bychom si, aby v této své činnosti pokračoval a přeložil nám pokud možno všechny komoedie Aristofanovy do češtiny.¹⁾

R. E. Karras.

Dionysiův neb Longiniův spis »O vznešeniu slovesném«.
(Dokončení.) Přel. Václav Sládeček. (Výroční zpráva c. k. gymnasia v Praze na Malé Straně 1904.)

Spisovatel podává tu dokončení překladu zajímavého spisu starověkého aësthetika. O části této musili bychom jen opakovati to, co jsme již v těchto Listech řekli o obou částech předchozích. Všude je vidna neobyčejná obratnost slohová, nikde nic strojeného, a vše přeloženo srozumitelně a jasně, ač originál je velmi nesnadný a leckde temný. Za překlad ten vzdáti jest překladateli plné uznaní. Práce tato může býti vzorem, jak se mají překládati prosaická díla starověká na jazyk náš.

R. E. Karras.

Daniel Seidl: *Rozbor Demosthenovy řeči proti Andronionovi.* (Program gymnasia v Písku za školní rok 1902/3). Str. 29.

Ve vědě i v školní praxi proniklo znenáhla přesvědčení, že nemůžeme se spokojiti pouhými parafrasemi obsahu řečí Demosthenových, nýbrž že musíme se snažiti vystihnouti disposici jeho řeči. Bylo užíváno k tomu cíli dvojí methody. Jedna metoda slove rhetorická, a hlavním zástupcem jejím byl Ed. Bottek ve spise

¹⁾ Týž spisovatel přeložil nejnověji také úryvky z Aristofanových Ptáků v Tim. Hrubého Výboru z literatury řecké a římské pro české reálky (4. vyd. upravil O. Vaňora v Praze 1903).

»Dispositive Inhaltsübersicht zu Demosthenes' acht Staatsreden«. Bottek, opíráje se o theorie starých rhetorů, stanoví tyto části řeči: *προοίμιον*, *πρόθεσις*, *διήγησις* (narratio), *πίστις* (probatio) a *ἐπίλογος*. V některých řečech přistupuje k témtu částem ještě *λύσις* (refutatio). Toto stálé, čistě vnější schema vnáší Bottek do všech řečí. Je zjevnó, že počínání jeho je čistě mechanické a nepřirozené. Druhá methoda (časově starší než předešlá) sloveologická. Nevnáší vnějších schemat do řeči, nýbrž běže za základ rozboru řeč samou a analysuje ji. Počinání toto je zajisté správné, nevedlo však dlouho k cíli, poněvadž z nedostatku jednotné, objektivní methody vypadly disposice též řeči u různých učenců různě. Byl tedy problém: najít objektivní methodu, jíž by se získala jediná, pravá disposice.

O to pokusil se Christian Rogge v pojednání »Aus der Demosthenes - Lektüre« (Beilage zum Jahresbericht des königl. Fürstin-Hedwig-Gymnasiums in Neustettin, 1903). Článek jeho vzbudil pozornost; neboť zdokonaluje methodu logickou zavedením objektivního, spolehlivého výkladu. Rogge postupuje takto. Nejdříve stanoví v řeči thema, t.j. úkol, který si řečník sám vytýká. V tomto thematě, jež bývá na konci úvodu, řečník sám podává první, základní rozdělení. Avšak i v dalším, podrobnějším dělení je Roggovi vůdcem řečník sám, jenž je naznačuje všude v tak zvaných přechodech (Übergang). Přechod sestává pak ze dvou částí: ze shrnutí předešlého a poukazu k následujícímu (Vor-deutung und Rückdeutung). Toť krátce metoda Roggova, která značí značný pokrok proti starším pokusům.

Téměř současně se spisem Roggovým vyšel svrchu uvedený článek Seidlův. Na str. 27 čteme tato slova: »Disposice řeči je průhledná. O platnosti jednotlivých částí nemůže být sporu, přihlížíme-li k tomu, jak řečník sám rozdělení naznačuje buď ohlášením, buď přechodem«. V duchu této zásady je rozbor Seidlův vskutku proveden a, ač spisovatel s oblibou užívá rhetorických terminů, není přece příyřenec této metody, jak by se při povrchním posuzování mohlo zdát.

Není pochyby, že v obou spisech byla pronesena téměř současně táz myšlenka. Rogge bude se ovšem pokládati za vynálezce, částečně právem. Článek jeho vyšel totiž o něco dříve (v titulu stojí: Ostern 1903), a kromě toho nelze popřít, že si uvědomil novost naznačené metody a že provedl ji důkladněji než Seidl. Konečně nezapomněl také na objev svůj upozorniti (na př. na str. 18: All diese Vordeutungen wie Rückdeutungen... sind bisher kaum beachtet). Nicméně musí být uznána i samostatnost práce Seidlovy. Seidlova práce, mimochodem řečeno, podporuje také domněnku Roggova (str. 20), že Demosthenes si obliboval dělení dichotomické. Schema Seidlovo i Roggovo vyhazují toto rozdělení thematu: I. AB, II. AB.

Podotknouti sluší, že schema Seidlovo je daleko stručnější (na jediné stránce) než Roggovo, jež vypĺňuje na př. u první řeči olynthské půl páté stránky. Tato stručnosť zavínuje jistou nejasnost, a proto bych volil obšírnější způsob Roggův, v němž ovšem obsaženo je mnoho z toho, co Seidl probírá v obsáhlém rozboru.

Pojednání Seidlovo je práce účelná a dobrá. Rogge vystihl dobře v úvodu svého článku dvojí význam (vědecký a paedagogický), který mají správné disposice řeči Demosthenových. On sám při analýzi dvou řečí olynthských směruje především k potřebám školy, ač ani věda nevychází při tom na prázdro: Seidlův rozbor má ovšem jen účely vědecké, poněvadž řeč proti Androtonovi ve škole se neče. Vědecký účel své práce naznačil Seidl sám na str. 5: »Ve příčině kritické jest nápadno, že celý druhý díl řeči proti Androtonovi (47—48) skoro doslova opakuje se v pozdější řeči proti Timokratovi (160—186) a že z té opakovane části §§ 174 a 182, kterými ta část tam byla rozšířena, dostaly se jako zjevné interpolace zpět do řeči proti Androtonovi (§§ 67 a 74). Mají-li se řešit otázky, které souvisí s opakováním části řeči, nutno napřed zjistit, jaký význam má ona část na svém původním místě v An. Jakousi průpravou k tomu byl by tento rozbor«.

Není pochyby, že po této práci, jež starý rozbor Benselerův podstaňně zlepšila, můžeme čekati od Seidla další dobré práce v tom oboru. Vůbec naskytuje se tu pro literaturu programovou vděčná a prospěšná látka. Z té příčiny zmínil jsem se obšírněji o celé otázce a doporučuji ovšem článek Seidlův i Roggův, v němž uvedena je i příslušná literatura. Avšak i každý učitel, který čte se žáky řeči olynthské, s prospěchem může přečísti a ve škole zužitkovati pojednání Roggovo.

Karel Wenig.

Básně Catalepton přičítané P. Vergiliovi Maronovi. Dílu druhého část druhá. Básně menší. (Začátek). Napsal Rudolf Neuhöfer. (Program c. k. vyššího gymnasia v Kroměříži 1904.) Str. 16

Spisovatel probírá zevrubně básně psané elegickým distichem. V § 1. dochází výsledku, že báseň I. a VII. s velikou pravděpodobností byly napsány Vergiliem, jak soudí téměř všichni badatelé; v § 2. probírá báseň VIII. (oslovení villý Seirenovy) a dobře vyvrací námítky Sonntagovy a Cartaultovy, pronesené proti původu Vergiliovskému, ačkoliv jest si vědom, že určitě dokázati původ Vergiliovský nelze; i spokojuje se pouhou, možností. Co se tkne básní IV. a XI., stanoví nejprve naprostou neurčitost osob v nich jmenovaných. Octaviem zde nemůže být Augustus, také Musou sotva méně tělesný lékař Augustův Antonius Musa, naprsto nejisté je kombinování obou jmen v Octavia

Musu. O jakémži muži toho jména se dovídáme ze scholií, že rozděloval pole veteránům v severní Italii a pro spor s Mantovany větší část jejich pozemků přidělil ke Cremoně. Vyvraci i podivnou hypothesu Baehrensovou, že básně psal Říman jakýsi, zdržující se v Athenách, jenž v básni IV. se loučí s Octaviem Musou, v XI. oplakává jeho smrt. Mínění to skombinoval si Baehrens tím, že přidal k XI. básni čtyři verše (vsunuté v XIII., mezi vv. 16 až 17), jež sám silně konjekturami opravil a nevhodně připojil k epigramu XI., jenž sám o sobě má dobrý smysl. Verše ty dle Büchelera pocházejí od nějakého písáre, jenž je připsal na okraj stránky, na níž byla báseň XIII.

Báseň XI. upomíná na Kallimacha (Anth. Palat. VII, 725 ed. Duebner). Z jazykové ani metrické stránky neplyne nic určitého, tak že autorovi sé zdá, že básně IV. a XI. Vergilius mohl napsati. Báseň III. (§ 3) vztahuje s Langem na Antonia a pro suchý, moralistický ráz a větší počet neshod než shod po stránce metrické a jazykové upírá ji Vergiliovi. Poslední § 4 obírá se básní XIV., o níž soudí spisovatel, že vznikla po smrti Vergiliově, kdy Aeneis byla už známa, a rozšířena i zvěst, že básníku nedopráno ji propracovati; proto zde prosba za dokončení Aeneidy. Básně však původu pravděpodobně Vergiliovského nesahají v Catalepton za r. 39. Skladatel napodobil hojně Vergilia jazykově. Konečně čtyři verše na konci sbírky (XIV.*.) složil sběratel všech těchto básní. Hlavně proti Schanzovi ukazuje spisovatel na to, že se hodily jako doslov velmi dobře pro Catalepton, nikoliv pak pro celou Appendix Vergilianu.

Rozdělení práce jest velmi přehledné a správné. Spisovatel vedle narážek chronologických v epigamech samých užívá dobře ku pomoci jen důvodů, plynoucích se stránky metrické a jazykové, dobře věda, že důkazy ty samy o sobě bývají dosti často nespolehlivé. Příslušnou literaturu zná dobře. S výsledky jeho možno souhlasit.

Chyb je málo. Z věcných bych vytkl: na str. 3. uvádí čtení BHM potus m. pothus; na str. 8. uvádí čtení B que, »jež patrně nutno opravit v quae«. Mohlo se doplniti, že to je interpolace již dosti stará (Baehrens PLM II, 172: quae §). Smysl ruší na str. 13 tisková chyba »báseň IV.« m. III.

Sloh je celkem správný, pouze nechutný germanismus »zádný« měl odpadnouti, na př. str. 11: »neni žádné závažné přičiny«, str. 7: »nelze nalézti žádného důvodu«, str. 9: »nepotřebuje žádných dodatků.« Chybné je na str. 11: »byť by jazyková stránka ... nesvědčila« místo »byť i«.

Ferd. Vaněk.

Studium řeckého jazyka na gymnasiích. Napsal řed. Jan Šafránek. (Program c. k. reálného a výššího gymnasia v Praze, v Křemencové ulici 1904.) Str. 18.

Spisovatel, známý svými články z dějin paedagogiky, podává tu historii, jakou prožilo studium řečtiny na gymnasiích, hlavně u nás. Práce chce být jakousi vzpomínkou dvou jubileí, jež slaví letos řečtina u nás: císařského nařízení ze dne 23. července 1804, jimž vřazen jazyk řecký na našich gymnasiích mezi předměty obligátní, a nejvyššího rozhodnutí z 9. prosince 1854, kdy vlastně teprv se mu dostalo rovnocenného postavení s latinou. Doba 1804—1848 měla jen cenu přípravní, až vydání organizační nástin pro rakouská gymnasia r. 1849, jež definitivně schválen teprve r. 1854.

Spisovatel počíná nejstarší dobou, kdy začala se řečtina pěstiti u nás, dobou Karla IV., výsmá si vynikajících humanistů našich, maje zření i k současnému studiu řečtiny jinde, uvádí prvního učitele řečtiny při vysokém učení pražském Matouše Kolína z Chotěřiny, podávaje nástin učiva první řecké mluvnice Cleverda-Antesignana a rozsah četby tehdejší. Vyloživ přehledně o školách městských, přechází ke školám jesuitským, v druhé pak části k piaristickým, uváděje všude látku učebnou. Na konci zmiňuje se o nové metodě směru novohumanistického, jež po příkladě Bentleyové a Herderově hlavně B. A. Wolfem jsa přestován, i v Rakousku našel stoupence ve Fr. In. Langovi. Ten má hlavní zásluhu o zmíněné císařské nařízení z r. 1804, kdy na nově založeném šestitřídním gymnasiu měl učiti řečtině odborník šest hodin týdně; ale r. 1818 obnoven zas systém učitelů třídních, již vyučovali v každé třídě všem předmětům. Tak přes dosť dobré chrestomathie, v nichž podáván studentům úplnější obraz řecké kultury než dnes, a přes značný počet hodin týdenních (až osm), řečtina hodně poklesla, až po r. 1848 zase studiu jejímu na podkladě mateřtiny nastala doba šťastnější.

Práce je přehledně sestavena a psána slohem pěkným. Chyb tiskových je málo.

Nesrozumitelný je výraz na str. 17.: „... když ty dvě hodiny řeckého vyučování tak tak odbyli ...“, kdežto se mluví před tím, že bylo šest a osm hodin týdenních.

Ferd. Vaněk.

František Hanus: Příspěvek k vokálismu podřečí litovelkého. (V Roční zprávě české obecní reálky v Litovli za šk. rok 1903—1904.) Str. 12.

Obsahem drobné této studie je přehled samohlásek vyskytujících se v nářečí litovelkém, urovnáný ve výklad o tom, kterým hlkáskám obecně českým odpovídají. Je tu hojnost dokladů.

Neshoduje se dobře, pokládá-li spisovatel *-a* v nom. s ēl-
níca, gen. zajica atd. za nepřehlasované (str. 4), v part. praes.
kl ěča, l ěža atd. však za vzniklé zrušením přehlásky. Mluviti
v hláskosloví o příponě instr. plur. *-ma* (m. *-mi*), jako by tu
-a snad stálo za *i*, je zbytečné; to náleží do tvarosloví. Ne-
správné jsou věty, že se »ces. *u* změnilo do západomoravštiny
v *ó*« a že *ó* (»podnebné a značně zúžené« *o*) »jest charakteristické
pro moravštinu vůbec, nejen pro hanáčtinu« (str. 9). Samohlásky
ř, *ł* vypadly spisovateli z přehledného výčtu samohlásek (str. 4)
a octly se v kapitole »ojedinělé zjevy samohláskové« (str. 10).

Nářečí litovelské má řadu známých širokých a úzkých ha-
náckých samohlásek; byli bychom vděčni spisovateli, kdyby arti-
kulaci jejich v pokračování svých dialektologických prací fone-
ticky popsal.

Emil Smetánka.

Drobné zprávy.

O komposici *Odyssseie* přednesl dne 12. května 1904 nový
náhled Vil. Dörfeld ve své přednášce na palubě »Kefallenie«, konající
obvyklou archaeologickou cestu okružní po moři aegejském. Proti mí-
nění, že Telemachie byla samostatná básně, jež později s *Odyssaeou*
v jedno sloučena, projevil přesvědčení, že Telemachie i vlastní *Odyssaea*
co nejúžeji souvisí a že složeny jsou dle jednotného plánu. Příběhy
Telemachovy od sněmu bohů až do setkání s otcem u Eumaia vy-
plňují jedenácté dny. I příběhy *Odyssaeovy* od téhož sněmu až do se-
tkání se synem udály se v jedenácti dnech. Ale při tom třeba opravi-
ti verše V, 277—278; není totiž pravděpodobno, že by Odysseus jel na
vorus sedmnáct dní a teprve osmnáctého byl spatřen Poseidonem. Celá
plavba na voru trvala patrně jeden den. Ogygie, z níž Odysseus do-
pluje na voru k ostrovu Faiaků (Kerkyře), ležela blíže Thrinakie.
Ogygia však není totouž z Trinakrii, Sicilií, nýbrž je to země po-
dobná vidlici, *θρινάς*, t. j. jižní Italie, vybíhající ve dva poloostrovy.
Athena prý má rozdělenu úlohu tak, že každého dne ji vidíme jako
ochrankyni buď u otce nebo u syna. Theoklymenos, který v XV. zpěvu
prichází k Telemachovi a od něho přijat na lod a vezen do Ithaky,
není prý nikdo jiný než Athena, která svou přítomností Telemacha
chrání. Zbytečno je proto, aby mu dávala výstrahu ve snách, jak se děje
ve zp. XV, 27 nn., a toto místo prý je pozdějším přídavkem. *L. B.*

Kterak *Odysseus* střelil šípem řadou dvanácti sekér,
není z *Odyssaeie* dosti jasno. Za nejlepší pokládal se dosud výklad
Christiania Belgera (Berl. philolog. Woch. 1890, str. 714 n.), že sekery
měly otvory v čepeli, jako sekera nalezená v kopulovitém hrobě
z Vafia. Než i při tom zůstávaly leckteré obtíže, jak Belger sám vy-
znaval. O nový výklad pokusil se dánský archaeolog Chr. Blinkenberg
ve svých Archaeologických studiích (Archaeologische Studien, Kopen-
hagen 1904, Leipzig, O. Harrassowitz). Str. 128 se 3 tab. Za 6 mk.
Výklad vzpomenutý jest na str. 31—47. Nejprve upozorňuje Blinken-
berg, že sekeroù (*πέλεκυς*) rozumí se u Homera vždy dvojitá sekera;
to byl pravidelný tvar za doby mykenské i dipylské. Sekera s čepelí
pouze na jedné straně — a taková je též sekera z Vafia — pokládala
se za sekeroù poloviční (Hom. Il. XXIII, 851). Slovo *στειλεύη* v *Odyss.*
XXI, 422 nemůže znamenati olvor, jak se domnívá Belger, nýbrž je-

dině «topůrko», jak ukázal Goebel v Neue Jahrb. 113, 1876, 169 nn. Dřevěné topůrko z doby mykenské se ovšem dochovat nemohl, avšak jest zobrazeno na vásách. Na hořejším konci svém bývá zakončeno kuličkou, na dolním konci bývá kovový kroužek, za který se sekera mohla pověsit. Blinkenberg nepokládá za pravdě podobno, že by sekery zaraženy byly do země doleňm koncem topůrka, tak že by těžká kovová část byla nahore, nýbrž domnívá se naopak, že byly obráceny železem dolů. Telemachos vykopál dlouhou, úzkou rýhu v podlaze megara, aspoň tak hlubokou, aby se tam vešel hoření konec topůrka. Železo dvojité sekery stálo pak skoro úplně nad podlahou, na příč přes rýhu. Na obou koncích každé sekery ušlapal Telemachos zemi; sekery stály pevně, poněvadž těžká část jejich byla obrácena dolů. Řada sekér, na zemi napříč stojících, vzbuzuje obraz prací, podpírajících kýl lodní při stavbě; to jsou ony δρύοι (Odyss. XIX. 574), jež při žádném z dosavadních výkladů nebylo možno vysvětlit, Odysseus tedy střelil šípem skrze kroužky na dolejším konci topůrek. Výklad Blinkenberglův předpokládá, že ony kroužky jsou nepohyblivé; tak tomu však obyčejně nebývá. To jest hlavní závada nového, jinak velmi zajímavého výkladu.

Do národního musea athenského přibyl nedávno nový votivní dar Asklepiovi, pozoruhodný jak svým tvarem, tak svou plastickou ozdobou. Objeven byl v Athenách, jižně od divadla Dionysova, blíže vojenské nemocnice, když se kopaly základy pro nový dům. Je to čtverhranný mramorový pilíř, 2,39 m vysoký, ale jen 22 cm široký a 16 cm silný. Na přední straně jest zpodoben veliký had, kterak v závitcích nahoru se plazí. Nad ním se pilíř poněkud rozšíruje, a zde připevněn je na sloup mramorový podešev, patou nahoru obrácený. Na něm zobrazen v plochém reliéfu vousatý muž s posuňkem adoranta. Mezi hadem a podešvem jest nápis Στίλων ἀνέθηκε, jenž písmem svým ukazuje ke IV. století př. Kr. Poslední tři písmena napsána jsou z nedostatku místa na pravé hraně. Jak Ameling v Archiv für Religionswissenschaft VIII, 1905, str. 157 nn. velmi pěkně ukazuje, věnovány bývaly u Rimanů sandály na ten úmysl, aby nemocny šťastně se vrátili ze syatyně léčivého boha. Podobný obyčeji můžeme zajisté uznávati i u Řeků. Vyobrazení, která Ameling k článku svému připojil, dobře znázorňují tu tu památku, jež jest dosud jediná toho druhu mezi votivními dary řeckými.

Arch. Anzeiger přináší v posledním sešilé (1904, str. 208 nn.) předběžnou zprávu o dánských výkopech v Lindu na ostrově Rhodu. Z nových nálezů vyjímáme nápis, týkající se umělce Boetha. Zní: ἐπ' ἵερας τὰς Ἀθαναῖς τὰς Λινδίας Νικαγόρα τοῦ Παναυτίου καθ' ὑδρεσίαν δὲ Αινησιδάμου Βόηθος Ἀθαναϊώνος Καλχηδόνιος πρόξενος ποιήσας Ἀθηναῖας Λινδίας χραιστήρον. Z něho patrně, že Boethos, syn Athanaionův, z Chalkedonu, jmenován byv od Rhodských proxenem, věnoval Atheně v Lindu nějaké dílo, které sám zhotovil. Byla to práce ze stříbra; neboť Plinius (N. H. XXXIII, 155) připomíná takové dílo Boethova »apud Lindiam Mineravam«. Nápisem byla skvěle potvrzeno, že právem opravil K. O. Müller ethnikon Boethovo Καλχηδόνιος u Pausania V, 17, 4 v Καλχηδόνιος. Dobu, ve které Boethos byl činný, musíme tedy klásti do první polovice II. stol. př. Kr., s čímž v souhlasu jest nejen písmo nápisu, nýbrž i jméno kněze Nikagory, otce filosofa Panaitia. Ještě větší důležitost bude mít jiný, dosud neuvěřejněný nápis, z něhož bude prý lze určití přesně dobu, ve které vytvořeno bylo sousoší Laokoonta.

Druhé vydání známé příručky od Furtwänglera a Ulrichse »Denkmäler griechischer und römischer Skulptur« (v Mnichově 1904, F. A. Bruckmann. VIII a 183 str s 37 obr. v textu a s těž tab. Váz. v plátně za 4 mk. 50 pf.) liší se od předešlého (z r. 1898) hlavně tím, že značně rozmnожeny obrazy v textu, které podávají buď detaily skulptur, na tabulkách zobrazených, anebo jiné památky podobné. V prvním vydání bylo jich pouze 11, nyní vzrostl počet jejich, zajisté na prospěch díla, na 37. Poukazujeme tu především na detaily ze sarkofagu Alexandrova (obr. 15–19), na hlavu Niobinu (obr. 20), na reliéfy ze sloupů Trajanových v Beneventu a v Rímě (obr. 24 a 25), na správné doplnění vatikánské sochy Demosthenovy (obr. 35) a j. Také tabulky rozmnожeny tím, že pojaty ve výklad starobylé sochy z akropole athénské a diskobol Myronův, jakož i že Alexandrovu sarkofagu věnovány ještě dva snímky nové. Méně zdařilé tabulky nahrazeny lepšími. Vypuštěna byla tabulka, týkající se soch ze štítu aiginského, poněvadž chystá o nich Furtwängler velkou publikaci, jejíž výsledky nechce před tím publikovati. Ze i text byl pečlivě revidován, rozumí se samo sebou.

Nové, kritické vydání Catulla, které vydal Robinson Ellis ve sbírce oxfordské (Catulli Carmina. Recognovit breviique annotatione critica instruxit R. Ellis: Oxonii, e typographo Clarendoniano [1904]. Str. XIV a [124]. Brož. za 2 sh.), zasluhuje zmínky proto, že vydavatel mohl již užiti dosud nevydané kollace nového rukopisu Catullova, jež r. 1896 objevil ve Vatikánu Vilém Gardner Hale. Jest to onen codex Romanus (Vaticanus Ottobonianus 1829), o němž se zprvu hlásalo, že je to nejspíše samostatný opis ztraceného rukopisu veronského a že bude mítři rozhodující slovo v kritice textu Catullova, takže Vatikán chtěl dokonce vydati facsimile celého rukopisu. Leč z tohoto vydání, třebas Ellis úmyslně neuváděl všechna jeho čtení, nechtěje kollaci Halova učiniti zbytečnou, plyně nade vši pochybnost, že jsme novým rukopisem nezískali pranice. Pouze na jediném místě (47, 4) opravuje cod. Romanus čtení našich rukopisů »proposuit« v správné »praeposuit«, ale chyba ta byla poznána již dříve. Co se pak týče čtení »omnium patronus«, t. j. omnium es p. (49, 7) místo »omnium patronus«, nemůžeme mu veliké váhy přikládati. Jinak nepodává nový rukopis nic nového. Při té přiležitosti připomínáme, že Hauptovo miniaturní vydání básní Catullovy, Tibullovy a Propertiové před nedávny vydáno bylo po šesté od Vahlena (Catulli, Tibulli, Propertii carmina a Mauricio Hauplio recognita. Ed. VI. ab Johanne Vahleno curata. Lipsiae, apud S. Hirzelium, 1904. Str. 272. Váz. v plátně, se zlatou orlízkou 4 mk.), Nové vydání odchyluje se od předešlého (z r. 1855) na místech dosti četných; důvody oných změn vykládá Vahlen v Sitzungsber. d. Berl. Akad. 1904, str. 1067 nn.

Jaké oblibě se těší Christovy Dějiny řecké literatury, o tom nejlépe svědčí, že dočkaly se již čtvrtého vydání (Geschichte der griechischen Literatur bis auf die Zeit Justinians. Von Wilhelm Christ. Vierte revidierte Auflage. V Mnichově 1905, C. H. Beck. XII a 996 str. se 43 obrazy. Za 17·50 mk., váz. za 19·50 mk.). Text zůstal téměř beze změny, za to v poznámkách přičiněny hojně odkazy k nejnovější literatuře; tím vzrostla kniha proti vydání předešlému o 36 stránek. Nejdůležitější změna nastala tím, že připojena úplně nová, velmi pěkná sbírka portrétní řeckých autorů, kterou vybral Adolf Furtwängler. Text k ní (str. 985–996) napsal J. Sieveking.

Vilém Kroll, professor na universitě greifswaldské, napsal pěkný návod ke studiu klassické filologie (Das Studium der klassischen Philologie. Ratschläge für angehende Philologen. Greifswald

1905, Jul. Abel. Str. 22. Zá 50 pf.). Ač se zde přihlíží ovšem k univerzitám v Německu, lze knížku i našim posluchačům filologie doporučiti. Při nynějším návalu na filosofickou fakultu zaslubují zmínky zvláště tato jeho slova: »Především neměl by se nikdo, kdo necítí v sobě povolání, dávati na toto studium jen proto, že právě v tu chvíli poskytuje dobré výhledy; studenti takoví dosáhnou svého cíle vždy ještě lépe, obráti-li se k oborům jiným.«

V Deutsche Literaturzeitung 1904, číslo 51/52, str. 3144 násl., vyšel z péra Murkova poučný referát o Gebauerově Staročeském slovníku. Auktor seznamuje v něm stručními rysy cízi čtenářstvo nejprve s celým životním dílem Gebauerovým na poli české jazykovědy. Zmiňuje se o jeho monografiích, předvádí rozměry vydaných posud dílů Historické mluvinci s krátkým oceněním jejich rozsahu i kvality a s naznačením významu, jaký dlouhé dokumentované historii jazyka českého náleží v jazykozpytě vůbec. Pak přechází k Staročeskému slovníku, vykládá o mnohostranné jeho důležitosti a podává také řadu rozmanitých poznámek jednotlivých. Důležitější z nich chceme zde pro ty, kdo Deutsche Literaturzeitung nemají po ruce, zaznamenati. Murko s několika výklady Gebauerovými nesouhlasí, zejména odvozuje: slovo cecek ne ze sūs, nýbrž z onomatopoického slova, které je základem na př. polského cycać; kantnér ne přímo z lat. cantharium, nýbrž z bavorského ganter; bednár ne ze střhněm. bütenaere, nýbrž asi z předstarobrném. *budino; cech ne z cajch, cejch, Zeichen, nýbrž ze střhněm. zéche; cedule ne přímo z lat. schedula, nýbrž ze střhněm. zédele; klášter ne přímo z lat. claustrum, nýbrž z něm.; hýřiti spojuje ne se střhněm. irrón, nýbrž se subst. chýra, diek ne se střhněm. danc, nýbrž se střhněm. dinc „iudicium“, dochovaným dialekty v obrazech dinges geben, na dluh dávati, dingholz, leibding; cizrnék podle něho není přímo přejato z lat. cicer, nýbrž z některého dialektu románského. Neshoduje se také s Gebauerovým výkladem slova hezký z hérisk (uznávaje za správné odvození Miklosichovo, které Gebauer v Stě. slovníku také uvádí) a slova čepicě ze střhněm. chappá. V několika málo věcech Gebaueru doplňuje; zejména vykládá slovo bardún ze střhněm pardún, kestrank z něm. Käsetrank, kanec z maďarskiny, první část pak slova jesep, kterou Gebauer má za temnou, odvozuje z pův. o-. Referát končí se srdečnými slovy: »Takové práce dělává nyní vůbec zřídka jediný muž, zejména neobstarává k nim také prací přípravných. Nesmíme nepodotknouti, že spisovatel v těžkých dobách, které mu jako hlavnímu zápasníku v boji proti RK zasadily mnoho ran, svůj vysoký cíl neohroženě podržel na myslí. Radujeme se, že vydávání jeho díla nyní se stalo možným.«

Ve sborníku »Materyáły i prace komisy językowej Akademii umiejętności w Krakowie«, v jehož prvním svazku, ukončeném r. 1904, obsaženy jsou důležité i pro českého linguistu práce Szkic wymowy (fonetyki) polskiej (Jana Rozwadowského), Wskazówski dla zapisujących materyáły gwarowe na obszarze językowym polskim (Baudouinovy poznámky k předchozimu Szkicu) a Przyczynki do gramatyki porównawczej języków słowiańskich (Holgera Pedersena), vyšla obšírná studie Arnošta Muky, Szczatki języka połabskiego Wendów Lüneburskich (str. 313—569). Podnět k ní dala zpráva o výsledku lidového sčítání německého z r. 1890, podle níž v Lünebursku se přihlásilo pět set sedmdesát osob k mateřskému jazyku vendskému. (Přihlášení to stalo se neporozuměním; obyvatelé, kteří se udali jakožto Vendové, mluví německy.) Obsahem práce Mukovy je sbírka a výklad posledních, posud neprozkoumaných jazykových zbytků vendských z Lüneburska, zejména jmén místních, rodinných, slovan-ských výrazů běžných dosud v lüneburské němčině a slovanských slov

dochovaných v názvech polnosti. Protože čas stírá čím dálé tím více tyto poslední památky po slovanském obyvatelstvu severního Německa, je rozprava Mukova, která zachraňuje jazykozpytu, co dosud zachránila lze, dílem velice záslužným.

Záhadné a často rozbírané otázky o původu členu v jazyce bulharském dotkli se nedávno dva srovnávací jazykozpytci. Podle ménění Brugmannova, vysloveného v studii »Die Demonstrativ-pronomina der indogermanischen Sprachen, eine bedeutungsgeschichtliche Untersuchung« (Lipsko 1904), vykládati jest postpositní člen bulharský, stejně jako týž zjev v jazyce rumunském, vlivem ne thrako-illyrským, nýbrž působením usedlých na Balkánském poloostrově Arménů. Thum b proti tomu (Literarisches Zentralblatt für Deutschland 1905, číslo 8, str. 279) poukazuje k tomu, že se postpositní člen vyskytá i v jazyce albánském, a z toho, že pod rumunštinou i bulharštinou i albánskou leží táz ethnografická půda, vyvozuje, že původ členu ve jmenovaných jazyčích spíše než ve vlivu rozptýlených a většinou jen v městech bydlících Arménů hledati dlužno v této společné podložce.

Čtenáře Listů filologických bude snad zajímati, na kterých vysokých školách neslovanských se přednáší slovanská filologie nebo učí aspoň některému ze slovanských jazyků. V Německu zastoupena je slavistika na universitě berlínské (prof. Alex. Brückner), bonnské (mř. prof. Felix Solmsen, který přednáší také o jazykozpyté srovnávacím), heidelbergské (lektor arménskiny a perštiny Bagrat Chalatianz učí také jazyku ruskému), královecké (docentem slovanské filologie, semitských jazykův (!) a lektorem ruštiny je tu Pavel Rost), lipské (prof. Aug. Leskien, mř. Rob. Scholvin a Asmus Sörensen; Sörensen čte o východoevropských jazyčích, dějinách a literaturách) a vratislavské (prof. Vlad. Nehring a lektor polštiny i ruštiny tit. prof. Rud. Abicht). V Dánsku učí se filologii slovanské na universitě kodaňské (mř. prof. Holger Pedersen, jenž je zároveň profesorem jazykozpytu srovnávacího), ve Skandinavii na universitách chriastianském (prof. Olaf Broch) a upsalském (prof. J. Aug. Lundell a doc. Tore Torbiörnsson), ve Finsku na universitě helsingforské (mř. prof. J. J. Mikkola). Na universitě luttiské přednáší se jazyk ruský (doc. J. Taitsch), v Paříži na Collège de France je stolice filologie slovanské (prof. Louis Léger), na Ecole spéciale des langues orientales vivantes pak odborná stolice jazyka ruského (prof. Paul Boyer). V Londýně vyučuje se ve School of modern oriental languages rušině (prof. N. Orlov), na universitě oxfordské všem jazykům slovanským (prof. William Rob. Morfill). Ve Spojených státech severoamerických pěstuje filologii slovanskou aspoň jako mimořádný předmět proslulá universita harvardská v Cambridgi, Mass. (prof. Leo Wiener). Ve Švýcařích přednáší se něco o literatuře ruské na universitě lausannské (prof. literatury německé, anglické a ruské Alex. Maurer), o jazyčích a literaturách slovanských všech na katolické vysoké škole fribourgské (mř. prof. Stefan Dobrzycki). Rumunsko má stolici pro filologii slovanskou v Bukurešti (prof. Jan Bogdan), Uhry na universitě v Pešti (prof. Oskar Ásbóth); v Pešti jest i rádná stolice filologie chorvatské (prof. Ed. Margalits). V Rakousku posléze zastoupena je slavistika na německých universitách vídeňské (prof. Jagić a Konst. Jireček; mř. prof. Vondrák a Rešetar; lektor češtiny Ferd. Menčík), štyrskohradecké (prof. Murko, mř. Kar. Štrekelj), černovické (prof. Emil Kalužniacki pro fil. slov. a ř. prof. Stefan Smal-Stocký pro filologii rusínskou) a pražské (mř. prof. srovnávacího jazykozpytu Erich Berneker); ve Vídni učí se kromě toho ještě rušině na konsulární akademii (Ludv. Barskij.).

Forum Romanum a sacra via.

Referuje **L. Brtnický**.

(Dokončení.)

4. Lacus Juturnae a jeho okolí.

K nejzajímavějším objevům na foru a v jeho sousedství náleží ty části, jež odkryty zbořením kostelíka S. Maria Liberatrice r. 1900. Podle zpráv starých očekáváno, že nalezen bude lacus Juturnae, při němž podle legendy Castor a Pollux, zjevivše se po bitvě u jezírka regillského, napájeli své oře. Očekávání nezklamalo a pramen Juturnin objeven (v. obr. 2 a na obr. 3, čís. 1). Je to nádržka čtvercového půdorysu, jejíž strany jsou $5\cdot10\text{ m}$ dlouhé; jest $2\cdot12\text{ m}$ hluboká. Na severní straně její vývěrají dva prameny, dávající ve 24 hodinách $21\cdot5\text{ m}^3$ vody. Uprostřed nádržky ční jako ostrov veliký kamenný podstavec, sestrojený z tufu opere reticulato; také stěny basenu jsou z téhož materiálu. Celý basen obložen byl, aspoň za doby císařské, deskami mramorovými. Na podstavci tom nalezeny úlomky mramorového sousoší, jež představovalo bratry Dioskury s koňmi. Sochy uznány od archaeologů za dobrou práci řeckou z V. stol. př. Kr. Dále nalezen u nádržky mramorový oltář, ozdobený na všech čtyrech stranách relify. Na jedné straně viděti Jova s bleskem a žezlem, na druhé Ledu s labutí, třetí ukazuje oba Dioskury a čtvrtá postavu ženskou s pochodní, jejížto význam je nejistý.

V pozdější době, kdy půda okolní se zvýšila a celá nádržka byla by bývala pohřbena v hlubině, vystavěn okolo nádržky vyvýšený břeh, mramorem obložený, který činil rozsálejší čtverec se stranami 10 m délky. Ještě později překlenut východní okraj nádržky cihlovým obloukem, aby získáno bylo místo pro síň, jež se nalézá na východě studnice. Okolo nádržky nalezeny ještě různé zlomky reliefů, hlava Jova Serapia, úlomky nápisů (mezi nimi čestný nápis, věnovaný kolonií Uthinou císaři Trajanovi nebo Hadrianovi) a veliké množství hliněných džbánů, z nichž

mnohé jsou z doby středověké: patrný důkaz, že pramene Juturnina bylo dlouhá století užíváno. Ale konečně přece přišla doba, kdy pramene kdysi dobré a léčivé vody úplně zapomenuto. Na místě tom byla latrina a celá vrstva kalu pokryla mramorový basin.

O něco dále k jihu nalézá se kulatá obruba studně (viz obr. 4 a na obr. 3 čís. 6), na jejímž okraji napsána jsou v kruhu tato slova:

M · BARBATIUS · POLLIO · AED · CVR · IVTVRNAl SACRVM
na přední straně pak stojí:

M · BARBATIVS · POLLIO
AED · CVR
IVTVRNAl · SACRVM · REST
PVTEAL

Pěkně provedená tato práce kamenická klade se do I. stol. před Kr., a jmenovaný zde aedil může být totožný s osobou uvedenou u Cicerona Phil. XIII, 3. V studni jest voda, jejižto hladina drží se v stejné výši jako v sousední nádržce Juturnině. Obruba ukazuje zářezy provazů, kterými okov byl spouštěn a vytahován. Před studnou nalezen, na širokém kamenném stupni povalený, mramorový oltář, ozdobený na přední straně reliefem. Představen tu ozbrojený muž a žena — snad Turnus a Juturna, dle Vergiliovy Aeneidy bratr a sestra. Za studnou zvedají se cihlové zbytky ozdobné kdysi kaplice, jež bezpochyby chovala v sobě sochu nymfy Juturny. Zachován u ní také mramorový architrav s nápisem:

IVTVRNAl . SACrum

Východně mramorové nádržky nalézá se řada sklenutých komnat (v. obr. 3, čís. 2, 3, 4, 5), jejichžto klenby, stoupajíce směrem od foru k Palatinu, činí šikmou plochu. Na té bývaly kdysi schody vedoucí vzhůru na Novou cestu; schody ty znázorněny na úlomku Kapitolského plánu (Forma urbis). V některých z těchto komůrek uzavřeny teď nádoby, nalezené u nádržky. Jedna sín však (4) je rozsáhlejší a rozšiřuje se až přes okraj mramorové nádržky. V ní nalezena mramorová skupina, představující Aeskulapia s hadem a hočka s kohoutem. Bezděky vzpomeneme při pohledu na kohouta toho posledních slov Sokratových: *ὅτι Κοίτων, τῷ Ἀσκληπιῷ ὀφεῖλομεν ἀλειτρώνοντα*.

Přítomnost Aeskulapiova v těchto místech není nic nevytvářitelného. Voda pramene Juturnina pokládána byla za léčivou. Varro (L. L., V, 71) odvozuje jméno její od slovesa *iuvare* a vypráví, že „multi aegroti hanc aquam petere solent“. Propertius (III, 22, 27) nazývá tuto vodu *lympha salubris*. Vedle Aeskulapia

nalezena tu socha Apollinova, bezhlavá, slohu archaického. Nyní složeny sem i výše zmíněné úlomky Dioskůrů a zbytky jiných soch, jež nalezeny v nejbližším okolí. Komůrka, přímo sousedící se síní Asklepiovou, chová v sobě zajímavou basi hlásající, že ji věnoval Flavius Maesius císaři Konstantinovi.

OPTIMO · ET · VENERABILI
D · N · FL · CONSTANTINO
MAXIMO · VICTORI · PIO
SEMPER · AVG
FL · MAESIVS · EGNATIVS
LOLLIANVS · V · C · CVRATOR
AQVAR · ET · MINIC · D · N · M · Q · E¹⁾

»Minicia (porticus) na foru olitoriu byla sídlem úřadu, opatrujícího rozdílení obilí lidu. Tento úřad byl od dob Septimia

Obr. 2. Lacus Juturnae (dle fotografie.)

Severa spojen s dozorem nad vodovody, a nápisý seznamují nás s mnohými »curatores aquarum et Miniciae.« Jiná base, nalezená v těchto místech, má nápis

GENIO
STATIONIS
AQVARVM

Nálezy těmi vedeni jsme k domněnce, že správce vodovodu měl zde nějakou úřadovnu. Komůrka, v níž nápisý ty umístěny, jest ovšem velice malá.

Kaplice Juturnina opírá se o zed velikého sálu, do něhož vede vchod od západu a jehož stěny zdobeny jsou vybledlými freskami. Jest to křesťanské oratorium 40 mučedníků (na obr. 3 čís. 7), jak hlavní obraz sám nás poučuje. Legenda, jež

¹⁾ Curator aquarum et Miniciae, devotus numini maiestatique eius.

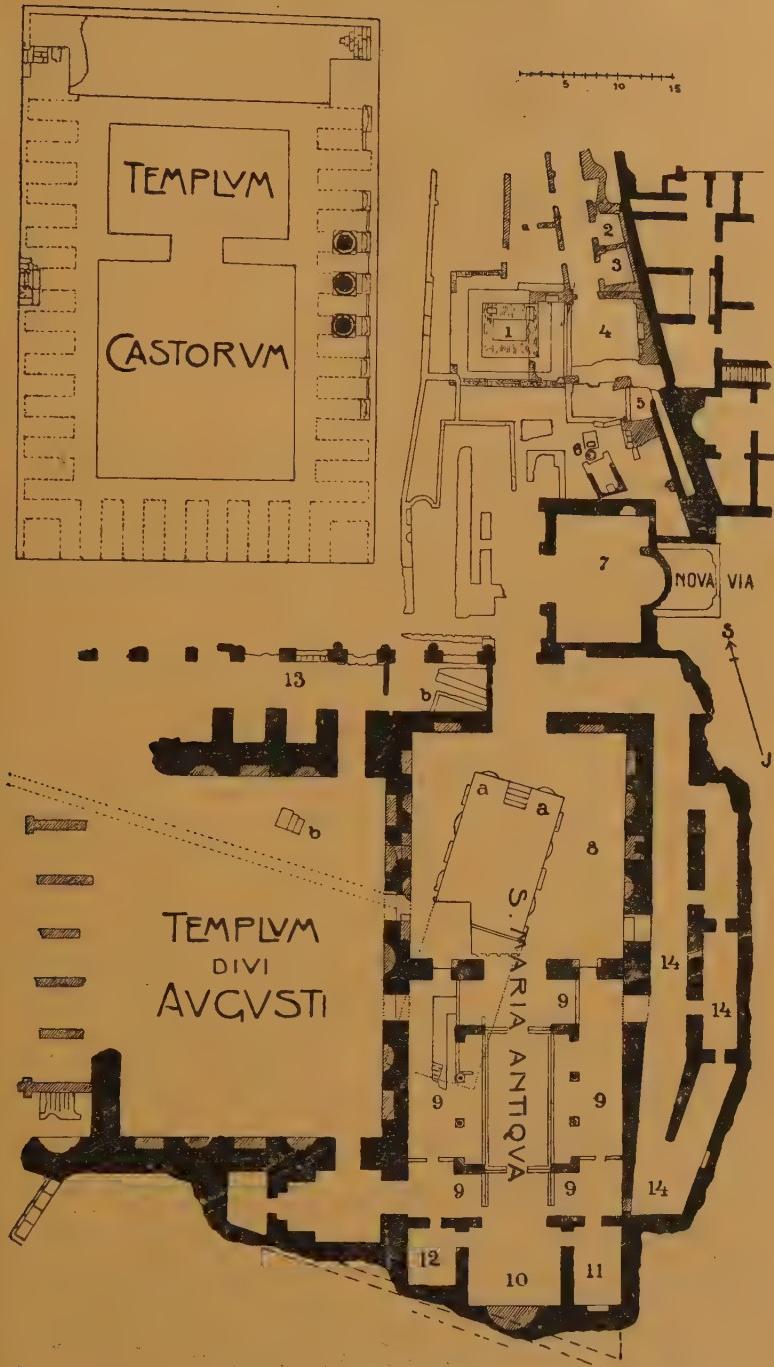
znázorněna obrazem tím, naproti vchodu se nalézajícím, vypravuje toto. Za císaře Liciniana 40 vojáků římských v armenské Sebastě odsouzeno pro křesťanství k smrti. Měli v zimě, ponořeni do ledové vody rbníka, skřehnouti. Podle rybníka byl domek, v němž připravena teplá lázeň pro okrání tomu, kdo z trýzněných by se vrátil ke kultu starých bohů. Jediný z nich, přemožen jsa útrapou, odpadl a vystoupil z rybníka. Ostatní se modlili vytrvale: »Pane, čtyřicet nás vstoupilo v boj, dej ať čtyřicet nás obdrží korunu nebeskou.« Vytrvalost jejich jsa pohnut, přidal se k jejich víře i k jejich útrapám jich strážce a syléknut sat, sestoupil k nim do rybníka.¹⁾

Než obrátíme se ke kostelu S. Maria Antiqua a k budově s ním sousedící, přehlédneme ještě se strany východní a jižní mohutný podstavec chrámu Dioskurů. Před výkopy r. 1900 a 1901 byla známa jen přední, severní část stylobatu, a mohutné, krásné tři korintské sloupy, jež stály na východní straně. Nyní odkryt stylobat v celém rozsahu. Mezi kvádry jeho objevují se na obou stranách podélných i na jižní straně malé komůrky, které se zavíraly bronzovými dveřmi a sloužily různým účelům. Víme na příklad, že u chrámu Castorova byl cejchovní úřad; mnohé antické závaží má vyrytý nápis: exac(tum) ad Castor(is). Některé nápisy (C. I. L. VI, 363 a 9177) jmenují argentarios post aēdem Castoris. Stylobat jest celkem velice poškozen, poněvadž v středo-věku byl odtud kámen odvážen. Novými výkopy získáno něco z architektonických ozdob chrámových, kusy sloupů a říms. Za Caliguly byl chrám spojen s palácem Palatinským. Císař říkal, že z Diosků učinil vrátné svého domu, a přicházejše do chrámu, stavěl se mezi sochy jejich, aby přijímal poklony navštěvovatelů chrámových. Jest patrnó, že po smrti Caigulově toto spojení paláce s chrámem zase vybouráno a chrám opět isolován.

5. Templum Augusti. S. Maria Antiqua.

Jižně za chrámem Castorovým strmí mohutné a vysoké zdí antické budovy, která již před sborením kostelíka S. Maria Liberatrice byla patrna, vyčnívajíc nad domky, okolo ní a v ní samé vystavěné. Lanciani první nazval ji chrámem Augustovým, a za ten je téměř všeobecně pokládána. O poloze chrámu Augustova víme, že stál pod Palatinem a že se o střechu jeho podpíral most, jímž Caligula spojil Palatin a chrám Jova Kapitolského. Zřícenina tato svou polohou i silným zdivem mohla ovšem dobře sloužiti za podporu podobného mostu. Ještě jeden důvod vede nás k tomu, abychom hledali Augustův chrám v tomto okolí. Se-

¹⁾ Tak referuje o této legendě Huelsen (For. Rom., str. 135). Po někud jinak vypravováno u Thédenata (na u. m., str. 283).

Obr. 3. Chrám Castorův, lacus Iuturnae, templum d. Augusti
a S. Maria Antiqua. (Dle Hülsena, Röm. Mitt. XVII, tab. IV.)

znamy propuštěných vojáků bývaly, jak z nápisů známo, zavěšeny post templum Divi Augusti ad Minervam. Polohy chrámu Minervina sice neznáme, a nynější výkopy na stopu jeho nevedly; avšak staré popisy (*Regiones*) jmenují chrám Minervin vedle chrámu Castorova. Jinak trosky samy svým půdorysem i celou podobou neupomínají na chrám. Šířka této budovy (34 m) převyšuje značně její délku (23 m). Takovéto převýšení je sice u chrámu Concordie ještě větší (42 m šířky proti délce 23 m), avšak tam se tyto neobvyklé rozměry snadno vysvětlují z povahy místa.

Před chrámem, na západ proti ulici *vicus Tuscius*, je vestibul z pilířů, nikoliv sloupení. Vestibul měl původně na pravé i levé straně výklenek; na levé straně není ho již viděti, poněvadž celý tento severozápadní roh budovy schází. Později vestibul přepažen byl příčními zdmi. To všechno neupomíná na půdorys chrámový. A přece zachovaná vyobrazení chrámu Augustová, na mincích Caligulových a Antonina Pia ukazují zcela normální budovu chrámovou s předschloupelem a trojhranným štítem. Pochybnosti, že by tato zřícenina byla chrámem Augustovým, vyslovil Borsari (*Topografia di Roma antica*, Milano 1897, str. 348). Ještě Richter v 2. vyd. své topografie (str. 153) praví: »Die Deutung des Gebäudes ist sehr schwierig, nur dass von einem Tempel wohl keine Rede sein kann. So lange nicht durch gründliche Ausgrabungen (Niederlegung von S. Maria Liberatrice) diese Ecke des Palatin freigelegt ist, wird schwerlich Licht in die Frage nach der Lage des Templum Augusti kommen.« Tyto důkladné výkopy se staly, mohutné zdi přístupny jsou našemu oku od podlahy až do výše, ale dojmu, že bychom stáli v bývalém chrámu, mezi nimi nepocitujeme. Ve zdech vidíme 14 velikých výklenků (patnáctý patrně byl ve zbořeném severozápadním rohu budovy), jejichž zadní stěna je střídavě buď rovná, buď zaokrouhlena. Celá konstrukce podle značek na cihlách, prozkoumaných Huelsenem, je z doby císaře Domitiana. Zbytků klenby nikde není viděti, z čehož soudí Huelsen, že střecha byla dřevěná; tak mohutná klenba nebyla by zmizela beze stop. Přese všechny zvláštnosti této budovy Huelsen ani nevyslovuje pochybnosti, že by to nebyl chrám Augustův. Marucchi, jenž o této identitě pochybuje (na u. m., str. 197), namítá, že budova ukazuje stopy bývalého rozdělení v jednotlivá patra. Ten důvod však neplatí, ježto rozdělení to pochází z doby středověké a nové. Proti chrámu Castorově je »templum Divi Augusti« obklíčeno portikem (na obr. 3, čís. 13).

Západně od chrámu Castorova a před chrámem Augustovým běží ulice »*vicus Tuscius*«, vycházející z fora. V ní bylo viděti za dob Horatiových sochu Vertumnova a oblouk (Janus), kdež Sosiové měli své knihkupectví (*Horat. epist. I, 20, 1*). Po Vertumnovi není v těchto místech, také již až na antickou dlažbu

odkopaných, ani stopý. Janus, t. j. nějaká brána, stojí sice naproti Augustovu chrámu, avšak Horatiův Janus to není, nýbrž nějaký oblouk cihlové konstrukce z pozdní doby.

K Augustovu chrámu pojí se na východě nejzajímavější památka, jež v okolí fora objevena, starodávný kostel S. Maria Antiqua. Ačkoliv účelem tohoto časopisu není pěstovat archaeologii křesťanskou, chceme se zde přece o něm zmíniti, již z té příčiny, že to jest pozměněná a křesťanskému kultu přizpůsobená stavba antická. K hlavnímu vchodu přicházíme od severu podle oratoria 40 mučedníků. Před vchodem na pravo zříme

Obr. 4. Chrám Juturny s putealem a oltářem (dle fotografie).

v portiku (na obr. 3 čís. 13) několik hrobů: dílem v sarkofázích, dílem ve výklenících do zdi vydlabaných, pohřbeno tu jako u Sv. Hadriana několik zemřelých za dob již křesťanských. Celá svatyně skládá se ze tří hlavních částí. Vcházíme nejprve do rozsáhlého atria, předsíně chrámové (obr. 3, č. 8). Jest to sál rozměrů asi $20\cdot50 \times 19\cdot30$ m, v jehož pravé (západní) stěně nalézáme pět výklenků. Ve stěně východní jsou výklenky čtyři: místo pátého zaujmají dvěře vedoucí dō sousední chodby.

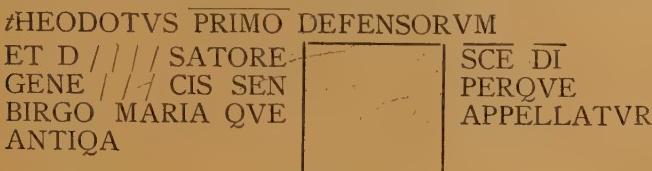
Také stěna s obou stran vchodu má po výklenku. Na různých místech stěn viděti vybledlé stopy fresk, postavy svatých s připsanými řeckými nápisy (jako *H ΑΓΙΑ ΑΓΝΗ*, *H ΑΓΙΑ*

KHKHLHA t. j. Caecilia), a barvou psaný, neúplný nápis na stěně východní vysvětluje, že obrazy dal zhotoviti Leo abbas Christi sacer et monachus. Z maleb, zbylých na západní straně, zajímavá jest postava se čtvercovou gloriolou kolem hlavy. Takovouto gloriolou označovány byly obrazy osob ještě žijících. A tento vrstevník maliřů má připsáno jméno, avšak nápisem částečně smazaným: *sanctiSSIMVS . . . ANVS papa*. Neúplné jméno papežovo lze doplnit buďto ve Stephanus (III, 752—757) nebo v Hadrianus (772—795).¹⁾ Z této první síně přicházíme buď prostředním širokým nebo dvěma postranními užšími vchody do druhé části kostela asi stejných rozměrů jako atrium. Čtyři rohové pilíře a čtyři sloupy dělí tuto celou síň na otevřený střed a na kryté obcházející chodby (9), které tvoří quadriporticus. Jinak můžeme se také dívat na tuto místnost jako na tři lodí chrámové, z nichž prostřední ve své střední části je nekrytá. Mezi loděmi pobočními a hlavní lodí je kromě pilířů po dvou žulových sloupech s hlavicemi z bílého mramoru. Na sloupech nespočívá rovný architrav, nýbrž klenou se oblouky. V střední lodi zařízena uprostřed ohrada s nízkým zábradlím; jest to schola cantorum, místo pro zpěváky, jak je nalézáme v některých starých kostelích římských, na př. u sv. Klimenta. V portiku na stěnách viděti mnoho maleb, jmenovitě na stěně východní. Jest tu řada světců, jejichž jména připsána písmenami kolmo nad sebou stojícimi, a nad ní obrazy ze starého zákona. Latinské nápisy označují obsah jejich. Čteme tu na př. *ubi joseph VENVNDATVS EST IN EGVPTO A FRATRIBVS SVIS nebo VBI IOSEPH DVCITVR IN CERCERE.* I na nízkém zábradlí scholae cantorum jsou zbytky obrázků. Viděti tu Davida a Goliáše, na loži ležícího muže s nápisem Hezechias rex, k němuž přichází Isaias profeta a pronáší (připsaná) slova: *dispone domui tuae quia morieris.*

Třetí hlavní část starobylé svatyně tvoří tři kaplice (10, 11, 12 na obr. 3), které jsou presbytáři k popsaným třem loděm. Prostřední, nejširší, má kulatou apsidu, která není ve zdi původně vyklenuta, nýbrž později do ní vytlučena. Obraz Kristův, uprostřed namalovaný, byl znám již r. 1702, kdy na těchto místech kopáno, a část zasypaného kostela ohledána. Fresky těchto kaplic ukazují někde dvě, tři, podle některých i čtyři vrstvy maleb na sobě. Pro datování vrstvy nejhořejší důležita je podobizna papeže Pavla (757—767) s připsaným jménem a se čtverečnou, modrou gloriolou. Nejvíce maleb zachováno v kapli levé (11). Prostřední obraz proti vchodu znázorňuje ukřižovaného Krista s otevřenýma očima, ačkoli voják již probodává jeho bok. Mezi postavami, namalovanými na levici Kristově, jsou opět dvě

¹⁾ Huelsen tvrdí, že rozeznal na počátku jména stopy písmene A, což by svědčilo pro druhé jméno.

s gloriolami čtvercovými. Jedna označena jako papež Zachariáš (741—752), nad hlavou druhé připsáno latínou té doby:

To jest: Theodotus primicerio defensorum et dispensatore sanctae Dei genetricis semperque virginis Mariae quae appellatur antiqua. Tento Theodotus měl dvojí církevní úřad: jest primicerius defensorum, úřad to, z něhož se vyvinuli konsistoriální advokáti, a administrator diakonie. Vyobrazen, an drží v ruce model kostela, a tím označen za zvelebitéle této budovy. Nápis definitivně ukončil spor, dlouho před tím vedený, kde hledati sluší kostel, ze starých zpráv známý pod jménem S. Maria Antiqua. Mnozí neprávem přičítali tento titul kostelu, zvanému dříve S. Maria Nova a nyní S. Francesca, zbudovanému na stylobatu chrámu Veneris et Romae. Po bočních stěnách této kaple vyobrazeno martyrium sv. Julitty a jejího synáčka sv. Quirika. Vybledlé a místy úplně zašlé fresky mají zase latinská označení, jako: VBI SCS. CVIRICVS CATOMVLEBATVS EST (bičován), VBI SCS. CVIRICVS LINGVA ISCISSA LOQVITVR AT PRESIDEM. Také pravá kaple (12) má stopy maleb.

Fresky kostela jasně ukazují k 8. stol. po Kr. Ale kult křesťanský byl v této budově usídlen již dříve, jak svědčí spodní, přemalované vrstvy maleb. Kdy byla budova tato za kostel upravena, není známo. Nás však zajímá především její starověká historie. A tu třeba všimnout si zbytků starých konstrukcí, na kterých budova spočívá. Pod podlahou atria odkryta byla rozsáhlá piscina (a), do níž vede několik stupňů. Její směr jest zcela jiný než směr budovy hořejší. I v pravé lodi vlastního kostela, pak v chrámu Augustově a v jeho portiku proti Castorovu chrámu objevují se zdi (b, b), mající stejný šikmý směr. Stála zde tedy již dříve stavba, a to — dle velikosti pisciny — rozsáhlá. Snad máme v těchto zbytečných pozůstatky těch staveb Caligulových, kterými palác císařský spojen s chrámem Castorovým. Po zrušení jejich vystavěny ty budovy, jejichž vysoké zdi dosud před námi se vypínají, ale směr jejich určen byl ulicí »vicus Tuscus«. Huelsen snaží se vysvětliti také účel, jakému budova původně sloužila. Z Plinia (n. h. XXXIV, 43) víme, že u chrámu Augustova byla knihovna.¹⁾ Byla-li sousední budova chrámem Augustovým, mohla v sousedních síních knihovna velmi vhodně být umístěna.

¹⁾ Slova Pliniova zní: Factitavit colossoes et Italia. Videmus certe Tuscanicum Apollinem in bibliotheca templi Augusti quinquaginta pe-

Na východní straně spojena stavba tažo dvojími dveřmi s klenutou chodbou (14), jež šikmými rampami stoupá vzhůru na clivus Victoriae a spojuje tak tato místa s palácem palatinským.

6. Střed a východní strana fora.

Nejen budovy, forum obklopující, nýbrž i area fora po zkoumání posledních let objevily leccos nového. Ohledána důkladněji base sloupu, jež dle nápisu vztýčil exarchus Italiae Smaragdus ke cti císaře byzantského Foky r. 608. Seznáno, že tato base je svou konstrukcí a svým materiálem cihlovým úplně rovna té m vysokým podstavcům, jež stojí před basilikou Juliovou a na nichž kdysi stávaly taktéž sloupy. Pochází tedy, tak jako ony, z doby Diocletianovy. Smaragdus, chtě císaře devotně poctiti, nepostavil pomníku nového, nýbrž opatřil starý novým nápisem a umístil na sloupu jen novou sochu (»hanc statuam maiestatis eius auri splendore fulgentem«). Pozoruhodným objevem jsou čtyři podzemní chodby (cuniculi), dvě podélné, dvě napříč fora se táhnoucí. Jsou 2·40 m vysoké, 1·50 m široké; jsou sklenuté a jejich klenba leží asi metr hluboko pod dlažbou. Končí se čtverečními komůrkami a ve klenbě mají otvory. Účel jejich je velmi záhadný. Pozorovány na klenbách stopy zárezů, jako třením provazu způsobené, a hádá se, že v onech komůrkách byly umístěny silné hřídele, jimiž pomocí provazů bylo možno nahoře, na dlažbě fora, nějakými předměty pohybovat. Boni uvádí chodby ve spejení se zápasy gladiátorů, které druhdy na foru byly provozovány, proti čemuž Huelsen namítá, že k témtoto hrám nebylo třeba velikého scénického apparátu, jenž by se snad nějakými stroji zdola pohyboval. Zřízení chodeb klade se (podle střepin nádob, v nich nalezených) do doby Caesarovy a Augustovy. Na jižní straně fora nalezen pod travertínovou dlažbou tufový dvanáctiúhelník. Vykládán jest za »lacus Curtius«, jenž, jak známo, za Augusta byl místo suché, obrubní lemované. K čemu tenkráte také sloužilo, čteme u Suetonia (Aug. 57): omnes ordines in lacum Curtii quotannis ex voto pro salute eius stipem iaciebant. Blíže tohoto místa nalezen v červnu r. 1904 příkop, kdysi prkny vyložený, a v něm dřevěné lasky, ze společného středu paprskovitě vybíhající a příčkami spojené. Denní listy vykládaly nález za nějaký nástroj zednický, zanechaný v době republiky na těchto místech.

Na východním téměř konci vlastního fora vztýčovala se kdysi veliká jízdní socha císaře Domitiana. Byla odstraněna hned

dum a pollice. Lanciani ve článku »Il tempio di Apolline Palatino« (Bull. comm. 1883) vztahoval tato slova nesprávně k bibliothece Apollinova chrámu na Palatinu. Tak také já v pojednání Palatin (progr. Hradec Král. 1893, str. 28).

po smrti císařově, a dnes zůstávají v zemi jen základy bývalého podstavce. Při blížším prozkoumávání jich objeveny prähistorické nádoby v nich zazděné. Úkaz vykládá se tak, že při kladení základů nalezen tu prähistorický hrob a že nádoby z něho do základů uschovány.

Východní stranu foru uzavíralo templum divi Julii, nyní neforněná rovnalina, v níž vidíme pouze rozrušené zbytky vysokého stylobatu. Tento stylobat činil naproti foru rovnou čáru. Avšak r. 1898 shledáno, že čára ta byla původně uprostřed přerušena půlkruhovitou exedrou. V ní nalezeny tufové základy oltáře, na němž druhdy zbožněnému diktátoru bylo obětováno. Později exedra i s oltářem byla zazděna.

7. Chrám Vestin. Atrium Vestae.

Z chrámkem Vestina, ležícího jižně za chrámem Caesárovým, zůstává, jak známo, pouze neforněná, kruhovitá podstívka, základ to ozdobné kdysi, mramorové stavby. Shledáno novým zkoumáním, že podezdívka ta skládá se z několika vrstev, jež odpovídají několikeré rekonstrukci chrámu; byl několikrát ohněm zničen a znova budován. Poslední rekonstrukci dala provést po požáru r. 191 Julia Domna, matka Caracallova. Z této stavby pocházejí patrně mramorové úlomky z ozdob, jež u chrámu nalezeny. Uvnitř substrukce nalezen prázdný prostor, nepravidelný čtyřúhelník v půdorysu, ohraničený cihlovými zdmi. Huelsen vysvětluje, že zde snad ukládán popel a jiné smetí (»stercus«) chrámu Vestina, jež pak jednou ročně odtud se vynášelo do jámy, ležící při clivu Capitolském, nebo házeno do Tibery. Dálo se tak dne 15. června, a kalendáře k tomuto dni mají známou poznámku »quando stercus delatum fas« (Q · ST · D · F).

Z mramorových architektonických ozdob, z vlysu, sloupů, ozdobného stropu chodby, jež okolo chrámkem obíhala, bylo známo již dříve mnoho kusů. Sbořením kostela S. Maria Liberatrice počet zlomků byl rozmnoven. Rekonstruovati celý chrámek Vestin býlo by tedy jistě možno, a tato myšlenka byla před dvaceti lety se zálibou propagována, ač nescházeli také odpůrci (Huelsen). Nyní, zdá se, od plánu toho se již upustilo; chrámek rekonstruovan není. Komický dojem činí kniha Constantina Maesa »Vesta e Vestali«, vydaná r. 1883, v níž se podává mezi jiným historie chrámku Vestina v chronologickém přehledu a při tom (na str. 125) antcipando se oznamuje, že r. 1884 ministr Baccelli dává jej znova sestrojovati.

Blízké obydli Vestálek, atrium Vestae, taktéž získalo rozbořením kosteliska S. Maria Liberatrice. Západní jeho část nemohla při výkopech r. 1883—84 být odkryta; dnes se tak již stalo, i známe dům panen Vestálských v celém jeho rozsahu od

tablina na východě až ke schodům z fora na Novou cestu vedoucím, které činily na západě jeho ukončení. Mezi nově odkrytými cellami nalézá se kuchyně a spižírna, jež byla plna různých nádob. V jedné z nich nalezena placenta. V západní části jsou také schody, vedoucí do vyššího patra, jež ovšem nezachováno. Také části dříve objevené byly lépe prozkoumány a historie stavby lépe poznána. Tak objevilo se, že komnaty na jihu atria ležící mají dvojí dlažbu, některé i dvojí zadní (jižní) zeď; zdá se, že podlaha byla později za přičinou vlnka přikryta druhou, vyšší. Spodní podlahy, o 70 cm hlouběji položené, jsou krásnější pracovány a skládají se z pestrých mramorů. Za traktem jižních komnat tálne se úzká chodba, pod níž ve stope nalezen r. 1899 poklad 397 zlatých mincí. Většina jich (345) pochází z doby císaře Anthemia (467—472), 24 mají ráz východního císaře Leona I. (457—474), ostatní jsou vesměs starší. Snadno je hádati, že peníze tyto byly zde uschovány před příchodem Ricimerovým, jenž roku 472 obléhal Řím. V té době atrium Vestae bylo již obydlím úředníků císařských, a jeden z nich uložil tu svůj zlatý poklad v bezpečné skrýši. Jest to již druhý poklad, v domě Vestálek nalezený: první, objevený r. 1883, obsahoval mince králů anglo-saských z let 871—946, a byl to svatopetrský halíš, posílaný z Anglie papežům, kteří v těchto letech zde měli své sídlo. Nově nalezené zlaté mince uloženy jsou nyní v Museo Nazionale. V severovýchodní části domu nalezeny pod podlahou síně zbytky oltáře, sestrojeného z popelu a kostí, a v atriu samém objeveny tři zasypané vodojemy.

Obydlí Vestálek, jak je nyní vidíme, pochází z doby Septimia Severa. Ale na mnohých místech pod podlahou jeho objeveny zbytky komnat starších s mosaikovými dlažbami. Starší zdi mají proti pozdějším směr šíkmý, jsouce rovnoběžné s blízkou regií — vše zcela pochopitelná z dějin regie a domu Vestálek. Tento dům býval původně skrovnejších rozměrů, a v jeho sousedství rozkládala se regia, obydlí nejvyššího pontifika. Augustus je první pontifex maximus, jenž přestal tohoto obydlí užívat. Vystavěl si palác svůj na Palatinu a regii přenechal pannám Vestálským, rozšířiv tím jejich dosavadní dům. Všechny ty stavby byly původně tak orientovány, jako zbytky regie, jež dosud vidíme, a teprve přestavbou za doby Severovy změnil se směr jejich zdí.

8. Regie.

Zbytky regie, velice nepatrné, leží severně atria Vestae a k východní straně za chrámem Caesarovým. Jest to ta část celé budovy, která zůstala vyhrazena účelům úředním, když ostatní díl připojen k domu Vestálek. Původ regie klade se až do doby Numovy. Přestavěna byla od Domitia Calvina r. 36 před Kr. a

obnovena po požáru za Septimia Severa. Na jejich mramorových stěnách napsány byly zvenčí fastí *cōsulares a triumphales*. Zevrubnější ohledání zbytků regie r. 1899 ukázalo, že jsou smíšeninou, pocházející z trojí doby. Jsou tu zbytky středověkého domu, jenž tu později zřízen a k němuž stoupalo se od severu po dlouhých travertinových a mramorových stupních; jiné kusy pokládány jsou za zbytky stavby Calvinovy, a konečně jsou i části tufových konstrukcí z doby republikánské. Severní část regie tvorila malý dvůr, na němž nalézaly se dvě studny a kuželovitá, k vrchu se zúžující cisterna. V této (kromě jiných úlomků) nalezen zbytek obrubně studňové se zlomkem nápisu, jenž obsahoval slovo: REGIA; pak kus dřevěně psací tabulky s množstvím kostěných pisátek. V dlažbě budovy samé viděti kruhovitou substrukci z tufu, kterou někteří vykládají za základ malé kaplice Martovy. Sacrarium, v němž uložena byla kopí Martova, nalézalo se v regii dle svědec Gelliova IV, 6.

Při regii nalezena také druhá polovice nápisu, jehož první polovice známa byla od r. 1546. (CIL VI, 900). Célek zní: *in honorem domus Augustae calatores pontificum et flaminum*. Byl to nápis z násłoupi nějaké budovy; proto soudí se, že tito calatores měli někde na blízku svou úřadovnu.

9. *Sacra via.*

Také částem, ležícím při Svaté cestě východně fora, věnována badatelská pozornost, a to ne bez pozoruhodných výsledků. Heslo »stratografické zkoumání« vedlo rýče badatelovy mezi chrámem Antonina a Faustiny a kulatým chrámkem Romulovým do větší hloubky, a nalezena věc v sousedství fora nejméně očekávaná: *praehistoricé pohřebiště*, kteréž jest folií, ale zároveň kontrastem oněch středověkých hrobů, které jsme viděli před kostely sv. Hadriana a S. Maria Antiqua. Kdežto tyto pocházejí z dob, kdy se dávno zapomnělo při pohřbívání na pravidla zdravotní a uplatňovala se touha věřících, býti pochovánu na místech bohoslužbu posvěcených, buď v kostele nebo v největší jeho blízkosti: jest nově objevené pohřebiště založeno v dobách, kdy hroby zřizovány zajisté za osadou a mimo obydlí lidská. Sem bylo pohřbíváno patrně buďto z onoho Říma Palatinského, jehož hranice popisuje Tacitus v ann. XII, 24, nebo ze Sabinské osady na Quirinálu, která s Palatinským Římem později v jedno splynula. Hroby, jichž nalezeno do vydání Huelsenova spisu »Forum Romanum« 23, leží v hloubce 5—6 metrů pod úrovní dlažby z doby císařské. Obsahují mrtvoly dílem spálené, dílem pohřbené. Podle jednoho případu, v němž hrob s kostrou pochbenou porušil spodnější hrob s popelnicí, možno souditi, že

hroby s popelnicemi jsou původu staršího.¹⁾ Nejmladší hroby jsou ze VI. stol. př. Kr., starší kladou se až do VIII. a IX. stol., tedy ještě v dobu před založením Říma. Popelnice mají v některých případech známou podobu kulaté chatrče (urna a capanna), ve kterých viděti poetickou myšlenku, uložiti popel zemřelého v podobném obydli, v jakém za živa bydlel. Předměty, vložené do hrobů, jsou dílem nádoby hliněné, zhotovené bez kola hrnčířského, a mezi nimi jen málo importu řeckého, dílem věci z bronzu, stříbra, kosti, jantaru a skleněné perly. Všechny takové předměty i s popelnici jsou uloženy v jiné větší nádobě, jejíž otvor přikryt velikým kamenem tufovým. Kostry leží buď ve vydlabané jámě nebo uloženy jsou v sarkofagu, hrubě z kamene vytesaném.

V sousedství této nekropole vykopány zbytky budovy, již Boni dal označiti názvem *carcer*. Jest to chodba, po jejíž obou stranách viděti po třech komůrkách. Zdi jsou silné, tufové, stavba patrně z doby republikánské. Označení této stavby za vězení postrádá platných důvodů. Římské dějiny neznají jiného vězení než robur Tullianum; nebylo ani velikých ani četných vězení třeba, poněvadž Římané věznili žalované jen dočasné, nežli postavení před soud, ale věznění samo nebylo trestem, k němuž provinilci odsuzováni. Spíše jsou tyto pevné komůrky sklepem nějakého domu, který kdysi nad nimi stával.

Dlažba Svaté cesty, po které navštěvovatel až do r. 1901 okolo chrámu Romulova vzhůru k Titovu oblouku kráčel, byla z doby císaře Maxentia, jenž celé toto okolí svými stavbami přeměnil. On založil ke cti svému synu Romulovi kulatý chrámek a o něco dále rozsáhlou basiliku, které od jeho vítězného soupeře Constantina dostalo se ukončení a jména. Na druhé (jižní) straně Svaté cesty zřízen porticus. Cesta sama rozšířena na 2—3 m a opatřena na obou stranách chodníkem. Tato basaltová dlažba byla před třemi roky odstraněna a odkryta v hloubce dvou metrů dlažba starší, také basaltová, pěkně složená z velikých, přitesaných polygonů. Některé z těchto kamenů mají délky až 1,53 m. Nalezeny také zbytky těch budov, které zde stávaly před založením basiliky Maxentiové. Byly to dílem stavby tufové, republikánské, dílem konstrukce z doby císařské. Jedna část posledních jsou bezpochyby *horrea piperitaria*, skladiště pepře, jež od Domitiana bylo založeno a vyhořevši dvakrát, r. 191 a 283 po Kr., po druhém požáru nebylo již obnovenó. Velikolepá basilica vstoupila na jeho místo a zakryla velkou část jeho zbytků.

Mezi troskami nalezenými na jižní straně Svaté cesty pozoruhodný jest úlomek mramorového náslopí, které náleželo ke

¹⁾ Vagliieri představuje si, že oba druhy hrobů jsou současně, a že dvojí druh pohřbívání vysvětluje se dvěma vrstvami obyvatelstva, jež vedle sebe žily, zachovávajíce při tom různý ritus pohřební.

stavbě kulaté, s průměrem asi 380 m. Nápis na něm, dříhy bronzovými písmenami vyplněný, obsahuje slova:

..... AnTONINVS

..... IMP . II

..... RESTITVIT

Podle něho viděti v reliefu postavu bakchantky. Mezi mincemi antickými se jménem Antonina Pia známa jest jedna, na níž viděti kulatou kaplici se sochou, držící v ruce kantharos, a s dvěma osobami po stranách, z nichž jedna přivádí za oběť kozla. Z toho vidno, že jmenovaný císař dal obnoviti kulatou kaplici, zasvěcenou Bacchovi. O svatyni tohoto boha mezi Svatou cestou a Palatinem mluví Martialův epigram I, 70. Básník, poslaje svou knihu do domu Proculova na Palatinu, označuje jí cestu:

Vicinum Castora canae
transibis Vestae virgineamque domum.
Inde sacro veneranda petes Palatia elivo,
plurima qua summi fulget imago ducis.
Nec te detineat miri radiata colossi
quae Rhodium moles vincere gaudet opus.
Flecte vias hac, qua madidi sunt tecta Lyaei
et Cybeles picto stat Corybante tholus.

Z toho vyrozumíváme, že kniha měla se bráti po Svaté cestě, ale nikoliv až ke kolossu Neronovu, nýbrž dříve odbočiti na palatinský clivus a obrátiti se tam, kde stál chrámek Bacchův a tholus Cybelin. Tyto chrámky tedy hledati dlužno na palatinském clivu, nikoliv na Svaté cestě, a jmenovitě ne až naproti basilice Constantinově, kde výše zmíněný nápis nalezen. Z té příčiny nepokládám za správné udání Huelsenovo (Ausgrab., str. 99), že chrámek, Martiálem naznačený, byl »zcela blízko na ležiště onoho náslopí«.

Nad Svatou cestou zvedá se kostel S. Francesca Romana, v jehož ambitech, zaujmajících částečně místo antického chrámu Veneris et Romae, má být zřízeno nové museum nálezů, na foru a v okolí jeho učiněných. Myšlenka šťastná, které přejeme co nejrychlejšího uskutečnění.

Od Svaté cesty odbočuje před obloukem Titový ulice, vedoucí vzhůru na Palatin, v ta místa, kde stávala kdysi porta Mugonia. V popisech archaeologických bývá označována jménem »clivus sacer«, ačkoliv to jest pouze Martialův poetický a devotní výraz, vztatý z epigrama, výše uvedeného. Tento clivus byl částečně vykopán, tak že trosky Svaté cesty začínají se připojovat k troskám palatinským. Vždy víc a více uceluje se rozsáhlý komplex, jejž činí forum a jeho okolí až ke kolosseu a pahorek

palatinský. Jest to veliký kus mrtvého města, položený ve středu Říma moderního, živého a kvetoucího, rozsáhlejší svou plochou než Pompeje a vynikající nad ně svým monumentálním významem. Jestliže Pompeje nám živě připomínají soukromý život 1. stol. po Kr., kráčíme zde po půdě, kde jsou psány dějiny tisíciletí.

Ke kritice některých ód Horatiových.

Podává Otakar Jiráni.

(Dokončení.)

C. III, 3, 21—24.

O strofě této soudí Luc. Müller (v komentáři, na str. 234), že byla teprve později v báseň vložena za tou přičinou, aby zmírněna byla neobvyklost výrazu vertit místo evertit (v. 20). Nelze prý uznati, že by Horatius Junonino a Minervino záští proti Troji motivoval věrolomností Laomedontovou, jako se tu děje. K čemu vystupují tu tyto bohyňe jako mstiteleké příkori, učiněného Neptunovi a Apollinovi? Vždyť bylo všeobecně známo, že rozsudek Paridův vzbudil hněv zamítnutých bohyň proti Troji. Důvod tento uvedl již Peerlkamp v komentáři k této strofě; ovšem vylovil celou řeč Junoninu ve shromáždění bohů (v. 17 nn.).

V ohledu slovním vytýká Luc. Müller výraz destituit (v. 21), který jen na t. m. u Horatia se vyskytuje a smyslem rovná se slovesu decipere; význam tento náleží prý spíše staré latině. Důležitějším důvodem jest mu, že pouze v této strofě (v. 23) užito jest epitheta castus o ženě, kdežto všude jinde je Horatius přikládá mužům. Že to není pouhá náhoda, soudí dle případů jako: virgines lectas puerosque castos (Carm. Saec. 6), kde prý nic nebránilo básníku napsat: virgines castas puerosque lectos a dále Ep. II, 1, 132: castis cum pueris ignara puella mariti.

Výtky Müllerovy nejsou závažné. Proti prvé námítce lze uvést, že ovšem přičinou hněvu Junonina proti Troji bylo «iudicium Paridis spretaeque iniuria formae» (Verg. Aen. I, 28), ale sotva by bylo vhodno, aby Juno tento motiv do popředí stavěla. Z té přičiny, aby se nezdálo, že její hněv má původ pouze v rozsudku Paridově, připomíná bohyňe věrolomnost Laomedontovu. Tak soudí Kiessling v pozn. k t. m., jak myslím, správně a psychologicky zcela vhodně.

Co se týče důvodu Müllerova proti výrazu destituit, lze jeho váhu nejlépe poznati z toho, že Müller sám musí uznati, že

i Tibullus (I, 1, 7 n; nec spes destituta, sed frugum semper acervos praebeat) užil slova toho ve stejném významu jako Horatius. Ostatně, že destituo v době této bylo synonymem slovesa decipio, vidíme jasně z Cicerona Pro Rósc. Am. 117: novem homines honestissimos induxit, decepit, destituit, adversariis tradidit.

Že castus jest u Horatia jen epitheton mužů, nikoliv žen, jak je tomu ve v. 23, nutno pokládat i přes opačné mínění Müllerovo za pouhou náhodu. Jestliže na hojných místech u jiných básníků přikládá se epitheton toto ženám, nelze pochopit, proč by Horatius úmyslně se tomuto užívání vyhýbal. Právě epitheton to zdá se mi naopak důkazem, že strofa tato nebyla teprve později v báseň vsunuta, jak myslí Müller; neboť nepochybně jde tu slova toho užito se vztahem k výrazu incestus iudex (v. 19); jak vytkl již Acro v pozn. k t. m. slovy: bene autem »castae«, quia »incestus iudex« dixerat.

C. III, 4, 69—72.

Proti pravosti strofy této vystoupil již Buttmann (Mythologus, II, str. 368), po něm pak Peerlkamp ve svém vydání a j. Též Luc. Müller v komentáři, str. 248 dospěl k názoru, že verše ty jsou pozdější interpolace. Horatius nepotřeboval, dle jeho mínění, k důkazu myšlenky vyjádřené ve v. 65—68 příkladů, jež tu podává, poněvadž myšlenka ta dostatečně dokázána byla příklady, již dříve ve v. 42—64 uvedenými. Kdyby verše tyto nepředcházely, nebudila by strofa podezření. Mimo to činí Luc. Müller výraz též v jednotlivostech. Tak výraz centimanus Gyas jest prý přejat z C. II, 17, 14, kde tomuto obru přidáno jest totéž epitheton. Dále vytýká, že slovo sententia, které čteme ve v. 70, nenaskytuje se nikde v ódách a pouze jednou v epódách (16, 17), častěji ovšem v satirách a listech. Již Peerlkamp proti celému výrazu testis mearum sententiarum namítl, že hodí se sice do mluvy všedního života, ale nikterak do básně lyrické. Konečně obrací se jak Peerlkamp, tak Luc. Müller proti výrazu temptator (v. 71), kteréžto substantivum ve významu, jakého vyžaduje tu souvislost, nenaskytuje se nikde jinde u římských spisovatelů.

Námítky Peerlkampovy a Müllerovy postrádají i v tomto případě přesvědčivosti a nelze z nich uznati strofu tuto za pozdější interpolaci. Müller přehlédl předeším, že mezi příklady, uvedenými ve v. 42—64 a příklady strofy této jest rozdíl, na který, jak myslím, správně poukázal Kiessling v komentáři k t. m. Kdežto totiž v boji Gigantů proti vládě Diově projevila se pouze »vis consili expers« (v. 65), vynikla v případech uvedených v této strofě vědomá a úmyslná zločinnost, o níž praví básník: di odere vires omne nefas animo moventes (v. 67 n.). Také tato myšlenka vyžadovala dokladů a ty podány ve v. 69—72.

Co dále namíta Müller proti jednotlivostem, nepadá také na váhu. Tak není nutno souditi, že epitheton *centimanus* přejato bylo z C. II, 17, 14. Proti tomu dobré namíta Orelli-Hirschfelder ve vydání Horatiově, Berlín, 1882, v pozn. k t. m., že epitheton toto jest stálé a spolu zcela vhodné; stejně označuje básník i Hannibala dvakráté epithetem *dirus* (C. II, 12, 2 a III, 6, 36). Výraz *sententia* není ovšem příliš poetický, ale závažnosti odnímá výtce, že ho užil básník i v Epod. 16, 17, tedy také v básni lyrické. Ostatně, jak známo, nejsou básně Horatiovy prosty některých výrazů prosaických (srv. na př. C. I, 35, 21 n.; albo *Fides velata panno*), a výraz *testis mearum sententiarum* jest po mému soudu sotva prosaičtější než rčení *scimus ut...* (v. 42). Také plurál na t. m. nemůže být nápadný, uvážime-li příklady jako *tua sectus orbis nomina ducet* (C. III, 27, 75 n.). Výtna proti výrazu *temptator* jest sice správná, ale ježto sloveso *temptare* vyskytuje se ve významu, jehož tu kontext vyžaduje (na př. u Tibulla I, 3, 73: *Junonem temptare Ixionis ausi*), možno nedostatek dokladů pro substantivum to vysvětliti pouhou náhodou.

C. III, 27, 41—44.

Episodu o Europě, která zaujímá značnou část této ódy, vyloučil skoro úplně Peerlkamp. Novější vydavatelé odmítli však právem názor hollandského kritika. Rovněž učinil Luc. Müller, ač uznává, že Peerlkamp poznal různé nedostatky části této. Müller pokládá episodu za pravou, ale vylučuje výše uvedenou strofu, která jest prý nejspíše interpolována. Namíta, že adj. *vana* jest při subst. *imago* zcela nadbytečné. Dále zdá se mu, že jest triviální myšlenka, vyjádřená ve v. 42—44: *Meliusne fluctus ire per longos fuit, an recentes carpere flores?*

Výtny Müllerovy však nestačí k důkazu, že strofa jest interpolována. Adj. *vana* při výraze *imago* není sice nutné, ale rozhodně netřeba je pokládati za zbytečný přídavek. Kiessling poukazuje správně k Epist. II, 3, 7 n.: *velut aegri somnia, vanae singentur species*, k čemuž připojuji výraz z Hom. Od. XIX, 562: *Δοται γάρ τε πύλαι ἀμενηνῶν εἰσιν ὀνείρων*, kteréžto místo nepochybňě tanulo na mysli básníkovi při v. 41 n. Nevidím také, proč by myšlenka výše uvedená byla triviální. Jest jen třeba vystihnouti správně její smysl, což, jak soudím, dobře učinil Hirschfelder v Orelliově vydání Horatia, v pozn. k t. m., jež vkládá: *Quomodo tandem factum est, ut melius (iucundius) dementi mihi videretur nare per fluctus quam ex vernis floribus corollas nectere, in quo grato opere occupata eram.*

C. IV, 5, 25—28.

Dle mínění Müllerova (kommentář k t. m., str. 368) nechodí se tato strofa k plánu básně a prozrazuje se i jinak jako pozdější přidavek. Pokud mi známo, jest v úsudku tomto Luc. Müller osamocen; ani Peerlkamp, ba ani Lehrs nenašli důvod, pro který by bylo nutno strofu vyloučiti; Lehrs dokonce mluví o celé básni této jako o vzoru pro kritiku jiných ód (Aeacus, str. 113). Hlavní důvod Müllerův proti pravosti strofy této jest, že při zmínce o cizích národech nemohl tu básník mluvit o bojích příštích neb dokonce současných, právě tak jako nezmiňuje se o nich C. IV, 15, 21—24. Dále uvádí, že v básních IV. knihy a v Carm. saec. všude připomínají se Parthové jako národ Římanům podrobený (C. IV, 14, 42; 15, 23 n.; Carm. saec. 53—55). Tomu však odporuji slova: *Quis Parthum paveat* (v. 25). Též nikdy prý nezmiňuje se Horatius o válkách Římanů své doby s Germany, jakož vůbec zná Germanii pouze jakožto vlast Cimbrů a Teutonů (Epod. 16, 7). A konečně, jak mohl Horatius napsati slova: *quis ferae bellum curet Hiberiae* (v. 27 n.), když země tato již r. 20 př. Kr. byla úplně a trvale podrobena? Dále obrací se Müller proti výrazu *Germania quos horrida parturit fetus* (v. 26 n.). Parturire nerovná se smyslem slovesu parere, ač i to by bylo na t. m. nevkusné; slova fetus pak jen velmi zřídka se užívá o lidech. I schvaluje proto konjekturu Peerlkampovu motus.

Jsou tyto výtky skutečně tak závažné, za jaké je vydává Müller? Myslím, že nikoliv; verše tyto neodporují plánu básně; neboť Horatius nemluví v nich o příštích neb dokonce tehdejších bojích Římanů, což ovšem by se nehodilo v ódu, která slaví Augusta jako vládce míru, nýbrž správná myšlenka a souvislost její s předcházející částí jest po mému soudu tato. Básník a s ním celý národ touží po návratu Augustově, a to právem; neboť jeho zásluhou jest, že v říši vládne bezpečnost a blahobyt (v. 17—20), že život rodinný se povznesl a zůšlechtil (v. 21—24). A netolik vnitřní mír jest zabezpečen; netřeba se báti ani zevnějšího nepřítele, jako byli do nedávna Parthové, Skythové, Germanové a Hispanové (v. 25—28). Básník nezmiňuje se tedy v strofě této o bojích, jež hrozí Římu, nýbrž o nepřátelích Augustom pokorených, jichž netřeba se báti. Dobře podotýká Kiesling v komentáři k t. m., že v oslavě Augusta jako knížete míru nesměla scházeti zmínka o hrůzách válečných, jichž on Řím zbavil.

Posuzujeme-li obsah strofy s tohoto stanoviska, jsou zmínky o nepřátelích Říma jasné. Římanům netřeba se již obávati Parthů; neboť r. 20 př. Kr. byli nučeni vrátiti odznaky ukořistěné vojsku Crassovu. Rovněž nemusí obavy jejich vzbuzovati Skythové, jimž míněni jsou Sauromaté; neboť dle Dionia Cass. LIV, 20 byl tento kmen r. 16 př. Kr. zatlačen za Dunaj. Námítka Müllerova, že

Horatius, krómě tohoto místa, nikde nepřipomíná bojů, které vedli Římané za jeho doby s Germany, jest sice správná, ale věc jest po mém soudu vysvětliti tím, že boje ty spadají z největší části teprve v pozdější dobu vlády Augustovy. O Germanech zmiňuje se tu básník zcela vhodně; neboť vypočítávaje neprátele Říma dle tří stran světových, z nichž vůbec nebezpečí hrozit mohlo, nemohl v té době voliti lepšího repraesentanta národů severních než Germany. Mínení jsou Sigambrové, kteří r. 16 př. Kr. porazili vojsko legáta M. Lollia, ale dověděvše se, že Augustus opustil Rím a ubírá se na sever, složili zbraň. Se stanoviska výše uvedeného posuzovati jest konečně i zmínku o Hispanii (v. 27 n.). I tam nebylo se již Římanům obávat odboje po konečném pokolení Kantabru Agrippou r. 19. př. Kr. a uspořádání pomérů Augustem, jehož cesta platila vedle Gallie hlavně této zemi. Nemůže tu tedy být řeči o nějaké současné válce s Hispany, jak myslí Müller, nýbrž výraz quis bellum curet Hispaniae jest obdobný s výrazem quis Parthum paveat.

Co se týče konečně slovního výrazu *quos Germania horrida parturit fetus*, jest ovšem neobvyklý, ale lze jej vyložiti. Sloveso *parturire*, *desiderativum* k *parere*, má někdy význam slovesa tohoto (srv. Verg. Ecl. 3, 56 *nunc omnis parturit arbos* a Hor. C. I, 7, 16 *neque parturit imbris perpetuo se. Notus*). Také slovo *fetus* o plodu lidském dá se doložiti (na př. Plautus Amph. 878 uno *fetu pariat*). Celý výraz ten dobře vykládá Kiessling v komm. k t. m. slovy: Der Ausdruck lässt die Germanen gleichsam als γηγενεῖς wie die Sparten (IV, 4, 63) erscheinen, als Unholde, der wilden Natur des Landes (*horrida*) entsprechend, welches immer neue Brut entsendet. Výraz upomíná na verš Maniliův IV, 710: *Flava per ingentes surgit Germania partus*.

C. IV, 6, 21—24.

Strofa tato náleží dle mínění Müllerova (v komentáři k této ódě, na str. 371) k nejjistějším případům interpolace ód Horatiových. Nápadno ovšem, že strofa nepadla za oběť kritickému rozboru Peerlkampovu, ba že dokonce i Lehřs, vedle Gruppa nejhoričivější přívřzenec interpolační theorie, shledává ji nezávadnou. Za to však nahradil plnou měrou, co předchůdci jeho proměškali, Gruppe (Aeacus, na str. 53 n.); prohlásil celou báseň kromě strofy 1 a 7 za pozdější interpolaci a tím ovšem vyloučil i strofu, o níž jednáme. Naproti tomu pokládá Müller pouze tuto strofu za nepravou, a sice z těchto důvodů. Především prý myšlenka této strofy sama jest převrácená, poněvadž také bez pomoci Achilleovy Řekové Troje dobyli a ji bez milosti zpustošili, a nezáleží prý na tom, zda dosáhli toho lstí nebo mocí. Trojané musili v každém případě hledati si nové vlasti. Dále,

co se slovního výrazu týče, ukazuje prý užití spojky *ni* (v. 21) a tvaru *divum* (v. 22), že strofa nepochází od Horatia. Spojka *ni* nevyskytá se totiž nikdy v ódách, v epódách pouze jednou (1, 8) a častěji v satírách a listech. Proti tvaru *divum* namítá Müller, že Horatius v ódách a epódách nikdy neužil tvaru genitivního *-um*. Jen v ostatních básních vyskýtá se dvakrát deum a jednou *nummum*.

Tyto důvody Müllerovy nelze po mému soudu uznati za dosatečné. Myšlenku této strofy nevystíhl Müller správně. Je ovšem pravda, že Řekové i bez pomoci Achilleovy Troje dobyli a v ní nemilosrdně řádili, ale z předcházejících strof jest patrno, že básník chtěl tu vyjádřiti jinou myšlenku, totiž, že kdyby byl Achilleus na živu zůstal, nebyl by z Trojanu vůbec nikdo záhubě unikl a nebyl by tedy ani Aeneas mohl založiti novou říši. Tento osud, který jistě Troyany čekal, odvrátil od Aenea a jeho druhů Apollo a Venuše. Správně vystíhl myšlenku básníkovu již commentator Cruquianus slovy: *Penitus periisset Troia et Troiani ad unum omnes manibus Achillis, ni Juppiter, flexus tuis precibus et Veneris, promisisset etc.*

Také další důvody neváží mnoho. Cela tato strofa má ráz epický, leckteré výrazy v ní upomínají na Aeneida, nedávno před tím uveřejněnou. Tak výraz *rebus Aeneae* (v. 23) upomíná na Vergiliovo: *res Asiae* (Aen. V, 1), *res Troiae* (Aen. VIII, 471), rovněž i rčení *ductos muros* (v. 23 n); srovn. Aen. I, 423 pars *ducere muros*. I při zmínce o prosbě Venušině a upokojení jejím od Jova tanulo zajisté básníkovi na mysli líčení Vergiliovo (Aen. I, 257 n.); neboť jinak byl by se asi spokojil zmínkou o prosbě Apollinově, jehož oslavě jest báseň věnována. I myslím, že i výrazy, proti nimž Müller námítky své obrací, jsou reminiscencí na Vergiliá a nemožno je pokládati za důkaz interpolace. Spojky *ni* užil Vergilius po příkladu Ennirově (v. 549 vyd. Vahl. z r. 1903: *ni metus ulla tenet virtutem, rite quiescunt*) k vznešené epické dikci v. Aen. I, 382: *ni frustra augurium vani docuere parentes* a II, 178: *omnia ni repetant Argis*. Reminiscencí jest nepochybně i tvar *divum*, jehož tu básník proti zvyku svému užil. Srvn. Ennia v. 175, vyd. Vahl.: *Tum cum corde suo divum pater atque hominum rex a Vergilia Aen. II, 648 a X, 743.*

C. IV, 11, 5—8.

Peerlkamp vyloučil v ódě této druhou a třetí strofu. S ním souhlasí Müller v komentáři na str. 386, ale pouze vzhledem k druhé strofě, třetí pokládá za nezávadnou. Přestanu zde na důvodech Müllerových; neboť přejal z Peerlkampa závažnější výtky, ostatní pak bylo by zbytečno uváděti. Proti myšlence

druhé strofy namítá Müller, že jest to zbytečný a jalový přídavek, ježto po v. 1 a 2 nemůže býti pochyby o tom, k jakému účelu miřík a břečtan jsou určeny. Vedle toho shledává tu i slovní zvláštnost; tak hned na počátku pokládá adj. multa (sc. *hederae vis*) za mdlý a zbytečný přídavek. Poukazuje při tom na výraz *vana sc. imago* (C. III, 27, 41). Zájměno qua v témž verši vztahuje se k slovům *hederae vis*. Při tom však diví se Müller, proč Horatius odporučuje Phyllidě místo miříku břečtan, který se hodí spíše pro básníka samého (srov. C. I, 1, 29). Konečně obrací se proti výrazu *avet* (v. 7) a infin. tvaru *spargier* (v. 8), z nichž první vyskytuje se jen na tomto místě v ódách, epódách a listech, druhý pak jest ojedinělý v ódách i epódách.

Mínění Müllerovo o interpolaci strofy této jest po mé soudu zamítnotu; neboť důvody, o něž se opírá, jsou vesměs nedostatečné. Výtka jeho, že na počátku básně vysvítá jasně účel miříku a břečtanu, jest zcela bezdůvodná a mohla by se ostatně týkat pouze v. 5, nikoliv celé strofy, v níž se líčí další přípravy k slavnosti. Také nesouhlasím s tím, že by adj. multa bylo mdlé a zbytečné. Přípravy k slavnosti Maecenatových narozenin koná básník na poměry své skvělé; jak patrno z prvních tří strof, a mluví-li o plném судu vína albánského a stříbrného nářadí, nemůže zarážeti výraz multa *hederae vis*. Stejně nezavážná jest i další výtka, že Phyllidě spíše by se hodil miřík než břečtan, poněvadž tento jest ozdobou básníků. To jest ovšem správné, ale břečtan jest zasvěcen Bakchovi a z té příčiny mohla si jej zajisté i Phyllis ve vlas vplést. Co se týče výtky, že sloveso *avere* nevyskytá se jinde v ódách a jiných dílech Horatiových kromě satir, neuznávám její oprávněnost. Sloveso to nalézáme již u Ennia (v trag. Alexander, zl. II, vyd. Vahl.: *Iam dudum ab ludis animus atque aures avent*) a není-li pro ně dokladu u Horatia jinde kromě satir, pokládám to za pouhou náhodu, jež nemůže svědčiti proti pravosti strofy této. Podobně soudím o infinitivu *spargier*. Tvary tyto dříve pokládány byly za starobylejší než obyčejné infinitivy pass. na -*i*. To však není správné; tvarů těch bylo užíváno současně, ač ovšem infinitivy na -*i* jsou daleko četnější (srov. Stolz: Lateinische Grammatik, 3. vyd., Mnichov 1900, str. 190). S tohoto stanoviska možno uznati tvar tento pro ódy právě tak jako pro satiry a listy a netřeba se utíkat k výkladu Kiesslingovu, jenž praví o této formě: *Die antiquierte Infinitivform soll dem Ausdruck die dem leichteren Charakter des Liedes entsprechende Lässlichkeit geben.*

Alexander Nikolajevič Pypin.

(1833—1904.)

Nástiní jeho života a práce.¹⁾

Napsal J. Polívka.

(Pokračování.)

V těchto a následujících letech velice zajímały Pypina záležitosti slovanské, literární a vůbec kulturní, jakož i otázky politické, zvláště pokud se blíže týkaly zájmů ruského národa a státu. Připomeneme souhrnně a stručně tyto práce jeho, aby byl uveden aspoň v nejhrubších obrysech tento vážný oddíl literární činnosti Pypinovy, neboť bez něho by by její obraz podán velmi kuse.

V listopadu r. 1876 Pypin podal kn. V. A. Čerkasskému, který měl tak vynikající účastenství na organizaci znovu osvobozeného Bulharska, zvláštní program na výzkum jihoslovanských zemí, jmenovitě Bulharska, kteréž bylo do těch dob téměř uzávřeno vědeckému badání. V něm ukazoval na to, že Rusko by mělo nově osvobozenému národu přispěti také pomocí vzdělavatelnou a především ujmouti se historického a ethnografického výzkumu jihoslovanských zemí, zejména bulharských, a že by se mohl takto vytvořiti užší duševní svazek mezi vznášející intelligencí bulharskou a ruskou, tím pak způsobem že by se nejlépe vyhnuli možnosti, aby se Bulhaři poddávali cizím, neslovanským vlivům, které se tak zhusta vytýkají Jihoslovanům. Pypin navrhuje, aby byla zřízena zvláštní ruská historicko-ethnografická expedice pro výzkum Bulharska, rovněž Staré Srbie, Bosny a Hercegoviny pod záštitou ruské vlády, a načrtl také zhruba hlavní úkoly této expedice. Tento návrh byl veřejnosti širší sdělen teprve po čtyřech letech²⁾, nějakých pak vážnějších výsledků neměl. Po patnácti letech, v létě r. 1900, došlo sice k vědecké expedici ruské, ale v rozměrech mnohem skrovnějších: bylo vysláno od ruské akademie věd pět pánů, mezi nimi hlavně archaeolog N. P. Kondakov, slov. filolog P. A. Lavrov, historik P. N. Miljukov. Výsledky této expedice dosud nebyly publikovány³⁾.

¹⁾ Nahoře na str. 38, ř. 12 zd. čti Kirjevských m. Kirjevých

²⁾ V prosinci r. 1879 byl přednesen v sezení ethnografické sekce císařské společnosti zeměpisné a výtisk v Izvěstijach řečené společnosti r. 1880, sv. XVI.

³⁾ Kondakov a Lavrov referovali o výsledcích této expedice, která měla pouze archaeologický účel, vyšetřiti totiž jednak vliv byzantský, jednak působení srbského a bulharského živlu hlavně v církevních stavbách, v císařské společnosti přátel starého písemnictví a umění

Čistě publicistický ráz má pojednání **Польский вопрос въ русской литературѣ** (B. Евр. 1880, февр., апр., май, окт., ноябрь), ve kterém byly kriticky rozebrány ruské názory a návrhy, projevované zvláště po posledním polském povstání. Pozoruhoden jest Pypinův článek-referát »Что дѣлается въ Болгаріи« (B. Евр. 1880, сент.) o knize Němiroviče-Dančenka o novém Bulharsku; tento spisovatel byl očitým svědkem ruskoturecké války, jako korrespondent novinářský, a po čtyřech letech vydal se do Bulharska, aby viděl, jak se země i poměry změnily, jaké dojmy zůstavila ruská administrace a j. Později r. 1891 promluvil Pypin ve B. Евр. ноябрь o německé knize Jirečkové o knížetství Bulharském a o vědecké publikaci bulharského ministerstva osvěty. Jiná pojednání jsou »Славянскій вопрос по взглядамъ И. Аксакова« (B. Евр. 1886, авг.) o prvním svazku sebraných spisů Iv. Aksakova, ve kterém byly sebrány články, pojednávající o slovanské otázce. O dalších svazcích spisů Aksakova referováno ve B. Евр. 1887, янв.

Větší význam literárně historický mají Pypinova pojednání »Меценаты и ученые Александровского времени« (B. Евр. 1888, okt., vyvolané knihou A. A. Kočubiinského o Šiškovu a kroužku hr. Rumjancova jakož i životopisem metropol. Jevgenije od E. Šmurla; dále »Обзоръ русскихъ изученій славянства« (B. Евр. 1889, apr., mай, iúнь) a »Русское славяновѣдѣніе въ XIX. ст.« (tamže iúль, авг., сент.). V onom ukázal Pypin, jakou měrou byly rozšířeny vědomosti o Slovanech v starém Rusku a ještě v XVIII. stol. V posledním počíná Pypin od prvních cestopisů ruských do zemí slovanských; rozbírá cestopis Bantyše-Kamenského do Srbska r. 1808, cestopisné knihy námořního důstojníka Bronevského, který s vojenským oddílem se vrácel z Terstu Krajinskem, Chrvatskem, Uherskem a Haličí do Ruska a do Petrohradu; dříve se blízce stýkal s lidem dalmatským, navštívil také Černou Horu, a vše, co viděl a slyšel, pečlivě zapisoval. Dále připomněl Pypin mimo jiné Kajsařovu a jeho pokus slov. bájesloví (1804). Konečně obrátil se k počátkům skutečného vědeckého studia slavistického, zastavil se u Karamzina, pokud se otázky o dělení slov. jazyků dotkl ve svých dějinách; potom u moskevské Společnosti dějin a starožitnosti, založené r. 1804, ve které byly poprvé postaveny vědecké otázky o »slovanském« jazyce asi Kačenovským, jehož přičiněním byla na moskevské universitě založena stolice »slovanského писемнищї«; i jinak snažil se tento zneuznávaný muž šířiti vědomosti o Slovanech a současné jich literatuře. Daleko více pro opravdu vědecké studium učinil kroužek učenců seskupený kolem hr. Ru-

в Petrohradě v dubnu r. 1901. Срв. Византійскій Временникъ VIII, str. 687, 704. Отчеты о засѣданіяхъ Общества любителей древней письменности въ 1900 - 1901 году, Спб. 1902, str. 33.

mjancova; z těch vynikli Vostokov, Kalajdovič, Köppen a j., se kterými počínají vlastní dějiny slov. filologie v Rusku. Dále dotýká se Šiškova a prvních styků ruských učenců a literátů se slovanskými. I jinaký, ne pouze vědecký zájem projevoval se pro Slovanstvo. Začal se poč. 20tých let XIX. stol. tvoriti i tajný spolek »Spojených Slovanů«, již titulem prozrazující svůj cíl. R. 1835 založeny na ruských universitách stolice pro slovanské jazyky, literatury a dějiny, a v těch dobách vysláni na západ a jih kandidáti nových stolic universitních: Bodjanskij, Sreznevskij, Preis a Grigorovič. Činnost a význam těchto mužů obšírně se oceňuje. Od nich Pypin obrátil se k činnosti mladších pokolení, žáků prvních professorů a žáků oněch žáků; zvláštní pozornost věnoval Hillerdingovi, dále P. A. Lavrovskému, Makuševu, A. A. Kotljarevskému, ke konci zvláště Lamanskému. Tak nalézáme v tomto spise Pypinově dějiny slavistiky v Rusku, ale ne pouhé líčení vývoje této vědecké discipliny, než také kritické úvahy o postavení jejím ve vědeckém a literárním životě ruském, ba i vůči veřejným proudům ruským. Pypin tu mimo jiné činí ruské slavistice výtku, že zůstala takřka výhradně filologii a archaeologii. Nevezmohla se na knihy o soudobém Slovanství, na př. o Čechách v 2. pol. XIX. stol., o soudobých politických poměrech Srbska. Není to ovšem thema pro vědeckou dissertaci, praví, »ale literatura nemá se skládati z pouhých akademických děl«. Kdežto cizi literatury jsou bohaty vážnými spisy, na př. o Balkánském poloostrově, ruská literatura jich nemá, ač má vážné spisy o jeho dějinách X. a XIV. stol. — K dějinám slavistiky v Rusku vrátil se Pypin ještě později, když přibyl nový materiál je osvětující, a promluvil ještě jednou o prvních slavistech od r. 1835 jakož též o Pogodinovi. *Новыя данные о славянскихъ дѣлахъ* (B. Евр. 1893, iюнь, юль, авг.). Tu třeba připomenouti ještě obšírný jeho životopis předčasně zemřelého slavisty A. A. Kotljarevského, přidaný ke 4. svazku jeho sebraných spisů (*Сочинения А. А. Котляревского IV.*, 1895, str. I—CL).

Spis pak Ant. Budiloviče »Общеславянский языкъ« přiměl Pypina, že se ještě jednou vrátil k tomu problemu: Теория общеславянского языка (B. Евр. 1892, апр., май). Konečně napsal ještě rozpravu *Изъ исторіи панславизма* B. Евр. 1893, сент., ve které pojednal za prvé o maloruském Cyrillo-Metodějském spolku Kostomarova a jeho přátel, o zajímavém ministorském aktě, sestaveném, když tajný tento »spolek« byl vyzrazen; za druhé o uvěznění Iv. Aksakova r. 1849, o názorech směle od něho písemně projevených, mimo jiné též o slovanské otázce, jakož i o poznámkách, které přičinil k nim car Mikuláš I.; konečně podán rozbor učení Iv. S. Aksakova, promluveno o rozkladě slavjanofilského učení a o zvláštním učení K. Leontjeva, které dovršujíc theorie bohoslovecké, jak je sestrojovali první slavjanofilové, končilo naprostým zavrhnutím všech ideálů a idejí všešlovanských

Na konci tohoto přehledu slavistických prací Pypinových, jeho prací týkajících se jiných slovanských literatur mimo ruskou, buďtež připomenuty ještě jeho článek »Тенденциозная этнография. В. Евр. 1887 янв., ve kterém posuzována pověstná theorie Duchiňského, když r. 1886 vystoupil Baudouin de Courtenay proti oslavám jeho jubilea zvláštní brošurkou, jakožto i hojná ozvěna, která nalézala až do novější doby i v literárních kruzích polských; článek obsahuje dále ještě několik poznámek o literárních poměrech polsko-maloruských, o polském »ukrajino-filství«. Pozoruhodna jest jeho úvaha o Sienkiewiczových historických čili, jak praví, »погádkовитѣ историкъи« románech B. Евр. 1888, февр. a jeho rozbor Arabažinova spisu o Kazimíru Brodzińském (ib. 1891, окт.). Soud ruského literárního historika o těchto románech proslaveného romanciera polského jest velice přísný. Vytýká jim manýru historických románů Dumasových, staví je do jedné řady jmenovitě s »Треми мушкеты́ри«. Základem jich jest apotheosa staré aristokratické řeči pospolité, která svědčí o nedostatku reálního názoru historického a o odpovídajícím tomu nedostatku historického realismu v provedení těchto románů. Celá historie jest vyplněna effekty takřka divadelního rázu. Vlastenecký tón románu »Онѣм и мецем« připomíná ruského romanopisce Zagoskina s tím rozdílem, že tento psal před padesáti lety a že s ním smířuje jeho patrná prostoduchost, čehož však naprosto není u Sienkiewicze; místo toho je očividna suchá podrážděnost a nechuť bliže se seznámiti s pravým stavem historickým. Při tomto románu poukázal Pypin na jeho kritiku se strany maloruského historika V. Antonoviče. Mimo to rozebral Pypin ještě »Потоп«.

VI.

Mezi těmito kritickými a publicistickými pracemi pěstoval Pypin stále podle určitého plánu své studie o dějinách ruského písemnictví. Vrátil se k nim, dokončiv spis o dějinách slovanských literatur. Roku 1880 vydal studii drobnou, ale hlubokého významu, vzácný příspěvek k literatuře ruských staroobrjadeců, rozkolníků: Старообрядческий синодикъ (Сборн. отд. рус. яз. sv. XXI, č. 1) a potom ještě v novém doplněném vydání r. 1883 ve sbírce Памятники древней письменности (č. 44), vydávané od Společnosti přátel starého písemnictví, s výslovně zajímavým úvodem a výkladem. Jest to literární památká na první pohled a pro laika snad málo cenná. Byla to jakási pamětní kniha všech mužů zasloužilých o církev, jakési martyrologium mučedníků rozkolnických, kteří dobrovolně se upalovali. Pypin chtěl tímto spisem dátí podnět k horlivějšímu studiu rozkolnického písemnictví, písemnictví velké a to nejryzejší části velkoruského lidu, jistě přes 15 milionů čítajici. A takým způsobem byl i tento neveliký

spisek důležitým příspěvkem k hlubšímu poznání ruského lidu. Mezi všeobecnou touto prací vědeckou a publicistickou neutuchal v Pypinovi nikdy zájem pro ono odvětví literatury napořad lidové, kterému byl věnován první jeho spis. R. 1887 vydal v publikacích připomenuté Společnosti přátel starého písemnictví ruské vzdělání nějaké povídky cizí: *Гисторія о гишпанскомъ шляхтичѣ Долториѣ*, jako příspěvek k dějinám zlidovělých povídek, a ukázal, že byla předlohou jiné »*Гисторія о российскомъ матросѣ*«, která byla dlouho pokládána za původní ruskou skladbu. Potom ještě r. 1888 v Moskvě vytiskl bibliografický seznam starých rukopisně šířených románů, pověstí, pochádelek, básní atd., zvláště ze XVII. a XVIII. stol. *Для любителей книжной старины. Библиографический списокъ рукописныхъ романовъ, повѣстей, сказокъ, поэмъ и пр.* (Издание любителей российской словесности). Tato rukopisná belletrie šířila se od XVII. stol., kolovala v obecenstvu ruském vedle tištěné literatury, tvořila jakýsi zprostředkovující stupeň k umělé literatuře XVIII. stol., klesala záhy do širších vrstev lidových a částečně zlidověla. Má tedy pro literární historii nemalou důležitost. V knížce Pypinově byl dán poprvé úhrnný přehled této větve literární práce ruské, která jest roztríštěna ve množství rukopisů po veřejných i soukromých knihovnách. Byly tu staré rytiřské romány, jako Magelona, Melusina i náš Brunevský, hojně jiné povídky, jichž předlohy dosud nejsou zjištěny, známé romány XVII. stol., romantické i sentimentální, vedle toho proniká Telemak, hojně v 1. pol. XVIII. stol. překládaný, a konečně dokonce mezi těmi rukopisy vyskytují se překlady »Ztraceného ráje« Miltonova, Erasma Roterdamského »Chvaly bláznovství« (Похвала глупости), dokonce překlady Aeneidy, Iliady a Batrachomyomachie, a to dříve, než vyšly tiskem.

VII.

Od r. 1881 začal Pypin uveřejňovat ve Věstníku Jevropy řadu statí, více a více v jistém systematickém pořádku, o počátcích a vývoji ethnografických studií ruských, tiskl je tam do r. 1888, a potom znova je zredigovav a místy značně je doplniv vydal monumentální dílo *Исторія русской этнографіи* ve čtyřech silných svazcích 1890—92. V prvních dvou svazcích podány byly všeobecný přehled studií o národě a dějině národního velkoruského, v III. sv. dějiny národního maloruského, v IV. sv. dějiny studií o Bělorusech a o Sibiři.

V této době, kdy Pypin spisoval své články o dějinách ruského národního vývoje, měl v dubnu r. 1885 v císařské zeměpisné společnosti přednášku o »úkolech ruského národního vývoje«. Vyšla tiskem v *Извѣстіях импер. рус. географ. общества* sy. XXI. str.

480 sl., a něco obšírněji ve *Běst. EBr. 1885, apr., maí*. O přednášce této budíž nám dovoleno říci několik slov, neboť ukazuje, kam ruská ethnografie do té doby dospěla. Pypin konstatoval tu, že při všem bohatství ruské literatury národopisné jsou ještě nadmíru neúplné zprávy právě o národnosti panující, o plemeni velkoruském, o centrálních jeho sídlech, a yyslovil tu celou řadu desiderat. Rádo se mluví, praví, o mohutnosti vlasti ruské, o millionech ruského národa, zaujmajících něpřehledné kraje, hotových k veliké úloze v budoucnosti, ale tomu všemu příliš málo odpovídají vědecké práce věnované výzkumu tohoto národa. Anthropologický jeho výzkum pokročil ještě příliš málo — anthropologická věda ruská skládá se pouze z otázek. Požaduje, aby na universitách především od zástupců některých disciplín (literární historie, jazykozpytu, právnických věd) byla připravována řada sil, které by uměly potom systematicky sbírat národopisný materiál, přesně pozorovat život lidový. Žádá, aby se založily zvláštní orgány sloužící sbíráni a studiu látky národopisné, zvláštní časopisy; aby se zřizovala musea národopisná po větších městech mimo obě residenční města, dosavadní národopisné sbírky v musejích ústředních aby systematicky se doplňovaly, aby se pořádaly sjezdy národopisné a nové expedice národopisné zvláště do centrálních sídel plemene velkoruského, která jsou poměrně mnohem méně prozkoumána, než pohraniční kraje západní a sídla neruských kmenů. Mnohá tato desiderata jsou splněna: od r. 1889 vycházejí dva zvláštní časopisy ethnografické, ze kterých zvláště moskevské, *Этнограф. обозрение*, velmi zdatně si vede. Jiná desiderata ovšem splněna do skrovné ještě míry; v novější době působením akad. A. A. Šachmatova zorganizován výzkum dialektů, a při tom sbírají se též národopisné materiály, jmenovitě písni, pohádky, přísloví a j. Ke sjezdům ethnografickým dosud nedošlo, ani v rámci archaeologických sjezdů nedobyl si národopis ruský zvláštního vydatnějšího zastoupení.

Obracíme se nyní k »Dějinám ruského národopisu«, spisu asi nejmonumentálnějšímu ze všech prací Pypinových.

Ruská věda národopisná jest, podobně jako tato věda vůbec též na západě, věda mladá; rázu skutečně vědecké discipliny byla v Rusku teprv od 40tých let XIX. stol. Pokusy o hlubší poznání lidu, jeho života duševního a reálního, sahají ovšem do dob starších, zájem pro široké vrstvy obecného lidu projevoval se zajisté již dávno před tím, do XVIII. stol. sahají sbírky písni a pohádek lidových, zapisování jich dalo se dosti samostatně bez přímého vlivu západoevropského; vznikající národní uvědomění již v XVIII. stol. věnovalo pozornost životu lidu selského, a s ním postupovaly snahy ne-li po zrušení, tož aspoň po uvolnění, po ulehčení pout nevolnických. Jisté výsledky pro poznání lidového života měly také ony vědecké expedice uspořádané pod vedením akademie věd v prvních letech XVIII. stol. A tak Pypinovy »Dě-

jiny ruského národopisu« počínají výličováním prvních počátků studií lidopisných a vlastivědných vůbec. Nezustávají však tyto »Dějiny« pouze v těsných rámci speciální vědy, neobmezují se na pouhé vypisování postupu a vývoje těchto studií v určitou disciplinu vědeckou, na pouhé líčení dějin této vědy, než líčí vzájemné působení tradic lidových, života lidového a jeho blubšího poznání na vývoj literatury krásné, souvislost vztuštajícího zájmu pro obecný lid se životem sociálním a politickým, s rostoucím uvědoměním společnosti, intelligence; líčí, jaké zároveň se ujímají různé názory o poměru života lidového k životu společnosti, veřejnosti, národního a státního celku, o poměru kultury lidové ke kultuře zevropštělé společnosti, o potřebách obecného lidu a t. d. Vzrůstá takto tento spis Pypinův v jakousi kulturní historii ruskou, v dějině národního uvědomění. Kritickým svým stanoviskem k literárním a veřejným poměrům staví se kniha tato po bok ostatních jeho spisů. Probírá různá stanoviska k »národnosti«, jak nabývala platnosti ve veřejném životě, ve světě oficiálním, v táborech literárních, stanoví opravdový význam »národnosti«, potírá národní šovinism, který se projevoval namnoze v jednostranném posuzování »národností« a do jisté míry podával ruku snahám retrográdním a obskurním. Dotýká se takto kniha hojně vážných otázek, důležitých pro každého intelligenta ruského. Poukazuje mimo jiné opětne na velmi fěžké postavení, které měla literatura a zvláště vědecká práce v Rusku: nikdy se netěšila plné svobodě, vždy se nalézala pod dohledem a bohužel míváli příliš často tento dohled lidé nevědomí, historie vědy obrací se zhusta v jakousi martyrologii ruské mysli (srov. sv. I, str. 357 sl.), nebývaly ani možné úplnější sbírky tradic lidových, na př. z Daljovy sbírky přísloví ruských škrtla censura na 8000 čísel, na čtvrtinu celé sbírky. Tím větší byla zásluha literatury, že za takových překážek bureauratických uměla vystopovat a uchraňovat nejlepší své ideály (I, 48). A tak jest i tento spis v jistém, v nejlepším toho slova smysle, tendenční, jest článkem v celé řadě vědecké a publicistické činnosti Pypinovy, hlasatelem jeho programu osvícenského, pokrovkového a rovněž národního, bojovníkem za volný rozvoj života vědeckého, neobmezovaný úzkoprsými předpisy policejními. Kniha tato nebyla určena pouze pro úzký kruh specialistů, kabinetních učenců, než jako všecky spisy Pypinovy měla na zřeteli intelligentní čtenářstvo vůbec. Pypin chtěl tímto svým spisem v kruzích čtenářských co nejrozšířejších šířiti vědomosti o historickém vývoji vědy, která jest nad jiné blízká každému vzdělanci.

Kritika vytýkala i tomuto spisu »žurnalismus«, tak zvláště A. I. Sobolevskij (Ж. М. Н. IIp. 1891, sv. 273, str. 430 sl.), ale Pypin odpovídaje jemu (B. Ерп. 1891, anpr.), důvodně ukázal na neblahé následky příliš »učeného« slohu, zvláště literárně historických prací ruských, který zavínuje, že kniha se uzavírá

širším vrstvám, třebas by pojednávala o předmětu vzbuzujícím obecnější zájem, a takto plní jednostranně svůj úkol. Opětne vytýkán mu »журнализмъ тона и сужденій«, jednostrannost a strannickost, přílišné vychvalování jedných a snižování druhých, nerovnoměrnost a j., zvláště od V. I. Lamanského (*Живая Старина* I, seš. 2, str. 218 sl.). Než i přísní tito kritikové, stojící na jiném zásadním stanovisku, uznávali a vyznávali, třebas poukazovali na některé mezery, že nikdo tak dokonale neovládl celou tu látku jako Pypin. A jeho umění určovati a charakterisovati spisovatele a jich díla, vybírat z nich nejdůležitější místa jest začasté takové, že by dělalo čest kterémukoliv z učenců ruských, připomněl A. I. Sobolevskij.

Užší rámce národopisu překračuje Pypin nejčastěji v I. a II. sv., ve kterých podává přehled studií »нárodnosti« a ličí vývoj národopisu velkoruského. Za to drží se přesněji předmětu samého v ostatních dvou svazcích, ač se zvláště v III. sv. dotýká všeobecných otázek, na př. maloruských snah po zvláštním literárním a kulturním životě a jich poměru k literatuře a kultuře »всего« ruského národa (str. 327 sl.), o kterýchžto otázkách Pypin psal již předtím. Zaujímá v této věci jakési střední stanovisko. Uznává, že ruští Haličané jsou povinni vzdělávat svůj rodný jazyk, ale dodává, že by měli také pěstovati úzký svazek se všeruskou, obecně ruskou literaturou. »Обecně rускá« jednota mohla by být silnou oporou místnímu ruskému životu, mohla by jí poskytovati podporu veliké duševní a mravní síly, které přese všecky obtíže a bědy svého vývoje nabyla ruská literatura a věda v nové době; sousední, de facto lehko srozumitelná, bohatá literatura může poskytovati hotový rozsáhlý obsah, kterýž silami pouze jediné místní národnosti vypracovati nelze; a věčná závislost ve vyšších otázkách na literatuře cizojazyčné (na př. německé) nemohla by leč jevit se ve vnitřním úpadku národa. Pypin opírá se tomu, aby maloruská literatura se srovnávala s dánskou neb holandskou. Poměry jich jsou velice rozdílné. Co nejvážnějším faktorem literárního vývoje jazyka jest jeho význam státní... »Рускý jazyк, правда, není ještě světový, ale každým způsobem jest to nejobsáhlejší a obsahem nejbohatší literatura slovanská, a rozšírují-li se v nejnovější době poetická díla její a přispívá-li ruská věda již samostatně k vědě evropské, to myslím, mohly by s prospěchem posloužiti těž Haličanům: pro ně bylo by přirozenější přimknouti se k tomuto sprízněnému hnutí, než mítí potřebu ve »světové literatuře« cizího jazyka, kteráž ohromné většině bude přece nedostupná a spolu bude mítí tísňivý vliv na slabou národnost.¹⁾ (str. 327 sl., 335). Tím došli jsme se dů-

¹⁾) Tytéž myšlenky byly podrobněji rozebrány v kritice Ohonovského »Дějin ruské literatury« Вѣтн. Евр. 1890, сент., v něm překladě Arch v f. slav. Phil. XIII, str. 434 sl., též ve zvl. otisku ve Lvově A. Пыпинъ О »Истории литературы русской« д-ра Ом. Огоновского.

ležitě jedné části spisovatelské činnosti Pypinovy, kterouž šíře probírati nemůžeme na tomto místě, ač by tuším nebyla nezajímavá pro nás právě pro posouzení našich poměrů česko-slovenských. Oč jest český národ a jeho literatura slabší než ruský národ a jeho literatura, o tolik jsou též Slováci i se svými sňahami literárními slabší než Malorusové.

V úvodní kapitole díla svého dovozuje Pypin these své často hájené o nutnosti přijetí evropské vzdělanosti pro ruský národ, a že právě evropská vzdělanost vedla k důkladnému studiu země i národa. O vzdělání národa, o mravní a materiální jeho osvobození zasazovala se právě společnost XVIII. stol., proniklá evropskou vzdělaností. V úvodě určen dále úkol, jaký má historie národopisu: látkou jeho jsou názory lidu a život jeho; přehled historie jeho jest zároveň přehledem pokroků, jaké učinilo vědomí národní. Ve všeobecném přehledu studií ethnografických od prvních zásvitů kritiky státního a národního života v XVII. stol. až do učení slavjanofilského, mysticko-konservativního, a učení západnického, reálně progressivního, kterýžto přehled podán v 1. kap., vyloženo jest zásadní stanovisko Pypinovo: má-li se státi »národ« rozhodujícím principem, musí být vysvobozen z temnoty jej obklopující, a to zmůže pouze svoboda a osvěta, nikoliv mystika a návrat »domů«. Po této první kapitole, která tvoří vlastně také ještě úvod, počínají vlastní »Dějiny ruského národopisu«. V těchto vyličeno nejdříve, jak se utvořila propast mezi »společností« a »národem«, t. j. vlastně lidem, a ukazuje se, že hlavní příčiny toho leží v sociálních poměrech, v nevolnictví (»крѣпостничество«), jež se utvářelo již před dobou Petrovou, ve feudální Rusi moskevské. V šlechtě XVIII. stol. byly živy ještě starodávné tradice; šlechta sdílela s obecným lidem tytéž pověry, zvyky, obyčeje, názory, libovala si v poesii lidové: na jejích dvorcích hlavně tvorily se písň, kteréž pak se šířily mezi obecný lid, a dnes jsou zapisovány jako »ryzi, výtvory ducha lidového«, co nejnovější studie lidové poesie stále jasněji dokazují¹⁾.

Z této šlechty vyšel záhy proud, který se obracel proti pseudoklassicismu, zjednával lidovým tradicím platnost v litera-

Издание редакции »Черв. Руси«, 1890, str. 47. Одповѣдь списователю: Мoseму критикови. Вбѣдовѣнь А. Пыпинови на его статью »Особая история русской литературы«. Написавъ Дръ. Омелянъ Огопновскій. У Львовѣ. 1890, str. 47. — Následkem této kritiky rozešel se také Pypin s ukrajinofilskými kruhy v Rusku, nikterak také nechápal podle svědectví M. Hruševského tak široce »národní ideu ukrajinskou«, neschvaloval zvláště onen široký program, jak byl v novější době načrtnut oněmi kruhy, které našly své střediště ve lvovské Vědecké společnosti jména Ševčenkova. Srv. nekrolog Pypinův z péra M. Hruševského Записки наук. товар. ім. Шевченка, т. 62, Misc. str. 4 sl.

¹⁾ Srv. В. Чернышевъ, О нѣкоторыхъ говорахъ Тверского, Клинского и Московского уѣздовъ, str. 122 sl. »Гдѣ сложена народная пѣсня« (Сборникъ отд. русск. яз. и слов. Имп. Акад. наукъ т. LXXV.).

tuře, a na sklonku třetí čtvrti XVIII. století písňě, pohádky i pověry »lidové« pronikly do tisku. Záhy počínají studia vlastivědná, za Petra Vel. podniknutý vědecké expedice po Rusku a Sibiři až do Kamčatky, jež vedli zprvu učenci cizí, hlavně němečtí, ale záhy vystřídaly je domácí sily, které vzešly namnoze z obecného lidu. V cestopisech těchto prvních ruských učenců, Lepechina, Ozereckovského, Inochodcova uložena namnoze cenná pozorování národopisná. Vedle těchto učenců z lůna akademie věd vyslaných přispívají i samoukové ku pronikavějšímu poznání rodného kraje. Do téže doby sahají počátky ruské historiografie, zprvu činnost Němce G. Fr. Millera, záhy již domácích sil; nejschopnejšího z nich, Boltina, uvádí Pypin na důkaz, že přijmouti západoevropskou vědu nikterak neznamenalo podlehnouti cizotě, vzdáti se národního rázu, než jak naopak jí buzena práce kritická, vedoucí k uvědomění osobitosti národní. Právě tento Boltin, dovolávaje se autorit západních, bojoval proti převaze vlivů cizinských, toužil po tom, aby se mohla v Rusku samostatně, vlastními svými silami šířit osvěta, a byl zároveň jedním z průkopníků idejí o osvobození lidu selského, následuje myslitele hlavně francouzské, Rousseaua, dovozoval, že napřed třeba učiniti svobodnými duše otroků, potom teprve jich těla. S tímto uplatňováním národního rázu začal se zároveň uplatňovati živý ruský jazyk v písemnictví a zapuzovati znenáhla církevně slovanské živly ze spisovného jazyka. V 5. kap. líčí Pypin práce o jazyku, péči o slovníky a první pokusy bibliografické a literárně historické. Tak jest tu podán úplný přehled vši historicko-filologické práce ruské v XVIII. stol. Zásluhou té doby bylo zvláště, že pochopila nutnost studií ethnografických. Nedosáhlo se ovšem valných výsledků, s dnešního našeho hlediska vědeckého, ale na tehdejší poměry byly to úspěchy velmi značné, a do jisté míry tehdejší ruští ethnografové předstihli západoevropské, tak zvláště v zájmu pro čistou poesii lidovou, jak výslově připomíná Pypin (I, 204). Od 6. kap. (str. 203 sl.) počínaje líčí se vývoj vědecké práce za doby Alexandra I. Kritisuje se především působení Karamzinovo; jmenovitě vytčeno, že se neuměl probrati ke správnemu pochopení poměrů selských, neuměl zaujmouti náležitého stanoviska k nevolnictví, a značně ustoupil staršímu Radiščevu, který ve svém proslaveném »cestopise« podal rázovité obrázky z hlubin života lidu selského. Pypin kritisuje dále význam romantismu, který přibližoval básníky k lidu: Žukovskij skládá pod vlivem německých romantiků ruské ballady, do veršů vkládá pohádky ruské, stará se konečně o sbíráni písní a tradic lidových. V té době začíná vznikat úspěšná práce archeologická, organuje se studium starého písemnictví — kroužek hr. Rumjanceova, Kalajdovič; tento vydal mimo jiné starou sbírku epických písní ruských Kirše Daniilova r. 1818, předeslav mu pojednání o ruské epice, první toho druhu. Budí se zájem pro jiné národy slovanské, navazují se s nimi styky literární, Vostokov

klade znamenitým svým spisem o staroslov. jazyce úhelný kámen srovnávací grámmatice slovanské. Po vylíčení této historicko-filologické práce rozbírá se podrobně činnost předních ethnografů v I. polovici XIX. stol. Naděždin, o němž pojednáno v 7. kap., teprve v pozdější části svého života věnoval se ethnografickým studiím, a jako člen ruské zeměpisné společnosti, založené r. 1846, stal se předním organizátorem sběratelské činnosti ethnografické, sestaviv první program ethnografický. Jako literární kritik, předchůdce Bělinského, bojoval pro rozvoj opravdu ruské literatury národní proti romantismu a vlivu byronskému. Sledoval novější literární hnutí západních a jižních Slovanů a domníval se, že ruský jazyk možno obohatovati studiem slovanských jazyků. Dále probírána sběratelská činnost Sacharova, přísně odsuzována jeho činnost vydavatelská, neboť Sacharov dovoloval si nejenom opravovati texty písni, než dokonce vymýšleti a padělati pohádky. Výše cení se práce Snegireva o příslivích, svátečích, obřadech národních a c prostonárodních obrázcích; zvláště pak činnost Daljova, korunovaná monumentálním slovuškem živého jazyka velkoruského a velkolepu sbírkou příslovi a pořekadel ruských. Připomenut konečně ještě Vadim Passek, který valnou pozornost věnoval národopisu jakož i archaeologii ve svých proslulých »Poznámkách z cest«, mnoho přemýšlel o Slovanství i Rusku a vyslovil myšlenky, které nedlouho potom byly od slavjanosilů zpracovány v celý systém. V obou dalších kap. I. sv. opouští Pypin národopisné studium, obírá se přehledem prací, které vyšly na poč. 40. let z kroužku idealisátorů staroruských dějin, vášnivých odpůrců západní Evropy a reformní činnosti Petrovy; kříž zároveň útisk vši literární práce se strany úřední, který ochranoval, ba i znemožňoval pouhé vydávání národopisného materiálu. Charakterisuje význam některých historiků toho směru, zvláště Saveljeva-Rostovceva a Moroškina, kritisuje slovanské fantazie posledního, dává Pypin výraz svému známému nazírání na poměr západní Evropy k Slovanům: »Západ přitahoval a přitahuje Slovany různým způsobem — ne pouze násilím, na které může odpovidat násilí, než i mohutným vlivem skutečného vzdělání, nebývalým vývojem věd a osvěty, — a tento vliv by mohlo Rusko přemoći pouze tím, že by činně vstoupilo na tutéž cestu, volným a širokým vývojem sil národně společenských, — toho však právě dosud není« (str. 372). V poslední (11.) kap. křížen vliv národního živlu a života ruského na vývoj literární, na Puškina, Lermontova, Gogolja. Ale ti nedotýkali se reálních poměrů, ve kterých žil a strádal ruský lid, anebo chovali se k nim chladně; takéž Dalj ve svých povídkách z lidového života ruského. Tyto struny o nevolnictví a o vzdělávání lidu naladil teprve Turgeněv.

V II. sv. křížen nejdříve převrat, který nastal ve studiích historicko-filologických a zvláště národopisných v letech 40tých hlavně působením německých universit a jich předáků, Jakuba

Grimma, Niebuhra, Savignyho na učený dorost ruský, posílaný na západ. Nejdříve (v kap. 1.) liší se činnost historiků tou doboou vystupujících, Solovjeva, Kavelina, Kalačova, Zabělina. Do téže doby spadala kritická a publicistická činnost Bělinského, Hercena, Granovského a j., která upravovala půdu velké sociální reformě, zrušení nevolnictví. V 50. letech po nastoupení Alexandra II. na cárský stolec počala velká doba vnitřních reforem, život literární začal se bujně rozvíjeti, nastala také usilovná činnost vědecká, nemalou měrou právě v studiích ethnografických. Filologickou práci v širším smyslu slova toho vznitil v akademii věd Sreznevskij a mimo jiné vzpružil zájem pro tradice lidové; neméně čílý ruch zavlažl v zeměpisné společnosti ruské v Petrohradě a ve společnosti pro dějiny a starožitnosti při universitě moskevské. Zhovu, a to se strany officiální, pořádány vědecké výpravy do různých krajů ruských a pověřovány přední literární sily, jako Ostrovskij, Pisemskij a j.: Vědomosti o tradicích ruského lidu netušenou měrou byly v těch letech rozmnoženy; od Pavla Rybnikova objeveno ruské epos v severních krajích těšící se ještě úplné sile životní, tak že vzbudilo až pochybnosti v strízlivých učenecích kruzích akademických. Vystoupili jiní ještě horliví sběratelé tradic lidových, Pavel Iv. Jakuškin, P. V. Šejn; hluboká svoje studia života lidu ruského počínala v těch dobách Sergěj V. Maksimov. V týchž 50. letech zahájeno vědecké studium tradic lidových, a tyto počátky jsou těsně spojeny se jménem Th. Bulslajeva, který svou rozsáhlou činností vědeckou v jazykozpytě, v literární historii, ve folkloru jakož i studiu umění nabyl význačného titulu ruského Grimma. Ethnografickým pracím tohoto muže věnována jest 3. kap. V následující 4. kap. oceněna práce jiného vynikajícího pěstitele těchto studií, A. N. Athanasjeva.

V 5. kap. ličena činnost mladších a při tom oceňováno ještě oživené studium staré literatury ruské, zvláště Tichonravova (skromně uvedl tu Pypin vlastní své práce petitem), dále Kotljarevského, Potebnje a konečně Stasova, který hleděl vysvětlovati ruské epos pomocí asijského, o čemž podrobněji promluveno později v 8. kap., str. 246 sl. Od této úže s národopisem souvisící práce obrací se Pypin v 6. kap. k historiografii a vyličuje její vývoj v těchto letech, ovšem pokud souvisel s národopisem, se studiemi »národnosti«, národního rázu ruského. Ve výkladech o původu a počátcích ruského národa, o významu a rázu moskevského cárství, o reformaení činnosti Petrově a jejích důsledcích střetli se silně zástupcové obou protichůdných táborů literárních. Odtud přešel Pypin k rozboru učení slavjanofiského a k hlavním jeho zástupcům. Neprobral však systematicky toto učení, nevyličil jeho genesi, nepodal ani rozbor činnosti předních jeho reprezentantů, jako Ivana Kirjejkovského, Chomjakova, Samarina, než pojednal pouze o Konstantinu Aksakovu (v 7. kap.). Po tomto exkursu vraci se Pypin k vlastnímu předmětu v kap. 8., probírá

v ní novější sbírky písni lidových, Kirjejského, Hilferdinga, Barsova, rozbírá studia o epické poesii zvláště, jako L. Majkova, O. Millera, Bezsonova a Stasova; v další pak 9. kap. rozebrány poslední práce ke sklonku XIX. stol. Alexandra Veselovského, V. Jagiće a stručně připomenuty práce jiných mladších učenců. V 10. kap. podán všeobecný přehled vlastivědné práce ruské za posledních desítiletí a radostně konstatován skvělý její rozvoj a pokrok. Ethnografické studie tak široce se rozmožly, že žádná evropská literatura, snad mimo německou, nemůže poskytovat takového množství sebraného materiálu (str. 325); tu stručně registrovány také práce o zvyčích a obyčejích, o právních názorech lidových, o sociálním životě lidu, jeho poměrech hospodářských atd., kteréžto literatuře Pypin věnoval příliš malou pozornost. Poslední kapitola II. sv. zapadá opět více do literární historie a do literární kritiky. Vypisuje se v ní, jak v dilech literátů vystupujících od počátků 50. let si zjednával větší a větší platnost reální život širších vrstev ruského národa, jednak stavu kupeckého, jednak lidu selského. Líčil, jak se také v kritice (zvláště u Dobroljubova) cenilo nejvíce pravdivé a svěží líčení života lidového, jak realismus se stupňoval až v naturalismus: jediným účelem стала se bezohledná pravda. Z toho směru vyrostla pak dále škola, která začala v prostém lidu shledávat ideál, tendenčně klásti proti sobě intelligenci proti massám lidu selského, proti vyšším, »pokaženým« třídám svérázné, »mrvně nepokažené« vrstvy lidové, a kázati splynutí s massami prostého lidu. Kritikou toho směru, t. ř. »narodničestva« a předních jeho zástupců Meljnjkova, Lěskova, Glěba Uspenského, Zlatovratského v poslední 12. kap. uzavírá se II. sv. a končí dějiny ethnografie velkoruské. Se svého liberálně doktrinářského a osvícenského stanoviska odsuzuje Pypin přísně tento směr, neboť ukazujíc domnělé vady civilisace, dokazujíc rozvratný prý vliv její, stává se tato literární škola volky nevolky pomocnicí reakce. A tak vyznívá aspoň tato část spisu Pypinova silně publicisticky, nabývá sama určité tendenčnosti.

Mnohem přesněji drží se Pypin užšího pojetí ethnografie ve sv. III., líčícím vývoj ethnografie maloruské¹⁾ a ve sv. IV., ve kterém jsou vypsány dějiny národopisného výzkumu Bělorusů a konečně Sibiře. Řidčeji zasahuje se mimo tento rámec, u některých vynikajících učenců podány leda úplnejší náčrtky jich činnosti, tak na př. u Kostomarova, Kuliše a j.; zvláště obšírnější vypisuje se historiografická práce prvého, charakterisují se

¹⁾ Články o tomto předmětu vytisklé napřed ve Вѣт. Евр. vyučily polemickou odpověď Jak. Holovackého Замѣтки и дополненія къ статьямъ г. Пыпина . . . Русскій Вѣтникъ 1886 ноябрь (potom Вильна 1888, str. 87), ve které jest několik nebevýznamných zpráv o polských sběratelích a vydavatelích mruš, písni a vůbec o literárních poměrech haličských Malorusů, jmenovitě vůči Polákům. Srv. odpověď Pypinova ve Вѣт. Евр. 1887, янв., str. 440 sl.

všeslovanské tužby jeho, které měly na vytváření jeho životních osudů tak závažný vliv. Rozbíráje vývoj národopisného výzkumu obou západních větví ruských, dotýkal se Pypin častěji práce, kterou na tomto poli konali zvláště Poláci, a obíral se tu pak hlouběji poměry Poláků k Malorusům a Bělorusům, jakož také poměry těchto k Velkorusům, k officiálnímu Rusku a ke snahám všeruským. Tu všude Pypin dává ovšem na jevo své humánní a liberální smýšlení a své názory, že v »úspěchu místního života v různých krajích Ruska se zakládá záruka zdravého, močného rozvoje veřejného života, národnosti jakož i státu« (III, 173), vystupuje takto proti násilnějším snahám centralistickým. Dotkl se také poměru Ruska k Polsku a poukázal na to, jak škodlivě působí rusko-polský spor na mezislovanské poměry vůbec, srov. IV, str. 135. V závěrečném slově (IV, 453—457) připomenuta jest stručně řada desiderat, o kterých Pypin obšírněji pojednal v statí, o níž jsme se nahoře již zmínili. Tu ne bez jistého oprávněného sebevědomí, dvojnásobně vzácného u tak strízlivého a kritického učence, konstataje Pypin do jisté míry samostatnost ruské práce vědecké a literární: jak poetický realism tvoří značnou měrou samostatný výsledek a zásluhu ruské literatury, tak zájem na studiu lidu, který téměř nerozlučně se spojil s účastenstvím na těžkém materiálním postavení širých vrstev lidových, zvláště nevolnických, rozvíjela se samostatně a přirozeně, zvláště od konce XVIII. stol., při prvních úspěších osvěty. Ukazuje se na těsnou souvislost studií národopisných zvláště s historií, neméně s vývojem literatury krásné, a vůbec na jich velký význam sociálně politický. Tím způsobem se znenáhla odstraňovala ona propast, která kdysi dělila »společnost« od »lidu«, a stále více staví se reální vědomosti a možnost zdravého idealismu na místo theoretické libovůle. V pracích ethnografických jeví se obzvláště veliký morální význam, který vždycky na konec připadá vědě. Velké své dílo pak uzavírá Pypin vyznáním víry, že »s dalšími úspěchy lidovédy bude vyrůstat mravně společenské a národní uvědomění«.

Zároveň sestavil Pypin, jako zvláštní doplněk pro specialisty, Systematický přehled ruské vědecké literatury národopisné. Doufáme, že po smrti jeho ujmě se tohoto díla ruská akademie věd a opatří takto ethnografum velice potřebnou, ba nezbytnou knihu pomocnou.

Kritika činila velkému tomu dílu různé výtky závažnější, v celku i v jednotlivostech. Poukazováno na to, že téměř výhradně rozebrány práce týkající se tradic lidových, jedně pouze části národopisu, a to té, která byla nejbližší literárnímu historikovi. Práce, týkající se otázek historicko-geografických a anthropo-geografických jakož dálé zvyků a obyčejů lidových, velice značnou měrou ustupují do pozadí. O studiu reálné ethnografie obydíl, krojů atd. se hrubě ani nečiní zmínka. Proti tomu možno

zajisté důvodně namítnouti, že tomuto odvětví národopisu byla do té doby, do 80. let XIX. století, věnována ještě velice malá pozornost, a hlavní zájem absorboval duševní život lidový, jeho tradice, v tomto odvětví činený největší objevý, odkryt neočekávaně hojný materiál a tento materiál vzbuzoval hlavně zájem učenců. Nepopíratelná jest zajisté nesouměrnost ve zpracování obromné literatury národopisné, někdy věnována přílišná pozornost vůbec vývoji věd historicko-filologických, líčena činnost učenců, historiků a j., kteří s národopisem v užším slova toho smyslu neměli co činiti; široce rozvírána souvislost mezi literaturou krásnou a postupem studií lidovědných, líčen hlubší, sociální jich význam. Přísný odborník, specialista-professor zajisté by nikdy tím způsobem nebyl napsal dějiny své vědy. Než právě v tomto širokém pojímání národopisu, lidovědy, v líčení její souvislosti s celou oblastí historicko-filologických věd, — «история возможна только въ союзѣ съ этнографией» napsal Pypin, II, str. 168 — jejich reflexů na vývoj literatury vůbec, v oceňování sociálně politického významu této vědy, ve vytýkání její souvislosti s postupujícím národním a sociálním uvědoměním leží veliká cena, skutečný význam díla Pypinova.

Se zvláštní pozorností sledoval později Pypin ještě studium tradic lidových, zvláště ruského eposu, obširně jednal na stranách Вѣст. Есп. o pokusech Vsevoloda Millera ukazovati iranské prameny epických písni ruských (В. Евр. 1892, июнь), zvláštní zájem projevoval dalším studiím Alexandra Věselovského (ib. августъ).

VIII.

V těch letech, ve kterých tiskl své příspěvky k dějinám ruské lidovědy a vlastivědy ve В. Евр., a v letech, když tyto své jednotlivé články sebral a zpracoval ve velký svůj spis »Dějiny ruského národopisu«, t. j. po celé desítiletí od počátků let 80tých do počátků let 90tých, psal a tiskl Pypin ještě řadu jiných článků literárně historických, kritických a publicistických. O některých jeho příspěvcích k dějinám slovanské filologie, o jeho článcích o slovanské otázce a pojednáních literárně historických z té doby zmínili jsme se již nahoře na konci oddílu V. a v oddile VI. Budiž nám dovoleno aspoň stručně ještě připomenouti hlavní a důležitější jeho statí literárně historické od polovice 80tých let. Menší měrou věnoval svou pozornost starším dobám ruského písemnictví. Stále ji poutal mohutný zjev Petra Velikého a velká řada otázek spoutaných s reformátorskou činností Petrovou: sem hledí článek Новый вопросъ о Петре Великомъ (В. Евр. 1886, май), vyvolaný knihou V. Golceeva o Zákonodárství a mravech v Rusku XVIII. století, a knihou Kostomarova o Petru V.; dále До-Петровское преданіе въ XVIII-мъ вѣкѣ (ib. 1886, июнь, йоль), o ro-

měrech protestantských a katolických cizinců v cárství moskevském před Petrem V. (B. Евр. 1888 янв.), ještě později napsal Peterъ Великій въ народномъ преданії (ib. 1897, авг.), Путешествія за границу временъ Петра Великаго (ib. сент., окт.) a referoval o knize Waliszewského o Petru Vel. (ib. дек.). Bylo to ovšem dále XVIII. stol., jež stále zajímalo našeho literárního historika. Když L. Majkov vydal r. 1886 »Cestopis po ruském severu« P. Iv. Čeliščeva z r. 1791, někdejšího školního druhu Radiščevova, ocenil Pypin tohoto nově zjeveného spisovatele XVIII. stol. v delším článku (B. Евр. 1886, окт.). Delší pojednání věnoval proslulému spisu Bilbasova o Kateřině II. (B. Евр. 1890, июль), později r. 1896 ještě nově vydaným historicko-politickým spisům a tendenčně zbarvenému fantastickému »cestopisu« kn. Ščerbatova, idealisátora starých dob moskevských a odpůrce reforem Petrových (B. Евр. 1896, ноябрь). Nejvíce ovšem učinil předmětem svých studií a úvah kulturní a literární dějiny doby nové, XIX. století: ocenil novější vydané memoiry o době Alexandra I. (B. Евр. 1887, дек.), promluvil o Gribojedovu (ib. 1890, янв.), o Batjuškovu (ib. 1887, сент.), o Puškinovi (ib. 1887, янв. o vydání spisů Puškinových pod redakcí Merozova; окт., ноябрь »Новая объясненія Пушкина«, zvláště o sociálně politických názorech básníkových a j.), o Lermontovu (ib. 1891, сент.), o Poležajevu (ib. 1889, мартъ), o literárních kroužcích v letech čtyřicátých podle vzpomínek Fetových (ib. 1891, апр.), později ještě podle životopisu Pogodiňova (ib. 1897, апр.), o Valerianu Majkovu (ib. 1892, февр.), o P. V. Annenkovu (ib. 1892, мартъ), o době předcházející reformy Alexandra II. podle paměti Iv. Aksakova (ib. 1893, май), o kritiku Šelganovu (ib. 1891, май), o Saltykovu (ib. 1889, июнь, окт., ноябрь, дек.). Další úvahy věnovány význačnějším zjevům v literární historii ruské, dějinám nejnovější ruské literatury od Skabičevského (ib. 1891, июль), téhož dějinám ruské censury (ib. 1892, ноябрь); proslulému spisu vic. de Vogué o ruském románu (ib. 1886, сент.): ruský kritik vytkl franc. essayistovi, že poznal příliš málo skutečný vývoj ruské literatury, takže rozkvět její v novém románu od Gogolja až do Tolstého a rozvoj literatury vůbec vykládá zcela chybně, zbytečně poukazuje na čistý arijský ráz ruského národa, na domněle bližší jeho souvislost s buddhistickými Arijei-Indy, zbytečně utíká se k přespříliš vzdáleným, nadmíru pochybným, málem směšným výkladům. Ale jinak s velkým uznáním přijímá ocenění ruských předních romancierů se strany de Vogué a kvítuje ne bez oprávněného a hrdého sebevědomí úspěchy, jichž se dodělala novější ruská literatura v západní Evropě: »tyto úspěchy potvrzují pouze naše dávné mínění o jejím významu, a proto jsou zajímavé pro nás«. Mimo to promluvil Pypin ještě o druhém vydání spisu Alexeje Veselovského O vlivu západoevropském na ruskou literaturu (ib. 1896, окт.), kterýžto spis

právě nejdříve se tiskl ve Вѣст. Европы r. 1881—82. Velice pozorně sledoval Pypin literární školu, t. ř. »narodníky«, promluvil o Levitovu (Вѣст. Евр. 1884, августъ), hájil tu myšlenku, že tato škola nevynalezla snad nějakých nových idejí, než pokračovala pouze energičtěji ve směru, který zahájily předchozí generace literární 40tých a 50tých let, při čemž mohli se stoupenici nové školy těšiti z větší svobody tiskové, mohli otevřeněji a směleji pojednávat o sociálních otázkách, jichž dotýkati se za doby panování Mikuláše I. sotva se dovolovalo. Ovšem také tito noví literáti, kteří vzešli z nižších vrstev národních, tito t. ř. »raznočincí«, vynikali hlubší znalostí lidu ruského, jeho potřeb, tužeb a žalů nad své předchůdce z kruhů šlechtických a aristokratických. Zvláště pak Levitov nikterak nebyl spisovatelem pozdějšího »narodnického« slohu a směru, neshledával v lidu onoho idolu, nespatoval v jeho životě oněch ideálů, jako pozdější sloupové této školy. Tytéž kritické názory projevil Pypin v článku »Народность а народничество«, vyvolaném knihou A. Skabičevského o »narodnicích« (В. Евр. 1888 февр.). Potom promluvil ještě zvláště o Zlatovratském (ib. 1891, февр.), o Glěbu Uspenském (ib. 1891 мартъ), o Karoninovi (ib. 1893, апр.), a rozebral znova theorii této školy »narodničestva« (ib. 1892, окт., 1893, февр.).

Nesmíme konečně zamílet jeho charakteristiku rusských, t. j. velkoruských spisů Ševčenkových, které byly teprve r. 1888 vydány tiskem — spatřoval v nich zajímavé doplnění a objasnění jeho poesie maloruské — (В. Евр. 1888, мартъ), jakožto i jeho článek »Zvláštní ruský jazyk«, t. j. o spisovném jazyce, který vytvářela t. ř. staroruská škola v Haliči (В. Евр., 1888, ноябрь), ve kterém rozebrány povídky Vlad. Chyljaka.

Mimo to psal Pypin ještě různé publicistické úvahy obyčejně pod různými šírami, jimiž označoval také hojně své příspěvky do kritického oddílu Věst. Jevropy. O těchto nemůžeme se ovšem zde šířiti, nechtice, ba ani nemohouce zde psátí úplný životopis A. N. Pypina, poněvadž se nám k tomu nedostává všech potřebných pomůcek. Ostatně i v těchto publicistických článcích (na př. Вопросъ о народномъ искусствѣ В. Евр. 1882, февр., мартъ, май) vysloveny tytéž myšlenky i názory, kterých hájil Pypin ve svých spisech vědeckých, stejně rozhodně vystupoval proti theorii o »odtržení« vzdělaných tříd od lidu, jakožto domnělém zrazení národních principů a j.

(Dokončení.)

Daktylský rhythmus v básních Bezručových.

Podává Karel Wenig.

V nejnovější době stal se v mladé literatuře české zajímavý pokus užívat v básních rhythmu daktylského. Byl to pseudonymní básník Bezruč, který ve sbírce svých básní¹⁾ vedle obvyklých trochejů a iambů užil hojnější měrou i daktylu. Krok jeho vzbudil pozornost v kruzích nejmodernějších, které unaveny rhythmickou jednotyárostí dosavadního veršování hledají patrně osvěžení v tvarech méně obvyklých. Můžeme tak souditi z rozmluvy, kterou měl E. Chalupný s básníkem Březinou (viz Přehled I, 678). Tento vyslovil prý se s nadšením o Bezručovi, o obsahu i formě jeho tvorby. Poukazoval prý na užití daktylu v jeho verších a rozhovořil se o významu toho rhythmu v protivě k iambu. Poněvadž za příkladem Bezručovým půjdou snad i jiní mladí, nebude nezajímavovo sledovati, jak si počinal při kompozici daktylské tento neznámý básník.

Jest známo, že v antické poesii stopa daktylská může být nahrazena spondejskou (— —). Čeština však spondejů nemá, proto musí připustiti za ně trocheje (— ○), má-li se na př. napodobiti přízvučně antický hexametr. Bezruč neskládá sice hexametry, přece však nahrazuje daktyl trochejem, zvláště často na konci verše. Uprostřed verše jsou trocheje velmi řídké (viz na př. v b. 24 verš: v písek jsem kles, noc vpila se v oči). Básně Bezručovy udržují tedy všude čistý ráz daktylský.

Jednotlivé stopy daktylské tvoří Bezruč celkem dle obvyklých pravidel.²⁾ Nejčastěji vytvořen je daktyl slovem trojslabičním s následující slabikou přízvučnou (na př. z dýmečky obláčky vypouští), nebo slovem dvojslabičním a jednoslabičním, za nímž následuje slabika přízvučná (na př. sivý a tichý jak starý stryk). Tyto dva způsoby jsou nejčetnější, takže ostatní případy, které dále uvedeny budou, tvoří oproti nim nepatrnou menšinu. Vyskytuje se ještě tyto případy:

Někdy vytvořen je daktyl -ze tří slov jednoslabičních, z nichž první má hlavní přízvuk a po posledním stojí slabika přízvučná. Na př.: Můj stryk byl ptáčníkem vášnívým.

Vyskytuje se také případy, že daktyl je vytvořen slovem jednoslabičním s následujícím dvojslabičním, za kteroužto sku-

¹⁾ Vydány byly v knihovničce »Času« čís. 35, pod názvem: Slezské číslo (1903). Abych si usnadnil citování, označuju jednotlivé básně čísly dle pořadu, v jakém za sebou následují, počinaje básní: Červený květ (značka: b. 1) až po básni: Čtenáři veršů (b. 31).

²⁾ Poučení o tom poskytují: O. V(aňorný): Návrh pravidel českého hexametu přízvučného. (Naše Doba III, 1896, 501 n.) J. Král: O přízvučném napodobení starověkých rozměrů časoměrných. (Listy fil. XXV, 1898, 1 n.)

pinou stojí pak přízvučná. Že slovo jednoslabičné může mít v podobném postavení dosti značný přízvuk, potvrzuje Král (str. 32). U Bezruče je přízvuk ten tak silný, že zatlačuje přízvuk následujícího slova dvojslabičného. Tak měří básník v strofické básni 8 slova: dříme tam, ne v duši mojí, jak následuje: — oo — oo — oo, což dochází potvrzení ve všech souhlasných verších ostatních strof. V básni 20 mívá verš druhý všechn strof tvar — oo — oo — oo, a ve strofě šesté jsou na tom místo slova: sivý jak myš, ticho hledí, která se také tak musí měřit, zvláště když verš rýmuje se s veršem: krotký drozd na stole sedí. — Můžeme připustiti pro uvedenou skupinu míru daktylskou v případě, že jednoslabičné slovo má silný přízvuk větný. Není-li podmínka ta dodržena (jako v uvedeném verši z b. 20), musí se verš takový považovat za chybný. Nedoporučuje se též klásti dvě, ano i tři takové skupiny za sebou. Tak na př. v b. 8 slova: měl z čeho, ten baryř z Frydku, měří Bezruč — oo — oo — oo (jako v ostatních strofách) a rýmuje verš ten s veršem: bobatec jakých pořídku. Nebo v básni 15 slova: Co pleteš, co třeštíš? — Tvůj synek jsem — rýmuje B. s veršem: Sepjalo ručky: Své děcko si vem, a naznačuje tak míru: — oo — oo — oo — .

Jiné volnosti dopouští se básník při předložkách jednoslabičných. Týto splývají, jak známo, se svým pádem v jedno slovo a přejímají jeho přízvuk.

Toto pravidlo zachovává však B. jen z časti, a vyskytuje se u něho případy, před nimiž Král (str. 30) varuje, že totiž předložka přízvuk ztrácí a přepouští jej slovu hlavnímu.

Tak na př. měří B.:

- v b. 19 slova: mohlo po děvčeti býtí } — oo — oo — oo
- v b. 20 > kačky do svobody pustil } — oo — oo — oo
- v b. 20 > stryk se za ušima poškrábal } — oo — oo — oo
- v b. 20 > smutek si nesou za výslužku } — oo — oo — oo

Že v uvedených případech měří B. způsobem naznačeným, ovšem nesprávným, o tom svědčí vždy souhlasná místa ostatních strof.

Jiná zvláštnost veršování Bezručova záleží v tom, že skupinu slova dvojslabičného a trojslabičného měří — oo — oo.

Uvádím tyto doklady: v b. 4: plynou spolu; hleděl v kolébku; děvče z Těšínska, v b. 8 ještě otázka; gorna Maryčka; jakých pořídku, v b. 15: sněhem zaváto, v b. 24: lsbá Medusa. Stejně měří i slova: dešt se nechytné (b. 21), jak jde řemeslo (b. 20), jdu na robotu (b. 22). — Uvedená míra je se stanoviska mluvy spisovné chybná, poněvadž prohřešuje se proti zásadnímu pravidlu o českém přízvukování. Myslím však, že básník, pocházející ze Slezska, řídil se v těchto případech přízvukem lokálním, na který snad měla vliv polština. V této zvláštnosti by však B. neměl býti následován.

Můžeme-li pro uvedenou zvláštnost najít vysvětlení v přízvuku lokálním, nemůžeme naprosto vysvětliti některé špatné verše. Básníkovi tanulo na myslí jisté schema tak silně, že vmeštnal do něho stejný počet slabik beze všeho ohledu na správné přízvukování. Uvádím jen tyto případy. V básni 4 měří B. slova: miluje a zná — oo — a rýmuje je se slovy: nerobil blázna! V b. 8 slova: Tož zaprosil měří — oo —, a rýmuje s nimi slova: do noei pil. V b. 22 verši: při Dunaji strmí paláce odpovídá verš: chléb s uhlím beru si do práce, což ukazuje, že básník měřil tu, jako v ostatních strofách:

— oo — oo — oo .

Zmiňuji se ještě o míře slov pětislabičných, která dosud není ustálena. Vaňorný (str. 607) rozeznává přesně slova složená a nesložená. Slova složená chce děliti dle složek (na př. národní-pisný: — oo — oo, ale prosto-národní — oo — oo). Měření slov nesložených pokládá za nejisté a neustálené a proto nechce stanoviti žádné přízvukování za pravidelné a závazné a připouští tedy míru: — oo — oo i — oo — oo. Naproti tomu Král (str. 29) rozhoduje, že (až na jisté případy) slova pětislabičná, složená i nesložená, mají přízvuk hlavní na první a vedlejší na čtvrté slabice. Tvoří tedy tak zv. adonius — oo — oo. Bezruč přidržuje se jednoduchého pravidla Králova a měří vesměs — oo — oo. (Na př. v b. 14.: blyskavohelmý, v b. 30 shasínající.) V b. 29 měří slova: na Děhylovo a Dobroslavice — oo — oo — oo — oo. I složku ze slova dvojslabičného a trojslabičného, kterou bý Vaňorný měřil — oo — oo, měří — oo — oo ve verši běloperutná (a havěť — oo — oo — oo, což se rýmuje s veršem: ptáčata robte si závěř).

Jednotlivé stopy druží se ve větší celky, ve verše (anticky kola). U Bezruče nejčastěji (jako u starých!) vyskytuje se verš o čtyřech stopách (tetrapodie) s poslední stopou úplnou nebo neúplnou.

Příklady:

daleko, daleko za hory přešlo (b. 29)
barbarů v půlkruhu postoupil tém. (b. 25)

Kromě toho však nacházíme i verše

a) o dvou stopách s poslední stopou úplnou nebo neúplnou.

Na př.: k vítězství přítel (b. 28)
až bude růst. (b. 26)

b) o třech stopách s poslední stopou úplnou nebo neúplnou.

Na př.: ze zadu zaskočen zrádcem (b. 25)
dlouho jsem Caesaru žil (b. 24).

c) o pěti stopách s poslední stopou úplnou nebo neúplnou.

Na př.: tisíce číšavých očí jak pochodně svítí (b. 25)
znám já vás, hrabata, znám já vás, knížata, znám. (b. 25)

d) o šesti stopách:

Na př.: rudý mne políbil anděl, štíť z ruky do země padá (b. 25).

Před verše těchto tvarů předráží Bezruč někdy jedno-slabičné bezpřízvučné slovo, tak zv. předtaktí (anakruse). V básni 28. stojí anakruse několikrát před veršem pětistopým na př. ve verši: když pozdvihnou prapor a pohnou se v útoku vzhůru. Básně 3. má anakrusi ve všech verších. Příklady jsou v celku hojně.

Co se způsobu týče, jímž různé, právě uvedené verše sdruženy jsou ve větší celky, pozorujeme u Bezruče mnoho zajímavých úvarů, které mají analogie v básních antických.

Básně 4. složena je celá z lýchž veršů (pětistopých), jež řadí se k sobě prostě netvořice žádných skupin rhythmicckých. V antické terminologii slují takové básně ποίηματα κατὰ στίχον.

Často užívá básník skladby strofické. Vyskytuje se tyto tvary:

a) Básně 20., 21. a 31. skládají se z opakujícího se dvojverší ve tvaru:

— oo — oo — oo Na př. počátek b. 20.
— oo — oo — oo Můj stryk byl ptáčníkem vášnivým.
— oo — oo — oo Chytal a prodával drozdy.

b) V básních 8., 15. a 19. opahuje se dvojverší tvaru:

— oo — oo — oo — Na př. počátek b. 8.
— oo — oo — oo — Po letech, po letech v rodnou mou ves
— oo — oo — oo — vraci mne životá příval.

V obou uvedených případech seskupuje Bezruč vždy po dvou dvojverších v čtyřřádkovou strofu, jako to bývá také v básních Horatiových. (Viz na př. carm. I. 7.)¹⁾

c) Básně 17. má čtyřřádkové strofy ve tvaru:

— oo — oo — oo — Jeden skok na levo, po všem, je po všem.
— oo — oo — oo — Černé tvé vlasy se na skále chytly,
— oo — oo — oo — bílé tvé ruce se zbarvily krví,
— oo — oo — oo — s Bohem buď, Marýčko Magdonova!

d) V básni 1. opakuje se třikrát strofa:

— oo — oo — oo — Za temným oknem, v květníku sivém
— oo — oo — oo — hrubý a špičatý mračil se kaktus.
— oo — oo — oo — Jednoho jitřa
— oo — oo — oo — červený z lodyhy vyrazil kalich,
— oo — červený květ.

¹⁾ Básně 22. složena je ze čtyř strof ve tvaru a), za nimiž následují tři strofy ve tvaru b).

e) Báseň 29. skládá se ze čtyř strof:

Odro jsem přešel. A na Střebovice,
na Děhylovo a Dobroslavice,
žlutý lán řepky mi zalehl cestu,
skřívánčích písni jsem počítal ke stu,
buďzdráva, má zem! Tiše svou dýcháme řečí,
sekeru v ruce kdos za stromem klečí,
na modré straně je Hučín.

Strofický útvar měl asi básník na mysli též v básní 28. Vídíme tu dvě strofy po 6 verších. První čtyři verše jsou v obou strofách úplně stejné. Druhé dva verše mají sice v obou strofách stejný tvar, ale co do postavení jsou přemístěny. Je to jakási volnost, která nepřekvapí u moderního básníka, jenž nebyl vázán tak přísnou responsí jako básník starý. Proto také s anakrúsi nakládá Bezruč velice volně a předrazí ji někdy v některé strofě, ač v souhlasných verších ostatních strof není.

Ostatní básně složeny jsou astrofický, a nacházíme v nich různě velké verše daktylské ve volném pořádku.

Zvláště často vyskytují se čtyřstopé verše daktylské promíšené jinými menšími verší (na př. v b. 24 a 27), což velice upomíná na oblíbené v řecké tragedii anapaestické systémy, v nichž převládá tetrapodie anapaestická.

Ze všeho, co bylo právě vyloženo, vyplývá, že naší básničí, vyvarují-li se některých zvláštností rhythmiky Bezručovy, mohou najít v básních jeho dosti popudu k obohacení české rhythmiky úsilnějším pěstováním rhythmu dakytského.

Archiv literárně historický.

XIV

Z korrespondence hr. A. F. Mitrovskeho.

Podává dr. V. J. Nováček.

(Dokončení.)

Kr. česká Společnost nauk oznamuje Antonínu Fridrichovi hraběti Mitrovskému, že ho hodlá zvoliti svým čestným členem.
(1833, 28. dubna.)

Hochgeborener Graf!
Euer Excellenz!

Die Statuten der beinahe seit 50 Jahren bestehenden gehorsamst gefertigten k. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften verpflichten dieselbe, erhabenen Männern, welche durch ihren

Schutz die Wissenschaften besonders im Vaterlande befördern und durch hohe wissenschaftliche Ausbildung ausgezeichnet sind, durch die Aufnahme als Ehrenmitglieder der Gesellschaft ihre Hochverehrung und Dankbarkeit zu bezeugen. Euer Excellenz haben nicht nur die Vorzüge der hohen Geburt mit dem unsterblichen Ruhme der Gelehrsamkeit und des wissenschaftlichen Wirkens auf das glücklichste vereinigt, sondern auch auf dem erhabenen und einflussreichen Standpunkt, an welchem sich der Überblick aller wissenschaftlichen Anstalten der Monarchie vereinigt, und von welchem der mächtigste Schutz, die kräftigste Beförderung des nützlichen Wissens ausströmt, so vieles für Wissenschaften und Künste Nützliches in der grossen österreichischen Monarchie gewirkt, dass die späteste Nachwelt ihre Dankverpflichtung fühlen und das Gethane nie vergessen wird. Die gehorsamst gefertigte Gesellschaft wäre daher einstimmig hoch erfreut, wenn Euer Excellenz zu erlauben geruhen, dass sie zur Wahl Euerer Excellenz als Ehrenmitglied schreiten dürfe, und bittet die Äusserung dieses ehrfurchtsvollen Wunsches als einen Beweis der tiefgefühlten Hochverehrung und Dankbarkeit gnädigst aufzunehmen.

Prag, 28. April 1833.

Prof. Joseph Steinmann,
der Zeit Director.

Dr. Math. Kalina v. Jäthenstein,
Secretair.

Die gehorsamst gefertigte Gesellschaft unterfängt sich, ihre herausgegebenen neuesten Werke Euer Excellenz zu verehren.

Neueste Abhandlungen 2 Bände, Scriptores rerum bohemiarum 3. Band, Würdigung der alten böhm. Geschichtschreiber, Biographie Dobrowsky's:

Král. česká Společnost nauk Antonínu Fridrichovi hraběti Mitrovskému posílá diplom čestného členství. (1833, 29. května.)

Hochgeborener Graf!
Euer Excellenz!

Dem Beschluss der k. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften vom 28. April l. J. zu Folge, beeile ich mich das Diplom derselben, welches Euer Excellenz als Ehrenmitglied verehret, ehrfurchtsvoll zu überreichen, indem Euer Excellenz in dem gnädigsten Schreiben vom 21. Mai l. J. die Gesellschaft mit der Erklärung der Annahme dieses Diploms zu beglücken geruhten. Möge unsere Gesellschaft lange das grosse Glück geniessen, Euer Excellenz als hochverehrtes, erhabenes Mitglied zu besitzen.

Geruhen Euer Excellenz unserer wissenschaftlichen Anstalt Hochdero gnädigsten Schutz stets zu schenken; dessen sie sich

durch nützliche, zweckmässige Thätigkeit immer würdiger zu machen sich eifrigst bestreben wird.

Ich unterfange mich, das Programm der neuesten Preisaufgabe der Gesellschaft beizuschliessen.

Ich ersterbe in tiefster Ehrfurcht

Eurer Excellenz

unterthäufigst gehorsamster

Dr. Math. Kalina v. Jäthenstein,
Secretair der K. b. Ges. d. W.

Prag, 29. Mai 1833.

Antonín Beck Antonína Fridricha hraběte Mitrovského prosí za podporu sbírky pramenů k dějinám práva na Moravě, již připravuje k tisku. (1841, 11. října.)

Euere Excellenz!

Je mehr ich die hohe Gnade zu würdigen weiss, welche mir Euere Excellenz durch eine herablassenden Aufnahme zu Theil werden liessen, und je mehr ich durchdrungen bin von der Theilnahme eines so erlauchten und sachverständigen Kenners an meinem literarischen Unternehmen — desto tiefer geht es mir zu Herzen, meine Absicht nicht so beurtheilt zu sehen, wie ich es wohl gehofft hatte. Mein ganzes Streben in diesem Gebiethe, das sich eben jetzt in Resultate zu formen beginnt, wäre gelähmt, vielleicht für immer vernichtet, wenn ich nicht hoffen könnte, mich vor Ew. Excellenz zu rechtfertigen, und mir den hohen Schutz, dessen sich jedes vaterländische Werk von Ew. Excellenz zu freuen hat, auch für meine Arbeiten zu erbitten.

In Mähren, und zwar in einem Theile, wo nur mährisch gesprochen wird, geboren, hatte ich während der Studien die Muttersprache beinahe ganz vergessen; aber frühzeitig auf die Geschichte dieses Landes hingewiesen, musste ich mir später mit vieler Mühe die Kenntnis derselben wieder verschaffen; denn Ew. Excellenz wissen besser als irgend jemand, dass ohne Bekanntschaft mit der Sprache, welche ehemals hier sowohl im Umgange als in den Geschäften allgemein war, keine historische Forschung über dieses Land möglich ist. Deshalb habe ich auch insofern innige Neigung für diese Sprache, als ich besorge, dass mit ihrem gänzlichen Erlöschen auch der Schlüssel zu der noch bei weitem nicht genug bekannten Vorzeit unseres Vaterlandes verloren ginge, in welcher doch alle die grossen und berühmten Geschlechter, die jetzt noch den Thron umgeben, mit ihren glorreichen Erinnerungen wurzeln. In dieser Beziehung dürfte es ratsam sein, bei Veröffentlichung einzelner Dokumente und urkundlichen Mittheilungen

aus der älteren Zeit die Original-Sprache beizubehalten, indem der Skepticismus der Gegenwart allenthalben auf die Quellen zurückzugehen zwingt und alles mit Urkunden belegt haben will.

Anders gestaltet sich die Sache freilich, sobald es sich um Mittheilungen der aus der Forschung entspringenden Resultate handelt. Diese können füglich nicht anders, als in einer gelehrt oder einer weit verbreiteten lebenden Sprache, also lateinisch, deutsch oder geschrieben werden, wenn sie hinlänglich bekannt und gemeinnützig sein sollen. In dieser Beziehung handeln einige böhmische Literatoren den Interessen ihres Landes geradezu entgegen, indem sie streng wissenschaftliche Werke in der böhmischen Sprache bekannt machen. Wenn mir aber Ew. Excellenz gnädigst erlauben, meine Absicht näher zu beleuchten, so hoffe ich mich von dem Verdachte derselben Sprachmanie zu reinigen.

Seit mehreren Jahren arbeite ich an einer Darstellung des ehemaligen Rechtszustandes in Österreich, namentlich in Mähren, der zwar für das praktische Leben gar keine Geltung mehr hat, aber doch vom historischen Interesse sein dürfte. Ich sehe nun bei dieser Arbeit, dass die Materialien dazu allenthalben zerstreut sind, und dass ohne einen bedeutenden Vorrath solcher Bausteine an ein gründliches Werk kaum gedacht werden könne. Zudem ist die Verfassung der Rechtsgeschichte eines Landes eine mühevolle, jahrelange Arbeit, welche oft die Kräfte eines Einzelnen übersteigt. Ich fühle also die Nothwendigkeit, vor allem die Materialien dazu, d. h. öffentliche und Privat-Urkunden, Gerichtsbriebe, landläufige und landständische Verhandlungen, so weit sie sich für meinen Zweck eignen und in das bereits durch die Munificenz Ew. Excellenz begründete Diplomatarium nicht passen, zu sammeln, zu ordnen, und nachdem ich bereits einen Verleger dafür gefunden hatte, heftweise herauszugeben; aber nicht als Zeitschrift, sondern als geschlossenes Werk von solcher Stärke, als es nothwendig geschienen hätte, um eine systematische und vollständige Rechtsgeschichte Mährens darauf zu erbauen. Sie sollen nur als pieces justificatives dienen für die im Hauptwerke selbst ausgesprochenen Ansichten, Schlüsse und Resultate gerade so wie die Urkunden — Beilagen bei allen grösseren historischen Werken — freilich schliesst man diese gewöhnlich dem Hauptwerke an; aber ich hatte besondere Gründe, sie vorauszuschicken, die ich Ew. Excellenz offen darzulegen für meine Pflicht erkenne. Erstens sind diese Mittheilungen an sich von hohem historischen Interesse und könnten immerhin als selbstständiges Werk bestehen. Zweitens hat mich die Herstellung des richtigen Textes aus schlecht geschriebenen, verwitterten Manuscripten, die Vergleichung mehrerer Exemplare solcher Dokumente, die Erklärung veralteter, meistens schon unverständlicher Ausdrücke und Sprachformen wirklich grosse Anstrengung gekostet — und drittens muss ich besorgen, wenn ich diese Arbeit nicht bald der Öffentlichkeit übergebe, dass

mich einer von den Prager Literatoren der Mühe enthebt und mich um die Frucht meines Strebens bringt, wie in der That Palacky bereits angefangen hat, sein auf Kosten der böhmischen Stände erscheinendes Archiv zur Herausgabe alter Rechtsquellen zu benützen.

Da diese Materialien im Original durchaus in mährischer Sprache geschrieben sind, hielt ich sie als ehrwürdige Denkmahle der Vorzeit für unantastbar und folgte streng der in denselben enthaltenen alten Sprachform. Eine deutsche oder lateinische Übersetzung davon hätte grosse Schwierigkeiten, indem so viele ganz unverständliche und unübersetzbare termini technici darin vorkommen. Zudem war ich der Meinung, dass diese Materialien in ihrem ganzen Umfange nur dem von Wichtigkeit sein könnten, der sich mit Forschung in diesem speciellen Gebiete befasst; dem grossen Publicum, meinte ich, dürfte nur die aus diesem Schacht gewonnene Ausbeute vorgelegt werden. Aus eben dem Grunde und der äusseren Gleichförmigkeit wegen glaubte ich, auch Vorrede und Anmerkungen in derselben Sprache wie das Original geben zu können. Indessen bin ich keineswegs abgeneigt, darin einer höheren Belehrung zu folgen. So sehe ich selbst ein, dass in Betreff des bedeutendsten Werkes dieser Art, nämlich der Knihá Towaczowská, ein anderes Verfahren stattfinden sollte. Diese dürfte wohl nicht mehr als blosses Material, sondern als selbstständiges Werk behandelt und auf eine Art herausgegeben werden, dass sie der deutschen und andern Nationen bekannt werden könne. Ob dieses durch eine vorausgeschickte Abhandlung in deutscher Sprache, oder eine zur Seite stehende Übersetzung, oder auf welche andere Art zu geschehen hätte, das muss ich der hohen Einsicht Ew. Excellenz überlassen und begnige mich mit der ergebendsten Versicherung, dass ich alle meine Vorarbeiten zur Herausgabe, dieses werthvollen Buches, wie überhaupt alle meine geringen Kräfte Ew. Excellenz gehorsamst zu Gebote stelle und dass ich zum Beweise meiner tiefsten Ergebenheit in den hohen Willen Ew. Excellenz mein ganzes literarisches Streben auf die Weise einzurichten bereit bin, die Ew. Excellenz als hocherleuchteter Staatsmann und der gründlichste Kenner der Literatur für die wirksamste und gemeinnützigste zu befinden geruhen. Bei allem wird mir die Geschichte des Landes, welches Ew. Excellenz selbst mit gerechtem Stolze zu den Seinigen zählt, immer die Hauptaufgabe bleiben und, wenn ich hier und da auch Böhmen zu berücksichtigen und zuweilen sogar in die altslawische Vorzeit zurückblicken zu müssen glaube, so geschieht es nur, weil man sonst kaum im Stande wäre, auf dem Felde der Literatur für Mähren den Rang zu vindiciren, der diesem Lande im österreichischen Staatsverbande und namentlich Böhmen gegenüber gebührt.

Indem ich es gehorsamst gewagt habe, Ew. Excellenz diese umständliche Erläuterung meines Vorhabens darzulegen und die

höhern Dingen bestimmte Aufmerksamkeit Ew. Excellenz über die Gebühr in Anspruch zu nehmen, kann ich mich nur damit einigermassen entschuldigen, dass es nicht aus persönlichen Motiven geschehen ist, sondern zum Besten einer Sache, die, wenn sie eines hohen Schutzes bedarf, dessen vielleicht nicht ganz unwirth ist und die Theilnahme eines hochsinnigen Gönners auf ihre Weise dadurch lohnt, indem sie den ruhmvollen Nahmen desselben von Geschlecht zu Geschlecht trägt.

Euer Excellenz

tiefgehorsamster
allerunterthänigster

Anton Beck,
Erzieher des Fürsten
Schwarzenberg.

Liběgitz in Böhmen, den 11. Oktober 1841.

*Antonín Beck Antonína Fridricha hraběte Mitrovského prosí,
aby směl pro své vydání knihy Tovačovské užiti rukopisů
nacházejících se v jeho držení (1842, 2. července.)*

Euere Excellenz!

Als ich vor einiger Zeit die besondere Ehre hatte, Euerer Excellenz mündlich meine Absicht vorzutragen, das bekannte mährische Rechtsbuch, die sogenannte Knihha Towaczowská, durch den Druck zu veröffentlichen, glaubte ich zu bemerken, dass dieses Unternehmen an sich Euerer Excellenz keineswegs missfällig sein dürfte, und nachdem ich die Grundsätze, welche Euere Excellenz damals gegen mich auszusprechen die Gnade hatten, als die erste Richtschnur bei der Herausgabe dieses Werkes anerkenne, so wage ich es unterthänigst, um diejenige Unterstützung zu bitten, ohne welche das Buch gar nicht oder nur mangelhaft erscheinen könnte. Nachdem ich nämlich bereits mehrere Handschriften, die mir bis jetzt zugänglich waren, verglichen habe, sehe ich mich nun genöthigt, eine Reise nach Mähren anzutreten, um dort an Ort und Stelle noch mehrere solche Vergleichungen vorzunehmen.

Unter den bisher bekannten Exemplaren sind die im Besitze Euerer Excellenz befindlichen so wichtig, dass sie schlechterdings nicht übergangen werden können, und ich erlaube mir demnach in tiefster Ergebenheit Euere Excellenz um die huldvolle Erlaubnis zu bitten, dieselben an Ort und Stelle unter der üblichen Controle zu dem bezeichneten Zwecke zu benützen. Die seltene Liberalität, mit welcher Euere Excellenz jedem literarischen Unternehmen entgegenzukommen pflegen, lässt mich hoffen, dass

auch diesem für die Geschichte Mährens so wichtigen Werke jene gnädige Rücksicht zu Theil werden dürfte, welche allein den Unternehmer ermuthigen kann, die mit einem so ernst wissenschaftlichen Werke verbundenen Mühen und pekuniären Opfer bereitwillig zu tragen.

In unbegränzter Ehrfurcht

Euerer Excellenz
tief-unterthänigster Diener
Anton Beck.

Wien, den 2. Juli 1842.

Úvahy.

Attilio De-Marchi: Il culto privato di Roma antica.

II. La religione gentilizia e collegiale. Con 9 tavole. U. Hoepli, Milano 1903. Str. IX a 189. Za 8 lir.

Spis tento tvoří druhou část díla o soukromém kultu starořímském, jehož první část, vyslá r. 1896, pojednávala o náboženství v životě domácím. Část, o níž jednáme, rozdělena jest na dva oddíly. V prvním probrána jest zajímavá, ale pro nedostatek zpráv velmi nesnadná a kusá stať sakrálních starožitností římských, kult rodový. Ze zpráv starověkých snaží se spisovatel nejprve nastínit kulty oněch rodů, u nichž máme dosvědčeno ctění zvláštních božstev, jako byli Potitii a Pinarii, Nautii, Horatii, Julii, Aurelii, Claudii, Valerii. Dále pojednává o božstvech společných všem rodům, o společných pohřebištích příslušníků jednotlivých rodů, o právech týkajících se kultu rodového, jako jest detestatio sacrorum a alienatio sacrorum a konečně o obřadech, posvátných místech a kněžích v kultu tom. Při kusém stavu zpráv našich odkázán jest spisovatel často na domněnky; možno říci, že počíná si celkem střízlivě a kriticky, ale přec leckdy nelze s ním souhlasiti. Tak na př. odmítoutu jest domněnku o italském charakteru Herkulově, vyslovenou na str. 8 (srv.: Wissowa, Religion und Kultus der Römer, str. 220). Též nelze dokázati mínění, že by kult Larů (Lar gentilitatis nebo Genius loci, Genius gentis) byl společný všem rodům; jak soudí spisovatel na str. 47. Dále přehlédnuto, že otázka, zda palatinští Luperkové zvali se Quintiliani nebo Quinctiales, jest rozhodnuta nápisem C. I. L. VI, 1903 v ten smysl, že členové kollegia toho sluli Quinctiales.

Lépe daří se spisovateli v druhé části spisu nadepsané: *Il culto collegiale*; neboť tu četné zprávy zvláště nápisné podá-

vají hojnou látku a opora. Stanoveny tu různé druhy společenstev římských a učkázáno, jak všechna jízce spojena jsou s kultem některého božstva. Zvláštní výklad věnován jest společenstvům, která se seskupila výhradně k vykonávání jistého kultu, jejich poměru k státu římskému, jejich rozkvětu za doby císařské, kdy cizí kulty, zvláště Isídin a Mithrův, pronikaly vltězně světem římským. Ale nejen tato kollegia, s účely výslovně náboženskými, nýbrž i rozmanitá družstva jiná měla svá ochranná božstva; možno je pokládati za jakési malé církve se zvláštnimi slavnostmi a kulty. Výkladem o různých formách kultů těch vzhledem k bohům i mrtvým příslušníkům kollegia, o kněžstvu a zachovaných zbytcích posvátných staveb a pohřebiš kollegií, koně zajímavý oddíl tento. Cena jeho spočívá hlavně v stálém zdůrazňování náboženské stránky jednotlivých družstev a v přehledném usporádání bohatého materiálu nápisného. Také první organizace církve křesťanské, v mnohem podobná římským kollegiím, dochází tu náležitého povšimnutí.

Devět tabulek k textu připojených podává vyobrazení některých zachovaných památek, týkajících se kultu kollegií římských,

O. Jiráni

Friedrich Cauer: Ciceros politisches Denken. Ein Versuch. Berlin. Weidmann, 1903. Str. VI a 148. Za 3·60 mk.

K četným spisům, jež obírají se osobou Ciceronovou, přibyl spis Cauerův, nikoli zbytečně. Dosavadní literatura sestává většinou ze dvou extrémních směrů: z nadšených přátel a zapří-sáhlých odpůrců. Na jedné straně Mommsen a Drumann (contra), na druhé Zielinski a Schneidewin (pro). A přece nebyl Cicero z těch duchů, o kterých pěkně bylo řečeno, že budí buď obdiv nebo odpor. Cicero byl význačný typ eklektika. že však přece mohl vzniknouti prudký spor o význam jeho, toho přičiny jsou mnohé. Můžeme uvésti aspoň některé. Jedna zakládá se právě na jeho eklekticismu. Vyzdvihneme-li a seslímme-li ty neb ony rysy jeho povahy, docílíme obrazů naprostě nestejných. Kromě toho Cauer dobře podotýká, že jest velmi obtížno v ohromné spoustě rhetorických a advokátských frásí, jimiž řeči a spisy Ciceronovy oplývají, odkrýti projevy skutečného smýšlení Ciceronova. Nezapomínejme, že Cicero byl advokát! Hlavní příčina zdá se mi však být v tom, že v klassické literární historii převládá dosud v jiných literaturách již překonaný směr kritický, soudcovský, »který rozdává jen hanu a chválu podle subjektivních názorů«, kdežto prvním úkolem kritiky musí být vysvětlení. Vytkl jsem tento zjev již ve své studii o Isokratovi (Listy fil. XXX, 1903). Objektivního vysvětlení vyžaduje nad jiné osoba tak eklektická a mnohotvárná jako Cicero. Musí tedy být podrobně prozkoumána a vysvětlena jeho činnost literární, řeč-

nická, filosofická i politická, dříve než budeme moci se pokusit o správné ocenění složité povahy Ciceronovy.

Část této úlohy vzal na se Cauer a pojednává o politickém smýšlení Ciceronově. Spis jeho značí krok ku předu. Je objektivní, vysvětlující. V pestrou mosaiku sestaveny jsou tu stinné i světlé rysy politické činnosti Ciceronovy. Cauer pátrá nejdříve, jakým filosofickým (kap. I.) a jakým historickým ideálem (kap. II.) veden byl Cicero, pak zkoumá, k jakým výsledkům vedly tyto teorie v praxi (kap. III.), načež objektivně sleduje veřejnou činnost Ciceronova (kap. IV.).

Obraz, který si o politické činnosti Ciceronově z knihy jeho odnášíme, jest asi tento. Cicero nebyl reální politik, jak se také mylně tvrdilo. Nebylo možno, aby tento muž s tak vysokými, od řeckých theoretiků přejatými ideály provozoval pravou reální politiku. Ciceronovi nebylo totiž dopřáno, aby v ústraní spřádal své theorie. Jeho postavení veřejné vyžadovalo, aby jednal. Máme-li na paměti, že Cicero nebyl povaha silná, nýbrž kolísající, která k svému neštěstí přišla do velmi těžké doby, pochopíme snadno rozpory mezi theorii a praxí, v nichž théorie obyčejně podlehla. Tak si vysvětlíme, že Cicero, ač v theorii plutokratii odsuzoval, v praxi byl nejhorlivějším zastancem šlechty finanční, jezdců. Z filosofického postulátu vlády moudrých stal se v praxi postulát vlády lepší společnosti, o níž Cicero dobře věděl, jak daleko je vzdálena pravého šlechtictví. Přece však ji obhajoval, poněvadž hrozil se jednak lidovlády, jednak samovlády. Obava před lidovládou a tyraníí je velmi charakteristický rys v politice Ciceronově. Cicero opovrhoval lidem, ač vlastně svou řečnickou činností byl na lid odkázán. Dav byl mu jen k tomu dobrý, aby tleskal jeho řečnickým výkonům. Proti požadavkům lidu se však Cicero vždy stavěl. K sociální otázece byl hluchý a slepý. Všem reformám, pokud měly demokratický ráz, stavěl se na odpor a tím bezděčně urychloval pád své strany. Tento muž, na něhož boj proti triumvirům vrhá přísvit obhájce republiky, byl v podstatě zaslepěný aristokrat. Nechápavost jeho vůči palčivým otázkám doby podporovalo zvláště to, že hledal svůj ideál politický v době minulé, v historii. Bylať mu ideálem doba Scipionů, s jejíhož stanoviska posuzoval přítomnost. Za hlavní cíl své činnosti praktické i literární pokládal pracovati o renaissanci té doby. Ze působily tu na Cicerona dojmy a ideály mládí, vytkl dobře již Zielinski. Tento jediný motiv nezdá se však Cauerovi postačitelný, aby vysvětlil houževnatost, s jakou Cicero lpěl na tom ideálu. Cauer upozorňuje tedy na názor řeckých theoretiků, kteří za ideál ústavy pokládali ústavu smíšenou, t. j. takovou, v níž smíšeny jsou živly demokratické, aristokratické a monarchické. Toto smíšení uskutečnilo se, jak Polybios míníl, v Římě v době Scipionů. Téhož mínění byl i Cicero, a proto pokládal

dobu, v níž spojila se řecká teorie s římskou praxí, za jediný a pravý ideál.

Výsledek knihy Cauerovy není pro Cicerona příliš příznivý, a horliví ctiteli Ciceronovi nebudou asi vývody Cauerovými uspokojeni. Zbývá jim však útěcha, že v jiných oborech činnosti Ciceronovy dospěje zkoumání k příznivějším pro něho výsledkům. Po provedení těchto detailních prací bude teprve možno přistoupiti k synthezi duše Ciceronovy. Myslím, že výsledek vší práce vyštihují již dnes Cauerova slova: Kein starker Charakter, aber interessanter Kopf. Uvažme, že tento řečník usiloval o vytříbení rodného jazyka, o vědeckou theorii řečnění, že zabýval se filosofií, a hledejme v naší době, který z politiků nynějších ovládá filosofii současnou i minulou tak, jako Cicero. Nemůžeme poprít, že Cicero byl na svou dobu muž velmi vzdělaný, a že světový význam jeho je veliký.

Karel Wenig.

G. Suetonia Tranquilla Životopisy XII císařů římských.
Přeložil V. Kubelka. (Bibliothéky klassiků řeckých a římských, vydávané III. třídou české akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění číslo 6.) V Praze, 1903. Str. 337. Za 4 K.

R. 1896 uveřejnil prof. Kubelka v programu gymnasia v Uherském Hradišti pojednání o životě a spisech Suetoniových, k němuž připojil překlad životopisu Caesarova. Úsudek o této práci pronesl podepsaný recensent v LF. XXIV, 1897, str. 141. O dvě léta později (1898) vydal p. K. své Římské reálie, což bylo asi příčinou, že úplný překlad Suetonia se zdržel o celých sedm let.

O důležitosti překladu Suetonia netřeba, tuším, šířiti slov. Není pochyby, že by byl dobrý překlad vzácného a zajímavého tohoto historického pramene výtán jak odbornými kruhy, tak i širokým kruhem vážného čtenářstva českého. O p. spis. po uveřejnění oné ukázky překladu z r. 1896 bylo lze souditi, že se zabývá pilným studiem Suetonia, a že se nám může dostati od něho časem dobrého překladu celého díla. Dostalo-li se, o tom přesvědčí nás tato úvaha.

Kniha p. K. obsahuje: úvod, jednající o životě a literární činnosti Suetoniově, rodokmen Julský a Claudijský a překlad Suetonia, jejž provázejí poznámky.

1. Úvod jest obšírný, ba, hledě k celkovému účelu této publikace, příliš obšírný. Aspoň není mi dobře pochopitelné, proč tolik výkladu jest věnováno jednotlivým spisům Suetoniovým, z nichž mnohé naznačeny jsou i Suidovými názvy řeckými. Či domnívá se pan překladatel, že ten čtenář, jemuž vykládá o Faethontově jízdě (Calig. pozn. 16), jemuž dvakrát vysvětluje, že »Lugudunum či Lugdunum je nynější Lyon« (Calig. pozn. 30, Claud. pozn. 11) a že Neropolis známená Neronovo město (Ner.

pozn. 80) a j. v., jest schopen, aby pronikl tak podrobné otázky, jako jest na př. stanovení obsahu spisu »Prata« (str. 5 n.)? Tu, myslím, bylo by prospěšno bývalo učiniti si ujmu i v úvodě i zase v poznámkách, jako jsou uvedené.

V úvodě překvapuje, že p. spis. změnil mínění své o tribunech mil. zvaných »angustielavii« a »latielavii« naproti výkladu, podanému v Ř. reáliích. Kdežto totiž v Ř. r. (str. 61) přidržel se obyčejného mínění, že tribuni mil. angustiel. byli z jiných stavu jezdectkého a latielavii ze senatorského, zde (str. 1) přidržuje se výkladu (snad přejatého z úvodu k překladu Stahrova, str. 4), že tribuni angustielavii pocházeli z rodů plebejských.

2. Rodokmen Julský a Claudijský jest asi přeložen a upraven podle vyd. Rothova, str. 284 n. Jest přehledný, ale mělo tu být více dbáno orthografie (*Germanicus* a *Germanikus*, *Gn.* *Pompeius* a *C. Caesar* a j. v.).

3. Překlad životopisů. Čteme-li jen překlad, nesrovávajice ho s originálem, máme celkem příznivý dojem. Pan spis. totiž snažil se podatí překlad ne slovní, nýbrž myšlenkový, i volil na četných místech obraty duchu češtiny přiměřené a přece originál úplně vystihující. I lze souditi, že zásada tato, v »Listech fil.« častěji vyslovená a hájená, dojde konečně uznání obecného. Pan překladatel také docílil toho, že se překlad čte lehce a jest všude, kde jest přeloženo správně, také jasný. Že takový způsob překládání není tak snadný, aby jej i gymnasta mohl bez namáhání napodobiti (jak se tvrdilo), to, myslím, potvrdil by prof. Kubelka sám. Ale arcí nesmí se té »volnosti« rozuměti tak, aby se na př. vynechávaly myšlenky originálu a překládalo se nepřesně. A tu musím, bohužel, říci, že jsem v překladu tomto shledal vedle důkazů obratnosti překladatelské také značné množství míst, přeložených zběžně a ovšem nesprávně.

Pan překladatel vynechal totiž na dosti četných místech významná slova originálu. Jak prohlásil ke konei úvodu str. 16, překládal podle obou čelných vydání Suetonia, totiž Rothova a Bremiho; nevzal tedy jedno vydání za základ a jiná ke kontrole, jak sé obyčejně děje. Rec. zjistil, že obě vydání na těch místech mají čtení stejná, a jest tudíž vyloučena možnost, že by vynechání závažných slov neb obrať mělo důvod v kritice textové. Taková místa jsou na př.:¹⁾ Cæs. 8 (antè tempus), 27 inopiae (luxuriaeve), Aug. 1 vicus . . . (iam pridem) Octavius vocabatur, 19 (Nam) ne ultimæ quidem sortis, 43 fecitque (nonnunquam) vicatim, 67 a quo (simul ambulante) incurrenti etc., 78 (inter aliquas moras) condormiebat, 94 nota sideris Capricorni (quo natus est), 97 de nocte (ad occasionem auræ) evectus, Tib. 2.

¹⁾ Vynechaná slova jsou označena závorkou.

Cl. Pulcher (apud Siciliam), 11 petit, ut sibi (securo iam ab hac parte, conboratis his et secundum locum facile tutantibus) permetteretur a j. v.

Leckde přeloženo jest buď nejasně, nebo nedosti přesně, nebo dokonče nesprávně. Tak ná p. Aug. 7 Infant (sc. Augusto) cognomen Thurino inditum est přeloženo: v dětství dostał příjmí Th. (m. jako nemluvně); tamtéž nejsou fugitiivi uprchlíci, nýbrž uprchlí otroci; 19 progener není zeť, nýbrž manžel vnučky, jakož p. K. v poznámce správně uvádí. Toto místo celé jest přeloženo nejasně: »bylo to spiknutí mladého Lepida . . ., dále (t. bylo to spiknutí) Plautia Rufa a Lucia Paula, jeho zetě.« Tu bude asi každý čtenář mysliti, že L. Paulus byl zeť Plautia Rufa, hned před tím jmenovaného. Zatím to byl ovšem manžel vnučky Augustovy. V originále není nejasnost, protože Suetonius zvolil náměstku suus a uspořádal souvěti jinak než p. překladatel. Bylo by dobré, kdyby byl pan překl. nahradil náměstku příslušným substantivem (L. Paula, manžela vnučky Augustovy), jako to učinil i jinde (na p. Tit. 2, kde místo ei položil bez rozpaků »Britannikovi«, nebo jako tamtéž Gaiana nece přel. správně zavražděním Caliguly). Aug. 38 in signibus senio vel aliqua corporis labe přel. »kteří trpěli stářím nebo nějakým neduhem tělesným« (m. kteří vzbuzovali pozornost, byli nápadni); 47 konsulům (m. prokonsulům, ač v pozn. mluví se správně o prokonsulech), 70 rým v potupném nápisu na soše Augustově *argentarius*—*Corintharius* dal by se snad napodobiti (peněžník—obchodník); 71 familiární obrat »forum aleatorium calfecimus« není přeložen dosti výrazně (»kostkovnice jsme ani neopustili«, m. na p. hráli jsemé, až byla kostkovnice horká); 89 syn filosofa Area nesl Dionysos, nýbrž Dionysios; chyba povstala asi čtením Rothovým Dionysi, Bremi má jasnejší -ii); 94 pergula není zde škola hvězdopracce, nýbrž hvězdárna (*ein Observatorium*, Bremi); 98 vtip o Masgabovi není v překladu jasný: »A ze svých miláčků nazýval jednoho, jehož jméno bylo Masgaba, jakožto zakladatele tohoto ostrova *Kuστής*.« Hlavní přičinou té nejasnosti jest nesprávný překlad slova *qua s i.* Augustus chtěl asi říci, že jeho družina na ostrůvku Apragopoli zlenošila a »vrchním lenochem« že byl Masgaba; k tomu užil slova *Kuστής* (osazovatel ostrova). Ne tedy »jakožto«, nýbrž »jako by byl osadil«, nebo »přezdívaje mu Osazovatel, *Kuστής*.« Mimo to mělo být na 1. místě slovo *Kuστοῦ* přeloženo, a nikoli nahrazeno slovem Masgaba, poněvadž teprve druhým veršem chtěl Augustus Thrasyollovi na pověděti, koho se vtip týče. 94. Catulovi se zdálo ve snu, že Juppiter (t. socha jeho) drží v náručí mladistvého Octaviana. I nařídil lidem, aby mu děcko odňali. Ale bylo tomu zabráněno »monitu dei, tamquam is (sc. Octavianus) ad tutelam rei p. educaretur«. To přeloženo: »tomu zabráněno napomenutím boha, aby byl chlapec ten k ochraně

obce vychováván«. Nesprávně; neboť tamquam nemá významu účelného, nýbrž má význam příčinný, tedy »pokynem boha, jako na znamení, že jest vychováván, roste na ochranu obce.« (Tak již Bremi.)

Tib. 7. »zvláště když přervána společná páška mezi nimi a syn jejich zemřel« (m. tím, že zemřel, smrtí syna jejich), 8 omylem přeloženo s Fanniem Murenou (m. s Varronem Murenou); supprimere není »přechovávat«, nýbrž »násilně zdržovat«, 33 e plano přeloženo »s rovného místa« m. z dolního místa, z lavic (Stahr; von den Schranken aus); 68 ut caput pueri vel etiam adulescentis talitro vulneraret přeloženo: »že dovedl hlavu dospělého chlapce lusknutím prstů poraniti« m. chlapce, ba i mladíka.

Calig. 3 (Pisoni . . . non prius succensere in animum induxit), quam veneficiis quoque et devotionibus impugnari se comperisset přeloženo: »dříve než se dověděl, že také jej samého snaží se napadnouti jedem a kouzly« m. že také jedem a kouzly snaží se ho napadnouti (t. j. nejen prostředky uvedenými dříve); protivy nejsou dobře vytčeny. 6 ne quid gestientis vota reddere moraretur přeloženo: »aby já sajícím nic nepřekáželo slíbené oběti vykonati«. Lépe gestire spojiti s inf. reddere a vyložiti ve významu prudké touhy, jako jest ve známém verši Horatiovi »gestit nummum in loculos demittere«. 27 coercuit, dissecuit pokládám proti panu překladateli i proti Stahrovi přece jen za activa causativa. 32 (ke konci) »že vy oba můžete být na jediný můj pokyn hrdla zbaveni«; vynecháno slovo »statim«, jímž nabývá výrok Caligulův teprve pravé děsnosti. 56. falso neznamená tu omylem, nýbrž »křivě, neprávem« (f. quasi participes nominati).

Claud. 4 slovo *μετεώρως* v dopise Augustově přeloženo »lehkomyslně«. Stahr »ideologisch«. Lépe hodí se, tuším, »přejatě«, »přemrštěně«. Claudius nebyl v mládí lehkomyslný, ale ovšem neměl smyslu pro praktický život, obíraje se stále vědami. A to právě působilo Augustovi starosti. O této Claudiově *μετεώρια και ἀβλεψία* mluví Suetonius ještě jednou, totič v k. 39, na kterémž místě Stahr velmi dobře srovnává se slovem *μετεώρια* vtip Aristofanův o Sokratovi v Oblacích. 11 conversus ad officia pietatis přeloženo »věnoval se dětským povinnostem«, lépe »oddal se provozování povinné úcty k přibuzným«; 15 impotentes inimici přeloženo lstimí nepřátelé (m. mstiví, vášníví, zaslepení). 24 collegio quaestorum pro stratura viarum gladiatorium munus iniunxit přeloženo: »sboru quaestorů uložil za svěřenou stavbu silnic pořádati šermířské zápasy«. Přeložku pro jest vyložiti ve významu *ἀντί*, tedy Claudius odňal jím starost o stavbu silnic a na místě této funkce dal jím na starost pořádati šermířské zápasy; jinak se stane věc nejasnou. 34 zápasníky se šelmami a polední (bez pozn.) m. a zápasníky,

kteří o polednách vystupovali; pegma přeloženo »padáky«, ale je to sing.

Ner. 6 fabula není zde bajka, nýbrž povídačka (Stahr: Hinstörchen). 7 auspicatus est iurisdictionem přeloženo »řídil soudnictví« m. zkoušel se v soudnictví, učinil první pokusy v s. Tak dobrě přeložil prof. Kubelka slovo auspicari Ner. 22 Nero auspicatus est cantare == počal se zpěvem. 24 Nero (při závodech spadl s vozem) byl posazen do vozu. Což vozatajové ve svých vozích seděli? Stahr přeložil: man h o b ihn hinein. 34 Nero temptavit Manes (matris) per Magos evocare et exorare přeloženo: »uprostiti a zaklítí« m. z hrobu vyvolati a uprositi. 40 ut malum minaretur: »že zlem pohrozil« (m. trestem, pomstou).

Galba 1 confestim přel. »vždy« (fuitque mos triumphibus illas (laureas) confestim eodem loco pangere), k čemuž Bremi: Die Zweige wurden natürliche unmittelbar vor dem Triumphe gebrochen u. unmittelbar nach demselben gepflanzt; ibid. udeřilo do chrámů Caesaru (tacta aede). 14 his diverso vitiorum genere grassantibus přeloženo: »těmto lidem stíženým různými vadami; grassari nesouvisí přece s adj. gravis, nýbrž s gradior a znamená »řáditi, neplechy tropiti«.

Vitell. 7 nisi quod Galba prae se tulit přeloženo: »také se Galba vyslovil« m. »jen že, leč«. Touto nepřesností vzniklo spojení nenáležité, tak že p. překl. uznal potřebu zvláštní poznámkou objasnití souvislost této věty s předešlou (Bremi v pozn. udává význam slov nisi quod zcela jasně a správně). 12 lanista není šermíř (= gladiator), nýbrž učitel šermu (cf. Kubelkovy R. r. § 163).

Vesp. 18 primus e fisco rhetoribus annua centena constituit přeloženo: »on první ustanovil rhetorům roční služné«. Slovo »služné« nepostačí přece k naznačení pramene, odkud se vypláceti mělo, tudíž slova e fisco, jako významná, měla se přeložiti. Tamtéž »sineret se plebeculam pascere« přeloženo: »ať do přeje chudému lidu výdělků«. Spojuje tedy prof. Kubelka zájmeno se s pascere. Naproti tomu Bremi překládá: »Er (t. onen vynálezce) sollte ihm (t. Vespasianovi) erlauben, gemeine Leute zu nähren«. Stahr též tak: »Er möge ihm erlauben dem armen Volke Brod zu geben.« Oba tedy vztahují zájmeno se k slovesu sineret. A tento výklad jest správný. Vespasianus chce říci, aby mu onen vynálezce neodnimal potěšení živiti lid, jehož je pastýřem. Takové srovnání panovníka s dobrým pastýřem shledal jsem také u Suetonia Tib. k. 32: Praesidibus one-randas tributo provincias suadentibus rescripsit, boni pastoris esse tondere pecus, non deglubere.

Tit. 8 inter adversa temporum et delatores mandatoresque erant ex licentia veteri přel. »v nešťastných těch dobách byli i udavači i jejich strůjcové se starou drzostí

svou«, příliš volně m. k zložadlům těch časů náleželi i udavači i pobodači jejich, které zůstavila stará nevázanost.

Dom. 16 tuberes nejsou smrže, nýbrž ovoce jakési, snad broskve; tuber ve významu oněch hub je neutrum. Že Domitianus rád jídal ovoce, toho doklad jest v k. 21 (Matianum malum). Stahr ovšem v překladě chybí také (Trüffeln).

Zvláště zdály se mi závažné tyto omyly proti smyslu originálu:

Aug. 56 Quotiens magistratum comitiis interesset (sc. Augustus), tribus cum candidatis suis circumibat supplicabatque more sollemni; přeloženo: »Kdykoli se účastnil volby úředníků, obcházel se svými třemi kandidáty a prosil o hlasy obvyklým způsobem.« P. sp. tedy pokládal slovo tribus zde za číslovku, i bylo by dobré, kdyby byl čtenářům o tom počtu tří kandidátů podal objasnění v poznámce. Poněvadž tak neučinil, musí zatím postačit obyčejný výklad, že ono tribus jest acc. substantiva tribus a smysl jest »obcházel se svými (t. císařskými) kandidáty tribue (t. voličstvo po tribuích rozdělené)«. Podivno jest, že zde Stahrův překlad prof. Kubelkou zůstal nepovšimnut, ač jej v úvodě jako pomůcku cituje, a patrno jest, že jinde k němu svědomitě přihlížel, zvl. v poznámkách. 30 quingenties HS přeložil (se Stahrem) 500.000 sestertiů m. 50,000.000 s., i upadl tu opět ve spor s tím, co vyložil o sestertích v R. r. § 184. 94 infuso super altaria mero tantum flammae emicuit; přeloženo: »z vína nalitého na oltář vyšlehlo tolik plamene« (m. po nalítí vína).

Tib. 31 Tiberius — praví se — nebýval roztrpčen, jestliže se stala některá usnesení senátu proti jeho vůli. K tomu se uvádí příklad, jenž v překladu zní takto: »Ačkoli hlásal (Tiberius), že úředníci nově zvolení nemají být z města vzdáleni, předce propůjčil nově zvolenému praetoru svobodné vyslanectví.« (Negante eo destinatos magistratus abesse oportere... praetor designatus liberam legationem im petravit.) Podle překladu byl by to příklad nedůslednosti Tiberiovy, ale o to zde Suetonovi neběželo. Správný smysl se objeví, doplníme-li si prostě za slovem im petravit slova »a senatu«, sc. invito quidem Tiberio, non tamen querente (srv. Bremi). 37 Romae castra constituit, quibus praetorianae cohortes, vagae ante id tempus et per hospitia dispersae continerentur. Přeloženo: »V Římě zařídil tábor, v němž by po hromadě byly cohorts praetorské, dosud po různu v městech ubytované.« Bremi pojmenování: Romae, Auszer der Stadt, nicht in der Stadt selbst. Er that dieses, um seiner Soldaten sicher zu sein, welche, wenn sie in den Häusern der Stadt zerstreut waren, leicht zum Nachtheile des Fürsten gestimmt werden konnten. Klotz s. v. hospitia praví: Stadtquartiere, Suet. Tib. 37. Podobně překládá Stahr. Je tedy překlad a výklad o různých, patrně italských městech nesprávný.

Calig. 53 prout̄ stilus cesserat přeloženo »jak se mū práce dařila« m. »jak ho při psaní napadlo«. Tak zcela jasně vyložil již Bremi a po něm Stahr. 56 praefecti praetorii přeloženo »vůdcové praetorští«. Jaci to byli vůdcové, p. překl. nepověděl. Jsou to náčelníci osobní stráže; praetorii je gen. slova praetorium.

Ner. 50 Neronův náhrobek podivně se v překladu popisuje, ač je věc u Suetonia jasná: In eo monumento solium porphyretici marmoris, superstante Lunensi ařa, circumseptum est lapide Thasio. Prof. Kubelka přeložil: »V hrobce té má sarkofag z mramoru baryvy porfyrové s oltářem z thaského mramoru; nad sarkofagem stojí oltář z mramoru lunenského« (sic). Podle toho by byl dostal Nero po smrti pomník se dvěma oltáři, postavenými nad sebou. A toho přece nezasluhuoval! Chybá jest v tom, že p. překl. nepochopil význam slova circumsep̄e = ohraditi, obkladiti; z thaského mramoru bylo zábradlí okolo náhrobku (Balustrade, Stahr).

Dom. 1 »Tak potupil (Domitianus) . . . ženy (uxores) mnohých mužů a jako manželku si odvedl Domitii Longinu, jež byla již Aeliu Lamiovi zasnovena (nuptam)«. Nikoli »zasnoubena«, nýbrž provdána za něho; sv. k. 10, kde se Domitia Longina výslovně jmenuje *uxor* Lamiova.

V překládání antických hexametrů a pentametrů prof. Kubelka patrně změnil své mínění. Neboť kdežto v původním překladu životopisu Caesarova ještě užil přízvuku, nyní hlásí se ke krouhvì časoměrců (cf. epigram o Bibulovi a Caesarovi, Caes. k. 20). Přízvučný překlad tohoto epigramu byl smyslově lepší; nebyloť v něm vynecháno důležité slovo »nuper«, jako v pozdějším překladě časoměrném. Snaha o překlad časoměrný také jinde (Tib. 59) vedla k nesprávnosti; ve druhém distichu totiž »Non sunt tibi milia centum« přeložil p. překl. plurálem »nemáš statisice rytiřské« místo správného singuláru. Že je přeloženo nesprávně, dokazuje překl. svou vlastní poznámkou k témtu veršům. V epigr. 5. užito obratu »vlásti z vyhnanství«, který ruší smysl (m. po návratu z v.). Ner. 39 Hekatebeletes (Apollo) nedovedl překl. jinak do časoměrného pentametu upravit než podivným opisem »střelec daleký«. V tetrametu trochejském (Caes. 80) je spojka »že« bezprostředně před diaeresi položena, což jest nesprávné; překlad z r. 1896 byl lepší. Na dvou místech p. překl. nepřeložil verše metricky. Jsou to verše Calvovy v Caes. 49 a troch. tetrametry v Galb. 6; proč nepřeloženo metricky, není mi jasno.

4. Mezi poznámkami, které provázejí překlad, jsou některé zbytečné, jinde jest jich citelný nedostatek, některé jsou nejasné nebo neúplné, jiné konečně nesprávné.

Za zbytečné pokládá referent tyto poznámky: Aug. pozn. 30 uvádí se dvojí význam lat. tollere, při čemž se praví, že jest možno hříčku, ve významech tohoto slova obsaženou, napodobiti, ale v pře-

kladu napodobena není. Pozn. 151 je zbytečná; stačilo by uvésti nejvýše, že verš jest homerský. Pozn. 152 předbíhá události. Pozn. 191 ke kap. 94 (o Juliově Marathovi) mohla zcela dobré být vypuštěna, hledě ke kap. 79, kde bylo již o tomto muži v textu zrovna tolik pověděno, co v této poznámce; stačil by odkaz ke k. 79. Tib. pozn. 10 o rění »ad pileum vocare« jest zbytečná, protože přeloženo jest volně a správně, a čtenář se dovidá o kloboucích teprve z poznámky. V Ner. pozn. 81 mluví se o této věci zase, bez odkazu k tomuto místu; mimo to se v této pozn. k životopisu Neronovu přidává ke slovu *pileus* nový význam (čepice). Tib. pozn. 19a o gymnasiích mohla odpadnouti, taktéž Calig. pozn. 16 a 30, Claud. pozn. 20; vypuštěním této poslední by byla odpadla také tisková chyba *φυχῆς*; tamtéž pozn. 68 v první polovici je zbytečná, opakuje jenom text, rovněž pozn. 90 a j. v.

Za to jinde chybí poznámka, ač je nutná k pochopení místa. Na př. Aug. k. 29 *Aedes Herculis Musarum*; funkce Heraklea jako vůdce Mus není tak obecně známa, aby nevzbudila podiv (cf. Preller-Plew Myth. II³, 269 n.). V pozn. 78 mělo být podočteno, že již Caesar měl úmysl zařídit veřejné knihovny (Caes. k. 44). V k. 32 *decuria duceniorum* (»dekurie dvoustových«) nevysvětleno. V k. 72 není jasno, proč nazval Aug. útulek v domě svém zrovna Syrakusami? V kap. 94 nedoví se čtenář, kdo byl P. Nigidius (srv. Roth p. 301 ř. 18 n. a j.), tamtéž nevysvětlena slova »že mu bude jednou podroben ten stav, jehož odznakem je ona tunica«. K. 96 neoznačeno, proč jméno osláře Eutychus a osla Nikon jsou významná (Stahr je přeložil). V k. 101 čteme: »s obojím dědictvím po otcí«, nevíme však, po kterém? A tak i jinde samy od sebe vznikají v nás otázky. Na př. Tib. k. 26 proč měl být na počest Tiberia nazván říjen Livius? (měl být odkaz ke k. 3). Nejasno je Tib. 31 »když pozbyl obou synů« (mělo být poznámenáno, že Germanicus byl jeho syn a doptivní); k. 70 svobodná umění obojího druhu (Stahr: die Litteratur beider Sprachen), tamtéž Achilleus mezi dívками, 75 Atella zůstalo nevysvětleno (také v Calig. 27 a Galb. 13). V Calig. 14 »že budou bojovati za něj« (t. za nemocného císaře) nevysvětleno, jaký boj se míní. Tamtéž k. 18 nevyložena slova: e Geletiana a dále ex proximis Maenianis. Podobné případy jsou Calig. pozn. 36 Apollo Didymejský; k. 29 chtěje usmrtniti bratra (kterého?); nevysvětlen význam slova *Gallograecia* a tím také vtip; 38 primipilarové (vysvětleno teprve poznámkou 12 k Neron.); 56 Chaereovi dával (Caligula) heslo *Priapus* nebo *Venuše*; 59 horti Lamiani. Claud. 11 ověnčil bratra (*Germanica*) vítězným věncem (podotknouti, že se míní socha Germ.) a j. v.

Zvláště zaslubovalo poznámky místo v Calig. k. 58. Neboť počátek této kapitoly, jednající o zavraždění Caliguly, tak jak jest

podán v překladě, nevzbudí správné představy o událostech. Překlad sám není sice nesprávný, ale bylo tu potřebí poznámky k slovům »má-li vstati k snídaní«; myslí se totiž vstání s místem v divadle, a nikoli doma s lože, jak si asi každý čtenář ne-správně vyloží, čímž celé líčení se stane nejasným.

K nejasným nebó neúplným poznámkám počítám na př. Caes. pozn. 84, kde zmiňuje se p. Kubelka o tribunech zv. aerarii, ale co byli, nevykládá. Tib. pozn. 83, kde mělo být vloženo slovo »Messala«, aby bylo patrno, koho se věc týče, a j. v.

Nesprávné jsou tyto poznámky. Aug. pozn. 27 (bitva u Actia r. 30 m. 34). Calig. k. 32, pozn. 57 praví pan překl., že obětní sluha (popa) obětní zvíře jen k oltáři přivedl a při zabíjení držel, cultrarius, že zabíjel. Tu se, trvám, každý čtenář v duchu otáže: A k čemu měl tedy ten popa sekuru? Snad jen jako odznak, asi tak, jako naši řezníci při slavnostních průvodech? — Překladatel píše tato slova, neměl patrně na paměti, co napsal v Ř. r. § 158. Tam totiž správně napsal: »Tu otázal se ho (t. kněze) popa: »ago-ne«? (=mám-li?) a obdržev od něho odpověď: »hoc age«, omráčil zvíře sekernou, načež zabiječ (cultrarius) prořízl zvířeti hrdlo« etc. Při Claud. k. 16, pozn. 39 opravuje překl. tvrzení Suetoniova, že důtka censorská, která stíhla jistého senátora (?), ježto se vzdálil bez vědomí císařova z Italie, byla zjevem neobyčejným. Suetonius nepraví, že ten pokáraný byl senátor, i jest si mysliti, že to byl jezdec a pro jezdce zákaz Augustův patrně neplatil. S výkladem terminů »dies nefasti, atria a profestia« měl překl. někde podivné nesnáze. Tak na př. užívá výrazů »dies nefasti a atria« promiscue (Tib. pozn. 68), ač tyto výrazy nejsou rovnomocné (srv. Ř. r. § 159 a správnou pozn. 13 k živ. Vitelliovu). Ale ještě podivnější jest, že slova »diebus profestis« (Dom. 21) p. překladatel přeložil »ve dnech svátečních«, tedy zrovna naopak, než je pravda. Snad nebyl přičinou tohoto podivného omylu chiaštický překlad Klotzův s. v. profestus: »dies profesti u. feriati Festtage u. Wochentage«?

Správnosti jazykové mělo se dbát pečlivěji. Vážnější omýly shledány na př. Aug. 8. ujati se (m. ujmouti se), podobně Claud. 24 přijati, Aug. 11 zbavit (m. zbavě), podobně 15 nabývše (m. nabudouce), 16 uzavřel mír dle nalehavé žádosti (m. k nalehavé žádosti), 25 nehodí se (m. nesluší se), 42 vystavením vodovodů (m. vystavěním). Tvarů nesen (spr.) a nešen (nespr.) užívá p. překl. promiscue (na př. Caes. 16 usnesení, Aug. 68 pronešený, v poznámce 154 k témuž místu pronesený atd.). Podobně tvary hrázen a hrázen kladený vedle sebe (Caes. v poznámce 76 vyhrazen, Aug. pozn. 31 vyhrazena, Tib. 48 nahrazení, Ner. 27 ohrazen a j.). Také inf. zabíti a zabiti, pohřbiti a pohřbiti atd. se střídají (srv. Caes. 74, Tib. 49, Ner. 30, 33 a j.). Nelze chváliti tvarů jako svléknutí, roztrhnutí, stoupnul si

(na př. Calig. 35). Není dobré užívat slova náhled ve významu mínění (Tib. pozn. 21). Není správný tvar očislovala se (Aug. 94), podivné je participium ploucích m. plujících (Tib. 12). Ne-správný tvar *nohoum* vyskytuje se na četnějších místech, než na kterých jest vzadu opraven; pravím to proto, že v tomto tvaru nemělo se v úbec chybít. Tib. 21 zatoužím po mém Tiberiovi. V pozn. 33 k Tib. jest nelibé spojení přechodníku s výrazem infinit. (býti v nebezpečí nemoha se udržeti). Tib. 53 jablk (též Ner. 20), 56 o nic mírnějším nebyl, též Claud. 3, že jest hloupejším. (Jak patrno z oprav, překl. tuto vazbu sám nepokládá za správnou, ale na těchto dvou místech ji neopravil). Tib. 72 cítí se napomenuta. Calig. 1 vypuzen uspořádati (m. aby uspořádal); 8 supra Confluentes přel. příliš moderně »nad Koblencí«, ač jinde (Vitell. 10) *Colonia Agrippinensis* nepřeložil Kolín n. R., nýbrž »osada agrippinská«; 34 prohazoval (m. častěji prohodil), pozn. 99 lze jich překládati (m. j.e.). Ner. 6 byl vychován pod oběma vychovateli. Ohlasem z RK. jest tvar zaměsiti Ner. 38 Až zemru, nechť se země s ohněm zaměsí! Ner. 50 lunenský (nespr. m. lunský), Oth. 1 Livia, v jejíž domě (m. jejímž), 9 vojsko nebylo tak zle na tom (m. vojsku nebylo tak zle) a j. v.

Také tiskových chyb jest značné množství, daleko více a vážnějších, než které vzadu jsou opraveny; ale těch ani neuvádíme. Čísla poznámek v životopise Neronově poněkud zmatena tím, že se užilo nedopatřením dvakrát čísla 51.

Ke konci ještě poznámku: Pan překl. vynechal v překladě dosti míst, i celé kapitoly, z přičin morálních. Německý překlad Stahrův jest úplný. V této věci ovšem stanoviska mohou být různá, i nechci pro toto vynechání snad výtku činiti. Ale to checi říci, že měl překl. jednatí důsledně a neuváděti chouloustivé věci v úbec, tedy také ne na př. hnusný čin Neronův, od Suetonia poznámenaný v Ner. k. 35 (o Aulu Plautiovi). Také by bylo dobré, kdyby p. Kubelka byl v úvodě naznačil, co z originálu jest vynecháno.

Věnoval jsem ocenění překladu Suetonia proto více času a práce, že jsem po první ukázce jeho očekával spis dobrý, který snese měřítko přísnější. Uznávám sice přičinlivost a příliš p. překladatele, ale přihlížeje k četným vadám, které jsem uvedl, nemohu, bohužel, takové ceny mu přiznat, jaké by si bylo přáti. Snad by se byly ty omyly nedostaly do tisku, kdyby byl pan překladatel doslově vyplnil slova Horatiova »Nonum (a ne septimum!) prematur in annum«. Nebot nepochybují, že by byl při klidném srovnávání překladu s originálem a při pečlivějším pročítání rukopisu opravil si všecky ty nedostatky, které naznačuji, sám.

Tomáš Snětívý.

Literatura religijna w Polsce średniowiecznej. Skreślił Aleksander Brückner. I.—III. I. Kazania i pieśni, str. 236. II. Piśmo święte i apokryfy, str. 164. III. Legendy i módlitewniki, str. 187. Warszawa. 1902—1904. (Biblioteka dzieł chrześcijańskich. Zesz. 18, 29, 40).

Znamenitý historik polské literatury sebral zde výsledky svých hojných monografií, roztroušených po různých publikacích periodických, po Rozpravách filolog. krakovské akademie věd, Pracích filologičních a svazcích Biblioteky Warszawské, a zpracoval je ve formě přístupnější, odstranil těžší ballast vědecký, aby širší vrstvy uvedl do počátků polského písemnictví. Spis tento bude vítán pak neméně i v kruzích vědeckých, neboť podal v něm výsledky svých hlubokých studií právě učenec, který dlouholetou prací sám nad očekávání rozhojnil prameny staropolského písemnictví a jeho studium prohloubil jako nikdo dosud. Při známé úzké souvislosti stpol. písemnictví s českým má spis ten mimo to nemalou důležitost i pro českou literární historii, a tudíž nebude od místa, když zde o něm blíže promluvíme.

V první knize podává se nejdříve stručný nárys staré homiletiky polské, t. j. kázání latinsky zapsaných, ale obecným polským jazykem promlouvaných, charakterisují se někteří pozdní kazatelé; několika slovy dotkl se tu autor kazatelských děl českého původu, která pronikla mezi Poláky, Konrada Waldhausera i Milíče, dále (str. 23—27) zastavil se u postavy Jeronýma Pražského, mnicha kamedulského, rozhodného odpůrce Husova, několik slov věnováno ještě Janovi ze Štěkna (str. 37). Ze starých kázání latinsky zapsaných, jakož z jiných ještě děl Brückner sestavil dále (str. 43 sl.) všecky zprávy o starých polských pověrách, zvyčích od vánočních svátků počínaje, o lidové medicině (str. 61 sl.) a j. v.; srovnávají se při tom nynější pověry a zvyky polské, a též starší zprávy české; dále vypsány různé narázky na poměry sociální (str. 73 sl.), jak z kazatelen se šířily všeliké povídky a bájky, které pak znárodnyly a dnes se zapisují jako lidové (str. 90 sl.). Potom rozebrány jsou nejstarší zlomky polských kázání z XIV. stol., vyličují se sledy husitismu v starých kázáních (str. 131 sl.). V další části I. sv. podán přehled stpol. poesie, a to nejen náboženské než i světské; v písni církevní a náboženské může podle mínení Brücknerova ještě středověká literatura polská »poněkud« závoditi s německou a českou (str. 136). Dále se spisovatel pozdržel u otázky o genesi písni Bogurodzica, opakuje zevrubně svou teorii, vypravuje obširně život sv. Kingy (Kunhuty), se kterou podle jeho výkladu jest nerozlučně spojen vznik jmenované písni staropolské, jako též první překlad žaltáře, aspoň podle svědectví jejího životopisce. Brückner tu opakuje svou hypothesu, jak ji vylوžil poprvé v článku »Rozwiązana zagadka« (Bibl. Warszawska 1901, sv. IV, str. 81 sl.), a jak její výsledky přijal jako nesporný fakt do svých dějin polské literatury. A přece jest to pouze smělá,

ba velice smělá hypothesa. Emendovaný verš druhé sloky, a připouštíme šťastně emendovaný: »tvego džela křčicela božyče usłyš głosy« (pro tvého křtitelé t. j. sv. Jana Křtitela, boží synu, uslyš hlasy) spojuje Brückner se zázrakem, o kterém vypravuje legenda o řečené světici, že totiž sv. Jan osobně zasáhnuv, zachránil panenství její neporušené.

Nejstarší text »Bogurodzice« zachoval dvě sloky: obě tyto sloky obsahovala prý písň složená pro sv. Kingu. Tomu však odporuje ne tolik, že jsou vlastně různého obsahu: první sloka jest lais na P. Marii, druhá na Syna božího, než více ještě, že jsou různě stavěny, co Brückner sám připomíná (str. 160). Proto jest pravděpodobnější výklad starší, že byly tu sloučeny dvě písni původně různé, jak později byly připojeny k tému dvěma slokám opět jiné písni, jiného obsahu a jinak stavěné. Ostatně možno jen přisvěďovati Brücknerovi, že tyto dvě sloky byly dávno složeny: tomu nasvědčují archaistické jich tvary, dále že se v nich nejeví sledy české. K Brücknerovu výkladu ostatních slok není čeho zvláště připomínati.¹⁾ Jak pro ony dvě první sloky našel skladatele v okolí sv. Kingy, tak určuje také pro druhou část této písni dobu jejího vzniku (druhou nebo třetí desítku XIV. stol.) a poukazuje na

¹⁾ Polemickou poznámku proti kritikům této své hypothesy přiležitostně napsal Brückner ještě ve sv. 3., str. 126. — Nejnovejší učimíl tuto písň předmětem hlubších studií Korneli Heck v 25 sv., II. serie Rozprav filolog. Akademie věd v Krakově, a dospěl k vývodu, že na počátku 2. pol. XIV. stol. vznikla (snad v Hnězdné) písň na Bohorodici a na Syna Božího ... Ve své recensi toho pojednání vyznal prof. Alex. Brückner upřímně ... »wypowiedziałem domysł, że to dla Kingi Sądeckiej ułożył ją spowiednik jej Boguchwał t. j. popełniłem sam błąd czy zbrodnię, jakie u innych z zasadz zwalczał; wplotłem bowiem romans do dziejów; nie zadowoliłem się wykazaniem dla pieśni czasu i miejsca (wieku XIII.: Małopolska), co dla trzeźwego i sumiennego badacza wobec braku źródeł i głębokiego milczenia rękopisów wystarczać najzupełniej powinno, lecz wdałem się w romantyczne domysły i wysnułem całą nowelę. Nie mogłem się poprostu oprzeć pokusie związań pieśni z ludźmi, lecz na usurpowanie własne przytoczyć mogę, że udało mi się rzecz nadzwyczaj uprawdopodobnić, tak, że sam szczerze wierzę w swój pomysł i żadnej z dotychczasowych krytyk za nie poświęczę...« (Pamiętnik literacki III., str. 587 sl.). Jinak Br. tu hájí rozhodně, že písň tato původem svým náleží do sklonku XIII. stol.; že v tvarech s l a - w i e n a, z w o l e n a netřeba shledávat bohemismů, než že to jsou tvary ryze polské, tedy 'e přešlo teprve v pozdější době v 'o; otázka o tom jest dosti složitá: na poč. XIII. stol. doloženy jsou již tvary Potrew, Potrkow, ale ještě v zápisech krakovských soudních knih z XIV. stol. wedl, wiwyesz vedle wyodl, wyozl, jedla, gedlka a j. Vice se divíme, jak rozhodně Br. hájí (str. 590), že voc. zněl Božyc e, nikoliv božyče, co jest přece jedině náležitý tvar, jako v jazyce střes. Kralowicze, pañice vedle tvarů na -u, -i; biřici, Královici Geb. Hist. Ml. III, 1, str. 97, 124. Do rozboru otázky, že první dvě, původní sloky písni jsou obráceny nejen na různé osobnosti, než také v různé formě stavěny, Br. se nedal ani v této polemice, ač právě to hasvěduje tomu, že každá sloka vznikla zvláště, samostatně, a později, ovšem již dávno, byly spojeny v jednu písň.«

určitou osobu (str. 174 sl.). O ostatní stpol. poesii náboženské pojednáno v poslední kap. I. sv. Mnohé písni otištěny jsou celé, namnoze původním pravopisem. Autor dovozuje, že se znění písni kazilo opisovači, že první text nemíval chyb v stavbě veršů, zachovával zvláště počet slabik, ukazuje, jak by se dalo první znění restituovati, tak na př. při legendě o sv. Alexiovi (str. 189 sl.). V písni »Jezu chryste nasza radošę« o Božím těle Brückner nepřipouští husitského vlivu (str. 204), jak se obyčejně vykládalo. Pokud český vliv se projevoval také v stpol. poesii církevní, není bohužel zvláště rozebráno. Poukázáno sice, že v některých textech jest zjevný str. 199, 207, 208 (zpolštěný přepis »legendy« o sv. Dorotě), ale byl silnější, než by se jen podle toho spisu mohlo souditi, ač nechceme ho všude tam předpokládati, kde tak činili jiní učenci polští, Nehring, Bobowski. Obšírněji jest rozebrání »skvost polské poesie středověké« t. ř. de morte prologus (str. 214 sl.) a další »nárek umírajícího« nalézající se v témaře rkp., jako ona báseň. K tomuto »náruku« uvádějí se dále (str. 226 sl.) podobné písni v nové době zapsané z úst lidu polského, a poukázáno dále na podobné písni lidu českého (str. 232 sl.).

Druhý syazek věnován jest překladům žaltáře, starého i nového zákona. Úvodem do svých výkladů ukazuje Brückner, že nová literatura polská vznikající od XVI. stol. souvisela se starší literaturou rukopisnou XV. stol. i starších dob. Ukázati hojně nitky spojující novou literaturu polskou se starou pokládá spisovatel za úkol své knihy. Dovozuje to pak jmenovitě, vyliče historii překladu knih Písma svatého. Opakuje svou myšlenku o vlivu ženy na vznik a vývoj literatury polské: vznik překladu žaltáře připisuje vlivu sv. Kingy, opíraje se o její legendu, jakož i vznik polské hymny mariánské. Přepisem jejího žaltáře jest jak žaltář Florianský taktéž žaltář Pułavský, praví zcela apodikticky str. 180. Důležité jest při řešení otázky o poměru obou těchto nejstarších polských textů žaltáře, že jsou zcela různě uspořádány. Žaltář Florianský předchází dva »prology«; ty jsou, jak Brückner přesvědčivě ukázal, přeloženy později než žalmy, vykazují se již mladším jazykem, první prolog převzat z »prooemium« výkladu žaltáře od kartusiánského mnicha Ludolfa, přeložen po r. 1350. Žalm 118 jest v ŽFl. stejně jako v ŽWtib. přerušen symbolem víry, dodána »cantica«, kteráž jsou v ŽWtib. roztroušena mezi žalmy. A tyto dodatky jsou podle vývodů Brücknerových přeloženy později a nenáležely prvnímu překladu, dodány v první polovici XIV. stol. »žaltáři sv. Kingy«. Byl prý ŽFl. objednán od krakovské obce pro královnu Jadwigu. Ale jak známo, psali ŽFl. tři písářové, a to v různých dobách; v určení věku těchto tří písářů se Nehring a Kopitar silně rozcházejí; pravopis jich jest různý, podle Brücknera též »wysławienie«. Měli také různé předlohy; pozornost vzbuzuje nejen silně glossovaný text druhého písáře, než zvláště jeho úzká souvislost se stč. žaltářem. Žaltář

Pułavský jest komentován, žalm 118 není přerušen symbolem víry; žalmy následují za sebou podle čísel, kdežto v ŽFl. jdou za sebou jako v ŽWttb., ž. 117, 119, 120, pak teprve přijde ž. 118 se symbolem víry vloženým za v. 32. K tomuto vnějšímu rozdílu mezi oběma žaltáři přistupují při shodě jinak velice značné v překladě přece dosti hojně se vyskytující odchylky, kteréž nabývají váhy tím, že se žaltář Fl. a Puł. kde se liší, srovnávají námnoze s odlišnými texty staročeskými, když ku př. překládá Flor. ante conspectum suum: *przed obliczim swogim* jako ŽKlem. *prſied obezrſienym ſwym*, ŽPuł. pak *przed ſob ź* jako ve Wttb. *przied ſobu* 53, 3; jinde ž. 5, 9 in *conspectu tuo* přeloženo v ŽFl. w *obezrzenu twoiem* jako v Klem., v Puł. již *przed oblyczym twoym*, ale Wttb. a Pod. *przied tobū*; v ž. 22, 5 v ŽFl. taktéž shodně s Klem., v Puł. *przede mną* jako ve Wttb. a Pod. *prziede mnū*, taktéž v ž. 40, 13 ve Fl. w *obezrzenu twoiem* jako v Klem., v Puł. *przed tobō* jako ve Wttb. a Pod. — Jiné příklady ještě: *caro* přeloženo 55, 5 ve Flor. *c y a l o* jako v Klem. a Pod., v Puł. *człowyek* jako ve Wttb. — *nihil mihi deerit* v ž. 22, 1 ŽFl. *niczs my nedostone* jako ve Wttb. a Pod., Puł. *nycz mnye vbędzye* jako v Klem. *nyczs my neubude*. — *expelle* ž. 5, 11 ŽFl. *wiszeni* jako v Klem., Puł. *wypōdz* jako ve Wttb. a Pod.; — *habitare* přeloženo *przebywać* ž. 5, 6, 12 Fl., Puł., 64, 9 Fl., taktéž *inhabitare* 22, 6; 26, 4, 64, 5 ve Fl. a Puł., a stejně 5, 6, 12 Wttb.; — *bydlić* pak 64, 9 Puł. jak obyčejně v českých žaltářích: ž. 5, 6, 12 Klem. a Pod., 64, 9 Wttb., Klem., Pod. a *inhabitare* 22, 6; 26, 4; 64, 5 ve Wttb., Klem., Pod., taktéž *habitor* Cant. Ez. 11, *przebywajocy* Fl., Puł. jako ve Wttb., ale *bydlíci* Klem., Pod. — *iniquitas* překládá se v Puł. *zlość* tak 5, 7; 6, 9; 7, 4, 15, 17; 26, 11; 39, 13; 129, 3, 8; řidčeji *lichota* 40, 7, jak z pravidla se překládá v Fl., a taktéž se překládá toto slovo v Klem. *zlost*, pouze 26, 11 jest za to lešt, kdežto ve Wttb. bývá *nespravedlnost*, v Pod. *nesprawedlnost*, řidčeji ve Wttb. *zlost* tak 129, 3, 8 — *tabernaculum* přeloženo *przebytek* ž. 26, 5, 6; 41, 5, Fl., Cant. Ez. 12, Fl. a Puł., taktéž v Klem. 26, 5; 41, 5, stan ž. 26, 5; 46, 5 v Puł. jako 26, 5, 6; 41, 5; Cant. Ez. ve Wttb., Pod. (někdy *stánek*), jinak *kościół* 26, 6 Puł., *chrám* 26, 6 Klem., *schrána* Cant. Ez., Klem.

Zvláště padá na váhu, kde rozdíly mezi oběma stpol. žaltáři se zakládají na různých latinských předlohách; tak ku př. zachovala se ve Fl. v ž. 94, 4 věta *bo ne odpodzil gospodzin luda swoiego*, a tato věta nalézá se také ve znění žalmu toho ve Vigil. za um. ludzie, mimo to na konci Wttb. str. 209, kde tento žalm jest zapsán ještě jednou, a to v jiném překladě, zcela stejně jako ve Fl.: *nebo ne otpudy hospodyn ludu sweho*; v žalmu tomto ve vlastním žaltáři Wttb. nečteme této věty, ani v Klem., Pod. ani v Puł. Takový rozdíl

jest ještě v též žalmu ve v. 6: dodáno ve Fl. ku »podzczye, chvalczye y padnyczye«: przed bogiem a stejně v žalumu tom dodaném na konci Wttb., ale v Puł. téhož dvoou slov není ani v střes. textech. Podobně srovnává, po případě liší se v. 7 téhož žalumu v citovaných stpol. a střes. žaltářích. Bývají také rozdíly v jednotlivých slovech, která se zakládají na různostech mezi lat. texty, na př. v ž. 53, 1 jest v ŽFl. z baw, pod. v Ž Klem. wiſwobod, ale v ŽPuł. sędz y jako v ŽWttb., v lat. textech judica a též libera.

Nemohu se pouštěti zde do rozboru překladu stpol. žaltářů a jich poměru k žaltářům stč., nechávám si to na pozdější přiležitost; než budíž zde ukázáno k tomu, že jest třeba ještě přesněji určiti poměr stpol. žaltářů k střes. překladu, a teprve po rozřešení této otázky bude možno podrobněji ličiti historií stpol. žaltáře. Brückner bliže probral »komentáře«, které uvádí ŽPuł. ke každému žalmu, a ukázal, že jsou převzaty z díla Ludolfova. Starý překlad žaltáře »XIII. stol.« konečně byl podkladem tištěného vydání krakovského z r. 1532 (otištěného ještě r. 1535). Tento text podle vývodů Brücknerových obyčejně srovnává se s ŽPuł., ale místy také s ŽFl.; vzešel z jakési předlohy třetí XV. stol., která spojovala v sobě rysy obou žaltářů, a ve které jazyk byl obnoven, ač přece byly mnohé archaismy ještě ponechány. Některých otázek se zde autor bliže nedotkl; jaký byl poměr stpol. žaltáře k střes. vzdělání, byl-li onen nejstarší text XIII. stol. »sandecí pro sv. Kingu asi z r. 1280« samostatný překlad polský? V ŽPuł. není celkem slední českých, bohemismů, aspoň takových, které by nutně dokazovaly český jeho původ. Celkem byly by leda dva v ž. 72, 1; gyzs ló prawego szyerce (Fl. ž. sercza, v ŽWttb. a Klem. již jsú pravého srdeč), snad v ž. 83, 7: w padoly zles (ŽFl. w padole zlez, ŽWttb. v podolu slez, Klem. w udole slez); třetí Nehringem uvedený příklad ž. 77, 27 plýlo. třeba škrtnouti, jest to patrně chyba písarská m. plynělo (ŽFl. plinjolo), a nelze v tom tvaru shledávati č. plýlo, jak myslí Nebring, v stř. žaltářích čteme slovo jiné de zil ŽWttb., dffczyl ŽPod., dffczalo iest Ž Klem. → Ke svému přehledu stpol. textů či redakcí žaltáře připojil Brückner ještě úvahu o pozdějších úpravách a vydáních žaltáře; Wróblové z r. 1539, novém to překladu, který ovšem zdá se, že souvisí s třetí, krakovskou redakcí stpol. žaltáře, a pak ještě o Rejově prosaické parafrasi žaltáře, která teprve nedávno r. 1901 byla nově vydána tiskem.

O překladech St. i N. Z. nelze vlastně mnoho mluvit, tak chudá jest tu polská literatura. Mimo bibli královny Žofie či Sárošpatackou jsou pouze některé nepatrné zlomky. Brückner však dokazuje, že středověké písemnictví polské mělo asi od XIV. stol. i ostatní knihy Písem svatých v polském překladě. Dovozuje, že tisky z 2. pol. XVI. stol., N. Z. v Krakově r. 1556 vytiskněny a bible Leopolitova z r. 1561 byly upraveny podle takových starších polských

překladů. Při bibli královny Žofie opakuje se, jak tuze podlehla české předloze, ač daleko ne všecky části její. Při té příležitosti připomíná, že také »tlumacz Psalterza Kingi«, t. j. překladatel stpol. žaltáře si velmi vypomáhal českým jeho překladem; a podobně také původce slovníčku biblického t. ř. mammotrektu hojně čerpal z české jeho úpravy (str. 82 sl., 105). Že vyhynuly tak značnou měrou památky stpol. písemnictví, Brückner připisuje ne pouze častým požárům, jimiž bývaly zachvacovány dřevěné dvorce šlechtické a městské domky, než také — protestantismu (str. 92)!

Podivno, že se zachovalo takové množství stčes. památek u nás v Čechách, kde tak silné převáhy nabyla hnutí protikatolické a protiřímské... Srv. ještě sv. 3, str. 119.

Nebyly uvedeny do stpol. písemnictví ani apokryfy v středověku tak oblíbené, aspoň polské jich překlady se nezachovaly, ale za to může se stpol. literatura chlubiti velmi zajímavou jich kompliací: jest to t. zv. »Rozmyšlanie o žywocie Pana Jezusa«, které bylo obsaženo v rkp. přemyšlském, nyní ztraceném aneb aspoň neznámém. Tuto »nejobšírnější, nejjazimavější a nejpůvodnější památku celé polské literatury náboženské« analyzuje Brückner ve 4. kap. 2. sv., a připisuje ji nějakému krakovskému mistrovi z poč. XVI. nebo z konce XV. stol.; vyslovuje domněnkou, že to byl snad Opeć, pro velikou shodu této komplilace s Opećovým Životem Ježíše Krista, než v 3. sv., kde obsírně pojednává o této knize, vlastně se zříká této myšlenky; starobylý ráz jejího jazyka vysvětluje (sv. 3., str. 19) tím, že Opeć čerpal ze starší předloh, zvláště z jmenovaného »Rozmyšlania«.

V 3. sv. Brückner pokračuje v rozboru starších polských apokryfů a legend, uváděje opět delší výňatky v pravopise původním i zmodernisovaném, poukazuje na různé prameny: Nikodemovo ev., list Lentulův a j. Obrací se pak ke kultu mariánskému, jak došel výrazu v literatuře, rozbírá zvláště »kázání« čili traktáty Paterkovy, vliv apokryfických pověstí o P. Marii u něho a v Opećově životě Ježíše Krista. Přiležitostně tu připomněl Brückner, vychvaluje čistou polštinu Paterkovu, výrok z doby něco pozdější, z r. 1547, protestantského kněze Maleckého, že kdo chce dobře mluvit polsky, musí uměti náležitě česky (str. 28). Podle svědectví Dlugošova byly přeloženy z rozkazu královny Jadvygy legendy svatých, nejspíše »Legenda aurea«; tohoto překladu zachovaly se pouze nepatrné sledy, vlastně pouze jeden ve zlomku života sv. Blažeje. Brückner otiskuje jej celý zároveň s latin. originálem (str. 46 sl.). Následuje dále rozbor dvojího překladu legendy o Třech králech Jana z Hildesheimu (str. 52 sl.); druhý překlad byl podkladem ruského vzdělání a pouze v něm se zachoval. Mnohem později byly přeloženy jiné legendy, byly přeloženy legendy o sv. Alexiovi a o sv. Eustachiovi, vyňaté z Historiae Romanorum (str. 69 sl.), a j.; uvádí tu též »Ecclesiastes Xyegi Salomonowe, které polskim wy-

kładem kaznodziejskie mianujemy», druhý to polský tisk, s jehož jazyka ještě nebyly zcela setřeny sledy českého jeho vzoru (str. 83). Na samém počátku XVI. stol. byla přeložena Epistola manu Dei scripta, která dávno předtím pronikla do českého písemnictví (str. 85). — V 5. a 6. kap. Brückner pojednává o překladech modliteb a modlitebních knihách, rozbírá nejdříve Otčenáš, Zdrávas, Věřím, o textě vratislavského rkp. z 2. polovice XV. století a tisků z r. 1475 plničkém bohemismu se vůbec nezmiňuje (na str. 93 velmi stručná narázka, laikovi, sotva srozumitelná), asi proto, že nejstarší texty jsou prosté českého vlivu. O tomto českém vlivu, který se skutečně i od předních vážných učenců polských hledal a dovozoval, kde nebylo toho zrovna potřebí, a přičemž se projevovala leda chatrná znalost českého, zvláště střes. jazyka, ku př. při výkladu veršované legendy o sv. Alexiovi, promluvil Brückner v této knize několik všeobecnějších slov (str. 134 sl.). Čechismy, vyskytující se v některých textech, chtěl by Brückner vysvětlovati tím, že je přepisoval Čech anebo vůbec člověk příliš navyký čestině, a nechce v nich shledávati důkaz, že ten onen text vzešel z české předlohy. Tak myslí také, že t. ř. *Książecza Nauki*, přes nějakou tu reminiscenci českou, není českého původu, co dovozoval Fr. Krček v XXIII. sv. Rozprav filolog. Akademie krakovské. Brückner tuto práci nejmenuje, nedotýká se ani důvodů uváděných od Fr. Krčka, nezmínil se ani o slově *podróstwo* — podružstvo, — o které si polští učenci tolík lámali hlavu a kteréž právě Krček šťastně tuším vyložil, dokázav, že jest českého původu. Že se ještě nedokázala, neobjevila přímá její česká předloha, nemůže přece svědčiti proti vývodu Krčkovu. Totéž vice versa platí o t. ř. »modlitewniku Konstancy«; Br. dopouští pouze, že byl přepsán od nějakého Čecha, odvolávaje se, že často napsáno *ą* za *au*, čistě mechanicky, jak shledal pol. *są*, *mądrość* za č. *sau*, *maudrost*; tak psal nesmyslné *nąka*, *nączył*, *inkast*, *Hemąs m. nauka*, *nauczył*, *inkaust*, *Emaus*. Jsou mimo to jiné ještě bohemismy, napolo polské, napolo české tvary, jako na př. *otharchale*, *nestojęe m. nastojte* na př. *dussa szmatno odpwyeda*: *nyestoyczye*, *mnye y byeda*, *yzem kedy podlug czyala*... *chodzyla*, kteroužto chybu nelze připisovati českému přepisovači. Slovo toto stalo se velmi populárním, srov. Brückner, Cywilizacja i język, str. 91. Také lexikálně, zdá se, zakládala se památnka tato na české předloze: tak v textech evan. *zvolenik* za učedník, v evangelistářích českých, Víd., Seit. jest tu sice slovo jiné *mladší*, na př. Jo. 16, 17, 29; v Ev. Olom. učenník Jo. 15, 8; 16, 17, 29; ale slovo to čteme v Hrad. rkp.: *wsichny uczennyczy*, *geho myly* z *wollenycz*, ve významu »vývolenec« vyskytuje se slovo to ještě ve Fris. a Pražských zlomečích, srov. Vondrák Die Spuren der altkirchen Slavischen Evangelientübersetzung in der altböhm. Literatur str. 11 sl., Frisinské památky str. 19; dále *licomiernik*, lice-

mierník za farizej jako v střes. evang., které slovo se vyskytuje také v jiných textech stpol., bylo pojato mimo jiné do mammotrektu, o kterém pojednal Brückner v XXXIII. sv. Rozprav filol., a to ještě ve znění lucemierník, jak jest zlubuge albo lubavy będzie emarcescit za č. libový. Zajímavé jest ještě v modlit. knize Konstancie slovo poczyessý — Jo. 16, 7 (Jo. 15, 26 — essyczyel), kde v Ev. Seitenst. Víd. a Olom. jest slovo utěšitel, srv. Vondrák Spuren, str. 26 sl.

Bojíme se, aby tato jinak zdravá reakce proti přečeňování českého vlivu na staropolské písemnictví nezašla příliš daleko, jako také se již začal podceňovati vliv tento ve vývoji jazyka, a Brückner, podlehnuv nešťastné myšlence o »środkowem stanowisku« polštiny, ve svém spise *Z dziejów języka polskiego* 1903, str. 119 sl. se zřekl toho, co tak pěkně napsal v knižce *Cywilizacja i język* nedlouho předtím r. 1901, str. 78 sl.

Dále Brückner popisuje a rozbírá velkou řadu různých celků drobnějších spisků rukopisných a tištěných do polovice XVI. stol., dosud namnoze málo známých, ba i neznámých. Opět zmiňuje se o chudobě stpol. písemnictví, a třebas myslí, že památky staropolské byly broznom měrou zničeny a vyhubeny, přece přiznává, že nebyly nikdy značené »i že nje odpowiadała bynajmniej produkcja umysłowa w języku narodowym powadze, liczbie i kulturze narodowej« (str. 162). A k tomu ještě značná a převážná část stpol. památek spadá do XV. stol., nemalá část dokonce do počátku XVI. stol! Tisky počínají teprve po r. 1500! Opět tu opakuje Brückner svou myšlenku o velké úloze, kterou měla na vývoji literatury polské žena, ačkoliv není dosvědčena neřku-li ženská auktorka, ba ani ženská písářka, a víme pouze, že byly mnohé texty, knížky modlitební a j. psány pro ženy. Brückner rozšiřuje to pak vlastními svými domněnkami, jmenovitě o sv. Kinze, kterou staví ke kolébce polského písemnictví. Jak ve svých německy psaných dějinách polské literatury často vytýká »slavische Lässigkeit«, tak zde vytýká »bierność i lenistwo«, passivnost a lenost, ovšem mužských, »z kterem niewiasty polskie walczyć muszą« (str. 184). Středověká literatura polská zůstala daleko »dokonce i za českou, světská ještě více než náboženská. Leda náboženské písni polské spasí jaksi taksi »čest« polské literatury středověké. —

A nyní na počátku XX. stol. jeví se nám staré písemnictví polské mnohem bohatší, než jak bylo ještě před 18 lety, kdy W. Nehring vydal svou sbírku staropolských památek. Že se znalost staropolského písemnictví tak rozšířila a prohloubila, není jen zásluhou oněch mužů, které Brückner v závěrku knihy své připomíná, než právě nade všecko zásluhou autora této knihy, prof. Al. Brücknera. Jemu jest věda povinna díky nevýslovnými, že jmenovitě nejeví se již taková nepřeklenutelná propast mezi lite-

raturou XVI. stol., »dobou zlátou«, dobou Mik. Reje, Jana Kochanovského a j., a dobou starou, a že poznáváme, jak tato nová literatura úzce souvisí s literární prací všech starších, z ní vznikla, v ní měla své kořeny a základy.

J. Polívka.

Karel Jaromír Erben. Veškeré spisy básnické. Vydání kritické. Uspořádal Jaroslav Sutnar. V Praze 1905, str. LIX + 320 + XX.

Erben pojál do svého druhého a třetího vydání »Kytice« z celé své básnické činnosti jen ty skladby, které se mu zdály mít skutečnou cenu poetickou; ostatní drobné práce, zejména své pravotiny básnické, neuznával ve své autokritice za hodny nového otiskení a vydání. Takový výbor nejlepších plodů básnickových úplně postačí sice čtenáři, který chce především poznat to, co nejvíce vyniká v umění básníkové a poskytuje skutečného požitku aesthetického. Pro literární historii mají však důležitost i začátečnické práce a slabší pokusy spisovatelovy, neboť jsou činným materiélem, z něhož lze sestrojovati prohloubenější obraz uměleckého vývoje básníkova. »Kytice« Erbenova, jakožto výkvět a vrchol jeho poesie, skutečně také úplně zastínila ostatní jeho práce; nevšimáno si jich, upadly téměř v zapomenutí. Teprve L. Quis svým literárním úvodem ke »Kytici« (1901) znovu oživil pro ně zájem. Nyní pořídil Jaroslav Sutnar více než po pětileté, svědomitě přípravě první kritické vydání veškerých básnických spisů Erbenových.

S neobvyčejnou láskou a pietou k básníku »Kytice« vydavatel ujal se svého úkolu a vyhledal celý básnický odkaz Erbenův, pokud se ovšem zachoval. Vydání jeho jest prvním pečlivě upraveným souborem všech básnických prací Erbenových, nejen »Kytice«, nýbrž i skladeb jinde porůznu tištěných a do »Kytice« nepojatých, a konečně básní pouze rukopisně zachovaných. Bedlivým hledáním v časopisech a almanaších z doby Erbenovy podařilo se mu najít několik prací básníkových, jež byly širší veřejnosti dosud neznámý, u jiných zjistil zase autorství Erbenovo. Vypátral také několik rukopisných skladeb, dosud netištěných. Podává tedy vydání jeho mnoho nového a zajímavého materiálu.

Látku rozdělil tak, že nejdříve otiskl »Kytici« podle třetího vydání, básníkem samým ještě do tisku uchystaného, potom následují básně v časopisech a almanaších otiskované, ale v »Kytici« nepojaté, konečně básně jenom rukopisně dochované, mezi nimi také veselohra »Sládci«. K jednotlivým básním vydavatel uvedl všecky varianty z rukopisů i tisků, označil jednotlivá různocítení, vyšetřil dobu, kdy která báseň povstala, kdy a kde poprvé byla uveřejněna, v kterém rukopise se dochovala atd. Kniha jeho podává tedy zcela spolehlivý materiál kritický a v tom právě záleží její význam.

U čelnějších básní stanoven také rozměr, kterým jsou složeny. Při nepravidelnosti prosodie Erbenovy toto stanovení rozdílu vyžadovalo zvláštní odborné studie, která bude uveřejněna v »Archivu f. slav. Philologie«.

Textům vlastním Sutnar předeslal stručnou předmluvu, v níž jest obsažen bibliografický přehled prací Erbenových, a obsírnou úvahu o »Kytici«, kterou již dříve uveřejnil v Čas. Čes. Mus. 1903, 115 a d. (Nedopatřením opakuje se z Čas. Mus. na straně LIX slib, že záhy »vyjde v prozatímním vydání kritickém ‚Kytice‘ zároveň s veselohrou ‚Sládeč‘ a s básnickými pracemi Erbenovými, jež byly širší veřejnosti naší dosud neznámý«.) V přiloze pak vytiskl stať »Erben dramatik«, která v podobě poněkud pozměněné vyšla v »Meziaklí« III, č. 151 (14. února 1903), kdy Erbenova veselohra »Sládeč« hlavně přičiněním Sutnarovým byla poprvé provozována v Nár. divadle.

Byla by zajisté lépe bývalo, kdyby vydavatel byl jednotlivé studie tyto přepracoval, přiměřeně změnil i doplnil a shrnul i v jednotnou úvahu o básnické činnosti Erbenové. Avšak p. vydavatel nazývá toto své vydání pouze zatímčným a pro širší vrstvy určeným. Veliké kritické vydání s různoceténím přesně filologickým i s přiloženými snímky všech rukopisů básnických chystá ke stejmu výročí narození básníkova. V definitivním tom vydání mní teprve novým souborem sestrojiti a nakresliti konečný obraz Erbenův ve větších rozdílech. Při tom změní zajisté také pořádek textů a upraví je, pokud možno, v chronologickém postupu jejich složení, aby obraz vývoje básnické činnosti Erbenovy vynikl jasněji.

J. Máchal.

Hlídka programů středních škol.

Jan Placek: *Příspěvky k výkladu vět vedlejších u Cae-sara dle nauky o samostatném a vztažném užívání časů.* (XXXX. roční zpráva c. k. akademického gymnasia v Praze za šk. r. 1903/1904). Str. 21.

Spisovatel užil této nauky (která poprvé důsledně provedena byla v lat. mluvnici J. Lattmann a H. Müllera, a když ji H. Lattmann a M. Wetzler svými pracemi vytříbili, přijímána je i do jiných mluvnic), aby vyložil v Caesarových »Pamětech o válce gallské« konjunktivně věty vedlejší při vazbách infinitivních. Věc se namnoze podařila. Tak dobré jsou vyloženy konjunktivy vět vedlejších při inf. perf. závislém na praes. histor. (na str. 7—10). Úplně uspokojuje též výklad míst VI, 11, 4 a VI, 14, 4 (na str. 6), I, 31, 10 (na str. 12), VI, 25, 4 (na str. 18) a mn. j. Ale spisovatel je si sám vědom, že je jinde jeho výklad jen

pravdě podobný. Sám uvádí mnohdy i druhý možný výklad, uvažuje a rozhoduje se (tak na str. 7 a 8 k místu I, 11, 3 a na str. 14 k I, 14, 7). Neuspokojil jej (na str. 15 n) ani výklad Lattmannův ani Wetzelův, a upravuje si nový pozoruhodný výklad t. zv. coincidence. Jak vyložiti vedlejší věty, které při infinitivu perf. závislém na praeteritech své samostatné časy podržely, vysvítá až ze srovnání těchto případů s repraesentací (na str. 14). — Třeba rozlišování časů samostatných a vztažných nelze vždy provésti s úplnou jistotou, ten výtěžek z pojednání zůstává, že tu bylo jasné dovozeno, kterak »porozumění místu nějakému se tím prohloubí, uvědomíme-li si, k čemu vedlejší věta skutečně vztah mítí může, a výjimky od obyčejné souslednosti často dojdou odůvodnění« (na str. 13). Pojednání je však spolu velmi cenný příruček naší chudičké literatury methodické; obsahujeť mimo výklad mnoha míst z Caesara na př. též užitečnou zprávu o Wetzelově vysvětlení dvojí možné souslednosti časové po praesentu historickém, o t. zv. zpřítomnění či repraesentaci (na str. 13) a j. Pokud bude lze užiti těch výkladů též ve škole, na niž spisovatel především myslí (soudí z pátého odstavce na str. 3), ukáže praxe; ale pochybuji, že žáci v tom věku mohou chápati a rozehnávat na př. trojí různý důvod, proč kladena za praeteritní souslednost praesentní (na str. 14), i pokládám za prospěšnejší nezdržovat se výkladem při takových výjimkách, aby tím nebyla otresena důvěra v pravidelnou consecutio temporum a nebyla v zmatek uváděna základní znalost jejich pravidel, přece jen potřebná.

Jos. Straka.

Jan Zeman, *Z Catani ke krateru Aetny. Vzpomínka na cestu po Sicilii.* Zpráva c. k. real. a vyšš. gymn. v Kolíně za škol. r. 1903. Str. 25.

Spisovatel podav stručný přehled svých cest po Sicilii, vykonaných r. 1897 líčí hlavně výstup na Aetnu. Provází své vypravování hojnými vzpomínkami na mythologii, dějiny a citáty ze starověkých básníků, ale celkem článek jeho patří do literatury cestopisné. Čte se velmi příjemně a litovati jest, že nebyl spíše vytiskněn v nějakém časopise belletrickém, kde by byl v úpravě poněkud změněné vzbudil interess nejsířšño kruhu čtenářstva. »Casta Diva« (str. 4) není název opery Belliniho, nýbrž jedné árie z opery Normy.

Ant. Kudrnovský: *Přípony s- v-* Výroční zpráva c. k. státního vyššího gymnasia v Litomyšli za školní rok 1904. Str. 19.

Kmenosloví ze všech částí mluvnice dosud nejméně je pracováno; nalézáme-li v mluvnících kmenosloví, bývá to výčet

přípon, jež se v tom či onom jazyce dají konstatovati při jménech a slovesech, nanejvýše je tu a tam nějaký výklad o přenesení celé koncovky jakožto přípony jinam. Také u nás je sice řada prací, jež se obírají některými kapitolami kmenosloví, ale dosud není monografii, jež by úplně látku vyčerpávaly, jež by způsobem historickým vykládaly původ a šíření jednotlivých přípon jmenných a slovesných, a není také hrubě monografií, jež by po stránce kmenoslovné rozsbíraly jazyk toho neb onoho spisovatele, té neb oné památky; jen jazyk Husův po té stránce rozšířán byl pracemi K. Nováka v Listech filolog. XXVI a XXVII. A teprve v době nejnovější dialektické práce počínají si všimati kmenosloví popisovaných dialekty; zevrubně, ač jen zcela mechanicky, popsal kmenosloví nářečí jihočeských V. J. Dušek (Kmenosloví nářečí jihočeských, Rozpravy čes. akademie císař. Frant. Jos. Tř. III, roč. IX, číslo 1, V Praze 1902, 74 str.), kapitolu o kmenech mají ve svých spisích také J. Loriš (Rozbor podřečí hornosatravského ve Slezsku, str. 28—36) i Ign. Hošek (Nářečí českomoravské. I. Podřečí polenské, str. 93—94). Proto s radostí vítáme kmenoslovou studii, již tuto oznamujeme.

Úkolem jejím je sledovati historii přípon obsahujících souhlásku *v* v češtině. V tom smyslu měl také znít titul rozpravy; je-li nadepsána „přípony s- v-“, je to titul příliš široký, jedná se práce jen o kmenotvorných příponách s- v- v češtině. Materiál poskytly slovníky Jungmannův, Kottův a Gebauerův a Palackého Popis; z nich autor svědomitě sebral slova obsahující kmenotvornou příponu s- v-, rozřídil je v příslušné skupiny a sleduje, jak se bral vývoj těchto přípon kmenotvorných. Rozlišiv případy v kořenného (či jak on říká etymologicky oprávněného) od *v* suffixálného, probírá 1. přípony -v, -va, -vo, -vý, 2. -ay, -ava, -avý, 3. -iv, -iva, -ivo, -ivý, 4. -lav, 5. -liv, 6. -ov, -ový, tykev—tykva, slovesa na -vatí, -ovati. Postup tento, beroucí se od útvarů jednoduchých k složitějším a analogií vzniklým, je zajisté správný; jen po stránce formální přáli bychom si nějakého důsledného členění: mohly se přípony rozdělit na 1. jmenné, 2. slovesné, kteréžto skupiny by se pak dělily dále. Autor měl něco podobného na mysli, je to viděti z toho, že jmenné přípony čísluje (1—6), kdežto odstavce o *v* etymologickém, o slovech druhu tykev—tykva a o příponách slovesných čislovány nejsou. Výklad o *v* etymologickém měl se přiraditi ke kapitole o příponě -v, -va, -vo, kdež by se ukázalo na dvojí původ české koncovky -v, -va, -vo. Při jménech pohřešujeme kapitolu o jménech na -tva, -tvo (modlitva, cslov. žetva, gónitva atd.), -tvo a -tvie (božství) a příponu participia praet. -vъ, -vъši, jež také v rámci této práce náležejí.

V jednotlivostech je postup i výklad správný, ač ne všude přehledný a jasný (srov. zejména výklady o původu slovesné přípony -va-, -ova- str. 15 sl.). Tu a tam bylo by potřebí přesnější

a jasnější stilisace. V některých případech jednotlivých lze přičiniti některé poznámky; leckteré vyneslo teprve ovšem zkoumání nejnovější, jiné však zakládají se na pracích starších, jichž si autor nevšiml. Slov. chlēvъ nesouvisí s got. hlijā, jak se dosud obecně soudilo, nýbrž s got. hlaiv (Merlinger, IF XVI, 1904, 117), k. čes. nraw lze uvésti také lit. narvyti již s příponou *v*, slova stavъ atd. na str. 3: nemusí mítí přípony -vo, nýbrž mohou mít v etymologické sylv. Hirt, Kleine grammatische Beiträge. I. Die idg. Basis sthewā IF XII, 1900, 195 sl. Totéž platí o slovesích bývatī, krývatī, -mývatī na str. 15, jež mohla vzniknouti zdložením základního -v- (srv. otěkržvenъ, izbžvenъ, mžvenъ) a mají tedy rovněž *v* kořenné; nenálezejí tudiž slovesa -bývatī, -krývatī, -obmývatī, -obšívatī (ceslov. šbvenъ), přerývatī mezi iterativu utvořená příponou -va- (str. 16). Mezi substantiva utvořená příponou -va přidati jest subst. sliva, jež souvisí s lat. liveo (Schrader, Reallexikon str. 95, Solmsen KZ XXXVII, 1904, 598); při některých substantivech na -va není asi správno říci, že jsou tvořena příponou -va, poněvadž jsou to deverbativa. Ve slov. kurva proti got. hors, sthněm. huorā je příp. va z řečtiny (řec. οὐρα); srv. J. Jüthner, Ein altes Euphemismus. Wiener Studien 1904, 155—157); subst. pivo (str. 4) patřilo by do kapitoly jednající o příponě -uos- (srv. Zubatý, Listy fil. XXVIII, 1901, 25); červivý není od -o km., nýbrž od i- km. (cslv. črъvъ, stčes. črvie; srv. Gebauer, Hist. Mluvnice III, 1, 50).

V posledních dvou kapitolách výklad o původu přípon -vati a -ovati není dostí uspořádán: mínění a výklady dosavadní uvedeny nepřehledně (tak v prvním případě Leskien, Brugmann, Miklosich, v druhém Brugmann, Miklosich, Schleicher, Geitler, ač zajisté by bylo přirozenější uvésti je v pořádku chronologickém a ukázati, co vedlo k výkladům novým) a druhdy velmi mechanicky (citován doslově příslušný passus, na str. 17 skoro celá stránka vyplňena citátem, ač by s větším prospěchem bylo mínění toho neb onoho krátce pověděti vlastními slovy s odůvodněním a po případě hned s námítkami). Výklady ty pak je potřebí vyvrátit, pokud se neuznávají za správné, nestaci říci »myslím však, že není zde nějaké *v* hiatové, nýbrž celá iterativní přípona -va-« (str. 16). Na str. 18 o slovesích VI. tř. se praví, že to byla původně iterativa dle tř. V., 1. Nebyla to spíše slovesa tř. V., 2: tesati tesja (teša) = -eu-a-ti (kupovati) -eu-jā (kupujá)?

Literatury sem příslušné neužito úplně. Autorovi zůstal neznám citovaný již článek Hirtů v, Kleine grammatische Beiträge. I. Die idg. Basis sthewā. IF XII, 1900, 195 sl.; o původu iterativního -va- psal Sommer (Das slavische Iterativsuffix -vati. IF XI, 1900, 202—204); o původu sloves tvořených příponou -ova- -uja- jednal A. Meillet, Études sur l'étymologie et le voca-

bulaire du vieux slave, Paris 1902, str. 147—149, jehož výklad také čteme u Brugmanna, Kurze vergleichende Grammatik, 531; o též sv. také P. Kretschmer, Zeitschrift für österr. Gymnasien 53, 1902, 711—713; o possessivní příponě -ovъ psal F. Prusák, Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien LXXXIII, 407 sl.; o střeských místních jménech na -ov B. Spiess v programu reálky královéhradecké 1883.

Spisy, jež se uvádějí mezi literaturou, mají být uvedeny plným titulem s rokem a místem vydání, má být udáno také vydání, jehož užíváno; u článků časopiseckých má být uvedena vedle ročníku a roku také stránka. Proti zásadám těmto hřeší se na str. 19. například. Které vydání Leskienova Handbuche spisovatel cituje, které vydání Schleicherova Compendia? Také v textu nemistně citováno LF 90, 147 místo LF XVII, 1890, 147 (str. 18), LF 76, str. 66 místo LF III, 1876, str. 66 atd.

Celkem ovšem lze říci o práci této, co pověděno již nahoře, že je v ní pečlivě shromážděn a roztríděn příslušný materiál, i zpracování jeho celkem správně ukazuje, jak se bral vývoj přípon, jež jsou předmětem studie; poohlédnutí po příslušné literatuře a přesnejší stilisace i jasnější výklad na některých místech byly by cenu její ještě zvýšily.

Oldřich Hujer.

Drobné zprávy.

Pozoruhodné příspěvky k topografii nejstarších Athen podává Engelbert Drerup ve Philologu LXIV, 1905, str. 66—94. Soudí nejprve, že devítilibanné Pelargikon neznámená opevnění západní části akropole, jak se dominová Dörpfeld, nýbrž že tím rozuměti sluší pelasgické hrady kolem celé akropole. Kromě hlavního vchodu, ležícího na straně západní, bylo dle jeho mínění ještě osm bran v hradištích, z nichž můžeme zjistit ještě čtyři na straně severní a jednu na straně jižní. Hlavní věc, že totiž Pelargikem původně se mimo opevnění celé akropole, bude asi správná, avšak v podrobnostech jsou některé nesprávnosti. Výkopy, podniknuté na akropoli r. 1885—1889, neobjevily bránu v jižní zdi pelasgické, nýbrž pouze schody v opěrné zdi, která zřízena byla za doby Kleisthenovy, když se budovaly základy pro »starší Parthenon« (v. plán v Ath. Mitt. XXVII, 1902, str. 396). Drerup dal se tu svésti omylem, jehož se dopustil Curtius (Stadtgeschichte von Athen, str. 48). Rovněž nelze pokládati za bránu tajný vchod na straně severní. Zde bylá úzká a táhlá rozsedlina ve skále, a jen po žebříku nebo po provaze mohl se tudy někdo dostati na akropolis. Nelze pochybovat, že na akropoli byl otvor rozsedliny zakryt kamenem nebo prkny; o bráně nemohlo zde být ani řeči. Bude tedy třeba ještě dalšího zkoumání, než budeme moci pokládati otázku tuto za vyřízenu. — Pnyx s oběma terasami pokládá Drerup za dílo doby mykenské; byl to prý velkolepý oltář, kdež král před tváří shromážděného lidu obětoval. Teprve později proměněna byla Pnyx

ve sněmovišti. — Co se týče nejstaršího města, souhlasí Drerup s Curtiem v tom, že zbytky starého osazení, jež viděti jest ve skále na svazích Pykny (»skalní město«), kláště jest do doby mykenské. Rovněž oněch »sedm křesel«, vytesaných do skály na svahu Museia, klade do téže doby a uvádí je ve spojení s primitivním kultem trůnů, jak jej hlásal Wolfgang Reichel (Vorhellenische Götterkulte, ve Vídni 1897). I Areiopagos, kde se podobné stopy domů ve skále zachovaly, byl obydlen již za doby mykenské. Vedle toho byla jiná osada na straně jihozápadní, blíže Ilisu. Tam klade Drerup s Thukydidem (II, 15) nejstarší svatyně, i pramen Kallirhoi, proměněný od Peisistrata v Enneakrunu, a zamítá důrazně odchylné výklady Dörpfeldovy. Z toho plyně výsledek, že vskutku byly Athény původně osídleny *κατά νόμας*, jak tvrdí Thukydides, a synoikismos Theseův dochází tím nového potvrzení.

Jihozápadně od Frascati, mezi villami Torlonia a Muti — na plánu v Bädekraci jsou obě naznačeny — objeveny byly nedávno zbytky letohrádku z doby republikánské. Topografové římskí, na př. Lanciani, pokládají je za Ciceronovo *Tusculanum*. Je-li výklad ten správný, ležela villa Ciceronova asi půl hodiny západně od starověkého Tuscula.

V Karthagu objeven byl nedávno model antických varhan, zhotovený z tvrdého dřeva. Je 20 cm vysoký a 6 cm široký. Dle nápisu zhotoven byl od hrnčíře Possessorida asi v první polovici II. stol. před Kristem.

Tři gymnasiální profesoři Fritz Baumgarten, Frant. Poland a Richard Wagner spojili se k dílu, jež bude líčiti kulturu hellenskou (Die hellenische Kultur, v Lipsku u Teubnera, 1905). Chtějí podat výsledky nynějšího badání, přihlížejíce hlavně k potřebám školy jakož i k širšímu obecnству. První, právě vydaný sešit obsahuje na 96 stranách křídového papíru výklad o zemi a obyvatelstvu, o době mykenské a o t. zv. »řeckém středověku«, t. j. o době mezi r. 1000 až 500 př. Kr. Text zajímavě psaný provázen jest 93 velmi jemně provedenými obrázky, z nichž mnohé nebyly dosud nikde uveřejněny. Celé dílo bude mít asi pět sešitů (po 2 mk.), v nichž stopováný budou kulturní dějiny řecké až do doby Alexandrovky. Mají-li autorové v úmyslu, vypsatи později též dobu hellenistickou, o tom se nevyslovují.

Praktickou rukověť pro posluchače klassické filologie vydala universita v Cambridgi: A companion to Greek studies. Edited by Leonard Whibley (Cambridge, University Press 1905. XXX a 672 str. se 141 obr. a 5 mapami. Za 18 sh.). Společnou prací 31 profesorů podán tu ve stručné formě přehled řecké geografie, fauny a flory (str. 1—40), historie s tabulkami chronologickými (str. 41—88), literatury (str. 89—162), filosofie (str. 163—199), vědy (str. 200—207), umění (str. 208—294), mythologie a náboženství (str. 295—345), veřejného zřízení (str. 346—497), soukromého života (str. 498—565), dialektologie (str. 566—581), epigrafie (str. 581—596), palaeografie (str. 597—610), kritiky textové (str. 610—623), metriky (str. 624—631) a dějin klassické filologie (str. 632—651). Že jednotlivé statí svěřeny byly specialistům, má ovšem své výhody, ale také nevhody. Přes jednotnou redakci jsou některé části nepoměrně stručné; tak na př. homerské otázce věnovány pouze 3 stránky, divadlu (i s obrázky) jen 7, a celé metrice jen 8 stran. Přes to zasluzuji podnik chvály, poněvadž podává celkový přehled všech oborů.

Mommserovy Sebrané spisy počaly právě vycházeti. Budou rozděleny v pět oddělení (právnické, historické, filologické, epi-

grafické a numismatické), každé bude obsahovati několik svazků. Nejdříve vydány budou spisy právnické, jejichž obsah Mommsen sám určil zcela podrobně; vydání obstará Bernard Kübler. Právě vydaný první svazek jejich obsahuje texty zákonů z doby republikánské i císařské s podrobným kommentářem, jakož i jiná pojednání různo podobného (*Gesammelte Schriften von Theodor Mommsen. I. Abteilung: Juristische Schriften. I. Band*. V Berlíně 1905, Weidmann. VII a 480 str. s podobiznou Mommsenovou a 2 tab. Za 12 mk., váz. za 14 mk. 40 pf.). V druhém svazku budou pojednání o právnických římských a o sbírkách zákonů, ve třetím ostatní články z dějin římského práva. Nové vydání nebude pouhým otiskem, nýbrž bude obsahovati četné dodatky, které Mommsen sám učinil ve svých příručních exemplářích; citáty budou revidovány a dle nynějších kritických vydání upraveny, novější literatura bude připojena a rovněž bude poukázáno na to, kde názory Mommsenovy bud jeho vlastním badáním pozdějším nebo pracemi jiných byly změněny nebo opraveny.

Nový svazek sbírky *Corpus inscriptionum Latinarum* obsahuje nápisy z horejší Germanie, uspořádané od Karla Zangemeistera (Volum. XIII., partis secundae fasc. I., v Berlíně 1905. Str. 30* a 503 fol. Za 60 mk.). O dokončení jeho po smrti Zangemeisterově (8. června 1902) postaral se Alfred Domaszewski.

H. Merguet, známý skladatel velikých slovníků k řečem a filosofickým spisům Ciceronovým, počíná vydávatí příruční slovník k Ciceronovi (*Handlexikon zu Cicero*. V Lipsku 1905, Dieterich). Dosud vydaný první sešit obsahuje na 200 kvartových stranách heslo *A—dilato* a prodává se za 6 mk.; celkem budou čtyři sešity. Nelze pochybovat, že by stručnejší slovník, jenž by podával výbor příkladů ze všech spisů Ciceronových, mohl být velmi užitečný jak po stránce tvaroslovné a syntaktické, tak i po stilistické, fraseologické a semasiologické. Bohužel nesplňuje nový slovník naděje, jež bychom do něho klásti mohli. Autor jest totiž stále ještě věren zásadě, kterou se řídil r. 1873, vydávaje svůj slovník k řečem Ciceronovým. Podává na př. u substantiv nejprve výčet všech významů, které to neb ono slovo u Cicerona má, aniž pozorujeme, že by se snažil uvést je mezi sebou v nějaký řád, af logický, af psychologický. Pak následují příklady, uspořádané dle toho, vyskytuje-li se ono slovo I. v podmětu, příslušku nebo zvolání, II. po slovesech jako akkusativ, genitiv, dativ, ablativ nebo s předložkami, III. po adjektivech, IV. po jiných substantivech, či vztahuje-li se V. k celé větě buď v ablativu nebo s předložkami. To je uspořádání nejen nevědecké, nýbrž i nepraktické. Za základ měl být vzat význam jednotlivých slov, a k tomu měly se připojiti výklady ostatní. Ovšem nemohla by pak všechna hesla miti stejnou šablounu, ale to přece nevadí. Způsobem naprostě nedostatečným probrány jsou spojky; kdo by se chtěl na př. poučiti o užívání spojky *cum* u Cicerona, najde na jediném sloupci pomícháno všecko, cum temporale, causale, concessivum, s indikativem i s konjunktivem, a při tom mnohdy není ani citována věta hlavní! Škoda, že z materiálu, který autor sebral, neudělal někdo jiný něco lepšího, potřebám doby nynější lépe vyhovujícího. Takto budeme na pravý slovník k Ciceronovi ještě dlouho musit čekati.

F. Luterbacherovi podařilo se novou epitomu *Liviovu*, objevenou v *Oxyrhynchu*, velmi šťastně upravit a doplnit. Jeho recenze, která znamená značný pokrok, otištěna jest v *Neue philol. Rundschau* 1905, str. 124 nn.

Zlomky nového rukopisu *Liviova* nalezeny byly nedávno v Bambergu, ve vazbě staré knihy, pocházející z kláštera Karmelitánu. Jsou to tři neúplné listy, patřící ke IV. dekadě. Písmem hlásí se

rukopis do 5. stol. po Kr. a je palaeograficky velmi zajímavý. Dle do-savadních zpráv zdá se, že byl předlohou známému bamberskému rukopisu Liviovu z 11. stol.

O Horatiově ztraceném rukopise, zvaném *codex Blandinius vetustissimus*, soudí P. Winterfeld (Rhein. Mus. LX, 1905, str. 31 nn.), že byl původu irského, t. j. že byl psán irským mnichem. Klášter Blandigny u Gentu ležel v diocesi lutyšské, a celý ten kraj podléhal irským mnichům. Také o zachovaném *cod. Bernensis* soudí Winterfeld, že byl původu irského, ale že byl ovšem samostatný, na blandinském nezávislý. Vůbec byli to Irové, kteří asi v polovici 9. stol. po Kr. přenesli Horatia do Francie; před tím nebyl Horatius na pevnině vůbec znám.

Scholia k Horatiovi, dochovaná pod jménem *Acronovým*, obyčejně se upírájí grammatiku Heleniu Acronovi; nejnovější vydavatel jejich, Otto Keller, nadepsal je výslovně »*Pseudoacronis scholia in Horatium vetustiora*«. Naproti tomu argumentuje P. Graffunder (Rhein. Mus. LX, 1905, str. 128 nn.) asi takto: Porfyrio asi 40krát snaží se vyvrátiti našeho Acrona aneb aspoň k němu přihlíží. Proto jsou ona scholia, aspoň ve svém jádře, starší než Porfyrio. Pozorujeme-li pak, jehož pramen se scholia ta dovolávají, shledáme, že nepresahuje dobu Trajanovu. A přihlédneme-li k údajům topografickým, vidíme, že ukazují do polovice 2. stol. po Kr. Avšak právě v té době žil grammatik Helenius Acro. Není zajisté nahodilé, že grammatické názory Helenia Acrona, pokud je známe z Charisia, shodují se často nápadným způsobem se zminěnými scholiemi. Z toho plynne pravdě podobný závěr, že jádro našeho komentáře, pod jménem Acronovým zachovaného, jde přece jen na grammatika Helenia Acrona.

Nové, kommentované vydání Aristofana, jež uspořádal hollandský filolog van Leeuwen, jest právě ukončeno. Začalo vycházetí r. 1893 nákladem A. W. Sijthoffa v Leydenu; prvním svazkem byly *Vosy*. Pak následovaly *Žáby* (1896), *Mír* (1897 od Herwerdena), *Oblaky* (1898), *Jezdci* (1900), *Acharnítí* (1901), *Pítaci* (1902), *Lysistrate* (1903), *Plutus*, *Thesmoforazusy* (1904) a letos konečně *Ekklesiazusy*. Každý svazek obsahuje rozsáhlá prolegomena, text s četnými poznámkami scénickými, kritický apparát a latinský komentář. Ačkoliv co do úpravy textu vydání nové nás leckde neuspokojí — hollandský filologové bývají hyperkritičtí — jsme za to bohatě odškodněni pěkným, elegantní latinou psaným komentářem. Ač poskytuje daleko více než vydání Blaydesovo (Halle 1880–1893), jest lacinější; stojíš celkem 67 mk. 50 pf., kdežto Blaydesovo jest za 88 mk.

Z nových knih, jež vyšly v poslední době v bibliothece Teubnerské, checeme upozornit zejména na tyto: 1. *L. Annaei Seneca dialorum libros XII ed.* Emil Hermes (XX a 383 str. Za 3 mk. 20 pf.). Tímto svazkem blíží se nové vydání filosofických spisů Senekových k svému ukončení; zbývají ještě »*Naturalium quaestionum libri septem*«. — 2. *Apulei Platonici Madaurensis pro se de magia liber (apologia) rec.* Rud. Helm (II a 120 str. Za 2 mk. 40 pf.). Po nezdařeném vydání Apuleja, které 1897 a 1900 uspořádal J. van der Vliet, podniká nakladatel vydání nové, které, soudě dle tohoto svazku, bude mnohem obezřetnější. — 3. *Alciphronis rhetoris epistularum libri IV ed.* M. A. Schepers (XXVI a 225 str. se 2 snímký rukopisů. Za 3 mk. 20 pf.). Cena tohoto vydání spočívá v tom, že se opírá o novou, přesnou kollaci všech rukopisů, čímž nejen mnohá místa dosud nejasná byla opravena, nýbrž i poznáno, že dopisy byly původně rozděleny ve čtyři knihy, a sice podle toho, byly-li psány od rybářů nebo od sedláčů, od parazitů nebo od hetér. Schepers také je podle toho nově uspořádal. — 4. Nejcennější však jest nové

vydání Prokopia: *Procopii Caesariensis opera omnia recognovit Jacobus Haury* (2 svazky, LXIV a 552, II a 678 str. Za 24 mk.). Vydavatel, prohlednūv nově všechny rukopisy Prokopiovy, zjistil, které jsou cenné, a upravil text podle nich. Věc jest tím důležitější, poněvadž poslednímu vydavateli Prokopia, Dindorfovi, byl z oněch základních rukopisů znám pouze jediný. Máme tedy nyní poprvé před sebou text spolehlivý. Vydané dva svazky obsahují 8 knih *περὶ πολέμων*, t. j. 2 knihy o válce proti Persanům, 2 knihy o válce proti Vandalům a 4 knihy o válce proti Gothům. Vyjde ještě jeden svazek, ve kterém vydána budou Prokopiova *Ἀρενδότα* čili tajné dějiny a spis o stavbách (*περὶ οἰκουμένων*). Nemírná cena, kterou nakladatel stanovil, bude asi překážeti většimu rozšíření nového vydání.

Ve sbírce »Sammlung indo-germanischer Lehrbücher« vydávané Hirtem u Wintra v Heidelbergu (srv. LF. XXIX, 1902, str. 413), vyšel právě Thumblův *Handbuch des Sanskrit mit Texten und Glossar. I. Grammatik.* (XVIII a 505 str.) Tato nová mluvnice staroindická, které po rozebrání německého překladu známé mluvnice Whitneyovy bylo již velmi potřebí, je za 14 mk. — V téže sbírce počalo vycházet dílo *Etymologisches Wörterbuch der lateinischen Sprache*, jež napsal A. Walde, professor university innsbrucké. Slovníkem tímto je zahájena řada etymologických slovníků; prof. Berneker z německé univerzity zdejší má napsati etymologický slovník jazyků slovanských a prof. Zubatý etymologický slovník jazyka litovského. Dosud vydané dva sešity etym. slovníka latinského obsahují na 10 tiskových arších hesla *ā—cupio*. Sešit prodává se za subskripční cenu 1·50 mk., kteráž po vydání posledního sešitu o třetinu bude zvýšena. Celý slovník vyjde dle oznamenání nakladatelstva ještě tohoto roku a bude obsahovati 10 sešitů. Aby užívání slovníku bylo snadné, tištěn je na jemném, slabém papíře, takže objem celého díla nebude tak veliký, jak u slovníků obyčejně bývá. Není pochyby, že dílem tímto se dostává jak jazykozpytu srovnávacímu, tak jazykovědě latinské pomůcky velmi potřebné.

Ve výroční zprávě zemské vyšší reálky ve Velkém Meziříčí za rok 1902–3 a 1903–4 sestavil prof. Bol. Dolejšek bibliografii pojednání z programu středních škol v Čechách do r. 1903. Práce je zajisté velmi záslužná a při nedostatku jakékoliv bibliografie u nás velmi potřebná. V programu za rok 1903–4 sestavena bibliografie podle vědeckého obsahu. Skupiny, do nichž jednotlivé články programové jsou seřazeny, jsou velmi obsáhlé; autor to omlouvá tím, že u mnohých pojednání mohou být různá mínění, do kterého odboru je dlužno zařaditi. Ale v zařazení některých článků sestavovatel dopustil se chyb, kterých by se ten, kdo takovou práci podniká, dopouštěti neměl. Nemluvíce o nevhodném zajisté uspořádání chronologickém, nehledice na to, že na př. práce lidovědné jsou v odstavci moderní filologie, a mlčením pomíjíce odstavec, v němž vedle sebe uvedeny jsou překlady ze staroindštiny, práce semasiologické a obecně jazykozpytné a Kašparův překlad z Tennysona, což vše čini pododdělení *d*) při moderní filologii: zmiňujeme se tu jen o případech zvlášť do očí bijících. Máchalovo známé pojednání *Úvod ve studium ruských bylin* je zařazeno v odstavci věnovaným *přírodopisu*, při čemž je špatně udáno také jméno autorovo; Langovy práce »Jazykovědecký rozbor Euchologia Sinajského« a »Jakou mřrou držel se skladatel zbytku JH latinské Alexandreidy Gualthera Casillionského« jsou v oddělení *klassické filologie*; v té mž oddile je Pospíšilův překlad I. zpěvu Camoensových Lusitánův! To jsou chyby, jakých by se zajisté nikdo nenadál.

Ženská otázka v V. a IV. stol. před Kr.

Napsal Karel Müller.

Mezi význačné zjevy moderního života patří snahy, čelící k povznesení žen. Proto jest tím zajímavější, ohlédnouti se po podobných myšlenkách v starověku. A skutečně již na půdě řecké se setkáváme se snahami emancipačními. Jsou to ovšem pouhé zárodky emancipace; ale obsahovaly v sobě mnohé dobré jádro a mohly se snadno státi východiskem dalších snah o povznesení ženy ve starověku a později ve středověku a novověku, kdyby dějinný vývoj nebyl tomu zabránil. Ovšem třeba poznamenati, že emancipační snahy starověké byly, až na skrovné výjimky, spíše theoretické, že nezapustily kořenů do společnosti a neměly mnoho praktických výsledků. Přičina toho byla, že ženy byly v postavení velice stísněném a že muži měli nad nimi vládu neomezenou, nedopouštějce jim, aby seznamovaly se s věcmi, které by ducha jejich povznesly a zušlechtily. Jsouce vychovány v dávných, nezměněných zvyčích, po celý téměř čas jsouce uzavřeny v domě a omezeny ve svých stycích se světem zevnějším na míru nejskrovnejší, snad ani samy nezatoužily po lepším postavení.

Všeobecný názor řecký o ženě jako o tvoru podřízenějším bránil Řekům dokonale postřehnouti stinné stránky v postavení žen a postarat se o jejich nápravu. Proto ani ve stol. VI., ba ani v první polovici stol. V. nevyskytl se u Řeků nikdo, kdo by neutěšený stav žen hleděl aspoň poněkud zlepšiti. A přece to byla doba, kdy kultura řecká tak mohutně a utěšeně vzkvétala, a kdy tedy rozdíl mezi vzděláním žen a vzděláním mužů stále stával se patrnějším. Známe z této doby ovšem některé vynikající postavy ženské, ale působení žen těch nemělo pražádného vlivu na postavení žen ostatních. Ba ani vlivem školy Pythagorovy, která hleděla krajanům svým vštípiti vzněšenější názor o ženách, skutečně neutěšené poměry žen řeckých se nezlepšily. Do polovice V. stol. př. Kr. nebylo mezi muži řeckými nikoho, kdo by se byl vzepřel proti nedůstojnému potlačování pokolení

ženského, kdo by byl mužně a upřímně krajánům svým pověděl, že další lhostejná bezstarostnost o ženy jest neudržitelná a že zájem celého národa vyžaduje toho, aby ženy z tísňivého postavení byly povzneseny a staly se účasnými vymožeností kultury, kterých dosud pouze muži užívali. A staleté předsudky byly by bránily provedení úmyslu podobných, i kdyby snad již v této době byly bývaly proneseny. Půda pro emancipaci žen byla jistě v Řecku připravena, ale jiné zájmy zatlačovaly emancipační snahy dlohu do pozadí.

I.

V druhé polovici V. stol. př. Kr. byla v Řecku půda pro emancipaci ženského pokolení jako stvořena. Nejsme bohužel odnikud přímo zpraveni, jaká byla podstata tohoto hnutí; nevíme, zda pouze Aspasia, manželka Perikleova, byla průkopnicí ženských snah emancipačních, či stály-li jí po boku také ženy jiné, avšak máme svědectví nepřímá v tragoeidiích Euripidových a v komoediích Aristofanových.¹⁾

Tragický básník Euripides má vůbec pro kulturu V. stol. př. Kr. veliký význam.²⁾ Chceme-li však z jeho tragoeidií čerpati svědectví pro emancipační hnutí ženské v druhé polovici V. století, musíme nejdřív odpověděti na otázku, byl-li Euripides vskutku nepřítel žen, za jakého někdy ještě v době nejnovější bývá pokládán. Posuzujeme-li zachované jeho tragoedie střízlivě, musíme k otázce této odpověděti, že úsudek o Euripidově nepřátelství k ženám jest neoprávněn. Nepříznivé výroky Euripidovy o ženách jsou sice četné, ale proti nim stojí zase řada výroků příznivých. Mimo to všechny nepříznivé výroky v dialogu tragoeidií jsou, jak ukazuje Bruns (na uv. m., str. 4 nn.), založeny v dramatické kompozici a mají určitý účel; ve sborových písničkách pak, kde právě bezprostřední souvislost mezi obsahem myšlenkovým a předchozím dějem často jest porušena, vůbec nikde nejsou ženy posuzovány nepříznivě; nejvýše ženy samy zmiňují se

¹⁾ Na význam Euripidův a Aristofanův v dějinách ženského emancipačního hnutí řeckého upozornil J. Bruns, *Frauenemancipation in Athen, Ein Beitrag zur attischen Kulturgeschichte des fünften und vierten Jahrhunderts*, Diss. Kiel 1900, str. 3–32, který rozbírá důkladně zvláště sborové zpěvy Euripidovy Medeie a pojednává šíře i o těch komoediích Aristofanových, v nichž živel ženský mocně vystupuje v popředí.

²⁾ Mimo J. Bruns, který jedná o Euripidovi na str. 3–14 uvedeného díla, oceňují význam tohoto řeckého básníka pro kulturu hellenskou vůbec a pro dějiny ženského světa v klassickém Řecku zvláště: W. Nestle, *Euripides, der Dichter der griechischen Aufklärung*, Stuttgart 1901, str. 248–269 a L. Bloch v článku »Alkestisstudien« v *Neue Jahrbücher f. d. klass. Altertum* VII, 1901, str. 29–33. Proti Brunsovým názorům o Euripidovi vystoupil Wilamowitz-Moellendorff ve článku *Lesefrüchte* (v Hermu XXXV, 1900, str. 548–550).

o pomluvách, které se proti nim někdy pronášejí, a s rozhorením je odmítají. Jako z nepříznivých výroků vyvozováno nepřátelství Euripidovo proti ženám, tak by zase jeho četné příznivé výroky o ženách mohly dát podnět k závěru, že Euripides byl vřelým přítelem a zastancem žen. Obojí soud zajisté byl neoprávněn. Osobního mínění Euripidova o ženách neznáme; ostatně pro naši otázku na něm nezáleží. Tolič však jest jisté, jak dokazuje nejnověji W. Nestle (na str. 268 uv. sp.), že Euripides nesoudil o ženách nepříznivěji než mnohý básník před ním; za jeho doby i po něm. Naopak upřímně se snažil podati o nich úsudek co možná nejnestrannější.

Přirozeně naskytá se nám otázka, jak vzniklo této nepříznivé posuzování Euripida. Wilamowitz-Moellendorff ve svém vydání Euripidova Heraklea (díl I., str. 10) soudí, že nesprávné posuzování Euripida vzniklo z chybného závěru, čerpaného z jeho četných nepříznivých zmínek o ženách. Proti tomu však lze namítat, že při nepředpojatém posuzování ony nepříznivé výroky nemohly dát podnět k chybnému onomu závěru, ježto byly založeny v dramatické kompozici a známý byly též četné výroky příznivé. Proto soudí správně Bruns (na uv. m., str. 7 nn.), že s jiné strany vznikl předsudek, který měl vliv na chybný onen úsudek o Euripidovi. Podnět k němu vidí především v tom, že Euripides často ličil pathologické duševní stavů žen, jako máme toho v zachovaných kusech příklad na Faidře v tragedii Hippolytu. Na základě takových postav mohlo být usuzováno, že Euripides smýšlel o ženách nepřátelsky a nepříznivě. Ale ani tento výklad nestačí; neboť již antický posuzovatel byl si toho dobře vědom, že proti hříšným povahám rázu Faidřina vyznamenávají se tragedie Euripidovy velikým počtem skvělých a bezúhonnéh povah ženských, které Euripides dovedl vyličiti s nevyrovnanou hloubkou psychologickou a s opravdovou vrouceností. Proto Bruns soudí, že nepříznivý závěr, čerpaný z postav Faidře podobných, nabyl všeobecné platnosti a sesílen byl pak ještě jinou okolností mnohem závažnější, totiž Aristofanovou komoedií Thesmoforiazusami, které provozovány byly r. 411 př. Kr. Základní myšlenku k tomuto skvostnému výmyslu Aristofanovu musíme hledati v tom, že komický tento básník sám ženami velice pohrdal a dlouho se zabýval plánem děje, v němž by co nejvíce zlých věcí mohl ženám vyčisti. Tím, že v nezkrotné bujnosti své fantázie sestavil si děj ze ženských tragedií Euripidových, jednak naskytla se mu příležitost, aby vystoupil proti sensačnímu modernímu dramatu, jednak jeho inviktiva proti ženám nabyla větší dramatické působivosti, poněvadž ženám samým položil v ústa obhajování svého stavu. Na tomto šťastném nápadu spočívá celý děj komoedie Thesmoforiazus, který ostatně jest znám. Z toho všeho jest patrné, že skutečným nepřítelem žen nebyl Euripides, nýbrž Aristofanes. Ale literární kritika, nepochopivší dobré významu vtipů Aristofa-

nových, dala se zmýliti jeho směšnými nápady a pokládala od té doby za nepřítele žen Euripida. Na základě toho předsudku vybírány pak z jeho tragoeidií výroky nepříznivé o ženách a úplně byly pomíjeny výroky příznivé. S těmito vývody Brunsovými souhlasí nejnověji také Bloch (na str. 31 n. uv. sp.), ale důrazněji poukazuje k tomu, že Aristofanův výsměch v Thesmofořizasích mohl působit jen tenkráte, měl-li Euripides vskutku pověst nepřítele žen, a že tato pověst vznikla asi z jeho odmítavého stanoviska proti ženám; k milostným hríčkám neměl Euripides nikdy ani času ani chuti.

Euripidovy výroky o ženách jsou takového způsobu, že z nich osobní mínění básníkovo seznati nemůžeme. Vidíme však, že Euripides není strannickým posuzovatelem žen, a to má zajisté velikou váhu, chceme-li z jeho tragoeidií vůbec vyvozovat nějaké závěry o ženách. Euripides ovšem líčí, jako jeho předchůdci, ve svých tragoeidiích ženy věku herojského; na první pohled tedy by se zdálo, že z nich o kulturním stavu žen V. století nemůžeme uzavírat nic. Ale v tom právě tkví podstatný rozdíl Euripida proti oběma jeho velikým předchůdcům Aischylovi a Sofokleovi, kteří nikdy neporušovali dramatické illuse, zachovávajíce ve všem ráz doby herojské. Euripides však nejenom vkládal do svých tragoeidií narážky na poměry současné, což ostatně činili někdy i jeho předchůdci, nýbrž leckteré zjevy doby své přenášel do doby herojské. Tím ovšem často rušil dramatickou illusi, ale na druhé straně právě proto leccos v jeho tragoeidiích může sloužiti k doplnění obrazu současné kultury. Proto ani výroky Euripidovy o ženách nepostrádají všechno významu kulturně-historického; neboť i ony, jak právem můžeme se domnívat, znázorňují nám anachronisticky boj mínění a názorů, které pronášeny byly v době Euripidově. Zvláště to platí o sborových písňích tragoedie Medeie, jak vykládá Bruns (na uv. m., str. 10 nn.).

V tragoeidii této jest zachován starý zvyk, podle něhož podnětem ke sborovým písničkám jest vždy situace, k níž dospěl předchozí vývoj dramatického děje. Mimo to má však Euripides v těchto sborových písňích, jak níže uvidíme, ještě účel jiný. Především jest to patrno v prvním stasimu (v. 410—445) a v anapaestech v. 1081—1115.

V prvním stasimu zabývá se sbor skoro výhradně Medeou. Tomuto líčení předsilá však básník v první dvojici strof všeobecnou úvahu. Korinthské ženy, které činí sbor, nezabývají se tu osudy osoby, nejvíce v ději zúčastněné, nýbrž následky, které budou mít tyto osudy pro stranu mluvících, t. j. pro ženské pokolení vůbec. Nejdříve propukají ve výkřik hrůzy nad věrolomností Iasonovou, líčice ji jako něco neslychaného a odporného, k tomu však připojují překvapující úvahu, že od této doby způsob života žen bude v řezech lidských příznivěji posuzován; pokolení ženskému blíží se pocta. Na ženy nebude prý již dolé-

hati zlolajná pověst, a staré zpěvy o jejich věrolomnosti pozbudou své platnosti. Dále uvažují, že Foibos nepropůjčil ženám daru písni, poněvadž jinak byly by potupné řeči, proti ženám pronášené, stejným způsobem *oplatily*. Neboť doby skrývají prý ve svém lůně stejný podnět k výčitkám pro obě pohlaví.

Postavení, které tu sbor zaujímá, jest docela zvláštní. Členové sboru vykládají sice také v jiných tragoeidiích někdy o svých zvláštních zájmeh, jako na př. soudruhové Aiantovi v Sofokleově tragoeidii Aiantu. Tyto úvahy vztahují se však v takových případech na zvláštní postavení, v němž sbor vývojem děje dramatu se ocitl. Není-li tomu tak, jsou jeho úvahy vždy všeobecné, zobrazujíce mravní názory celku. Avšak ženy v Euripidově Medei nemají účastenství na ději, a přece jejich řeč jest řečí uzavřené strany. Jsou, jak jest patrno, v polemické náladě, do níž však nebyly uvedeny událostmi dramatu. Zastupují tu sociální skupinu, které s hotovými zvláštními zájmy zasahuje v ději.

Úvaze této dodává zvláštního významu ještě i to, že také ve zmíněných anapaestech (v. 1081—1115) tyto ženy kladou podobně důraz na svoji osobitost a na svůj zvláštní ráz. Jest to v oné pause, kdy jed Medein má způsobiti smrt Kreontovi a jeho dcer; tu sbor praví o sobě, že se často zabývá hlubšími a duchaplnějšími úvahami, než obyčejně bývá zvykem žen, a dodává k tomu: »I s námi obecuje Músa pro moudrost«, t. j. »i my dovedeme filosoficky mysliti«. To ovšem neplatí prý o všech ženách, ale malá část jejich není nevzdělána.

Druhé a třetí stasimon na první pohled neshoduje se s rázem písni svrchu uvedených. Druhé stasimon (v. 627—662) jest povahy erotické. Sbor zmiňuje se o věrolomnosti Iasonově a k tomu připíná úvahu o osudných následcích bezuzdne vášně v protivě ku štěstí věrného a harmonického svazku manželského. Tato objektivní úvaha přechází pak v ráz osobní; neboť sbor modlí se k Afrodítě, aby nikdy v něm nevzbudila nemírných vášní. To ovšem není samo o sobě nic nápadného; i v tragoeidii Hippolytu ženy sboru, které jinak podobají se ženám obyčejným, na základě erotických úvah pronášejí svá osobní přání. Třetí stasimon (v. 824—865) velebí lahodné podnebí a tím podporovaný rozkvět duševní kultury athenské.

Písně tyto, posuzovány jsouce samy o sobě, nemají žádné zvláštní tendence; neboť o podstatě Erota a o rozkvětu Athen pějí též sborové zpěvy Sofokleovy. Ale písně ony nelze právě odloučiti od ostatních sborových písni v Medei. A tu dojem náš z těchto písni podstatně se mění. Při erotickém stasimu vzpomínáme si ihned, že jsou to tytéž ženy, které před tím tak rázně odmítly výčitku ženské věrolomnosti; ty nyní se stejným důrazem hlásají, že vždy zachovají manželskou věrnost a že se zdrží lásky nedovolené. A jestliže tyto ženy v třetím stasimu dávají na jevo tak hluboké porozumění pro předpoklady attického

životá duševního, nabýváme přesvědčení, že jest to ona menšina žen, která ve verších 1081 nn. tak význačně jest charakterována.

Z těchto sborových písní vyvozuje pak Bruns (na uv. m., str. 12 nn.) další zajímavé závěry. Posuzujeme-li všechny sborové písni tragoedie Medeie s jednotného hlediska, nemůžeme mysliti, že ženy sboru jsou dle intencí básníkových skutečně ženy věku herojského, jakými vzhledem k ději tragoedie býti mají; i myšlenka, že jsou to ženy korinthské, ustupuje tu do pozadí. Tak, jak mluví ženy sboru ve třetím stasimu, mohou o vlivu podnebí na nejnovější attickou kulturu mluviti jen vzdělané Athénanky věku Euripidova. Jen při nich dovedeme pochopiti, že se pouštějí do jemných mythologicko-allegorických úvah, které v protivě k veškeré tradici vrcholí v tvrzení, že Harmonia jest matka devíti Mus, v Athenách zrozených. Jenom z jejich úst rozumíme duchaplně zmínce o Erotech, kteří, provázejice půvabnou attickou Kypridu, roznecují své chráněnce ke každému druhu duševního snažení.

Shrneme-li tyto jednotlivé rysy v určitý obraz, vidíme v ženách sboru této tragoedie Euripidovy představitelky žen filosoficky myslících a musicky vzdělaných. Při tom tanula básníkovi na mysli určitá skupina žen nejnovější doby, která zřetelně se lišila od ostatních Athénanek, trávících život svůj beze všech nároků na vzdělání a vůbec beze všech vyšších cílů v ústraní domu. Ženy sboru v tragedii Medei mají vzezření docela jiné. Mají vyšší vzdělání duševní a jsou si ho též vědomy. Vědět též, že se od jiných žen liší. Zároveň stěžují si na stav svého pochlaví jako celku, t. j. litují, že vzdělání, jemuž menšina se těší, již dávno nedostalo se celému pokolení ženskému. Z tohoto zanedbávání pak vyvazují stísněné postavení celého pokolení žen. Zdá se, že básník narážel tu na hnuti současné, které vycházejí z malého kroužku vzdělaných žen, směřovalo k povznesení celého pokolení.

Teprve při takových předpokladech dovedeme správně oceňti první stasimon, které by nám jinak bylo nesrozumitelné. Maně naskytuje se nám tu otázka, proč právě tyto ženy, vylíčené dle určitého moderního typu žen, tak energicky hájí pokolení ženské proti útokům mužů. Vykladatelé upozorňují při tom, že Homeros a Hesiodos přiležitostně mluvili o nespolehlivosti žen, a že Archilochos a iambografové ostatní sepsali mnohé potupné básně proti ženám. Jest sice možno, že Euripides při slovech *Μοῦσαι παλαιγενέων λύξον δοιδᾶτε τὰς ἔμαυρεςσαι ἀπιστοσύνατ* (v. 421 n.) myslil na podobné starší útoky, ale tyto reminiscence nebyly by ho pohnuly k tomu, aby modernímu typu žen vložil v ústa taková vášnivá slova obranná. Proto se zdá, že to mnohem spíše byly útoky moderní, podle oněch starých pomluv osnované, proti nimž tyto ženy rázně vy-

stupují. Pak vysvětlímé si též, proč právě v době Euripidově tak živě, ano vášnivě útočeno bylo na ženy. Proti zastancům a za-stankyním práv ženských vystupovali přívřezci starých mravů, odsuzujíce všeobecně pokolení ženské. Ony vzdělané ženy byly zároveň ženy energické; mužně dovedly hájiti žen proti útokům mužů, které namířeny byly proti jejich hřichům a neřestem. Euripides zvolil si názory strany, která ženám přála, aby jimi oživil své sbory ve svrchu uvedené tragedii. Vidíme, že se tu střetly dvojí zájmy. Mnozí muži, poukazujíce na špatné stránky žen, vyvozovali z toho, že právem odsouzeny jsou k úloze podřízené, naproti tomu zastanci a zastankyně směru reformního vřele se ujmali ženských práv. Byl tu živý pohyb veřejného mínění, názory obou protivných stran prudec na sebe narážely.

Tyto vývody Brunsovy nezůstaly nepovšimnutý. Ozval se proti nim zvláště Wilamowitz-Moellendorff v článku »Lesebrüchte« (str. 548—550), který vůbec emancipačních snah ženských v V. století v Řecku neuznává. Soudí totiž, že interpretace Brusova zneuznává způsob a poněkud i dramatický úmysl básnika Eurypida. Drama Euripidovo Medea obírá se ovšem postavením ženy; uráženou důstojnost manželky zastupuje Medea, která od nesvědomitého, sobeckého Iasona jest zapuzena, poněvadž jest cizinkou. Něco takového zakusily ženy v Athenách často, zvláště po zostíření zákonů o legitimitě. V tragedii Medei stává se básník na stranu ženy, která nepřízní různých okolností trpí. Proto ovšem sbor ujmá se Medeie, ale z toho ještě nenásleduje, že by byl básník sám schvaloval moudrost a učenost žen. Medea dle básnika Eurypida je travíčka a vražednice, travíčství je pro ni cestou nejpřímější, jak sama praví ve v. 407 nn. Tato slova její zní nám ještě v uších, když sbor počíná první stasimon. Píseň tato znázorňuje zločinnou povahu žen, kterou Medea sama velebila, a silný účinek její spočívá v kontrastu. Ani anapaestická píseň sboru ve v. 1081 nn. němá pro existenci žen emancipovaných významu, poněvadž v ní jest obsažen dialéktický výklad o tom, že děti nejsou požehnáním. Druhé a třetí stasimon pak naprosto nedokazují myšlenky Brunsovy. Ve druhém stasimu sbor prosí Afroditu za manželství čisté, nezkalené vášněmi, poněvadž má před očima opak takového manželství, a ve třetím stasimu velebí Atheny jako posvátnou půdu kultury a vzdělání, poněvadž král athenský přislíbil Medei útočiště v Athenách. Ze všeho toho tedy pro existenci emancipovaných žen v Athenách nelze uzavírat nic.

Týmž právem byl by mohl Bruns dle mínění Wilamowitze-Moellendorffa uvésti ještě jiné doklady pro své tvrzení. Byl by prý jako typus učených žen mohl uvésti Faidru, která v Euripidově tragedii Hippolytu (v. 373 nn.) své všeobecné úvahy počíná vyznáním, že v bezesných nocích mnoho hloubala, anebo její kojnou, která v téže tragedii (v. 252 nn. a 451 nn.) vy-

znává, že ve svém dlouhém životě mnohem se naučila a mnoho přemýšlela o dobách pradávných, nebo konečně Melanippu, která vykládala o kosmologii, dokládajíc, že nauky ty přijala od své božské matky. I tyto důkazy všechny byly by dle Wilamowitz-Moellendorffa nesprávné, poněvadž Euripides vkládal i osobám ženským bez zvláštní motivace v ústa docela určité věty filosofické, tak že mu i od současníků i od doby pozdější často vytýkáno bylo porušení pravděpodobnosti. Co praví sbor v tragoeidii Medei všeobecně, že žena nepostrádá Musy, t. j. že jest schopna vzdělání, jest prý důležitá věta abstraktní sofistické učenosti, ale s životem skutečným má tak málo společného, jako utopie následujících generací; mimo to nesmí se zapomínati, že větu onu vyslovuje básník sofisticky vzdělaný. Skutečný život pohlížel na Athénanku velmi nízce, a poměry ty nezměnily se mnoho ani v dobách pozdějších.

Námítky Wilamowitz-Moellendorffa proti vývodům Brunsovým jsou ovšem na první pohled dosti závažné. Ale přihlédneme-li k nim blíže, seznáme, že jsou založeny na mýnění, že v Athénách vůbec žádných emancipačních snah nebylo. Když takto předpojatě na vše pohlížíme, když stavíme stále do popředí zprávy o tom, že ženy athenské byly v postavení podřízeném a stísněném, jakoby vůbec nebyla se mohla vyskytnout ani snaha o zlepšení postavení dosavadního, pak ovšem chováme se ke zprávám takovým skepticky. Tato skepsis vzhůstá pak tím více, jsou-li podobné zprávy nepřímé, a musíme-li je vyvozovat ze skrytých často narážek. To, co praví Wilamowitz-Moellendorff o Faidře, její kojně a o Melanippě, jest ovšem správné; žen takových ovšem nemůžeme užívat k důkazu o emancipačních snahách v Řecku, poněvadž jejich učenost jest učeností osvícené doby Euripidovy a byla ovšem pouze majetkem mužů, kdežto Euripides přenesl ji i na ženy věku herojského. Ale ve sborových písničkách Euripidovy tragoeidie Medeie jest tomu jinak. Proto nejnověji také Bloch (na m. uv., str. 30, pozn. 1) schvaluje vývody Brunsovy, nehledě ke druhému a třetímu stasimu, a uznává, že v prvním stasimu a v anapaezech ústy sboru mluví počtem ještě skrovňá pokroková strana žen athenských. Myslím, že snad ani každá jednotlivá píseň nemohla by sama o sobě svědčiti pro mýnění vrchu uvedené a že nebylo by nemístno vykládati ji právě tak jako učenost Faidry a jiných žen podobných, ale shrneme-li všechny tyto písničky a posuzujeme je souborně a v jejich vzájemných vztazích, uvědomíme-li si, jak rázná slova klade básník ženám sboru v ústa proti útokům mužů, jak tyto ženy ani tak se nehonosí svojí učeností, jako spíše volají po vyšším vzdělání a touží po vyšších cílech ve prospěch celého pokolení ženského, nutně nabýváme přesvědčení, že tanul tu básníkovi na myslí určitý typus žen, které vzděláním chtěly povznést druzky své z dosavadního tísňivého postavení a pojistiti jim lepší a radost-

nější život pro budoucnost. Že Euripidés nebyl nepřítel žen a že takto nepřímo sám volal po jejich emancipaci, dokazuje i W. Nestle ve svém díle: »Euripides, der Dichter der griechischen Aufklärung« (Stuttgart 1901), str. 248—269. Některé výroky Euripidovy o ženách jsou sice nepříznivé, ale právě na nejsilnějších místech Euripides sám poukazuje k tomu, že jeho líčení jest jednostranné a přehnané; avšak líčení to jest vždy odůvodněno dramatickou situací a povahou jednajících osob. Mimo to Bruns sám nespokojuje se důkazem, čerpaným pro svoje mínění z básníka Euripida, nýbrž ukazuje (n. uv. m., str. 14—19), že i některé komoedie Aristofanovy svědčí pro jeho mínění.

V komoediích básníka Aristofana pozorujeme, počínaje rokem 411 př. Kr., nápadné vystupování ženského živlu v pořadí. Kdežto před tím hrály ženy v jeho komoediích úlohu jen podřízenou, učinil je básník v některých komoediích pozdějších středem děje. V Lysistratě přivedou ženy smírně narovnání mezi Hellenu, v Thesmoforiazusách postaví se všechny jako jeden šik proti úhlavnímu nepříteli svému Euripidovi, v Ekklesiazusách konečně provedou komunistické zřízení státní se společenstvím žen, z něhož ani nejstarší ženy nejsou vyloučeny. Jsou to vesměs komoedie z konce války peloponesské a z doby pozdější. Byla to doba kritiky, která všude se tázala po oprávněnosti tehdejších poměrů; z toho si vysvětlíme, že ani postavení ženy v životě společenském neušlo její pozornosti. A poněvadž otázka ženská byla problémem, který, jak se zdí, ve veliké míře zaměstnával tehdejší společnost, nemůžeme se diviti, že Aristofanes několikrát si zvolil tento problém za látku svých komoedií. Z toho právě soudí též Ed. Meyer ve svém díle »Geschichte des Altertums«, IV, str. 102, že ono hnutí ženské nebylo jen hnutí literární, nýbrž že byly to ještě dosti mocné proudy ve skutečném životě. Stará komoedie attická ovšem překypuje nejbujnější fantasií, a směšný ráz její záleží právě v tom, že tu ženy hrají úlohu, která odporuje skutečnosti. Ale i ty komické výmysly básníkovy mají nějaký vztah ke skutečnosti, ač ovšem bývá leckdy dosti nesnadno seznati onu skutečnost bez roucha komického a satirického; při bedlivém zkoumání lze však i v těch zkarikovaných postavách a humoristických řečech seznati skutečné typy, které nejsou komické.

V komoediích Lysistratě a Ekklesiazusách vystupují vůdkyně žen; v první z obou komoedií sluje tato vůdkyně žen Lysistrata, v druhé Praxagora. Z těchto postav přes veškeru jejich komičnost a satiričnost vysvítlá, že básník je zřetelně odlišil od ostatních a že jim přidělil úkol vyšší. Tyto dvě ženy mají sice také malé slabosti jako ostatní, ale stále mají zření k celkovému zájmu svého pohlaví, logicky vytvořují své plány a dovedou je také prováděti. Ačkoliv i na nich jest podle líčení Aristofanova patrná slabost charakteru jejich družek, dovedou přece mocně

působití na družky silou svého slova a dovedou je přiměti k provedení svých úmyslů. Odmyslíme-li si onu komičnost, kterou básník postavy tyto obestřel, máme před sebou obraz žen, které v emancipačním hnutí ženském mohly zaujímati přední postavení.

Zvláště to platí o Lysistratě, která zajisté tlumočí názory žen athenských, toužících po vyšších cílech. Proto myšlenky její jsou ze stránky kulturně-historické pro onu dobu neobyčejně významné. Žena tato, jak vykládá družkám svým (v. 506 nn.), přemýšlela dlouho a důkladně o tom, jak v posledních deseti letích ženy vůbec se vyvíjely, co zažily a jak za těžké doby války peloponéské omezeny byly jen na svoji domácnost. Vidouce však neúspěchy politiky mužů, obracely se k nim nejprve otázkami, později začaly je tiše hanit, ale byly vždy krutě a surově od mužů odmítнутý. Krev zajisté v nich kypěla, když viděly, že sami muži měli o sobě navzájem mínění velmi nepříznivé. A radí-li jim Lysistrata, aby činně zasáhly v politiku, ví také, z jakých příčin jsou k tomu oprávněny. Na jejich bedrách spočívá (v. 588 nn.) dvojí břemeno; musí posílati syny své do války a na smrt, a samy pak doma starostmi stárnow a vadnou. Řeči Lysistratiny rozplamení ostatní ženy tak, že nadšenými slovy velebí své etnosti, své přirozené dary a lásku k vlasti, která je zavazuje, aby činně a rukou pomocnou zasáhly v události politické (v. 638 nn.). Neboť attická žena není otrokyně, nýbrž má dosti srdece, aby, když toho třeba, i zbraně se chopila (v. 664). Lysistrata tedy jest si vědoma své ceny, jest si vědoma i svého vzdělání; neboť i vůči mužům dovede poukazovati na doby minulé, ve kterých bývalo lépe, ve kterých muži nebyli ještě tak kleslí, jako v době války peloponéské. Znajíc se tedy také v dějinách, právem může o sobě říci: *Oὐ μεμούσωμαι πανῶς.*

Tyto jednostranně vyňaté vážné rysy Lysistratiny jsou ovšem velice smíšeny se živly komickými, přes to však jsou podstatnými znaky této postavy, a zvláště některé z nich zřejmě se vztahují k názorům tehdejší společnosti, jako na př. zmínka o větší rozumnosti, kterou pokolení ženské v posledních deseti letech si osvojilo. Tím nabývá zvláštní zajímavosti scéna, v níž Lysistrata vykládá shromážděným vyslancům athenským a spartským o jejich politických chybách. Zmiňuje se o tom, co vykonali Sparfané pro Athénany a Athénané pro Spartány, a ukazuje na společné panhellenské zájmy, kterým by oba tyto státy řecké nadále měly sloužiti, místo aby oslabovaly své sily v bratrovražedném boji. Davši takto na jevo veliké porozumění pro dějinny vývoj obou hlavních států řeckých, charakterisuje se sama jako žena, která nejen má svůj vlastní důmysl a rozhled, nýbrž která zároveň slyšela řeči svého otce a jiných starých lidí (v. 1125 nn.).

Čtěme-li nyní slova Lysistratina *οὐ μεμούσωμαι κακῶς*, maně se rozpomínámé na slova sboru v Euripidově tragedii Medei, který praví o sobě *ἔστιν πούσα καὶ ἡμῖν*. Ale mezi oběma témoto kusy, totiž Euripidovou Medeou a Aristofanovou Lysistratou, mezi jejichž provozováním leží časová mezera dvacet let, jest ještě jiná závažná shoda. V komoedii Lysistratě obsadí ženy akropoli; mužové chtí ji dobýt i zpět. Před našima očima rozwine se tu pravidelná válečná scéna; proto rozmluva mezi oběma stranami jest slovní boj, v němž se zahrnují navzájem nejhrubšími urážkami. Na konec každá z obou nepřátelských stran odéje své smýšlení proti straně protivné ve formu umělé písni. Obě tyto potupné písni si metricky nejpřísněji odpovídají. Muži zpívají o Melanionovi, kterého ošklivost nad nečestností žen zahnila do hor, ženy zpívají o Timonovi, který unikal společnosti mužů pro jejich ničemnost, ale ženám vřele byl oddan (v. 781 nn.). Ženy v tragedii Medei litují, že jim Apollon nepropůjčil daru Mus, aby proti tolika potupám, jež na hlavu žen se sesypaly, zapěly píseň obrannou. Čeho si tyto ženy pouze přejí, to provádějí ženy v komoedii Lysistratě a přejí proti mužům píseň obrannou. Asi deset let po provozování Medeie vložil sám Euripides ženám v ústa obrannou píseň (*παλιμφαμος δοιδά*) ve svém Ionu (v. 1090 nn.). Ze srovnání tragedie Medeie a komoedie Lysistraty seznáváme, že skutečně v dvaceti prvních letech peloponesské války vzdělání aspoň některých žen dosáhlo vyššího stupně.

Podobný důkaz o větším sebevědomí žen shledáváme i v Aristofanových Thesmoforiazusách. V párbasi této komoedie praví ženy, obracejíce se k mužům: »Jsmě-li tak opovrženy, jak stále prohlašujete, jsme-li tím zlem, od něhož všechno зло ve světě pochází, proč pak přece vy muži krok za krokem nás pronásledujete?« Po té podávají (v. 801 no.) dvojí obranu svého pohlaví; jednak staví rádné ženy vedle známých městských ničemníků, jednak kladou důraz na to, že mezi ženami není takových zločinců jako mezi muži, že není mezi nimi hýřilů, zlodějů, lupičů a jiných nešlechetníků, a že ženy zachovávají své otcovské dědictví a neztrácejí svých člunků tkalcovských, cívek, koše atd., kdežto muži často ztrácejí v bitvě šít, kopí a meč. Ale přihlédneme-li blíže, ani v této komoedii Aristofanes ženám nelichotí; naopak scéna shromáždění žen dýše právě docela netajeným opovržením. Vždyť ženy uvádějí sice jména oněch ničemníků, ale nemohouce nalézt žen rádných, musí si vypořáhati vymyšlenými jmény. Ptáme-li se, proč si básník zvolil ke své komoedii tuto látku, musíme říci, že jen jeho nezkrocená neávist k pohlaví ženskému v něm vzbudila myšlenku podobnou. V komoedii Lysistratě útočí sice Aristofanes na ženy, ale přece ne tak mocně jako v Thesmoforiazusách, které, jak již svrchu řečeno, zavdaly podnět k tomu, že Euripides prohlášen byl za

odpůrce žen, jakkoli výtka nepřátelství proti ženám měla daleko větší měrou stihnouti Aristofana. Ovšem Aristofanovi nemohlo připadnouti na mysl, že Thesmoforiazusy budou miti pro pozdější měníní o Euripidovi tak dalekosáhlé následky.

Z toho ze všeho vidíme, že závěry, které možno čerpati ze sborových písni Euripidovy Medeie, komoedií Lysistratou se jen potvrzují a rozšírují. I z této komoedie poznáváme, že v Athenách byla strana žen, které si přály vyššího vzdělání. Snad můžeme přisvědčiti Brunsovi, který (na m. uv., str. 18 n.) praví, že doba současná vůbec snažila se spravedlivěji ocenití přirozené schopnosti ženského pohlaví a že se ozvaly moené hlasys proti jeho stísněnému postavení. Poznáváme též, že toto hnutí ženské v poslední třetině V. století stále vzrůstalo, a rozumíme pak tím lépe nevraživému a vásnivému vystupování strany, jež emancipaci neprála, soudíc, že s vítězstvím hnutí emancipačního ztratil by život veškerý půvab. Kdežto však Euripides sympatisoval se stranou pokrokovou a ve svých tragediích hlásal požadavek vyššího vzdělání ženského, Aristofanes stál na stanovišti konservativním. Boj ten jest tak živý, že konečně se zostřuje v pravý antagonismus obou pohlaví. Svět mužů a svět žen staví se i v literatuře proti sobě a stává se oblíbeným spisovatelským motivem poesie vážné i žertovné.

Jest otázka, odkud toto emancipační hnutí ženské vzalo svůj původ. Podle společenských poměrů V. století, které svrchu byly vyličeny, soudili bychom, že od mužů samých byly proneseny návrhy na zlepšení dosavadního postavení žen. Ale jednak muži vůbec obírali se jinými otázkami a věnovali se jiným věcem, všimajíce si jen málo žen a všechno toho, co k nim mělo jakýkoli vztah, jednak ani z Euripida a z Aristofana o ničem podobném se nedovídáme. V dilech těchto dvou básníků všude jen ženy bojují za svá práva a hledí zjednat platnost svým požadavkům. Zdá se tedy, že ze středu žen samotných vyšlo toto opravné hnutí; nejvýše mohli bychom se domnívat, že opravné snahy žen došly porozumění u jednoho dílu světa mužského a byly od něho horlivě podporovány. Mezi kterými ženami však máme hledati původkyně tohoto hnutí? Bruns (na m. uv., str. 19) pokládá za naprosto vyloučeno, že by hnutí ono bylo vzešlo mezi plnoprávnými občankami athenskými, poněvadž prý tomu společenské postavení jejich bránilo, i soudí, že původkyně toho musíme hledati mezi vzdělanějšími hetérami, které zaujmaly ve společnosti athenské místo vynikajíci. Vycházeje ze stanoviska, že Aspasia Perikleova byla hetéra, pokládá ovšem také tuto ženu za jednu z původkyň reformního hnutí ženského, a to hlavně z té příčiny, že obraz její nápadně se shoduje s obrazem, který si můžeme sestrojiti o emancipovaných ženách athenských podle tragédií Euripidových a komoedií Aristofanových. K hlavním známkám Lysistraty a Praxagory náleží, že nejen dovedou přemý-

šleti, nýbrž že jsou též s to, aby své myšlenky umělecky vyjádřily, t. j. jsou rhetoricky vzdělány. Jako Lysistrata vzdělala se moudrými řečmi mužů předešlé generace, tak Praxagora osvojila si řečnické umění od veřejných řečníků na Pykně. A podobně Aspasia vynikala vzděláním rhetorickým a filosofickým a snažila se povznéstí svět ženský vzděláním a rozumnou výchovou.

Aspasia, jak se nyní témař všeobecne uznává, nebyla heterou, ač ovšem nebyla plnoprávnou občankou athenskou¹⁾. Jsouc chotí Perikleovou, stýkala se s nejvznešenějším světem athenským a zajisté též se ženami z kruhů nejvyšších. Je-li tomu tak, nemohla se stýkat s hetérami, a měly-li tedy ony na onom emancipačním hnutí také nějaké účastenství, pracovaly asi o svých plánech samy; neboť občanky athenské stěží se s nimi stýkaly. Ostatně příčitali bychom hetérám velikou míru obětovnosti a příchylnosti k občankám, kdybychom soudili, že z nich vyšlo ono emancipační hnutí ženské. Proč by byly tyto ženy, které již samy se těšily neobmezené svobodě a které mimo to byly v Athenách cizinkami, stáraly se o attické občanky? A konečně musíme se tázati, proč Euripides i Aristofanes zobrazili nám ve svých kusech představitelky reformního hnutí ženského jako plnoprávné občanky. Zajisté zvláště Aristofanes nebyl by si dal ujít příležitost, aby jako představitelky hnutí ženského vylíčil nám hetery. Proto dle mého soudu mnohem spíše je pravděpodobno, že reformní hnutí ženské vyšlo z občanek samých, a to z oněch, které stýkajíce se s Aspasii, měly přiležitost ponoriti se do hlbokého zdroje vzdělání a dobré dovedy oceniti význam jeho pro celé pokolení ženské. Jako ženy v tragediích Euripidových a komoediích Aristofanových vyslovují nároky na důkladné vzdělání ženské, tak zajisté vyslovovaly i ony přítelkyně Aspasiiny požadavky své, aby světu ženskému dostalo se rozumnější výchovy a lepšího vzdělání. Byla to zajisté jediná cesta, kterou dosavadní stísněné postavení žen bylo možno povznéstí. Byla-li Aspasia vůdkyní tohoto hnutí, za jakou, jak se zdá, ji pokládá Bruns, musí zůstatni nerozhodnuto. Spíše však jest pravděpodobno, že od Aspasie vyšel pouze podnět k tomuto hnutí, že však vůdčí úlohu v těchto opravných snahách převzala jiná z vynikajících žen athenských. Také není nám známo, jak daleko tato emancipace sáhala.

Působení oněch žen, které začaly šířiti snahy opravné, nebylo by bývalo, jak soudí Bruns (na uv. m., str. 21), tak trvalé, kdyby větší díl mužů nebyl se chopil těchto teorií. Athéňané tehdejší doby byli totiž neobyčejně přístupni novým teoriím a vyzna-

¹⁾ Z novější literatury o Aspasii třeba připomenout: A. Schmidt, Epochen und Katastrophen, Berlin 1874, str. 90—109, Wilamowitz-Moellendorff, Aristoteles und Athen, Berlin 1893, II, str. 99 n., pozn. 35, Ed. Meyer, Forschungen zur alten Geschichte, Halle 1899, II, str. 55. n. a Judeichův článek o Aspasii v Pauly-Wissowově Encyclopaedii II, str. 1716 nn.

menávali se mimo to zvláštní náklonností, rozprádati takové theorie, že hraničily až na dobrodružnost. A tak tyto snahy žen, směřující k jejich povznesení, nezůstaly již ani v pátém století při požadavech na snadě ležících a vnitřně oprávněných, nýbrž vzaly na sebe brzo tvářnost nejkrajnějších utopistických ideí. Jest pochopitelné, že posměch komoedie stíhal právě tyto dobrodružné myšlenky reformatorů.

Tak z komoedií Aristofanových můžeme souditi, že snad již tenkráte vyslovován názor, že by ženy mohly zastávati i úřady státní a že by mohly být přibírány i k službě vojenské. V komoedii Lysistratě (v. 494 nn.) zamýšlej ženy spravovati státní poklad, odvolávajíce se na to, že i v domácnosti jsou nuceny sestavovati a obstarávati účty. V téže komoedii jsou ženy vojensky organizovány, a to dle lakonského způsobu, rozděleny jsouce na čtyři lochy (v. 452). V Ekklesiazusách se známou spořivostí svou nakládají ženy se státním jméním, šatí a stravují muže a trestají odbojně zmenšenými díly jídel. Také idea společenství žen vyslovena v téže komoedii. Tu se rozpouští rodina a zavádí volná láska, jejiž zevrubnější organisace svádí Aristofana k nejrozpuštějším žertům. Aristofanes persifluje tu zřejmě ideje, které jiní před ním vyslovili a vážně hájili. Kdo byl přesvědčen o vyšším nadání žen, snadno mohl přijít na myšlenku, připustiti ženy i k úřadům státním. Zprávy o národech nekulturních daly podnět k tomu, aby se žen užilo též ke službě válečné. A jestliže již dosavadní pořádek v různých oborech života byl měněn, vynalezavá hlava mohla konečně snadno přijít na myšlenky společenství statků a společenství žen, jakkoli nevíme, čím je motivoval ten, kdo poprvé vážně o nich přemýšlel. Ovšem jest též možno, že některé z těchto myšlenek vznikly jen v nezkrotné fantasii Aristofanově, a že jim scházel veškerý vážný podklad reálný.

II.

Emancipační návrhy, které Aristofanes na konci V. století tak humoristickým způsobem persifloval, přednesl ve IV. století veliký filosof řecký Platon ve svém Státě znova, a to ovšem vážně, jak návrhy ty původně asi byly míněny. Dříve se soudilo, že Platon pronáší návrhy zcela nové, že jest v této věci úplně samostatný, a že tedy emancipační hnutí ženské jest v podstatě hnutí literární. Podobnosti, které se vyskytují mezi návrhy Platonovými a komoediemi Aristofanovými, vysvětlovány byly tím způsobem, že Aristofanes parodoval myšlenky Platonovy, chtěje ukázati, k jak podivným následkům by vedly. Parodie Platonova Státu shledávána byla zvláště v komoedii Ekklesiazusách. Ale nyní jest jisto, že Aristofanovy Ekklesiazusy sepsány byly dříve než Stát, a že tedy Aristofanes Platonových návrhů nemohl pa-

rodovati. Zvláště pak při Aristofanově komoedii *Lysistratě*, která provozována byla r. 411 př. Kr., jest jakýkoli vztlak k Platonovu Státu vyloučen, poněvadž Platonovi bylo tehdy asi 16 let. Ostatně jsme viděli výše, že Aristofanes sám paroduje myšlenky reformatorů, které za jeho doby byly pronášeny, a že tedy emancipační hnutí ženské jest hnutí sociální, které má původ již v druhé polovici pátého století. Nauky filosofů století čtvrtého, totiž Platona a Aristotela, kotví v tomto hnutí sociálním. Z toho si také vyšvětlíme, proč u nich nových hledisk vlastně ani neshledáváme. Filosofové tito hledí vědecky odůvodnit názory, pronášené v pátém století, a uvádějí je ve spojení se všeobecnými úvahami.

Reformní ideje sociálního ženského hnutí v pátém století, které se nám nyní zdají tak podivné, nebyly pokládány od současných Řeků za pouhé utopie. Z ústavy spartské, která uznávána byla za vzor nejpřípadnějších zařízení, čerpáno bylo přesvědčení, že myšlenky reformatorů, směřující k úplné přeměně dosavadní společnosti, lze vskutku provést. Jakkoli užívání žen k službě státní a válečné, společenství statků a společenství žen byly vesměs myšlenky dalekosáhlé, jakkoli praktického uskutečnění nedocházely a snadno dojít nemohly, přece se stále udržovaly v původní své síle, znova a znová jsouce přetřásány, k čemuž hlavně přispělo, že v Athenách začal ochabovati zájem politický. Tážeme-li se však, jak vůbec některá z těchto myšlenek mohla vzniknouti, musíme k otázce té hledati odpověď v nedostatku opravdové vroucnosti života rodinného. Řídké byly výjimky, kdy manžel starověký s vroucí láskou a něžností lnul ke své cheti, kdy ve styku rodinném nalézal nejvyšší blaho životní. Mnohým Athéňanům byla rodina břemenem; zrušením tedy rodiny a zavedením společenství žen nebyli by mnoho ztratili, i nemůžeme se diviti, že reformní ony ideje rádi přijímali a přáli si jejich uskutečnění.

Z toho si též vysvětlíme, proč Platon ve svém Státě přijímá myšlenku společenství žen i společenství statků (V. kn.). Posluchači filosofa Sokrata, jenž nauky ty u Platona přednáší, nepronášejí proti nim námitek, z čehož můžeme souditi, že Platon spoléhal při tom na souhlas dosti velikého dílu athenského obecenstva. To, co se nám nyní zdá holou utopií, bylo od starých Řeků pokládáno za možné a uskuřeňitelné. To stvrzuje i veliký nástupec Platonův, největší učenec starověku, Aristoteles, který ve své *Politice* podává velmi bystré a duchaplné námítky proti Platonově theorii. Upozorňuje totiž, že společníci a podilníci majetku mnohem spíše se spolu znesváří než majetníci zboží soukromého. Také jest třeba podle Aristotela vytknouti — a na to Platon zapomněl —, kolika výhod jsou společníci majetku zbavováni. Konečně Platon nestanovil jasně, zda také rolnici, ženy a děti mají mít jmění společné či každý svoje zvláštní; zůstanou-li však u rolníků statky soukromými, bylo by pro jejich domácnosti spo-

lečenství žen nanejvýš nevhodné, ano i záhůbné. Výklady jeho však přes to nikde nečiní dojmu, jakoby pokládal názory učitele svého za pouhý plod hradé fantasie. Promluvil nejdříve o společenství žen (1263b 10), vykládá dále o společenství statků a dodává, že takové zákonodárství zamělouvá se svou láskou k lidstvu a každému musí se líbiti (1263b 15). Aristoteles tedy nám stvrzuje, že Athéňané jeho doby byli stále těmto theorím velice přistupní, jakkoli již asi sto let byly pronášeny a uskutečněny nedocházely. Pozoruhodno jest též, že se Platon i v pozdějším spise svém Zákonech, kde upustil od svých krajních názorů a přiblížil se poměrům tehdejším, ještě s velikým důrazem přimlouvala za užívání žen při službě válečné (VII, 805, 806). Patrně tedy ani taťo myšlenka nezdála se Athéňanům tak ne možná jako nám.

Podivuhodno však jest, že Platon při těchto názorech nezmiňuje se nikde o svých předchůdcích. Není pochyby, že Platon to byl, který názory tyto poprvé uvedl v literatuře a odůvodnil je vyššími zásadami politickými a filosofickými. Ale naopak jest jisté, že básníci komičtí již dávno před ním uváděli ve svých komoediích ony názory, ovšem stíhajíce je posměchem a vyvozujíce z nich nejsměšnejší výsledky. To bylo ovšem, jak správně soudí Bruns (na uv. m., str. 24), Platonovi nepohodlné, poněvadž ony reformní názory vydával za originální aspoň potud, že je též filosoficky odůvodnil. Platon nechtěl býti pokládán za pokračovatele básníků komických, a proto často klade důraz na to, že návrhy jeho budou mít asi účinek podivu hodný. Na Aristofana odvolává se jenom skrytě (Stát V, 452 B), kde mluví o poměrně méně důležitém bodu nového řádu společenského. Vyslovuje totiž požadavek, aby na evičištích i muži i ženy se obnážovali, a praví, že se v té příčině nikdo nesmí obávat různých vtipů duchaplných hánčů a vysmíváků. Z toho jest patrné, že si byl Platon vědom svého nepohodlného předchůdce; vždyť i v Aristofanových komoediích Lysistratě a Ekklesiazusách mluví se o věcech podobných, jakož i o ženách bojujících a službu na koni obstarávajících. Chtěl-li tedy Platon, aby reformní ony myšlenky se souhlasem byly přijaty, nemohl se zmíniti o tom, že již od někoho jiného směšné stránky jejich byly vyličeny, a to ještě v komoediích, které, provozovány jsouce na jevišti, mohly na obecenstvo athenské působiti nejmocněji.¹⁾

Ve spisech Platonových pozorujeme dvojí stanovisko k ženám. Emancipační pokusy, které v druhé polovici pátého století vysly od žen samotných, jak se zdá, neměly velikých výsledků. Většina žen zůstávala i nadále v postavení stísněném a podřízeném. Tyto neutěšené poměry zajisté mocně působily též na Pla-

¹⁾ O poměru komického básníka Aristofana k filosofu Platonovi vykládá obširně J. Bruns (na uv. m., str. 22—25).

tona, který dobře chápal, že žena nezasluhuje si takového snižování a zneuznávání, jakému vskutku podléhala. K povznesení ženy z dosavadního stavu volil pak dvojí cestu podle účelu, k jakému směřoval. Buduje totiž ve svém ideálním státě společnost na docela nových základech, mění také radikálně postavení žen, a ruše svazky rodinné, zavádí společenství žen a statků. Vida však, že názory ve Státě pronesené jsou za dosavadních poměrů společenských neuskutečnitelné, buduje ve svých Zákonech stát na základech reálnějších; ve spise tomto ponechává v podstatě dosavadní řád společenský, ale dobré jsa si vědom nepříznivého postavení ženy, odsuzuje dosavadní poměry (Zák. VII, 814 B, VIII, 833) a přimlouvá se za některá zlepšení, aby tak dosaženo bylo větší rovnoprávnosti obou pohlaví. Promluvíme nejdříve o této druhé cestě, kterou Platon postavení žen hodlal aspoň poněkud zlepšiti, a naznačíme prostředky, které k tomu zvolil. Není jich sice mnoho, ale i z nich jest zřejmo, že Platon velice důkladně přemýšlel o těchto otázkách.

Platonovi především nebylo tajno, kolik jest v Athenách manželství nešťastných. Bystře pochopil, že nedostatek vroucnosti mezi manžely, jejich neshody a různice, jejich lhotejnosc k sobě navzájem má hlavní příčinu v nepřirozeném uzavírání sňatků, při kterých hledělo se pouze k poměrům rodinným a společenským, ne však k tomu, aby snoubenci navzájem poznali své povahy. Proto Platon chce poskytnouti mladým lidem příležitost, aby se mohli častěji vídati. Praví o tom v Zákonech (VI, 771 E): *πρὸς γὰρ δὴ τὴν τῶν γάμων ποιησίαν καὶ σύμμετίν ἀναγναῖον ἔχει τὴν ἀγνοιαν ἐξαιρεῖν, παρ' ὅν τέ τις ἀγεται καὶ οὐκ οἰς ἐκόδιωσι, περὶ παντὸς ποιούμενον ὅτι μάλιστα τὸ μὴ σφάλλεσθαι ἐν τοῖς τοιούτοις κατὰ τὸ δυνατόν.* Proto má být pořádáno co nejvíce slavností, jak v jednotlivých fylách, tak i v celé obci, a to jednak za tím účelem, aby získána byla přízeň bohů, jednak aby vůbec lidem byla poskytnuta možnost k bližšímu seznámení a navázání styků přáteleckých. Zvláště pak bude toto zařízení prospěšno lidem mladým, mužům a dívкам, kteří se navzájem lépe poznají a s větší rozvahou v manželské svazky spojí, než bylo dosud možno. K témuž účelu měly by být dle Platona pořádány společné zábavy mladých dívek a mužů, spojené s hrou a tancem, aby takto obě strany mohly podle své záliby, podle hlasu svého srdece s rozvahou voliti, po případě od rodičů nebo starších diváků pro sebe navzájem voleny být.

Jak vážně smýšlel Platon vůbec o svazku manželském, toho máme v jeho spisech četné doklady. Sňatek nazývá mocným obratem v životě (*μεταβολὴ οὐ σημερὰ βίον*, Zák. VI, 775 C) a praví, že tento krok životní jest příliš vážný, aby někdo mohl svému nejdražšímu pokladu, svému synu nebo své dcerě, dovoliti, učiniti jej tak, že by by toho později litoval (Zák. I, 649 E n.). Na jiném místě výslově podotýká (Zák. XI, 924 D), že otec nemá

hleděti jen k vnějším poměrům ženichovým, nýbrž že má dbát také toho, aby zeť mu byl vítaným synem a dceří jeho přijemným manželem. Dědičkám pak, které jsou bez příbuzných, má být podle něho ponechána naprostá svoboda ve volbě ženicha podle vlastního úsudku.

Za druhé oceňuje Platon krásnými slovy štěstí, plynoucí z jednoženství, ovšem ve svých Zákonech, kdežto ve Státě tane mu na mysli ideál společenství žen.¹⁾ Platon významně mluví o podporující a rušící moci krásy v manželství (Zák. I, 636 A) a vyslovuje se o manželství nejněžnějším způsobem, užívaje básnického obrazu »vlastního hnázda« (Zák. VI, 776 A). Svůj nezvratný požadavek, aby v manželství zachovávána byla nezlomná věrnost, opírá poukazem na věrnost, kterou navzájem k sobě zachovávají i nerozumná malá zvírátká, chránice spolu svých mláďat (Zák. VIII, 840 D, Sympos. 207 AB). Jest si ovšem toho vědom, že mimomanželský styk pohlavní nikdy nebude možno úplně odstraniti, ale ustanovuje tresty na cizoložství a chce vůbec, aby v manželství zavládla větší rovnoprávnost, aby nebyla jen žena zavázána k bezpodmínečné věrnosti manželské, nýbrž aby týž zákon poutal i muže (Zák. VIII, 841 C nn.).

Ostatně názor ten vysloven byl snad i na jiných místech. Tak v Plautově komoedii Mercator, jejímž originálem byl Filemonův *"Εμπορος"*, stěžuje si Syra na toto těžké a nerovnoprávné postavení žen a přeje si nápravy. Jsou to slova ve v. 817 nn., a můžeme je právem vztahovati na poměry řecké, které Plautus často beze změny předváděl obecenstvu římskému:

Ecastor lege dura vivunt mulieres
multoque iniquiore miserae quam viri.
Nam si vir scortum duxit clam uxorem suam,
id si rescivit uxor, impune est viro.
Uxor virum si clam domo egressa est foras,
viro fit causa, exigitur matrimonio.
Utinam lex esset eadem, quae uxori est, viro!

Také Aristoteles dobře poznal, jak ve svazku manželském žena proti muži byla v nevýhodě, a proto přeje si, aby stihla atimie kteroukoli z obou stran v manželství, dopustí-li se nevěrnosti (Polit. VII, 16, p. 1335 b): *περὶ δὲ τῆς πρὸς ἄλλην ἢ πρὸς ἄλλον διμιλίας ἐστω μὲν ἀπλῶς μὴ καλὸν ἀπτόμενον φαινεσθαι μηδαμῇ μηδαμῷς, ὅταν ἢ καὶ προσαγορευθῇ πόσις, περὶ δὲ τὸν χρόνον τὸν τῆς τεκνοποιίας ἐάν τις φαίνηται τοιοῦτον τι δρῶν, ἀτιμίᾳ ζημιούσθω πρεπούσῃ πρὸς τὴν ἀμαρτίαν.*

¹⁾ O Platonových názorech o manželství a o ženách vykládá Th. Matthias v pojednání »Urtheile griechischer Prosaiker der klassischen Zeit über die Stellung der griechischen Frau« (Jahrbücher für class. Philologie 1893, str. 261—276), a to na str. 267 nn.

Konečně podle theorie Platonovy jenopř povahy protivné hledí se navzájem doplňovati, a v souhlase s tím nepokládá Platon (Zák. VI, 776 A) takové manželství za nejšťastnější, kde obě strany mohou žít v plném požitku vezdejších statků; nejsouce nuceny o nic se starati, nýbrž klade důraz na to, aby při uzavřání sňatků hledělo se především k vnitřním přednostem snoubenců, a aby byly uzavřány takové sňatky, v nichž obě strany musí pečovati o sebe navzájem a o celou domácnost; neboť pocituje-li se v manželství vzájemná potřeba a žádost, jsou tím pak celé povahy více k sobě poutány.

Mathias (na uv. m., str. 269), jak se zdá, pokládá všechny tyto názory Platonovy za ukázky tehdejších poměrů, kdežto v pravdě jsou to ideální požadavky a reformní návrhy, kterými Platon chtěl manželství povznést. Čestná svědecství, která Platon vydává ženám své doby, nemohou ještě být důkazem, že rodinné poměry řecké byly tak krásné, za jaké je Mathias pokládá. Neboť některá ta svědecství jsou zřejmě povahy ironické, jindy mluví Platon ovšem o určitých vynikajících ženách, ale to jsou pouze vzácné výjimky mezi ostatními, které nestály na takovém stupni společenském a nevynikal takovým vzděláním. Ostatně proč by byl Platon podával ještě jiné návrhy reformní, kdyby vše bylo se vyznamenávalo takovou ideálností, jak to Mathias předpokládá?

Platon za třetí viděl překážku manželského štěstí i ve velikém věnu, které žena muži svému někdy přinášela. Nebylo ho tajno, že značným jméním své ženy muž se stává na ní závislým, a že časté neshody rodinné jsou nutným toho následkem. Proto soudí, že by žena neměla muži svému vůbec věno přinášeti, leda jen docela skrovné. Pak by ženy nemohly mužů svých ovládati, a poměr manželský byl by mnohem krásnější, jak praví Platon v Zákonech (VI, 774 C): *ὅβρις ἄγτων γυναιξὶ καὶ δονλεῖα ταπεινὴ καὶ ἀνελεύθερος διὰ χοήματα τοῖς γῆμασι γίγνοιτο ἄν.* Že vskutku někdy ženy využitkovaly svého věna, aby nabyla převahy v domě, stvrzuje Aristoteles (Eth. Nikom. VIII., 10 p. 1161 a): *ἔριοτε δὲ ἀρχοντινὸν αἱ γυναικεῖς ἐπίκυληροι οὖσαι.* Na první pohled by se zdálo, že Platonův názor skýtá prospěch jen mužům a nikoli ženám, a že by tedy vlastně na tomto místě uváděn být neměl. Ale vskutku Platon i tímto návrhem staral se o žený, poněvadž si přál, aby nic nerušilo manželského štěstí, a aby muži lnuli ke svým ženám pro jejich dobré vlastnosti a ne pro jejich věno.

Za čtvrté měl Platon v úmyslu zlepšiti aspoň poněkud právní postavení ženy. Ženě athenské a ženě řecké vůbec byla odňata právní samostatnost; proto byla pokládána po celý život právně za nesamostatnou. To bylo zajisté postavení nedůstojné, a proto Platon přimlouval se aspoň za částečné zlepšení této krivdy na ženách páchané a přeje si, aby ženě svobodné, starší čtyřiceti let, bylo

dovoleno svědčiti a spolu žalovati, jakož i vésti svou při, byla-li by neprovádána, a za života mužova aby jí dovoleno bylo aspoň svědčiti. Praví totiž v Zákonech (XI, 937 A): *γυναικὶ δὲ ἔξεστω ἐλευθέρα μαρτυρεῖν καὶ συνηγορεῖν, εἰὰν ὑπὲρ τετταράκοντα ἔτη ἡ γερουσία, καὶ δικῆν λαγχάνειν, εἰὰν ἀνανδρος οὐ ζῶντος δὲ ἀνδρὸς ἔξεστω μαρτυρῆσαι μόνον.*

Za páté jsa si dobře vědom toho, že řádná rodina je základem spořádaného státu a chtě odstraniti vzmáhající se bezženství, při němž více a více se šířil úpadek mravní, ustanovuje pokuty pro ty osoby, které by se nechtěly oženit do 35 let (Zák. VI, 774 AB): »Člověk bohatý buď pokutován 100 drachmami každročně, a dále každý dle jmění 70, 60 nebo 30 drachmami, kteřížto peníze mají být odevzdány pro chrám Heřin. Kdo by nezaplatil v době ustanovené, buď pak povinen platiti desateronásobně. Mimo to nechť stihne ho ztráta cti, nikdo z mladších nechť ho neposlouchá, a když by sám někoho chtěl trestati, nechť každý přispěje na pomoc trestanému. Vůbec pak takový člověk dle zákona buď pokládán za zbabělého a špatného.« I tímto ustanovením prokázal se Platon upřímným zastancem žen; zvláště doveďme oceniti zásluhu Platonovu v tomto směru, srovnáme-li tento jeho pokyn s návrhem na pořádání slavnosti za účelem seznámení mladých lidí. Z obou návrhů vidíme, že se vřele zasadoval o povznesení rodiny a tím i o povznesení ženy.

Všechny tyto návrhy Platonovy, týkající se zlepšení dosavadního postavení ženy, nemají ovšem vniterné souvislosti vzájemné a nemohou být uspořádány v nějaký systém. Poněvadž Platon ve svých Zákonech blíží se celkem společenskému rádu své doby, nešlo mu ani o to, aby nějak ze základu měnil postavení ženy a pokusil se o sestrojení celého systému opravných návrhů ve prospěch její. Nabyl přesvědčení, že jeho dalekosáhlé plány, ve Státě pronesené, uskutečnění dojít nemohou, a hodlaje v jiných spisech rozvinouti celou svoji filosofickou soustavu, nezabýval se již v jednotlivostech otázkami, které se týkaly života ženského. Nemůžeme se tudíž diviti, že návrhy jeho, pronesené v Zákonech, celkem velikého významu nemají; nejcennější z nich jest návrh, na prvním místě uvedený, týkající se bližšího styku snoubenců před sňatkem. Ale na druhé straně nesmíme zapomínati, že leckteré názory Platonovy, pronesené ve Státě, nepozbyly svého významu ani později, a že i v Zákonech podává Platon podrobné předpisy o tom, jak má být zařízena výchova hochů i dívek (VI 764, 771 nn., 781 nn., VII 803, VII 810 nn., VIII 828 nn.). Poněvadž na řádné výchově, zvláště dívek, závisí zdar budoucích rodin a tedy i zdar státu v budoucnosti, vidíme i z těchto návrhů, že Platon se upřímně staral o povznesení ženy. Ale všechny ty návrhy byl by snad mohl podat i muž menšího významu než byl veliký filosof řecký; vše to by nás ještě neoprávňovalo k tomu,

abychom mu v dějinách ženského emancipačního hnutí v Řecku vykažovali místo vynikající.

Význam Platonův v tomto emancipačním hnutí tkví v jeho již připomenutých dalekosáhlých návrzích o společenství statků a společenství žen, jakož i v návrzích o užívání žen ve všech obořech činnosti, dosud mužům vyhrazené. Jak mohla k témuž názorům dospěti společnost řecká, o tom již svrchu stala zmínka. S tím však Platon se nespokojil, nýbrž hleděl v V. knize svého Státu, v němž požadavky tyto vyslovil, také filosoficky je odůvodnit. K požadavkům svým došel Platon ze svých základních názorů, totiž z názoru, že schopnosti obou pohlaví jsou naprosto stejné, a z názoru o státě a jeho úkolech. Teprve spojením obou těch názorů dospěl k myšlenkám, kterými společnost měla být postavena na nové základy.¹⁾

Platon ve svém Státě byl přesvědčen o tom, že obě pohlaví mají stejné přirozené schopnosti, jak vykládá v V. knize tohoto spisu velmi obšírně (p. 449 A—466 D). Úvod, který Platon své theorii o ženské otázce předsílá, vrcholí v těchto slovech: Rozdíl pohlaví neznamená nikterak přirozené rozdílnosti vloh. Ty jsou stejným způsobem rozdeleny oběma pohlavím. Není žádného povolání, k němuž by muž jako muž a žena jako žena samotni byli schopni. Rozdíl ve vlohách jest pouze stupňový, poněvadž muž pro svou větší sílu ke všemu jest způsobilejší. Zvláště jsou důležita slova: *οὐδὲν ἀραι ἐστίν, ὃ φίλε, ἐπιτηδευμα τῶν πόλιν διοικούντων γυναικὸς διότι γυνή, οὐδὲ ἀνδρὸς διότι ἄνηρ, ἀλλ’ δυοῖς διεσπαρμέναι· αἱ φύσεις ἐν ἀμφοῖν τοῖν ζῷοιν, καὶ πάντων μὲν μετέχει γυνὴ ἐπιτηδευμάτων κατὰ φύσιν, πάντων δὲ ἄνηρ, ἐπὶ πᾶσι δὲ ἀσθενέστερον γυνὴ ἀνδρὸς* (p. 455 D). Na druhé straně ovšem sám Platon při vší laskavosti a slušnosti k ženám praví v Zákonech (VI, 781 A): *λαθραιότερον μᾶλλον καὶ ἐπικλοπώτερον ἔγεν τὸ θῆλυν*. K tomu dodává, že ženská přirozenost musí tím více držena být na uzdě, čím jest vzhledem k ctnosti horší než přirozenost mužská. Přes to však schopnosti obou pohlaví pokládá za naprosto stejné.

Druhý základní názor Platonův, na němž zbudoval svoje velkolepé plány, jest názor o státě a jeho úkolech. Platonovi stát jest vším, jednotlivec naproti státnímu celku téměř ničím; neboť vyhovuje svému poslání a své úloze jen tenkráte, prospívá-li ve všem státu a snaží-li se svou prací stát zvelebiti. Z toho ovšem vzniklo v něm přesvědčení, že ve státě musí být všechny sily zužitkovány, má-li vyhověti svému úkolu a uskutečňovati zde na zemi dobro. Naproti tomu však viděl, že jen muži účastní se života státního, ženy však že stojí úplně stranou, věnujíce se pouze svým domácnostem. Proto rozhodně prohlásil, že příště

¹⁾ O návrzích Platonových na společenství statků a žen jedná J. Bruns (na uv. m., str. 25—27).

musí přestati zanedbávání pohlaví ženského; neboť stát, který, jako dosud, vyvíjí jen poloviční sílu výkonnou, neplní svého úkolu tak, jak jej plniti má, a nepřivádí k platnosti té míry dobra a blaženosti, která pro jeho vlastní vývoj jest žádoucí. Nedostává-li se ženám účastenství v životě státním, přicházejí sily celé jedné polovice obyvatelstva státního na zmar, a to musí být nazváno hříchem, na státu páchaným.

Z prvního názoru Platonova, že schopnosti obou pohlaví jsou rovné, přirozeně vyplývá, že žen může být užito ke všem úkolům, které dosud zůstávaly vyhrazeny mužům, že tedy musí příště zastávat též úřady státní a nesmí být sproštěny ani služby vojenské. Zvláště důrazně přimlouvá se za tento požadavek v Zákonech (VII, p. 805, 806); tam dovozuje, že žena nemůže být kladena na roveň otroku a že jí nesmí být užíváno jenom k pracím nižším, jako se to děje u národů barbaršských, nýbrž zákonodárce musí jí vykázati činnost, obdobnou činnosti mužově, aby tak všechny části státu svorně vedle sebe působily. Aby pak tohoto požadavku bylo dosaženo, jest dle Platona nutno, aby výchova žen byla úplně stejná jako výchova mužů, a to výchova gymnastická i musická (Stát V, 456, X, 618). Platonovi šlo, jak z těchto reformních návrhů vidíme, o uskutečnění úplné rovnozápravnosti obou pohlaví, myšlenka to zajisté na svou dobu velkolepá. Ale ani na tom ještě Platon nepřestal. Kdyby byl Platon předem prohlásil, že přirozené schopnosti obou pohlaví se od sebe liší, a kdyby přece byl trval na svém názoru o úkolech státu a o bezpodmínečném zužitkování všech jeho sil, byl by musil ovšem ženám vykázati zcela jiné obory činnosti, než vykázal mužům. Úkolu státu bylo by bývalo zajisté i takto dosaženo, a ženám byly bývaly ponechány obory činnosti, jejich přirozenosti bližší. Ale názor, že přirozené schopnosti obou pohlaví jsou rovné, vedl Platona k přesvědčení, že všechny obory činnosti mužů mohou být zastávány od žen, a že přibráním žen k těmto obořům vskutku rozvinuta bude dvojnásobná výkonná síla státu. A dále není-li specifického rozdílu pohlaví, a má-li stát reprezentovati co možná úplnou jednotu, musí být odstraněno vše, co jakkoli porušuje tuto jednotu, tedy především rodina a soukromý majetek. A tak ocitáme se při dalekosáhlém Platonově požadavku, aby zavedeno bylo společenství statků a žen. Proto právem můžeme říci, že Platonův Stát značí vrchol ženského reformního hnutí ve starověku; od té doby pozorujeme nenáhlé zmírňování nejkrajnějších požadavků.

Jak musíme pohlížeti na tyto dalekosáhlé požadavky Platonovy, o tom velmi krásně vyslovuje se Maehly.¹⁾ Dříve bylo po-kládáno za znamení veliké nevážnosti, že Platon ve svém idealistickém Státě cítá též ženy ke společnému majetku. Jemu však

¹⁾ Die Frauen des griechischen Altertums, Basel 1853, str. 32 n.

tanul na myslí obraz skutečnosti, který chtěl ve svém státě vyličiti bez jeho nedostatků, t. j. ústava spartská, jak tehda ještě stále trvala na základě zařízení Lykurgových. Ale právě tam pokolení ženské, jednak tím, že bylo skoro na roveň postaveno mužům, jednak že nebylo zákonů, které by byly upravily jeho poměry, odchýlilo se od své přirozenosti a od svého určení a upadlo v degeneraci, jež nabývala stále více pudy. Platon poznal neutěšený ten stav, ale prostředek, jehož užil k jeho odstranění, byl chybný. Spíše měl ve svém Státě volnosti ženy spartské omeziti než rozšíriti. On však přenesl pravidla spartského tábora na svůj stav válečníků, a dalším následkem toho bylo, že i ženy učinil stejně oprávněnými jako muže. Jestliže však specifický rozdíl pohlaví zmizel, byla tím spolu zrušena i rodina, a společenství žen bylo nutným toho následkem. Platon šel tedy dále než Sparta; ve Spartě bylo společenství žen pouze možné, u něho bylo zásadní. Platon cítil, že stát, jehož celá organizace spočívá jen na mravném utlačování jednoho dílu obyvatelstva, t. j. žen, jest nedostatečně uspořádán. V tomto eitu zřetelně se jeví uznání ženské bytosti, která před ním většinou byla snižována. Ačkoli Platon sám později nahlížel, že jeho Stát zůstane ideálem, jehož uskutečnění musí se vždy ztroskotati o různosti lidské povahy, přece myšlenka úplné rovnoprávnosti žen s muži byla vzešená.

Velkolepé názory Platonovy, které tak mocně se dotýkaly všeho tehdejšího rádu společenského, nezůstaly ovšem nepovšimnutý. Zvláště zásada o přirozené rovnosti vlož obou pohlaví setkala se s příkrým odporem. Nejprve postavil se proti ní jiný žák Sokratův Xenofon ve svém spise *Oikonomiku* (VII, 22 nn.). Spisovatel ten tvrdí co nejzrozhodněji, že obě pohlaví od přirozenosti různě jsou uzpůsobena, a proto ovšem staví se též proti mínění Platonova, že úkoly obou pohlaví jsou stejné. Dle výkladů Xenofontových jsou jen některé schopnosti a ctnosti, v nichž stejným způsobem mohou se osvědčiti obě pohlaví: vzdělání paměti, přičinlivost, zdrželivost, mravnost. Ostatně jest žena pro vrozenou slabost odkázána na práce domu. Její bázlivost, která při ní jest ctností, činí ji schopnou k uschovávání a hlídání statku domácího, větší láska k dětem, jí vlastní, činí ji schopnou k ošetřování a k výchově jejich. A tak příroda vykázala ženě činnost, která jest v základech rozdílná od činnosti mužovy. Povolání mužovo jest mimo dům, on jest přirozeným ochráncem ženy, on jest ten, který vydělává, ona ta, která ostříhá statku nashromážděného.

Ještě důrazněji hájí tyto zásady Xenofontovy veliký žák Platonův Aristoteles na několika místech své *Politiky*. Filosof ten ovšem soudí, že žena hellenská není jako barbarská na stupni otrokyně, nýbrž že stojí muži svému blíže (*Polit.* I, p. 1252 b 5): *ἐν δὲ τοῖς βαρβάροις τὸ θῆλυ καὶ δοῦλον τὴν αὐτὴν ἔχει*

τάξιν. Ale naproti tomu nechce ani, jako Xenofon, připustiti, že muž a žena mohou v některých ctnostech dosáhnouti stejného cíle, nýbrž praví (Polit. I, p. 1254 b 12) doslovne: *ἔτι δὲ τὸ ἀρρενικόν τὸ θῆλυ φύσει τὸ μὲν κορεῖτον, τὸ δὲ χεῖρον, τὸ μὲν ἄρχον, τὸ δὲ ἀρχόμενον.* Zřejmě tedy prohlašuje, že přirozenost ženská jest horší než mužská, a hájí úplné podrobení ženy moci mužově; příroda podle něho určila silné pokolení mužské k vládě, slabé pokolení ženské k poslušnosti. Z toho vysvítá, že její rozumový i mravní vývoj musí sledovati cíle jiné než rozumový a mravní vývoj mužův. Její ctnosti nejsou tedy rozdílné pouze kvantitativně od ctností mužových, nýbrž i kvalitativně. Žena, která jest mravná, spravedlivá nebo statečná podle způsobu mužova, překročuje svůj přirozený okruh působnosti a v skutečnosti nemá oněch ctností. Zkrátka ženě není podle Aristotela poprán opravdový názor o podstatě věcí; ten jest vyhrazen muži. Jak velikou mezeru uznává Aristoteles mezi mužem a ženou, vídno zvláště ze srovnání, které klade před svůj názor o přirozenosti ženské (Polit. I, p. 1254 b 4): *ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ τοῦ σώματος ἀρχεῖ δεσποτικὴν ἀρχήν, δέ τοι δὲ τῆς τῆς δρέσεως πολιτείην καὶ βασιλικήν ἐν οἷς φανερόν ἔστιν, διὶ κατὰ φύσιν καὶ συμφέρον τὸ ἀρχεσθαι τῷ σώματι ὑπὸ τῆς ψυχῆς, καὶ τῷ παθητικῷ μορίῳ ὑπὸ τοῦ νοῦ καὶ τοῦ μορίου τοῦ λόγου ἔχοντος, τὸ δὲ ἐξ ἴσου η ἀνάπαλιν βλαβερὸν πᾶσιν.* Podle jeho názoru tedy jako tělo musí být ovládáno duší, jako žádostivost rozumem, tak i žena musí být ovládána mužem; jenom to jest ženě přirozeno a prospěšno; je-li tomu naopak, vzniká z toho škoda. Aristoteles, jak pozorujeme, v názorech o přirozenosti ženské a jejích úkolech vrátil se zase ke stanovisku, které svět řecký zaujímal před dobou Platonovou.

Aristoteles tedy ovšem duševní schopnosti ženy cení velmi nízko. Ale za to má mnohem správnější porozumění pro život rodinný a vyvraci názory Platonovy o společenství žen. Kdežto na jedné straně má dosti přísný názor o spolužití manželském a podřizuje ženu bezpodmínečně muži, jak svrchu uvedeno, přece zase na druhé straně vyličuje vládu muže nad ženou ve světle příznivějším, srovnávaje ji s chováním vlády k ovládaným ve svobodných státech, a ukazuje k tomu, že jako ve státě strana ku vládě povolaná musí se své úlohy vzdáti ve prospěch strany druhé, tak musí i muž často učiniti ve prospěch své ženy (Polit. I, 1259 b 4). Tím Aristoteles nemínil asi jen poměry spartské, kde význačné postavení žen vysvětluje se tím, že třetina půdy přešla do jejich rukou, nýbrž spíše poměry v různých státech zcela všeobecně. Ze vskutku někdy muž nezasluhoval si vlády v domě, po případě sám se jí vzdal, toho velmi poučný doklad máme v Platonově Státu (VIII, 549 CD). Tu matka staví synu svému před oči jako výstražný příklad svého manžela, který zapomíná svých povinností ke státu, rodině a její osobě, a proto od nikoho

není vážen; syna svého pak sama vychovává na muže ctižádostivého, přičinlivého a horlivého v prokázování služeb státu. Aristoteles tedy přeje si harmonického spolužití manželů, které vidí v tom, aby manželé navzájem se doplňovali a aby byli přístupni vzájemnému poučování. V Ethice Nikomachově totiž (VIII, p. 1162 a 16 — 27) popisuje manželství jakožto svazek, který spočívá jak na vzájemném užitku, tak i v radosti jednoho dílu z činnosti dílu druhého, jeho vlastní činnost doplňujícího.¹⁾

Aristoteles právě tak jako Platon žádal co nejzrozhodněji, aby pohlaví ženskému dostalo se vyššího vzdělání, ale ovšem vzdělání jiného než pohlaví mužskému; vždyť obě pohlaví jsou podle něho od přirozenosti různě nadána a nemohou tedy plnit stejně úkoly. Podrobné předpisy pro výchovu žen podává Aristoteles ve IV. a V. knize své Politiky. Mimo to v též spise (II, p. 1269 b 17) výslovně praví, že špatná jest obec, v níž ženy jsou zanedbávány, a na jiném místě (p. 1260 b 15) praví, že jest nutno pečovati o výchovu žen z ohledu státních, poněvadž ženy tvoří polovici volného obyvatelstva státu. Vidíme tedy, že v názoru o úkolech státu a o využitkování všech jeho sil úplně se shoduje s Platonem. A přec jak ohromný jest mezi nimi rozdíl! Platon ve svém Státě ruší rodinu a odstraňuje tedy ze života lidského všechny ony slastné city, které vznikají jenom v životě rodinném. Ve svém Státě nemá smyslu pro význam lásky manželské a mateřské, nevidí, jak pustý by byl život lidský bez těchto vznešených citů, a chce pouze, aby žena i muž bez nároků na vnitřní štěstí plnili úkoly, jichž stát na nich žádá. Aristoteles naproti tomu žádá sice také, aby stát byl celkem svrchovaným, jehož všechny části jednomyslně přispívají k jeho blahu, ale každá svým přirozeným způsobem. Muž i žena mají prospívat státu každý ve svém oboru, muž v životě veřejném, žena v domácnosti. Žena jenom v životě rodinném může řádně plnit své úkoly, jen k tomu má podle něho potřebné schopnosti. Za to právě rodina stává se ženě i muži zdrojem neskonaleho blaha, k čemuž napomáhá vroucenější cit lásky u žen. Jako Xenošon velebí větší lásku žen k dětem, tak zase Aristoteles přičítá jim vyvinutější cit lásky vůbec v Ethice Eudemově (VII, p. 1239 a 27), nazývaje je spíše dárkyněmi než žadatelkami lásky; ženy jsou dle něho šťastné, smějí-li vůbec milovati, i když jejich láska není žádána a opětována; jejich láska podobá se proto lásce šlechetných lidí k jejich zemřelým. Jako nejněžnější formu této lásky velebí Aristoteles v Ethice Eudemově (VIII, p.

¹⁾ Mimo to věnoval Aristoteles spolužití muže a ženy zvláštní spis περὶ συμβιώσεως ἀνδρὸς καὶ γυναικός, z něhož zachovaly se pouze skrovné zlomky (fr. 182 a 183 vyd. Val. Rose). Krom toho složil Νόμοι ἀνδρὸς καὶ γυναικῆς, z nichž zachovaly se důležité zbytky v latinském překladu, který pochází z r. 1295 a má jméno druhé knihy spisu *Olinovoumuina* (fr. 184 Rose).

1159 a 30) lásku matky, která obětuje vše i sebe samu, i když zůstane bez vděku a sama se tím ničí.¹⁾

Námítkami těchto dvou spisovatelů, Xenofonta a Aristotela, byla zásada o rovnosti schopností obou pohlaví úplně vyvrácena. Tím ovšem zároveň padl i výsledek této zásady, a bylo prohlášeno, že žen k úkolům mužským užívati nelze. Sám Aristoteles, který byl, jak dobře podotýká Bruns (na uv. m., str. 27), prodehnut upřímným přáním povznéstí postavení ženy, který byl přes svůj názor o nižších schopnostech žen vřelým a opravdovým přítelem pohlaví ženského, vykázal ženám zase ty obory působnosti, které podle názoru obyčejného lidu již dávno jim příslušely. Ani Platon ve svých Zákonech netroufal si již opakovat svoji zásadu o stejných přirozených schopnostech obou pohlaví. Nezměnil sice úplně výsledků, zé zásady té plynoucích, ale přece drsnost její v podstatě zmírnil.

Celé hnutí emancipační, které snad má původ již v pátém století, potkalo se tedy s nezdarem. Názory, pronesené od Platona ve Státě, nemohly být uskutečněny v jeho době a nemohly by být uskutečněny ani v době dnešní. Platonovým Státem dospěly tyto emancipační snahy vrcholu; od té doby však krajní požadavky Platonovy stále více ustupovaly v pozadí, a Platon sám na konec nemohl jich schvalovati v celé jejich přísnosti.

Více životnosti ukázala jiná myšlenka Platonova, týkající se lepšího vychování žen; avšak ani ta neudržela se v původní své ryzosti. Kdežto ve svém Státě žádal Platon stejné vychování pro obě pohlaví, a mimo to vychování úplně společné, přál si ve svých Zákonech, aby vychování hochů a dívek bylo odděleno a podle pohlaví upraveno.

Zda tímto hnutím změnil se sociální život athenský, a jehož přijetí dostalo se teoriím filosofů u velikého obecenstva, nyní bohužel již naznačiti nemůžeme. Avšak, jak dobře podotýká Bruns (na m. uv., str. 27), není pravdě nepodobno, že aspoň v lepších kruzích hledejí se vyhověti požadavku lepšího vychování žen, a že společenská platnost ženy v celku se povznesla. Z úplného nedostatku zpráv o těchto věcech ovšem spíše můžeme soudit, že tato sociální reforma příliš hluboko nezasáhla.

Platon a Aristoteles tedy vskutku usilovali o vyšší vzdělání žen, žádali pro ně vychování musickeho i gymnastického, ale ke všemu tomu nevedla je pouze přichylnost k pokolení ženskému, nýbrž hlavně vyšší účely politické. Proto L. Braunová ve svém velikém díle »Ženská otázka« (str. 12 nn.) přiznává sice, že tito dva filosofové si uvědomili nedůstojné postavení ženy řecké, ale že přes to nemohou být nazývání skutečnými předbojníky za rovnoprávnost obou pohlaví v nejmodernějším

¹⁾ Názory Aristotelovy o manželství oceňují Th. Matthias (na uv. m., str. 271 nn.) a J. Bruns (na uv. m., str. 25—27).

slova smyslu. Ale nediví se, že se oběma těmto filošofům nepodařilo otázku ženskou ve starověku rozřešiti. Jistě jest, jak praví, že velcí duchové, kteří mají hlubší rozhled po vývoji lidstva, za nimi i před nimi ležícího, hlásají spravedlnost a nutnost změn dříve, než jiní mohou pochopiti jen pouhou jejich možnost; a tak také jest jistó, že otázky, které teprve po dlouhé době dospívají k řešení, nemohou být v theorii již několik století před tím rozřešeny. Přes to však L. Braunová praví, že oba filosofové, zvláště však Platon, prokázali ženskému pohlaví svými názory platné služby a že jména jejich vždy budou zaujímati čestné místo v dějinách ženské emancipace.¹⁾

Vědle pokusů již připomenutých vyskytl se v době před Alexandrem Velikým v Řecku ještě jeden emancipační pokus, který se velice liší od všech předešlých. Jest to pokus historika Xenofonta, který ve svém spise *Oikonomiku* v době mezi sepsáním Platonova Státu a jeho Zákonů zaujal také určité stanovisko k hnutí ženskému. Xenofon, jak vykládá Bruns (na m. uv., str. 28 n.), znal sice filosofické a vědecké theorie své doby o povznesení ženy, ale staví se v tomto spise výlučně na půdu praktickou, naprosto si nevšimaje politických ideí reformních, které pro Platona a Aristotela měly v tom ohledu platnost rozhodující. Mimo to Xenofon byl ženat a sám na sobě poznal požehnání šťastného svazku manželského. Z vlastní zkušenosti podařilo se mu proti velikému jeho soupeři Platonovi tak šťastně vyvrátili jeho učení o přirozených stejných schopnostech obou pohlaví, že se k němu Aristoteles v podstatě mohl přidati. Xenofon ve spise *Oikonomiku* objasnil zcela prostě, ale s neobyčejnou přesvědčivostí podstatu manželství, jako nutného doplnění dvojí přirozenosti různých a proto odkázaných na obopолнou podporu. Manželství pojat tu Xenofon ve smyslu vyšším jako mravní společenství životní (*κοινωνία παντὸς τοῦ βίου*, *Oikon*. 7, 11 nn.). A také v této věci Aristoteles úplně ho násleoval, avšak theorie, které Platon o tomto předmětě podal v Zákonech, pominul mlčením, jak patrně jest z Aristotelovy Ethiky Nikomachovy (VIII, 1162 a 16 nn.). Avšak jest zajímavо, že Xenofon nepouští se do přímé polemiky s Platonem, nýbrž dává Ischomachovi, rádnému attickému manželu, vypravovati, jak vzdělal svou mladou manželku. Vypravování toto vloženo jest v Sokratovu rozmluvu s Kritobulem. Z rázu těchto zdánlivě osobních reminiscencí cítíme ohromný rozdíl názorů Xenofontových o hnutí ženském a reformních názorů Platonových. Na první pohled bychom soudili, že Xenofon jest zásadním nepřitelem veškeré reformy, poněvadž se vůbec nezmiňuje o musickém vzdělání ženy a o duševním jejím zaměst-

¹⁾ Význam Platonův a Aristotelův pro dějiny ženského hnutí v klassickém starověku celkem správně oceňuje L. Braunová, Ženská otázka. Její dějinný vývoj a její hospodářská stránka. V Praze 1902. Z němčiny přel. J. Felix, str. 11—14.

nání. Nikde v jeho spise svrchu připomenutém nevyskytuje se návrh, který by ženu attickou povznášel nad obmezenost ženského života v Attice, který by jí zajišťoval lepší a širší vzdělání a tím také důstojnější postavení v athenské společnosti.

Právě tak, jako Aristoteles a Platon, měl i Xenofon vznesené ponětí o manželství, jak v některých spisech zřejmě dal na jevo.¹⁾ Stejně jako lásku k rodičům, dětem, sourozencům a přátelům, oceňuje ve spisu Hieron (3, 7) i lásku manželskou, ve které náklonnost a srdečné přátelství vysoko staví nad požitky smyslné. Mimo to opravňuje ženu k volnému projevování jejího citu a ukazuje k tomu, že muž musí se cítiti štasten, pozoruje-li lásku ženinu, prýsticí z opravdového oceňování jeho předností; praví totiž v též spisu (1, 28), že služby lásky žen nejhrdějších, oprávněných k mocné samolibosti, nejvíce nás potěšují. Podobně ve spisu Symposion nachází se mnoho narrážek na lásku manželskou. Sokrates dle vlastního dozvání (2, 10) uzavřel manželství s Xanthippou, aby obcováním s touto vásnívou a prudkou ženou vyevičil se pro obcování s lidmi. Choč Charmidova jest rovněž veskrze proniknuta přání, aby manžel její úplně jí náležel (4, 8). Za povolaného zakladatele manželství pokládá toho, kdo poznává povahy navzájem sobě nejužitečnější a svádí je dohromady k důstojnému manželství (4, 64). V takovém manželství pak láska mužova opětována jest od ženy, jak se připomíná o manželství Nikeratově (8, 3). Poněvadž taková láska jest vždy spolu duševní, oba manželé touží po vnitřním sjednocení srdcí a zůstávají si věrní až do stáří (8, 18).

Jak krásně soudil Xenofon o manželství, patrně jest i z jeho spisu Kyrupaideie. Jak prostí bojovníci, tak i knížata spatřují ve štěstí domácím největší blaho životní; doklady pro to jsou velmi četné (IV 4, 10; III 1, 29; III 1, 35; III 1, 39; IV 6, 9; VII 2, 26; VIII 5, 19). Také Kyros starší sám má vzněšené mínění o manželství a počítá lásku mezi nejmocnější vášně lidské (I 4, 27; III 1, 37; V 1, 1; V 1, 12; VIII 4, 18; VIII 4, 24; VIII 7, 3). Zvláště krásně líčí Xenofon lásku a oddanost Pantheiu, kterou ani smrt mužova nemůže přerušiti. Vypravování o Pantheii táhne se několika knihami Kyrupaideie.

Pantheia, nejkrásnější z žen Asie, manželska vládce suského Abradaty, upadla v zajetí Kyrovo a okouzlila svou krásou a roztomilou všechností velmi brzo svého strážce, mladého Araspu (V 1, 18). Jsouc proniknuta vroucí láskou ke svému manželu, odmítla s rozhorlením milostné nabídky Araspovy; když však tento dokonce jí hrozil násilím, byla konečně nucena vyzraditi tyto hrozby doterného strážce Kyrovi (VI 1, 31). Kyros poslal Araspu ihned na jiné místo a dovolil Pantheii, aby k sobě povolala svého

¹⁾ Na vzněšené názory Xenofontovy o ženách a manželství upozorňuje Th. Matthias (na uv. m., str. 261 nn.).

muže Abradatu. Pantheia, rozradostněna jsouc neočekávaným shledáním, vybídla pak svého manžela, aby se Kyrovi za jeho šlechetnost a něžnost odměnil statečným činem (VI 1, 47). Abradatas, poslušen jsa své manželky, dal Kyrovi k užívání sto srpových vozů a sám si vystavěl válečný vůz věžový (VI 1, 50). Když pak později hodlal s Kyrem vytáhnouti do bitvy proti Aigypťanům, přinesla mu Pantheia ozdobu na zbraně a příslušenství, kteroužto ozdobu dala zhotoviti ze svých vlastních šperků, vzavší muži svému tajné míru (VI 4, 2). Při loučení pravila: »Jestliže kdy která žena vážila si svého muže více než vlastního života, věz, že i já jsem z nich. Jako ti to dokázal můj život, tak příslušám ti to při naší lásce. Spíše chei s tebou umřti, padneš-li, spláčeje šlechetnému Kyrovi dluh náš v boji s ním, než žít bez cti po boku člověka nevděčného« (VI 4, 5). Abradatas pak, dotýkaje se hlavy její, prosil Dia, aby ho učinil hodným takové manželky. Pantheia však, nemohouc již polibiti muže svého, líbala aspoň jeho věžový vůz a šla tajně za ním, až konečně Abradatas ještě jednou se ohlédl a spatřiv ji dal jí poslední »s bohem« a vybídl ji k návratu (VI 4, 9). Když pak Abradatas v bitvě padl, opuštěn byv od svých krajanů, a když jako mrtvolu přivezen byl do tábora, vyzvedla jej Pantheia na svůj vůz, umyla ve vlnách a ozdobila všemi svými ozdobami. Po té, davši mu vykopati hrob na návrší, položila hlavu jeho ve svůj klín a zadívala se do jeho obličeje (VII 3, 4). Kyros dověděv se o tom, spěchal k ní, aby ji potěšil, ale uslyšel od ní jen tiché výčitky proti sobě samému, jako nepřímému původci obětné smrti Abradatovy. Kyros po té ihned prohlásil, že se postará o nejčestnější pohřeb padlého a že vyplní všechna přání vdovina, jakož i že bude o ni pečovati v budoucnosti, a jsa pln soucitu s ženou truchlící, dal jí i muži jejímu nejkrásnější svědectví manželských etností. Po jeho odchodu odstranila Pantheia všechny služebníky až na starou chůvu, které sdělila své rozhodnutí s manželem zemříti. Nařídívši jí, aby ji zaobalila v jediné roucho spolu manželem, vrazila si potom dýku do prsou, a klesši na mrtvolu svého muže, položila hlavu svou na jeho prsa k odpočinku (VII 3, 8).

Jádro tohoto vypravování jest buď vzato z dějin nebo z nějaké východní pověsti. Výzdoba tohoto dojemného vypravování ovšem náleží Xenofontovi, a jest jen otázka, zda líčení manželského poměru Abradatova k Panthei odpovídá skutečnosti či zda jest idealistické. Matthias soudí (na m. uv., str. 261 nn.), že Xenofon byl oprávněn vložiti takové vypravování jen tenkráte ve své dílo, mohl-li u řeckých čtenářů předpokládat jeho ocenění. Xenofon musil prý věděti, že Řekové jsou prodchnuti týmž krásnými city jako manželé, ve vypravování onom vyličení; ostatně by byl nedovedl užiti podobných krásných obratů, kdyby vše nebyl seznal ve vlasti řecké; neboť v pečlivě střežené domy

Peršanů nebylo cizímu smrtelníku popráno nahlédnouti. Kdyby bylo správno, co tvrdí Matthias, nesměli bychom nikdy předpokládati, že spisovatelé líčí ideálně, že povznášejíce se nad prach všednosti, hledí danou skutečnost napraviti anebo aspoň okrásliti půvabem poesie. I kdyby žádný tak krásný manželský svazek nebyl se v Řecku vyskytl, proč by byl Xenofon ve své fantasií nemohl vykouzlit tak skvostné vypravování? Vždyť přece nemůžeme se domnívat, že lidé dovedou oceniti jen věci skutečné, jen věci, které se každodenně naskytají v denním životě před jejich očima, a že se vůbec nedovedou povznéstí k výši ideálu. Není však ani nutno předpokládati, že vůbec nebylo v Řecku podobných ideálních manželství; taková manželství v Řecku asi také se vyskytla, ale byly to případy vzácné, ojedinělé, a právě ta mohla být Xenofontovi vzorem. Mimo to v jádru historického vypravování nebo pověsti samé byly snad prvky, které Xenofontovi daly podnět k důkladnějšímu přemýšlení. Co tedy bylo účelem vypravování Xenofontova? Podle mého soudu chtěl povzbudit své vrstevníky k podobnému ideálnímu smýšlení o svazku manželském, chtěl, aby ojedinělé případy vroucí vzájemné náklonnosti manželské se množily, aby znenáhla nejen vrstvy vysší, nýbrž i nižší byly proniknuty vědomím skutečné ceny svazku manželského. Nejmocnější pohnutku k následování ideálního vzoru Xenofontova mohli shledávati současníci jeho konečně i v tom, že Abradatas a Pantheia nebyli příslušníky národa řeckého; právem mohli tudíž pokládati za věc národní hrドosti, aby nezůstali pozadu za bárbarý a podle jejich vzoru zařídili svoje manželství. Snad tedy i v tomto vypravování Xenofontově můžeme spatřovati jakýsi skrytý pokyn k povznesení ženy řecké z dosavadního jejího stavu, který i Xenofon pokládal za nepríznivý a nedůstojný.

Kdežto ve vypravování o krásné Panthei vylíčil Xenofon ideální stránku manželství, postavil ve spise Oikonomiku jeho stránku praktickou v popředí, vylíčiv, kterak Ischomachos vychoval svoji choť ve vzornou manželku a hospodynì. Po sňatku modlili se spolu (7, 8), on, aby se mu podařilo vyučiti ji ve všem, čeho je potřebí k rádnému vedení domácnosti, ona, aby jí bohové dali sílu, podle naučení mužových státí se dobrou hospodyní. Brzo stanovili si tyto zásady: »Nyní jest nám všechno společno, největším štěstím budou nám dítky, které nám snad budou darovány, nejlepší to podpory v pozdních letech. Oba dva jsme sobě navzájem stejně potřební, a proto musíme pro sebe navzájem žít.« Po té žena prohlásila, že bude poslouchati svého muže, jak matka její ji tomu naučila, muž slíbil, že podle napomenutí otcových bude žít jen v lásce a věrnosti ke své ženě, a oba si uvědomili, že společnou jich úlohou jest chovati se navzájem ve vážnosti a společný statek svůj co možná nejvíce rozmnožovati. Žena vzala pak na sebe všechny četné úkoly

v domácnosti, při jichž plnění pojistil jí manžel touž moc v domě, jakou provozuje královna včel v úlu, zvláště pak přislíbil jí trvalou úctu a vážnost, která bude jen vzrůstat, budou-li se množiti členové rodiny i statky rodinné a tím i zvětšovati úkoly obou (7, 42). Žena nejenom přijala ochotně všechna naučení mužova, nýbrž dokonce poněkud se hněvala na muže pro jeho obavy, že jí snad ukládá velmi mnoho úkolů, a mimo to stále žádala ještě návod, jak by se mu mohla více libiti (10, 9). Ochotně vzdala se užívání všech líčidel a vůbec všech prostředků, kterými by byla mohla zvýšiti svoji přirozenou krásu. Ptal se jí totiž, zda by ho pokládala za hodnějšího své lásky, kdyby svůj majetek cenil podle skutečné ceny, či kdyby jej cenil výše a nepravé skvosty vydával za pravé. Tu mu ihned vskočila do řeči a pravila, že v druhém případě nemohla by ho prý milovati tak, jak by ze srdece si přála (10, 4). Všim tím chtěl Xenofon ukázati, jak může manžel ženu svoji při dobré vůli naprosto přeměnit a vzorně vychovati. Kdežto tedy v Kyrupaideii posuzuje Xenofon manželství se stránky ideální, vidí ve spise Oikonomiku hlavní účel manželského spojení ve vzájemném užitku, který jsou povinni manželé si připravovati.

Xenofon v tomto spise nepřímo odsuzuje smutné postavení žen attických a jest prodchnut upřímnou snahou jim pomoci. Proto ukazuje k tomu, jak nepřipraveny vstupují dívky ve sňatek manželský. Jsou plaché, nevzdělané a z domácích povinností nerozumějí téměř žádné. Jediné, čemu je matky jejich naučily, jest povinnost počestného života. V domě otcovském nančily se hotoviti vlněné šaty a přihlížely též k tomu, jak se otkryním rozdělují práce, spojené s předením. Ostatně záleželo vychování jejich v tom, že zvykány byly mírnému jídlu a pití a že jim bylo pořáváno co nejméně příležitosti něco slyšeti, viděti nebo se tázati. Konečně nebylo jim bráněno, aby se lícily a ozdobovaly některými šperky. Pro toto vychování jsou tak plaché, že si nic netroufají, že nemají pražadné samostatnosti, ba že se ani neodvážují mluvit se svými manžely.

V tomto obraze manželky plaché, athenské spočívá, jak správně vykládá Bruns (na uv. m., str. 29 nn.), zároveň velmi výmluvná kritika tehdejších poměrů, kterou můžeme ještě rozhojniti. Taková bylost nevzdělaná nemůže ovšem vyhověti četným povinnostem domácí paní, nemůže ani rádně vychovávat dítky ani spravovati domácnost. Patrno jest, že z této nevzdělanosti vznikají četné škody mravní i hmotné, i není divu, že v rodině nemůže se pak uhostiti pravé manželské štěstí. Tomu by bylo lze pomoci, kdyby muž ženu svoji horlivě a stále poučoval. Ale Xenofon vypravováním Ischomachovým a mimo to přímo tvrdí (3, 10 nn.), že muži vychování svých manželek často zanedbávají. Z jeho kritiky můžeme tudíž seznatí, že mnohé attické ženy k vedení domácnosti a k vychování dítěk naprosto byly neschopny.

Názor tento úplně souhlasí s názorem Platonovým v Zákonech (VII, 806 A nn.).

Xenofon tedy v neschvalování a zamítání poměrů dosavadních úplně souhlasí s Platonem a Aristotelem, ale mimo to vyniká nad ně, tvrdě, že nynější vzdělání ženy ani nedostačuje, aby mohla rádně plnit přirozené a starodávné své povinnosti. Ale výsledky, které praktický tento muž z toho poznání odvozuje, jsou docela jiné než výsledky oněch reformatorů idealistů. Soudí totiž, že za takových poměrů nelze ukládati ženě úkolů větších, nýbrž že nutno jest nejdříve ji naváděti k rádnému plnění oněch úkolů menších, které dle přirozenosti její ode-dávna jí přísluší. Tu však vystupuje jeho stanovisko konzervativní, s nímž dle mého soudu nikterak nemůžeme souhlasiti, plně v popředí. Nezamýšlí měnitи zděděné zvyky a mravy. Nehaní obvyklého vychování v domě otcovském, ač jest nedostatečné, nežádá vzdělání dívky pro budoucí její povolání manželské; neboť základy života rodinného nemá být vikláno. Teprve jakmile dívka stane se chotí, teprve v praxi života má se naučiti tomu, čeho jest třeba.

Zde musí nastati podle jeho názoru náprava. Nejsou však vinni ani rodiče ani ženy témito neutěšenými poměry, nýbrž muži ve své sobecké lhostejnosti. Proto mužům platí výtky Xenofontovy, mužům, kteří tak často nevšimají si svých manželek a tím ničí své životní štěstí, své domácnosti pak leckdy vrhají ve zkázu. Jest charakteristické, že Xenofon jest jediným spisovatelem tohoto literárního kruhu, který s velikou přísností vytýká pojmem mužových povinností v manželství. Z vývodů Ischomachových vycitujeme, že nalezi k nejvážnějším povinnostem mužovým, aby s mírností, něžností a láskou vychovával tu nevzdělanou bytost, kterou přijímá ve svůj dům. Ženy přinášeji, jak míní Xenofon, do stavu manželského nejlepší vůli a poskytuji muži nezkažené a k vytváření způsobilé látky. Bude tím vinna jen lhostejnost mužova, nepodaří-li se mu vytvořiti z ženy to, k čemuž jest povolána, totiž aby byla starostlivou a pomocnou jeho oporou, která harmonicky doplňuje jeho bytost i veškeré jeho konání. Myšlenky Xenofontovy můžeme pak ještě zaokrouhliti větou, že teprve tehdy bude možno mluviti o vyšším vzdělání žen, že teprve tehdy bude možno jim ukládati úkoly vyšší, až všechny bezpodmínečně budou rádně plnit své posvátné povinnosti v rodině a domácnosti. Proto také, chtěje, aby žena věnovala se výhradně povinnostem domácím a nerozptylovala ducha svého ničím jiným, nezmiňuje se Xenofon vůbec o musickém vzdělání ženy.

Hledíme-li k jádru vzpomínek Ischomachových, že totiž žena musí se především věnovati svým úkolům v domácnosti, můžeme v něm spatřovati odpověď obecenstva athenského k oněm návrhům reformním, které v Plato-

nově Státu dosáhly svého zavrcholení. Souditi tak můžeme hlavně z čistě praktického rázu celého Oikonomiku. Zda obecenstvo athenské souhlasilo i s ostatními názory, které Xenofon vložil Ischomachovi v ústa nebo které tušíme z jeho výpravování, nemůžeme nyní rozhodnouti. Nám musí se zdáté podivné, že nechce měnit vychování dívky v domě otcovském. A přece jest známo, že musíme vždy sahati ke kořenu zla, máme-li je odstraniti. Proč by vzdělání dívky v úkolech domácí paní mělo být odkládáno až do doby spolužití manželského, proč by mělo muži být svěřováno, když přece téhož vzdělání mohlo by se jí dostávati poněhlu již v domě otcovském? Proč by neměla dívka vstoupiti ve stav manželský, vyzbrojena jsouc všemi potřebnými vědomostmi pro vychování dítka a rádnou správu domácnosti? Vždyť ji samotnú by zajisté těšilo, že dovede muži svému být hněd od počátku vydatnou pomocnicí. Tím ovšem nebylo by veškeré poučování se strany muže vyloučeno, ale základní vychování v tomto směru zajisté naleží domu otcovskému. Jest jistě následování hodno, s jakou horlivostí vychovával mladou svou chof Ischomachos, ale jest otázka, kdo by měl poučovati ženu v tom případě, kdyby muž její většinu času trávil ve službách státních. Muž takový zajisté neměl by k tomu ani chuti ani vytrvalosti. Naopak byla-li by žena již z domu otcovského navedena k rádnému plnění povinností domácích, mohla by potom snadno dostáti svému vznešenému úkolu a volný svůj čas věnovati snahám a cílům vyšším. Pak by i manžel, pozoruje, jak domácnost jeho vzkvétá, jak žena jeho rozumně a zároveň láskyplně vychovává jeho dítka, mohl ji povznášeti ke své výši a ušlechtilou zábavou odměňovati ji za její práci a namahání. Taková manželství snad byla v době Xenontově, ale byla ovšem velice řídká.

* * *

Přehlédneme-li emancipační snahy, které se vyskytly v době klassického Řecka, vidíme, že jedny jsou konservativnější, druhé radikálnější. Snahami konservativnějšími, k nimž počítali můžeme snahy Aspasie Perikleovy a jejich přítelkyň, snahy Xenontovy a do jisté míry i Aristotelovy, mělo být dosavadní neutěšené postavení ženy řecké sice zlepšeno, ale společenský řád měl zůstat v podstatě nedotčen. Snahami radikálnějšími, které zkarikovány a s komickými přídavky smíšeny jeví se nám v komoediích a které svého theoretického zavrcholení došly v Platonově Státu, měl být úplně změněn řád společenský, a ženě mělo být přiřčeno rovné právo s mužem. Kdežto snahy radikálnější ve svém celku vůbec nemohly dojít uskutečnění, snahami konservativnějšími změnilo se aspoň poněkud společenské postavení ženy, jakkoli ovšem nezanechaly výsledků hlubokých a trvalých. Další kroky na této dráze zůstaly vyhrazeny teprve věku novému.

Achilles či Achilles Aristarchi?

Příspěvek k tragoediím Enniovým.

Napsal O. Jiráni.

Dvě sporné otázky pojí se k témtu názvům tragoedií Enniích. Máme je pokládati za tituly dvou různých dramat, jejichž středem byla osoba Achilleova, či označeno jimi pouze drama jediné? A dále: napsal-li Ennius pouze jedinou tragoedii o Achilleovi, který z obou názvů jest původní? Mínění učenců o obou otázkách se různí, i chci úvahou touto přispěti dle možnosti k jejich rozhodnutí.

K těm, kdož spatřují v uvedených názvech dvě různé tragoedie Enniový, naleží hlavně Luc. Müller (Q. Enni carminum reliquiae, Petrohrad 1884, str. 220 a Quintus Ennius, Petrohrad 1884, str. 90 n.). Vedle něho uvádí O. Jahna (Satura, Hermes III, 1868, str. 191). Také O. Ribbeck (Die röm. Tragoedie im Zeitalter der Republik, Lipsko 1875, str. 112—118) rozlišuje obě dramata, ač připouští možnost mínění druhého, uznávajícího pouze jedinou tragoedii. Stoupenci tohoto mínění jsou hlavně Th. Bergk (Kleine philol. Schriften, I. sv., Halle 1884, str. 223 n.) a J. Vahlen (Ennianae poesis reliquiae, Lipsko 1903, str. CCI).

Hlavní oporu pro mínení prvé jsou zachované zlomky samy, při nichž oba názvy zřejmě jsou rozlišeny. Z uvedeného vydání Vahlenova, dle něhož zlomky Enniový i dále cituju, poznáváme, že ze zlomků sem naležících ukazuje sedm na název Achilles, dva pak na název Achilles Aristarchi. Z těch jest zvláště závažný zlomek, citovaný v prologu Plautova Poenula který uveden jest slovy (v. 1 n.):

Achillem Aristarchi mihi commentari lubet:
inde mihi principium capiam ex ea tragoedia.

Svědectví citátů však nestačí. Při nepřesném způsobu starověkého citování možno si zcela dobře představiti, že byla pouze jediná tragoedie Enniova o této látce, nadepsaná Achilles Aristarchi, a že grammatikové uváděli z pravidla titul neúplný, kratší. Za analogický případ bylo by lze uvést Enniovu tragoedii Andromacha aechmalotis. Tu z devíti zlomků, při nichž udáno jméno tragoedie, podávají jen tři název úplný, ostatní pouze titul Andromacha. Jediným bezpečným vodítkem může být po mému soudu dějový podklad, na nějž zachované zlomky poukazují. Ač nelze jej stanoviti v podrobnostech, lze přece hlavní rysy děje stanoviti dosti přesně.

Většina zlomků, citovaných z tragoedie *Achilles*, vztahuje se, jak nemůže být pochyby, k poselství, vypravenému na usmí-

ření rozhněvaného Achillea, jež jest předmětem IX. zpěvu Iliady. V děj tento řadí souhlasně všichni vydavatelé tyto zlomky:

- zl. IV.: serya cives, defende hostes, cùm potes defendere;
- zl. V.: ~~summa~~ summam tu tibi pro mala
vita famam extolles et pro bona paratam gloriam.
male volentes famam tollunt, bene volentes gloriam;
- zl. VI.: per ego deum sublimas subiices
umidas, unde oritur imber sonitu saevo et spiritu;
- zl. VII.: eo ego ingenio natus sum: amicitiam atque inimi-
citiam in frontem promptam gero;
- zl. VIII.: quo nunc incerta re atque inorata gradum
regredere conare?

V podrobnostech výkladu jsou sice mezi učenci některé neshody, ale pro účel náš dostačí, že všichni souhlasně řadí je v týž děj, poselství k Achilleovi. Vahlen pojí k nim i zl. III.:

interea mortales inter sese pugnant proeliant.

Myslím však, že vhodnější jest výklad Luč. Müllera (Q. Enni carminum reliquiae, str. 221), že zlomek ten jest vyňat ze zprávy poslovny. Zbývají ještě dva zlomky, citované s názvem Achilles. Jest to zl. II.:

nam consiliis obvarant quibus tam concedit hic ordo
a zl. IX.: ita magni fluctus eiciebantur.

Zlomek první vkládá Vahlen (na uv. m., str. CCI) ve shromáž-
dění vůdců řeckých, Müller (na uv. m., str. 221) určuje souvislost podrobněji takto: verba Agamemnonis, qui contione post cladem advocata dicit se soluturum Troiae obsidionem, quod sciret Graecos iam pertaesos bellii longi et infausti, eisque ipsos duces tacite concedere. Dle toho ukazoval by také tento zlomek k ději IX. zpěvu Iliady (v. 17 n.). Zlomek druhý řadí Ribbeck (na uv. m., str. 116) v popis vlnobití, ale připouští, že mohl být vzat i z obrazu, v němž přirovnávala se vřava válečná s vlnobitím mořským. Netřeba však při tom pomýšleti na líčení bitvy u řeky Skamandru (zpěv XXI); nebot Ribbeck sám uvádí i jiná místa Iliady, kde se užívá tohoto obrazu. Vahlen a Müller se o souvislosti blíže nevyslovují.

O obsahu tragedie *Achilles Aristarchi* soudil O. Jahn (na uv. m., str. 191), že tu vyličeno bylo aspoň jako vedlejší děj zavraždění Thersita Achillem. Důvody jeho jsou však velmi vratké, jak ukázal Ribbeck (na uv. m., str. 117, pozn. 81) a Müller (na uv. m., str. 220).

Z tragoedie té máme dosvědčeny dva zlomky (I. a X.), z nichž o jednom stala se již zmínka. Jest to místo z prologu Poenula (v. 1 n.). Zlomek ten zní:

Exsurge, praeco, fac populo audientiam.

Praeco,

Sileteque et tacete atque animum advortite:
audire iubet vos imperator.

Vahlen (na úv. m., str. CCI) jest na rozpacích, poukazuje-li zlomek na děj devátého zpěvu Iliady (v. 10 n.), či zpěvu druhého (v. 50; 280). Ribbeck (na uv. m., str. 117) a Müller (na uv. m., str. 220 n.) pomýšlejí na shromáždění vůdců řeckých, vyličené v prvním zpěvu (v. 54 n.). Mírnění toto pokládám za daleko pravdě podobnější než Vahlenovo; neboť souvislost, ve které Plautus zlomek uvádí, ukazuje zřejmě, že vyňat jest z počátku tragoedie, a tu jest pravdě nepodobno, že by Ennius začal svou tragoedii dějem druhého zpěvu Iliady. Také na souvislost jeho s dějem IX. zpěvu sotva lze mysliti, neboť slavnostní způsob prohlášení odporuje způsobu, jak svoláni byli vůdcové na počátku knihy této, o němž pěje básník (v. 9 n.):

*Ατρείδης δ' ἄχει μεγάλω βεβολημένος ἦτορ
φοίτα κηρύκεοσσι λιγυφθόγγοισι πελεύων
πλήρης εἰς ἀγορὴν πικλήσουειν ἀνδρας ἔκαστον,
μηδὲ βοᾶν.*

I souhlasím ve výkladu zlomku s Ribbeckem a Müllerem. O zlomku dalším (zl. X.):

prolato aere astitit

nelze nic určitějšího říci. Pouhou domněnkou jest mírnění Ribbeckovo (na str. 117) a Müllerovo (na str. 211), že slova tato nalezí do zprávy poslov y vztahují se snad k souboji Aiantova s Hektorem. Srovnávají se slovy těmi II. VII, v. 219: *Αἴας δ' ἐγγύθεν ἥλθε φέρων σάκος ἡύτε πύργον* a v. 224: *ιὸ πρόσθε στέφοντο φέρων Τελαμώνιος Αἴας στῆ φα μάλι "Εκτορος ἐγγύς.*

To jest vše, co možno s větší neb menší jistotou říci o průběhu děje. Ač nelze stanoviti jej v přesnějších a úplnějších rysech, přece patrno, že zlomky zachované z tragoedie Achilles zcela zřejmě ukazují k ději IX. zpěvu Iliady, a s velkou pravdě podobností možno souditi, že v tragoedii Achilles Aristarchi bylo vyličeno shromáždění vůdců řeckých, o němž vypravuje I. zpěv Iliady. Z okolnosti té soudí ti, kdož se přidržují mírnění o různosti obou názvů, že obsahem »Achilla« bylo poselství k rozhnávanému hrdinovi, kdežto v »Achillu Aristarchově« vyličen byl vznik hněvu Peleovcova a zhoubný průběh jeho, tedy udá-

losti, jež zahrnutý v prvých osmi zpěvech Iliady. Tak soudí Ribbeck (na uv. m., str. 117 n.) a Müller (ná uv. m., str. 220).

Proti tomuto mínění lze však uvésti tento závažný důvod. Víme, že v Enniově tragedii Hectoris lutra podán byl děj XI. až XXIV. zpěvu Iliady, že tedy tato tragedie připínala se dějem svým k těm, o nichž jednáme. K X. zpěvu, jenž s vlastním dějem Iliady nesouvisí, netřeba hledět. Možno tedy s velkou pravdě podobností souditi, že Ennius uvedl na scénu římskou význačné děje celé Iliady. Uznáme-li po příkladu Ribbeckově a Müllerově, že učinil tak ve třech tragediích, tu již na první pohled zarází nás nesouměrnost, s jakou básník látku si rozdělil. Kdežto tak pestrý a bohatý děj, jaký jest obsažen ve zpěvech XI—XXIV., shrnut jest v jedinou tragedii, byla by věnována episodě důležité stice, ale takřka děje úplně prosté, jež vylíčena jest v IX. zpěvu, celá tragedie. Takovouto nesouměrnost lze, jak myslím, sotva uznati. I připustíme-li zálibu obecenstva římského v rhetorických závodech, lze si přece těžko představiti tragedii s tak chudým podkladem dějovým, zvláště když na druhé straně máme četné doklady toho, že Římané libovali si v tragediích, přeplněných dějem na úkor dramatické jednotnosti. Analogický příklad může poskytnouti Pacuviova a Acciova stejnojmenná tragedie *Armorum iudicium*. Jakkoli v obou dramatech nepochybňě zaujímal hlavní místo řečnický spor obou soupeřů, nemůže být pochyby, že i další osud Aiantův byl předmětem jejich. Soudím tedy, že daleko pravdě podobnější jest, uznávati jedinou tragedii Enniovu, jež líčila děje od počátku Iliady až k nezdarenému pokusu o smíření Achillea. Tak dostaneme děj pro tragedii zcela vhodný a symmetricky se řadící k tragedii Hectoris lutra. Vedle tohoto důvodu odporuji mínění o dvou různých tragediích i pochybnosti proti názvu Achilles Aristarchi, o čemž později.

Uznáme-li však pouze jedinou tragedii Enniovu, zůstává nevyřízena ještě otázka, jaký byl původní název tohoto dramatu. Přirozeno, že nejvíce na snadě by bylo, pomýšleti na titul Achilles Aristarchi, neboť tak cituje tragedii prolog Plautova Poenula. Mínění to zastává Vahlen na str. CCI, soudě, že Ennius proto nazval drama své Achilles Aristarchi, aby jednak označil, kterého řeckého vzoru se přidržel, jednak, aby tímto způsobem upozornil vzdělané obecenstvo římské na zvláštnost této tragedie proti jiným dramatům, o též látce jednajícím. Úsudek Vahlenův nepokládám za správný. Svědčí proti němu zvláště okolnost, že mezi hojnými známými názvy tragedií a komoedií římských nemáme ani jediného dokladu, že by básník latinský naznačoval tímto způsobem, připojením jména básníka řeckého, název a obsah dramatu svého. Nelze pochybovat o tom, že obecenstvo římské vědělo již před provozováním, ze kterého řeckého dramatu děj byl čerpán, i nebylo básníku třeba, by v titulu to znova vy-

týkal. Správně praví o vči té Bergk (na uv. m., str. 224): eodem iure omnes omnino palliatae et comoediae et tragediae eiusmodi additamentis potuissent augeri, at quis tandem legit Ennium in Hecuba Euripidis, aut Pacuvium in Niptris Sophoclis, Plautum in Trinummo Philemonis, Terentium in Andria Menandi?

Soudím tedy, že právem pokládá Bergk (na uv. m., str. 223 n.) titul Achilles za jediné správný. Ale pak zbyvá ještě otázka, jakým způsobem dostalo se jméno řeckého básníka do titulu tragedie. Od grammatiků přídavek ten jistě nepochází; neboť objevuje se již u Plauta, a to dokonce beze jména latinského zpracovatele. Také nelze, jak právem tvrdí Bergk, mysliti na to, že Plautus přejal citát svůj přímo z řeckého originálu. I dospívá Bergk k tomuto úsudku: *Itaque ego sic existimo, cum Romani, tunc cum Achilles Enni docta esset, cognovissent, unde petita esset tragedia, hanc, quae simpliciter inscripta fuit Achilles, Aristarchi nomine ornasse, ut ab alia quadam Latina fabula cognomine, quae aliunde fuit petita, discererent.* Potvrzení svého mínění spatřuje Bergk v tom, že skutečně již Livius Andronicus provozoval před Enniem tragedii Achilles. Podrobnější titul onen, připojený pro rozlišení od jiné tragedie, přejali pak pozdější grammatikové, kteří tragedie Enniovu vydávali.

Proti domněnce Bergkově polemisiuje Luc. Müller (na uv. m., str. 220), ač jej nejmenuje. Uvádí proti ní dva důvody, předem, že nejen Plautus, nýbrž i Festus přidává k titulu tragedie výraz „Aristarchi“, a dále, že by Plautus daleko vhodněji a jasněji tragedii byl rozlišil, kdyby k názvu jejímu byl přidal nikoliv jméno řeckého, nýbrž latinského básníka. První námítku nepokládám za podstatnou. Bližší označení tragedie Enniovu, třeba nebylo původní, mohlo se zcela snadno dostati do exemplářů a podrženo býti od některých grammatiků. Naproti tomu druhé námítce Müllerově nelze upřít závažnosti. Byl-li titul tragedie původně pouze Achilles a chtěl-li Plautus skutečně rozlišiti tragedii tu od jiné, byl zajisté vhodnější prostředek k tomu uvéstí jméno latinského básníka a říci na př.:

Achillem hodie Enni mihi commentari lubet.

Srv. Ribbeck na str. 118. Myslím však, že Plautus neměl toho úmyslu.

Z jiného důvodu nemohu souhlasiti s míněním Bergkovým. Přehlédnemo-li zachované tituly tragedií římských, shledáme, že stejně názvy u dvou nebo i více tragedií nejsou nikterak řídké, a že nepociťovali ani básníci ani obecenstvo ani pozdější grammatikové potřeby je navzájem rozlišovat. Přestanu na výčtu případů, týkajících se Ennia a jeho předchůdců. Jsou to tyto stejnějmenné tragedie: Andromeda, kterou napsal Livius, Ennius a Accius, Danae od Livia a Naevia, Equos Troianus od týchž básníků, Iphigenia od Naevia a Ennia. U pozdějších tragiků jest shoda názvů s tragediemi předchůdců ještě častější.

Soudím tedy, že mínění Bergkovo o přičině připojení jména řeckého básnika k názvu tragedie Enniovy není správné. Jméno to nepřidává Plautus pro rozlišení tragedie té od jiné starší, nýbrž za jiným účelem, a sice myslím, že Plautus užil tohoto prostředku, nechtě výslovně jmenovati básnika latinského, že tedy máme tu jistý druh pseudonymu, analogický s jinými známými případy z poesie jak latinské tak řecké. Odvolávání se na tragedii Enniovu nemělo by smyslu, kdyby tragedie ta nebyla ještě v čerstvé paměti obecenstva. To však znalo zajisté nejen jméno latinského básnika, nýbrž i řeckého. I mohl tedy Plautus zeela snadno užiti toho prostředku a nahraditi jméno latinského zpracovatele jménem původce řeckého originálu. Potvrzení svého mínění spatřuji v jiném, zcela obdobném případě. V Plautově Rudentu v. 86 n. čtěme:

Non ventus fuit, verum Alcumena Euripidi,
ita omnis de tecto deturbavit tegulas:
inlustrioris fecit fenestrasque indidit.

Také v tomto případě nelze souditi, jak činí na př. Ribbeck na str. 118, že by Plautus místo přejal z řeckého originálu Diphila. Správně namítá proti takovému výkladu Bergk na str. 225 toto: at vero non est tam ineptus poeta Plautus, ut etiamsi eiusmodi quid legisset in Diphili fabula, id temere transferret in suam comoediam. Plautus tu zajisté naráží na nějaké tehdy známé drama latinské, snad dokonce též na drama Enniovo, poněvadž tento tragik v době jeho byl nejznámější. Bergk vyzouje z tohoto místa, právě jako v předešlém případě, že Plautus chtěl tímto způsobem rozlišiti drama toto od podobného stejnoujmenného, ale z jiného řeckého básnika čerpaného. Avšak námítky dříve uvedené i tu činí, jak myslím, vhodnějším výklad právě podaný, že Plautus, nechtě jmenovati básnika latinského, nejspíše zase Ennia, naznačuje ho tímto zvláštním, ale v poesii starověké nikterak nápadným způsobem.

O Catonových Origines.

Napsal Tomáš Hrubý.

Obsah Catonových Origines a způsob, jakým Cato látku svou zpracoval, známe nejlépe z Cornelia Nepota, jenž v životopise Catonově v kap. 3 praví: »senex historias scribere instituit; earum sunt libri septem. Primus continet res gestas regum populi Romani, secundus et tertius, unde quaeque civitas orta sit Italica; ob quam rem omnes Origines videtur appellasse. In quarto

autem bellum Poenicum est primum, in quinto secundum. Atque haec omnia capitulatim sunt dicta. Reliquaque bella pari modo persecutus est usque ad praeturam Servii Galbae, qui diripuit Lusitanos. Atque horum bellorum duces non nominavit, sed sine nominibus res notavit. In iisdem exposuit, quae in Italia Hispaniaque aut fierent aut viderentur admiranda.«

Ve slověch těch však nacházíme dvě obtíže. Titul *Origines* totiž nehodí se celému dílu; neboť výklad o původu obcí obsahuje pouze tři první knihy. Kromě toho působí nesnáz výpočet Nepotův, co jednotlivé knihy obsahovaly. Byla-li totiž v první knize doba královská, v druhé a třetí skutečně jen počátky obcí italských a ve čtvrté již první válka punská, schází tu úplně doba od vypuzení králův až do první vátky punské.

Bernhardy,¹⁾ Lewis,²⁾ Teuffel³⁾ a j., chtice vyložiti tyto obtíže, pronesli mínění, že *Origines*, o nichž mluví Nepos, původně nebyly dílem jedním. Cato prý napřed napsal tři knihy, v nichž líčil počátky obcí italských, mezi nimi Říma; to dílo mělo vhodný název *Origines*. Pak prý počal psáti dílo druhé, jemuž M. Schanz ve své literatuře dává titul *Historiae*; počnalo dle Lewise první válkou punskou, dle H. Petra tam, kde v díle prvním končily se dějiny Říma, a sáhalo až do konce života Catonova. Později prý byly oba spisy spojeny v jeden a podržely název části první. Tím tedy má být vyloženo, jak *Origines* dostaly svůj ne dosti vhodný titul, a jak povstala ona mezera ve vypravování dějin římských. Předpokládá se tu, že Cato nechtěl psáti systematické dějiny národa římského, nýbrž že první část určil popisu nejstarších dob Italie, kdežto v druhé části vypsal, co většinou sám zažil.

To jest novější, dosti rozšířené mínění o Catonových *Origines*. Zdá se však, že není zcela oprávněno, a že důvody pro ně uváděné jsou dosti pochybné. Prvním z nich jest, jak svrchu řečeno, nevhodnost názvu *Origines*. Již Nepos uznaval, že je třeba název ten vyložiti, což učinil slovy: »ob quam rem omnes origines videtur appellasse«; a také Festus zmiňuje se o věci té, pravě (p. 198): »Originum libros quod inscripsit Cato, non satis plenum titulum propositi sui videtur amplexus, quando praegravant ea, quae sunt rerum gestarum populi Romani.«

Cornelius Nepos míníl, že Cato nazval celé dílo podle prvních tří knih, ale výklad ten mnohým se nezamlouval, i hledány výklady nové, jichž během času se objevila celá řada. Jedním z nich jest i výklad H. Petra, jenž se drží mínění, proneseného Teufflem a Lewisem, že *Origines* povstaly spojením dvou spisů Catonových a podržely název spisu prvního. Mínění

¹⁾ Grundriss der römischen Literatur, 5. vyd., str. 683.

²⁾ An Enquiry into the Credibility of the Early Roman History (I str. 36, něm. překladu Liebrechtova).

³⁾ Historicorum Romanorum reliquiae, p. CXXXVI.

to pronesl Lewis profo, aby vysvětlil ~~omu~~ zdánlivou mezeru ve vypravování dějin římských; Peter mezcery té sice neuznává, a to právem, ale mínění Lewisovo přece podržuje. Proti Petrovi však lze mnoho namítati. Podle něho byly tři knihy pozdějších *Origines* vydány jako spis samostatný; ale o tom nenacházíme u spisovatelů starověkých ani zmínky. Mnozí z nich četli *Origines* sotva sto let po Catonovi, ale nevědí o tom pranic a mluví o *Origines* jako o díle jednotnému. Jediným důvodem pro mínění Petrovo tedy jest nevhodnost titulu, dosvědčená Nepotem, z něhož asi pochází také Festova zmínka o názvu *Origines*. Nepos udává však jen v nejhrubších rysech, co jednotlivé knihy obsahovaly, tak že obsahu Catonových *Origines* přesně neznáme. Ale pak také nevíme, pokud název jejich byl nevhodný, a proto nemůžeme z nevhodnosti té vyvozovat nějaké výsledky. Ostatně málo vhodný titul nalézáme často, ježto někdy nelze krátkým názvem vystihnouti vše, co kniha obsahuje. Proto se knihy často nadpisují podle některé důležité části. Tak i Catonovy *Origines* mohly být nazvány dle prvních tří knih; vždyť H. Peter vlastně věří totéž, soudí-li, že obě spojená díla podržela titul díla prvního.

Z nevhodnosti titulu tedy nemůžeme souditi, že jsou v *Origines* spojena dvě původně samostatná díla, ani věříme-li, že Cato sám jest původcem toho názvu. Pozorujeme-li však zprávy spisovatelů starověkých, vidíme, že název ten sotva pochází od Catona. Nepos totiž dosvědčuje, že Cato počal *Origines* psáti ve vysokém věku (Cato 3): »Senex historias scribere instituit.« A sedmou knihou se zabýval krátce před svou smrtí, jak se dovidáme ze dvou míst Ciceronových. V dialogu *De sen.* 38, jehož děj klade Cicero do r. 150 př. Kr., tedy nedlouho před smrtí Catonovu, praví Cato: »Septimus mihi liber »Originum« est in manibus.« V *Bruto* pak (89) nalézáme zprávu podobnou: »Summa senectute, ut ante dixi, M. Cato legem suadens in Galbam multa dixit; quam orationem in *Origines* suas rettulit, paucis antequam mortuus est diebus an mensibus.«

Podle toho se zdá, že Cato sám díla svého nevydal, by v smrti překvapen, a že je tedy také neopatřil nápisem. Tomu nikterak neodporují slova Ciceronova *De sen.* 38, kde Cato užívá o spisu svém jména *Origines*. Zde Cicero finguje rozmluvu Catona s přáteli a spisu jeho dává jméno, jež měl v době pozdější. Ale z toho neplýne, že už v době rozmluvy té mělo dílo Catonovo týž název.

Kdo spis Catonův vydal, není nám známo; snad učinil to někdo z přátel jeho nebo některý písar, který obsah spisu toho ani náležitě neznal a proto jej nevhodně pojmenoval. Snad mu dal jméno podle prvních tří knih, na které se název ten dobré hodí. Ale mohl to učiniti i z jiné příčiny. Máme totiž zlomky téměř ze všech knih, o nichž bychom se mohli domnívat, že jsou vzaty z výkladu o počátcích rozličných obcí a mravech oby-

vatelstva jejich anebo z popisu rozličných zemí. Z knihy druhé a třetí není třeba zlomky ty uváděti, z knih ostatních patří sem zlomky následující.

Kniha I., zlomek 7: *Agrum, quem Volsci habuerunt, campestris plerus Aboriginum fuit. Zl. 21. Antemna etiam veterior est quam Roma.*

Kniha IV., zl. 78. *Mapalia vocantur, ubi habitant (Poeñi), et quasi cohortes rotundae sunt. Zl. 81. Si quis membrum rupit aut os fregit, talione proximus cognatus ulciscitur.*

Kniha V., zl. 93. . . Sed in his regionibus (in Hispania) ferrareae, argenti fodinae pulcherrimae, mons ex sale mero magnus, quantum demas, tantum ad crescere. Ventus cercius cum loquare, buccam implet, armatum hominem, plastrum oneratum percussit. Zl. 94. Dotes filiabus suis non dant. Zl. 102. Lapis candidior quam † pelastes. Zl. 103. Sed protelō trini boves unum aratrum ducent.

Kniha VII., zl. 110. *Fluvium Hiberum; is oritur e Cantabris, magnus atque pulcher, pisculentus. Zl. 113. Mulieres opertae auro purpuraque: arsinea, rete, diadema, coronas aureas, rusceas fascias, galbeos lineos, pelles, redimicula . . .*

Hledíme-li kromě těchto zlomků také k slovům Nepotovým (Cato 3. . . tantum progressum fecit, ut non facile reperiri possit neque de Graecis neque de Italicis rebus, quod ei fuerit incognitum) a Ciceronovým (De orat. III, 135 denique nihil in hac civitate temporibus illis sciri discive potuit, quod ille non cum investigaverit et scierit, tum etiam conscripserit), můžeme souditi, že Cato vložil ve své dílo vše, co mu o jednotlivých zemích a obecích bylo známo. A uvážíme-li, jak široce vypsal ve druhé a třetí knize počátky obecí italských, můžeme věřiti, že i do ostatních knih vkládal výklad o počátcích těch obecí, o nichž ve svém díle jednal. Výklad ten mohl být dosti obsáhlý, tak jako byl ve druhé a třetí knize, a proto vydavatel mohl mysliti, že počátky ty byly hlavním účelem díla, a mohl dílo to nazvat Origines. To mohl učiniti tím spíše, že název ten se první části dobře hodí.

Nevhodnost titulu tedy nelze pokládati za podporu mínění, že Origines povstaly ze dvou spisů, původně samostatných.

Jako druhý důvod pro mínění to se uvádí, že dle Nepota scházelo v Origines vypsání doby od vypuzení králů až do válek punských. Vykládá se to tím, že Cato dějiny Říma ve spisu prvním ukončil vypuzením králů a spis druhý že počal válkami punskými. Podle toho tedy Cato začátků republiky římské úplně pomínil. Ale proč tak učinil? Když v jednom spise popsal nejstarší dobu Říma, proč v druhém nepočal tam, kde v prvním přestal, a proč právě tuto dobu, tak důležitou, vynechal? Na otázku tu hledí sice odpověděti Krause (Frg. hist. Rom. p. 96), že prý Cato nechtěl vypisovati pohromy svého národa a vyprá-

věti »de annonae caritate et solis defectione.« Ale slova jeho právem kárá K. W. Nietzsche;¹⁾ neboť kdyby se byl chtěl vyhnouti pohromám národa svého, byl by musil vynechat i války punské, pro Římany dost nešťastné. A o drahote a úkazech nebeských také psáti nemusil; neboť na počátku republiky se sběhlo mnoho, co stálo za zaznamenání. Jini mínili, že Cato počátky republiky vynechal proto, že jiný spisovatel před ním o nich jednal. Že však Cato na tuto věc nehleděl, o tom svědčí, že nevynechal dobu králů, kterou před ním vypsal Q. Fabius Pictor. Vidíme tedy, že Cato neměl příčiny, proč by pomíjel první doby republiky římské, i můžeme souditi, že jí také nepominul, nýbrž že ji v Origines skutečně vypsal. Kde to učinil, v obsahu Nepotově ~~vedeno~~ není, ale možno lehko uhodnouti, že v druhé a třetí knize. Cornelius Nepos sice praví, že jsou tu origines civitatum Italicarum, ale obsah jeho, jak svrchu řečeno, není přesný, uvádí jen to, co se Nepotovi zdálo hlavním. V první knize na př. praví Nepos, že jsou obsaženy »res gestae regum populi Romani,« a přece podle zachovaných zlomků byly tu i počátky jiných měst italských. A o sedmé knize praví, že šla »usque ad praeturam Servii Galbae«, ačkoli v ní byl i proces Galbův po složení praetury.

Podobně praví asi Nepos o druhé a třetí knize, že v ní byly počátky obcí italských, ačkoli ve skutečnosti v nich Cato pokračoval v dějinách města Říma. V tu dobu však připadá rozšíření moci římské po Italii a podmanění obcí italských. Cato asi při té příležitosti vypisoval původ obcí, s nimiž se Řimané srazili, tak obširně, že vypravování dějin římských tu ustupovalo do pozadí. V těchto dvou knihách tedy mohly počátky obcí italských rozsahem svým převládati, ačkoliv souvislost dějin římských jimi rušena nebyla. Dále víme, že části Catonových Origines, vypisující vlastní dějiny římské, pro svou stručnost a vynechávání jmen vůdců v pozdější době byly méně čteny, kdežto ty části, které jednaly o počátcích obcí italských, nikdy nebyly překonány a vždy platily za hlavní pramen pro seznání nejstarších dob Italie. Z toho všeho snadno můžeme pochopiti, proč praví Nepos, že v knize druhé a třetí jest výklad o počátcích obcí italských: jmenuje to, co v knihách těch i rozsahem i důležitostí vynikalo.

Pro mínění, že Cato psal souvislé dějiny římské svědčí i to, že počátky města Říma jsou vypsány v první knize. Kdyby byl chtěl psáti v prvním svém spise o počátcích měst italských, byl by užil pořadu chronologického, a pak by nebyl Řím přišel na první místo. Stejně pro ně svědčí to, že počátky obcí italských jsou v druhé a třetí knize. Tam bychom totiž očekávali začátky republiky a podmanění obcí těch. Nalézáme-li tu vypsání počátků

¹⁾ Polybius, str. 140.

jejich, zda není na snadě myšlenka, že bylo tu oboje spojeno, vypravování o podrobení jejich Římany i počátky jejich?

S tím souhlasilo by, že v druhé a třetí knize připomínají se většinou obce a národy, s nimiž Římané bojovali v době mezi vypuzením králů a válkami punskými, na př. Paeligni, Marrucini (zl. 53), Tibur (57), Arpinum (61), Gallia (34). V první knize však připomínají se Alba (22) a Antemnae (21), které byly od Římanů podrobeny již v době královské. Ovšem jsou zde též výjimky, Cato zmíňuje se v druhé knize na př. o Ligurech (zl. 32), s nimiž Římané přišli ve styk až po první válce punské; dle našeho předpokladu měla by se tedy o nich díti zmínka teprve v knize čtvrté. Ale věc ta nemusí nás nikterak zarážet, protože Cato lehce se mohl zmínit o nich dříve, než bychom očekávali. Jak, o tom velmi poučný příklad máme v páté knize Liviově v kap. 34—35. Livius jedná tu o vpádu Gallů do Italie; vypráví, že dříve sídlieli za Alpami, později pak, přešedše Alpy, že zaťačili národy za nimi sídlící. Při tom vypisuje národy ty a zmiňuje se také o Ligurech: »Libui considunt post hos Salluviique, prope antiquam gentem Laevos Ligures incolentes circa Tieinum amnem.« A podobně mohl cestu Gallů popisovati i Cato a mohl se zmíniti při tom o Ligurech, dříve tedy, než bychom očekávali.

Také zlomek 73 (z III. knihy) neodporuje mínění, že Cato vyprávěl o rozličných národech a jejich počátcích tam, kde vypisoval jejich podrobení od Římanů nebo jejich boje s nimi. V ném čteme: »Haut eos eo postremum scribo, quin populi et boni et strenui sient.« Dle toho by se zdálo, že Cato měl jakousi volnost v určování pořadu, v jakém by měl psát o jednotlivých národech, že se tedy nedržel určitého pravidla. Ale slova ta lze vyložiti také jinak, ná př. tím, že Cato mluví tu o řadě nárudků, které se spojily proti Římanům. Tu ovšem měl plnou volnost, v jakém pořadu chce uvést jednotlivé národy.

Ze Cato skutečně vypsal ve svých *Origines* počátky republiky, můžeme dokázati také jiným způsobem. Ve zl. 36, patřícím do druhé knihy, čteme totiž tato slova: »Neque satis, inquit, habuit, quod eam in occulto vitiaverat, quin eius famam prostiueret.«¹⁾ Jak ukázal Wagener (M. Porci Catonis originum fragmenta, str. 39), mluví se tu o příchodu Gallů do Italie, povolaných z Clusia od Arruntia, rozníceného hněvem proti Lucumonovi, že svedl manželku jeho. Důkazem toho jest vypravování Dionysia Hal. XIII, 14, jenž líší, jak se Arruns ujal osiřelého Lucumona, jak jej pečlivě vychoval, a jak se mu za to Lucumo

¹⁾ Některé rukopisy A. Gellia, jenž zlomek ten cituje, mají eum místo eam; čtení to přijal také Hertz do svého vydání. Správnější však se zdá čtení eam, jež nacházíme ve vydání Stephanově, založeném na rukopisech Buslidianus a Biturigensis, a Gronoviově. Čtení to doporučuje se i tím, že slova vitiare se výhradně užívají o zneuctění ženy.

špatně odměnil. Pak pokračuje: δ νεανισκος ἄμα τῷ σώματι τὴν διάνοιαν τῆς ἀνθρώπου δέφειρεν καὶ οὐκέτι κρύβδα ἀλλ' ἀναφενδὸν ἔζητε αὐτῇ διαλέγεσθαι. Srovnáme-li tato slova s tím, co praví Cato ve zlomku 36, vidíme na první pohled, že se tu mluví o též věci, a že tedy Cato ve druhé knize jednal o vpádu Gallů do Italie. A byl-li v Origines vyličen vpád Gallů, nemůžeme pochybovat, že byly tam vypsány i ostatní události z prvních dob republiky římské, že Cato doby té nepominul, jak se někteří neprávem domýšleli.

Také Soltau věří, že Cato jednal o vpádu Gallů. Dokazuje totiž (Wochenschrift für klass. Philologie X, 1886, str. 916), že Polybios při vypisování válek gallských užíval Catonových Origines, ale důkazy jeho nejsou dosud jisté. H. Peter pak snaží se dokázati (Hist. Rom. rel., p. CLVIII), že Plinius v Nat. hist. VIII, 18 čerpal z Catona zprávu, podle níž se ve válkách s Pyrrhem ukázalo, jak lehce lze useknouti chobot slonův. Tím by tedy bylo dosvědčeno, že v Origines byly vyličeny také války s Pyrrhem; avšak také Petrův důkaz jest pochybný a nestačil by, aby nás přesvědčil, že Cato počátků republiky ve svých Origines neponinul, kdyby nebylo zlomku 36, jenž vylučuje všechnu pochybnost v té věci.

Přes to však Schanz staví se proti zmínění tomu a namítá, že zlomky z druhé a třetí knihy je nepotvrzuje. Na to však lze odpověděti, že by to málo znamenalo, i kdyby skutečně nebylo zlomků svědčících, že ve zmíněných knihách byly vypsány první doby římské republiky. Neboť zlomky se zachovávají pouhou náhodou; často z celé knihy máme několik nepatrných zlomků. Ze šesté knihy máme na př. jediný bezvýznamný zlomek. Kromě toho však není tvrzení Schanzovo správné i proto, že jsou zlomky dokazující, že v druhé a třetí knize se mluvilo o Římanech, a že v nich asi bylo pokračování dějin římských. Vahlen ukázal (Zeitschrift für österr. Gymnasien X, 1859, str. 482) na dva takové zlomky z druhé knihy, totiž 64 a 66. K nim pak lze připojiti zlomky 65 a 58, dosvědčené z téže knihy.

Ve zlomku 64 čteme: »Quescumque Romae regnavissent«. Cato zmiňuje se tu buď o králech nebo snad o konsulech římských; nevíme sice, v jakém kontextu, ale přece ze zlomku toho vidíme, že se jednalo v druhé knize o Římanech. Totéž ukazují zlomky 65: »Si inde in navis putidas atque sentinosas commeatum ponere volebant,« a 66: »Itaque res uber fuit, antequam legiones . . .« Oba jednají o válce; poněvadž psal Cato dílo své »capitulatim«, uváděje pouze věci nejdůležitější, můžeme věřiti, že pomíjel drobné boje mezi jednotlivými nárudky jako méně důležité a že zaznamenával jen jejich boje s Římany, které ovšem byly mnohem větší a důležitější. Z toho můžeme souditi, že i zde jest řeč o válce Římanů s některým jejich sousedem;

o tom svědčí také výraz »legiones«, obyčejně užívaný o šicích vojska římského. Konečně zmínky zaslouží také zl. 58: »Lucum Dianitum in nemore Arricino Egerius Laevius Tusculanus dedicavit, dictator Latinus.« I z něho vidíme, že Cato v třetí knize se zmiňoval o Římanech.

Zachované zlomky tedy nepodporují mínění, že Cato počátky republiky přešel mlčením. Proti němu však svědčí, že žádný ze spisovatelů starověkých se nezmínuje, že by byl Cato něco vyneschal. Mnozí z nich měli Origines v ruce a četli je, i byli by si jistě toho všimli, kdyby byl přešel dobu skoro tří set let. O tom však nikde nenálezáme ani zmínky; právě naopak všichni chválí píli Catonovu a praví, že v knize jeho bylo vše, co se o době té vědělo. Na př. Cicero De or. III, 135 praví: Denique nihil in hac civitate temporibus illis sciri discive potuit, quod ille non cum investigaverit et scierit, tum etiam conscriperit.« A Cornelius Nepos Cato, 3 vyjadřuje se podobně: »... tantum progressum fecit, ut non facile reperiri possit neque de Graecis neque de Italicis rebus, quod ei fuerit incognitum.«

Z těchto závažných svědectví, jakož i z důvodů svrchu uvedených můžeme souditi, že Cato ve svých Origines první dobu republiky římské vypsal, a to v druhé a třetí knize. Ale pak není důvod pro mínění, že Origines povstaly spojením dvou původně samostatných spisů, i můžeme Origines pokládati za dílo jedno, vypravující souvisle dějiny národa římského.

Ze se nemýlime, o tom nás přesvědčují i ti spisovatelé starověcí, kteří Origines nazývají *historiae* a *annales*. Kromě Servia, který v poznámce k Aen. VI, 842 užívá v Origines slova *historiae*, jsou to tito spisovatelé. Cornelius Nepos (Cato 3): »Senex historias scribere instituit.« — Cicero De or. II, 12: »Atqui, ne nostros contemnemus, inquit Antonius, Graeci quoque sic initio scriptitarunt, ut noster Cato, ut Fabius, ut Pictor. Erat enim historia nihil aliud nisi annalium confectio.« Plinius, Nat. hist. VIII, 10: »Cato, cum imperatorum nomina annalibus detraxerit.« Livius, per. 49: »... extat oratio et in annalibus ipsius (sc. Catonis) inclusa.«

Dílo Catonovo tedy často se jmenuje *historiae* a *annales*, a Cato na roveň se staví s annalisty Pictorem a Pisonem, z čehož můžeme souditi, že Origines byly skutečně *annales*, dílo vypravující v chronologickém pořadu dějiny římské.

Ještě však jest třeba se zmíniti o mínění, které pronesli Schanz a Schwabe. Schanz drží se domněnky, že Origines povstaly spojením dvou spisů, a hledí pomocí zlomku 49 určiti, kdy vyšel první spis, totiž první tři knihy. Zlomek ten zní: »Ameriam supra scriptam Cato ante Persei bellum conditam annis DCCCCLXIII prodit«, Schanz ve své literatuře str. 128 (2. vyd.) o něm praví: »im zweiten Buch wird ein Ereignis vom

Perseuskrieg, also doch wohl von der Gegenwart aus und für die Gegenwart datiert«. Myslí tedy, že datování tohoto způsobu bylo srozumitelné právě jen v době války s Perseem, a soudí z toho, že první tři knihy výsly jako samostatné dílo v době války s Perseem, kolem r. 168 př. Kr.

Ale tento úsudek je velmi pochybný; neboť nelze si mysliti, že by byl Cato užil takového datování, kterému by čtenáři jeho díla za několik let nebyli rozuměli. Cato zajisté užil takového datování, které by bylo jasné i po mnohých letech. A takové vskutku je datování ve zl. 49; neboť válka s Perseem byla událostí tak důležitou, všeobecně známou a dlouho připomínanou, že mnoho let po jejím ukončení mohl ji Cato užiti k určení události nějaké a nemusil se obávat, že mu čtenáři nebudou rozuměti. Proto ze zlomku 49 nelze souditi nic jiného, než že ta část, z níž je vzat, byla psána buň za války s Perseem nebo po ní.

Kromě toho však nesmí se zapomínati, že nám část, ze které zl. 49 je vzat, známa není. Zlomek ten zachoval Plinius v Nat. hist. III, 14, ale práv pouze: „Cato prodit“, avšak ve kterém spise a ve které jeho knize to bylo řečeno, o tom se nezmiňuje. Nelze tedy říci s určitostí, že zlomek ten je z Origines, ani že patří do druhé knihy. Ovšem se nejlépe hodí na to místo, kam jej všichni vydavatelé a s nimi M. Schanz kladou. Ale dokud není bezpečně jistlo, že skutečně patří do druhé knihy Origines, dotud nelze z něho vyvozovati takových úsudků, jaké vyvozuje M. Schanz.

Podobné mínění pronesl Schwabe ve svém vydání literatury Teuffelovy. Z toho, že Catonova řeč za Rhodské, pronesená r. 168, byla obsažena v páté knize, soudí, že zprvu bylo vydáno pět knih Origines. Domnívá se patrně, že Cato řeč tu přijal do svého díla brzy po jejím pronesení, tedy kolem r. 168, a že tedy tehdáž byla již hotova pátá kniha. Podle Schanze byl první díl pozdějších Origines vydán kolem r. 168, mohlo tedy v něm být obsaženo pět knih. Ale že takové úsudky nejsou příliš jisté, ukazuje již to, že podle Schanze psal Cato r. 168 druhou, dle Schwaba pátou knihu svých Origines. Ostatně jest pochybný již ten předpoklad, že Cato řeč svou do Origines vložil brzy po jejím pronesení; Cato mohl řeč tu miti delší čas zaznamenanu a mohl ji užiti tehdy, kdy ve vypravování dějin římských došel k záležitosti Rhodských.

Dle toho ani Schanzův ani Schwabův důvod nemůže dokázati, že Origines povstaly spojením dvou spisů, právě tak, jako to nedokazují ani ty důvody, o nichž jsme jednali svrchu.

Alexander Nikolajevič Pypin.

(1833—1904.)

Nástin jeho života a práce.

Napsal J. Polívka.

(Dokončení.)

IX.

Sotva že Pypin dotiskl své »Dějiny ruského národopisu«, přistoupil k práci dávno obmyšlené a slíbené, k soustavnému dílu o dějinách ruské literatury. Dávno již před tím, v letech 70tých a 80tých tiskl ve »svém« »žurnále« různé monografické práce z dějin ruské literatury, od r. 1893 pak v systematickém pořádku začal je v něm uveřejňovat, od říjnového čísla Věstníka Jevropy na 1893 r. počínaje rozborem čistě theoretických otázek literárně historických a líčením počátků ruského písemnictví. R. 1898—99 vydal pak tento poslední svůj veliký spis *История русской литературы* ve čtyřech silných svazcích, r. 1902—3 v druhém »prohlédnutém a doplněném« vydání.

Úvodem předeslal Pypin úvahu o názorech a methodice literárně historické vědy, které byly vysloveny v novější době v německé a francouzské vědě, a blíže se zastavil u názorů H. Pavlových, aniž však při tom vůči nim zaujal určité, kritické stanovisko. Připomíná pouze, že podle jeho vědomí také ještě tato věda nedospěla k určité methodice, že časem teprve musí se rozvinouti. Dále vyličil v úvodě vývoj literární historie ruské. Dějiny literární snaží se podle jeho vývodů obsáhnouti veškerou poesii od prvních projevů poesie lidové, neobmezují se však výhradně na umění literární, zkoumajíce zároveň projevy myslí a citu národa, všeck literární materiál jakožto materiál pro psychologii národa; konečně studují dějiny ještě jevy literární se stanoviska srovnávacího, konstatujíce sledy vzájemného působení různých literatur a národů. Na krásnou literaturu se dějiny literární nesmějí obmezovati. Publicisté, učenci nebývali pojímáni do historie aesthetické, protože nebyli básníky anebo byli špatní básníky. Nicméně náleží jím místo v literární historii, neboť silně působili na společnost a národ, tvořili jisté proudy myšlenkové, náladové citové, které pak nalézaly ohlasu v literním umění. Jako spisovatel objevuje se ne pouze umělec, než také člověk, syn doby své, kruhu svého, jistých tendencí; proud životní klade naň určitou svou pečť, spisovatel sám působí, vyvolává jistý vliv sociální. Za umělcem hledá se publicista neb sociolog, a to jest nepochyběně zákonitý život literární historie, který vždy zůstane její právě nutnou a zvláštní součástí.

V nazírání na staroruskou literaturu, na vývoj osvěty a vzdělání v staré Rusi, na poměr její k Byzanci a řecké kultuře, na vliv její v duchovním životě ruském atd. byly a jsou názory velmi různé a protichůdné. V těch dobách, když Rusko zároveň se křtem přijalo z Byzance prostřednictvím jihoslovanským počátky literatury a osvěty, byla Byzance i pro západ autoritou, vynášela se i vědou i uměním, a mohla zajisté se státi bohatým pramenem vzdělání pro prvobytné Rusko. Ale byla převzata pouze ona část literatury, již bylo nutné zapotřebí pro účely církevní a nábožensky vzdělavatelné, literatura prodechnutá výlučným duchem mnišským a asketickým. Zájem Řeků pro staré Rusko obmezoval se na poměry církevně administrativní, nanejvýše pečovali o to vší silou, aby uchránili nové tyto pokrtěné kraje před vlivem církve římské, a uměli skutečně mezi ruským východem a západní Evropou vztyčiti nebetyčné zdi. Nicméně byly přece jisté politické styky mezi kyjevskou Rusí a nejbližším západem, uzavíraly se, jak známo, došti úzké svazky rodinné mezi panovnickými rody; kněžny ruské bývaly rodem až z Německa a Francie. V ohledu kulturním vlivu však neměly a mítí nemohly — nejbližší západní země, Polska, sama nemohla tehdy ještě podávat nic, neboť písemnictví vzmohlo se v katolické Polsce velmi pozdě, ač nebyly mezi ní a západem nastavěny ony přehradы náboženské, které odloučily Rusko od západu. Tato poučná, tuším, parallela mezi chudíčkou literaturou staropolskou a staroruskou nebyla ještě hlouběji provedena. Výrok Pypinův „Nemohli jsme převzít kulturu ze západu, protože nás oddělovalo od něho nepřátelství náboženské“ (I, str. 77) třeba do jisté míry restringovati. Sám fakt založení písemnictví u jižních a východních národů slovanských v jazyce více méně národním a domácím měl přece na samých téměř počátcích písemnictví ruského výsledek tak skvělý, na jakýž se nevzmohla polská literatura před XVI. stol.; míníme staroruské letopisy. Sám onen byzantský pramen, na který byla odkázána stará Rus, nebyl tím vinen, když příliš slabě a nadmíru jednostranně se vyvýjel literární a kulturní život staroruský. Nesmíme se oddávat oněm předsudkům o Byzanci, které zaslepovaly do nedávná zraky všeho témaře obecnstva. Bezpodstatnost těch předsudků dokázala jasně nedávno vzniklá disciplina vědecká, byzantologie, zvláště zásluhou mnišovského professora Krumbachera. Příčiny byly jiné: „Nepřevzali jsme osvětu od Řeků z vlastní viny, která se poněkud umenšuje historickým položením staré Rusi“, praví správně Pypin (I, 77), čili jak jiný odborník v staroruské literatuře, prof. Istrin, praví, „protože jižní Slované a potom Rusové nebyli schopni používat všeho bohatství řecké kultury, jmenovitě pro svou nepřipravenost“ (Журналъ мин. нар. просв., sv. 340, str. 240). Výlučný asketický směr byl zanesen zajisté z Byzance do Ruska, i zde byl ucelivými ruskými žáky řeckých mistrů horlivě pěstován a do

krajností zdokonalen v klášterech, těchto centrech všeho tehdejšího života duševního, jakými byly také v středověké Evropě, a jak též výlučná askese jako v ranním středověku a ještě později zvláště za protireformace silnou měrou se vzmáhala na západě, jenž zde skutečně nabyl časem váhy a převahy »element vědění«, jehož ovšem nebylo v starém Rusku. Ostatně se tyto směry výlučně vypěstovaly do krajnosti až v dobách pozdějších. Jest veliký rozdíl mezi starou Rusí kyjevskou, před pohromou tatarskou a Rusí potatarskou, jak jižní tak moskevskou. »V tomto rozdíle máme co činiti se zjevem velice složitým, který při nedostatku historicko-ethnologických studií nesnadně se dá vyložiti« (I, str. 166). Stará doba předtatarská vyznačuje se zcela jiným rázem, odchylným od dob následujících, jak v životě politickém, vojenském atd., tak též v životě duševním a literárním. Literatura kněžstva nezastavila se u křesťanské věrouky a morálky, než záhy počala je přizpůsobovati ke skutečnému životu ruskému, objevují se poslání osob stavu duchovenského ke knížatům, s poučeními osobními a lidumilnými. Nejpozoruhodnějším zjevem této doby jsou letopisy, projevující sledy nějaké zvláštní školy literární, která užívala jazyka velice blízkého obecnému jazykům lidovému. Vyniká tato nejstarší jižní doba ruského písemnictví značnou životností, a důležitým rázovitým jejím zjevem jest Slovo o pluku Igorově. Tvůrcové pak tohoto odvětví starší literatury nebyli již výhradně ze stavu duchovenského, mnišského. Proti tomuto »Slovu« lze postavit i v pozdější době leda »Zadonštinu«, jejíž skladatel tím, že opakoval někdy celé fráze z oné památky, dokázal, že nevládl ani nadšením ani básnickými prostředky. Proti této životnosti staré doby jihorské staví se výlučnost a uzavřenosť pozdější doby moskevské, která neuměla ani pochopiti, že vzdělání jest nutno i na prospěch samotnému státu. Mylně však sestrojili z rázu moskevského cárství zvláštní učení o specifických národních zvláštnostech plemene velkoruského. Tato moskevská doba znamená pro ně pouze jistou historickou dobu, fasi vývojovou, která nemohla předem určiti další vývoj, naopak musela ustoupiti novým potřebám. Krajní národní výlučnost nemohla sama pro sebe být přirozeným a rozumným stavem národa. Nepřátelství k západu, význačné pro tu dobu jako vědomí odpornosti kulturních principů, bývalo obyčejným následkem růzností povah národních, ale značně větší měrou bylo pouze následkem nedostatku vědomostí, následkem národního osamocení a vypěstěné výlučnosti (I, str. 274, 334). To vše bylo důsledkem historického vývoje, zvláště převratu, který způsobila pohroma tatarská; přenesení centra národního a státního dále na severovýchod, kolonisování a dobývání širých krajů severovýchodních mělo za následek i vzdalování od západní Evropy, od jejího života kulturního, nedopouštělo usilovnější činnosti duševní; okolnost pak, že obyvatelstvo bylo roztržitěno po nesmírných širých krajích,

znemožňovala tvoření středisk a ohnísk osvětných a literárních; stále se vzmáhající zcentralisování podkopávalo a umrtvovalo zárodky vší samočinnosti veřejné a politické. V tom patrně ležely hlavní příčiny, že po tak dlouhou dobu nemůže být vlastně řeči o nějakém ruchu v životě literárním. Mohlo by se opět poukázati na sousední Polsku, kterou od západu neodlučovalo náboženství, naopak ji co nejtěsněji s ním spojovalo, vždyť hojně její kláštery bývaly valnou měrou osazovány mnichy ze západních zemí, města její po dlouhou dobu byla osazována německým měšťanstvem, spravujícím se samostatně svým právem a obracejícím se v právních přích do německých měst (do Magdeburka). A přece jest středověká literatura polská také církevní a nábožensky-vzdělavatelná o mnoho, mnoho chudší nežli středověká literatura ruská! Literatura polská začala zkvetati teprve, když pod vlivem humanismu a reformace nastalo bujně vření duševní, když také v životě politickém širé vrstvy drobné šlechty aspoň nabývaly větší a větší váhy a říše polská přetvořovala se v šlechtickou „reč pospolitou“. Vliv humanismu a reformace do moskevské Rusi ovšem nemohl dosahovati a také by sotva se byl mohl tam uplatňovati v dobách, když požíval takové převahy v národě polském. A když nedlouho po těch dobách nabyla v moskevské Rusi jistého vlivu západní kultura, ještě před reformou Petra V., tu v Polse onen slibný příval reformace odpadl a jeho místo opanovala vítězná protireformace, zároveň také ustávalo mohutné ono hnutí duševní, které v polské literatuře vytvořilo »dobu zlatou«, a ustoupilo době úpadku, »době jezovitské«. Z děl polských literátů XVI. stol. nemálo bylo poměrně záhy, v XVI.—XVII. stol., do ruské literatury uvedeno; tak mimo jiné v XVI. stol. ještě kronika a kosmografie Martina Bělského, během XVII. stol. Modřevského slavné dílo *De republica emendanda*, kronika Stryjkovského a j., ovšem ne díla básnická, leda Paprockého *„Koło rycerskie“*. Vůbec nejvíce se překládalo knih zeměpisných a dějepisných a uváděla se pak vynikající díla západoevropská, jako na př. velké *Theatrum orbis terrarum sive Atlas novus* od G. J. Blaeu bylo přeloženo záhy po jeho vydání r. 1643¹⁾.

Na vytváření onoho osobitého rázu moskevského cárství působily jiné ještě okolnosti, které Pypin šíře rozbrá — byl to vliv cizorodých živlů, jednak živilu domorodého, finského, který Rusové kolonisující severovýchodní kraje, zakládající sídlo v centru nových těch krajů, v Moskvě, sobě assimilovali, jednak vliv ordy tatarské, se kterou vládnoucí kruhové vcházeli v užší a těsnější styky. Mimo to značný vliv na vytváření Moskvy jakožto centra, hlavy církve pravoslavné měly osudné převraty na balkánském

¹⁾ Срв. А. И. Соболевский, *Переводная литература московской Руси XIV.—XVII. вѣковъ*. Снб. 1903.

poloostrově, pád samostaňných států jihoslovanských a konečně pád Caříhradu. Pravoslavní národové jihovýchodní začínají upírat své zraky na Moskvu, zakládati všecky své naděje a tužby na jediný pravoslavný stát; z jihu jde silná četa přednějších duševních hlav do Ruska, ta nabývá tam velké váhy a v jejím středu vytváří se názor o Moskvě jakožto třetím Římě.

Ve všech těchto všeobecnějších úvahách kulturně historických a literárně historických projevil se opět mistr, známý v tomto směru z dřívějších děl. Znamenitou měrou se v nich vystíhuje ráz a povaha různých dob v kulturním a literárním vývoji ruském, ač může být spor o tom, vystižen-li všude věrně a neprojevila-li se tu jistá jednostrannost. Naproti tomu jednotlivá fakta literární ustupují do pozadí; nejsou v díle Pypinově daleko do těch detailů rozehrány jednotlivé vynikající zjevy literární, jako v jiných starších učebnicích a rukovětech literární historie ruské. Pro hlubší studium ruského písemnictví zvláště doby staré, ba až do sklonku XVIII. století zůstávají i nadále potřebny známé rukověti Galachova a zvláště Porfirjeva, třebas v mnohých partiích při nynějším živém a hlubokém studiu literárně historickém již zastaraly. Kdo by chtěl se seznámiti zhruba s vývojem ruské literatury, tomu vyhoví zajisté výborně dílo Pypinovo; ale kdo by se chtěl prohlubovati do detailního jeho studia, specialisovati se, nutně bude sahati předem k oněm spisům a ovšem k bojným monografiím, ale při tom pro všeobecnější charakteristiky vždy s velkým prospěchem bude moci užívat knihy Pypinovy, touto doplňovati detailní studie. Průvodcím po podrobnějším studiu bude do jisté jén míry dílo Pypinovo, neboť provází jednotlivé kapitoly přehledy kriticko-bibliografickými o každé význačné době, než bohužel tyto poznámky ne vždy zcela vyčerpávají literaturu odbornou, aniž jsou bibliografické záznamy zcela přesné, aby mohly hned laika a zvláště cizince uvést do nynějšího stavu té které otázky literárně historické. Pypin měl také úmysl vyličiti vývoj jednotlivých literárně historických otázek, neměl však zvláštního zdaru¹⁾.

V úvodě I. sv. svých »Dějin« vytkl Pypin jednu zvláštnost staré literatury ruské. Následkem okolnosti, za kterých se tvořilo staré písemnictví, nezná ono takřka chronologie: valná část památek udržovala se po řadu století, někdy od XI.—XII. až do XVIII., ba až do XIX. století; starých památek nezatlačovaly nové jako nový stupeň literárního vývoje, naopak nové přimykaly se k starým jako jich bezprostřední pokračování a nerozlučo-

¹⁾ Srv. obširnou recensi I. sv. Dějin ruské literatury od prof. A. S. Archangelského *Журн. Мин. нар. просв.* 1893, sv. 319, str. 180 až 243. Odpovídaje sumárně na výtky kritické, podotknul Pypin v předmluvě III.-ho sv., že se úmyslně obmezoval v bibliografických poukazech na nejnutnější, neboť čtenář v spisech jím uvedených najde další podrobnosti o literatuře speciální.

valy se v představách samých knižníků. V politickém životě dály se hluboké převraty, ale písemnictví zachovávalo tytéž tradicionální formy. Viz letopis, cestopisy do svaté země, povídky, církevní poučení, hagiografie, konečně apokryfy. Moskevská Rus, jakmile se ustálila jako rozsáhlá říše, byla na rozcestí: jako by předvídajíc nové proudy života národního, chtěla upěvnití veškeren starý obsah literatury jako majetek národní, na kterém se vychovával ruský národ a stal se velkým národem, majetek, z jehož hranic nesměl ani potom vycházet, neboť v něm se předpokládala celá pravda. Tak vznikla řada spisů kompilativních: historických, všeobecně poučných, hagiografických . . . Tak se jeví namnoze nutnost spojovat památky stejného rázu, třebas vznikly v různých dobách, neboť fakticky byly vnitřně spojeny a měly stejnou cenu pro čtenářstvo. Prosté chronologické seřazení památek podle dob nedostihuje účelu, neboť historik by byl nucen stále se vracet. Zajisté již sama úloha historie vyžaduje zření k chronologickému běhu faktů, než tohoto eile možno dostihnouti všeobecným ličením historických dob. Při tom jest ještě okolnost, která ovšem ztěžuje; ne-li znemožňuje správný výpis staroruského písemnictví. Jednotlivé jeho památky jsou dosud nedostatečnou měrou prozkoumány, není určena ještě doba jich vzniku ani původ jich, namnoze nerozřešeno ani, je-li taková památka původu ještě jihoslovanského, či vznikla-li na půdě ruské.

Zcela jiný obraz poskytuje dějiny nové literatury od Petra Vel. nebo ještě dříve od XVII. stol. Tu možno pozorovati již dvě historicky se rozvíjející hnuty: předně stálé šíření evropských vlivů, které přinesly nový materiál vědění a nové formy literární, a za druhé stálé šířící se obsah ruského života v těchto literárních formách, s počátku cizích a umělých, potom stále více zdánícíjících. Tu není již pochybností o chronologickém postupu historie.

Proti tomuto názoru Pypinovu o staroruském písemnictví vyslovil se jmenovitě jeden z mladších a vynikajících specialistů, professor V. I. Istrin¹⁾, a dovozoval, že také za nynějších prostředků lze mluviti o záměně směrů (*направлениї*) aneb určitěji řečeno nálad (*настроениї*). Rozbíráje některé památky, které se udržovaly po několik století, ukázal na základě jich různých redakcí, že čtenářové v různé době různou měrou se k nim chovali: možno konstatovati v životě jedné památky různá stadia, různé fáze, kteréž odpovídaly různým potřebám duševním, a tak

¹⁾ V recensi spisu P. Vladimirova o staroruské literatuře doby kyjevské *Журн. Мин. нац. просв.* 1902, martъ, sv. 340, str. 221. Před ním již A. S. Archangelskij ve své recensi (na uv. m. str. 205 sl.) opět se proti tomu; nechce sice tvrditi, že »historický vývoj se bral širokou a mohutnou vlnou — celkem byl dosti slabý — než přece byl, a svým všeobecným chodem byl těsně spojen s celkovým duševním vývojem celého národa.«

nelze říci, že by staré písemnictví ruské neznalo chronologie. Pypin odpovídá na poznámky Istrinovy (B EBr. 1903, Февр., str. 874 sl.), připouštěl by, že se jimi mění jeho these leda v podrobnostech. Pro masu oné staré literatury zůstává nedostatek chronologie; jest v tom směru charakteristický, že označení nedostatek literárního hnutí. Tam, kde jest takové hnutí, těžko lze si představit, že by jistá památká zachovávala zájem a význam během celých věků; že by se neměnily stupně vkusu, literární zkušenosti, které dělávají předchozí literaturu zastaralou a vzdalují ji ze skutečného užívání. K tomu připojuje se anonymnost velice rozšířená v staré době (která ovšem mimochodem řečeno jest význačna vůbec pro středověká písemnictví, a pro thesi Pypinova nepadá vlastně na váhu), jakož také nehybnost anebo malá hybnost slohu, který se jednou utvořil v literatuře církevní.

Ve své recensi vytkl ještě Istrin, že za nynějšího stavu vědeckého výzkumu staroruského písemnictví jest předčasný pokus napsati úplnou jeho historii; dějiny jeho jako věda vykazují ještě velmi mnoho nejasného, prozívají v ní právě nové stadium vývoje, a proto by bylo žádoueno vytknouti, čím se liší nynější stav od předchozího, jaké nové požadavky byly postaveny a jak se za těch okolností dostalo řešení mnohých otázek na novou dráhu. Podobně dövozoval současně také jiný ještě specialista v studiu starého písemnictví ruského, N. Nikolskij, že ještě nenastala doba pro vypsání vědecké jeho historie¹⁾, aniž však se slůvkem dotýkal díla Pypinova. Spisek jest jinak zajímavý tím, že osvítíl významná statistická data, charakteristická pro vystížení rázu starého písemnictví, tak že ze zachovaných 21 rkp XI.—XII. stol. pouze 2 nejsou bohoslužebné, ze 708 pergamenových rkp. XI.—XIV. st. všeho všudy pouze 20, tedy ok. 3%; podává zprávy o rázu a o osudech knihoven starých klášterů a j. Pypin polemisoval proti vývodům Nikolského v uvedené statí, ve které odpověděl Istrinovi a ovšem právem povíděl, že »každé pokolení má právo hledati vyličení historické minulosti národa, a učenec má právo snažiti se, aby ukojil tuto touhu po seznání minulosti, pokud jest její poznání dosaženo v daný okamžik; tato snaha jest nutným článkem ve vývoji vědeckém, úhrnné vyličení nesděluje pouze dosažené výsledky, než ukazuje také nastávající úkoly další. Strach před hypothesí není vůbec zvláštní ctností vědeckou, než často obmezuje horizont zkoumání. Hypothesa provázená argumenty nezřídka bývá zrovna předběžným rozřešením a jen napomáhá správnemu vývoji vědeckému, neb osvětuje jistou stránku otázky a vyžaduje pozorného zření k nejasným bodům výzkumu«.

¹⁾ Ближайшая задача изучения древне-русской книжности. Памятники древней письменности и искусства. №. CXLVII. 1902.

To, co platí o I. svazku, platí také o syazcích ostatních. I tu zastavuje se Pypin málo, snad příliš málo na podrobnostech, při jednotlivých zjevech literárních, i u význačnějších jevů literárních; drobnějších pak, třebas ne bezvýznamných pro charakteristiku jednotlivého spisovatele, namnoze pomijí. Všude tu platí slovo A. S. Archangelského: »Samých památek téměř ani nevidíme — před námi jsou pouze všeobecné charakteristiky« . . . Tak jest na př. literární činnost Kateřiny II. daleko podrobněji rozebrána v starších příručných knihách, jako na př. v známém spise Porfirjeva, ba o některých jejích spisech se Pypin ani nezmínuje. Byly také kritiky pozorovány nestejnosti, o některém spisovateli pojednáno příliš obširně, více než se celkem srovnávalo s celkovým plánem knihy, více, než odpovídalo skutečnému jeho významu, na př. o Ščerbatovu více než o Radiščevu, ovšem literární práce prvního nebyla do nedávna hrubě známa. Příliš málo místa věnováno hlavním literárním silám doby Kateřiny II., Deržavinovi, Fon-Vizinovi. Dákladně byli probráni důležitější a přední básníci XIX. stol., na př. Gribojedov, a jeho znamenitá komedie, jejíž hlavní kritické rozbory byly také analysovány, ale tu bylo by se při stejné podrobnosti muselo o Puškinovi, Gogoljovi a j. napsati mnohem více, než bylo skutečně podáno. — Bibliografická data o jednotlivých spisovatelích odkazována do poznámek jednotlivým kapitolám přidaných, kde podávány též zprávy bibliografické o dotyčné speciální literatuře.

V předmluvě třetího svazku vytknul Pypin zřejmě program, jímž se řídil vypisuje dějiny novější literatury ruské. V této nové literatuře, praví, jest na rozdíl od doby staré chronologická následovnost a vznik podstatným jejm rázem. »Historický výklad může klásti různé úkoly: více méně podrobný inventář faktů-biografií spisovatelů a historii knih; aneb historicko-aestheticé ocenění uměleckých výtvarů v různých oblastech poesie, aneb historii veřejného života, jak se obrázel v literatuře a p.; já jsem měl na zřeteli výklad základních jevů v historickém vývoji nové literatury, jejího vývoje ve směru uměleckém a veřejném«. Přehledu vývojného processu nové literatury od dob Petra V. a Lomonosova až do samostatných výtvarů Puškinových a Gogoljových věnována jest druhá polovice jeho spisu: třetí svazek sahá až do Lomonosova, čtvrtý svazek objímá dobu od Kateřiny II. až do Gogolja, do utvrzení národního rázu ruské literatury, t. j. celkem do 40tých let XIX. stol. V předmluvě konečně IV. svazku, uzavírá své dílo připomněl Pypin, že měl »na zřeteli čtenáře více méně připraveného, předpokládaje základní fakty známými, pokládal především za svůj úkol — stanoviti jevy literární v jich postupném historickém vývoji, v jich vnitřních vztazech a v jich souvislosti s událostmi života státního, národního a společenského«. Uznává, že s přísně vědeckého stanoviska nemůže ještě v dějinách ruské literatury býti řeč o tom, že by výzkum

byl uzavřen. »Historické jevy jsou složité; v našem předmětě stále ještě se odkrývají ne pouze nová hlediska, než také neznámá dříve fakta; pro novější doby nedostává se stále ještě úplné svobody kritické — takže v nynější době může být přehled historického celku, při vší dobré vůli, pouze poměrně ukončen«.

Pypinův spis jest tedy zajisté velice záslužným a vzácným doplněním dosavadních výpisů vývoje ruského písemnictví od dob nejstarších až do novějších, a třeba by nesahal do sklonku minulého století, přece lící onen rozkvět národní literatury ruské, v němž má své kořeny všecken novější vývoj. Spis tento podává právě, čeho se nedostávalo dosavadním »dějinám ruské literatury«, všeobecný obraz proudů kulturních, za kterých se literatura vyvíjela, rozbor hlavních základních rysů vývoje literárního, souvislost jeho s kulturně politickým vývojem, analyse nálad duše národní, fysiognomie společnosti vedoucí za všech těch fasi, které prožil ruský národ. Individuální rysy jednotlivých básníků, spisovatelů, myslitelů a učenců probírány daleko ne se stejnou důkladností a zevrubností, a kde přece historik podává podrobnější líčení jednotlivé vynikající osobnosti literární, rozbírá především spíše idejný ráz jeho děl, než jich literárně aesthetickou formu. Skládán pro širší vrstvy vzdělaného obecenstva ruského není ovšem, ani nechce být tento spis systematickou literární historií, filologicky důkladně psaným inventářem ruské literatury, sotva může být rukověti pro laika, pro čtenářstvo neruské, jakýmsi vademecum pro nastávající učence, kteří by se chtěli a měli předem seznamovat aspoň z hruba, třebas jen s hlavními spisovateli a jich díly, s předními nositeli a sloupy ruské literatury.

V závěrečné kapitole svého díla probírá Pypin, jak se jevil vliv Puškinův a Gogoljův na pozdější vývoj literární, rozbírá hlasy kritiky, Bělinského, Černyševského, Dobroljubova, Apol. Grigorjeva, naznačuje vliv Gogoljův na pozdější romanciery, uvádí hlas Turgeněva, stanoví význam jak poesie Puškinovy — umění čistého, takéž reálního snášeru Gogoljova — umění »veřejného« (искусство общественное). Puškinovou úlohou bylo vydobytí v ruském životě práva umění, vážnosti poesie a mravní nezávislosti básníkovy, neboť do těch dob nebylo ještě v ruském životě místa pro tyto základy umění. Druhým historickým stupněm byl po něm Gogolj: jeho umění postoupilo přímo k samému životu národa, nedotkl se jenom obrazotvornosti do živého zasahujícím oživováním dobré známých obrazů, než povzbuzovalo k mravnímu sebeopanování a vyvolalo téměř neznámé v masse znepokojivé otázky veřejného života, hlubokou psychologickou analýzí budilo osobní uvědomění, bezohledným líčením skutečnosti budilo veřejné svědomí, nutilo zamýšleti se nad celým životem národa. Mimo to měla na další vývoj literatury vliv řada nových idejí, které pronikaly z nových literatur západních a

z nových poznatků vědeckých, z filosofie hörlivě přestované v třicátých letech XIX. stol. (Schelling, Hegel), z idejí sociálních (Hercenův kroužek — později vliv Fouriera a Pierre Leroux — kroužek Petraševečů, mezi nimi Dostojevskij a j.), z idejí národně-politických (slavjanofilstvo), — universit nově zorganisovaných v 30—40tých letech, kde vystoupila skvělá plejada historiků a filologů, právníků, vychovaných na universitách západních. Literatury západní přímo působily již nepatrně, jenom Dickens vzbuzoval velké sympathie, šířil se v překladech, mimo něj z francouzských literárt ueda George Sand, mnohem silněji působily z francouzské literatury její ideje politické a sociální; kromě nečetných výjimek byla ruská belletrie prosta způsobů francouzského socialistického romantismu, zachraňována jsouc od jeho chyb samostatným zdravým realismem. Touto literaturou 30tých, 40tých a konečně 50tých let byly vychovány generace, které vedly epochální reformy z konce 50tých a počátku 60tých let a potom stály v čele kulturně politického vývoje. Několika málo slovy charakterisováno zvláštní ono hnutí »národnické«, »oprostění«, »chození mezi lid«. Ovšem zároveň vznikala s prvními snahami reformační práce reakce, jejím následkem jest »úpadek uměleckého tvoření a novější, zjevně aneb skryté, dekadentství, se svým domněle »čistým« uměním, které si neuvědomuje svůj původ z kalných bahan obskurantismu, pozbylo všeho smyslu životné povinnosti literatury, pro které se staly mravní ideály, odedávna drahé společnosti, »zapomenutými slovy« . . .

Tak ke konci knihy načrtnuty v nejvšeobecnějších obrysech fase vývoje literárního málem až do dob přítomných, z kterých aspoň některé Pypin velice důkladně rozebral v starších spisech, monografických rozpravách a kritických úvahách, a ke kterým se později ještě v posledních letech svého života vracel. Sluší trpce toho litovati, že svůj plán dějin literatury ruské nerozšířil až do těch dob, do dob, jichž byl sám pamětníkem, účastníkem, spolubojovníkem a tvůrcem.

X.

V letech, kdy Pypin dopisoval své dějiny ruské literatury, tiskl mimo běžné práce žurnalistické, hojně obvyklé recenze a referáty, ještě některé významnější články, tak r. 1897 o vědecké činnosti N. S. Tichonravova (Б. Евр. февр. мартъ, potom Сочинения Н. С. Тихонравова I. str XV.—XCVII.), kteréhožto článku jsme se již na počátku toho náčrtku dovolali. Zajímavé jest jeho nevelké pojednání Поддѣлка рукописей и народныхъ пѣсенъ (Памятники древней письменности 1898, No. 127). jako příspěvek k manii falsifikátorské. Vypisuje se tu působení jistého Sulakadzeva, vásnívitého padělatele na samém počátku XIX. století, který svedl více ještě než náš Hanka, celkem však

s druhé strany mnohem méně; udělal rukopis »slaveno-runnyj« z I. stol., »hymnus na Bojana«, rkp. výroků novgorodských žreců z V. stol., jimiž oklamal Deržavina, měl pak ve svém katalogu ještě řadu rukopisů IV.—X. stol., nejen pergaménových, než do konce papirusových, ba rkp. vyřezaný na bukových deskách a svázaný zeleznými kroužky. Ostatně měl prý ještě vzácné české tisky, co budiž zde zaznamenáno pro naše české bibliografy. 1. Луцидарь о разныхъ предмѣтахъ сущихъ на небесахъ, на земли и въ водахъ 8°, 1489. На богемскомъ. Печат. въ Новомъ Пильзенѣ а 2. Календарь, изд. Никол. Бакаларiemъ, на богемскомъ, въ Новомъ Пильзенѣ 1489. — Není bez jistého významu pro historii ruské písni lidové jeho článek Дѣла о пѣсняхъ въ XVIII. в. 1704—1764 (Ізвѣстія отдѣл. рус. яз. т. V. кн. 2), kde z neznámých do té doby aktů vyplána různá svědectví pro existenci »historických« písni, t. j. písni, ve kterých »opěvovány« jisté události, jako na př. zavření ženy Petra V., Eudokie, do kláštera.

Hlavní práce Pypinovy po dokončení dějin ruské literatury týkaly se Kateřiny II., a především byly obráceny k přesnému a úplnému vydání všech jejich literárních děl. Vydalať Akademie věd r. 1901 Сочиненія Императрицы Екатерины II. v 10 svazcích pod jeho redakci. Vydavatel mohl v státním archivě ruském prozkoumati celou její práci literární, nalezl v něm některé divadelní hry do té doby neznámé, ruské i francouzské, spoustu autografií císařovniných, podle kterých se dal jednak ustanovit přesný text jejich děl, jednak se shledal material důležitý pro hlubší seznání postupu její práce, poměru jejího k sekretářům jejím, záznamy autobiografické a j. Předeslán byl vydání úvod, ve kterém charakterizována stručně literární činnost geniální této ženy, a podán přehled dosavadních vydání jejích prací a literárně historických studií o ní. Připojeny dále poznámky bibliografické a různé příspěvky ke kritice textové. — O některých jejích spisech napsal Pypin zvláštní studie. Dokázal (B. Evр. 1901, máj), že císařovna sama byla autorkou polemického spisu »Antidote ou Examen du mauvais livre superbement imprimé«, který čelil proti spisu francouzského astronoma a akademika Chappe d'Auteroche r. 1768 »Voyage en Sibérie . . . contenant les moeurs, les usages des Russes, et l'Etat actuel de cette puissance . . .«, jenž nebyl bez ceny, neboť podával valný počet původních zpráv, ale mimo to byl tendenčně zabarven a tím vzbudil odpor kruhů ruských, jmenovitě Kateřiny II., a to tím více, že se těšil jaksi z officiální autorisace nejen akademie než i vlády francouzské. Dále rozebral Pypin historické spisy císařovniny (B. Evр. 1901, сент., дек.) a vylíčil (ib. 1903 мај), kdy seznala spisy Montesquieuovy, jmenovitě jeho znamenité »Considérations sur les causes de la grandeur et de la décadence des Romains« a jak

i kde dala na jevo hlubokou svou úctu k tomuto francouzskému mysliteli a politikoyi.

Roku 1899 vydal Pypin ve zvláštní knize své články a vzpomínky o M. E. Saltykovu, které před 10 lety, záhy po smrti znamenitého satirika, tiskl ve B. Evr. (1889, юнь, окт.—дек.) *M. E. Салтыковъ* (str. VII a 238). Oceněna tu literární činnost toho spisovatele, v jehož povídách »così do té doby nebývalého se zjevovalo čtenáři, odkrýval se celý ohromný obraz ruského života, od jeho vrchních vrstev do nejnižších, obraz provedený velkým talentem, zbarvený hněvivou satirou, neobyčejným ostrovíspem a zřídka prorvaný teskným lyrickým motivem«. Líčí, jak za méněcích se poměrů života ruského Saltykov stále bystře jej sledoval, tak že jeho povídky se staly celou kronikou ruského veřejného života za posledních desíti let, a budou ne pouze plody umělecké sily tvůrčí, než také drahocennými svědky historickými o vnitřním životě ruské společnosti za celou dobu reforem i za nastalou pak dobu reakcí. Ukažuje, jak Saltykov nebýval nikdy stranníkem, jak se choval vůči kritice, i uvádí tu přímo jeho vlastní soukromý list v té příčině napsaný. Těžiště knihy Pypinovy leží vlastně v obširném vylíčení žurnalistickej činnosti Saltykova při *Sovremenniku* r. 1863—64, jehož Pypin sám byl spolupracovníkem. Určil tu a rozebral publicistické a kritické jeho příspěvky, v příloze sdělil seznam všech prací jeho vytíštěných po ona dvě léta v jmenovaném časopise, prací namnoze pseudonymných aneb anonymných, které Saltykov potom nepojal do svých sebraných spisů, neboť příliš úzce souvisely s danou minutou, se soudobými literárními spory a třenicemi, měly časový ráz, byly nesrozumitelný mimo tuto dobu, vytrženy ze svého okolí. Nieméně jest pro všeobecné poznání a ocenění spisovateľovo nutno blíže seznatí tuto nikoliv nepatrnou část jeho práce literární, a tak kniha Pypinova jest nězbytnou pomůckou pro hlubší studium Saltykova, uvádějíc obsáhlé výňatky z polemických jeho statí, a neprímo také pro poznání duševních proudů ruských v těchto letech, na př. o osudném slově »nihilist«, puštěném do chodu od Iv. S. Turgeněva a o jeho románu »Otcové a děti«, o časopise Dostojevského *„Время“*, o nové fasi slavjanofilstva, kterou reprezentoval Iv. Aksakov v časopise *„День“* a j. Neméně zajímavé jsou literární názory, jež Saltykov projevoval ve svých kritických statích. Málo věřil v tak řečené »čisté umění«. Literatura jest co nejtěsněji spojena se skutečným životem, kde věčně trvá zápas nepřátelských principů nebo různých stupňů vývojových; spisovatel vědomě či nevědomě, ale nevyhnutelně se staví na tu neb onu stranu, stává se přivržencem neb odpůrcem toho neb onoho sociálního nebo ethického principu. Vážné jsou Pypinovy rozboru jmenovaného románu Turgeněvova, charakteristika Pisemského, románu hr. A. K. Tolstého *»Кназ Сереbrjanyj«*, básní Apol. Majkova; charakteristicky proň jest rozbor básně *»Rolla«* »maličkého

básnička «Musseta», která jest také v českém překladě známa. Jeho přesvědčení bylo, že čím větší jest síla poetická, tím reálnější a pravdivější jest její názor světový.

Připomínajíce stručně skvělou slavnostní řeč Pypinovu o významu Gogoljově pro utvoření mezinárodního postavení ruské literatury¹⁾, obracíme se k poslednímu dílu jeho, které souvisí se spisem o Saltykovu, ke knize „H. A. Někrasovъ“, opatřené již letopočtem 1905, ač vyšla v polovici listopadu 1904, krátce před smrtí autorovou; hlavní její část předmětem byla vydána ve B. Evr. 1903 nováček, 1904 martъ, apr. Kniha se skládá z několika částí; předně podává v ní Pypin »několik vzpomínek« velice vzácných pro hlubší poznání literárních poměrů ruských od polovice 50tých let, zvláště kroužku soustředěného kolem časopisu „Современникъ“, který vydával Někrasov, jmenovitě pro poznání Iv. Turgeněva, mladších spolupracovníků N. G. Černyševského a Dobroljubova, kteří potom vypudili starší členy kroužku toho časopisu, Turgeněva a jeho přátelé Feta a Botkina, svými odlišnými zásadami a názory. Tyto spory líčeny podrobně jmenovitě v druhé části knihy a jsou znamenitým příspěvkem zvláště ku charakteristice Turgeněva. K tomu připojeno vydání listů, které Někrasov psal Turgeněvu 1847—1861, jež osvětlují styky mezi oběma literáty, též obchodní mezi redaktorem a výtavkým spolupracovníkem, peněz potřebujícím, a značnou měrou také přispívají ku charakteristice básníkově²⁾. Bohužel se při vydání těchto listů nečinni všude žádoucí odkazy na listy, které Turgeněv psal Někrasovu a které byly vydány v časopise „Русская мысль“ 1902 č. 1.³⁾ Někrasova přímo týká se teprve další část knihy, obsahující »přehled literární činnosti« jeho (str. 201—273).

Není to však soustavný »přehled« literární činnosti básníkovy, než jsou to pouze poznámky o některých jeho spisech prosaických, o jeho románečku, o jeho recensích, opravách a doplňkách životopisné. Na konec obraci se Pypin k otázce o významu jeho poesie, o často jí vytýkané tendencinosti, dovozuje, že Někrasov nikterak neporušoval požadavků »umění«, když mnohé své básně posvěcoval zájmům veřejného života. Knihu uzavírá »bibliografický přehled literatury o Někrasovu od jeho smrti«, velice výtaný všem, kteří

¹⁾ H. B. Gogolj. Рѣчи посвященные его памяти въ публичномъ соединенномъ собраніи отдѣл. рус. языка и слов. Имп. Академія Наукъ . . . 1902, německy v Archiv f. slav. Philologie XXV.

²⁾ Skvělou obranu Někrasova jako člověka a redaktora napsal nedávno někdejší spolupracovník »Sovremennika« G. N. Potanin v časopise История. Вѣтникъ 1905 č. 2, str. 458 sl.; vyličil tu mimo jiné také poměr Turgeněva k redaktoru »Sovremennika« str. 486 sl., podle čeho rozchod obou přátel a jich nepřátelství se vysvětluje velmi prosaicky a v neprospečích velkého romanciera.

³⁾ Tak ku př. teprve z odpovědi Turgeněvovy l. c. 116 poznáváme, že Někrasov ve svém listě str. 110 se zmíňuje o Pisemském, a tu ho pfectil Batmanov či Bačmanov, jak píše Turgeněv.

hlouběji by se chtěli jím zabývati, jehož cena stupňuje se ještě tím, že místy přidány dosíti obšírné výtaby ze vzpomínek a kritik zvláště po časopisech roztroušených.

Ke konci svého života začal Pypin spisovat své vzpomínky autobiografické. Dokončení jich překazila neočekávaná smrt. Končí líčením jeho cesty studijní a uzavírájí se vzpomínkami na jeho pobyt v Praze, vysoce zajímavými pro nás, neboť staví nám nad jiné jasně před oči všecku tu naši ubohost a bídu na sklonku 50tých let. Byly vytiskeny v B. Evr. 1905 Февр., мартъ.

Literární činnost Pypinova byla všeobsáhlá, jak jsme se zde snažili v krátkých rysech vylíčiti. Směřovala celá k jednomu cíli, k zajištění oněch podmínek a poměru, které by umožnovaly bujný rozvoj a rozkvět ruské literatury a vědy, aby se mohla postavit na roven světovým literaturám západním. Všecky jeho práce vědecké byly proniknutы přesvědčením, že Rusové jako Slované vůbec jsou členy rodiny evropské, a byly neseny tužbami, aby Rusové předeším zaujmali také v kulturním vývoji čelné místo. Nám ostatním Slovanům jest Pypin drahý pracem, které vykonal pro hlubší poznání našich literárních a kulturních snah. Své názory vyslovil jasně v úvodě německého překladu »Dějin slovanských literatur«, skvělé to apologii Slovanstva. Jimi uzavíráme svůj článek: »Novější boj Slovanů za svobodu, národní existenci, politickou rovnoprávnost jest v očích nestranného pozorovatele zjev vysokého významu pro humanitu. Jest známó, že národní idea je dvousečná, pokroková a zároveň reakční: jest velkou měrou blahodárná, povznáší-li se k ochraně skutečného práva a hodnosti lidské, ale nadmíru škodná, převrací-li se v domýšlivost, výlučnost a něsnášelivost, které hned se mění v nespravedlivost a budí odpor i nepřátelství strany druhé, slovem jest blahodárná nebo škodná, podle toho, staví-li za hlavní záasadu ideji humanity a osvěty, aneb surové pudy kmenovní. Nestranně pozorujice dějiny Slovanstva snadně poznáme, že jsou jeho snahy národní nejenom zcela zákonné, než mají také plné právo na sympathy učených kruhů. — Nikdo nemůže odpírat velikou úctu snahám slovanského obrození po osvícení a povznesení mass lidových, o stvoření literatury třebas jen skromničké v jich jazyce národním a s obsahem národním . . . v této snaze po vzdělání a zušlechfování mass lidových srovnávají se novější slovanské literatury úplně s nejlepšími osvětnými a kulturními snahami naši doby . . . V slovanském vědomí budí se idea jiného panslavismu, který jest založen na vzájemné úctě národních individualit, na přirozeném vývoji styků, na společnosti potřeb mravních a osvětných . . .

Klácelova „filosofie řeči české“ a spor ji vznícený.

Příspěvek k dějinám blouznění o jazyce.

Napsal St. Souček.

I. Místo Klácelovo v literární práci moravské z konce první polovice XIX. století.

Ve čtvrtém a pátém desíti let předešlého století, kdy romantický požadavek vyslovovat individuality měl moc závaznou, kdy spoustou stoupenců — z nichž prvý byl u nás moravský buditel Ladimír Klácel, tehdy ještě augustinián Matouš František Klácel, po svém odchodu do Ameriky tendenčně stavený v pozadí — mocně šířilo se učení blízkého romantice filosofa G. W. F. Hegela, že bytí zezevněné a rozrůzněné v jevy přírodní a individuální intellektu jen v nich existuje a skrže ně spěje k synthesi všeho toho konkretního, přechodného zjevu v absolutního ducha sebeználeho, kdy podle jeho učení jako vše skutečné byl logicky nutný pro tento vývoj každý kmen národní, každý »národní duch« a jeho projevy, v té době moravská půda nerodí téměř života literárního. Věc ta byla moravským vlastencům tím tisnitivější, že byli tak i za sousedními Slováky a daleko za Čechy.

Odtud v mladých myšlenkách, vlastenecky zanícených vlivem oněch myšlenek o nutnosti života národního, nejvíce žáčích a přátelích Klácelových, touha po něm¹⁾, touha dlouho marná a pokusy často selhalé o časopis jej tlumočící²⁾, o kalendář ospalce budící a spisovatele na Moravě jednotící³⁾, odtud každého nového díla chystaného radostné oznamování, vydaného pochvalování a bránění, neprovedeného želení⁴⁾. Jako by zajímal jen literatura (a z umění leda ještě hra divadelní) a život společenský.

Od »neočekávaného« vydání »výtečných«⁵⁾ Lyrických Básní 1836 nejvíce radostných těch nadějí upíná se ke Klácelovi. Vyštělíme to novostí myšlenek jím hlásaných na Moravě a jich

¹⁾ Kampelíkovy básni Mládec, Moravan, Vyzvání, Opuštěná v Hronce I. sv. 2, str. 4 a následující.

²⁾ A. W.: Böhmisches Zeitschriften, Moravia I. 116; týž: Květy 1844, 331; list K. Šmidka (1818—1878) B. M. Kuldovi 21./II. 1846, ot. v J. Halouzku vě »Životopise B. M. Kuldý« 52—53 a j.

³⁾ Dopis z Bystřice na Moravě, Květy 1./X. 1844, 472; dopis se značkou + z Brna, tamtéž str. 100 čís. 27./II.

⁴⁾ A. W. v Květech 1844, 331 (Šenkova »Moravského večerního povídátele«).

⁵⁾ Vladimír [Pelikán], České kalendáře na rok 1836, Květy 1836 př. N., str. 39.

časovosti¹⁾), pochopitelným u mladých boboslovčů nadšením nad jeho »svatým pro vše, co svatého, zápařem²⁾« výsloveným Klopstockovskou ódou, výsvětlíme to také z časti vděčnosti a láskou žáků k učiteli ve filosofii a buditeli ve vlasteneckví.

Staven po bok Kollárovi³⁾, ba nad Kollára⁴⁾, když k filosofickým básním přidružil filosofické články a spisy — zapadlý Erklärungen der wichtigeren philosophischen Ausdrücke gesammelt und zum Gebrauche für Anfänger bestimmt, von M. F. K., Brünn 1836. Gedruckt bei Rudolph Rohrer, 62 str. 8⁰ a Mostek 1842 — »co důkaz vyplnění úlohy, Slovanstvem jemu podané« t. j. »vyvesti nás z pouhého slovanského citu na světlo pojemu«⁵⁾, a bráněn proti nepříznivým, ba i k chvále nějakou výtku mísícím posudkům (n. pr. J. Malého, J. K. Chmelenského).

Čekána od něho slovanská filosofie⁶⁾, a skrze ni povznesení národa ke konečnému cíli všeho vývoje, uvědomění sebe. Není divu, že po Mostku z této stránky tak vlivně přijatém⁷⁾ s nedočkovostí čekalo se na nové dílo o filosofii řeči⁸⁾.

Bыло hotovo již na podzim 1842 a vyšlo koncem r. 1843 s názvem **Počátky wědecké muvnictví českého**. Sepsal **M. F. Klácel**. W Brně. Nákladem knihkupectví Karla Winikera. 1843. Tiskem A. Škarnicla w Holomouci. 123 str. 8⁰. Stálo 48 kr. ve stříbře. Knízce té, každým skoro rádkem hřešící proti správným pojmul o práci jazykovědné, ale zajímavé osobou původceovou i místem svým v dějinách jazykovědné práce české a myslénkovém proudění po naší vlasti, předem určena je tato rozprava — širší

¹⁾ Hegel umírá r. 1831.

²⁾ Úvaha o Klácelových Básních 1836 od V. Štulce v Květech 1836, příl. IX., str. 33.

³⁾ V ohrazení »Ctitelů Klácelových« (proti odsudku vynesenému J. Malým nad Klácelem jako básníkem v Č. Č. M. 1837, sv. 4.) datovaném v Brně v prosinci 1837, s titulem »Něco o Klácelovi« otisklém v Květech 1837 příl. XXVI., str. 101.

⁴⁾ K. Šmídka v referátě o Klácelově Mostku, Květy 1842, př. XXV. a XXVI.

⁵⁾ Šmídka v refer. o Mostku na m. uv.

⁶⁾ Oznámení Klácelova Mostku z »Ost und West« otisklém v Moravii VI. 1843, 12; ref. »Böhmischa Philosophie« v Moravii VI. 290 (přejatý podle udání z »Auslandu« píšicího podle »Dennice«); Šmídka v ref. o Mostku.

⁷⁾ Ač podával jen přechodný stav Klácelova filosofování (je to ve jméně), učení Klácelova učitele Bonifáce Buzka-Jacobovské, jak dobré vystihl pisatel nepodepsaného a nedokončeného článku »Krátký přehled literatury české v roce 1842«, Květy 1843 přílohy I., III., V.

⁸⁾ Moravia VI. 290 (7./IX. 1843); slova »správě dokončené« ovšem byla už tou dobou anachronism. Dohotovení díla ohlašuje již dobré zpravený dopis do Květů (1842 str. 386) z Brna, dat. 16./XI. 1842; 28./XII. 1842 byl spis již v Olomouci u A. V. Šembery (dopis Šemberův J. E. Vocelovi z toho dne, Světozor 1887, 603); v Květech 1843 str. 220, č. 55 z 12./VII. A. W. z »Holomouce« oznamuje, že dílo je v tisku, a v čís. 96 z 2./XII., že »ty dny« vyšlo.

tím, že snaží se pojmoti v sebe i vše, co s knížkou souvisí, a že předmětem jejím jsou myšleňky nynějšímu jazykozpytu odlehlé a cizí a poměry zapomenuté.

II. *Rozbor „Počátků vědeckých“.*

Vysoko poučný je *úvod* (str. III.—XII.).

Kdežto filosofie »nenáleží mezi přední výjevy mladé literatury«, národ, »který chce blíže k cíli, totiž blíže k sobě, to jest, který chce uskutečnit všechny možnosti čili určitelnosti své«, musí znati obojí stránku sebe sama: zevnější, »patrnou a jako ustálou«, svou »minulost« a »jako tělo své«, t. j. dějiny, a vnitřní, »neviditelnou a jako plynou«, svou »přítomnost« a »jako duši«, t. j. jazyk; neboť pokrok záleží na sebepoznání (III.—IV.). Tak vysvětluje se studium dějin a jazyka u národa našeho od té doby, co se probudil k seberozvoji.

Hojné práci české o jazyku »co živější a přístupnější straně ducha národního« Klácel přiznává za zásluhu »důkladné a pilné šetření mluvnických forem«, vytýká jí a učení jazykovému ve škole methodu empirickou, jako všude jinde chybrou tím, že přestává na výpisu jevů bez poučení o jich vzniku.

Také s nahodilými ledazdary nevědeckého tehdejšího srovnávání jazyků — etymologisování založeného na podobnosti zvukové a na smělé odvozování významu — není spokojen; posmívá se »mnohým vlastencům, jenž s náramnou pilností kořeny řeči české vyhledávajíce, všechny řeči z české odvádějí, a to s takovou setrvalostí a s takovou neočekávanou obratností, že líto jich musí být vidouce, jak se při svém upřímném namáhání bez základu hlubších náhledů mluvnických směšnými stávají; etymologiemi jako Tisch z českého díž, Tusculani — Tuškovy lány, ač uznává, že i »mnoho dobrých zrnek v tomto odvádění se nachází«; příkladem mu odvozování slova Wasser z *υδωρος*; »tak i femina a vémeno, méně směšná bude obdoba [!!].

V »slovíčkování« to zahrnuje i dřívější spory jazykové, libuje si »bezhlavné nové proměnění čili opravení pravopisu našeho¹⁾«, kteréhož bychom se bez kacířování a uvedení v podezření svobodomyslnosti dříve nebyli směli dopustiti» [VI.].

Tak mu dosavadní věda o jazyku českém ani není vědou²⁾. Kniha Klácelova naproti tomu chce být sic jen »přehledem

¹⁾ Miní zavedení pravopisu skladného.

²⁾ Podobně přehlíží a oceňuje českou práci mluvnickou Hegelovec L. Štúr v úvaze »O rozboru gmeň a přjdawného p. Jozefa Chmely« (vlastně jen první částí jeho oř. v Č. Č. M. 1842 sv. 3., 362 a n.) v Tatrance II. 4, 71—105: Jsou 3 doby v »jazykoznanství«, souvislé s třemi dobami ve vývoji národa: 1. prostě popisná,

mluvnictví» »na povrchu obecnosti« se držícím, ale chce objektivně vypsat, »jak se jazyk před námi vyvinuje a rozkládá«, a odpomoci svým způsobem (se stanoviska spisovatelova) nedostatkům tehdejšího učení jazykového (IV, XII, konec § 78, § 111).

Vědu dělá správná metoda, správný »vědochod«. Jím je — dialektická metoda, Hegelem povznesená za cestu pravdy k sobě samé.

K pravému poznání nevede »vyzáblá logika školastická«,¹⁾ nýbrž »pokračování v poznalosti«. »Poznalost« (poznání, pravda)

»doba bezuvažná«, »stupeň bezprostřední pozorlivosti, čili holého toho, co jazyk chová, udání«; 2. doba subjektivního pravidlování jazyka, doba nejrozličnějších mluvnic a v nich nejrozmanitějších pravidel, »doba purismu jazyka, povrchního, na pouhé podobnosti slov se zakládajícího etymologisování, doba etymologických, kritických slovníků«, »doba zpytování prostřední, zprostředkovávaná totiž uvahou pozorovatele, ne více již totožného s jazykem, . . . ale s ním rozpadlého«, »nad ním nýšlenkou svou vývodití« začínajícího, ve své subjektivnosti uvědoměné nechtícího uznatí jazyk, »v přijaté jeho bytnosti čili v bezprostřední objektivnosti«; 3. smír »ledamyšlenky« s jazykem, doba vědecká řekli bychom, »jestliže pozorovatelé jazyka myšlenku v něm panující uchváti, svou s ní spojí, tedy zákony jazyka místo pravidel, která jen více pádů zaujmají, vystaví, jak řeč svět, pojímná, na kolik se to státi může, vysvětlí, co v hlubinách jejich zařeno jest, ukáží, kořeny jazyka, na kolik jen možná, objasní, vědecké tedy mluvnice a slovníky vyhotoví, v kterýchžto posledních nejen kořeny jazyka, na kolik se vysvětliti dají, objasněné, ale i hlásky podlé své příbuznosti, ne podlé dosavadního docela nevědeckého alphabeta, uspořádané a podlé povstávání slov z jednoho a téhož kořene souraděné budou«.

Každý stupeň předešlý je nutnou podmínkou následujícího (odtud jako praktický důsledek vyplývá snášelivost mezi mladšími a staršími pracovníky a omluva Stúrova, že odvážuje se kritiky) a zároveň pro historikou známkou, na kterém stupní vývoje je národ. Náš patrně na 2. podle Stúra zvláště pro veliké purisování a samovolné tvorění slov, s nímž se Stúr zcela nesrovnává. Srv. v uvedené rozpravě str. 71—78.

Čistě Hegelovsky provedená ta konstrukce dějepisná jistě nebyla podnětem k úvodním myšlenkám Klácelovým. Díl ten Tatranky vyšel po 1. únoru 1843 podle Palkovičova prohlášení z toho dne na str. 112. Liknavé spojení, censura, volný tisk jistě dobu mezi výjitim úvahy Stúrový a spisu Klácelova, hotového již koncem r. 1842, vyplňují zcela a souvislost jednotlivých myšlenek v Klácelově předmluvě i souvislost předmluvy s dálejskem (srov. konec § 17. a III., XII.) nedovolují mysliti na nějaké rychlé přepracování textu. Shoda v názoru na dosavadní české práce jazykovědné je aplikací jednoho článku Hegelovy filosofie — jeho názoru na poměr jeho k předchůdcům —, kterou v jednom oboru vědním z týchž příčin provedli samostatně dva žáci Hegelovi. Podobné přehledy dějinně byly vlivem Hegelo vým oblibeny. Klácel sám již v čl. »Kosmopolitismus a vlastenectví« Č. Č. M. 1842, 179 a n. načrtal tak »zpáteční cestu« genia českého k sobě, t. j. obrození české, podle něho Kar. Smídek novodobý náš vývoj literární (o něm v rozboru jeho knížky »Věda, národnost, církev«).

¹⁾ Obvyklé útočení filosofů identity na formální logiku. O významu form. logiky Klácel mluví ještě na str. 117.

»jest jednota myslí a předmětu, čili proniknutí předmětu myslí... kde mysl čili rozum v předmětu jako stydlý rozhřeje se v mysl plynnou, sebe samu myslící« (VII).

»Mysl odloživší všechn obsah odjinud nabytý čili určitosti jiné hledí na se vzítí určitost předmětu přítomného . . . , nebo není pravdy mimo předmětu« (VIII)¹⁾.

Toto já nebo idea ve mně myslící něco tak, že pomysl je identický s věcí pomyšlenou, je Hegelovi pojem (Begriff), jenž jest věc sama²⁾, jenž jest jednota všeobecná (čistého já, ideje ve mně sebe myslící) a jedinečna (předmětu myšlení, nejá), či dle Klácela: »pravda a skutečnost, duše a tělo, vnitřek a zevnějšek, věčné a časové v jednotě jmenuje se pojmem« (VIII, svr. § 101). »Že ale jest všechno bud výsledek činnosti, nebo činnost sama, tedy ve všem jest postup«³⁾ (VIII); idea, objektivní pojem, sama se rozvíjí a spěje zase k sobě skrze řadu průchodných fází. Musí tedy i myšlení vyšší (Vernunft) s ní identické být postupem a právě jeho 1. fázi je pomyšlení něčeho, pojem v své původ-

¹⁾ Methodický požadavek tento, vyplýnulý z noetického principu filosofie identitní, k níž se Klácel patrně hlásí, methodickým požadavkem pro jazykovědu činí též filosoficky sčetlý původce »všeobecné« grammatiky (Ursprachlehre. Entwurf zu einem System der Grammatik, mit besonderer Rücksicht auf die Sprachen des indisch-teutischen Stammes. Frankfurt 1827) a německé (Teutonia. Ausführliche Teutsche Sprachlehre nach neuer wissenschaftlicher Begründung. Frankfurt a. M. 1828) Friedrich Jacob Schmitthenner 1796–1850: jazykozpytec nemá příslušeti do určité školy filosofické, nýbrž dle staré methody pohližeti na věci, jak jsou; per musz nicht Kantianer, nicht Fichtianer, nicht Schellingianer, sondern eben Sprachianer sein« (Vorbericht k Ursprachlehre str. V).

Přes krásně znící zásadu, ostatek zcela Hegelovskou, přese vši výzobu vědomostí o jazyce i jeho vnitřních dějinách a vědomostmi ze srovnávacího jazykozpytu Schmitthenner zůstává provedením prací svých zcela blízek filosofické grammaticae (soud Ed. Schrödера v Allg. D. Biogr. 32, 48 a n.).

Klácel — dle něho patrně — pobízíval žáky k samostatnému myšlení slovy: »Meine Herren, nur kein aner oder ianer, sondern Selberaner«, dle J. Soukopa, Črtý z dob Sušilových, Obzor 1889, 65.

²⁾ Dle § 94 »jsou myšlenky a předměty v pravdě své jedno«.

³⁾ To také vysvětluje Klácelovo stanovisko novomilecké. Poněvadž »ducha hlavní jest vlastnost, přetvořovati se ustavičně«, je změna přivlastkem i jazyka a marno se jí brániti. Ježto však »duch národní jen národem se mění«, i změna jazyková nezáleží na libovůli jednotlivcově, na př. grammaticově: »není se co báti, že by jeden neb druhý osamělý grammaticák mohl tímto duchovním světem hnouti a jej převrátili, ačkoliv od jednotlivce vychází povzbuzení; sití, zalívání může ten neb onen, ale zrůstu dá jen sám Bůh! K čemu se tedy zpouzeti? Víděnč raděj přijímejme, co nám pilnost jazykomilovná podává, a to tím vděčněji, čím zralejší toto ovoce jest, to jest, s čím schopnější úvahou a svědomitějším vyložením se nám podává« (str. VI). V tom obrana V. Zia ka, jehož »Böhmisches Sprachlehre für Deutsches« 1842 pro novoty jím zaváděné nebyla v Čechách přijata, jak si přál Zia k a moravské vlastenectví.

nosti, bezprostřednosti (*thesis, positio*), »jednota rozvržitelná« § 66.

Já — všeobecno ve mně spějící k sebevědomí — nemizí v tomto zvláštním obsahu, nýbrž rozlišuje se od něho, soudí o něm: nalézá v něm protivý, jež jsou podstatny všemu bytí i myšlení a jsou právě pružinou postupu dialektického. (»Veseliký pojem má v sobě sloučených mnoho dob¹); každý pojem v udaném smyslu jest srostlý, násobný čili zásobný« VIII-konkrétní u Hegela vždy znamená to, co má v sobě protivy².) Potud

¹⁾ Klácel přese svůj odpor k formálně logice má jí přece v Poč. věd. dosti; vykazy a pojmy formálně logické splétají se tu se spekulativní logikou Hegelovskou.

Dosti potíže má čtenář u Klácela nevětly se slovem doba a některými odvozeninami jeho, poněvadž Klácel proti správné své zásadě, mítí přesné názvosloví a býti mu věren (Františka Matauše Klácela Dobrověda — Praha 1847. Malé Encyklopédie nauk čís. VII — str. XXX), užívá slova doba v různých smyslech. Slovo to, do filosofického názvosloví s významem *forma* zavedené A. Markem — neštastně: filologickému rozboru snah o názvosloví vědecké slovo to může býti typem pro jednu skupinu pokusů názvoslovních selhávajících vlastní vinou — znamená u Klácela:

1. »známku« Poč. věd. 99, znak, část obsahu pojmu jiného, n. př. Poč. věd. § 48, str. 62; odtud *dobný* = abstraktní t. a ČCM. 1843, 340;

2. člen *růzdělovací*, membrum dividens, Poč. věd. § 48 str. 63, srv. v Dobrovědě XX: »údech a dobách«, t. 182: »doba, článek jednoty vyšší«; odtud *dobný* = částečný; »poznalosti dobré, tedy rozpadlé« Poč. věd. IX.

3. »stupeň«, moment, fási vývoje dialektického, Dobrověda § 75, »doby čili momenty jistého pojmu« Poč. věd. 108; n. př. »myslné doby« Dobrověda § 74, § 93 (str. 182 v tomto významu »rozdíl« = »doba«); snad též doba = jen moment děje nějakého, Dobrověda § 94. Odtud »dobnost« = býtí stupněm vývojovým, Poč. věd. 37, 60; sem patří též asi obojí »dobně« t. 65: »dobně předchází« = jako moment vývoje, »dobně stávati se« = dialekticky se vyvíjeti.

4. nazírací formu pro svět vnější: »obojí« — t. prostoru a čas — »dohromady jmenujeme dobou; doba jest forma všeho smyslného; pročež smyslné a dobré jsou slova totožné« Mostek s. v. prostora — a snad i projevovací formu, Poč. věd. 28.

S 1. významem souvisí, že »všedobnost« = souhrn toliku znaků, že vzniká obsah pojmu jedinečného (Poč. věd. § 48 str. 63), se 2. (a 3.) významem, že = souhrn všech druhů neb dokonce jevů individuálních, tvorících rozsah nějakého pojmu (Poč. věd. t.) a že »celek jest organismus čili všedobí, a tím každá jednotlivost jen stránka jest, jen málo dobi« ČCM. 1843, 79.

Proti »všedobnosti« (v 1. smyslu slova toho) pojmu jedinečného Klácel staví »všeobecnost« pojmu abstraktnejšího a »jednodobnost« pojmu nejabstraktnejšího, s jediným znakem v obsahu (Poč. věd. 63). »Soudobí« = organismus proti mechanismu a chemismu; ne »součet vedlebylých dílů« (jako u mechanismu), nýbrž »život vzájemných« samostatných údů, Dobrověda § 15; »soudobnost« = »údství« nějaké jednoty organické t. 182, XIX, srv. níže uvedený výklad Počátků vědeckých IX—X o »soudobném« poznávání, Hegelovské to spekulaci, a j.

²⁾ Sr. Hegelovu »Encyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundsrisse« (užívám vydání K. Rosenkranzova ve

methoda Hegelova je analytická. Klade-li já jednu z protiv, do stavuje se (»potažitostí posice k jinému«, »attrakci« § 84 — proti »odmrštění« od protivy, repulsi) ve vědomí i druhá, její negace (2. stupeň: *antithesis, negatio*) — a nejen ve vědomí, nýbrž i objektivně! Hegel, jako hypostasuje kladný pojem, tak zvěčňuje i korrelativní pojem záporný; novou negaci pak druhé z protiv, tedy negaci negace, sloučují se »úsdudem« (Schluss, tak nazývá tento děj Hegel) obě protivy z původního obsahu vědomí se vyvinutí ve vyšší jednotku, v nový pojem; jsou obě protivy stejně obsahem vědomí a uvědomění jich vztahu je vlastně spojuje. To je 3. stupeň dialeklický, *synthesis*.

Tak přichází se k novým a novým konkrétním pojmem, obsaženým ovšem již v předchozích, takže jen uvědomuje se bohatství v nich skryté a konec vývoje; absolutní duch, je vlastně počátkem jeho, jenže sebevědomým¹⁾. To je v Klácelově mezerovitém, nezřetelném a obrazeném výkladě: »Pravý vědochod jen na oko loučí, by život poznal«, — ne jako »obyčejné rozumování«, jež »jen vždy dělí a loučí, až co stín zhubeňé každé poznalivo a... tyto vyloučené výroky čili určitosti, které jen jsou bezživotné odtržky, za něco vyššího má, kladouc pravdu v dobnost« str. VIII²⁾ — »nýbrž v soudobnosti pravdu hledá«, v »sloučení všech jednotlivých dob«: »všechno se musí poznávat v celku; potažení jednotlivé poznalosti na celek jest teprv pravé pochopení« (str. IX—X, svr. § 66). Není to vědochod »ani analytický (rozborný), ani synthetický (souborný čili skladný), nýbrž jednota obou; vyjde se totiž od idee [thesis] a rozvírají se doby její [antithesis], tak ale že se o sobě nevystavují, nevychladnou a nezledovatějí, nýbrž ostávají v plinnosti a rozvaze a vždy v sebe splývají [synthesis]; tak idea vždy při sobě ostává, čili znova se skládá, a konec není nic jiného, nežli začátek, jen že otočený čili uprostředněný« XI, »jednota opět všech dob« § 66 a p. j.

Jest to »vědochod právě špekulativní = nahlížející, aneb kratčejí, zorný, neboť pojem, jsa konkrétní, jest idea čili zor« (str. XI³⁾).

V § 66 Klácel mluví o čtyřech dobách (1. jednota rozvržitelná, 2. jsoucnost co podkladek určitosti, 3. určitost, 4. jednota opět všech dob), ale to je jen odchylka slovní.

Philosoph. Bibliothek sv. XXX a XXXIV, opatřeného úvodem a poznámkami § 82.

¹⁾ Výklad založen předem na C. L. Micheletově a G. H. Harringově »Historische Darstellung der dialektischen Methode Hegels« Leipzig 1888, kontrolované dle citátů z Hegela uvedených pod jednotlivými hesly R. Eislerova »Wörterbuch der Philosophischen Begriffe«; dále použito Hegelovy Encyk., výkladů v dějinách filosofie od Ueberwega a Falckenberga.

²⁾ T. j. míní pravdu, obsah pojmu, vystihnouti soudy subsumptivními.

³⁾ Dobrověda má proto pro dialeklickou methodu název »přihlídku« (§ 7), t. j. methoda vidoucí všeobecně v jedinečnu.

Častěji však v thesi jsou zahrnutý ~~2~~ protivý a obě od ní různé¹⁾, splývají pak v synthezu třeba ~~teprv~~ po »dokonání« svém další dvojicí protiv, až »rozličnost svou tím přísněji do svědčejí« (sic) § 81²⁾, takže postup děje se taktem čtyrdobým nebo šestidobým (u Hegela třídobým).

Přes to, že našel pravou methodu, Klácel nemyslí, že by sám došel pravdy, třebas užívaje absolutní methody; ví, že »z obecného skoumání teprva vysvitne žádaný konec«, neboť teprve »všichni mají všechn v rozum« str. XII³⁾.

Toto netajené přesvědčení o relativnosti, časové platnosti pravd a řádu i vlastních snah, jest jedním z osobitých rysů Klácelovy filosofie proti Hegelovi. Z něho vyplývá Klácelova tolerance k minulosti, přítomnosti a budoucnosti a názor, že spisovatelství je »věkoslavenství«⁴⁾, věkem spisovatelovým determinovaný výraz snahy po absolutnu.

Ale nejen poetika a methoda, jež dle úvodu přinese pokrok českému mluvnictví, nýbrž i základní věty práce Klácelovy o jazyce českém jsou Hegelovské.

Všecko je dění (neb jeho výsledek, VIII) a tedy zvuk. Proto i duch lidský má svůj akustický korrelát — řeč⁵⁾, své to zezevnění první, nejsnadnější a »nejoutlejší«⁶⁾, t. j. nejméně hmotné, poněvadž hlas je »otras dešiva⁷⁾ v trubici« při dechu. (§ 9.)

Že řeč je projevem ducha, Klácelovi naznačuje i etymologie slova⁸⁾ — »řeč, Rede, ῥέω [!], regen, sprechen, přibuzné jsou a znamenají tolik co výtok, prolom, tedy vůbec zjevení« § 1. Odtud také pochopitelně, že Klácel řadí v článku Rozvinulí vědecťva ČČM. 1842 II. 127 a n., prvním to našem pokuse klassifikace

¹⁾ Tedy antithesis je dvojdílná, na př. druhy »jmen« § 50, druhy slohu § 112 a n.

²⁾ Na př. barvy § 8, samohlásky § 9.

³⁾ K tomu srv. na př. Klácelovy »Enkyklopaedische Erinnerungen an Fortraege aus Logik, Ethik, Aesthetik, Literaturgeschichte, Stylistik, Pflanzen-symbolik etc. (knihu tu vyšlo v Brně 1869 tiskem a nákladem Buschakovým a Irrgangovým o VI + 483 str. -8°, s pravopisem revolučním, o němž níže, uvádíme častěji zkratkou En k. Er.) s. v. viszenshaft, články »O citu a rozumu« ČČM. 1843, § 15, »O smrti« ČČM. 1843, 344 a n., »Návrh« ČČM. 1842, 6 a n.

⁴⁾ »Návrh« ČČM. 1842, 15.

⁵⁾ Srv. čl. »Cosmopolitanismus a vlast.« ČČM. 1842, 182. »Mostek« liší mluvu (vydání článkovitých zvuků k pojmenování myšlenek) od řeči n. jazyka (»zláštnosti uspořádané mluvy«); vzniká z rozumového pudu k mluvení, z mluvivosti (s. v. mluva, pud).

⁶⁾ Dle básně »Slovo« v Klácelově sbírce veršů »Janůdky ze slovanských lesů«, vydané pode jménem J. P. Jordana v Lipsku 1845, str. 205.

⁷⁾ Aetheru, »praplynu«, praživlu vše vyplňujícího, dle Klácelova čl. »O citu a rozumu« ČČM. 1843, § 5.

⁸⁾ Špatná; ale také Šafarík ČČM. 1846, 623 pozn. uvádí v souvislosti rěkat s rēja (ῥέω, reor, res).

věd, ovšem Hegelovském, jazykovědu mezi duchovědy, a to děje-vědy (t. j. vědy jednající o vzájemnosti, dějství ducha), z dějevěd pak mezi ty, jež mají předmětem útvar ducha (útvary ducha jsou 3: řeč, mrav a ústav občanský¹).

Ale jen možnost řeči, »idealní řeč«, jest od Boha (str. 30)²), je »přínos ducha, zasnubujícího se s tělností« (str. 32). Její uskutečnění je věcí ducha.

Duch totiž ze své obecnosti se rozvíjí dialeklickým sebe-určováním v duchy plemenné, národní, až rozprýskne se v duchy individuální³.

Má v sobě tedy každý skutečný duch tři stránky: obecnou (je d u c h), zvláštní (je duch národní) a historickou, stránku jednotlivosti nebo skutečnosti (u Schellinga »irrationalní zbytek« zjevu).

Výklad Klácelův o tom v § 5 není jasný; zřetelněji mluví Dobrověda § 10, § 14, str. 223.

Poněvadž mluva jest »výjev ducha člověčenstva«, má tedy rovněž stránku

1. obecnou (všem jazykům společnou), a to a) vně: logickou, b) zevně: fysiologickou,

2. zvláštní a

3. historickou (stránku jednotlivosti) § 5.

Třetí z nich, individuální zvláštnosti řeči, není předmětem vědy⁴.

¹) Enk. Er. místo klassifikace s. v. Enkyklopaedie mají jen výčet podle skupin.

²) Místo to jako i jiná jakoby svědčilo, že Klácel věřil v osobního Boha; jiná zase (§ 84 »Bůh... neskončenost a celek«, zvlášť pak začátek § 95) jsou číre pantheistická. Ale spor je jen zdánlivý. Klácel v Bohu rozeznává vůli a myšlenku § 95; vůle boží, jež je mu »poslední obecnost« (ib., srv. Dobrovědu § 14) dle něho dala podnět boží myšlence (»všeobecnost slova Božího« ib.) k vývoji dialeklickému v »poružnost světskou«. Učení to spojuje myšlenku Hegelova o vývoji ideje a úrodnou, jak známo, myšlenku Schellingovu (z pozdější doby jeho filosofování), že vůle, jeden z přívlastků absolutna, realisuje druhý z nich, božskou ideu; snad i k tomuto spojení našly by se vzory.

³) Srv. Klácelův čl. »Kosmopolitismus u vlastenectví« ČČM. 1842, 175. Učení je z Hegela. Viz Hegel, Enc. § 392—395. Tyto myšlenky vyslovuje Klácel v německých verších (se zvláštním pravopisem v Enk. Er. 431 pod nadpisem »Über die ferschiedenheit der nationen«):

Im Keim hat nicht sein bleiben
Des lebens üpiger baum;
In wurzeln, stam und aeste treiben,
Erfülen den himlischen raum:
Das ist, nach dem der geist sich sénet
In fielheit suchet sich das eine,
Der laut in lauten tönet,
Der mensch im fölker-fereine.

⁴) § 6. Srv. omluvy Klácelovy, »že v každém jazyku, jako jest individuální čili zvláštní, mnoho náhodného se nachází, o čemž nelze

Tak pochopitelný je obrazný výrok Klácelův: »řeč jest jako ubrus sv. Jednoty, v němž svůj krvavý obličeji vyznačil duch národu« 30.

Výkladu zvláštního o stránce obecné, o tom, co všem jazykům je společného (kategorie grammatické, vznik řeči jednotlivých), netřeba, poněvadž této stránky dotýkat se musí — a dotýká — při vlastním svém úkolu vyložiti, co je »zvláštního« v jazyce českém (§ 6), ukazuje, že ve zvláštnu je mnoho obecna.

A také »z nedostatku zvedení, přiležitosti a prostředků« o více [t. j. o »všeobecnou« grammatiku] se pokusiti nechce, schvaluje však »nové ale mladé a smělé schopnosti toto pole vědectva«, podobně jako Mojžíš, jenž viděl zaslíbenou zemi, ale nedošel ji (str. 33)¹⁾.

V skutečnosti jsou ovšem jen individua a tedy individuální (»osoblivé«) řeči²⁾, řeči jednotlivců, od sebe různé zásobou slovní, ne prosté náhodnosti³⁾; styk společenský však vytvoří z nich řeč společnou jisté společnosti, na př. národu, tedy »zvláštní« řeč⁴⁾. — Tak asi musíme si představovati i vznik všeobecnostiny (§ 16) a řeči všelidské (§ 4), tak musíme rozuměti slovům § 12 článku »O citu a rozumu«, že řeč a mrav jsou »srostlost více rozumů«, slovům článku »Kosm. a vlast.« ČCM. 1842, 183, že »jazyk jest slyšitelná obecnost národu, a tudy více nežli pouhý součet viditelných bratrů pomíjejících.« —

Člověk ze lhostejnosti nevědomé skrze »cit«, »hled«, »představu« neb »mysl« a »rozum« povznáší se k »zoru, duchovnímu

cestou vědeckou nic jistého vymyslit, kde historických památek není; do vědy to jen náleží, co na vnitřním, stálém jádře jest založeno« str. 35, že jazyk »zde onde nevěrný« je pravidlům str. 81. Podobně Schmitthenner konstatuje v Ursprachlehre § 20, že všech zjevů v jednotlivých jazycích se vyskytajících nelze pojmoti ze zásad všeobecné grammatiky, že mnoho tu náhodných hříček, ana nevládne tu »die Strenge des Begriffes«. Jazykověda Schmitthennerem a dle něho Klácelém pokláданá za vědu »positivní« ve smyslu Hegelovy Enc. I. § 16.

¹⁾ »Nedostatkem zvedení« je patrně neznalost srovnávacího jazykozpytu. Schmitthenner (Vorbericht k Ursprachlehre, Teutonia LXII) ji vytýká německým pisatelům grammatiky filosofické všeobecné, která dle něho má být východiskem k poznání jednotlivých jazyků, zcela rozumně však svou obecnou grammatiku (Ursprachlehre-Wissenschaft der Ursprache als der Idee der Sprache § 19) předeslal své Teutonii (grammatice jazyka německého), svr. Teut. LXII.

²⁾ »Obecnost sama pro sebe není skutečná, skutečná jest jen v jednotlivci« § 4.

³⁾ Náhodnost je částečná příčina způsobující vznik skutečna.

⁴⁾ »Obcování vyrovnaná rozdíly osobní a vybládá nerovnosti« § 45, svr. čl. »O citu a rozumu« ČCM. 1843, § 13; výklad v Poč. věd. § 4: »jednotliveci mají úkol duchovní, totiž slyškati se ze sebe osoblivost; tedy i řeč, jsouc výrazem ducha, pouze osoblivá a není; nýbrž více méně obecná, to jest zvláštní« nestilisován jasně; správněji by zněl: řeč nezůstává osoblivou, nýbrž stává se zvláštní.

vidění«¹⁾. Souběžný s vývojem jeho psychickým je i vývoj řeči jeho. Totéž děje se i s duchem národa a jeho vnější stránkou, řečí. Pojednat o řeči zvláštní znamená tedy Klácelovi: podati methodou dialeklickou její vývojesloví založené na vývojesloví ducha národního, čili jak vymezuje si úkol Klácel: »pochopiti řeč jest, doby její sejmouti s původem čili základem, a ten řeč jest duch zvláštního národu« str. 33 a »jednat o stupních jazyka a přirovnati je stupňům vyvinujícího se ducha« § 6. To vysvětluje — a se stanoviska Klácelova úplně ospravedlňuje — název díla, jenž zdá se podivným: »Počátky [přehled!] vědecké [vývojesloví! absolutní methoda!]...«

Z myšlenky Klácelovy o vzniku řeči uskutečněním dané od Boha možnosti mluvy a o vývoji jejím souběžném s intellektualisováním dueha důsledně jdou Klácelovy názory o pračeči, názory o duchylné od církevního pojetí lingua Adamica. Pračeči není žádná jednotlivá řeč, v níž ji shledával Psammetich a jiní: »K čemu marné hledání a coufání k pramenu? k čemu bezdůvodné hledání na jednom místě? kdekoliv člověk dozrál k rozumu, a počal ním obecnitи čili k duchu se vracetи, tam mluvil«²⁾ str. 32.

¹⁾ Dobrověda str. 91. Úplný pořad »myslných dob«, momentů, jimž duše prochází ve svém vývoji v svobodného ducha (jak učí Hegel v části »Der subjective Geist« své filosofie ducha) u Klácela je tento, nehděme-li k vývoji snahové stránky: cit (= Empfndung) — smysl (v Poč. věd. ve významu slova »smysl« je »hled« a potiori; v Dobrovědě § 77 »hled« znamená již jen zrak) — mysl (= představa Poč. věd. § 112) — rozum (rozjem) — zór (soujem Dobrověda str. 91, soujem rozjemu t. § 80, světozor t. str. 187). Srv. Dobrovědu § 75 a n., § 89.

Tento pořad zachován i v závěrné kapitole »Poč. věd.«, jednající o slohu § 111—116, jej lze vybrat z článku »O citu a rozumu«. O nepracovanosti Počátků věd. svědčí, že mluví o řeči na stupni citu (částka II.), hledu (č. III.) a rozumu (č. IV.), nic tu však není o řeči na stupni představy a na stupni zoru. Či snad aspoň o řeči na stupni zoru (= soujem rozjemu) vykládají částka V. a VI. mimo kapitolu o slohu? Klácel toho nijak nenaznačuje a není vyloučeno, že skladbu s Hegelem a logickou grammatikou tehdejší pokládá za dilo rozumu, že »o jazyku na stupni rozumovém« nejen vykládá částka IV. takto nadepsaná, než i částka V. a VI. mimo kapit. o slohu, a že proto nadpisy těchto dvou dílů jsou vlastně jen podhlední zvláštními pro tyto oddíly, kdežto zase částce IV. podobně zvláštní podheslí (dle § 79 snad »O slovech o sobě«) chybí.

²⁾ Jen nedozumením mohlo by se vyvázovat z tohoto místa, že Klácel je pro polyfyletický názor o vzniku lidstva. Řeči, t. j. hotovou řeči, rozum Klácel projev ducha dospívajícího od citu a hledu k rozumu. K rozumu a tudy k řeči [v tomto smyslu] nedospěli lidé současně — dle § 18 Pešereh »dle pověsti« vězí ve lhostejnosti nevědomé a má tedy snad dle představ Klácelových možnost řeči neuskutečněnu.

Nebylo tedy pračeči jako projevu prarozumu (rozumu všem lidem od počátku obecného). Že Klácel nemyslí tu na řeč hotovou, jde též z definice v čl. »O citu a rozumu« ČGM. 1843, 83: »Vtělení či narození

Prařečí je mu podobnost řeči, vyplývající z toho, že kterýkolí duch národní, tvůrce řeči, je duchem (»v duchovnosti všech lidí jest založena podobnost jazyků«, str. 32). »Tuto podobnost, duchovnost, obecnost ve všech jazyčích zpytovati, jest úkol filosofie řeči, uložený našemu času, v němž možnost míru v každém ohledu vysvětlit počíná, vydána od těch, jenž v něm v skutku žijí« str. 32¹⁾.

Proti domněnce, že „Bůh naučil člověka řeči a že počátečně byla tato božská řeč, již časem lidstvo zkazilo, tak že každý národ jen něco z tohoto božského pokladu sobě podržel“ (30), klade svůj výklad o možnosti Bohem sic dané, ale uskutečněné vývojem ducha lidského; poněvadž »co první v duchovenstvu, vždy i přirodě bližší, hrubší, zemí páchnoucí; další ale vždy čistější a duchovnější, tedy božnejší; tedy i prvopočáteční řeč méně dokonalá být musila²⁾, nežli jsou naše nynější, a tak až na konec dnův nejdokonalejším jazykem bude rozprávěti člověk duchovnější«; bude mluviti totiž synthesou rozmanitých řečí, jichž »rozmanitost dopustil Bůh, jak čteme, při stavění věže Babylonské« str. 30.

Klácel neshoduje se tedy s církevním míněním, že prařeč byla, že byla dokonalá a že jaký taký otisk její jest hebrejština. Krom toho z dálejsku bude jasno, že vypravování Genese o změtení jazyků je mu jen allegorií.

Názory své z velké části našel Klácel u Schmitthennera, Ursprachlehre § 16 a n. a vzoru jeho W. Humboldta, v jehož filosofii řeči je patrný vliv filosofem Hegelových;³⁾ leccos ovšem ještě jinde, n. př. u F. G. Eichhoffa (jehož díla »Parallèle des langues de l'Europe et de l'Inde... 1836 Klácel používal v J. H. Kaltschmidtově překladě, vyšlém v Lipsku 1840 pod názvem): Vergleichung der Sprachen von Europa und Indien..., str. 3; 4, 8, u S. Sterna, Vorläufige Grundlegung zu einer Sprachphilosophie, 18... a n. Schmitthennerova prařeč je idea řeči, jež jest uskutečněna v jednotlivých řečech národních. Dle Humboldta pak »Sprachidee« neb »Idee der Sprachvoiellung« je duch obecný v celé své totalitě, ale obrácený na vytvoření řeči, která spolu s dějinami je jeho formou projevo-

vědomosti sebe jest slovo,« kde »vědomost sebe« znamená sebevědomí, jež spolu se samovolností sjednoceno dává rozum; jde to též z věty: »slovo a skutek jsou hlatčili ledy rozumové« t.

¹⁾ O výře ve smíru jazyků viz níže.

²⁾ Minění, shodné s Dankovským (Praefatio k »Matris slavicae filia erudita...« 1836), Schmitthennerem, souvisí s Hegelovým pojetím »nevinnosti« prvního člověka jakožto možnosti vývoje. Proti pojetí tomu o stavu prvních lidí brání se tehdejší theologie katolická, na př. Fr. Ant. Staudenmaier, Encyklopädie der theologischen Wissenschaften als System der gesammten Theologie¹², 1840, str. 216 a n.

³⁾ O poměru názorů Hegelových a Humboldtových jedná H. Steinthal: Die Sprachwissenschaft Wilh. von Humboldt's und die Hegelsche Philosophie, Berlin 1848.

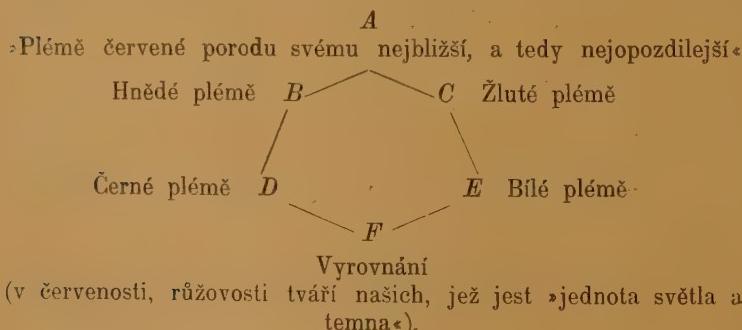
vací, je však nad ně, nad náboženství, státní útvary, filosofií, umění poučnější pro jeho poznání.

Lidská řeč je podle Schmitthennera jen jedna, jako je jen jedno lidstvo, vrozena jest jako možnost, uskutečnění její je však dílem ducha člověčího. Schmitthenner (v Urspr. str. 21 pozn.) obraci se proti identifikování některé ze stávajících řečí s praečí po způsobu Psammetichově. S vývojem ducha obecného dle kategorii všeobecnost-zvláštnost-jednotlivost v ducha národního a jednotlivcova (učí Humboldt dle Hegela) uskutečňuje se i idea řeči a s ní ideál s jedné strany; proto žádná řeč není hudlařským pokusem.

Jako jednotlivec ze stavu, v němž duch ještě v sebe sama uzavřen (in seiner Innenheit beschlossen) vyslovuje se jen citem, vzestupuje k svobodné duchové činnosti, tak i lidstvo (dle Schmitthennera a podobně i Humboldta, Eichhoffa 4) pozvolna od nevyspělosti ducha (status innocentiae), kdy obrazy věcí se v citu zreadily a člověk jednal pudově, ale bez chyb, se povznaší k jasnosti svobodného myšlení. Dějiny jsou výchovou lidstva k božnosti, pokračujícím zjevením božím a svědectvím toho je řeč. Rozeznává tedy řeč fáse smyslové (»Sinnensprache« s prvky »Urwörter«) od řeči rozumové (»Verstandessprache«).¹⁾ Myšlenky ty, jak jsme je vyložili, byly s variacemi vedlejšími tou dobou běžné. Srv. Eichhoffa 4—8.

Od obeených výkladů v § 1—7 (str. 13—16), jež potom ještě doplňuje, jak viděti z citátů v mé rozpravě, nevhodně umíštěnými dodavky, zvláště § 17, str. 29—33 mimo první odstavec jeho, přechází Klácel k vlastnímu úkolu paragrafem 8.

Aby totiž došel k stupni »ducha slovansko-českého«, podává v § 8 rozdělení lidstva dle barvy (symbolu jeho pokročilosti), spořádané dialekicky »dle nynějšího pokroku vědy, v němž se rozeznává dvojí výstup barev, totiž k temnu a světlu:«

¹⁾ Schmitthenner, Urspr. § 16—18, o Humboldtovi Steinthal, Die Sprachwissenschaft W. v. Humboldt's u. die Hegel'sche Philosophie 39—41, 44, 57—58.

Jednou z jednot vyšších, na jaké některé z 2000 jazyků napočtených se dají světi, jsou »asiatsko-evropské« jazyky: indický, parsský, romanský, germanský, slovanský a celtický; v obširnějším výpisu jednotlivých větví čeledi indoevropské při slovanštině odkažuje na Šafaříkův »Národní opis«, na keltickou zapomíná.

Pocházejí pak Evropané z Asie a »kořen evropských jazyků« je sanskrť¹⁾.

Rozpad jazyků²⁾ však povede žase k jednotě: »člověčenstvo blížíc se více k pojemu svému, totiž k sobě, vždy i obecnější řeč míti bude, až konečně svatý duch člověčenstvo spojí a všichni sobě rozuměti budou, nejdříve jen vzdělaní, pak bude vzdělanost obecná«, s ní konec lidského úkolu, soud poslední, »Bůh do luna svého pojme člověčenstvo vytříbené a smaže v knize živých hříšných« § 4.

U Slovanů — těší spisovatel vidoucí různění, vytváření nových »pokladnic« pro »památky ducha slovanského« mimo stávající čtyři a místo budování jediné z nich — »před obecněním, před návratem, před smířením úplné musí jít osobnění, různění, rozchody a tření — tot již jest vykrocení, jest hnutí života v zárodku slávy naší« (str. 31).

Tak se srovnala spisovateli katolická myšlenka o obecnosti církve s Hegelovým a Schellingovým náhledem o vývoji lidstva.

Víra v toto vyrovnanvání rozdílů národnostních v jednotkách vždy vyšších, jemuž učí, jež praktickými návrhy připravuje již článek »Cosmopolitismus a vlastenectví s obzvláštním ohledem na Moravu« ČCM. 1842, 163—189, jež Klácel opěvá verzi českými i německými, blaživá a blouznivá víra ve věk všelidské řeči, písma, literatury, filologie provází život jeho a ušlechťuje jeho náacionalism, jenž je jiným důsledkem též filosofie.

§ 7, §§ 9—15 jsou fonetikou Klácelovou.

Každý život má svůj zvuk obzvláštní; člověk (in genere), »soubor celé přírody«, má zvuky všecky; jednotlivý národ — tedy i český — jen určitý počet (§ 7). Protože kniha Klácelova chce být filosofií jen řeči jedné, »zvláštní«, podává jen dialekticky spořádaný přehled hlásek českých (z fysiologické části všeobecné grammatiky).

¹⁾ Toto postavení sanskrtu proti ostatním řečem indoevropským — přejatek to starého názoru jazykozpytného — je ovšem v odporu proti Klácelovým tvrzením jiným, na př. že je kořenem ostatních indických nářečí, proti kladení indického jazyka vedle jiných pěti indoevropských, a nic tu ovšem není dialektického. Celá ta partie je z Eichhoffa, Vergleichung 20—30, obměněn však pro shodu s dialektickým rozvojem barev pořad plemen (u Eichhoffa pořad: bílé — žluté — červené — hnědé — černé, prý dosud shodný se sestupem schopností duševních). V Enk. Er. s. v. Sprache Klácel přejímá rozdělení Berghausovo.

²⁾ Doplňštěný Bohem, »jak čteme, při stavění věže Babylonské« str. 30! V čl. O citu a rozumu ČCM. 1843, 84 »zmatku stavitelů babylonské věže« podkládán jest allegorický smysl, shodný s Klácelovými názory na řeč; méněnoť jím rozrůznění lidí přirozeným rozvojem.

Umístění přehledu toho před vývojeslovím jazyka českého není odůvodněno a se stanoviska Klácelova je ovšem nesprávné.

Fonetika Klácelova nemá rovně. Chceť vyvinouti hlásky dialektickou methodou z dechu, jímž člověk souvisí s celkem přirodným.

Sám dech, »čisté, neurčité, o sobě nevyslovitelné tvořivo všech zvuků«, jest *h* (»hlás«), a to jako výdech spiritus asper, jako vdech spiritus lenis; synthesami obou protiv — zcela nepochopitelně — dle § 10 jsou *e*, *i*. Ostatní »hlásky« n. »zvuky« jsou »v h uzavřené, z h teprv vyšly«¹⁾ § 16, jsou jeho determinacemi; a sice samohlásek, t. j. bezprostředních hlásek, přičinou jsou jen otvor úst a trubice (§ 10), souhlásek trojice mluvidel spolu s »dešivem« (aelherem) se otrásajících: rty, jazyk, chrtání (§ 13). Změnami técto podmínek artikulačních vznikají dílem samohlásky, dílem souhlásky (nebo též »spoluohlásky«, »souzvučky«). Dialektický vývoj s a m o h l á s k y k Klácel má poměrně dosti propracován. »První bezprostřední určitost hlasu« jest *a* = »otras nezměněné trubice a otvor ust«. *A* je »nejen počátek zvuků, ale ono je i v sobě shromážďuje« str. 36. »Rozložením dob ve zvuku *A* spojených, totiž otrasu v trubici a otvoru ust« vznikají nejbližší »určitosti« hlasu: protivy *e* (»zoužením trubice bez změny otvoru«) a *o* (»ukulatěním otvoru ust bez změny trubice«), hlásky to nejzvučnejší a nejlahodnejší; »zoužení dešiva čili průvěje založením jazyka« jest *i*, jež jest tedy »své šírky zbaveným, ztahnutým« str. 37, »dokonaným« *e* a přechodem k jazykovému *j*. Podobně *u* jest »určitost zvuku *o*, čili dokončení jeho« str. 38, »odpor úplný zvuku *i* a přechod samohlásky do r. t. n. h. *v*«; sloučením obou (dle str. 39 všech samohlásek) jest *y*, mající »plnozvučnost zvuku *a*« str. 39²⁾; zániku jeho v češtině Klácel lituje »pro rozmanitost jazyka i pro snadnost pravopisu« str. 39.

S a m o h l á s k y d l o u h é jsou patrně určitější krátkých (§ 68).

Chybň však v § 11 nazývá *e* »smířením«, synthesou, nejvzdálenejších zvuků *a* a *i*; vždyť *e* bylo mu protivou obsaženou v *a* (§ 9) a skrze *i* splynulo s druhou řadou (*o*, *u*) v synthesu *y*. Táž chyba při *o*. Správně Hegelovsky je, že *e* je »prostředkem« mezi *a* a *i*, jako každý pojem je mezi dvěma sousedními v řadě.

Touto chybou je vinna s n a h a o p a r a l l e l u s b a r v a m i. Proti třem základním barvám potřeboval tři základní samohlásek, proti třem složeným baryám tří složených samohlásek.

¹⁾ »Der laut in lauten tönet«, Enk. Er. 43!. Obrázec na str. 22 ovšem tomu odporuje, jako častěji neshoduje se s výklady.

²⁾ Názor, jímž dialektická metoda dělá násilí fonetice; o fonetický popis vzniku samohlásky *y*, obdobný výkladu methodou dialektickou se spisovatel ani nepokusil.

Tak dialeklickou cestou dospěl k obrazci:

[Původní jednota]	<i>a</i>	červená
»Doby«:	<i>e</i>	pomorančová fialová
»Přechod«:	<i>i</i>	žlutá modrá
»Sloučení obou stran«:	<i>y</i>	zelená,

při čemž mu nevadilo, že červená na str. 17 učinil východiskem jiného rozvoje. Tento obrazec vokálů našel u E i c h h o f f a v d. uv. 40 (tuto dle akustického dojmu) a artikulačního processu zroben. Klácelovo *y* = Eichhoffovo *u*) nebo si jej vybral z obšírnějšího systému vokálů¹⁾ v K. M. Rappově »Versuch einer Physiologie der Sprache« 1836—1841, Die Lehre vom Vokal § 1—16 (vytvořeného pomocí »indifferentního vývoje« a polarity) a dle Rappa srovnal s barvami duhovými, vypustiv šedou, substrát barev, u Rappa obdobnou pravokálu *o*.

Kombinaci samohlásek vznikají »souzvuky« (dvojhásky). O nich § 12 — nepochopitelný nesmysl.

Obrazec v § 13, podávající přehled souhlásek (jednoduchých), vzbuzuje mínění, že toho srovnání docíleno dialeklickým rozvojem »hlasu« (*h*), ale mimo nějaké pokusy o to²⁾ podáný jen neúplné a chybne popisy artikulace³⁾ drastickou terminologií.⁴⁾

Primitivní popisy fonetické Klácelovy neodpovídají ani tehdejšímu stupni fonetiky jinde⁵⁾ ani Purkyňovu⁶⁾ bádání u nás.

Obrazec sám, na nesprávném místě (proti obrazci samohlásek), neúplný (chybějí aspoň *f*, *š* dle dalších výkladů Kláce-

¹⁾ Ostatně totéž schema až na *y* má i K. F. Becker, »Organism der Sprache« 1841, § 18 i Schmitthenner. Schmitthenner však má jiný parallelní obrazec barev.

²⁾ V začátcích §§ 25—41; *s* je na př. »uprostředněné *h*«, »jednota souhlásek [snad jen zubních?], v níž každá individuálnost orgánů pomíne« § 35 a p.

³⁾ § 14 a ještě většinou v §§ 25—41.

⁴⁾ Na př. »přitlačením jazyka a odmlasknutím od patra vyjde zvuk *k*« § 14.

⁵⁾ Literatura v Joh. Müllerově Handbuch der Physiologie II. Bd. I. Abth. 1837.

⁶⁾ Neprávem zapomínaná myslím »Badania w przedmiocie fizjologii mowy ludzkiej« — Napisał Jan Purkińe medycyny doktor i profesor w uniwersytecie wrocławskim. Kraków 1836. W drukarni kwartalnika. Str. 70 v 8° (z časopisu: Kwartalnik naukowy, dílu druhého částky první na rok 1835) — začala vycházeti r. 1840 také česky v polonisujícím překladu pod názvem »Pogednánje přírodoslovné o mluvě lidské« v Krok IV. díl, částka 1. str. 15—30, jenže zánikem časopisu toho českého otisku vyšla necelá třetina (Badaj str. 1—21 ř. 17 shora). Pojednání toho druhu čekal Jungmann od Purkyně již r. 1821. V dodatku ke svému pokusu se staviti hlásky (dle zřetele akustického a obtíže při práci mluvidel) pojmenovává: »Důkladného té věci vyšetření očekáváme od našeho důmyslného P***, kterým nás snad brzo v těchto listech potěší.« J. Jungmann, »Výměsky z prosodiky a metriky české«, Krok díl I, část 2. strana 6.

lových), neshoduje se dosti s výklady (retné třikrát — v §§ 13, 14, 37 — rovnány a vždy jinak). Klácel při zpracování jeho použil bezpochyby Schmitthennera, Rappa (a možná i Beckerova Organismu), jak patrno z některých shod, ale hleděl odčiniti stesk Rappův, že konsonantism se nedá uvést na schema jako vocalism, skládaje se z řady hlásek, které nemají styčného bodu indifferentního: nahradu za chybějící prý indifferentní bod nalezl snad přispěním Beckerovým ve svých synthesách *j*, *s*, *u*. Srv. postavení souhlásek *h*, *s*, *j*, *v* v obrazci s učením Becke-rovým v Org. § 13 o nich.

S, *š*, *j* s jinými souhláskami skládají souhlásky složené — mezi nimi *z* prý vzniklé z *ds* a *gs* str. 23; *ž* z *gs*, *dš* 23, *r* z *rš* 25 a také *š* (z *chs*, str. 23) před tím vyložené za souhlásku jednoduchou; souhlásky složené jsou většími určitostmi, v něž přecházejí menší určitosti, totiž souhlásky jednoduché (jako *d*, *t* v *z*, *c*; *h* v *z*, *ch* v *š*). O tom neurovnáně v §§ 14 a 42.

Rozmanité ty výklady §§ 1—17 na str. 13—33 zahrnuje částka I. „*O řeči vůbec a živlech jejich*“.

Příčinu, proč vzniká tato rozmanitost hlásek, a účel její vypisuje následující částka II. „*Řeč na stupni pouhého citu*“ § 18—43, str. 33—56.

Ze lhostejnosti nevědomé¹⁾ přechází člověk na stupeň citu, kdy »formy vnějška« uvědomuje si jen co »proměněné stavby duše čili života« (city).

Rozdílům citovým — příjemnu, nepříjemnu a jich synthesis lhostejnu — odpovídají rozdíly zvuků²⁾, a sice méně určitým citům zvířecím kvantitativní rozdíly zvuků³⁾, bohatějšímu životu lidskému odpovídá »rozmanitost zvuků nejen kvantitativní, ale i kvalitativní« str. 34.

Samohlásky⁴⁾ jsou v řeči »doba zpěvnosti« (»přechod od jedné k druhé jest nejsnadnější, aniž se při tom ústa zavírají«) § 16 a spíše »obrazem celého slohu duševního« a charakteru: »tak znamenitý [převládající v jazyce] jest u Rusů *a*.. Polák miluje *o* a šeplá; Čech *e*, *i*; Rusovi milá sláva, Polákově boj, Čechovi chlěb čili chlív« str. 35.

Souhlásky jsou »doba pevnosti a určitosti«, »praví obrazové předmětu«⁵⁾; jen »*h*, *l*, *r*, *s*, *j*, *v* často méně platí, jsouce

¹⁾ Schmitthenner v Urspr. § 17 naproti tomu výslovně prohlašuje, že lidstvo nebylo ve stavu zvířecí tuposti, nýbrž hned ve stavu citu.

²⁾ »Výdech a zas vdech, otřesení organů, přitlačení, odmrštění, rozšíření, zouzení, odevření, uzavření, vypuštění, zadržení atd.«

³⁾ »Povýšení, ponížení, zmírnění a zplňení hlasu«, samohlásky a souhlásky blízké původnímu zvuku *h*.

⁴⁾ Výklad § 18 doplňuje tu výklady § 16, teleologicky a aestheticky určujícího hodnotu materiálu hláskového.

⁵⁾ Z týchž myšlenek o funkci samohlásek a souhlásek vycházejí Joz. Melcer v čl. »O článkovitosti řeči vůbec, obzvláštně pak Česko-

více tvořivem¹⁾ než samostatným významem, k. p. video-viděl; řeb = chleb, tova = toho.«

Početní poměr samohlásek a souhlásek v různých jazycích nebývá stejný: řeč je zpěvnější než určitější (výraznější, malebnější) podle toho, jak národ pokročil ve svém urozumění.

U národa rozumovějšího jsou hlásky určitější, na př. *e, i* místo *a*, a je více souhlásek a určitějších. To a nestejná účast Čechů, Moravanů a Slováků na životě národním českém, zvláště literárním, dává Klácelovi látku k výkladu mlhavě posílených rozdílů mezi dialekty českými, moravskými a slovenskými, k výkladu vtěsnávajícímu je ve vývojovou formulku Hegelovskou.

V nářečí českém, »jak z nerozkývaného prostředku jako od zrna dva lístky na dvě strany vycházejí, totiž z Moravy na jednu stranu Čech, na druhou Slovák. V středu Moravy ani sem, ani tam (co pouhéo národu se týká) se nevykročuje, tak že i prvo-počáteční přirozený zvuk *h* ještě se neodložil a jako vejcete šupka se drží; říká se: hano, habe, homěl atd. Čech docházeje na stupeň abstraktního rozumu hledá pevnou určitost, pročež více souhlásek se drží a určitějších vokalů *e, i* užívá. Slovák v skutku si více libující, upřímný jest bez úvah chytrouškových a proto zvučnější, jsa přírodní, počáteční nevinnosti bližší«, str. 29.

»Zpěvnost a určitost opanovaná národním duchem činí řeč krásnou«, jako na př. řečtinu a po ní nejvíce slova něštinu, jíž tohoto místa hájí spisovatel proti Němcům osobujícím si je²⁾.

slovanské«, Hronka, díl I. 1836 sv. 3., str. 40—51 vyvrací Kollárový snahy o zlibozvučnění řeči české.

¹⁾ Klácel rozlišuje úkon tvarotvorný od významotvorného. Že onen úkon přísluší souhláskám vyčteným, jde z nich umístění ve vývojovém obrazci hlásek.

²⁾ 1. Slovanstvo početností svou a růzností života i jeho podmínek (východní a jižní Slované) ještě jako tekoucí a tedy s řečí bohatší samohláskami, západní »určitější, zralejší« a proto s řečí souhláskami bohatší má možnost mnohých protiv — jednotlivých řečí různotvárných — a skrz ni zabezpečen jich smír v obecném jazyku slovenském »vzájemnosti všech nářečí obohaceném a okrášleném«.

2. Přavidlo, že slova slovenská končí samohláskou, ukazuje, že slovanština není bezvokální.

3. Bezmálonost je nezpěvnost, Slované jsou však zpěvní.

Poněvadž však vokály jsou »živel změnlivý, ne k podstatě slova náležející, nobrž sloužící jen k vyslovení«, Klácel doporučuje pro poznání jednoty jazyků slovenských psát (patrně podle hebrejštiny) jen konsonanty — ale dočasně jen, bezpochyby do vytvoření všeobecným tím spisovným jazykem slovanštiny. Poč. věd. 28—29, 35. Všeobecným tím spisovným jazykem slovenským dle Klácela bude ten jazyk slovenský, který svými přednostmi bude místa toho nejhodnější; působením ostatních nářečí však bude obohacen a okrášlen; bude to patrně ruština. Klácelův list A. V. Šemberovi z r. 1840, ot. v Besedě II. 1875, 141 pozn. a čl. Kosmopolitismus a vlastenectví ČCM. 1842, 187 a n., zajimavý poměrem svým ke Kollárovým myšlenkám o vzájemnosti slovenské.

Význam hlásek a jich funkce kmenotvorná a tvarotvorná vyplývá Klácelovi 1. z pořadu jich ve vývoji dialektickém — ten však, jak víme, byl zase podmíněn částečně artikulačními a akustickými zvláštnostmi hlásek. *A* »neurčité«, »všechn tvarů schopné«, je symbol principu ženského a tedy příponou subst. fem. — *a*; *a*, *e* je neurčitější než *i* a proto »neurčitá« práce vyslovena slovesem dělat, »určitá« slovesem činit § 19α atd.

Měla by tedy stupni hlásek odpovídati stupnice pojmu a tvarů slovních — o ní ovšem ani tuchy.

2. Podobnost předmětu neb akustického dojmu z něho k práci mluvidel; konané při vyslovování některé hlásky v slově předmět onen značícim, vede spisovatele k stanovení významu hlásky oné: některý znak předmětu toho, libovolně vybraný, je mu významem hlásky té. Na př. v slovech *kolo*, *oko* je dvakrát *o*, tvořené »ukulatěním ust«; znamená tedy *okulatost* (§ 21 β) pro tuto shodu mezi artikulací hlásky *o* obsažené v slovech oněch a jedním znakem z obsahů pojmu slovy těmi vyslovených. Pro akustický dojem *j* patrně znamená na proti *s* »život jemnější nebo aspoň vystupující« § 29 β atd.

3. *S* znamená spolčení, poněvadž doprovází jiné zvuky, na př. *ts = c*, *ds = z* (!) § 35 β; význam tu z pozorování hláskoslovného.

4. Významy takto nalezené se rozhojují metaforami a metonymiemi. Na př. *r* patrně podle artikulace znamená »hřmotné otřásání a točení«, pak i přičinu a výsledek větší činnosti (§ 31), protože spisovatel tento význam hlásky *r* potvrdilo několik slov s *r*, třebas často naprostě nechápeme, jakým násilím jim tento význam vnutil (na př. *ragen*, *Roma*, *firmus*!).

5. Ale i pak ještě zbývají odhadы nevyzpytatelně libovolně fantasie: explosiva *k* znamená »potvrzení něčeho a tedy ukončení«, k tomu příklady: ... jaký ... katím, kámen (§ 27 α).

Tak vznikají hlubokomyslné výklady — jako na př., že *u*, při němž »zvuk se jako do sebe vtáhne a uzavře«, je symbol »citu hlubokého a života tajného«, jichž příklady jsou slova: vůle, Muth, touha, *vovūs*, Bůh, duch, duše (str. 38) — borticí se jako domky z karet jediným závanem vědení o jazyce, výklady bizarní¹⁾, propletené a popletené všelijakými jinými větami hláskoslovními a kmenoslovními stejného rázu²⁾ a doklady, zvláště srovnáními kořenů sanskrtských se slovy jiných jazyků indoevropských, vlepenými v §§ jednotlivé tak, že si s nimi čtenář nezasvěcenec neví rady.

¹⁾ V slovech váha, noha, hrdý vidí Klácel str. 39 »východ ze sebe«, v slovech holit, líčit zase »obracení do sebe a lnutí k sobě« strana 44.

²⁾ »Dlouhé í jinak se vysloviti nemůže nežli ij, ve i jest ale méně určité e, pročež bída = bižda = bjeda = běda« str. 43 a p. j.

Paragrafy ty jsou chundel fantasmat a pozorování, důsledků a odporů, nejasnosti a drastičnosti slohové, theší a dokladů, aspirace na logický vzhled a čiré libovůle, chundel podobný bláznovskému mumrají nebo hyperromantickofantastickému románu.

Princip symboliky od dob Platonova Kratyla až po W. Wundta¹⁾, jenž správně redukuje významnost hlásky na významnost posunku mluvidly vytvořeného a ukazuje na to, že hláska původně vykládána je celkovým mimickým a pantomimickým reflexem odpovídajícím na dojem, vysloven mnohokráte i prováděn — ovšem častěji nerozumně než rozumně dle kritiky Benfeyovy²⁾, ale positivní výtěžky jeho sotva kdy se rozhojně. V Klácelově četbě byli to Hegel, Encyklopädie § 459, Humboldt, Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues str. 75 ř. 18—21 (v Die sprachphilosophischen Werke Wilhelm's von Humboldt. Herausgeg. u. erklärt v. Dr. H. Steinthal, 1884, str. 318), str. 78 ř. 18—21 (ed. Steinthal 322), Eichhoff, Vergleichung 4, Rapp IV. 259, již princip symboliky vyslovovali námnoze poukazující při tom na obtíže s jeho provedením.

Obtíže ty zná i Schmitthenner Urspr. § 39; přes to učinil pokus o symboliku³⁾, jenž byl vlastním podnětem Klácelovým k stanovení významu hlásek českých, k pokusu užítí při tom dialeklického postupu⁴⁾ a k omluvě z neúplnosti výkladů (str. 35).

Ze Schmitthennera přejal kromějaké podrobnosti učení o poměru samohlásek a souhlásek co do měnlivosti a významnosti (= Urspr. § 40) tím spíše, že toto učení bylo tou dobou běžné; totožné nebo podobné rozumování shledáváme u Beckera, Organ. str. 35, 39, Eichhoffa 40, 42, J. F. Molitora, »Philosophie der Geschichte oder über die Tradition« I.², 1857, 567 (dle kabbaly), později ještě u Jak. Grimm a v »Über den Ursprung der Sprache« 1851⁵⁾, u nás u Joz. Melcera (asi dle Schmitthennera v čl. uved.) a později ještě u Šafaříka v čl. »O šíření kořenův a kmenův« ČČM. 1846, 414 (o tekutosti samohlásek a pevnosti souhlásek), u J. J. Hanuše v čl. »Něco o příbuznosti a životy řeči indoeuropských«, kalendář Koleda 1856, str. 72 a n. v 3.—5. zásadě mluvozpytné (o vývoji řeči od zpěvnosti k rozumovosti, provázeném ubýváním samohlásek a množením souhlásek). Ze Schmitthennera snad i vyabstrohal si

¹⁾ Völkerpsychologie I. Die Sprache 2. Teil 606 a n., kde jsou další odkazy.

²⁾ Th. Benfey, Geschichte der Sprachwissenschaft und orientalischen Philologie in Deutschland 1869, 791 a n.

³⁾ O symboliku hlásek v jaz. indoeuropských v Urspr. §§ 39 až 41, hlásek německých v Teut. I §§ 27—30.

⁴⁾ Schmitthenner v Urspr. str. 103 se omlouvá, že symbolika jeho není dialeklickým vývojem pojmu, než jen sestavením fakt.

⁵⁾ Srv. R. v. Raumer, Geschichte der germanischen Philologie vorzugsweise in Deutschland 1870, 642 a n.

metodu, z artikulačního processu a ze zvukového dojmu hlásky stanovitý význam její, sám však z namanulých slov českých vybral symboliku hlásek českých. Methodologických úvah, jaké vědecky pracujícímu historiku jazyka a srovnávacímu jazykozpytců se v této věci dostaví a všecku zvrácenost principiální podobných symbolik ukáží¹⁾, nedopouštěla Klácelovi Hegelovská floskule, že jazyk je vnějskem ducha národního, jenž je skutečností ducha obeeného, s důsledkem svým, že z vnějška lze poznati nitro, ducha národního a s jedné stránky i obecného. Zmíněná srovnání kořenů sanskrtských se slovy jiných jazyků indoevropských v § 25—41 a na str. 25—27, správná (*γοάφω*, hrabám, graben) i chybňa zcela neb částečně (na př. *Hβη*, Heva-pubertas; *νεφαλή*, caput, hlava; *βινέω*, ineo, vjít; *βασιλεύς*, Vasilev, Václav) přejata jsou vesměs z Eichhoffa na podnět Schmitthennerův (Urspr. 95) a doplněna slovanskými slovy příbuznými. Jimi česká symbolika Hegelovci se potvrzovala, ano se ukazovalo, že ve zvláštní stránce jazyka je i obeená, na níž založena jest podobnost jazyků. —

Nedivíme se, že při vlastních etymologích Klácelovi ani nenapadá základní otázka methodická, kdy slova různých jazyků podobná zněním a významem lze pokládat za příbuzná, kdy pouze za nahodile blízká, v prvním případě, kdy za dědictví starší společné fáse jazykové dochované v srovnávaných jazyčích, kdy za pouhé přejetí v jednom z nich z druhého. Proto také jsou většinou chybňé. Lépe — patrně dle vzorů cizích — se mu vede se slovními výklady terminů cizojazyčných, ostatně průzračných v Enk. Er., ač ovšem i tu jsou chyby (veho — reda = pferd! 292).

V naší literatuře byla Klácelova symbolika prvním pokusem soustavným — Kollár²⁾ podal jen své mínění o významu samohlásek — pokusem, jenž nenašel následovatele. Současná Fr. Šírova symbolika — kapitola o »přirozenosti a významu hlásek« v jeho čl. »Slovozpytné srovnání slovanského jazyka s německým. (Výtah z většího spisu)« ČČM. 1844, III. 411 a n. — je skoro naprostou kopíí Schmitthennerovou. Frant. Cyr. Kampelík (Čechoslovan 1842, str. 13—16, Krása a výbornost československého jazyka 1847, 1—6) přejímá beze změny Kollárový myšlenky o libozvuku i s jeho symbolikou samohlásek. —

Počítků (»citů«) současně může býti více — člověk »nachází svět v sobě«. Tento složený stav vnitřní — a podobně ještě »hled« — vyslovuje slovo ještě beztvaré — kořen. »Slovo« (vlastně kořen) proto »jest slévek více zvuků v jednotu duchovní«.

¹⁾ Vyslovuje je na př. Benfey ve sp. uv. 286 a n., 793.

²⁾ Myšlenky o libozvučnosti rečí vůbec, obzvláště československé, Presslův Krok I. 3, 82 a n.

Při tom sdružování jednotlivé počitky, jednotlivé vlastnosti předmětu se vyrovňají a tedy i jednotlivé hlásky, výrazy to jednotlivých vlastností, významy své touto koexistencí v jednom slově omezují nebo sesilují; proto »na soudobnost zvuků jest hleděti slovozpytcovi rovně tak, jako na soudobnost tahů v obličeji fysiognomovi« § 43; jeden ze zvuků však bývá »jednotou a středkem jiných« (hlavní součástí významu celého slova).

»Ale časem lhostejnosti z návyku pošlou« svět »vypadne z duše a okáže se zevně smyslům; z citu stane se hled«¹⁾. (*Částka III.* »Řeč na stupni hledu.« § 44—46, str. 57—59.) Vnímaný ruch ynějska (víme: *πάρτα ρεῖ*) otiskuje se v řeči »podobiznami« čili »malá v kamí« (onomatopoeikou). Malůvky vznikají nápodobou 1. zvuku, jež ruch předmětu způsobuje, 2. rychlosti a 3. tvárnosti předmětu nezvučného (§ 44)²⁾.

Tak projevem citu a nápodobou věci vnímané vznikají kořeny slov.

Za první kořen Klácel pokládá kořen náměstky demonstrativné, jímž odkazováno na předmět vnímání³⁾. Poněvadž pak »hledy« (a city) se množily a od sebe lišily, za výrazy jich spojovány jiné a jiné hlásky jednak svým významem vystihující stav subjektu dotčeného nějak, jednak malující nějakou vlastnost význačnou na předmětu subjektu se dotýkajícím. Kořeny⁴⁾ tak vzniklé jsou významu dějového, jsou to infinitivy slovesné; infinitiv proto slove »prvek řeční«. Tolik lze vybrati z nedostí jasných výkladů Klácelových v §§ 47, 49, 50, 79⁵⁾.

Na ukázku dokladů k své kmenoslovné teorii Klácel konstruuje v § 43 význam několika slov, jmenovitě též slova »bůh«, o jehož symbolický výklad svým způsobem byli se pokusili už Mat. Benešovský v »Knízce slov českých vyložených« 1587 a dle něho Komenský — výklad Komenského zachoval, jak

¹⁾ Hled je tolik, co v moderním názvosloví našem psychologickém vjem nebo specielnější názor.

²⁾ Klácel při 2. a 3. zapomněl, že vše rušné zvučí. Či snad věří také v neslyšné harmonie ruchu pozemského?

³⁾ Či jakýs demonstrační posunek mluvidly? Enk. Er. s. v. Redeteile: das »dieses« ganz unbestimt.

⁴⁾ Klácel v § 47 mluví nepřesně o »slově« »beztvarém a tedy neurčitém = infinitum«.

⁵⁾ Jiná místa jsou však tomu — snad jen zdánlivě, nejasnosti spisovatelovou — na odpór. V §§ 84—93 Klácel mylně zaměňuje vývoj duševní od citu k rozumu a s ním souběžný vývoj řeči s dialektickým vývojem bytí (božského já) na způsob Hegelova v Logice, ovšem jen tak a potud vedeným, pokud a jak ho potřebí k vývodu jednotlivých druhů náměstek. Dle toho by prvním slovem bylo já (= čisté já, vyslovení pouhé jinosti bytí). Ale dle umístění náměstky na pátém, posledním místě v Přehledu určitelností mluvnických musíme soudit, že k ní, k výrazu »všudypřítomnosti podstaty« [všeobecné], dospívá duch až nejpozději.

známo, Rosa v »Čechořečnosti« (Praefatio de lingua Boh., B 1^b—2^a)¹⁾.

Klácelův pokus zní: »*Búh*; twořící, welebné ze sebe wycházení znamená *b*, wšudypřítomné wání moci jeho *h*, a ne-wystížnou hloubku bytosti jeho *u*.«²⁾

Krom toho pokouší se sem tam něco z kmenosloví a flexe vysvětliti svou symbolikou hláskovou.

To všeobecně o citu a hledu (proto také shledány podoby jednotlivých jazyků).

U jednotlivce však »cit a hled, ač má obecné člověčí jádro, osoblivý jest a zvláštní« (zvláštní vyrovnaním obecnosti a jednotlivosti). Na tom zakládá se rozmanitost řeči u jednotlivců a »ná-hodnost« její (neologičnost). Tyto individuální rozdíly vyrovna však styk jednotlivců³⁾.

Bohatství řeči jest úměrno s počtem citů a hledů, s poznlostí (poznáním) a její příčinou, »okolností« (okolím, milieu); kde »okolnost chudá málo poskytuje kořenů slovních«, přejímána slova cizí (§ 46).

Cit a hled daly vznik beztváremu, neurčitému, o sobě sto-jicímu ·slovu — tedy kořenu; vše ostatní: slova s tvary, funkce jich větní, skladba věty — je dílem *rozu-mu*⁴⁾. Jak vznikají druhý slov, učí v §§ 47—55 (str. 59—68) částka IV. „*Řeč na stupni rozumovém*“.

V »hledech« (a citech) všeobecno není ještě rozlišeno od »určitosti«⁵⁾ — to teprv činí rozum. »Hled jest veskrz určitost, soudobnost čili úplnost« § 47.

¹⁾ a v Slovníku, sr. J. V. Nováka, Věstn. Č. Ak. XI. 167. Česky vyložen Jungmannem čte se v jeho Slovníku pod heslem »*búh*«. — Věří-li mu ještě r. 1902 Fr. Tůma (s patrným zalsbením otiskuje jej v Jungmannově úpravě ve své knížce »*Patero cností rádného řemeslníka a dělníka základem blahobytu*«, 1902, str. 278 a n.), věří-li mu dopisovatel do N. Života VII. 1902, str. 192 a otiskuje-li se tu bez redakční poznámky jako dodatek ke kuriosnímu výkladu semasiologickému od redaktora tohoto časopisu K. Dostála Lutinova (t. 7), že Slovan = »člověk Boží«, poněvadž »slovo« znamená »boha« (ovšem jen v Ev. sv. Jana!), jest to už jen projev neodbornictví příliš troufaleho a příliš za vědom opožděného.

²⁾ Klácel svým výkladem, na nějž asi účinkovaly pokusy předchůdců, chtěl snad překonati Eichhoffovy (str. 115) etymologie indoevropských názvů pro představu boha. — Pozoruhodno je, že proti předchůdcům nevykládá slova toho za symbol trojjedinosti boží.

³⁾ Podobně učí čl. »O citu a rozumu« ČCM. 1843 v § 13, že z potřeby, lásky a nouze individuální řeči vykvětají v »soustavu zvláštní řeči«. Zcela Hegelovsky: zvláštno je cestou od všeobecna k jednotlivu a zase návratem od jednotlivka k všeobecnu, vědomému o svém bohatství. Sr. str. 231 této rozpravy.

⁴⁾ a zoru? Srv. poznámkou prvou a druhou na str. 232 této rozpravy.

⁵⁾ differentia specifica, jimiž dle Hegelovy filosofie skutečným se stává všeobecno.

Při opětovaném kledu však »určitost věci vyjádřená dle § 47 slovem beztvárným] rozpadne se před rózumem¹⁾ v rozdíly«, jež vyjadřují jednotlivé »určitelnosti mluvnické«, druhý slov²⁾. Rozdíly ty dostává Klácel v § 47 a Enk. Er. s. v. Redeteile užitím pěti kategorií, seřazených dialekicky:

I. kategorie jsoucnosti: Z »jednoty prvo počáteční« (vyjádřené infinitivem) vyniká rozdíl mezi klidnou jsoucností (vyslovenou jménem podstatným³⁾) a činností (výraz: sloveso⁴⁾), jež v jedno splývají ve jmenných tvarech slovesných: a) nomen agentis (jednota bližší k podstatě), b) nomen actionis (jednota bližší k činnosti), c) participiu⁵⁾, jež zase je bližší bud α) slovesu (v tvaru jmenném užitém za doplněk), bud β) osobě (v tvaru složeném) a nachází dle všeho γ) synthesu úplnou v příčestí -l⁶⁾.

Participium, jsouc jednota substantiva a slovesa, má »pády podstaňného slova a pohlaví, jako časy činoslova«. Poněvadž pak v něm sloveso stává se podstatou, může participium být zase určeno; tak děje se v konstrukci participiální, v níž »nemáme určitosti [plynné, t. j. slovesa s výrokovou platností] dvě, nýbrž jednu«, t. j. příslušek věty zkrácené, jenž dle Klácela je determinací podstavy vyjádřené participiem (§ 81).

Veliký poměrně — a ovšem neúplný a chybný — výklad v § 82 věnuje příčestí -l⁷⁾ a substantivu z něho, zvláště na Moravě hojnemu, znamenajícímu osobu »minule, přítomně i budoucně« oddanou nějaké činnosti: »jím časoslovo, přidavné slovo i participium v podstatné jméno se vrací a tudíž se dokončí (t. j. konec v začátek se spojí) rozdíl v slovu časovém«.

Nepomohla participiu l-ovému k tomuto místu ta okolnost, že samo jméno Klácelovo je takového druhu? ⁸⁾

¹⁾ Jenž jest »povědomost věnosti stálé a rozdílů«, abstrahování všeobecná od jedinečna.

²⁾ »Kategorien der ausdrücke« Enk. Er. — Tak »organismus řeči« jest »abglanz des gedankenorganismus eines folkes, ferleibliche logik«, Enk. Er. s. v. Redeteile.

³⁾ Klácel navrhuje pro ně název »slovo osobní« »ne od osoby jisté, ale o sobě = samostatně« str. 65, ale sám užívá střídavě názvu: slovo podstaty 60, slovo podstatné, jméno statné 65.

⁴⁾ Klácelovy názvy: časoslovo 64, slovo činnosti 60, slovo podstaty plynné 68, činoslovo 73, změnoslovo 81; mělo by slouti »slovo časové« dle návrhu Klácelova na str. 65.

⁵⁾ Dle Klácela: slovo časoosobní 65, účastenka 85.

⁶⁾ §§ 47 a 81. Týž vývoj stručněji v Enk. Er. s. v. Redeteile.

⁷⁾ Pro něž ostatně nemá názvu — není mu ani participiem, ne-tvoříc prý konstrukce participiální, ani supinem, »o němž bez toho nic u nás nevíme«, ani perfektem.

⁸⁾ Julioví Urbanovi ze Švabanova (dle Fr. C. Kampelíka, Květy 1834, 256) fem. participia-lového znělo »po arabsku« a »oslavně« značilo »krásnou pleť slavanskou, pěkně mluvící«, takže »Slovánky by na to hrdé mohly být«. Skoro do slova týž výrok Kampelík (»Krásá a výbornosti česko-slovenského jazyka 1847, 6 pozn.) přisuzuje Klárovi.

Nedůsledné je, že Klácel participium, synthesu substantiva a slovesa, samostatný to stupeň dialektického vývoje, v »Přehledu určitelnosti mluvnických« § 47 spolu s infinitivem povyšuje za zvláštní druh slovní, v § 50 [spolu s infinitivem] a v §§ 81—82 stlačuje za zvláštní tvar slovesný. Či mají infinitiv, substantivum, sloveso a participium být shrnutý v jeden druh slovní? Srv. týž Přehled a § 50.

II. dle kategorie *jako* *ostí*: podstata je jednota vlastnosti (pro ně výraz *přídavné jméno*¹⁾) a sloveso vyslovuje činnost určitou dle kategorií prostoru, času a poměru (tak vzniká *adverbium*, »*příslovce*« 60).

III. dle kategorie *jiností* = *ličností*²⁾ podstata všeobecná rozpadá se v jednotlivé (»*ličnoslovo*« 90, »*číslo*« 60 = *číslovka*).

IV. dle kategorie *s poje* (vzájemnosti): scelování jednotlivostí v svět dává vznik *přílože* (*praepositio*, *casus*³⁾), spojující jednotlivost s jednotlivostí, a *s pojce*, prý »spojení zvláštnosti s jinou zvláštností, totiž jistého celku s jiným celkem«⁴⁾

V. »*Všudy přítomnost podstaty*« obecné v předmětenstvu vyslovena náměstkou⁵⁾.

O *cíto* *slové* *či* *ani* zmínky, patrně podle Sternia, jenž nepokládá jich za dokonalá slova⁶⁾. Pořad kategorií dán vzhled dialektického vývoje, jak naznačují Klácelovy přípisy v Přehledu určitelnosti mluvnických. I. kategorie je *thesí* (»jednota prvopočátečná«); II. a III. *antithesí* (»*Rozsudek*«: a) »*Rozdíly*« = II. kategorie, b) »*Určitost*« = III. kategorie); IV. (»*Uzavírání*«) a V. (»*Jednota navrácená*«) *synthesí*.

Podnét k tomuto systému kategorií grammatických Klácel našel u Schmitthennera, Teut. 64, a Sternia, Lehrbuch 76, ale dialektická úprava (přemístění náměstky s prvního místa na pátečí) je vlastní Klácelovi.

¹⁾ Název »*přídavné slovo*« se nelíbí Klácelovi § 69 — vyplývá to z jeho definice podstaty = celek vlastnosti; krom něho užívá výrazu: *přídavné* 60, *jméno* *přídavné* 67, *slovo* *jinakostí* 65.

²⁾ Slovo z polštiny přejaté Jungmannem, v oběh uvedené od Klácela = kvantita, »pouhá lhostejnost jsoucnosti jiné« str. 60.

³⁾ V Enk. Er. s. v. Redeteile flexivní připona (*das Zeichen der Endung*, als *ferhaeltnisses*) a předložka zařazeny jako zvláštní kategorie.

⁴⁾ Distinkce násilná; rozsahy obou kategorií, jako vůbec, se kříží. Klácel splývání kategorií grammatických poněkud viděl (§§ 50, 51), ale věty o plynnosti a vzájemnosti všeho byly mu bezpochyby pro ten zjev výkladem dostatečným. Ostatně vznik obou kategorií grammatických Klácel měl vyvoditi a také po druhé vyvozuje v částce následující, V.

⁵⁾ Proti názvům *Fürwort*, *pronomen*, náměstka Klácel se vyslovuje v § 93; chtěl by »*praslovce*« (dle Schmitthennera, Urspr. 128, Teut. 338); jen náměstka třetí osoby je prý vskutku »náměstkovu samostatného jména« (Klácel § 89 dle Urspr. § 51).

⁶⁾ S. Stern, Lehrbuch der allgemeinen Grammatik, Berlin 1840, str. 71 a n.

Jednotlivé druhy slovní pak dále dělí: substantivum v § 48¹⁾, sloveso v § 49²⁾, číslovky v § 47 a stejně v Enk. Er. s. v. Redeteile (jinak než v §§ 52—53³⁾) oddílu V. částky, jednajícího »O ličnosti« a mimo to ještě o čísle, stupňování adjektiv a adjektivech znamenajících neurčitou míru), adverbia až v § 83. a náměstky⁴⁾.

Krom toho vysvětlován v §§ 50 a 51 dialektický pořad druhů slovních, což mohlo být odbyto v § 47 spíše než rozdělení číslovky.

»*Spojení slov*« chce vysvětliti částka V, §§ 56—93, str. 68—94.

»Všechno jen vzájemně se stává« a vše je ovšem tedy ve vzájemném vztahu; vztah neoznačují slova, poněvadž vztah není věc, nýbrž na věci, »ale jen částka malá, buď přívěsek nebo změna před slovem, nebo na slově, nebo za slovem«⁵⁾.

Vztahy jsou trojí:

I. podstaty s podstatou (§§ 57—65); ten zas může být:

¹⁾ a v Enk. Er. s. v. Redeteile (se Sternem, Lehrbuch 84 a n.) dle kvantity znaků v obsahu pojmu vysloveného substantivem na

a) *proprium*, »jméno« n., »slovo podstatné osoby = všedobnosti«, »srostlosti nesčíslných určitosti čili dobe«, t. j. jméno pro pojmem s obsahem co nejbohatším, »ein einzelnes« Enk. Er.,

b) *appellativum*, »slovo podstatné zvláštnosti = výcedobnosti«, »ein besonderes«,

c) *abstractum*, »slovo podstaatné vlastnosti = jednodobnosti«, t. j. pro pojmem se znakem jediným v obsahu, »ein algemeines«.

²⁾ Dle rodu slovesného a zcela licho podle Stern a. l. c. 81 a n. dle poměru »původu« k »účinku a výjevu«, t. j. dle poměru podmětu děje slovesného k ději a jeho předmětu, na bezosobné, nepřechodné, vratné a přechodné, dialektická metoda Klácelova při tom zapomíná, že *synthesa* »původu«, »účinku a »výjevu« má mít také výraz nějakou grammatickou kategorii a nejen v »pojmech činnosti«, ku př. život, dějstvo atd., v nichž jí hledá Klácel str. 64.

³⁾ V § 53 je nějaká chyba, hledíme-li ke konci výkladu o druzích slov v Enk. Er. s. v. Redeteile.

⁴⁾ V Přehledu určitelností mluvnických § 47 a Enk. Er. s. v. Redeteile dle kategorii jsoucnosti (na př. já), jakosti (můj), jinosti (ten, mnohý, některý), spojení (jenž) — zcela jinakým postupem než v oddílu »O náměstkách« §§ 84—93 chyběně umístěném v V. částce; stejně v obou případech je, že po oba kráte zapomenuto na náměstky tázací. Náměstka osobní v čísle jednotném (já, ty, on) je mu výrazem jednoty vědomí (Kantovy transcendentální appercepcie), jež je mu identická s individuálním bytím skrze dialektický rozvoj ideje dospěvším v duchu vědomého sebe; svr. §§ 77, 84, 89, 47.

⁵⁾ Tomu odporuji ovšem §§ 64 a 65, dle nichž poměry podstat vyjadřují se buď skloněním nebo »přiložkami«, »předložkami« nebo obojím nebo substantivy označujícími poměr (»dle genia národu; aniž se může spravedlivě říct, kterému přednost náleží; činí-li který málo, řekne se, že jest ducha chudého, nemoha ze sebe vytvořiti rozmanitost; jest-li rozmanitější, řekne se, že nemaje důvěry v sebe, zevnitřnostmi se váže« § 64).

1. pouhá rozdílnost podstatná — poměr ten označují nominativ, »názevník« (vztah podstaty k podstatě prý je v tom, že pojem, vyjádřený nominativem v podmětě věty, rovná se témuž pojmu nevyslovenému) a vokativ, »volatel«, určitější než nominativ, poněvadž předmět voláním jest vybíráno z mnoha neurčitých,

2. příčinná závislost a) vzájemná (genitiv, »původník«), b) jednostranná (akkusativ, »přechodník«),¹⁾

3. sloučení podstat z předchozí rozpadlosti:
a) pouhé »blíženství« jich (výraz: dativ, »bližník«), b) potkání někde a někdy (lokál, »místník a časník«), c) »spolčení a sjednocení« (instrumentál a sociál bez českých názvů);

II. vztah podstaty s určitostí. §§ 66—82. Určitost je buď 1. klidná, a to:

a) pouhá, t. j. taková, jež je vždy pouhým přívlastkem a nikdy není sama o sobě; příkladem uvádí adj. dobrý;

b) poměr k jiné podstatě a) vnitřní, stálý, logický — touto »bytnou a od podstaty nerozdvojitelnou určitelností« je nominativ [!] čili prý »grammatikům známá apposicí«, jako prý ve větě »spravedlnost jest etnost« [!] — β) zevnější, náhodný, vyjádřený adjektivy odvozenými od kmenů substantivních, která pak jsou jen »jinou formou« pádův prostých mimo nominativ a pádů předložkových; o nich §§ 69—72;²⁾

c) »určitost odvedená od činnosti«, vyjádřená adjektivy znamenajícími povahu vzniklou z činnosti a) minulé (složený tvar přičestí min. činného), β) přítomné (adjektiva -ný a -tý od kmenů s významem dějovým), γ) budoucí (adj. »-edlný, -tedlný čili -telný« [!], -vý, -cí) §§ 73—76;

nebo 2. určitost je plynنá.

Čekali bychom tu snad výklad o shodě v osobě grammatické (nutnost shody výrazu pro určitost s výrazem pro podstatu v rodě, čísle a pádě ze svého pojmu podstaty vyvodil Klácel v § 68), ale Klácel mimo vývoj osobní náměstky v § 77 tu roz-

¹⁾ Distinkce Schmittnerova, Urspr. §§ 125, 126.

²⁾ K bezcennému tomuto pokusu vyložiti význam adjektiv Klácel měl podnět ve zmíněné rozpravě J. Chmely »Rozbor gména přjdawného« ČČM. 1842, 362 a n., 551 a n.; 1843, 245 a n., 366 a n., pokusu to empiricky stanoviti význam adjektiv dle kmenotvorných přípon a tím spolu s popisem mechanické tvorby adjektiv (a s vlastní jich analogickou tvorbou do zásoby) ustáliti v budoucnu usus ve příčině jich.

Klácel do složení své knihy poznal jen prvé dva kusy rozpravy Chmelovy a použil jich — ovšem volně.

Chmelovy snahy vystihnouti bohatství tvorby a významu adjektiv a v užívání jich přivoditi důslednost Klácel nepřejal; odbývá ji lehkou frázi: »Duch stojí nad znamením, a libozvučnost, návyk jsou též doby jazykové« § 71, β.

Stop po Stúrově kritice článku Chmelova není tu viděti žádných.

děluje slovesa dle kategorie kvantity děje slovesného¹⁾, tvary slovesné dle modality přísudku²⁾ a dle času³⁾; zcela nepochopitelně k tomu ke všemu přilepuje zmíněné již §§ 81 a 82 o jménech dějového významu v nejvíce slov těch smyslu, zrovna tím právem jako velikou kap. »O námněstkách« §§ 84—93.

III. vztah mezi dvěma určitostmi, vyjádřený adverbiem. § 83. »Určitost určitosti . . . jest . . . doložitost« její, proto adverbium má jen stupňování, ne rozdíl v rodu gramm. a flexi.

Obě částky, IV. a V., ztotožňující kategorie gramatické (druhy slov, flexi) s kategoriemi logickými a metafysickými, jsou prvými chybnými důsledky chybného ztotožnění řeči a rozumu.

Větosloví probírá v §§ 94—110 částka VI. »O průpovědi«.

Z pantheistického Hegelova názoru o poměru všeobecná k »porůznosti světské« a z názorů o identitě věci a myšlení a o korrelativnosti řeči s myšlením jde, že řeč jako myšlení jest »jen ustavičné potahování se obecnosti na jednotlivost a naopak«, vylučování protivy (P) z podmětu (S) a slučování (copula) jeji s ním⁴⁾.

Vyslovení poměru mezi všeobecnem a jednotlivostí je věta, »ein mystishes bild ales scienden, vachsen den, lebenden«⁵⁾.

Poměr ten může být trojí, dle kategorií jednoduchost-složenost-vzájemnost platných pro větosloví:⁶⁾

1. jednoduchý, jedné jednotlivosti k všeobecnemu; jej vyslovuje »j e d n o d u c h á p r ú p o v ě d « (věta) a) v j e d n o m s l o v ě — věty, jako hřimí, tmí se, spím, jedlo se, bijí se, dle Klácela vyslovující soudy synthetické se subjektem co nej-abstraktnějším, nejvšeobecnějším (bytí s jeho všeobecnými formami časem i prostorou, osobnost) a proto nevyjádřeným § 97;

¹⁾ Čekali bychom tedy rozdelení na trvací, opětovací a jednodobá, zatím však dostáváme rozdělení dle koncovek a Klácel jednotlivým druhům sloves podsouvá smysl, kterého nemají; chyba tu na chybě.

²⁾ Rozdělení, které má každá filosofická grammatika; srv. k tomu zmatený výklad výrazu skládajícího se ze slovesa s infinitivem předmětným v § 83.

³⁾ V Enk. Er. 416—417 na absolutní a relativní časy; § 80 v Poč. věd. obírá se nahradou za »mezičasy« češtině chybějící.

⁴⁾ Enk. Er. s. v. satz.

⁵⁾ Enk. Er. tamtéž. Podobně definují větu Becker, Stern. Rozdíl však mezi větou a výrazem slovným touto definicí vyložen není.

⁶⁾ Stejně chce dělit věty Enk. Er. s. v. satz; v odstavci »periode«, na nějž se tu odkazuje, dělí se však »periody« jinak: dle počtu členů, dále na jednoduché (z věty hlavní a vedlejší) a složené (z více vět), spojky pak na spojky označující a) spojení logické, vnitřní, b) vnější, vyzítají se v jednotlivých skupinách a posléze mluví se o periodě (zvláště řečnické) se stanoviska stilistického.

b) ve dvou slovech: soudy analytické, jichž podmětem je gramm. os. třetí a praedikátem činnost nepřecházející jinam mimo podmět §§ 98—99;

c) ve třech slovech: dle Klácelova výpisu v § 100 a jeho touhy po synthesách protiv patrně soudy analyticosynthetické, z podmětu vylučující a vědomě pak mu přisuzující
 α) bytnost jeho § 101 (»průpověď podstaty, kde hloub pod kůru do bytnosti prodírá se rozum« § 104, — asi soudy subsumptivní¹⁾), β) »klidnou vlastnost« § 102, proti bytnosti, všeobecnu v podmětu se skrývajícímu jen náhodný znak jeho, »to, co v smysly padalo« (»průpověď qualitativní čili jakosti« s druhy: kladnou, zápornou a limitativní čili soudy nekonečnými, — soud popisný), γ) »určitost pošlou z úvahy« — ovšem subjektivně — o účelu podmětu (asi — soud vztahový) § 104²⁾.

»Průpovědi o více nežli třech slovech« § 102 lze redukovati. Průpovědi jednoduché všechny měly by být výrazy soudů singulárních (proti průpovědem složeným), ale Klácel sem vtahuje také soudy obecné s podmětem v sing., jež patří dle něho v skupinu následující:

2. »průpovědí složených« spojením průpovědí jednoduchých. Jimi dle příkladů Klácelových jsou z jednoduchých soudů částečné a obecné, ze složených výčetné, slučovací, rozdělovací³⁾ a disjunktivní, věty dle naší terminologie gramm. jednoduché i souvěti souřadná a část podřadných (s vedlejší větou přislovečnou způsobovou). Složenost může být 1. »skryta« (na př. věty vyjadřující soudy typu »Některá S jsou P«) nebo 2. vnitřní (jejím označením má být dle návrhu Klácelova spojka a §§ 105, 106) nebo 3. vnitřní (dle Klácela výrazem pro ni může být spojka *i ib.*, snad i spojky probírané v §§ 107—109).

3. Nejvyšší počer »dob« je vzájemnost, »smysl« v průpovědech § 110. V čem je a jaký rozdíl mezi větami »vzájemně proniknuti« vyslovujícimi (souvěti podřadnými o vedlejších větách časových, místních a přičinných a také souvětim souřadným schematu A čili B) a větami předchozími, spisovatel nevyložil. Vzájemnost je třetí kategorii proto, aby Klácel měl tři kategorie.

Všecky ty škatulky, které Klácel si nachystal na jazyk bez dostatečné znalosti jeho, na padř rozmetá empirie a pro jazykovědu je Klácelův pokus o větosloví — mimo základní my-

¹⁾ Při tom místo výkladů grammatických Klácel si vážně hraje s poměrem obsahu a rozsahu pojmu nadřazeného a podřazeného (podobně v § 48, § 98), s obraty soudů a p.

²⁾ Podnět k tomuto rozdělení věty jednoduché dle počtu slov Klácel iněl od Sterna, Lehrbuch 157—172.

³⁾ U Klácela snad omylem soud rozdělovací zvan »průpověď disjunktivní, rozkladná« str. 106.

šlenku, nějakou podrobnost a podnět ze Schmitthennera a Sternia, snad i F. Beckera samostatně podniknutý — směsi nejasných a neúplných výkladů a formulek logických a výkladů a dokladů jazykových, tak bezcenná pro ni neúplností a chybným ztotožňováním nauky o větě a soudě, jako hodná odsouzení logikou matoucí soudy singulární se všeobecnými, chybně dělíc (jednoduchost, složitost, vzájemnost!) a zapomínajíc, že také úsudky mají své jazykové výrazy. Kapitolami o jazyku na stupni rozumu«, jež nejsou ani logikou ani grammatikou, se Klácelovo vývojesloví jazyka českého stýká s logickou grammatikou, jejíž typy jsou portroyalská »Grammaire générale et raisonnée contenant les fondemens de l'art de parler, expliqués d'une manière claire et naturelle« 1660 a K. F. Beckerovy (1775—1849) spisy »Organism der Sprache«, »Das Wort in seiner organischen Verwandlung« a »Ausführliche deutsche Grammatik«, ba vlastně sklesá v logickou grammatiku. Kapitolami těmi totiž Klácel vlastně svůj plán, podati obraz vývoje řeči české od prvních projevů ducha počínajíc, opouští: nenaznačuje již, jak z doby, v níž provedeno specialisování kořenů v druhý slovní, vyvinula se doba vývoje duchového, v níž z vědomí o poměru podstat a určitosti vznikly výrazy vztahů, a jak z této doby zase dialektickým svérozvojem duch dospěl v dobu, jež dala vznik rozmanitým druhům vět.

Dodatkem k výkladu o řeči jakožto projevu ducha národního a skrze něj ducha obecného Klácel přidává §§ 111—116 o slohu, v částku VI. ovšem nesprávně umístěné. Sloh je totiž »obzvláštní způsob« jednotlivců, »vyslovití ducha svého«, svůj obraz světa. Vlastně ani bychom nečekali něco o individuální »stránce řeči« po prohlášení spisovatelové v § 6,¹⁾ ale to, co podává se o slohu, jest obecné. Vývojeslovím jednotlivcovým, jehož resultáty ku podivu nestanou se »zvláštními«, t. j. vše-národními, kdežto lexikální různosti dle § 45 se vyrovňávají v řeč všeobecní,²⁾ Klácel vhodně se svého stanoviška končí knihu: soudí totiž, že »dovršením osobním [dozrání] duše v sebe-vědomého a svobodného ducha] stane se duch obecným a kolo obecnosti a jednotlivosti sevře se«³⁾; a toto dovršení provázeno je sjednocením pravdy, dobra a krásy, kalokagathí⁴⁾.

Sloh — rozumuje Klácel — vyvíjí se s duchem individuálně. Proto hájí požadavek individuálnosti v slohu: »Pravý a jediný zákon slohu jest upřímnost, t. j. oddej se každému svému a dovol, ať každá myšlenka sama si utvoří svůj šat a byt« (str. 116). Poněvadž pak »duch nepřijde k sobě

¹⁾ Srv. str. 230 této rozpravy.

²⁾ Srv. str. 231 této rozpravy.

³⁾ Dobrověda § 93.

⁴⁾ Dobrověda § 131.

z venku, nýbrž vypukne ze vnitřku, ze sebe« (str. 116), ani slohu není lze přímo učiti¹⁾.

Jednotlivým stupňům ducha ve vývoji jednotlivcově odpovídají jednotlivé druhy slohu:

1. Cítu a hledu nevědomému přičin zjevů naleží »slohu v nerozhodlanosti«, »prostořeký«, »sloh prostořekosti« — na př. sloh starých kronikářů, všední hovor a korrespondence, lidové výtvory slovesné;

2. a) představě, fantasii sloh »básnický, konkretní«, vyšlovující předměty, jak se zračí smyslům, užívající personifikaci a metafor²⁾; b) sloh rozumu poznávajícího stálost, bytnost, obecnost je sloh »vědecký, abstraktní«, pravý opak slohu básnického. Oba slohy tyto, básnický a vědecký, mají

3. jednotu svou: sloh »povědomostí umělecké«, na př. sloh Platonův a Goethův, z nichž »onen zasnoubil filosofii s poesíí, tento poesii s filosofií; všudy myšlenka, duše a všudy krásné tělo«. To je »sloh budoucí«³⁾. »U nás ovšem to ještě

¹⁾ Ostře proto se obraci proti soudobému pěstění slohu učením klassické rhetorice založené na víře »ve výtečnosti Ciceronianskou« a »zádající od chlapců toto Prokrustovo natahování a krčení, toto židimání ze suché duše«; odmítá slohový výcvik pomocí této rhetoriky, jež »nejen úsudek o kráse ničí, ale i vůbec odvrácení se od přírody a tudiž od přítomnosti sebou (!) přináší« (str. 118). Žádá vzorných příkladův a cviku v poznávání přírody, »a to ne tabelárně, a ne ve vyzáblém jméně, ale v konkrétní skutečnosti; tím by si nashromáždila fantazie pravdivých obrazů a sloh by nabyl smyslnosti« (str. 118). »Stylistische vinkee v Enk. Er. za učitele slohu vystavují logiku, gramatiku, syntaxi, bohaté vědění, vkus, dobré příklady.

²⁾ Klácel dle Hegela vyvouze z fantazie vznik náboženství positivních a vědu staví nad ně v stupnicí momentů vývojových. Nazývá-li náboženství »kořen a vršek, střed a obvod, jádro a obduží vší snahy člověčí« (v čl. O cítu a rozumu ČČM. 1842, 89 a p. j.), je tímto náboženstvím vesměrnost, dovršení kalokagathie. Klácel spojuje učení Hegelovo s Schellingovým a tak nachází přijatelnou sobě filosofickou interpretaci učení církevního. S tohoto hlediska Klácelovi jako pravému Hegelovci jevilo se však učení positivních náboženství obrazným výrčením toho, co věda, nutná další fáze vývoje, vyjádří pojmy pravdě bližšími: »rozum vycítil nebe od pochanských bohů...; místo bohyň máme kategorie, místo bohů pojmy, místo chrámů soustavy a knihy, místo knězů a zpěvů spisovatele, místo bojů protokoly, ano i místo slov jen myšlenky. Anjel strážce sluje instinkt, desky zákona Božího svědomí, dábel jest abstraktní zlé, poslední soud jest historia; a tak množství toho, čehož vypočítati nejméně náš čas potřebu cítí, an ze všech stran v tomto rozumovém a v onom obrazovém ano fantastickém ohledu dosti nás každého příkladu došlo« (Poč. věd. 121—122). Netřeba doličovati, jak necírkevně myslí Klácel.

³⁾ K tomu srv. čl. »Shakespeare, Goethe, Schiller« ČČM. 1847, I. 254 a n. — Dle Enk. Er. str. 412 odst. 13 je to sloh populární, spojení přísně logické formy s formou básnickou, v němž ke všeobecným myšlenkám se druží zvláště jich zjevy, příklady, srozumitelné obrazy a ožívují se logické lešení.

mimo jiné příčiny evropské i proto býli nemůže, že jeden, hledaje obsah v cizině, zapálil domácí formu, jiný hledě domácí formy, neohlédl se po bohatším sousedstvu. Musíme mít dříve své školy, by vědoucnost co obsah do našich forem se lila; pak čekejme budoucnost!« (str. 123).

Tato opravdu moderní motivace našeho národního snažení o českou školu, o školu pokrokovou, touhou po plném rozkvětu života končí kapitolu o slohu¹⁾ a s ní celou knihu. —

Tot obraz díla, jež bez výkladu historického by nynějšímu jazykozpytci se zdálo obludnou záhadou.

Hegel buduje dle svého domnění filosofický systém konečný, v celku nezměnitelný; systém jeho svým vševedným rázem, jímž Hegel vzal na se úkól větší svého života, potřebuje řady spolupracovníků, kteří vpracovávají filosofemata jeho v jednotlivé obory vědní, kteří spracovávají jednotlivé obory vědní vedeni jedním na ně názorem, a získává je právě svým vševedným rázem, svým osobivým nárokem na trvalost svých vět a absolutnost pružné své methody — a jistě také svou vážností k náboženství, svým tvrzením, že vyslovuje jen vědecky hlavní učení církevní. Tak život Hegelův jako by se prodlužoval životem jeho školy. Žáci a stoupenci jeho pracují v dějinách filosofie, literatury, v aesthetice, v právnictví, v protestantské theologii, řeší sociální, politické, náboženské problemy²⁾.

Takovým kamenem k budově vševedně měla být i Klácelova »filosofie řeči české«³⁾, popis vzniku řeči české dialektickým sebeurčováním ducha.

Vliv filosofie Hegelovy zasáhl i německou jazykovědu, v níž s rozmachem filosofie ožívá logická grammatica (G. F. Bernhardi, G. Reinbeck, G. M. Roth, S. Stern, W. Mohr a předem K. F. Becker a Friedr. Jac. Schmitthenner) se svými odnožemi: grammaticou všeobecnou, snahami o všeobecnou řeč vzornou a prostou libovule a obecné písma⁴⁾.

¹⁾ Ceny nepatrné: místo popisu vývoje daleko složitějšího a rozboru příkladů typických pro jednotlivé jeho fáze spisovatel podal plané schematisování. Cennější jsou stilistické pokyny v Enk. Er. pod heslem stylistische vinke, celkem 99 poznámek nesoustavných a nestejně důležitosti.

²⁾ R. Haym: Hegel und seine Zeit 459 a n., Ed. v. Hartmann: Das philosophische Dreigestirn des neunzehnten Jahrhunderts (t. j. Schelling, Hegel, Schopenhauer) v Gesammelte Studien und Aufsätze gemeinverständlichen Inhalts 1876, dějiny filosofie od Überwega, Falckenberga, životopisy Hegelovců atd.

³⁾ Ten název (»Philosophie der böhmischen Sprache«) zdá se lepší Šemberovi (Moravia VII. 42).

⁴⁾ O tom A. F. Pott: Zur Geschichte und Kritik der sogenannten allgemeinen Grammatik — zároveň kritika dvou spisů Steinthalových — v Ztschr. f. Philosophie und philosophische Kritik, vyd. Fichte, Ulrici, Wirth v Halle, Neue Folge XLII Bd. 1863, 102 a n. O V. Humboldtovi zmínka učiněna již dříve.

Hegel sám v Encyklopaedie §§ 457—459 vymezil jazykověd úkol a místo v systému svém. Řeč dle něho je výtvar fantazie vytvářející známky, t. j. názory, jichž vlastní význam ničí, by zaň v tiskla jim jiný význam, své představy. Materiál její (das Lexikalische, vlastně jen kořeny) má vysvětliti anthropologie, speciell psychická fysiologie (nauka o projevech, »ztělesnění nitra), symbolikou hláskovou, jejž provedení ovšem shledává obtížným; nápodobu zvuků omezuje, národnost odmítá jako princip při výkladu o vzniku řeči; pro výklad stránky formální odkazuje k rozumu, »der seine Kategorien in sie [řeč] einbildet; dieser logische Instinkt bringt das Grammaticische derselben hervor.«

Dle tohoto plánu staví nejen filosoficky sčetlý, ale i v srovnacím jazykozpytě a historické mluvnici — daleko více než Klácel — vzdělaný Schmittner svou Ursprachlehre 1827 (nauku o obecné stránce jazyka — mluvnici čeleďi indoevropské) a Teutonii 1828 (mluvnici jazyka německého jakožto výklad o jedné zvláštní stránce řeči).

Klácel, jejž mlčení empirické grammatiky české tehdejší k jeho otázkám po příčinách zjevů nutkalo k smělému spekulačnímu letu pro žádoucí odpovědi, našel tu poučení o vzniku řeči i rysy vhodné k svému obrazu řeči na stupni citu, hledu a rozumu; poučení to doplňoval a opravoval samostatnými úvahami svými o jazykovém materiéle českém a podrobnostmi odjinud vzatými (z Rappa, Sterna, Eichhoffa, bezpochyby z Humboldta a snad i z Beckera).

»Ale co tuto [u těchto »nejznamenitějších badatelů francouzských i německých] jako nashromážděno, pronikl soustavným duchem; co u těchto spisovatelů pouhým jest konglomerátem hlubokých, ano i genialních někdy náhledů, povznesl Klácel svou pronikavostí na světlo pojem u, na chlum vědy¹⁾.«

Klácel totiž pokusil se zbudovati vývojesloví jazyka českého ve stylu Hegelovské filosofie, pokusil se ukázati, jak národní duch český, uzvláštnění to ducha obecného, souběžně se svým vývojem od citu k rozumu postupně vytváří řeč českou²⁾, jež vedle svých zvláštností má, jako projev ducha vůbec, i mnoho obecného (jak dokazuje příbuznost jazyků indoevropských določovaná doklady z Eichhoffa), a jak řeč ta zase ve své skutečnosti, jako individuální způsob mluvení a psaní, jako sloh³⁾, vyvíjí se s jednotlivcem od prostoty k synthese uměleckosti a vědeckosti.

¹⁾ Klácelom inspirovaný dopis z Brna z 16. XI. 1842, označený chifrou †, v Květech 1842 č. 97 z 7.XII. str. 386, jenž pramenů oněch však neuvedl.

²⁾ O tom, jak věc má se skutečně, sr. str. 231 této rozpravy.

³⁾ K tomu zase sr. str. 251 a n. této rozpravy.

To bylo to, co dle onoho dopisu mělo vzbudit nejen doma, nýbrž i v cizině velkou pozornost; to bylo na knize Klácelově (*relativně*¹⁾ původní¹⁾.

Ač Klácel omezuje si úkol na podání jen filosofie řeči české, nemíně vypisovati obecnou stránku řeči, jeho dílo je přece pokusem o poslední úkol jazykovědy: chce vyložiti řeč od jejího vzniku až po to, co vskutku jest, po řeč jednotlivecovi; je pokusem, jenž musil selhati, poněvadž nezodpověděna správně otázka, quid valeant umeri, quid ferre recusent; je pokusem, jež pro zvrácenosť methody, nedostatečnou znalost nynějšího stavu jazyka našeho i jeho historického vývoje, pro neobeznámenost s životem jazyků co nejčetnějších a od sebe nejvzdálenějších jazyků zbytec musí šeškrtati až po myšlenku, již Klácel chtěl provésti, po myšlenku líciti vývoj řeči; ve vývoji vědy o českém jazyce je scestím na dobro opuštěným a proto také zapomenutým.

Ceny spisu Klácelovu ujmá však také i ta okolnost, že literárně není vyspělý. Nevyrovnaný odpory jednotlivých částí, postup neučiněn ani slohem ani úpravou tiskovou čtenáři vždy dosti zřetelný, ano někdy maten odbočkami nesouměrně velikými a výklady jinam náležitými i rušivými chybami tiskovými; zejména filosofické výklady jsou rozstříknuty po celé knize, jako založeny na místa nesvá, nesceleny v soustavu, často odbyty smělým, ale nepřesným obrazem, výrazem nevyloženým, ano dvojsmyslným, definicemi širokými a proto přese všecko opakování jednotlivých vět zůstávají čtenáři ad hoc nesčitelnému nejasny. Výklady vůbec jsou leckde proházeny doklady, jichž spisovatel snad z významné u idealistického filosofa snahy po stručnosti tam, kde má činiti s empirickým materiálem, kde nelze řezati z celého kusu, kde treba v celek klížiti drobnůstky, nedovedl k výkladům stylisticky přičleniti. Sloh bezpochyby má být ukázkou způsobu, kterým promlouvá »povědomost umělecká«. Dikce v celku není ani populární pro odborné výrazy a výklady, ani vědecká — zase pro zcela zbytečné výklady popularisující — a místa prostě a střízlivě stilisovaná často znešvařena citově nepřiměřeným drastickým obratem²⁾. Místa jako by zaujatost pro kázanou systemem synthesu slohu naukového a básnického oslepila mu cit pro krásno slohové. Jazyk český v spise stojícím při samém začátku novodobého filosofování jazykem naším ani nemohl se obejít bez novotvoření. Vedle snahy o české výrazy

¹⁾) »Nevíme, jestli posud tak původní práce u kterého národu stává«; v též dopise.

²⁾) Na př. člověk a národ bez individuálnosti nemají slohu, »nemají hlasu, jako chlapec přecházejí v mládence, a kapoun nejsa kohoutem ani slepicí« str. 115.

filosofické¹⁾) — celkem úspěšnější než je to z terminologie grammatické Klácelovy, co je jeho vlastního — spis Klácelův se vyznačuje také snahou o české názvosloví mluvnické, přiměřené obsahu. Mluvnické názvosloví knihy svědčí, že Klácel není naprostým puristou. Názvosloví jeho — ne zvláště bohaté jako nebohat je materiál srovnáv v knize — je z části přejato (pismenáckové 53, t. j. žáčkové učící se čísti, je slovo na Moravě užívané) neb a spoň doloženo do vydání Počátků věd.; této části jeho neuvádí. Pro dobu starší spisu Klácelova aspoň v platnosti mluvnických názvů nedoloženy jsou v slovnících Jungmannově a Kottově a v přístupných mně a české terminy grammatické majících spisech mluvnických²⁾ výrazy uvedené v poznámce³⁾; jsou to dílem 1. zcela na snadě jsoucí

¹⁾ Ji bude nutno rozbírat zvláště. Tuto jen připomínám napodobení členu německého a řeckého: »To nýbrž«, »To ale« § 107, jehož užil Klácel k vytvoření terminu filosofického: »to teď« str. 97 tfikrát; na str. 105 si pomáhá řeckým členem: »obecnost τον Σ«.

²⁾ Konstancově 1667, Rosově 1672, Nejedlého 1809, Novotného 1818, Witkově (Uvedení)² 1827, Filzicově (Pravidla) 1827, Frantově (Zastarálé formy) 1829, Trnkově (Kniha cvičná) 1830, Kyselově 1830, Hankově 1831, Burianově 1839, Tobiáškově (Pomocná kniha) 1839, Vlasákově (Česká dobropísemnost) 1841, Ziačkově¹ 1842, Zieglerově 1842, Kampelíkově Čechoslovan 1842, Konečného I² 1846 a v přeloženém od J. Ježdinského Navedení k písemnostem 1823.

³⁾ V závorkách jsou potřebné výklady. Adjektivní 66, adverbialní 60, 66, beztvárný 59, bezvokální 28, bezvokálnost 28, blízník 69 (dativ), časník 69 (vedle výrazu »místník« 69 vyskytujícího se již u Kysely 8 = lokál), činoslov 73 (sloveso), číslo adverbialní 60 (příslovec násobná, na př. jedenkrát), číslo řádové 60 (ordinále; č. řadové Filzig 63, Kamp. 87), článek (zvuk artikulovaný: bez článků, bez souhlásek 34), článekovitý 46 (artikulovaný), náměstka demonstrativní 93, grammatikalně 115, povýšení, ponížení, zmírnění a zplňení hlasu 84 (vysvětlení pojmu přízvuk), hodnost 94 (funkce), hrdelní (s hrdelními *k* nebo *g* 25) = hrdelní hláska 42, jazyčný (t. zvuk) 35 = zvuk jazykový 44, 45, jazyková hláska 45, sr. jazykové l 20, jazykomilovný (filologický): pilnost jazykomilovná VI, jméno 62, 63 (nomen proprium), jazykový korrelát k pojmu konkretnímu ve smyslu formálné logiky), konjugace IV, konstrukce participialní 84, činoslov 90 (číslovka, vedle výrazu častěji před Klácelem užitého: číslo), malívka v řeči: »podobizny čili malívky v řeči, starým známé pod názvem onomatopoetica« 58 (šťastnou metaforou z moravského původně výrazu pro malované ozduby lidové), mezičas 83 (čas vedlejší), mluvidlo 22, mluvověda VII, mnohopočetnost 80 (plurál), nadjinost 67 (superlativ), názevník 69 (nominativ), zvuk nosový 46 (souhláska nosová), odhoditi formu 86 a odložiti samohláska 71 (odsouvání), odepřít, odpověd 102 (negace), plnovyučnost 39, počet jednotlivosti, p. dvojetnosti, p. vícepočetnosti 67 (sing., du., plur.), podmětový 101, podnební hláska 42, podobizna v řeči 58 = malívka, possessiv 93 (náměstka přísvojovací), povaha tvorivá 50 (funkce kmenotvorná a tvarotvorná), praslovo 94 (návrh Klácelův místo »zájmeno«), předložka 81 (= předpona; jindy = praepositio), přechodník 69 (akkusativ), pří-

odvozeniny od stávajících terminů domácích nebo přizpůsobené názvy latinské, dílem 2. nepochybně novotvořeniny a návrhy Klácelovy, dílem 3. slova s významem nově jim od něho vtištěným. Do nynějšího názvosloví, nehledíme-li ke skupině prvé, dostaly se jen mluvídlá a výrok. O nepropracovanosti spisu a začátečnictví pisateľově v tomto oboru svědčí také patrné kolísání v názvech, časté nevymezení jich pro čtenáře a užívání všelijakých obratů a výrazů přenesených a opisných, n. př. ve fonetice.

Naproti tomu, co nedostatečného je v probíraném spise, však dlužno připomenouti, že to je první větší samostatný pokus filosofie Klácelovy, pokus na poli filosofické grammatiky dotud u nás známé leda jen dle jména a ani spisovatelem sa-

dávek 74 (attributum), 77 (suffix), příložka 70 (praepositio; vedle »předložka«), 61 (praepositio et casus), přívesek 68, 75 (suffix), průpověď disjunktivní 106 (věta vyslovující soud rozlučovací), p. jakosti 103 (věta vysl. soud popisný), p. jednoslovní 97 (holá věta bezpodmětná), p. jednotlivostí 106 (jazykový výraz pro soud singulární), p. kvalitativní 103 = p. jakosti, p. ličnosti 104 (Klácelem nevymezený jasné druh »průpověď složených«), p. některosti 106, 107 (jazykový výraz pro soud částečný), p. odpírající 101 (záporná průpověď 113), p. podstaty 103 (jaz. výraz pro soud subsummativní), p. porovnávající 109 (souvět podřadné přirovnávací), p. přisvědčující 101 (kladná věta), p. rozkladná 106 = p. disjunktivní; p. subjektivní 110 (jazykový výraz pro soud vztahový svr. § 104, tedy) = p. surčitostí z úvahy pošlou 103; p. trojslovní 99 (věta formulé S jest P, na př. Moravan jest Slovan); p. všechnosti 106, p. všeobecnosti 107 (jazykový výraz pro soud obecný) — již před Klácelem doloženy jsou výrazy: průpověď, p. jednoduchá čili prostá 96, složená 104, záporná 113 — průvěj 20 (proud dechu, vlnaetheru, z pl. vycházející), 58 (spirans?), prvek řeční 65 (Klácelův návrh místo »infinitivu«), původník 69 (genitiv), retník: retního W 20, slovíčkování V (slovíčkářství), slovo 62 (název pro pojem abstraktní, proti »jménu«), slovo časoosobní 65 (Klácelův návrh výrazu pro particípium), sl. časové 65 (sl. veso; návrh Klácelův) — sl. činnosti 60 = sl. podstaty plynné 63; sl. jinakosti 65 = přidavné slovo 74 a j. (vedle výrazů jinde doložených: přidavné 'o, 65, 91, jméno př. 67); sl. osobní 65 (subst.; návrh Klácelův) — slovo podstatné 62 a j. = sl. podstaty 60; sl. podstatné osoby 63 (nomen propium), sl. podstatné zvláštnosti = vícedobnosti 63 (appellativum), sl. podstatné vlastnosti = jednodobnosti 63 (název pojmu jednoduchého), souzvuk 22 (dvojháiska), spojka 103 (copula; jindy coniunctio), oddělení střední ústí 49 (druh souhlásek artikulovaný ve střední části úst, dle Klácela: l, r, n, t, d, s), trubice 20 (praegnantě = průdušnice), tvoridlo slov 40 = tvorivo 42 (hlásky beze svého významu, mající pouze úkol slovotvorný), tvorivost 25 (mohutnost tvoriti slova), určitost výročná 105 (rozvíjecí člen. příslušku), určitelnost mluvnická 61 (druh slov, kategorie gramm.), východ na umíti 81, výročný 105, výrok 101, výrokový 101 (příslušek), jako logický název již u Marka, Umnice 1820), změnoslovo 81 (sloveso), znamena 46 (tón), znamení 23 (písmeno), způsob závislý 83 (kondicionál), z.p. závislosti a možnosti 84 (kondicionál a optativ možnosti).

mým nepěstované, dosti samostatně zpracovávající cizí podněty jednotícím vše názorem a psaný jazykem, jenž měl doháněti ho haté a nesnadno napodobitelné názvosloví idealistické filosofie. To vše sic jen seslabuje výtku, že spis je nepropracován, slohově neurovnán a v tisku neprohlédnut pečlivě, ale na druhé straně záse ospravedlňuje výklad o díle, jež chtělo naše mluvnické uvéstí v nové dráhy.

Shrnuji výtěžky rozboru takto: ve spise nacházíme filosofa v grammatici, oddaného stoupence idealistické filosofie, zvláště Hegelovy, a zároveň bona fide i učení církevního; filosofa ne prostého vlivu domácího, Kollárova a Šafaříkova slovanství; snílka, jenž ani tu nezapomíná toho, co činí milý jeho rys, vět své filosofie o cíli vývoje lidského, o království božím na zemi, Schellingovských snů o církvi lásky sjednocující lidstvo, jimiž byl sílen v klamném minění o své pravověrnosti; horovatele pro své pomysly zaujatého tak, že až přezírá skutečno a nedohlédá ho v celé jeho složitosti, že mizejí mu hranice mezi básněním, vědeckým odbornictvím a filosofováním; konstruktéra beze zvláště velikých schopností konstrukčních a autokritiky, ztrácejícího při práci nezcela jasně pojatý plán na vlastní přístavek k systému, jehož hlavní zdi vybudovala tvůrčí síla Hegelova a k jehož dostavbě zůstavila všeobecné pokyny.

Snad pro svou nepropracovanost nešla kniha ani zvláště na odbyt, ač byla v naší literatuře pokusem svého druhu vskutku novým, ač byla kusem tak svou dobou vytoužené »národní« české filosofie, ač byla kritikou vlídně přijata¹⁾.

(Pokračování.)

Archiv literárně historický.

XV.

Příspěvek k dějinám censury za arcibiskupa Antonína Brusa.

Podává Fr. Tischer, kníž. arcib. konsistorní archivář.

Když Antonín Brus z Mohelnice na stolec arcibiskupský v Praze dosedl, svěřena jemu censura knih od císaře Ferdinanda I., o čemž zpraven přípisem z kanceláře české ze dne 30. září

¹⁾ Nakladatel r. 1852 a 1853 daroval Moravské Národní Jednotě celkem 240 výtisků, patrně neprodatelný zbytek nakladu. Výbor je svěřil knihkupectví Bušákovu a Irrgangovu, aby je rozdal starším údům Jednoty, kteří by dosud knihu neměli a o ni žádali (vyhláška ředitelství Mor. Nár. Jedn. 23/VIII. 1852, ot. v Mor. Nár. Listě 1852 str. 285, a zpráva o měs. schůzí výborové M. Nár. Jedn. 9/IV. 1853 v Mor. Nár. Listě 1853 str. 119).

1562¹⁾). Arcibiskup Antonín ujal se svědčitelně a horlivě úřadu nařízeného a pilný dozor měl na impressory a knihaře, kteří v městech Pražských knihy tiskli a prodávali. Mistři knihaři Pražští obrátili se s žádostí k císaři Ferdinandovi I., aby výsady cechu jejich chránil a je potvrzení a upevniti dal, aby postranné krosnaře a prodavače knih zapověděných, nejvíce z ciziny přinesených, vyzdvihovati a ten neřád jim zastavovati mohli. Prve než císař artikule cechu knihařského potvrdil, dotázán arcibiskup Antonín o dobrozdání²⁾.

Zvláštní péče věnována tisku bible. Privilegium k tisknutí bible udělil císař Ferdinand I. dne 25. února 1562 slavnému knihtiskaři Jiříkovi Melantrichu z Aventýnu s tou podmínkou, aby prve než ji tisknouti bude, arcibiskupu Antonínu k přehlednutí a korrigování předložena byla a tou výsadou, že jiný knihtiskař ji do dvanácti let tisknouti pod pokutou nesměl³⁾.

Nařízení císařských pro impressory během času nedosti dbáno; proto arcikníže Ferdinand obnovil nařízení císařské listem všem třem městům Pražským zasláným ze 17. června 1564, aby knihy, spisy a traktáty bez vědomí arcibiskupa Pražského neliskli a zvláště připomíná tisk nového vydání bible⁴⁾. Podobně připomenul všem třem městům Pražským 4. července 1564⁵⁾ rozkaz císařský i arcibiskup Antonín Brus. Než arcibiskup rád a ochotně zastal se práva knihtiskařů, byl-li některý v živnosti své zkracován. Impressor Šebestián Oks, měšťan Starého Města Pražského, obdržel privilegium od císaře Ferdinanda I., aby žádný knihy, které by tiskl, po něm přetiskovati nesměl. V roce 1564 hotovil se svým nákladem tisknouti minucí a pranostiky učení Krakovského na budoucí rok 1565. Tu však Alexander z Oujezda, poddaný p. Václava Haugvice v Litomyšli, beze všeho svolení chtěl minucí a pranostiky učení Krakovského po Šebestiánu Oksovi tisknouti dát. I zastal se Oksa arcibiskup Antonín psaním na p. Václava Haugvice z 28. září 1564 s žádostí, aby Alexandrovi z Oujezda poručil, aby Oksovi v imprimování minucí a pranostiky Krakovské překážky nečenil⁶⁾. Než brzo sám řečený impressor Šebestián Oks léta 1565 nějaké básně a noviny o Maltě bez svolení arcibiskupova tisknouti dal; za trest opatřen vězením pro výstrahu ostatním impressorum⁷⁾. V též roce ujal se cizozemského impressora Antonie⁸⁾.

Když nastoupil vládu císař Maximilian obrátil se na něho arcibiskup Brus zvláštní žádostí, aby dekret stran impressorum,

¹⁾ Příloha I.

²⁾ Příloha II.

³⁾ Příloha III.

⁴⁾ Příloha IV.

⁵⁾ Příloha V.

⁶⁾ Příloha VI.

⁷⁾ Příloha VII.

⁸⁾ Příloha VIII.

třem městům Pražským zaslaný, obnovil. Císař Maximilián rozeslal po Čechách otevřené mandáty, jimiž zakázal zvláště přinášení knih a traktátů z Norimberka a Norimberčanům impressí českou zastavil. Impressorům Pražským dovolil tisknutí knih se svolením a přehlídnutím arcibiskupovým. Mimo otevřené mandáty z 2. dubna 1567 dal o obnoveném nařízení císař vědomost arcibiskupu Antonínovi i impressorům dvěma recessy ze dne 26. dubna 1567¹⁾, dávaje tak odpověď na prosbu arcibiskupovu ze 13. března 1567 o obnovení a potvrzení rozkazu o censuře pro knihtiskaře²⁾.

Když se knihtiskař Jiří Melantrich hotovil nové vydání biblí české roku 1568 tisknouti, připomenul mu arcibiskup psáním ze dne 14. ledna 1568, aby dle rozkazu císařského nový tisk jemu k přehlídnutí a korrigování předložil; při tom dotazuje se jej, zdali by se Postillam Feri tisknouti podvolil.³⁾ Než Jiří Melantrich biblí arcibiskupovi k přehlídnutí nepředložil, takže z kanceláře české listem z 26. července 1568 na povinnost svou upomenut býti musel⁴⁾.

Také jiní impressoři, nevšimajice si mandátu císařského, mnohé spisy a traktáty a jiné věci bez přehlídnutí a vědomí arcibiskupova tiskli; proto císař Maximilián dne 30. května 1570 rozkaz svůj obnovil⁵⁾.

Roku 1573 přimlouvá se arcibiskup Antonín ú p. Jana Novohradského z Kolovrat za propuštění z vězení papírníka Bedřicha Fraie aspoň na dvě neděle, aby Jiříkovi Melantrichu z Aventýnu papír uchystati mohl k tisku znamenité knihy, »jíž jest v Čechách nikda ještě v jazyku českém rovna nevyšla«⁶⁾.

Dekret o censuře knih došel obnovení a stvrzení císaře Rudolfa II., jakž o tom svědčí dva dekrety císařské, první určený impressorům a druhý arcibiskupu Antonínu⁷⁾.

Vydávaje poznovu biblí nezachoval se Jiřík Melantrich dle rozkazu císařského o censuře arcibiskupově — ne zcela svou vinou, zavinil opomenutí rozkazu toho dva kompositorové bible —; tu pohrozil jemu arcibiskup zavřením a zapečetěním knihtiskárny. Jiřík Melantrich omlouvá se arcibiskupovi listem svým z 8. června 1577 s prosbou, aby mu nemocnému a pro smrt manželky zrmoucenému toho posměchu v jeho starosti činiti nedopustil⁸⁾.

Ještě v roce 1579 viděl se arcibiskup Antonín nucena připomenouti Staroměstským, aby impressorům po vůli císařské znova na paměť uvedli, že nemají spisy rozličné, v českém i ně-

¹⁾ Přílohy IX., X. a XI.

²⁾ Příloha XII.

³⁾ Srv. Borový, Antonín Brus 79. — Příloha XIII.

⁴⁾ Příloha XIV.

⁵⁾ Příloha XV.

⁶⁾ Příloha XVI.

⁷⁾ Přílohy XVII. a XVIII.

⁸⁾ Příloha XIX.

meckém jazyku sepsané, proti zřejmému rozkazu císařskému bez vědomí a přehlídku arcibiskupova tisknouti; jmenovitě připomíná knihtiskaře Jiříka Dačického, který kacířský katechismus tiskl, k němuž se prve ani nyní stavové v království tomto ne-přiznávali a nepřiznávají¹⁾.

Přílohy.

I.

Jakož jest JMt římský císař, a uherský, český ač král, pán náš nejmilostivější to nařídit a všem impresorům v městech Pražských poručiti ráčil, aby nic vuobec netiskli, leč by toho prve osobám k tomu od JMti Císařské zřízeným k přehlídn[o]utí podali. I poněadž z vuole Pána Boha všemohúčího arcibiskup Pražský jest volen, i také na stolici arcibiskupství Pražského jest dosedl: ráči JMti Císařská takové přehlídku z předešlých osob k tomu nařízených snímati a jim dotčeným impresorům poručeti, kdyby kdy eo takového cožkoli tisknutí aneb imprimovati chtěli, aby to dotčenému arcibiskupu Pražskému k přehlídn[o]utí každého času dodávali a něc bez přehledn[o]utí jeho vuobec a v známost netiskli. Jináče nikoli nečiníce, pod pokutami předešle od JMti Císařské na to uloženými.

Actum na hradě Pražském v kancelláři České JMti Císařské v středu po svatém Michalu archandělu leta ač 62.

Joachim de Novadomo,
S. R. Bohemie Cancellarius.
S(gismundus) Heldt (de Kement),
Vicecancellarius.

II.

Nejjasnější a najnepřemoženější císaři a králi, pane, pane náš nejmilostivější! Vaši Císařské Milosti oznamujeme, kterak naši předkové knihaři předešlých časů vstoupivši do raddy před slovutné a vzáctné poctivosti pana purgmistra a pány Slárého Města Pražského oznamujíce a předklá[dají]ce mnohé nedostatky býti v městech Pražských při těch, kteří všechny a živnosti své vedou v knihách, prodaji a vázání jich, žádali, aby jim také, jako i jiným obchodníkům od dotčených pana purgmistra a pánu pořádné bratrstvo a cech vejsadní vysazen býti mohl, aby tudy společnost podstatnější a rád od vrchnosti zřízený stálejší a trvanlivější byl, což jsou na onen čas za živnosti svých podle běhu let s jistým vyměřením na panu purgmistru a pánič

¹⁾ Příloha XX.

žádajíce obdrželi. Že pak těchto let našich mnozí se nacházejí, kteříž se tomu řemeslu podle pořádku cechovního vyměření ne-učivše, nad vyměření a vejsady cechu našeho, nám na velikou ujmu a záhubu, skrze nepořádné prodaje hostinských knih mnoho zlého činí tím způsobem, když někdy jaké nové knihy české, latinské, německé buď v Moravě neb z sekty pikhartské povstánu, ty do tohoto království slavného Českého na zádech v putnách neb v kruosnách přinesouc po městech, městečkách všech nám na potupu a zlehčení i na ujmu velikou našich živností po domích hauzarujíce a nosíce, svobodně a směle prodávají, čehož my podle vyměření a vyhlášení cechu a bratrství našeho žádným způsobem, majíce na to i závazky veliké, zastavit a přetchnouti nemůžeme, nýbrž chtice rádu, ještě sobě i posměch způsobíme, nebo skrze takové nepořádné prodaje mnichdykrát veliké tižkosti o[d] vrchnosti Vaší Císařské Milosti na nás se hrnou a přicházejí a my na svých chudých živnuskách velmi tižce hyneme.

Protož Vaši Císařské Milosti pokorně a poníženě pro Pána Boha žádáme, že nad námi Vaše Císařská Milost svou ochraňnou ruku držeti a nám cecha našeho od pana purgmistra a pánu Starého Města Pražského potvrditi a upevniti ráčite, abychom vedle ustanovení a vyměření těch v pořádku našem artikulův svobodně a pořádně užívat mohli; nebo s velkým o nás domnění a nám na skázu ty prodaje mnohých kněh nesvobodných a zapovědých činí, jakoby skrze nás do země vnášeny nebo vozeny byly, ještě my nic neprodáváme, aby, co z jiných zemí přivezeme, nám nebylo ohledáno. A tak z těch přičin, najmilostivější císaři, poníženě prosíme, že mezi námi rádu toho milostivě potvrditi a ty postranní, nepořádné krosnaře a prodavače abychom vyzdvihovati, a ten jim neprád zastavovati mohli, dopustiti ráčite. Odpovědi milostivé od Vaší Císařské Milosti s poníženosťí prosíce, čekáme. Vaši Císařské Milosti věrní poddaní starší i jiní mistři pořádku knihařského.

Jeho Císařské Milosti ponížená prosba od mistrů
knihařů Pražských.

Na rubu listu psáno:

JMt Císařská poroučetí ráčí panu arcibiskupu kostela Pražského, aby v tyto (artikule) pořádku knihařů Pražských nahlídl a JMti Císařské zdání své oznámil, pokudž by JMt Císařská jím těch pořádků slušně potvrditi mocí ráčil. Actum 4. Octobris Ao ec 62

III.

My Ferdinand, z Boží milosti volený římský císař, po všecky časy rozmnožitel říše, a uherský, český, dalmatský, charvatský a král, infant v Hispanii, arcikněže rakouské, margrabě moravský, lucemburské a slezské kníže a lužický margrabě aec

Oznamujem tímto listem všem, že jsme od Jiříka Melantricha z Aventýna, měšťána v Starém Městě našem Pražském, se vší ponížeností prošení, abychom jemu Biblí Českú, totiž Starý a Nový Zákon znovu s ozdobnými figurami tisknouti a imprimovati dopustiti ráčili. Kdež-nahlédše my k přímluvám nejjasnéjšího knížete pana Maximiliana druhého, římského, uherského a českého řeč krále, arciknížete rakouského, margrabí moravského, luccemburského a slezského knížete a lužického margrabí řeč syna našeho nejmilejšího, jeho lásky, kteréž sou se k nám za něho daly a na pokornú prosbu jeho, i také že lidu obecnému tím nemálo k spasení jich, čouce zákon Boží, poslouženo bude, s dobrým rozmyslem naším, jistým vědomím, mocí královskou v Čechách, s raddou věrných našich milých, dotčenému Jiříkovi Melantrichovi k tomu jsme povoliti ráčili a tímto listem povolujem a toho dopouštíme, aby túž Biblí neboližto Starý a Nový Zákon s figurami ozdobnými, jakž nahoře dotčeno, tisknouti a imprimovati dáti mohl. Však aby týž Jiřík Melantrich, což tak tisknouti a imprimovati hude, prve to duostojnému Antonínu, arcibiskupu Pražskému, věrnému našemu milému, k prohlídnutí ukázal a bez vědomí jeho arcibiskupa nic opravovaného neimprimoval a netiskl. Při tom jemu tuto další milost činice, aby nizádný v království našem Českém a v jiných zemích našich takovou Biblí Českú mimo téhož Jiříka Melantricha do dvanácti let pořád zběhlých tisknouti a imprimovati nesměl a mocí neměl pod pokutú propadení polovici těch biblí tištěných do komory naši císařské a druhú polovici témuž Jiříkovi Melantrichovi, a to tolikrát, kolikrát by se toho kdo dopustiti směl a dopustil. Protož přikazujem přísně všem poddaným našim ze všech stavuov království našeho Českého a jiných zemí našich k němu příslušejících, abyše častopsaného Jiříka Melantricha při této milosti naší císařské jměli, drželi a neporušitelně zachovali, žádných jemu v tom překážek nečinice ani komu jinému činiti dopouštějice pod uvarováním hněvu a nemilosti naši císařské a propadení vejš dotčené pokuty. Tomu na svědomí pečeť naši císařskú k tomuto listu přitisknutí jsme rozkázati ráčili. Dán v městě našem Vídni v pátek před nedělí postní, jenž slove Invocavit, leta božího tisíčího pětistého šedesátého čtvrtého a království našich římského třicátého čtvrtého a jiných třicátého osmého.

Ferdinand

Mikuláš Walter.

IV.

Jisté poručení JMti arciknížetí všem třem městuom Pražským z strany tisknutí kněh a knihařův.

Ferdinand arcikníže řeč

Poctiví a opatrní věrní naši milí! Zprávu mítí ráčime, že by v městech Pražských mnohé knihy, spisy, traktáty bez vědomí a povolení osob od JMti Císařské, pána a otce našeho nejmilostivějšího, k tomu nařízených tištěny býti a od kněhařuov prodávati se měly, a také že by i Biblí Česká znova se tisknúti a na světlo vydati chtěla. I nechtice my toho dopustiti, aby co toho kdo o své ujmě tisknouti a prodávati měl, na místě JMti Císařské vám přistně poroučíme, abyše to po všech městech Pražských mezi impressory skutečně nařídili a opatřili a jim přistně pod uvarováním JMti Císařské i našeho skutečného trestání rozkázali, aby bez vědomí duostojného knížete a pána Antonína, arcibiskupa Pražského, JMti Císařské raddy a apoštolské stolicē legata, věrného našeho milého, ovšem nic zhola tištěno nebylo, nýbrž prve všecko jemu ukázáno a dodáváno, a potomně s přehlídnutím a povolením jeho bude motci ten, komuž to náleží, svobodně tisknouti a prodávati; jináče nikoli nečiníce. Datum na hradě Pražském v sobotu po svatém Vítě (17. Junii) Anno ०c 64.

[Missivae bohemicae 1564—67 fol. 34_b et 35_a.]

V.

Všem třem městuóm Pražským rozdlně psáno z strany knihařuov a impressoruov.

Slovutné a vzáctné poctivosti přátelé naši milí! JMti Císařská, pán náš nejmilostivější, ráčil jest nám v přítomnosti nejjasnějších knížat a pánův panuov Ferdinand a Karla, obou[ch] arciknížat Rakouských i jiných na onen čas, když jest nás za arcibiskupa Pražského přijíti a vyhlásiti ráčil, obzvláště milostivě poručiti své bedlivé zření a péci mítí z strany knihařuov a osob těch, kdeříž zde v těchto městech Pražských netoliko knihy tisknú, ale i prodávaji a obchody svý v tom mají, aby bez ohledání, uvážení a jistého našeho povolení žádné knihy se netiskly ani neprodávaly, podlé kteréhožto milostivého poručení JMti Císařské sme až posavad jiné naděje k těm osobám a knihařuom nebyli, než že se v tom poslušně zachovají. Ale dochází nás jistá zpráva, že některí z těch knihařuov netoliko bez opovědi a povolení našeho knihy prodávají, nýbrž i některé traktáty, kdeříž dostatečného korigování a opravení potřebovaly, sú tisknouti a na prodaj vynéstí dali, nám nic neoznámivše. I poněvadž pak takové jejich předsevezetí netoliko proti jistému poručení a nařízení JMti Císařské, ale i k nemalému posměchu národu našemu českému, takové nepořádné a nedostatečné knihy a traktáty tisknúti a prodávati při jiných lidech, kdeřížto kupují, zvláště cizozemcuom býti chee, vás v tom napomínejice přátelsky žádáme, že všecky impressory a knihaře, kdeříž, jakž svrchu dotčeno, knihami ob-

chody svý vědou k sobě obešlice, dostatečně poručiti, aby ihned všecky a všelijaké knihy a traktáty, který by tisknúti aneb prodávati dátí chtěli, nám nejprve k přehlídku dodali a podlé jistého poručení JMti Císařské poslušně se zachovali. V čem, poněvadž sami postačiti nebydémé moci, z obú stran kněží a mistry potřebovatí ménime. Jináče bychom na pokutu a trestání JMti Císařské vyměřenú nastoupiti a podlé sobě daného poručení se k nim zachovati musili, ač té naděje sme, že pro uvarování toho, tudíž i zaneprázdnění, k tomu přijiti nedopustíte. Nepochybujíc o tom, že JMt arciknězec vám tolikéž psáti ráčí, vám zase příjemné přátelství ukazovati sme volni. Datum v Praze 4. Julii A. o. 64:

[Missiva boh. 1564 67 fol 38.]

VI.

Panu Václavovi Haugwiczovi, aby v Litomyšli pranostyk nedopouštěl tisknúti.

Urozený pane, pane a příteli nás milý! Zprávu nám dal Šebestýán Oks z Kolovsy, impressor a měšťenín Starého Města Pražského, kterak by na náklad svůj minucí a pranostyky na budoucí rok 65 učení Krakovského z Krakova přinésti a nákladem svým zde v Praze tiskl, a majíce na to císaře Ferdinanda oč JMti slavné paměti, pána našeho nejmilostivějšího, obyzláštní obdarování, aby žádný po něm toho, což by tak nákladem svým imprimoval, netiskl, že by jemu v tom nějaký Alexander z Oujezda, poddaný vás, v Litomyšli překážku činiti a mimo naše povolení sobě daného obdarování takovou minucí a pranostyku učení Krakovského po témž Oksovi tisknúti dátí měl. I poněvadž nám od Papežské Svatosti oč i tudíž vysoce u JMti Císařské oč slavné paměti nad tím, což by se vůbec tisklo zření měli, a prve nežli by se imprimovalo, práce k dostatečnému přehlídku poručena jest, žádání sme od svrchupsaného Oksa v tom za opatření. Kdež my, znajíce slušnú věc býti, vás v tom napomínajice přátelsky žádáme, že témuž Alexandrovi z Oujezda dostatečně poručíte, aby předkem prvpisanému Oksovi v takovém imprimování minucí a pranostyky Krakovské překážky nečinil. Druhé, aby všecky traktáty neb exempláře toho, což by tisknúti dátí chtěl, nám prve jakožto superintendentu arcibiskupu Pražskému k přehlídku a přečtení každého času dodával a odsíslal, sice bychom přičinu měli toho při vrchnosti vyšší hledati, aby jemu takové imprimování zapovědino bylo, a tudy by škody i posměchu dojiti mohl, což bychom jemu nepřáli. Nepochybujem o vás, že jeho k dosti činění skutečně přidržíte. Dán v Praze ve čtvrtku den svatého Václava [28. Septembris] léta oč 64.

[Miss. boh. 1564—67 f. 50^b a 51^a.]

VII.

Staroměstským o Šebestyana Oksa, že noviny imprimuje bez povolení.

Antonín řc

Slovutné a vzáctné poctivosti páni přátelé nám milí! Nepochybujeme, že v paměti máte, kterak jest dostatečné poručení JMti arciknížete na místě JMti Císařské se vám stalo tak, aby žádnej impressor nic netiskl a neprodával bez ohledání a povolení našeho pod pokutou a skutečným trestáním. I vězte, že jest se Šebestyan Oks, měšťánín váš, této dnů svévolně vytrhl a nějaké básně a noviny o Maltě a jináč, které nepravé jsou, kterejchž vám exemplář odsíláne, vytiskl, čehož jest učiniti neměl. Protož vás žádáme, že dotčeného Šebestyana skutečně a dostačně pro jeho takovou vejitrnost v své trestání vezmete, aby i jiní potomně nic takového bez povolení před sebe nebrali, ač chtějí-li trestání a pokuty se uvarovati. Dán v Praze 18. Septembris Anno řc 65.

[Missivae bohemicae 1564—67 fol. 125.]

VIII.

Novoměstským o Antonie impressora.

Antonín řc

Slovutné a vzáctné poctivosti páni, přátelé nám milí! Je[st] nám suplikaci tato od Antonie impressora podána i při tom také jménem jeho žádostivě a pokorně k vám za přímluvu sme žádání, poněvadž týž Antonie do vězení vašeho se dostav i také žaloby na se, snad ne od jednoho slyše a jsa cizozemec, rukojmí za sebe míti k dostání práva ani průvodův sobě jsa v témž vězení přihotoviti a ku právu vésti volně nemůže. Protož nad ním křesťanskú lítost majice, k vám se přimlúváme, nemohliby s svými původy jinak spokojen býti, ale aby na čest a víru, aby svá nevinu prokázati mohl, byl propuštěn. A my vám to volnosti naší nahrazovati míníme. Datum ve čtvrtek po sv. Jilji (6. Septembris) leta řc 65.

[Miss. boh. fol. 123^b.]

IX.

Maximilian Druhý, z Boží milosti volený římský císař, po všeckny časy rozmnožitel říše, a uherský, český řc král řc Vysoce urozenému, urozeným, statečným, slovutným, opatrným pánum, rytířům, vladykám a městům i jiným všem obyvatelům ze

všech stavuov království našeho českého, věrným milým, milost
naši císařskou a všecko dobré vzkazujem. Věrní milí! Správu
toho mít ráčíme, že by rozličné knihy, traktáty, malování i jiné
spisy z jiných zemí a měst do království našeho českého se
dodávaly a vůbec prodávaly, skrze což mnohé neřády, sekty,
bludy, různice a nejednoty pocházejí a mezi lidi se vtrouší.
I nechtice my dále toho dopouštěti, aby na obyvatele a poddané
naše dotčeného království českého od cizích národů jaké knihy,
traktáty a spisy tištěné do téhož království vozeny, a tudy jim
chléb a živnost z rukou jejich odjmána a řeč česká falšo-
vána a v jiný rozum obracována a vykládána býti měla, ráčili
jsme z mocnosti naší Císařské Norberčanům, aby všecky impressí
v jazyku českém, a zvláště z strany tištění biblí, při tom městě
vyzdvihli, psáním naším císařským poručiti. A protož vám všem
i jednomu každému, zvláště kněhařům, zapovídati a poroučeti
ráčíme, abyše žádných kněh v jazyku českém a biblí v Norim-
berce ani jinde tištěných do království českého více nevozili.
Jestliže pak kdo jaké knihy buď v jazyku latinském, německém
do téhož království odjinud přivezl, ty prve jedenkaždý, nežli je
prodávati bude, důstojnému Antonínu, arcibiskupu Pražskému,
věrnému našemu milému, k přehlídnutí ukázal, a na to od něho
jistotu, že je prodávati svobodně může, vzal a s povolením jeho
je prodával. Pakli by týž arcibiskup v nich co zcestného a blud-
ného našel a je tomu, kdož by je přivezl, prodávati zapověděl,
aby pak i nenašel a on od téhož arcibiskupa Pražského jistoty
neměl, přes to je prodával, a v tom shledán a usvědčen byl,
tomu každému aby takové knihy pobrány byly a on skutečně
trestán býti má. Kdež znají v tom všickni i jedenkaždý z vás
jistou a milostivou vuoli naši císařskou býti, budete se věděti,
jak před škodami uvarovati, jináče nečinice. Dán v městě našem
Vídni v středu po slavném Hodu seslání Ducha Svatého leta oč
šedesátého sedmého, a království našich římského pátého, uher-
ského čtvrtého a českého devatenáctého.

Maximilian.

Wratislaw a Pernstein,	L. S.	Ad mandatum Domini
S. R. Boemiae Cancellarius.		Imperatoris proprium
		Mikoláš Walter.

X.

Recessové od JMti Císařské z strany impressoruów Pražských
a kněh tištění. 26. Aprilis A. 67.

JMt římský císař a uheršký, český oč král oč pán náš
nejmilostivější, ráčil jest suplikaci pana arcibiskupa Pražského
z strany impressoruów Pražských, že by od nich mnohé knihy,

čehož prve nebejvalo, opět na světlo se vydávaly a imprimovaly, vyrozuměti, a kdež za to poníženě prosí, aby JMt Císařská takové věci zastaviti ráčil. I neráčí JMt Císařská dotčeného pana arcibiskupa Pražského milostivě tejna činiti, že jest skrze mandáty své odevřené po všem království všelijaké knihy, traktáty a vzláště Biblí České v Norberce tištěné, jimiž se řeč česká falšovati a v jiný rozum vykládati by jměla, do země voziti zapověditi a Norberčanuóm psaním svým při městě jich takovou impressi zastaviti poručiti ráčil. Však JMt Císařská prohlídajíc k poníženým probášm impressoruów Pražských, k tomu jest milostivě, aby poživení své mítí mohli a jim od cizích chlib z rukou aby brán nebyl, povoliti a jim jestliže by jaké knihy, traktáty neb spisy tisknouti chtěli, to všecko aby prve vejš dotčenému panu arcibiskupu ukázali a s vědomím a povolením jeho to tiskli, tak jakž reces od JMti Císařské jim daný, kteréhož se přípis teď panu arcibiskupu podává, to v sobě šířeji obsahuje a zavírá. Toho jest JMt Císařská často psaného pana arcibiskupa Pražského pro správu milostivě tejna učiniti neráčil. Decretum per Imperatorem in consilio [in] narce Pragensi die 26. Aprilis A. 67.

Vratislav z Pernštejna.

Mikoláš Walter.

XI.

JMt římský císař a uherský, český a král ač pán nás nejmilostivější, ráčil jest suplikací impressoruów Pražských, zač jeden každý JMti Císařské obvzlaštně prosí, milostivě vyrozuměti a bedlivě uvážiti. I poněvadž se předešle tak zachovávalo, kdež z nich co tisknouti chtěl, že jest to vždycky osobám na onen čas k tomu nařízený ukazovati mušel, a nyní JMt Císařská ráčil jest Biblí v Norberce tištěné, aby do tohoto království vzeny nebyly, vuobec v tomto království skrze mandáty své zapověditi. I znajíc JMt Císařská toho ještě potřebu být, aby od týchž impressoruów nic tištěno nebylo, leč by tu v to město, kdež náleží, k přehlídnutí podáno bylo. Protož jim poroučeti ráči, aby bez vědomí pana arcibiskupa Pražského nic netiskli, nýbrž což by tisknouti chtěli, jemu prve každého času k přehlídnutí dodávali, neb pan arcibiskup od JMti Císařské poručení, jak impressory v tom rozděliti, jmá, aby chudí podle bohatých také živnost svú provozovati mohli.

Než co se biblí české znova tištění dotýče, k tomu JMt Císařská povolovati ráčí, aby ji Jiřík Melantrich z Aventýnu tisknouti dal, však tak prve nežli tisknuta bude, aby toho všeho exemplář panu arcibiskupu Pražskému podal, a pan arcibiskup sám neb kohož by k tomu zřídil, aby to přehlídlo a skorigoval. A jestliže by pak kdež koliv impressor toho se dopustil, aby málo nebo mnoho bez vědomí a korigování pana arcibiskupa eo tiskl, to všecko má být pobráno a impressi témuž impressoru

aby hned zastavéna byla. A več bý JMt Císařská tomu, kdož by se toho dopustil, dále to obrátiti ráčí, toho se při vuoli JMti Císařské každého času zuostayuje. Decretum per Imperatorem in arce Pragensi 26. Aprilis A.º ec 67.

Vratislav z Pernštejna Mikoláš Walter.

XII.

An die Röm. Kais. Majestät öc Herrn Ertzbischofen Bericht und Supplication die Buechdrucker belangende. 13. Martii ec 67.

Allergnädigster Herr, E. Röm. Kais. Majestät öc gebe ich in tiefster Demuet zu vernemen, wie für allters der Gebrauch gewest, dass sich alle Buchdrucker nach ihren Ordinariis gerichtet und ohne derselben Vorwissen nichts durch den Druck haben mögen lassen ausgehen, wie dann bei Zeiten des vacirenden Ertzbistumb's alhie den Administratoribus und etzlichen weltlichen das Aufsehen auch von der Kais. Majestät, Hochlöblichster Gedechtnus, bevolhen gewest, an welche die Buchdrucker gewiesen worden, und deme haben sie also gehorsamblich nachgelebt, dar durch verhuetet worden, dass kein Lester = oder Schandtbuch ans Liecht ist gegeben worden, auch nit gestattet, dass die Partheien in zerthaltter Religion alhie in Behaimb mit Tractaten wider jemanden geschrieben hetten, daraus dann gar leicht alle Zerrüttigkeit erfolgen hette mögen. Da nun ich unwürdiger zum Ertzbischofe erklert, hat mir Ihre Kais. Majestät öc Heiliger Gedechtnus, solches Aufsehen auf die Buechdrucker auch allergnädigst durch dies beilindig abgeschrieben Decret aufgetragen und eingereumbt, indeme ich mich nach höchsten Vermögen, treulich[en] verhallten und noch. So ich aber itzt vernimb, wie die Sachen dahin gearbeitet werden, dass einem jeden zu schreiben und zu drucken frei gelassen werde, was einem gefellt, daraus dann nichts Anders, denn Schmehens und Lestern, Uneinigkeit und Trennung, Hass und Unfriede erfolgen würde. Als gelanget an E. Kais. Majestät öc mein allergehorsamste Bitte, E. Kais. Majestät öc geruhens aus kaiserlicher Zunaigung zu geliebtem Friede und Einigkeit solch Decret mit allergnädigstem Bevelch an die Präger Stete zu erneuern und confirmiren, darinnen ich mich fürwahr nicht anders, denn wie mein Ambt erheischt, unpartheisch und ob Gott will recht verhalten will, und dieweil von etzlichen Druckern Privilegia und sonderliche Begnadungen bei E. Kais. Majestät öc gesuecht werden, so geruhens E. Kais. Majestät öc in denselben allergnädigst zu setzen und melden, dass sie sich gleich den Anderen neben ihren Privilegiis, dass ihnen dieselben gewilligt wurden, verhalten und zuvor, was sie drucken wollen, sehen lassén. Thue mich E. Kais. Majestät öc allerdemügtigst zue Gnaden in Schutz und Schirm bevelhen.

[Miss. lat. boh. et. germ. (1565—70) fol. 115.]

XIII.

Od JMti vysoce duostojného knízete a pana arcibiskupa Pražského oec panu Jiříkovi Melantrichovi, městěnìmu a impressorovi v Starém Městě Pražském, se oznamuje, kdež JMt i také po jeho vlastním zkázání toho jistou zprávu mítí ráčí, že by se Biblì Česká nyničko od něho znova vytiskla, protož JMt Knížecí jeho napomínati ráčí, aby se on v tom tištění všelijak podle obšudu i také privilegium JMti Císařské zachoval. A kdež se předešle podvolil tisknouti Postillam Feri jemu se v známost uvozuje, že první zimní díl již na česko přeložen jest, a jiní impressorové zdejší i cizí o to na JMt nabíhají, aby oni tu Postillu tisknouti mohli. Protož což jeho oumyslu v tom ještě jest, aby bez prodlení JMti o tom oznámil, neb JMt na tom býti ráčí, že dříve nežli ta první summa se vytiskne, druhé díl letní také přeložen býti má. Actum in Cancellaria Archiepiscopatus Pragensis 14. Januarii A.º 68.

XIV.

JMti páni místodržící JMti Císařské, pána našeho nejmilosrdivějšího v království Českém, zprávu toho jmiti ráčí, kterak by Jiřík Melantrich proti jistejm recessuóm a poručením JMti Císařské sobě na Biblì Českou tištění učiněným neukázavši, jakž obyčej jest, probu každé charty JMti panu arcibiskupu Pražskému k přehlídnutí a korigování, touž biblì předce tisknouti dáti jměl. I poněvadž v tom recessu JMti Císařské zřetedlně tato slova doložena sou, jestli by kderýkoli impressor toho se dopustil, aby málo neb mnoho bez vědomí a korigování pana arcibiskupa co tiskl, to všecko má jemu pobráno a impressí témuž impressorovi zastavena býti. Že pak přes to on Jiřík Melantrich toho se dopouštěti smí a o své ujmě se ke škodě přivéstí chce, Jich Mtem na místě JMti Císařské s nemalým podivením jest.

A protož Jich Mti jemu Jiříkovi Melantrichovi na místě JMti Císařské poroučeti ráčí, aby on potud více takové biblì netiskl, nýbrž prve každou chartu výše jmenovanému panu arcibiskupu k korigování ukázal, tolikéž při tištění jinejch traktátů tak se choval, jináč nečinice; pakli by se přes to čeho toho dopustil, žádnému vinny nedával než sám sobě. Actum na hradě Pražském v pondělí den sv. Anny leta oec 68.

Oswald z Šenfeldu.

XV.

JMt římský císař a uheršký, český král, pán náš nejmilosrdivější, ráčí jmiti zprávu, že by impressori Pražští mnohé spisy neb traktáty a jiné věci, nedodávajíce těch prve k přehlídnutí

důstojnému knězi Antonínovi, arcibiskupu Pražskému, proti jistým zá povědem a přísným rozkazům JMti Císařské tisknouti a vůbec vydávati jměli, což JMti Císařské s nemalým podivením jest. I nechtic JMti Císařská toho žádnému dopouštěti, ještě jakž i prve všem vůbec, zvláště pak týmž impressorom Pražským poroučeti a přísně příkazovati ráčí, aby žádným vymyšleným způsobem nic toho, což by od jmenovaného arcibiskupa Pražského prve přehlídnuto nebylo, netiskli a tisknouti nedopouštěli pod uvarováním hněvů a přísného skutečného trestání, kdož by se toho přes toto obnovené přísné poručení JMti Císařské dopustiti směl. Decretum per Majestatem in Consilio in arce Pragensi 30. die mensis Maii Anno ec 70.

Vratislav z Pernštejna

Mik. Walter.

[Miss. lat. boh. et germ. fol. 224.]

XVI.

Panu Janovi Novohradskému z Kolovrat, straný papírníka.

Urozený pane, pane a příteli náš milý! Správu máme, že by Fridrich Fray, papírník, s nímž my a JMti pán z Rožmbergka, nejvyšší purgkrabě Pražský, z strany papíru k tištění jedné znamenité knihy, již jest v Čechách nikdáž ještě v jazyku českém rovna nevyšla, námluvu máme, načež také i od nás nemalou summu peněz vzal, v vězení za někderými přičinami VMti držán býti měl. A on pan Melantrich impressor, kderejž takovou knihu tisknouti a nás v tom fedrovati má, skrz ten nedostatek papíru, že čeládka jeho zaháleti a nic nedělati [ne]má, nemalou škodu nísti musí. I žádal jest nás k VMti za toto přimluvné připsání, poněvadž se tu také jmenované potřeby naší a JMti pána z Rožmbergka ec dotejče, jemu sme toho odepříti nemohli, nýbrž k VMti se přimlouvajíc přátelsky žádáme, že nadepsaného papírníka toliko na dvě neděle, za něhož my Vám v tom času sami ruokojmí býti chceme, tak aby takovej papír spraviti a on Melantrich v té potřebě své fedrován býti, a tu knihu tisknouti mohl, vypustiti poručiti ráčíte. A jestli by VMti v tom času toho dluhu nespravil a nezaplatil, tehda aby se v táž místa, jakž nyní jest, postavil, jak my o VMti [že se toho učiniti zbraňovati neráčíte, nepochybujem]. Datum v sobotu po sv. Severinu leta ec 73.

[Miss. boh. 1571—80. fol. 21.]

(Dokončení.)

Úvahy.

V. Buzeskul: Введеніе въ исторіи Грецій. Charkov, Silberberg 1903. Str. 535. Za 3 rubly.

Dílo skládá se ze dvou částí. V první (str. 1—295) probírá spisovatel prameny, v druhé podává přehled vykonané práce v oboru řeckých dějin od konce 18. stol. až do r. 1903. K pramenům počítá jazyk, pověsti a báje, památky monumentální, nápisy, mince a konečně památky literární. Nejobšírněji pojednává arcí o památkách archaeologických a literárních, a z těch opět hlavně o historických spisech. Herodotu, Thukydidovi, Aristotelovi (*Ἀθηναῖον πολιτεῖα*) a Polybiovi věnováno nejvíce místa. V části druhé podávají se úplné dějiny bádání o řecké historii v 19. století. Obsah viděti z nadpisu kapitol: Nové obrození klassické minulosti na konci 18. a z počátku 19. století. Od Wolfa a Niebuhra po Grotta. Od Grotta do konce let 60. Vývoj epigrafiky a výkopy v letech 70. a 80. Řecké dějiny v letech 70. a 80. Objevy let 90. a na počátku 20. věku. Novější díla o řeckých dějinách. Zakončení: Obecný ráz dnešní vědecké práce, v oboru řeckých dějin.

Je to veliká a užitečná práce. Ruští studující mají tu výbornou pomůcku. Ale stejně dobře posloužila by ve kterémkoliv literatuře jiné, protože Buzeskul ovládá i prameny i literaturu úplně a probírá všechny otázky sem spadající se stanoviska dnešního bádání.

Proti Wachsmuthovi má dílo několik přednosti. Předně je přehlednější — ovšem plán tady, kde běží jen o dějiny řecké, byl jednodušší. Za druhé je o osm let pozdější a poučuje právě o práci poslední doby zevrubně a spolehlivě. To jsou arcí přednosti vnější. Ale kniha Buzeskulova vyznačuje se také tím, že přihlíží k veškeré evropské literatuře a mimo to ukazuje nám veškerou vědeckou práci ruskou v oboru řeckých dějin. Plán takové práce nemůže se obejít bez toho, aby o leckterých věcech nemluvilo se i v prvním i v druhém díle, a nelze takové dvojí probírání různých otázek pokládat za chybu, obzvláště když je přidán spolehlivý ukazatel.

Na str. 512 a nn. spisovatel snaží se charakterisovat nynější ráz vědecké práce o řeckých dějinách. Stanoví, že se změnil názor o řeckých dějinách, a hlavní příčinu shledává ve množství nového materiálu, který na jeho přinesla druhá polovice minulého století. To myslím, že má se jinak. Změněný názor o řeckých dějinách, vzrůst materiálu, úsilná práce výkopná, nový výklad různých údajů u spisovatele a j. věci takové nejsou význačné jenom pro řecké dějiny. Vzrůst materiálu, jiný názor o úkolech vědecké práce vidíme ve všech oborech vědních vědců.

To jsou následky toho, že během 19. století vědecký duch v Evropě mohutní. To je základní přičina. Tím vysvětluji se i ony změny i všechno ostatní: modernost a náaturalismus dnešních řeckých dějin. Snažíme-li se poznati všeobecněji dnešní život, patrně s týmž měřítkem budeme přicházet i k životu starověkému. Že by změnami, které s dějinami řeckými se staly v posledním století, se dokumentovala nějak zvláště idea vývojová (str. 506), je zbytečné a nesprávné užít tohoto termínu filosofického právě tak, jako když před několika lety O. Seeck ve svém díle »Der Untergang der antiken Welt« kapitolou »Ausrottung der Besten« dokazoval správnost theorie vývojové. Že na př. výkopy vyplnily nám mezery, zející až dosud mezi jednotlivými epochami, to není evoluce, to je prostě pokrok poznání.

S jakou oblibou setkalo se dílo Buzeskulovo v Rusku, patrně nejlépe z toho, že, jak se právě dovdídáme, vyšlo již druhé, opravené vydání.

E. Peroutka.

Ferd. Noack: Homerische Paläste. Eine Studie zu den Denkmälern und zum Epos. Mit 2 Tafeln und 14 Abbildungen im Text. Leipzig, B. G. Teubner 1903. Str. 104. Za 2 mk. 80 pf.

Ke zbytkům staveb z doby mykenské přibyla v posledních letech zajímavé, nově odkryté zříceniny na Kretě. Jsou to hlavně trosky rozsáhlého paláce, jež objevil v Knossu Angličan Arthur Evans, a zbytky podobného sídla knížecího na jihu Kréty u roviny messarské, objevené italským archaeologem Bedřichem Halberrem. Tyto objevy zavdaly podnět ke knize Noackově. V části prvé (Die Paläste in Kreta und Griechenland) pojednává Noack o poměru paláců mykenských ve vlastním Řecku k palácům krétským a vykládá tato zajímavá mínění. Původní obydlí, megaron, jest prostá síň obdélného půdorysu, s dveřmi v jedné stěně. A tu od počátku vyskytuje se dva typy. V orientu a na Kretě byly dvěře v delší stěně obdélníku, a to dvojí, kdežto v Řecku samém a na severnějších březích moře aegejského mělo megaron dvěře jedny, a to na kratší straně obdélníku. Snad přičina toho byla v podnebí. V teplejších krajinách otvírali příbytek slunci dvojími dveřmi, aby jej lépe prohřívalo, v chladnějších spokojili se jedněmi dveřmi, poněvadž jimi v zimních měsících vnikalo více chladna než tepla.

Z té přičiny také síně v Mykenách a Tirynthu mají uprostřed krb, kterého v krétských palácích není. Dalším vývojem vznikla před megarem předsíň; aby se mohlo i za vedra i deště pobývat před domem, prodlouženy postranní stěny v anty, mezi ně postaven sloup a předsíň takto vzniklá pokryta prodloužením střechy. A tu musil se objeviti rozdíl v počtu sloupů. Kde byly dvěře jedny, byly před nimi ovšem sloupy dva, neboť jeden sloup byl by nevhodně stál přímo přede dveřmi, a kromě toho

trám, spočívající jedním koncem na sloupu, byl by druhým koncem položen nad podvoj dveří a byl by ji přiliš zatížil. Avšak před domem s dvojimi dveřmi měla předsíň jeden sloup, postavený uprostřed. Tak vzniká dvojí druh průčelí: jedno dvojdílné, s jedním sloupem, druhé trojdílné, se dvěma sloupy. Jiný rozdíl mezi palácem řeckým a kretským zakládá se na tom, že u řeckého jednotlivá megára nesouvisí přímo, nýbrž jsou od sebe zcela odloučena. Z jednoho do druhého nelze přejít jinak než po chodbě, a různé síně a chodby tvoří celek nepravidelný, sestavený bez jednotného plánu. Naproti tomu megara krétských paláců mají dvěře přímo do sousedních síní, a celý palác ukazuje takovou souměrnost, že některé linie zdí prodlužují se půdorysem celého komplexu.

Různá jest i technika stavební. V Řecku na kamenném podkladě staví se zeď z hliněných cihel a upevňuje se trámy, na Kretě vidíme krásné zdi celé z kamene. Jestliže však dům řecký od kretského se tímto způsobem liší a ukazuje typ různého původu, nalezí technika řemeslných výrobků, jež v Mykenách, Tirynthu, Knossu, Faistu nalezeny, jednomu a témž slohu. Tento sloh řemeslně-umělecké kultury došel na Kretě největšího rozkvětu a odtud přenesen byl do Řecka. Tam vlivem kretským vznikla potom také snaha, zakládati panovnická sídla rozsáhlejší. Nicméně nezměnil se původní typ stavby.

V druhé části své knihy (*Das homerische Haus aus dem Epos erklärt*) snaží se Noack na jisto postavit, jak vypadal dům řecký v době Homerově. Pojednání jeho stává se tu společitějším a z časti i nejistějším, poněvadž se snaží nepřihlížet k těm částem Iliady a Odysseje, které jsou pozdějším rozšířením původních básní. K těm počítá všechna místa, kde jmenováno *ἐπερχόντας*. Hospodář má ve svém domě jen jednu hlavní síň, *μέγαρον*, která jest jeho pokojem obývacím i ložnicí. Ze v Odysseově domě je ložnice zvláštní, je něco zcela výjimečného. Před megarem je sloupová předsíň, *αὐθόνοσα*, kde nocují hosté. Není také žádného «hostinského pokoje». Poněvadž host spí vlastně venku, je srozumitelný výraz, že hostitel sám spí *ἐν μυχῷ δόμου* *ἐψηλοῖσι* (Od. IV 304). Vedle megara má dům ještě několik oddělených síní (*θάλαμοι*), kde spí dospělé děti hospodářovy nebo čeleď, nebo kde uloženy zásoby. Všechny síně ústí na společný dvůr, jenž je ohrazen.

Srovnání domu homerského se zachovanými paláci doby mykenské vede k výsledku překvapujícímu: dům homerský je mnohem jednodušší. Má-li dům Homerův jen jednu hlavní síň obývací, jež je zároveň ložnicí, jsou v objevených palácích vedle hlavního megara místnosti, jež správně vyloženy za megaron žen, *γυναικονῖτις*. Do ní třeba klásti sídlo intimního života rodinného, kdežto hlavní síň čini dojem parádní, reprezentační části domu. O něčem takovém není u Homera zmínky. Jak možno si

vysvětliti tento poměr, když homerské eposy jsou přece o několik století mladší? Noackovo vysvětlení jest toto. Poněvadž nelze mysliti, že epos lící dům předmykenský, třeba předpokládati, že starší, jednodušší typ domu přetrval i dobu mykenskou a vy-skytovat se ještě za doby Homerovy.

Nevím, zdali tato odpověď každého čtenáře plně uspokojuje. Spíše pocitujeme, že stojíme před otázkou, na niž přinese určitější a jasnější odpověď teprve delší badatelská práce. Při tom úvahy takové, jako Noackova, budou působiti způsobem povzbuzujícim.

Plán Knossu na str. 5 je méně úplný než v posledním vydání Baedekerova průvodec, a také plán Faistu na str. 4 potřeboval by nyní již doplňků. *L. Brtnický.*

Adolf Menzel: Untersuchungen zum Sokrates-Processe.
(Otisk ze Sitzungsberichte der k. Akademie der Wissenschaften in Wien. Phil. hist. Classe, svazek 145.) Ve Vídni 1902. Str. 64. Za 150 K.

Spisovatel uvedeného pojednání jest professeorem právnické fakulty vídeňské univerzity, a již proto lze jen doporučiti těm, kdo pracují v dějinách starověké filosofie, aby si povšimli vývodů výborného odborníka právnického v otázce, kteráž zajímá stejně filosofy, jako klassické filology. Hlavní cíl Menzelovy studie jest, ukázati, že v odsouzení Sokratově nelze spatřovati nějakou »justiční vraždu«, nýbrž leda »justiční omyl«, negativně pak čeli práce jeho především proti oblíbenému dnes výkladu Pöhlmannovu (v »Sokrates und sein Volk«), jakoby Sokratův proces poskytoval typický doklad pro hrůzně nebezpečnou »psychu davovou«, jež tehdáž těžce porušila svobodu myšlení i učení, dokázavši, kterak prý právě demokratie nejvíce ohrožuje svobodu ducha. Proti tomuto pojímání věci snaží se Menzel kritikou pramenů, rozborem a výkladem žaloby i pojmu asebeie, studiem právního podkladu žaloby a soudního řízení, konečně oceněním osobnosti a motivů žalobečův, jakož i konečného rozsudku dovoditi, že obžalování Sokrata nevyplýnulo z nekalých motivů osobních, aspoň že nemáme práva a podstatné příčiny pochybovat o dobrém přesvědčení žalobečů Sokratových a předpokládati u nich pomstychtivost, nenávist ánebo politickou nevraživost; spíše prý žaloba na Sokrata vyplýnula v té době, kdy právě byla podána, z povšechných smutných poměrů, jaké v Athenách zavládly po úplné porážce jejich, po vítězství dorismu nad kulturou ionsko-attickou. Nechť však z jakýchkoli příčin vyplýnula ona žaloba, sama sebou nemusila skončiti odsouzením Sokratovým a dokonce nikoli odsouzením na smrt. Že se tak stalo, v tom lví podíl viny spadá na chování Sokratovo před soudem, zejména při jednání o výši trestu. Do jaké míry

s právnického hlediska athenského byl konečný nález soudu oprávněn čili nic, nelze; bohužel, z dochovaných pramenů dnés přesně rozhodnout; Menzel kloní se k mínění, že co do první části žaloby (»závadění nových božstev«) nález soudu byl právnický lépe odůvodněn (odkazem hlavně k polomystickému učení Sokratovu o daimoniu), než druhá část, týkající se uvolňování rodinného života působením Sokratovým (»kažení mládeže«). Nicméně není příčiny pochybovat o poctivosti a upřímné víře soudců Sokratových a líčiti je bud jako »luzu« athenskou anebo jako lidi, předem zaujaté proti Sokratovi.

Dávno již před Menzelem S. F. Dreisig (*Epistola de Socrate iuste damnato, v Lipsku 1738*) vykládal, že Sokrates jako odpůrce zákonné trvající demokratie byl právem odsouzen, a ještě určitěji P. W. Forchhammer (*Die Athener und Socrates, die Gesetzlichen und der Revolutionär, v Berlíně 1837*) snažil se ukázati, že Sokrates nebyl bez viny a že podle poměru tehdejších zcela spravedlivě byl odsouzen. Menzelův pokus jest nejen daleko hlubší nad obě ony zastaralé práce, ale arcí i obezřetnější. Spisovatel snažil se vytknouti proti obvyklému mínění, do jaké míry Sokrates sám vskutku zavinil nejen obžalobu, ale i odsouzení. V hlavní věci, tuším, má Menzel pravdu; za tuto hlavní věc pokládám jeho snahu, ukázati, že tragický výsledek processu Sokratova nelze převésti na nějakou jednoduchou formulí, nýbrž že tu spolu působilo několik příčin a faktorů různorodých, jak se strany žalobců a soudců, tak i Sokrata, a jen souhrnným jejich působením že lze si vysvětliti konečné odsouzení velikého mudrce řeckého.

V jednotlivostech ovšem by bylo leccos proti Menzelovým výkladům namítati. Na př. v celém výkladu o Anytovi (str. 42 nn.) zapomíná, že jméno to nebylo nikterak vzácné a že některá »data«, jichž se dovolává, spíše asi týkají se jiného muže téhož jména. Málo dále váží, když proti mínění o politickém pozadí žaloby dovolává se Menzel i toho, že demokrat Lysias nabídl Sokratovi uměle složenou obhajovací řeč; vždyť sám Menzel uznává nezaručenost této zprávy (*Diog. L. II, 40*). *Nομίζειν θεοὺς* se vztahem k πόλις značí podle Menzela (str. 14) »etiti« bohy (verehren), nikoli »věřiti«; myslím, že české »vyznávati« nebo »uznávati« lépe vystihuje řecký termín, co do obsahu as úmyslně neurčitý, ježto zahrnuje obě stránky požadované výkladem Menzelovým.

F. Čáda.

Richard Heinze: Virgils epische Technik. Leipzig, Teubner 1903. Str. VIII a 488. Za 12 mk., váz. za 14 mk.

Knihy toho významu a té hloubky jako tato objevují se vůbec zřídka; v literatuře o Vergiliovi je svého druhu jediná.

Spisovatel v prvém díle razí si cestu k vlastnímu cíli rozborém a výkladem Aeneidy po větších souvislých kusech; pomíjí I.

a VI. zpěv (pro komentář Nordenův k němu) a jen část prvého zpěvu rozbírá dodatečně jako exposici k tragedii o Didoně.

Pokud jde o methodu, chce porozuměti uměleckým tendencím Aeneidy z ní samé, nejde mu o to, co by byl Vergilius měl a mohl, nýbrž co chtěl. — Spisovatel hleděl si představiti u každého oddílu zvláštní úkol básníkův a sestaviti znova úvahy, které ho vedly k danému řešení. Heinze jeví se tu mistrem exegese, a některé jeho výklady jsou opravdu překvapující. Básník ukazuje se nám tu tak jasný při svém tvůrčím postupu, a stavba děje i komposice jednotlivých scén vyrůstá nám takřka před očima — a to právě tím, že sledujeme stále co nejvíce myšlenky a úmysly básníka samého —, že se vlastně teprve učíme Vergiliovi rozuměti.

V druhém díle shrnuje i doplňuje spisovatel získané výsledky a popisuje i rozbírá Vergiliovu epickou techniku. Hledí pochopití vznik Aeneidy, pokud jest jej chápati jako výsledek umělecké činnosti básníkovy uvědomělé a určitými tendencemi vedené; nechce souditi o hodnotě, nýbrž jen stanoviti historickou skutečnost.

Obsah tohoto dílu jest rozvržen takto: metoda tvorenií (prameny, vzory, původnost básníkova, způsob práce), invence (lidé, jejich povahy, jednání, vášně, svět nadprirozený, děj, jeho stavba, motivace, doba a místo), podání (vypravování, popis, řeč), komposice (jednota děje, organická souvislost, jednota výjevů, pořadí výjevů, soustředění zájmu, jednota zpěvů, samostatné díly a celek, přehlednost, zjednodušení, střídání, obohacení), cíle (*εὐπληξίς* a *πάθος*, účinek mravní, učenost, vznešenost). To jsou názvy jednotlivých kapitol, ale ukazují zároveň, co zahrnuje Heinze v pojem epické techniky. Bylo by poučné, srovnati toto schema se schematem Hennequinovým ve Vědecké kritice z r. 1888 (český překl. F. V. Krejčího v Praze 1897). Jakkoli se oba zásadně liší, mají řadu bodů společných, arci na sobě nezávisle a jen působením předmětu samého. Heinze však jen letmo se dotýká rozboru jazyka a verše, poněvadž pro účin básně mají sice svrchovaný význam, nikoli však pro porozumění básni jako epickému dílu uměleckému, a právě toto porozumění chce spisovatel šířiti.

Hořejšími názvy není ovšem naznačeno bohatství obsahu, které se kryje v těchto kapitolách. Upozorním aspoň na některé zajímavé otázky, o nichž se tu můžeme poučiti. Tak hněd o poměru ke tradici (str. 235 nn.). Poměr Vergiliův k dochované pověsti není poměr moderního básníka k látce, která mu dá podnět ke tvorenií, nýbrž poměr starověkého historika k dochovaným dějinám, které znova vypravuje; to odpovídá docela směru starověké poesie. Vergilia, praví Heinze na str. 1, duch ne-pudil, aby kráčel po nevyšlapaných cestách, cílem jeho etižnosti nebylo oslnovati neobyčejnou, novou invenci, nýbrž býti veliký ve známé látce. Proto umění jeho nejeví se nikde větším

než ve II. zpěvu, na látce nejčastěji zpracované. Ale Vergilius tuto tradici také volně utváří, kde má mezery nebo je příliš chudá, a kombinuje z různých pramenů; u nové látky dává přednost živlu mythickému, který vůbec jest tradicí vázán jen ve svých obecných tvarech, nikoli v jednotlivých scénách; řadí svobodně a kombinuje dochované látky, a ostatně odpor k veškeré tradici jeví jen v nejkrajnejší nouzi (str. 241).

Poutavý jest výklad o Vergiliově závislosti na vzorech, zvláště o poměru k Homerovi (str. 244 n.). Od Homera neodchyluje se nikde tak velice, jako ve vypravování o Didoně. Bylo-li vůbec jeho ideálem, přiblížit se, pokud jen možno, staré epopeji, aniž pominul toho, co cenil jako pokrok a novou vymoženost pozdější doby, vstoupil zde s plným vědomím na pole, které po Homerovi vlastně teprve nově bylo objeveno: líčení lásky jako vásně, duši plnící a duši ničící (str. 115 n.). Heinze rozbirá starověké názory o napodobení a vykládá je u Vergilia v poslední přičině obecným znakem povahy římské: ani on neměl, co bylo jeho národu jako národu oděpřeno, silné fantasie (str. 248 n.). Zvláštní slabost fantazie jeví se ve veškerém duševním životě římském, ano jeví stopy i v politice a válečnictví, a tato zvláštní disposice duševní nejen neměla schopnosti, ale necítila ani potřeby originální poesie (str. 249). Vergilius nebyl však mechanickým napodobitelem, zachoval si v napodobení samostatnost a uchyoval se často od svých vzorů a utvářel znova, novou motivaci, jak děje vnější, tak zvláště pochody duševní.

Mistrně jsou výklady o technice kresby charakterů (str. 260 n.). Rozebrav Vergiliovo pojedlí povahy Aeneovy naproti běžným námětkám nedůslednosti a nestálosti, ukazuje Heinze, že Aeneas stává se rekem teprve školou osudu (str. 268), ukazuje typické stoupání miláčka bohů k větší dokonalosti (str. 271 n.) jako typu Římana, jak se jeví Římanu doby Augustovy a přísného názoru stoického (str. 266 n.). Vergilius nekreslil osobnosti jako pevné, v sobě spočívající individuality, která by byla vytvářena dle živých vzorů, nýbrž vychází od ideálu, a člověk liší se ve svých stupni vývojových, tak jako od jiných lidí, stupněm, jak se přiblíží tomuto ideálu (str. 273).

Zvláštní výklad jest věnován účastenství bohů na ději starého hrdinského eposu (str. 284 n.). Pro Aeneidu jest důležitá Vergiliova představa osudu (fatum). Podle jeho pojetí jest to vůle Jovova, a toto fatum konec konců řídí veškeré dějstvo, ale samo jest úplně mimo děj; nezvime jeho důvodů, trvalo od věčnosti, a jen jak se provádí, jest obsahem básně. Aeneas nejde za svým úkolem ze svobodného rozhodnutí, nýbrž jest nástrojem v rukou fata, které ho užívá, aby položilo základ k imperium Romanum. Básník ocítá se tím v rozporu, kterak s tímto pevným a předurčeným rozhodnutím božím osnovati epický děj, a uniká mu tím, že jisté věci hlavní jsou fatem určeny, ostatní však jest pone-

cháno na vahách, takže Juppiter může dávati na sebe působiti modlitbám lidským jí proshám bohů (str. 287 nn.). Zajímavě sleduje Heinze, kterak bohové v Aeneidě zasahují v děj, (str. 293 n.), kterak postavení reků Vergiliových k světu božskému jest jiné než u Homéra (str. 295 n.), a srovnává bohy homerské s Vergiliovými (str. 470 n.).

Z dalšího uvedl bych výklad o subjektivnosti starověké epiky vůbec i epopeje Vergiliovy proti Homerovi a moderní poesii (str. 363 n.), poznámky o štítu Aeneově, zmírňující výklady Lessingovy (str. 392 n.), význam řečí v technice Vergiliově (str. 396 n.), disposice jejich (str. 417 n.) a poměr Vergiliův k rhetorice (str. 422 n.).

V dějinách výpravného umění Aeneis tvoří epochu (str. 254). Pro dramatický styl básnického vypravování byla po staletí vzorem, ale Vergilius byl asi sotva jeho tvůrcem (str. 458 n.). Vergilius první proti tehdejšímu směru, jež můžeme označit dnešním heslem »l'art pour l'art«, postavil svou poesii tendencí mravně-náboženskou a politicko-národní ve službu světového názoru, aby získal u obecenstva liv na způsob jeho života (str. 461 n.). Spisovatel ukazuje, kterak tato snaha souvisí s tehdejší dobou a z jakých opravných pravidl mravních se vyvinula, a jak z této vlastenecké tendence, kterou se národní římské epos stýká s národními římskými dějinami, dostává u Vergilia novou tvářnost velmi podstatný díl hellenistické poesie, historická učenost (str. 465 n.). Římskou minulost, končí Heinze na str. 480, líčil Vergilius a v ní ideál římské přítomnosti; tento ideál nevysnil ani nezkonstruoval ani nenapodobil, nýbrž sám prožil a probojoval; proto ideál ten žije ještě i pro nás v jeho básni.

Snad již z těchto poznámek jest patrnó, že spisovatel podává více než slibuje. Kniha jeho není jen popisem Vergiliovy epické techniky, nýbrž velmi často zabíhá v dějiny básnické techniky vůbec, sleduje dějinný vývoj aesthetickej pojmů a aesthetickej cítění, studuje æstheticou theorii starověkou, ale s tohoto pole přechází často ve studium antického ducha i duše jednotlivecovy, Vergiliovy, duše národa i ducha doby.

Při spoustě látky, která je tu nahromaděna, naskytou se čtenáři leckde pochybnosti. Spisovatel všechnu literaturu o Vergiliovi svědomitě proštudoval a cituje ji s odměřenou a účelnou hospodárností v poznámkách. Jen se stanoviska, s něhož jsem se zabýval Aeneidou v těchto Listech (XXIV, 1897) v článku »Dido v epose Naeviově«, připojil bych několik slov. S povděkem zaznamenávám, že spisovatel jen velmi zdržlivě a s pochybnostmi opakuje mínění skoro obecně běžné a s určitostí tvrzené, že motiv Didonin jest vzat z Naevia (srov. zvl. str. 113 a 115 pozn 1). Ale podléhá dosavadnímu mínění v tom, že také mluví o perspektivě, jakou právě světadějný boj mezi Římany a Kar-

thagiňany otvíral přátelsky nepřátelskému setkání obou zakladatelů (str. 115). Jisto jest, že takový účin tohoto setkání a tato souvislost v básni se nejeví, že postava Didonina tímto způsobem v básni zužitkována není, a že nelze tohoto spojení dokázati ani pro Naevia. Jest tedy svrhovaně pravdě podobno, že nepřátelství mezi Římem a Karthaginou staří epikové postavili na pevnější základ (srv. Listy fil. na uv. m., str. 340 n., 402 n., 407 n.).

Ale tím dostávám se již k druhé poznámce. Na str. 443 n. (srv. i str. 386) mluví spisovatel o tom, kterak Vergilius událost, která předcházela některý zpěv a kterou by byl mohl sám vypravovati, zvláště rád dává nám vyrozumívat z řečí svých osob, a ukazuje na slova Jovova na počátku X. zpěvu. Narážek takových je více, spisovatel je také uvádí, ale nejsou stejněho druhu. Třeba, myslím, odlišti od nich ty, které se týkají předpovědí konečných osudů Aeneových a budounosti Říma, a hledati v jejich znění odkaz na starší epos a tedy na věci, římskemu čtenáři odjinud známé. Ostatně starý vykladatel sám si připomenul tuto souvislost; srv. Serv. k Aen. I, 281: [Iuno] consilia in melius referet; quia bello Punico secundo Iuno, ut ait Ennius, placata coepit favere Romanis. U Ovidia ve Fastech II, 487 n. odvolává se Mars na slib Jovův z Enniových Annálů: »Unus erit, quem tu tolles in caerula caeli« tu mihi dixisti. Myšlenka není tedy bezdůvodná, a stavba veškerého děje se tím jen prohlubuje (srv. Listy fil. na uv. m., str. 408 n.). O této otázce slušel výklad zvláště také tam, kde spisovatel jedná o osudu (fatum), a bylo tu stanoviti pomér Vergiliův k předchůdcům; neboť »také v tom (opakuji z Listů fil. str. 411), jak bohové jsou přímo súčasnění na osudech i dějích Říma od počátku, ale hlavně, že tak i jsou súčastnění (Juno nepřítelka jeho atd.), Vergilius měl předchůdce, a v názoru tom je uložena práce věků, jak se projevila v typických jich představitelích) Vergilius je jen jejím zavreholením. Luc. Müller v německém spise: »Quintus Ennius«, v Petrohradě 1884, str. 148, vykládá, že nenávist Junoninu k Římu (srv. Aen. I, 12 nn.) motivoval tak první asi Ennius. Mínení to bylo aspoň připomenouti.

Že kniha bude mít radikální vliv na dosavadní názory o Aeneidě, je nepochybné. Vezmete-li do rukou po přečtení tohoto spisu třeba shrnutí Schanzovo v Dějinách římské literatury, máte napříč námišky proti jeho úsudkům. Heinze jest klidný analytik, bystrý kritik a duše aestheticky jemně cítící; ale právě proto objevuje se nám Aeneis v novém světle, ve světle své doby, svého národa a ve světle osobnosti tvůrcovy.

Musíme ovšem lišti dojem dnešní od dojmu současníků. Spisovatel provádí toto hledisko celou knihou a zdůrazňuje to výslovou poznámkou na str. 474; na str. 424 mluví konkrétněji: staví proti sobě antické Italy a moderní seveřany. Ale i když si uvědomíme tuto individuální podmíněnost aesthetického dojmu

a snažíme se odmyslit si různost prostředí atd., zbývá přece mnoho, co vůbec kalí požitek z Aeneidy jako uměleckého díla. Již základní pojetí Aeneidy hlavně v Aeneovi jako nositeli epického dějstva a při tom nástroji fata, jak shora pověděno, je málo umělecké. Připomněl bych tu slova Goethova: »Bei jedem Kunstwerk, groß oder klein, bis ins kleinste, kommt alles auf die Konzeption an.« Aeneis jako epický celek jest zvláštním způsobem rozlomena, a spisovatel přiznává, že uměleckou jednotu mají scény jednotlivé, nikoli však celek (str. 430).

Spis Heinzův znamená však i jistě rehabilitaci Aeneidy proti mnohým úsudkům jednostranným, a to tím spíše, že rozbor jeho jest veden tak upřímnou pravdivostí a prost všeho upřílišování.

Výklady jeho přejdou jistě do komentářů. Jde v nich vždy nejvíce a nejdřív o vystižení a znovuutvoření vlastních tvůrčích představ básníkových, o znovuutvoření celého děje i postav, jak žily ve fantasii básníkově. Tím stýkají se docela s dnešním názorem na umění, a pokud jde o praktické zužitkování ve škole, odpovídají novému směru výchovnému a novému úsilí o postavení umění a tedy i poesie ve škole. Výklady ty také vskutku v mezích školního výkladu se plně osvědčují.

Ke všem plodným stránkám tohoto spisu lze uvésti i to, že podává mnoho látky ku psychologii básnického tvoření, ale bylo by tu třeba ještě přesněji odlišiti vědomé myšlení a uměleckou intuici.

J. Brant.

G. W. Paschal: A study of Quintus of Smyrna. Chicago, The University of Chicago Press, 1904. Str. 82. Za 75 ct.

Jak spisovatel v předmluvě uvádí, bylo úmyslem jeho podati souborný nárys nynějšího stavu vědomostí našich o Quintově epopeji *Tὰ μεθ Ὁμηρον* (*Posthomerica*). V souhlase s tím nepřestal jen na sporných otázkách, nýbrž shrnul v monografii své vše, co důležito jest pro poznání a ocenění básně Quintovy. Látku sycu rozvrhl ve čtyři oddíly. Prvý obsahuje stať bibliografickou; pojednáno tu o rukopisech, vydániach a uvedena příslušná literatura od vydání sbírky Engelmannovy a Preussovy (r. 1879). Oddíl druhý shrnuje kusé vědomosti naše o životě Quintově. Podrobnější výklad věnován jest věku spisovatelovu. V odporu s většinou učenců, kteří kladou věk Quintův v dobu císaře Juliana, posunuje jej Paschal na konec druhého a počátek třetího století po Kr. Důvody jeho, čerpané při nedostatku jiných zpráv pouze z básně samé, jsou však příliš všeobecné a nestačí k tak přesnému určení věku Quintova, jak stanoví spisovatel.

Nejdůležitější část pojednání tvoří poslední dva oddíly. První z nich podává důkladný rozbor básně Quintovy po stránce slovní i věcné. Vytýká těsnou závislost její na epopeji homerské, jež jeví se nejen v zásobě slovní a dialekta, nýbrž prozrazuje

se i v motivech, charakterech jednotlivých hrdin a episodách. Jen ve dvou věcech jeví Quintus větší samostatnost. Jsou to předně podobenství, jež vynikají živostí a názorností a ukazují zálibu básníkovu k přírodě. Též v jeho názorech náboženských a mravních jeví se úchylky od Homera. Jeho bohové jsou pouhé stíny bohů homerských, vlastně jen zbožněné sly přírodní. Nejvyšší moc nad světem nemá Zeus, nýbrž Aisa, Moira. Vliv náboženských názorů římských patrný jest u hojných božstev, vzniklých zbožněním přírodních zjevů a mravních pojmu abstraktních. Celkový úsudek svůj o Quintovi podává spisovatel na str. 63 n. Vady jeho zakládají se na nedostatku originálnosti a chudobě myšlenek, jež snaží se nahradit rhetorickým koloritem; též jeví některé nedostatky v kompozici. Přednosti jeho jsou těsné přilnutí k homerským vzorům, vkus, s nímž látku svou volí, některé pěkné episody a hojnost zdařilých přirovnání.

V oddílu posledním, jednajícím o pramenech Quintových, přidržuje se spisovatel celkem výzkum Kehmptzových a Noackových, ač v jednotlivostech od nich se uchyluje. Zvláště co se týče užívání básní kylických, myslím, že správně dovozuje proti nim, že v době Quintově ještě básně tyto existovaly, a že Quintus je četl a jich užíval, třebas v některých věcech od nich se odchýlil. V dalším odstavci polemisiuje Paschal proti názoru Baumstareckovu, že Quintus násleoval hojně Aischyla; naproti tomu připouští v některých částech užití tragoedií Euripidových. Alexandrijští epikové měli na Quinta, přísného napodobitele Homerova, menší vliv, ač i tu stanovili Kehmptzow a Noack dosti hojně shody, jež Paschal přejímá. Vliv alexandrijský jeví se též v zálibě Quintově pro učené detailey, zvláště z oboru mediciny a astronomie. I k některým latinským básníkům Quintus přihlížel. Možno dokázati, že znal a napodobil Vergilia, pravděpodobný jest i vliv Ovidiův a Senekův.

Studie Paschalova nerozhojuje sice značněji vědomosti naše o Quintovi a jeho básni, ale souborným a přehledným uspřírádáním látky a kritickým rozbořem jejím dosahuje plnou měrou účelu, jejž si vytkla.

O. Jiráni.

Die Demonstrativpronomina der indogermanischen Sprachen. Eine bedeutungsgeschichtliche Untersuchung von Karl Brugmann. Des XXII. Bandes der Abhandlungen der philologisch-historischen Klasse der Königl. Sächs. Ges. d. Wiss. No. VI. Leipzig, bei B. G. Teubner, 1904. 150 str. Za 5 mk.

V úvodě spisu, jehož významnost zaručuje již jméno spisovateleovo, vykládá se o rozličných způsobech demonstrace (a i jiných funkcí zájmeniných) v jazycích indoevropských. § 1. nastínňuje rozdíl mezi mluvou živou, v níž mluvícího podporuje i celá skutečná situace se svým okolím; jež umožňuje m. j. mluvícímu

doplňovat i posunku, vyjadřovat se ellipticky atd., a mezi mluvou knižní. 2. Zájmena ukazovací mají s ostatními zájmeny tu vlastnost společnou, že neoznačují předmět po jeho zvláštní jakosti. Jako ostatní zájmena jsou jen pro nomine. Ale liší se od ostatních tím, že mají v sobě zvláštní pokyn se strany mluvícího. Jsou nejen, jako kterákoli část řeči, vůbec vyzváním osloveného, aby si všiml představy, o niž jde, nýbrž jsou při tom i hláskovými ukazateli (lautliche Fingerzeige), slyšitelnými pokyny; obsahují (jak se vyjadřuje o tom Wegener, *Grundfragen des Sprachlebens*, str. 100) vždycky jakési »podívej se!« nebo »zde je cosi viděti«. Tento pokyn se může týkat něčeho ze skutečného okolí, ale i něčeho, o čem byla krátce před tím řeč. Způsob první, čistě deiktický, objevuje se hlavně v životě skutečném a v jeho nejbližší napodobení, v dramatu; bylo by lze přidat, že bývá nezřídka na př. i v indických bráhmaech a upanišadách, jakožto textech, určených původně k živému přednesu, provázenému podle potřeby i posušky. Na př. v Áitar. ár. II 4 3 9 (Áitar. upan. 3 12) se vykládá, že átmá (nejvyšší duše světa) má v lidském těle tři sídla: »toto jest [jeho] sídlo, toto jest sídlo, toto jest sídlo«; text nevykládá, kde si ta tři sídla máme mysliti, a možná, že v pozdějších dobách Indové sami si toho již nebyli vědomi (v. M. Müller v pozn., *Sacr. Books of the East I* 242). 3. Jako mluvíme při slovesu o způsobech děje (Aktionsarten, vidy), tak lze mluvit při demonstrativech o způsobech ukazování (Demonstrationsarten, Zeigarten). 4. Brugmann liší: a) způsob nejobecnější nebo indifferentní, při němž obyčejně nejde o rozdíly mezi blízkostí a vzdáleností předmětu, ani mezi osobami první, druhou a třetí: na př. *ten to byl* (Dér-Deixis). Dále: b) »Ich-Deixis« (*tento*), c) »Du-Deixis« (lat. *iste*), d) »Jener-Deixis« (*onen*). 5. V souvislé řeči mohou i demonstrativa být k ostřejšímu odlišení pojmu, o který jde, sesílena vělovým přízvukem (**tě pomoci nepotřebuji**): tohoto sesílení není, kde se mluví o předmětu jakožto o známém (na př. při členu; *onen* [= onen známý] *výrok Solonův*). 6. Rozdíl mezi *dei\xi\is* a *\d\varagoo\á*, mezi ukazováním na předměty, v blíži mluvícího se nalézající, a na předměty, o nichž byla před tím řeč, nepatří ku podstatným rozdílům, jevícím se na zájmenech ukazovacích. 7. *On*, jako *já*, *ty*, je vždy zájmenem substantivním; ale zájmeno třetí osoby má jisté věci společné se zájmeny demonstrativními (ukazuje k věcem, o nichž byla nebo bude řeč; může se spojiti s tělesnou deixí): a proto je pravdě podobno, že původně bylo zájmenem ukazovacím (srw. něm. *er* = lat. *is*, frs. *il* z lat. *ille*). A totéž je možno i při zájmenech osoby první a druhé. 8. Úplného vylíčení vývoje idrv. zájmen ukazovacích není, ani není možno, pokud náležitě nejsou zpracována fakta týkající se jazyků jednotlivých. Na konec podán přehled příslušné literatury.

Rozličné způsoby ukazování v době prajazykové a v jazycech jednotlivých. 1. Zájmena ukazov-

vání o běcného (Dér-Demonstrátion). a) (§ 9—14). Kmeny *to-* a *so-* ukazují ve většině jazyků idvr. na předmět jako na něco známého (ať je blízký či vzdálený; člen vzniká, stane-li se totó připojování zájmena obvyklým a nutným); označuje se jím též, o čem byla před tím řeč (*byl jeden král, a ten měl tři syny*: užívání anaforické), anebo, o čem bude řeč hned potom (*to mi pověz, co . . .*: užívání praeparativní). Takovéto užívání zájmena *to-*, *so-* je patrně prajazykové, i s tím, že je možno (se sesilujícím přízvukem) v deixi energické. Vzájemné doplnování obou kmenů, jak je vidíme v jazyce stind. a ř. (*sá sá tád, ó ḷ ró* atd.), je rovněž prajazykové. B. vykládá i o případech, kde se *so-* objevuje i v území kmene *to-*, které, pokud jsou zřetelný, vznikly působením analogie (jako ř. *oi ai* vedle dorského ještě *toi tai*); uvádí však i případy, kde je možno i jiné mínění.

Vědský lokal *sásmin* vedle *tásmin* je podivný i významem: znamená *v tomto* (Ich-Deixis), ne *v tom*, a B. je vykládá proto za vzniklé z *asmín* (26, 29). Není snad nemožno, že starší tvar byl **sásmin* a patřil ke kmeni **ke-ko-*, v jazycích arijských sice neznámému: znění *sásmin* by bylo výsledkem spodobení, jako *śvásurāḥ* m. **svásurāḥ* (Grundriss I² 732), a okolnost, že směr spodobení (*s-s*, nikoli *ś-ś*) je zde jiný, bylo by pochopití a vyložiti vlivem ostatních lokálů na *-smín* a snad i zájmena *sá* samého.

Gotské *sai* »hle«, zase s deixí 1. os., kdo ví, je-li vůbec zájmenného původu. Říká-li Čech *hle* m. *hled*, Lotyš *re* m. *redz*, *rav* m. *raudz*, *klaū* m. *klaus*, Litvan a Lotyš *lai* m. *laid* *laidi*, Švýcar *lue* m. *lueg* atd., mohl i Got říkat *sai* m. *saihv*: slova kleslá v partikule se měnívají svým způsobem. Srv. na př. Grimm III 247 (kde jsou fakta, týž původ doporučující i pro sth. *se*).

Brugmann sem počítá i zájmena třetí osoby, jako tvar významu lok.-dat.-gen. **sai* v jazycích staroíránských¹⁾!, ř. *ol*, slov. *si*, lit. *-si* (toto i s významem akkusativním), akkusativní **sim* v jazycích arijských (z něhož tuším později se vyvinulo i nominativní **sī* v germanštině), a j. Myslím, že neprávem; ale vedlo by daleko, kdybych zde chtěl odůvodňovati svoje odchylné mínění. Je nepochybně, že se zájmena původně demonstrativní v některých

¹⁾ K tomu i prákrtské *se* (též v akkus. smyslu), o jehož původnosti se B. 28¹ blíže nevyjadřuje. Kdo v ní nevěří, činí tak pod dojmem nepůvodního rázu dialektů středoindických, které skoro naskrz vykazují útvary mladší, než jazyk staroindický: ale jsou přece ojedinělé doklady, v nichž se ze staroindických dialektů, nám neznámých, do nářečí středoind. zachovaly věci staré, ve známých dialektech staroind. zaniklé nebo změněné. Tak *idha* »zde« vedle hláskové mladšího sti. *ihā* (Pischel § 266). Anebo *pudhavi* *puhavi* »země« (objevující se druhdy i v sanskrtsované formě jako *prthavi* u indických grammatik a lexikog. afu), které (vedle *puhuvī!*) nelze s Pischem (§ 51, 115, 139) pochopiti za hláskovou obměnu stind. *prthvī*. Adj. *prthuh* zachovalo v ženských tvarech významu substantivního příponové stupně, které

jazyčích vyvinula v zájmena 3. osoby (fré. *il*; lat. *ille*, germ. *is*; lat. *is*, slov. *onts*; lit. *ans* a j.); ale od této pozdní vrstvy zájmen 3. os. je lišti vrstvu starou, družicí se k zájmenům osobním, s nimiž je m. j. spojuje význačná vlastnost nerodovosti. Tato stará zájmena 3. osoby měla pův. jen tvary enkliticke a nenominativní: tváry nominalivních a přízvučních, odpovídajících nominativům a jiným přízvučným tvarům zájmen osobních, nebylo potřebí, protože, kde v osobách 1. a 2. stojí nominativ nebo jiný přízvučný tvar zájmena osobního, stál v osobě 3. příslušný tvar substantiva samého. Zájmena 3. osoby, vzniklá z demonstrativ, vyvíjejí tvary nepřízvučné teprv později, na př. č. *mu*, *ho*, stind. *asja* atd.¹⁾ Byla-li i ona stará zájmena 3. osoby původně zájmeny ukazovacími čili nic, je otázka právě tak nesnadná (podle mého soudu nerozřešitelná), jako otázka po podobném původě zájmen osobních 1. a 2. osoby, a měl se o ní, tuším, Brugmann vyjádřiti s podobnou reservou, jako se vyjadřuje o otázce druhé. Brugmann se zde podle mého soudu (jako většina jazykozpytců) nedovedl vymaniti ze starého axiomatu jazykozpytného, který v oboru slov významu hmotného již padl, ale trvá v oboru slov významu formálního: že totiž prvky hláskové podobné jsou bezpochyby i původem svým příbuzny.

Dále mluví Brugmann o domněnce, že zájmeno 2. osoby **te* **teve* atd. je příbuzno s demonstrativem **to*. Vyjadřuje se opatrně, ale ref. byl by se o ní vyjádřil se skepsi.

b) (§ 15—16). Kmeny *e*- *o*- *i*- stojí bez rozdílu významového vedle sebe jako *ke*- *ko*- *ki*- a *qe*- *go*- *qi*- a měly pův. význam prostě ukazovací (lat. *is*; adverbia jako ř. *εἰ-τα* a j.). Významy jiné má Brugmann za nepůvodní: tak deixi 1. osoby

v paradigmatických tvarech významu adjektivního zanikly: **płthēvi* **płthavī* (= ř. *πλατεῖα*), **płthōvi* *płthivī* (: ř. *Πλάταια*; srv. av. *jezivī*: stind. *jahvī* »nejnovější, nejmladší«, ř. *rava*_{F-OS} a Bartholomae Grundr. § 71) »země« vedle **płthēvi* *płthvī* »široká«. K tomu jest připomenujeti, že kmeny s nom. *-i* *ia* ještě v řečtině vyzkazují stopy bývalého kmenostupu a slřídání přízvuku: *γλῶσσα* : *γλάσσα* u Heronda, ion. *μία* : *μῆς*, *δρῦνα* : *δρῦνῆς* a pod. (Hoffmann Gr. Dial. III 267, 323, Smyth The sounds and inflections of the greek dial. I 124 n.).

¹⁾ Indičtí grammatikové (Pán. II 4 38) učí, že jako *asja* atd. i adverbia *átra* »zde«, *átañ* »odsud, potom« jsou bezpřízvučná, stojí-li *anvádeše*, t. j. naznačují-li ve smysle zájmena 3. os. určení místa (času), o němž před tím byla řeč. V textech zachovaných s přízvuky takových dokladů není (ovšem však hojně dokladů vlastního zájmena *asja* atd.); patrně v době starší ještě nebylo těchto enklitickech adverbí. Ale pochybovat o správnosti Pániniovy věty pro dobou, z níž pochází, vůči příkladné bedlivosti, s jakou si indičtí grammatikové všimali větového přízvuku, práva nemáme (a dokladů, v nichž nepřízvučnost oněch adverbí by bylo poznati z okolnosti, že se vyhýbají začátku věty, dalo by se jistě shledati dosti). I my užíváme bezpřízvučně na př. *tam* u významě 3. os. ve větách jako: »byl jsem na plesu a zůstal jsem *tam* přes půlnoc«.

v stind. *ajám*, úlohu osobního zájmena 3. osoby (stind. *asja* atd., got. *is*, něm. *er*, lit. *jis*, slov. *je-go* atd.); význam zájm. 3. osoby odvozuje přímo z významu obecně deiktického. Význam relativní (ř. *ðs*, stind. *jáh*, slv. *jb-že*, původně *i-os jos* »der da-ige«) se vyvinul (již v prajazyce: 37) z demonstrativního, jako v zájmeně *tja-* v staré perštině, v zájmeně *to-* v řečtině a v germanštině.

2. Zájmena deixe 1. osoby (Ich-Demonstration; § 17. až 25). Nejprve podán přehled zájmen, jichž se v rozličných jazycích v tomto významě užívá (stind. *ajám*, ř. *ððe*, lat. *hic*, lit. *szis*, esl. *sb*, č. *tento* atd.), dále řada typických dokladů jejich užívání (i s užíváním »dramatickým« ve vypravování dějů minulých jakoby byly přítomné, jako lat. *adhuc m. etiamtum* a pod.). Zvláště se vykládá o některých jednotlivostech. Tak o užívání zájmena na vyjádření přímého vztahu k osobě mluvíci (*ðð* ó *árvjo*, *hic homo* » já zde «, stind. *ajám púrušah* »člověk [jako my] « a p.). Pak o určitém vytvoření vztahu ke třem osobám v postpositivním členu v armenštině a v jazycích jihošlovanských, zvláště v bulharštině (na př.: *kaknu je tekla re^aka-na pris kamene^a-s, noaj da ti te^ako^at pari-te^a f keso^a-ta* »jako tekla tam ta řeka přes tento kámen zde, ať ti tekou peníze [tvoje] v ten tvůj měsíc«); o tomto členu v bulharštině se Brugmann domnívá, že se tou měrou vyvinul z prvků slovanských vlivem armenštiny, v níž je podobně vytvořen (Armeni bývali v krajích bulharských hojně usedlí); mnohem podstatnější byl, trvám, v tomto vývoji vliv zájmen osobních druhé a třetí osoby na ustálení členu s *t-* v deixi os. 2., členu s *n-* v os. 3. Následuje výklad o užívání zájmen o době a místě osoby mluvíci (na př. sl. *dñm-sv*; *tento svět*), o něčem, co mluvíci chce právě říci a má tedy již na mysli (na př.: *inter omnes hoc constat virorum esse fortium toleranter dolorem pati*), někdy i o něčem, o čem právě byla řeč (první doklad vědský je zde nesprávný: neprízvučné *asmin I 6, 9* je zájm. 3. os.) a j. Prajazykovým zájmenem deixe 1. os. byl kmen *ke- ko- ki-* (slov. *sb*, lit. *szis*, ř. *τήμερον σήμερον*, lat. *ce-do, cis, -ce*, got. *himma daga* atd.): Brugmann se pokouší i o výklad odchylného významu v ř. *ἐκεῖ οὐεῖθι* atd. a podobných úkazů v jiných jazycích. Častěji byla vytlačena zájmena deixe 1. os. zájmeny deixe obecné: tak stind. *ajám*, ř. *oðto^s* místo *ððe* v *noivň*, pozdější lat. *iste* místo *hic*, got. *sa*, č. *tento*, č. pol. *hluz*. *ten* (tón): tento přechod bylo by lze podle mínění Brugmannova snad ještě sledovati v památkách slovanských.¹⁾

¹⁾ Kdož ví však, nepovede-li podrobnější studium této otázky k výsledku z části poněkud odchylnému. Jest možno, že původně vztah k osobě první nemusil být vždy vyjadřován, že bylo možno podle potřeby a vůle mluvíciho (podle jeho *vivakšā*, t. j. snahy vyjádřiti se tak či onak, jak by řekl indický grammatik) užiti místo zájmena deixe 1. os. i zájmena deixe indifferentní (sr. doleji výklad o stind. *ëšá*): pak bychom měli časem činiti s faktem, že ze dvou způsobů mluvení, již od počátku vedle sebe možných, později jeden zanikl, druhý zobecněl.

Dále čteme výklady o složených výrazech, nahrazujících zájmeno staré v rozličných jazycích, a o jejich původě: ř. *ððε* atd., něm. *dieser*, got. *sah*, blg. *tózi tová*, č. *tento těnkle*, hluž. *tónle*, rus. *этотъ*. Brugmann hledá v rozšiřujících přídavných hlavně částí, slušející k tvarům zájmennu úkazovacích. Ale pohrešuji zde namnoze bližšího přihlžení k chronologii, které je při výkladu podobných fakt jazykových neméně dbati než při výkladu rozličných úkazů čistě hláskových. Čtu-li na př., že v č. *tenkle* vězi partikule *le*, etymologicky slušející k starému zájmennu *l*-ovému (lat. *ollus*, *ille*, esl. *лани*, č. *loni* atd.), nedovedu potlačiti při tom otázek, ze které faze jazykového vývoje spojení *tenkle* pochází, jak v ní asi bylo zájmeno *l*-ové zastoupeno, bylo-li v ní nějaké *le* (nebo něco podobného), schopné vstoupiti v podobné spojení, co znamenalo atd.: možná, že odpovědi k těmto otázkám budou takové, že budeme hledati výklad spojení *tenkle* jinde. I poměr mezi č. *tenkle*, hluž. *tónle* by zasluhoval osvětlení: je č. *hle* totožnō s hluž. *le*? A jest-li, jak vyložiti *h* v slově českém, či nedostatek jeho v slově lužickém?¹⁾ Podobné otázky se naskytají také na př., čteme-li Brugmannovy výklady o demonstrativních partikulích *v*-ových v thess. *τόνε* »*τόðε*«, ark. *τόνι* »*τονδί*«, kyp. *ðvv* »*ððε*«, které se počítají prostě k *n*-ovému zájmennu (spíše snad vznikaly tvary podobné z akkusativu *τον-ι* a pod. tak, že *v* zpovšechnělo jako *d* v lat. *i-dem* z neutra *id-em* a p.). Atd.

Obšírněji vykládá Brugmann o původě lat. *hic*, praital. **he-ke*, jehož druhá část jest ovšem jasna (deiktické *ce*, slušející k *ecce* atd., a ku prajazykové zájmenné družině *k*-ové). *Hic* je Brugmannovi »das zu einem Kasussystem ausgebilde Ich-Demonstrativum **gho-*« (*ghe- ghi-*), které hledá (po příkladě Windischově a Fickově) i v »*e-g(h)om* »ego«, v dativech stind. *máhjam* lat. *mi-hi*; »*e-g(h)óm* známenalo původně asi »die Hierheit« (jako gron. *uwanga* »meine Hierheit« = »ich«, *ivdlit* »dcine Dortheit« = »du«). Brugmann jest si ovšem vědom, že se podobnými analysemi dostáváme »do oněch odlehlých propasti prajazyka indoevropského, v jejichž šeru jsme odkázáni hlavně na hmat«. Na podporu tohoto výkladu uvádí (mimo domnělou souvislost zájmena *ty* s demonstrativem *to-*, o níž jsme se již zmínili) i stind. *ámah* »hic, *ððε*«, jehož identifikace s ř. *émué* mu leží na snadě: bylo by bývalo na místě přidatí, že toto *ámah* dokonce není běžným zájmenem indickým, že snad vůbec ani

¹⁾ Patrně se ztrácí *h* (i v českých nářečích) především mezi souhláskami (*téch-le*, *tom-le* z *téch-hle*, *tom-hle*) a odtud se přenáší *-le* i jinam (*toho-le*). — Č. *ten*, hluž. *tón* (a pod. zájmena záp.-slov.) vykládá se (67) z *ts*, které nemohlo obstati, když hláskově kleslo v pouhé *t*; *-n* přistoupilo přenesením z *on* původně jen na tvary jednoslabičné (»nur als Silbenstütze«, Leskien). Srv. jiné výklady Smetáneků a Jankův, Listy fil. XXIX 61 a XXXI 342.

zájmenem není, že to je slovo, o němž nikdo nedovede říci, co znamená, ani, znamená-li vůbec něco.¹⁾ — I**għjés* »včera« (stind. *hjáħ*, av. *zjō*, lat. *heri hes-ternus*, něm. *ges-tern*, ř. *χθές*) sem Brugmann počítá (ovšem že zase s náležitou reservou): »das Ich-Demonstrativum kann auf einen Zeitraum hinter dem Heute gehen, der an dieses unmittelbar angrenzt«, jako na př. *letos* = v uplynulém roce²⁾; v tomto smysle bylo by pochopiti i etymologickou příbuznost slov. *za*, již Brugmann připouští (str. 73, 116). Také stind. *sváħi* »zítra« zdá se Brugmannovi pocházeti ze zájmenných prvků **ko-* a **vo-*.

3. Zájmena deixe 2. osoby. (Du-Demonstration, § 26 až 32). V některých jazyčích nabyla zájmena obecné deixe vztahu k osobě oslovené, jehož původně nemívala: a sice právě v jazyčích, v nichž je deixis 1. osoby rázně vyvinuta. Vztah k osobě 2. pro dobu již prajazykovou hledá Brugmann v nabízečí partikuli ř. *τη*, lit. lot. *te*. Nejostřejí je deixe 2. os. vyvinuta v armenštině a v bulharštině (v. sh.). Pro jazyk stind. připouští Speyer možnost vztahu k osobě 2. pro zájmeno *ēšā*; pokud se však na jednotlivých místech tento vztah jeví, je to čirou náhodou a nemá nic společného s vlastním významem zájmena, jejž dobře vystihuje Delbrück (Altind. Syntax 219 n.): *ēšā* (deikticky sesílené *sá*) znamená »ten známý«, ať je známost pojmu, o nějž jde, aprioristická, či pochází z předchozí řeči; při čemž ovšem není vyloučena možnost, aby ten známý pojem byl v nějaké souvislosti s osobou oslovenou. RV. X 14, 9 je překládati na př. »odejděte [vy živí], rozejděte se a rozptylte se odsud: tomuto zde [mrtvému] to místo [o kterém byla řeč a na kterém vy ještě náhodou stojíte] otecové učinili«; místo to zůstane *ēšā lókah* i pak, až žíví od pohřbu odejdou. I 182, 5 »vy jste vytvořili to [známé] plavidlo na řekách, živé, okřídené, pro Tugrovec«: ono plavidlo by bylo *ēšā plaváħi*, i kdyby je byl vytvořil jiný, než Ašvinové, anebo kdyby o něm byla řeč k jinému, než k Ašvinům. Ani ve větách jako *bhavatē 'ham da-dāmidum, bhavān ētat pra jaċċhatu* MBh. XII 78, 10 (»tobě

¹⁾ Indické komentáře těch několika míst, o něž jde, vykládají *āmaḥ* jakožto »dech« (*prāṇah*), výklad na pohled rovněž libovolný, jako výklad moderních filologů, hledajících zde zájmeno (petrohradský slovník, Whitney Index verborum to the AV. 31, Max Müller Sac. Books XV 220³⁾; jinak na př. komm. k Áit. br. VIII 27, 4. Snad toto slovo není ničím jiným, než výmyslem k vůli mystisující etymologii slova *sáma* = *sá* (*vák*) + *āma* (*prāṇah*) a nemá o nic více skutečné existence než na př. *put* »peklo« v indické etymologii slova *putrāḥ* »syn« jakožto *put* + *tra* »spasitel z pekla«, anebo *ud* »nebe«, *gi* »ovzduší«, *tha* »země« v *udgīthah* (»zpív, svaté slovo *ōm*«), prý *ud* + *gi* + *tha* (Chánd. up. I 3, 7), a jiné podobné plody etymologické hravosti indické.

²⁾ Upozorňuji při tom pro ztrátu hlásky *j* v lat. *heri*, něm. *ge-stern* na Fayoum stař v Amer. Jour. Phil. XXV 162 nn., která, osvědčí-li se její výklady správnými, znamená ve svých důsledcích konec teorie o dvojím indo-evropském *j* (*i* a *j*).

[pánu] já dávám toto zde; ty [pán] *to [co ty máš]* dej! by nebylo na místě urgovatí významový vztah k osobě oslovené: *etat* jest »to tvoje, o němž oba víme«. Srv. i věty, jako: *tan na vj ajananta „kim idam jakšam“ iti. te 'gnim abruvan: „gata-vedah, etad vi ģanihi „kim etad jakšam“ iti* Talav. up. 3, 3 »to (brahma, o němž je řeč) nepoznali (bohové): »Co jest tato bytost?« Ti Agnioví řekli: »Džátabádase, to [tu záhadu, o niž právě jde] poznej: »Co jest ta bytost« [kterou jsme právě chtěli marně poznati]? Stejným právem by mohl v *ešá* někdo hledati i významový vztah k osobě mluvící. RV. X 14, 9 je i mluvící kněz na »tom« místě, patřícím mrtvému, jež živí mají opustiti. Ait. ár. II 4, 3, 7 (Ait. up. 3, 12) čteme: »Ten (*ātmā* »duše všeho míra) rozevřev ten šev [*etam simānam*] ten každému známý šev na temeni lidské lebky«, ne »tentu šev na naší lebce«], tím otvorem [*etajā dvārā*, o němž právě mluvíme] vstoupil [do lidského těla]: to je ten [známý] otvor [*ešā dvāh*], který slove *vidṛtiḥ* (»rozevření, roztržení«), to je to [známé] *nāndanam* (»místo radosti«).« Jsou i věty, v nichž *ešá* znamená do jisté míry »já«. Na př.: *ešā bravīmi te* »já [o kterém byla před tím řeč, kterého jsi káral] ti pravím« MBh I 42, 2; svr. MBhš., Káš. a j. k Pán. III 3, 131. Totéž zájmeno ukazuje i k předmětům, jež mluvící zná z bezprostředních pocitů smyslových (v první řadě zrakových) a strany nichž totéž předpokládá o mluvícím: jako my říkáme na př. *to je Milešovka*, ať stojíme na hoře samé, či pod ní, či ji vidíme z veliké vzdálenosti, tak i v sanskrté lze říci na př. *ešā Vindhjō mahāśailah* »to je velehora Vindhja« MBh. III 71, 22, kde Nal ukazuje Damajantí horu z dálí, i *etad vā etāis tribhīr ājurbhīr ánv avōcathāḥ* »tomu-ť za ty [uplynulé] tři věky jsi se naučil« Táitt. br. III 10, 11, 3, kde Indra ukazuje ve své vlastní hrsti starému Bharadvážovi něco země ze tří hor, představujících tři vedy. Jedním slovem, *ešá* je typickým dokladem Brugmannovy indifferentní deixe obecné, a nelze usuzovati z jednotlivých míst nic zásadního o vlastním významě zájmena. Speyerův názor ovšem lze pochopiti. Místo *ešá* mohl starý Ind položiti za určitých okolností, zejména kde šlo o *určité* vytčení rozdílu mezi blízkým a vzdáleným, mezi vztahem k osobě první a nevztahem k osobě ani první ani druhé, určitější zájmeno *ajám* »ten, ten zde, tuten« a *asāū* »on, tam ten,« kdežto pro vyjádření vztahu k osobě druhé zvláštěho zájmena neměl a musil stačiti obeeným *ešá*, nechtěl-li jej vyjádřiti nějakým opisem (»ten tvůj, ten u tebe«); ale z dokladů způsobu tohoto nelze usuzovati, že by *ešá* bylo zájmenem deixe 2. osoby. Že v těchto poměrech leží cosi, z čeho by se při *ešá* deixe 2. osoby byla vyvinouti mohla, nelze upříti; ale nevyvinula se: naopak se jeví ve významě tohoto zájmena v pozdním sanskrté (v němž se obrážejí vlastně poměry prákrtské) spíše tendence k deixi osoby první (svr. na př. doklad ze Sómadéva v citátě zé Speyera u Brugmanna).

Ř. *oὐτος* je zájmenem po významě docela obdobným (»nur ein verstärktes *tō-* 78) a Brugmann se vším právem vyšlovouje proti pokusu, v *οὐτος* vyhledávat deixi osoby druhé nebo dokonce ji vykládati za původní. Docela se ovšem se stind. *εστί* nekryje; není trvám v staré době dokladů s významem deixe osoby první, v níž se již ustálilo *ὅδε*; v té příčině stojí jazyku stind. blíže na př. čeština, v níž často má *ten* význam »tent« (ovšem snad nepůvodní), kde by v řečtině bylo možno jen *ὅδε*. V lat. *iste* je deiktický vztah k 2. os. nepochybný (ač ne výhradní); i zde se obrací Brugmann právem proti mínění, že by význam *ten* byl původní. Původní byl význam obecně demonstrativní, jenž nabýval sklonu k osobě 2., když se v deixi os. 1. ustálilo výhradní užívání zájmena *hic*, a při deixi ku předmětům vzdáleným a cizím *ille*. Etymologicky vykládá Brugmann *iste* z *is*, na němž se původně jevila flexe, rozšířeného nějakou partikulí (pův. **ta*, **te* nebo **to*), jako vzniklo *ipse* z *is + pse*; *is-te* tak původně bylo asi podobno něm. *der da*.

4. Zájmena s významem »on en« (Jener-Demonstrativa; § 33—46). Zase je nejprve přehled zájmen v tomto významě v rozličných jazycích běžných, pak přehled rozličných způsobů, jak se jich užívá: mimo význam nejzákladnější, na př. o prostorech nadzemských a o onom světě, o předmětu následujícím za předmětem nejbližším (na př. esl. *въ онъ дънь* »pozejtrí«), o předmětu jmenovaném před nejbližším (*ihre Gedanken schweiften von dem Herrn zum Diener und von diesem zu jenem*), o užívání anaforickém a proleptickém (ἀντὶ διδόφις ἀργύριον καὶ πειθῆς ἐπεῖνον = αὐτόν; *ἐπεῖνο φοβοῦνται*, μή . . . *ἐποληφθῆ*), o významě »on en známý«. Pak se probírají jednotlivé skupiny zájmen tohoto významu zvláště a vykládá se o nich etymologicky a semasiologicky. Zájmena *n*-ová: na př. ř. *ἔνη* »pozitrek«, *-νος* v *κεῖνος* a j.; něm. *jener* a j.; sl. *онъ*, lit. *ans* a j.; stind. *ena-*, *aná-*. — Zájmena *l*-ová: na př. v lat. *uls* *ultrā* atd., esl. *lani* č. *loni* (stind. *aré* »v dálí« patří, tuším, spíše k lit. *óras* »co je mimo dům«; *oran* »ven«, *orē* »venku«, lot. *ára* *áran* »ven, venku«), lat. *ollus*, *ille*. — Zájmena *u*-ová: avest. *ava-*, sl. *ovn* (ř. *αὐ*, lat. *aut*, stind. *u*, *utá* a j.). Mimo rozličné partikule jiné je zde řeč zejména o stind. *u*, *utá* (*utá* vidí Brugmann v ř. *ἡύτε* z **η-F'* *ὑτε*, a v *εὕτε* z **η* *ὑτε* nebo *ει* *ὑτε*); je zde však příliš mnoho podrobných otázek, abychom mohli výklady Brugmannovy opakovat podrobně. I o původě ř. *οὐτος* se zde vykládá. Proti výkladům jiným, v *οὐτος* hledajícím partikuli *u* (**ο* *υ το*, nebo pův. **só u só* atd.), rozhoduje se Brugmann v podstatě pro výklad Windischův, hledající v *οὐτος* onu partikuli **ute* **ὑτε* (pův. *só-ute*, v němž se flektovala původně jen první část). Mimo chodem přidávám, že spojení **só u só* atd., jehož dokladu stind. Brugmann pohrešuje, snad přece je doloženo: ovšem v t. zv.

Kuntápasúktech Atharvavédu (LF. XV 191), v nichž nás opouštějí domácí pomůcky exegetické (padový text i Sájanův komentář), a jejichž text není kriticky jistý. Zde čteme XX 128 6—11 básničku, vypočítávající věci rovinocenné, střídavě dobré a špatné, s refrainem *tó tā kálpešu sámmitā* (na př. 10; v »nělásce upadlá královna a šťastně nebojující [král] a nerychlý kůň, nechodící [nebo nepoddajný]: toto [tó tā] na stejno je vytvořeno«): *tó tā* (z *tā u tā*) by bylo hláskově i syntakticky ř. *taūta¹*.) Ale i kdyby místo toto bylo kriticky a exegeticky sebe bezpečnejší, nemyslím, že by samo stačilo na objasnění ř. *oðtōs*.

K výkladům těm přistupuje odstavec, ukazující na etymologickou souvislost oněch rodin zájmenných se slovy znamenajícími *alius*, *alter*: s *n* na př. stind. *anják*, sthř. *andar* atd., s *l* ř. *ἄλλος*, lat. *alius*, *alter* atd., s *v* csl. *овъ-овъ* »alias-alius«, lat. *aut-aut*, ř. *ař* a j. K rodině poslední počítá Brugmann i sl. *vторъ* *втретъ* z **u-teros*, dále stind. *tvá-* (z **to-* a **vo-*) a j. Zájmenné rodiny *n-ová* a *u-ová* se stýkají pak i s číslovkou »1«: lat. *oīnos* *ūnus*, g. *ains*: stind. *ena-* (zájm. 3. osoby), g. *j-ains* »jener«, a zase avest. *aēva-* »jeden«, ř. *ołfоs*. I bez *n* a *v* se objevují prvky demonstrativní v téme smysle: stind. *é-kah* »jeden«, ř. *ta*.

Jiná zájmena stejného významu jsou ojedinělá. Tak stind. kmen *amīū-»ille«* (při kterém je zase řeč o onom nešťastném *ámah*; ani *amā* »doma« bych nepočítal sem, nýbrž, jakožto doklad nesrovnalostí hláskových, na počátku slova i jinde se objevujících, přímo k slov. *d-oma*; srv. s jiným začátkem lit. *n-āmas* »dům«: *d-* a *n-* jsou bezpochyby zbytky *praefixū*), stind. *adāh* »illud«, které Brugmann pojí na př. s lat. *dum* a j. I zájmeno **to-* mívá ve slovanštině význam »onen«, jednak ve spojeních jako *tamten*, v csl. časem i samo *тъ = ēxētōs*, pod. i r. totъ ta to a j. Srv. k tomu, co jsme shora řekli o stind. *ešá*.

5. Praefigovaná demonstrativa **e-*, **ei-*, **oi-*, **ai-*. (§ 47—48). Nejprve sestaveny doklady: stind. *ē-sá*, osk. *ei-zo-*, stind. *ē-na-*, ř. *oī-vōs*, arm. *ai-l* »alias« (kyp. *al-λος?*), ř. *ołfоs* a j. S *e-:* stind. *a-sáu* »ille« (avest. jen *hāu*), osk. *e-tanto* »tanta«, ř. *é-totъ*, ř. *é-κεῖ*, *έ-γώ*, *έ-χθές*, csl. *je-vo*, srb. *e-vo* »ecce« a j. Jsou snad i podobná spojení těchto prvků s prvky nezájmennými: stind. *é-kah* »jeden«, *ai-šámaḥ* »letos« (v druhé části *sámā* »rok«, něm. *sommer*), lat. *e-quidem* atd. Tyto pronominalní předpony počítá Brugmann k zájmennému kořeni *o-*; k **ei-*, **oi-*, **ai-* se mu druží i spojky ř. *el* *ai*, got. *ei*, slov. *i* (srw. negace *ne* a *nei*, ř. *vai*, lat. *nae* a *vñ*, *-vε*, *ðai* a *ðñ* — *-ðε*

¹) Či snad jest v opakování zájmeně hledati význam »to vše«? — Strany nezvyklého významu slova *kálpah* v onom refraině odkazují k etymologické souvislosti jeho s něm. *halb*: kořen slov těch původně znamenal »dělit na stejně díly«, kterýž význam ostatně do jisté míry v sanskrtsi i sice probleskuje.

a j.). Smysl těchto předpon byl obecně deiktický a srovnává se s podobnými spojeními, na př. něm. *da-hier*, *da-heim* a pod. I augment slovesný je snad s tímto *e-* totožný. Právem přiznává Brugmann, že se takovéto rozšírování dálo na mnoze vlivem analogie (má-li na př. jazyk stind. *a-sáu* proti avest. *hāu*, stpers. *hauv*, je docela možno, že jeho *a-* pochází z ostatních pádů, akk. *amām* atd.). Záhadno zůstává, je-li *e-* v tvarach jako ř. *ɛvŋ*, sthř. *ɛnɛr* praefixem či součástí kořene. Vedle **eno-* mohlo být i *ēno-* (osk. *inim*, *inim* »et«; lat. *enim*). V přičině střídání *o a* (*alius:ollus*, *av:ov* a p.) ukazuje Brugmann na střídání (»Abtönung«) samohlásek v *ἄζως:ὄχοις, ἄγκος*, lat. *ancus:ōγκος* (lat. *aduncus* by však mohlo mít pův. *a*), ř. *φαμὶ:φωνὴ* a p.

Klesání a zanikání významu demonstrativního (§ 49—60). 1. Jsou případy, v nichž slovo původně nedemonstrativní nabyla významu ukazovacího zájmena. Jsou to slova, jež původně znamenávala »ipse«, a jež významu demonstrativního došla ze spojení s prvky demonstrativními, jež původně doplňovala význam svým. Tak ř. *αὐτοῦ* »zde«, pův. jen ve spojeních jako na př. *αὐτοῦ ἐνθα* »právě zde« Θ 207; v nové řečtině dospělo *αὐτός* tímto způsobem významu »tent«. Podobně se stalo něm. *selb* v nářečích demonstrativem, rovněž špan. *ese*, port. *esse* »iste« (etymol. = *ipse*); týž vývoj snad jest předpokládati při umb. *esso-*, *eso* »hic, is«. Jiných dokladů, v nichž by význam ukazovací byl nepůvodní, Brugmann nezná. Ovšem jsou doklady vývoje opačného, i mimo vývoj »ille-alius«, o němž již byla řeč.

2. Tak jsou doklady přechodu zájmen demonstrativních v zájmeno 3. osoby. Uvádíjí se doklady; vývoj sám si představuje Brugmann tak, že zájmeno demonstrativní bylo ve významě substantivním běžné ve smysle silně i slabě anaforickém, ve významě adjektivním jen ve smysle silně anaforickém: zaniknutím silně anaforického užívání zbylo ve významě jen slabě anaforicky substantivním, t. j. ve funkci 3. osoby. Přidal bych ještě, že se ve větách gnomických (děje obecného, nebo dle Paula abstraktních) v sanskrtě zájmeno 3. os., takto vzniklé, kladě i u významě něm. »man, einer«; dosti často v pádech nepřímých, na př. »a jest možno, aby od něho (*anēna*) hlad třeba i psím masem byl zahnán« (t. j. »člověk zažene hlad i psím masem«, což jest ovšem hrách) MBh. v úvodě (str. 28 vyd. Benareského, samv. 1943), ale (bezpochyby pokračováním tohoto užívání) i v nominativě, na př. *jadā ča-ajam na bibhēti, jadā ča-asmān na bibhjati . . . , brahma sam padjate tadā* »když se ani člověk (»man«) nebojí, ani (jiní tvorové) se člověka nebojí . . . tu vzniká brahma« MBh. XII 261 (262 Bomb.) 16.¹⁾

¹⁾ Pravidlem ve větách podobných podmět výbec nevyjádřen, jako na př. často v češtině (*s poctivostí nejdál dojde*). Někdy se místo *ajam* objevuje i *sá* (srv. Speyer Sanskrit syntax § 12, Grundriss).

S náležitou opatrností připouští zde zase Brugmann i možnost, že i osobní zájmeno 1. a 2. os. sg. bylo původně zájmenem demonstrativním.

3. Ztráta demonstrativního významu nastala i v případech, kde spojení jako *ten a onen* nabyla významu »rozličný« na př. lat. *hunc atque hunc, haec atque illa, č. sem tam a p.* Podobně 4. ve spojeních jako *ten a ten*, nebo *ten či onen, ten i onen* »nějaký, jistý« (ř. *καὶ μοι κάλει τὸν καὶ τὸν* v soudních řečech, lat. *commendo vobis illum et illum*, csl. онъ-сь, онъ-сии a pod.); liší se od tohoto způsobu mluvení případy, kde se jediným zájmenem naznačuje předmět, kterého mluvící nechce (nebo ve větách nevyslovujících určitého případu ani nemůže) přímo jmenovati (jako ř. *παῖδες οἱ ἔξ ἐκείνον* »děti otce NN«). 5. Demonstrativnosti pozbylo něm. *so* ve větách jako *diese Mauer ist so hoch*, když se mluvící výši té diví anebo se nad ní horší, nebo *solcher* ve větě *er ist ein solcher Lügner* (*když on tolik* nebo *tak lze a p.*). Brugmann zde vidí ellipsi nějaké přirovnávací nebo výsledkové věty. Takovéto *so* emfatické klesá i v pouhou parti-kuli důrazovou: *er hat einen (keinen) so schönen Erfolg gehabt*. Ellipse jest i ve větách jako *wie glücklich ich bin!* Podobného druhu je na př. Juvenalovo *Rufus, quem toties Ciceronem Allobroga dixit* a j., Homerovo *τοῖος* na př. *τύμβον δὸν μάλα πολλὸν ἡγώ πονέσθαι ἀνωγα, ἀλλ’ ἐπιεικέα τοῖον* Ψ 246 (původně ve větách jako *ἡμεῖς δὸν εἰμὲν τοῖοι, οἱ ἀν σέθεν ἀντιάσαμεν* H 231); svr. u Hesychia *τοῖοι ἀγαθοὶ α τοῖον· οὐτως ἀγαθόν, č. onaký* (a jako *οἵστε τε, zase jsl. jakο* »potens«). I způsoby mluvení jako *takový pán a chtěl by všecko zadarmo* sem patří; Brugmann sem počítá i lat. *tanti esse, tanti facere*. K tomu se druží užívání něm. *so* a p., o kterých by bylo lze říci, že slov, o něž jde, v nich užito absolutně: *ich gieng für mich im Walde so für mich hin; er hat so seine Grillen; č. je to takový obejda;* snad *ὦδε μάλ’ ἔχαπινης* »tak najednou«,

der i. -ar. Phil. I 6 § 135, 246): tento způsob pochází odtud, že *anvādēsē* (anaforicky) *sā* rekapitulovalo podmět neurčitý, jako nesčíslně kráte rekapituluje podmět určitý. Tak na př. MBhš. Ill 2, 124: při stromě a listu [člověk rozeznává, že] »toto je strom, toto list«; a člověk (*sa*) spatří jej i oddělený, vč: »toto jest list stromový« (pod. před tím). Tak se užívá podobných zájmén v jiných jazyčích anaforicky ne sice (pokud vidím) za podmět neurčitý, ale za podmět před tím určitě nevyjádřený (jako zase bývá podobně rekapitulován nesčíslněkráte podmět vyjádřený). Na př.: (*οἱ λελτασταὶ*) *λέμπονται πρὸς Ξενοφῶντα. ὁ δὲ (posel) ἔλθων λέγει . . .* Xen. An. V 2, 7. Zvláště stává takovéto zájmeno, kde je ho potřeba za oporu spojce, jako *ἔωντῷ μὲν δὴ τῷ θύσοντι λόῃ μούνῳ* oř *οἱ ἔγγινεται ἀρασθαι ἀγαθά, ὁ δὲ τοῖοι πάσι Πέρσῃσι κατεύχεται εὖ γίνεσθαι* Her. I 132; i (ta dva mužka) ouzřete na gorb graděk a ouprashasta a rěčta: »чий съ градъкъ?« oni же rěša... Nest. 15; δ ὁ ἀνείπεν Arist. Ach. 11; tímto způsobem je onť же zvláště v staré ruštini neobyčejně časté, aniž bývá před tím věta, z níž by neurčitý podmět byl rekapitulován.

φ 196 ὡδὸς ἔργα τοῦτον Κ 537. Konečně věty jako *er hat mir die Äpfel so gegeben* (zadarmo), *ich bin gestern so zu ihm gegangen* (bez pozvání) a pod. Zdá se mi, že aspoň z části lze vyložiti podobné věty i bez ellipsí vět pohočných, prostým zaniknutím původního demonstrativního významu. Sem bych počítal i zdůrazňující *ten* ve větách, jako: *ten je zase dnes rozmírzely*, *to tam prší, to jsme se nasmálí*; podobné je něm. *das drängt und stösst, das rutscht und klappert*, nebo *das regnet heute in einem fort* (u Brugmanna 15). Ve větách jako *to tam prší* nelze hledati prostě vyjádření podmětu napodobením německého *es* (ovšem ale ve větách jako *nejde to*), jako ne ve větách jako *ono prší* (ale ovšem ve větách, jako luž. *wono so blyska, wono hrima*; Jagić, Beiträge z. slav. Syntax I, Denkschr. d. Wiener Ak. XLVI, str. 13).¹⁾ Jiné je zase Terentiov *lucescit hoc iam Heaut. 410* (Brugmann 15 n.); zde je *hoc* skutečným demonstrativem a věta znamená asi »hle, již svítá«.

6. Jiné případy jsou z části více méně pochybné. Tak na př. výklad stind. *amā* »doma«, jež Brugmann pojí s *āmāh* »hie«, stojí či spíše padá s tímto demonstrativem. Výklad ř. *iθai-γενής*, jako pův. »zde zrozený, domácí«, je ovšem pravdě podobný. Při ř. *ἐπίτηδες* se Brugmannovi právem výklad z **ēpi-iādē* (akk. plur. neutr. se zachovanou délkou) nezdá, a domýslí se původního **ēpi-tō ḥdōs*. Lat. *idōneus* vykládá z **id-ō* (s postposicí *ō*, jako v got. *it-a, in-a*, řan-a, ř. *προτj-ω πρόσσω*, ar. *ā*), tedy jako »k tomu způsobilý«; *topper* **tod-per* »ihned«, jako lit. *tū-jaū* »ihned«, vč. »s tím již«, něm. *mit dem; ceteri* pův. »zde jiní« (*ce + *etero-, umb. etro* »alter«); *cēdō* z **ce-sdō* »tam jdu«. Dále je řeč o něm. *hin sein* (srv. *a už byl ten tam*), *hinter, hinten* a j.

Brugmann v úvodě vykládá o nehotovosti přípravných prací k soustavnému vylíčení vývoje indoевropských demonstrativ, o nedostatku podrobného poznání a vypsání věcí, zájmen ukazovacích se týkajících, pro jednotlivé jazyky indoevropské samé. Přiznává jazykozpytu právo i povinnost, nečekati, až grammatické studium jazyků jednotlivých vykoná svou povinnost, a ukládá mu, aby

¹⁾ Kde mluvícího překvapuje nebo jinak dojímá intensita děje, užíváme *ten, to*, kde děj sám, *on, ono* (*místo aby se učil, on si hraje;* *on ještě odmlouvá*); při tom je rozdíl i ve větovém přízvuku. Jde-li o osobu 1. nebo 2., klademe osobní zájmeno, a rozdíl mezi obojími větami je v přízvuku, větším jednou na zájmeně, podruhé na slovese (*ty dnes vypadáš! místo aby ses učil, ty si hraješ!*); ve větách prvního způsobu však bývá místo osobního zájmeno i *to*, zvláště místo zájmena osoby první *to jste se najedli! vy jste se najedli! to jsme se najedli*), při čemž se do jisté míry i uplatňuje jakýsi důraz na podmětě. I při imperativě bývá podmět vyjádřen, kde je jakýsi důraz na rozkaze, ať jde o rozdíl mezi různými ději, či chce-li mluvící naznačiti, že mu záleží na provedení příkazu: *vnes ty to tele do jizby, ať by zimau neumřelo* Frantovy práva 17.

ukázal badatelům speciálním, jaké má býti východiště historické a o jaké problémě vývojové jde. Jest sij vědom, že jeho práce, která často mohla čerpati jen ze slovníků a stručných mluvin, musí očekávat opravy od studií podrobných a označuje za hlavní účel její, dátí podnět k takovýmto studiím. V těchto slovích jest i nejlepší charakteristika Brugmannova spisu, jehož obsah právě pro tento jeho účel jsem zde podal obširněji, ale přece ne tak obširně, aby se stávalo již zbytečným, sáhnouti po spise samém.

Jos Zubatý.

Dorer und Achäer. Von Richard Meister. Erster Teil. Des XXIV. Bandes der Abhandlungen der philol.-histor. Klasse der Königl. Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften No. III. Leipzig bei B. G. Teubner. 1904. 100 str. Za 3 mk, 60 pf.

Známý badatel o dialektech starořeckých vystupuje zde s teorií novou, která se ve své podstatě srovnává s fakty jazykovými a historickými, a proto se jeví býti velice pravdě podobnou. Tato teorie také je v souhlase a počítá se starými tradicemi řeckými o rozdelení kmenů řeckých, o staré slávě »Achajů« a o změnách, které během času nastaly stěhováním zejména dorským v původním territoriálním rozdelení kmenů. V dobách historických nalézáme na mnoze kmeny a obce dorské, kde podle starých tradic, ztělesněných m. j. zejména v básních Homerových, v staré době sídlili Achaiové. A Meister podniká důkaz, že Achaiové v těchto krajích byli i v těchto dobách historických, že vedle vrstvy panujících Dorů, druhdy i velmi slabé, bylo jádro obyvatelstva achajské. Takovéto poměry známe z nesčitelných dokladů dnešních, roztroušených po všech dílech světa, a takové poměry nebyly jistě nijakou vzácností při stálém stěhování národů a kolonisování krajů již obydlených ani v starověku; známe ostatně i z doby klassické případы podobné, zajistěně historicky. Meister provádí důkaz jazykový, ukazuje, jak vedle nápisů s pravou dorštinou v krajích »dorských« jsou i nápisy beze znaků pravé dorštiny, i historický, dovolávaje se zpráv o obyvatelstvě a životě krajů, o něž jde. »Šibbolethem« (97) pravé dorštiny je Meisterovi těchto pět znaků jazykových: 1. změna řeckého *-σ-* mezi samohláskami v *-h-* (a konečné zanikání), 2. odchylné vyslovování hlásky *θ*, které nápisu vystihují písmenem *σ*, 3. odchylné vyslovování hlásky *ζ*, místo kteréhož písmene bývá psáno *δδ* (na začátku slova *δ*), 4. vyslovování hlásky *ϝ* způsobem, který se v písmě vystihuje písmenem *β*, 5. přechodem praeřeckého *ε* před širokými samohláskami v *ι*. Na př. budtež uvedeny nápisové tvary *Ἐλευθύνια*, *Λύττπον*, *βαιλέος*; *ἀνέσης*, *σιοφόρος* (*θεοφόρος*); *Δεύς*, *μικνιχιδομένων* (*μικνιζομένων*); *Βασίας*, *Εδβάλης*; *σιός* (*θεός*) v rozličných tvarech a složeninách. Meister tyto dialeklické znaky stopuje podrobně v zachovaných nápisech z Lakonska, z Argolidy a z Krety a dochází

poznání, že zde nalézáme nápisy s těmito znaky a nápisy bez nich, a sice současně, takže nelze (jak se dělo) vyložit tyto rozdíly časovými rozdíly z historického vývoje dialektu téhož. Dialekt nápisů bez oněch znaků má Meister za jazyk staršího obyvatelstva achaiského, ale chce ještě v druhém díle svého spisu ukázat, že tento achaiský dialekt ve středu Krety, v Argolidě, Lakedaimonu a v Messenii přibral zvláštnosti dialektu ještě staršího, jímž mluvili obyvatelé doby předachaiské. Spis se končí tímto souhrnem výsledků Meisterových studií (str. 99): »V Lakedaimoně, v Argolidě a na Kretě bydleli Dorové někde déle, někde po krátké dobu odděleni od achaiského obyvatelstva, od nich podmaněného, v Lakedaimonsku v městě Spartě přísně isolováni až daleko do dob římských, assimilujíce si nové občany ob čas přibírané z perioiků a helotů, v Argolidě v městech Argu a Mykenách, již od starých dob povolujíce úsilně na ně se deroucímu vlivu Achaiů, bydlicích v kraji argolském, na Kretě soustředění až do I. st. př. Kr. v městech Gortyně a Knosu, odtud se rozšíříjíce do sousedních měst střední Krety a spojujíce se zde s obyvatelstvem achaiským. Okolnost, že nám dočasné místní rozdelení Dorů a Achaiů v oněch třech krajích umožnilo poznati pravou povahu dialektu dorského a achaiského a jejich rozdíl, pomůže nám v druhém díle, abyhom poznali oba dialekty i v jiných krajích Řecka, i tam, kde bylo obyvatelstvo záhliveno, a abyhom jdouce po jejich stopách položili základy k nejstarším dějinám dorského a achaiského kmene i nářečí.«

Do všech podrobností spisu Meisterova se zde nelze pouštěti; ale aspoň poněkud blíže přihlédneme k obsahu části, věnované Lakonsku, mimo význam Sparty v řeckých dějinách také proto, že se zde spisovatel dotýká i některých textových otázek, týkajících se důležitých památek řeckého písemnictví.

M. sleduje v nápisech lakonských především změnu σ mezi samohláskami, a dělí podle ní starší nápisy (asi do r. 200 př. Kr.) ve skupinu »spartskou« a »perioicko-helotskou«. Touž změnu nalézá i v rukopisném znění spartských částí dialogu Aristofanova Lysistraty (celkem 120 veršů) a odporuje mínění (Kirchhoffem poprvé vyslovenému), že by »spartské« (t. j. specificky dorské) zvláštnosti dialektické v tyto části byly bývaly vneseny teprve později, učenou redakcí nějakého grammaticka. Naopak vnikly v text místo tvary vulgární (*ποιησόμεσθα* místo *ποιησεσθα* 1006 a j.). Alkmanův dialekt, který starým grammatickům platil za vzor nářečí lakonského, této zvláštnosti nemá (na př. *μῶσα* proti *μῶδε* v Lysistratě), ale Alkman užíval jazyka, v němž byly smíšeny znaky aiolské s dorskými. Od konce III. st. př. Kr. mizejí charakteristické zvláštnosti spartské z písma: záčíná se vláda achaisko-dorské *κοινή*, která v posledních dvou stoletích př. Kr. panovala v největší části západního Řecka. Ale v Spartě se držel v mluvě živé dialekt spartský i dále, a nalé-

záme jeho stopy v nápisech až do dob císařských (ve jmenech osob a míst, v slovích z mluvy obřadové); a změna σ v h mezi samohláskami, kterou lze sledovat v dialektech spartském po sedm století, žije i v dnešním nářečí tsakonském. Za to nemají této změny nápisy lakedaimonských osad Tarentu a Herakleie, listiny měst messenských a perioických měst lakonských, mimo několik jmen osob původu patrně spartského; také Arišofanes užil tvaru $\epsilon\delta\omega\eta\sigma\alpha\mu\tau$ Hipp. 1225, kde napodobí nářečí helotské. A tato fakta jazyková nalézají doplnění a potvrzení v *starých podáních a zprávách historických*. Achaiové byli starší obyvatelé Lakedaimonu a byli poraženi od Dorů, počtem slabších; tito Dorové se usadili ve Spartě a odtud šířili pomalu svou nadvládu po ostatním kraji, a to nikoli násilím, nýbrž kompromisy a smlouvami, přibírajíce časem vynikající rody achaiské mezi sebe a činice jednotlivým Achaium ústupky majetkové; i král Kleomenes se hlásí u Herodota (V 72) za Achaie: snad býval jeden z králů původu achaiského, a instituce dvou králů snad byla následkem politického kompromisu mezi oběma národy. Dorové bydlili ve Spartě a tam jim byl odváděn výtěžek z jejich $\pi\lambda\eta\gammaοι$, vzdělávaných od helotů. V jednotlivých městech bývali jejich vyšší úředníci a posádky, ale již tyto posádky nebyly v podstatě dorské, nýbrž bývaly sestaveny z věrných perioiků, helotů nebo neodamodů. I vystěhovalci lakedaimonští byli v první řadě perioikové a nikoli praví Sparťané; s okolností na př., že nápisy tarentské a herakleiské nemají jazykových zvláštností spartských, srovnává se, že osadníci tarentští ani v podání historickém neplatí za ryzí Sparťany. A sama ústava spartská byla hlavní překážkou, aby se nesměšovaly rady spartské s achaiskými.

Podobným způsobem, jako změnu σ v h , probírá M. podrobne i ostatní znaky pravé dorštiny, přihlížeje zase, mimo nápisy, i k vlastním památkám knižním (zejména k Lysistratě) a k nářečí tsakonskému. V příčině změny θ v σ stopuje v textu Lysistraty vnikání vulgárního θ za spartské σ ; koncovka $-μεσθα$ je grafickou kontaminací spartského $-μεσσα$ s vulgárním $-μεθα$ (1148 se zachovalo i rukopisné $\alpha\deltaικιο\bar{μ}με\sigma\alpha\ddot{\lambda}\lambda$, kde se čte obyčejně $\alpha\deltaικιο\bar{μ}με\sigma\alpha\ddot{\lambda}\lambda$). Také jiných textů si všímá: Thukydida (obširněji promluveno o porušeném místě V 77 4) a jiných historiků, vtroušujících ve své spisy dorské věty, jakož i básní Alkmanových. Jest zajímavé, že attičtí spisovatelé užívají dříve písmene σ na vystižení odchylné výslovnosti spartského θ než samy spartské nápisy, jejichž pisatelé se zprvu spokojují znakem θ (nejstarší nápisný doklad se σ je z konce III. st., hojnější doklady jsou počínaje I. st. př. Kr.). Je docela pochopitelné, že Sparťané sami teprve pak začali užívat místo θ znaku σ (ze kterého ještě nevyplývá, že by byli vyslovovávali θ docela jako s), když si dokonale uvědomili rozdíl mezi svým θ a θ jiných Řeků; rozdíly takové dříve pozoruje cizinec. Také ζ zachovávali Spar-

fané v *písmě* officiálním, a jen místo něho hlásí v nápisech *δδ*, na začátku slova *δ* (*δδ*, *δ*, též *ττ*, *τ* je za to v Gortyně a v jejím okolí již v staré době běžno za *ζ*); ale zase nalézáme u Atheneana Aristofana *γνωνάδδομαι* a pod., při čemž rukopisy Lysistraty tenkráte nemají dokladů vulgárního *ζ* (*ξνναλιαξε* 93, nikoli *ξνναλιαξε*); i *ττ* nalézáme v *βληπάττομες* 1164. I mimo Lysistratu jsou knižní doklady tohoto dorismu. Odchylné psaní hlásky *v* (*β* místo *F*) je zaručeno nápisnými doklady od IV. st. př. Kr., m. t. hojnými glossami a zprávami grammatiků, jakož i slovy specificky spartskými (na př. v titule úředním *βίδεοι βίδεοι* a p. = *σιδύνοι* »dozorce«); snad ovšem tento způsob psaní více svědčí o odchylném vyslovování řeckého *β* než o znění řeckého *F* v Spartě (jako na př. možnost psaní *δ*, *δδ* za *ζ* snad svědčí, že *δ* vůbec znělo v Spartě nějak jako spiranta, podobná angl. »měkkému« *th*, ne jako ryzí explosivní *d*). Vyslovování *t* m. *ε* před širokými samohláskami je zajištěno nápisy spartskými již od VI. st. př. Kr. (*Θιουλέ*), kdežto nápisy lakonských měst perioických mají naskrze na př. *Θεός*; jen v deklinaci kmenů *-εσ-*-ových panuje působením pádů, v nichž *ε* (nebo *η*) hláskoslově obstálo, naskrze *ε* (*Αριστομένεος* a p.). I zde se srovnává jazyk spartských částí Lysistraty s jazykem nápisů spartských.

Sestou zvláštností spartskou je rhotakismos koncového *-ς*. Ale této zvláštnosti nemá ani dorština argolská a kretská, ani starší nápisy spartské, ani Lysistrata (988 čte M. *πάλαι γα, ναι τὸν Κάστορα*), ani zbytky básní Alkmanových: známe ji mimo glossy Hesychiovky z nápisů teprve z 2. st. po Kr. (*Ζεύξιππος* a pod.); M. vykládá tento rhotakismos za následek vlivu nářečí elidského, kde lze jej sledovat od nejstarších dob. Jako jiné znaky spartské dorštiny zachoval se i tento úkaz v nářečí tsakonském.

Nářečí achajské v Lakedaimoně mimo Sparty, v Messenii a v Argolidě mimo Argos a Mykeny i v západních a východních krajích Krety je v podstatě stejně: liší se od nářečí ionsko-attických zvláštnostmi, jež posud platívaly za »vůbec dorské« (*ᾶ*; *η* a *ει*, *ω* a *ου* za nepravé dvojhásky *ει*, *ου*; koncovky *-τι* -*ντι*, *-μες*; gen. sg. mužských jmen 1. dekl. *-ᾶ*, gen. pl. též dekl. vůbec *-ᾶν*, infinitivy *ἡμεν* *εἰμεν*, *δόμεν*, *ἔχην* *ἔχειν*; člen *τοι*, *ται*; *ποτι*, *νὰ*, *αι* a j.), od nářečí dorských nedostatkem oněch pěti znaků pravé dorštiny. Jako při rozdílech dialektických bývá, byly jistě i tajné různosti lexikální, ale těch pro nedostatek úplného materiálu je nesnadno postříci.

To jest obsah práce Meisterovy, pokud jest posud vydána, jejíž výsledky, jakož viděti, jsou velmi zajímavé, a poněvadž jsou založeny na pevných základech skutečných fakt, jak jsme již řekli, též velice pravdě podobné. Až uveřejní Meister další části svého spisu, neopomineme o nich podati v těchto Listech opětovnou zprávu. Smíme být zádostiví zejména výkladů o povaze dialekta »perioického«, v podstatě shodného i s dialekty t. zv. sev.-záp.

dorskými (Brugmann), k nimž se pojí, jak se zdá, přes zvláštní značné změny i nářečí pamfylské (o tomto vydal Meister zvláštní pojednání v Berichte der Kgl. Sächs. Ges. d. W. 1904), a o jeho poměru k nářečím aiolským. Skoro se zdá, že zde Meister shledá původní Achaje kmenové a jazykové povahy aiolské, jazykem částečně podořené, ke kteremuž faktu by ukazovaly i rozličné tradice o bývalém obyvatelstvu krajů, o které jde.

Slово a chaiský halézame po tomto spise Meisterově v dialektologii starořecké neméně než ve čtverém významě: užívá se ho 1. o nářečí Achaie na Peloponnesu, 2. o nářečích arkadském a kyperském jako celku (Solmsen), 3. o nářečích těchto a mimo ně ještě thessalském a aiolském (v užším smysle) jako celku (Hoffmann), 4. o něryze dorských nářečích středního Řecka (s Fthiotidou) a Peloponnesu (Meister). Takovéto nesrovnalosti terminologie najisto nelze počítati mezi věci, které by studium příslušné literatury přes příliš ulehčovaly a zpříjemňovaly.

Josef Zubatý.

W. G. Hale and C. Darling Buck: A Latin grammar.
Boston and London 1903. Str. XI a 388. Za 4 sh. 6 d.

Filologové klassičtí dosud celkem málo dbali výsledků nového badání jazykozpytného. Ještě r. 1890 mohl F. Blass v úvodu k I. dílu 3. vydání Kühnerovy Ausführliche Grammatik der griech. Sprache s pohrdáním a úsměškem mluviti o výsledcích nového jazykozpytu. Brugmann, Kurze vergl. Grammatik, 1902, str. 31. vytýká klassickým filologům, že si příliš málo všímají zásadních otázek jazykozpytných; mnohé výklady v kommentářích i leckteré práce i negrammatické, na př. metrické, jsou toho dokladem. A přece dostalo se jazykům klassickým po té stránce mluvnice již téměř vzorných, praktických i čistě vědeckých. Do školní mluvnice uvésti výsledky srovnávacího jazykozpytu pokusili se svou latinskou mluvnici professor jazyka latinského na universitě v Chicagu W. G. Hale a professor srovnávacího jazykozpytu tamtéž C. D. Buck.

Kniha obsahuje obvyklé části školních mluvnic: hláskosloví, tvarosloví, kmenosloví, skladbu, základy rhythmiky a metriky, dodatkem pak ve školní mluvnici nezbytné kapitoly o římském kalendáři, o měrách, vahách a mincích, jakož i o římských jménech. Na stránce 359 a 360 je seznam důležitějších slov s označením quantity v abecedním pořádku, na str. 361—370 abecední seznam sloves s jejich tvary. V úvodu vyčtení jsou spisovatelé staré, ciceronské a stříbrné latiny s udáním doby jejich života, což při historickém stanovisku mluvnice je zajisté velmi případné.

V hláskosloví jsou stručně, ale vždy jasně a přehledně vyloženy hlavní zákony hláskoslovny, vyloženy jejich odchylky, promluveno o výslovnosti hlásek (ukazována je na slovích anglických, a kde nestáčila, na slovích francouzských a německých),

o quantitě (uvádí se i odkud poznáváme quantitu lat. slov) a o přízvuku. Hlásky i zjevy hláskoslovne srovnávají se s analogickými případy anglickými; snad přibrání řečtiny, třebas v míře nejskrovnější, bylo by bývalo s prospěchem. Při jednotlivých zjevech dbáno též jejich historie, jež někdy pěkně schematicky znázorněna (srv. § 21 o osudech koncového *-os*). Menší stručnosti bylo by si přáti při výkladě o stupňování (§ 46); zde zejména by bylo prospělo srovnání s řečtinou. Celkem se uvádí šest řad; z nich 1. (*e—o*) a 2. (*ē—ō*) bych spojil v jednu; v řadě *ā—ē* (indoeurop. *ə—ē*) voleny nevhodné příklady: *agō—ēgi*, *capiro—cēpi*, jež vznikly analogií (srv. Sommer, Handbuch 598); lépe uvést *facio—fēci* (= řec. *ἔθηκα*), *iacio—iēci* (= řec. *ἤκα*); neuvedena řada *ă—ō—ā—ō* (*acus*, *ocris*, *acer*, *ōcior*, nebo *scapula*, *scapus*, *scōpa*), jež měla být vedle řady *ă—ā* (pův. *ə—ā*), schází řada *ă—ō* (dátus—dōnum; pův. *ə—ō*). Srv. Stolz, Hist. Grammatik der lat. Sprache 156—164, Sommer, Handbuch 67). Při výkladu o rhotacismu mohlo se krátce vzpomenouti, proč v případech některých nalézáme v latině mezi dvěma samohláskami *s*.

Stále přihlížení k latině starší zejména je patrno v tvarosloví. Tu uvádějí se vždy v poznámkách k tvarům klassickým tvary archaické (abl. na *-d*, zájm. *olle*, *ipsus*, imperat. *fruiminō* atd.). Výkladů je ovšem méně, obyčejně odkázáno do hláskosloví. Mezi lok. sg. uvádějí se i tvary *Carthagini*, *ruri*; neprávem, jsou to lokativy jen významem, nikoliv tvarem; významu loc. nabily tyto tvary ablativní vlivem lok. *-o* km. (Sommer, Handbuch 412). V kmenosloví velmi pěkně podán přehled lat. přípon kmenotvorných s jejich významy a promluveno o odvozování sloves a o složeninách.

Jasností a přehledností výkladu vyniká zvlášt skladba. U jednotlivých kapitol jsou odkazy do hláskosloví a tvarosloví, v úvodních paragrafech vytčen bývá základní význam slova nebo tvaru, o jehož výklad syntaktický jde, a pak je podán přehled jeho funkcí; potom v jednotlivých paragrafech vykládají se tyto funkce a doprovázejí příklady. Srv. na př. výklad o případech (§ 334—404) nebo o užívání způsobů (§ 462 násł.) atd. Neschází ani kapitola o pořádku slov (rozeznává se pořádek slov normální a rhetorický); k tomu připojen výklad, nenáležející vlastně do skladby, o figurách syntaktických a rhetorických. Doklady čerpány jsou většinou z Caesara, Cicerona, Vergilia (Aen.), ale mnohdy též z průsý neklassické a z básníků, i starších (Plautus, Terentius).

V kapitole, podávající obvyklým způsobem výklady o prosodii a metrice, vytáhli bychom nepřesnou definici caesury (§ 640) a nesprávné tvrzení, že jsou současně ve verši dvě nebo tři caesury (str. 347). Zde se také vykládá, ovšem stručně, o poměru iktu a přízvuku a o některých licencích básnických.

Dilko toto, jež jak z uvedeného je patrno, vyniká bohatstvím obsažené látky, stručnosti, jasnosti, správným a pěkně uspořádaným výkladem (mnoho přispívá i úprava textová), uzavřeno je velmi podrobným indexem slovním, jenž umožňuje rychlé poučení o té či oné věci. Dlužno vyznati, že je to velmi pěkná, praktickým i vědeckým požadavkům vyhovující mluvnice školní.

Oldřich Hujer.

Limen Indicum. Avviamento allo studio del sanscrito per *F. G. Fumi*. Terza edizione rinnovata (Manuali Hoepli). Milano 1905. Str. XVI a 345. Za 4 liry.

Máme dosud málo praktických učebnic jazyka staroindického pro začátečníky, zvláště takových, které by vyhovovaly modernímu způsobu vyučování. Dosavadní učebnice valnou většinou skládají se z části grammatické, psané obyčejně stračným vědeckým slohem, k níž připojena kratší nebo delší chrestomathie se slovníčkem, psaným rovněž ve vědecké formě. Věru že je neobyčejně těžko učiti se z nich bez učitele. Kdo tak přečeční, ztratí mnoho času, a o pochybnosti při každém kroku není nouze.

O jakýsi praktický úvod do studia jazyka staroindického pro samouky pokusil se Fumi v této příručce, která proti druhému vydání z r. 1891 je rozšířena o jeden sanskrtský text, o stručný přehled stid. literatury a seznam doložených kořenů sanskrtských. Spisek dělí se ve tři části. V prvé části (sezione fonetica) je dosti pravidel, nedoložených ani jediným příkladem a tím pro začátečníka úplně bezcenných. Druhá část (sezione ermeneutica) obsahuje výklad první kapitoly známé episody o Nálovi a Damajanti z třetí kn. Mahábharata, a tu k jednotlivým šlokkům, jež se tu pořadem vykládají a překládají, připojeny brzy delší, brzy kratší části grammatické, ale tak nesystematicky, že na př. v 2. cvičení jsou tvary slovesa asmi a ēmi, v 3. cvičení je teprve výklad o slovese a až v 19. cvičení výklad o thematické a athematické konjugaci, o silných a slabých formách slovesných atd. Nedostatku tomu hledí sice spisovatel odpomoci připojeným systematickým ukazatelem, ale tím jen sám uznává nevhodnost své methody, která se nám i jinak nezamlouvá, na př. tím, že žádá, aby začátečník, sotva se seznámí trochu s hláskoslovím, učil se stid. písmu, aby se učil čísti a psátí horlivým přepisováním textů v této knížce obsažených. To jistě mnohoho odradí od dalšího studia. Daleko lépe je seznámiti se důkladněji se sanskrtem nejprve v transkripci a pak teprve učiti se čísti a psáti v dēvanāgari. Bezcenný je pro začátečníka v 3. části (sezione lessicale) nově připojený index doložených kořenů, protože není u žádného naznačeno, podle které konjugace tvoří se normálně většina tvarů. Ostatně jest i jinak při spisku toho druhu podobný index jen přepychem.

Pro začátečníka a zvláště samouka se tato příručka nehodí. Praktická nikterak není. Namahání, s jakým by si každý musil vše na různých místech knížky shledávat a urovnávat, jistě by jej odpudilo od studia sanskrtu.

Rud. Kniže.

Josef František Smetana: **Básně.** Vydal Spolek přátel vědy a literatury české v Plzni. V Praze 1905, nákladem F. Šimáčka. Str. 242.

Na 11. března r. 1901 připadlo sté výročí zrozenin plzeňského professoře, učence a spisovatele Josefa Františka Smetany; zejména dlouholeté působiště a konečný útulek Smetanův, město Plzeň, chystalo jubilejně oslavu. Ani česká krásná literatura, ani české písemnictví vědecké nebyly příliš nadšeně vzrušeny a zúčastněny; jméno J. F. Smetany neznamenalo jim mnohem více než prázdný zvuk. Motivy plzeňské místní oslavy se arcf. chápaly: vliv Smetany jako učitele na filosofii v Plzni a jako národního buditele byl nesporný a důležitý; za to v dějinách literárních vystupoval J. F. Smetana jako pouhý statista. Byl uváděn vždy ve spojení s úsilím generace Jungmannovy o českou vědu v jazyce národním, jak ji reprezentují snahy Matice České; byl jmenován mezi účastníky prvních encyklopaedických plánů a náběhů v novocoeské literatuře; vedle Rautenkranze, F. J. Slámy a K. Vinařického uznáván byl za předního obránce práv češtiny ve škole obecné i střední; ale vše to bylo uváděno tak smytle a všeobecně, že osobnost Smetanova nerýsovala se dostí určitě od všeobecného pozadí obrození národního. Avšak jubileum samo přineslo pronikavý obrat. Dr. J. Šťastný řadou bibliografických, literárně historických a příležitostních statí (zejména v »Listech filologických«, ve »Věstníku českých profesorů«, v »Hlídce« a ve »Květech«) zjistil rozsah, obsah a cenu pozůstatosti Smetanovy a literární hodnotu jeho díla; jeho rozbor doplnil dr. J. Vykryta po stránce přírodovědecké; plzeňský »Spolek přátel vědy a literatury české«, jenž získal si pozornost literárního historika již vydáním Pflegerových autobiografických zápisů i edicí paměti M. Simona Plachého z Třebnice, přichystal k tisku nejdůležitější část Smetanovy pozůstatnosti, z níž nyní vychází bohatý a informativní výbor Smetanových básní.

Lze skutečně bez nadsázky říci: touto edicí, která původně projektovanou a jen vnějšími okolnostmi znesnadněnou úplnost nahrazuje případnosti a charakterističnosti výběru, vstupuje do literární historie zjev právě tak nový jako bohatý, jenž shrnuje ve své osobnosti zajímavou a živou slohou všecky duchovní obsah našeho národního obrození od sklonku let dvacátých až do doby Bachovy reakce. Není to jen osobitý a svérázný literát; nikoliv, mnohem více: ostře vyhraněná individualita, jež projevuje se stejně zajímavě v politice i v poesii, ve vědecké spekulaci i v aktuálním činu, v břitké kritice současných poměrů i v stavbě ná-

zoru světového — a to vše za průvodní harmonie dokonalého charakteru. Polozapomenutá ta postava vyzývá přímo k podrobnému studiu.

Roku 1831 vstupuje tříctiletý tepelský praemonstrát Josef František Smetana jako supplent na filosofii v Plzni: složité vědomosti mathematické a přírodovědecké, hluboký zájem historický, všeobecné posvěcení filosofické sdružují se v mladém energickém muži. Jest vědomostmi a pronikavostí poznání dědicem encyklopaedických a polyhistorských tradic věku osmnáctého, s nímž se sdílí o palčivost důsledné a neohrozené kritičnosti ve věcech náboženského a občanského svědomí; ostře rozvítý cit národnostní, mocné uvědomění jazykové a neústupná lidovost vyznačují jej však jako syna romantického obrození českého. Vzdálení pozorovatelé, již čtou jeho popularisační kompendia vědecká, »Obraz starého světa« (1834), »Základy hvězdosloví čili Astro-nomie« (1837), »Siložpyt čili Fysiku« (1842), i později jeho učebnice fysiky a arithmetiky pro střední školy (1852), pokládají tohoto kněze a učence za muže suchého poznání a tiché meditace; v pravdě jest to však pohnutý a vzrušený muž činu. Při vědeckém zkoumání, kde jest mu vzorem přírodovědecká pansofie A. Humboldtova »Kosmu«, o němž napsal dvě studie do Musejníka (1846 a 1848), pracuje experimentem a přímým poznáním, neodkládaje mikroskopu a dalekohledu od slábnoucích očí. Ve škole po stopách důvěrného pro svého přítele Josefa Vojtěcha Sedláčka probouzí i mimo školní hodiny jazykové a národní vědomí žáků výklady a čtením; otvírá řemeslnictvu brány školní a podobně jako v Praze K. S. Amerling koná mu technologické přednášky s pokusy, získávaje tak půdy pro školy průmyslové a reální, jakých v té době žádá a projektuje vědle Amerlinga i neklidný a svérázný J. V. Michl. Jazykový patriotismus není mu jen theorematem a programním článkem: jest z prvních, kdo studují národnostní poměry v západních Čechách, zaznamenávaje se statistickou přesností postupný úbytek českého živlu na Plzeňsku a Klatovsku a snášeje tak materiál k jazykové mapě Čech (v Musejnku 1843). Paedagogický i národnostní zájem sdružují jeho snahy o zavedení českého vyučování na školách triviálních i o přednášení některých předmětů česky na gymnasiích.

Zvolna se blíží rok osmačtyřicátý. Smetana pozdravuje jej nadšeně, věrě pevně v splnění všech svých politických nadějí. Přijímá do důsledků pražský trojí program pracovní a agitační, jak provedení konstituce a demokratických reform, tak národní rovnoprávnost obou kmenů v Čechách i slovanskou politickou vzájemnost s cíli austroslavistickými. Jest starostou »Slovanské Lípy« v Plzni, skládá memoranda poslancům, rozesílá provolání na yenkov, formuluje politické projevy, referuje bedlivě a nadšeně o postupu hnutí na Plzeňsku do pražských listů.

Málokdo byl tak zklamán a znechucen konečnými neúspěchy hnuti a revoluce, jako právě Smetana: všecky illuse mladí padly, všecek radostný obsah života mimoškolského byl zničen, samy kořeny osobnosti byly otreseny. V letech reakce mění se Smetana, dotud svěží, energický, doufající a důvěřující muž činu a podnětu, v hořkého, sarkastického pozorovatele veřejných zvrázeností, v jízlivého ironika, bodajícího všecky původce postupujícího zpátečnictví jehlami posměchu a opovržení, v samotářského učence žijícího jen škole a vědě. Duchovní představenstvo klášterní přisně mu zakazuje jakýkoliv politický projev; četníci střehou s podezíravou opatrností »velmi radikálního kněze, jenž může ve svém oboru, poněvadž mu jest svěřeno vyučování mládeže, na ni velmi škodlivě působiti« jak vykládá tajná úřední zpráva konduktér; přátelé se mu vyhýbají se špatně skrývanou zbábelostí maloduchých opatrníkův.

Osud poslal zkoušky mnohem těžší: zrak unavený mikroskopováním a otresený nebezpečným pádem vyhasl na mnoho let úplně; Smetana, odtržený od knih, od experimentů, od školy, chodil bez druhů a přátel osamělými alejemi a trpě meditoval o filosofickém optimismu a přírodovědecké teologie. S hořkou ironií vtipálka záviděl mouše její množství očí; ve verších, jinak střízlivě se zmiňujících o vlastních strázních, výčital osudu sudsu slepecovu, nesmyslnou kletbu coelibátu, ano i smutný los studeného, mdlého života učeneckého, odtrženého od přírody a jejích prostých darů. Roku 1857 po šťastné operaci opětne prohlédl; ale nemoc stále se vracející brala nelítostně znova a znova pero z chabnoucí ruky učencovy. R. 1861 nedokončiv nejmilejších plánů a nedočkav se politického osvěžení po reakci, Smetana umírá. Čtyřicet let stačilo, aby byl téměř zapomenut.

S pohnutým tím rozvojem individuality, podloženým osudnou reakcí let padesátych, shoduje se naprosti i rozvoj Smetanovy osobnosti básnické, dotud takřka neznámé. Pathetickým slohem ódy, cvičené rovnoměrně na Horatiovi i Klopstockovi a přimykající se těsně k veršové produkci Jungmannově i A. Markově, Smetanova veršovnické umění počíná: positivní obraz idealisticky pojatého života podáván jest se stupňovanou emfasí. Smetana hledá svůj tón; pokouší se též o stručnou balladu úsečného zvuku a prudkého dějového spádu (»Svatý Vojtěch«, »Loučení«), ale neváhá touto formou zpracovati příběhy východu, jak mu o nich vyprávějí zahraniční rubriky denních časopisů (»Mongolské obrázky« I—VI). Ovládá hrdinské tóny a kothurnové pathos válečných epopejí, ale míse je s politickou satirou a denním paškem, vytváří básnický doprovod událostí ruskovo-turecké války, v níž jeho bezpodminečné sympathie náležely ruskému vedení nejen strategickému, nýbrž i diplomatickému.

Nerozvил však těchto svých schopností pro klidnou, vážnou poesii a odcizil se těmto genrům. Od vítězství reakce stále viděl

ironicky zkřivený a satiricky zatemnělý obraz světa, a pro jeho případné zpodobení nacházel vždy nové, brítke a působivé formy. Vynikal ostrostí satirického žihadla nad své předchůdce a vrstevníky v Čechách. Rubšovu deklamovánku, sloužící dotud důvěrné zábavě a dobromyslným výtkařům, postavil do služeb satiricky-politického radikalismu a pošmešného ironisování (»Geologické početí«, »Člověk«, »Hostina«, »Předlidská krása«, »Otáčení země«, »Na Sylvestra 1855«, »Nový rok 1856«, »Vzor dokonalosti«). Zvířecí bajka, již stručná prósa Vincence Zahradníka dala povýšenou moúdrost filosofického pozorování marnosti lidských a zpěněný, mnohoslovny verš Jaroslava Langra málo nebezpečnou kousavost společenské maloměstské kritiky, stala se v rukách Smetanových nemilosrdnou, jedovatou a chvílemi hrubou zbraní proti theologické, politické, národnostní a filosofické reakci (»Slavíci a vrabci«, »Komár«, »Orel a sup«, »Zvěřinec«, »Pes«, »Osel«, »Housenka« atd.). Básnická poslání a dedikační i po-hrobní verše, v něž poesie našeho obrození oblékala vždy vznesené, korrektní a vzorné city, Smetana rád vyhrocoval v jízlivé a potměšilé pointy nebo neočekávané kontrasty (»Příteli Z.,« »Filipovi Čermákovì,« »Dva hroby«, »Pamatce otce mého«, »Nej-milejšímu příteli Hugonu Karlíkovi« a j.).

Zejména však se satirik Smetana přimkl k formám, jež vypracovali dva básníci po mnohé stránce se Smetanou příbuzní, Čelakovský a Havlíček. Jako oni ani Smetana nepotřeboval místní, časové neb kulturní délky, aby byl poeticky vznícen a vzrušen; z živé a syrové náplně všedního dne, z hry hodiny, z rozmaru okolnosti vážil svoji inspiraci jako oba tvůrce epigramatikové našeho obrození. Podoben Čelakovskému z »Oblasu písni českých« a zejména Havlíčkovi, příbuznému soku jakékoliv reakce, Smetana volí se zálibou lidový popěvek, národní píseň, běžné říkadlo, aby jeho úsečnou řízností vrhl se satiricky na nepřátelské snahy a názory. Působivá a široká populárnost i za cenu triviality zdá se být cílem těchto satirických skladeb, kde místo básnické nálady ovládají vtipné nápady, místo účelně seřazených motivů jednotlivé drastické detaily, místo umělecké ucelenosť překotná hra rozmaru (— a tyto verše vesměs zaležely v rukopise déle než půl století).

Terče, do nichž vtipný duch Smetanův vystřela své kalené a zahnuté satirické šípy, jsou mnohé a visí vesměs vysoko. Důsledného stoupence kritické filosofie encyklopaeidické, jež tak nelitostně zatřásla pohodlnou papírovou konstrukcí metafysického optimismu a lží přírodovědecké teleologie, běžné za předchozího naivního osvícenství, projevuje několik zřetelně pointovaných skladeb, jež posmívají se řadou šklebivých jízlivostí jak vře »v ten nejmoudřejší, nejlepší všech možných světů« (»Teleologie«), tak strojeným definicím podstaty lidské, namířeným k obmyslnému zastření nekalých, sobeckých záměrů mocných a privile-

govaných stavů (»Člověk«). Nebezpečného a neúprosného odpůrce má v Smetanovi veškerá politická reakce, od ujařující libovůle panovnické přes zpátečnictví diplomacie až k drobným a směšným nešvarům podružné a přece vypínavé byrokracie. Zněmčovací a odnárodňující politiku, finanční korupci, dynastickou servilnost, zpátečnické choutky úřadů a škol, nedůstojně obmezenou důvěru poddaných vládě: vše to bičeje vtip a sarkasmus Smetanův bičí uzlovatými.

Leč nejčastěji a nejostřejší vystupuje Smetana proti církvi a církevnictví v podivuhodné shodě se současnou velkou poesíí evropskou. Jest tu blízek Havlíčkovi, jenž jak ve »Křtu svatého Vladimíra«, tak v nesčetných epigramech vrhl se s geniální prudkostí na papežství, na jesuitismus, na ztuhlost dogmatu, a souhlasně s ním cítí veliký dosah spolení se reakce státnické s reakcí klerikální (»Orel a sup«). Jako u Havlíčka vyvěrá tento odpor z příkrého racionalismu, který zamítá všecky theologické jako asketické ideály officiální církve, metafysické pojetí vesmíru (»Kapka vody«), jako scholastickou anthropologii (»Geologické početí«), cherubinský přelud mravní dokonalosti (»Vzor dokonalosti«), jako zpozdilost nedobrovolného coelibátu (»Soud«). Smetana prohlédá kriticky a bezohledně za kulissy církevního jednání; hned ukazuje na poštilost odporu proti vědeckému poznání, hned odhaluje v strachu před peklem hlavní vzpruhu moci církevní (»Patron církve«). Nespokojuje se s všeobecnými útoky na podstatu katolictví, nýbrž vybírá si přímo živé události osob reprezentujících církev za terč své satiry. Prohlášení konkordátu stíhá posměchem opětovně, kdykoliv lící temné výsledky obnovení řeholí, množení zázraků, pronásledování nevěrců, dorozumění kurie a diplomatů (»Svoboda církve«, »Oprava«, »Orel a sup«, »Na rok 1856«)¹⁾. Když se zjevuje ve veršované satirě Smetanově sám papežský dvůr a osoba Pia IX., jsou útoky ještě prudčí při invenci ještě duchaplnejší: peklo odmění nejzchytralejšího z dáblů tiarou papežskou (»Zásluha«); svatý Petr, zjevivší se náhle jako pravdomluvný kazatel v římské katedrále, jest papežem přijat

¹⁾) V básni té jest satirik Smetana satirikovi Havlíčkovi nejbliže. Verše, jako následující, se slohově od Havlíčkových vůbec neliší:

»Pyšniti se budou pávi,
zlobit krocani,
biskupové se nadýmat,
vzdychat kaplani.

Ovčí kůže budou velmi
velkou cenu mít,
neboť všichni vlci, lišky
budou je nosit.

Beran dá si vystříhati
pleš jako talíř,

skopec bude kápí nosit,
kozel škapuliř.

Husy, kachny štěbetati
budou breviář,
kuřata, jak se vylíhnou,
zavře seminář.

Na kostelích se vylíhne
množství havranů,
bude hojnost katolíků,
málo křesťanů.«

nevlídne a kardinálem Antonellim odsouzen jako Mazzinista (»Svatý Petr«); Spasitel sám postaven jest před soud kněžstva a zasypán výkřiky. »Ukřížuj ho!« (»Vánčení«); pro vysokou hierarchii ražen jest málo lichotivý přísudek »la bande noire«.

Jest velmi zajímavý pozorovati, jak tytéž tóny protiklerikální satiry ozývají se současně v celé západní Evropě. Z italských a rakouských žálarů posilají italští básnici své protesty proti papežství jako principu vlády i víry; němečtí političtí lyrikové ze svých exilů propagují tytéž ideje s pathetikou veřejného slova; ve Francii někdejší royalista a legitimista a nyní rozhněvaný revolucionář a liberál Viktor Hugo podvraci vší svojí verballistickou a hyperbolickou silou trůn i oltář, stíhaje rovnoměrně »kněze vychrtlého« na stolici Petrově i »prince mladého« na trůně Bonapartově a kombinuje podobné téměř situace, jež našli jsme u Smetany. Tak kráci tepelský praemonstrát a plzeňský professor, popularisující historik i vědecký astronom a fysik Josef František Smetana v bílém taláru řádu Norbertova neohroženě a pevně svou dobou, nedada se otřasti ani nedůvěrou duchovního svého představenstva, ani persekuci politické gendarmerie. V krásných velkých zracích jeho energické tváře jest jistota a hrdinství a celý zjev jeho připomíná onen zmužilý typ politického a náboženského liberalismu polovice století, zachycený později skvěle básní Nerudou: jest to Ugo Bassi, kněz a republikán, jenž jde odhodlaně do smrti, která jest justiční vraždou; vždyť ví, že brzy potká svého Mistra a že pozná jej určitě podle praporu červeného.

Arne Novák.

*Jiří Karásek ze Lvovic: Impressionisté a ironikové.
(Dokumenty k psychologii literární generace let devadesátých.)
Kritické studie. V Praze 1903. Nákl. H. Kosterky. Str. 183.*

Literární historik, jenž obrátí svůj zájem a svoje zkoumavé úsilí k našemu písemnictví posledního decennia, bude překvapen neméně povahou než mnohostí kritických dokumentů. Vedle děl samých najde mnohotvárnou a mnohoslovnu literaturu o nich; vedle obrazů, které o svých autorech podávají díla sama, zjeví se mu i obrazy, odlišné a cizí, jaké o spisovatelích se své perspektivy a vě svém osvětlení nakreslili kritikové; vedle dojmů, jimiž knihy posud působí, oživnou i náladu a emoce, jež vznítily v duších kriticky nebo entuziasticky naladěných vrstevníků. Bylo by zbytečno popírat, že dojmový zmatek, kolísání soudu, otřesení názoru bude první výslednicí studia těchto dvou literatur: literatury skutečné, již posud historická, aesthetická a psychologická analýsa může zjistiti, rozebrati, klassifikovati, a literatury konstruované a fiktivní, kterou kritická koncepce si z faktických zlomků, náběhů, programů zbudovala a ucelila. I položí si literární historik, než přistoupí k práci historiografické, i než

počne hodnotiti díla a autory, důležitou otázkou: Proč jsou zrcadla literární kritiky devadesátých let, osobovavší si exaktnost přísně vědeckou, nikoliv přímá, nýbrž sfaerická, měnící jak polohu, tak podobu předmětů zrcadlených?

Volíme sbírku kritických studií »Impressionisté a ironikové«, v níž pan Jiří Karásek ze Lvovic shrnul větší část své prudké, smělé a živé kritické práce z »Literárních listů«, »Moderní revue« a »Rozhledů«, abyeh částečně alespoň zodpověděl tuto důležitou otázkou po hodnověrnosti kritické literatury let devadesátých. Kniha pána Karáskova má všecky přednosti oné literatury: širokou erudití kritickou, založenou hlavně na studiu method francouzských; bohatou znalost cizího písemnictví od vítězství romantismu až k poesii novoromantické a symbolické; schopnost nalézati za hranicemi hojně, byť často i vzdálené analogie; překypující dar slova, jež jest namnoze spíše malebné než plastické; sklon k ironii a bodavé narázce, jež druhdy působí neobyčejnou silou charakterisační; do krajnosti vyhnанou zálibu pro logickou dialektiku. Tímto slohem pan Karásek ze Lvovic maluje svoje ironické a imaginární portréty přetadvaceti literárních hlav, k nimž befe libovolně volené rysy ze skutečnosti, osvětlení ze svého temnosvitného uměleckého názoru, pozadí z literárního programu své skupiny a silný, oddaný tón sympathetic ze své příslušnosti k onomu pokolení, které od krajního psychického naturalismu dospělo až k symbolické ideologii a k impressionismu v technice. Jeho rozbor zjištuje pronikavěji a zachycuje jemněji aesthetické sensace děl studovaných, než jejich myšlenkovou stavbu a jejich ideový plán; jeho methoda se raději a s větším úspěchem zabývá stylovým výrazem autorovým než jeho společenskými, mravními a filosofickými intencemi. Tyto kritické podobizny, které často pro arrangement psychologických barev a náladových odstínů — smíme-li mluvit obdobami současné malby — rády zanedbávají dokumentární přesnost modelů, jsou bez odporu cefnější jako volné essaye než jako psychologické studie, mluvíce jasněji a zřetelněji o kritikovi nežli o osobnostech kritisovaných.

Po těchto několika větách charakterisačních můžeme alespoň z části zodpovídat položenou otázkou po hodnověrnosti kritiky devadesátých let, vyhraněné zde tak názorně.

Mnohoslovné, široké úvahy dalekých obzorů a bohatých dokladů psávaly se o knížeckých drobného formátu vnějšího i duševního, o sbírkách básní bez ideí, o povídках bez umělecké náplně; byl posuzovaný spis, rozvíraný spisovatel pouhou záminkou samostatných aesthetických úvah, monografických statí z literárního dušesloví. Ježto v kritisovaném spise byl rys ten buď zcela podružný, buď aspoň mizel, umisťovala taková kritika aukторa v jiné souvislosti, v jiném myšlenkovém okolí, než kam nálezel; mluvívala nevěcně o jednotlivostech od thematu odlehl-

lých. Pan Karásek sestavuje z recenší knih podobizny autorů dovedl většinou důmyslnou redakcí pořaďat takové odbocky, ale zařadiv již několik portrétů, jasně naznačil, že autor předem studován jest pro theoremata, volně naň přivěsitelná.

Kritika devadesátých let byla nad to programatická a to ve smyslu programů časově se vystřídávajících. Vystoupivši nejprve ve jméně realismu proti plané idealističnosti a proti mdlé sentimentalitě, vrhla se na chatrné věru práce idealisujících sentimentaliků jako na produkty podceňovatelného tábora nepřátelského, odpouštějící realistům v nepřiznané solidárnosti šedivost koloritu a banálnost pojetí; pak byla naturalistická s mocnou zálibou pro psychismus v líčení pathologických stavů a churavých jedinců; posléze postoupila k symbolismu nejprve obrazu, potom i ideje a soudila autory se zřením k blízkosti jejich příbuzenství s tímto směrem. Pan Karásek ze Lvovic nesnaží se maskovat tohoto stranictví, jež jest zaujato hledisky literárních bojů o zásady frakce a směru, a zcela patrně výslovuje své sympatie jednak vyznavačům psychického naturalismu úpadkových nálad; jednak stoupencům mystického idealismu promítaného poesí symbolickou.

Nejen představitelé a jednotlivci hnutí jsou takto stilisováni, nýbrž sama vývojová linie jest tímto způsobem zkreslena. Titul a osnova kritické sbírky kladou důraz na dva duševní typy ve vši té literární práci generace — byl ostatně předem pojmenován dostatečně vymezen a ujasněn? — typ ironika a typ impressionisty, jež ne vždy přiléhají k osobnostem charakterovaným. Leč převaha kriticismu, hlodavého a destruktivního, v tomto literárním údobí i přeyládající sklon k náladovému postrahu, k dojmovému tříštění a lámání skutečnosti, k rozechvěné barvitosti scenerií, opravňují k podtržení ironismu a impressionismu v písemnictví toho času. Nesnadno by však bylo uhájiti páne Karáskovy fliacie historické. Zanedbal předem při dějinách hnutí věc tak významnou, jakou jest přehled a seřazení vzorů cizích literatur, tehdy neobyčejně účinných: světlo odražené představuje se jako světlo vlastní, individuality přijímající a parafrasující zpodobují se jako hlavy originální a tvůrčí. Bylo na těchto místech jiným perem ukázáno, že bez soustavného a stálého zřetele k francouzské a skandinavské literatuře stává se absurdním podávat historii nové poesie německé; věc ta platí dvojnásob o naší literatuře moderní, inspirované ruským ethisu jícím realismem a francouzským pessimistickým naturalismem zprvu, pak posledními konsekvenčemi parnassismu a z něho odbojně se rozvinuvší francouzské poesie úpadkové a symbolické atd. Odtud částečně vyplývá i nepřesnost výkladu o souvislosti nové české literatury s literaturou starší. Pan Karásek odkazuje ke dvěma kořenům vývojovým: jednak k filosofické, společenské

a mrvní kritice a analysi t. zv. realismu, jednak k raffinovanému, subtilnímu umění, jež z formalistní a eklektické poesie J. Vrchlického rozvili básníci jako Jaroslav Kvapil, Jaromír Borecký a Otakar Auředníček, kdežto naopak vůbec pomíjí literární, podrobně pozorující a svědomitě okreslující realismus končících osmdesátých a začínajících devadesátých let, v jehož ovzduší přece debutovala většina prosaiků mladé literatury, J. K. Šlejhar jako Vilém Mrštík a jako Růžena Slobodová. Vřelá a živá vzpomínka na literární boje mezi mladou a starou generací kalí tu kritický zrak páně Karáskova: ti, již stanuli proti sobě v palbě nejohnivější, nebyli v literárním vývoji pouhými protichůdci, nýbrž často postupnými články téhož řetězce. Tak na př. Jaroslav Vrchlický, jenž nejčastěji byl posuzován a odsuzován jako protiklad uměleckých snah a cílů mladé školy básnické, jest značnou měrou jednou z jejich podmínek a jedním z jejich východisek.

Není v rámci tohoto listu stopovatí případ od případu rozdíl kritické stilisace páně Karáskovy od literárně historické průkaznosti faktů, nýbrž šlo jen o vytčení několika vůdčích zásad. Úhrnný soud o kritické sbírce essayí těch dal by se snad formulovati takto: Cena essayí páně Karáskových leží zejména jinde než v jejich dokumentární hodnověrnosti. Jest v nich více života než historie, více osobního temperamentu než klidné spravedlnosti, více stilisačního umění než shrnutého materiálu. Nepsal tu o »ironicích a impressionistech« vědecký posuzovatel, nýbrž sám ironik a impressionista, jehož kritické nálady jsou hravou umělcovou duše.

Arne Novák.

М. Сперанский: Завещты двѣнадцати патриарховъ въ старинной чешской письменности. Оттискъ изъ Сборника въ честь В. И. Ламанского. Санктпетерб. 1905. Str. 22.

O českých »Závětech« pojednal Dobrovský v *Geschichte der böhmischen Sprache und ältern Litteratur* (Prag 1818); dokázal (ze slov Štítného), že byly známy okolo r. 1376. Pozdější literární historikové nezabývali se jimi speciálně, věsimajíce si více jiných skládání podobných. (Na př. Vrtátko otiskl v ČČM 1862, I, 64 n. Aseneth a Život Josefov.)

Prof. Speranskij chce svou studií upozorniti české literární historiky na toto málo zpracované thema a dátí tak podnět k práci širé založené.

Probrav celou nečetnou literaturu o »Závětech«, autor uvádí rukopisný materiál, na němž zakládá své vývody.

Jsou to dva rukopisy XV. stol. a tisk z r. 1601.

1. První rkp. je v pražské knihovně univ. a pochází z r. 1465 (sign. B XVII 15 č. 9.) [V dalším jej jmeneji rkpem A.]

Obsahuje tři evangelia (ev. Matth. schází — začátek rkp. vytržen), epištoly, apokryfy (epistolu k Laodicenským, kterou Speranskij otiskuje, Nikodemovo čtenie) a mimo jiná skládání též »Život Josefův«, po němž následuje »Poruczenstwie dwanadczti patriarch«, ale neúplné; konec vytržen. Speranskij ukazuje, že autor se snažil spojiti »Závěti« s předeházejícím »Životem Josefovým« v jeden celek a soustřediti obě skládání kolem osoby Josefovy. Proto začíná závěti Josefovou, a ne, jak obyčejně bývá, Rubenovou.

2. Druhý rkp., jejž Speranskij studoval, jest musejný (sig. 23 B 39) asi z r. 1470. Obsahuje mimo »Život Josefův« též »Aseneth« a »Závěti« v obvyklém pořádku podle stáří synů Jakobových. [V dalším označen *B*.]

3. Tisk z r. 1601 v knihovně musejní. Sig. 54 G 166. Obsah tisku:

a) Dvě předmluvy tohoto obsahu: Z původ. textu hebrejsk. přeloženy »Závěti« do řečt. a lat. Obsahují důležitá svědectví o Kristu; proto Židé dlouho skrývali svůj text. »Závěti« v ničem neodporují bibli.

b) Závěti v obvyklém pořádku.

c) Assenath. [V dalším tisk označen *α*.]

To jest materiál, na němž je založeno zkoumání Speranského o českém překladu Závětí.

Srovnání textů ukazuje příbuznost *A* a *α*. Nemůžeme-li říci, že *α* jest zpracován přímo podle *A*, lze bezpečně uvést oba na společný prototyp.

Kde *A* se odchyluje od *B*, tam se bud kryje s *α* nebo mají oba čtení velmi blízké. Speranskij podává pak ukázky, jež zřetelně odlučují *B* od *A* a *α*.

Odchylná čtení *B* jsou z nějaké dosud neznámé předlohy lat., nebo jsou to samostatné změny české. Věc nelze nyní rozhodnouti, poněvadž nemáme kritického vydání, jež by obsahovalo všechny známé varianty latinské. Vydání Fabriciovo, jehož Speranskij užíval, nestačuje.

Resumé Speranského:

»Závěti« přeloženy byly do češtiny dvakrát. Jeden překlad (nevíme ovšem který) znal Štítný.

Z latinského sborníku, obsahujícího vedle Závětí Život Josefův, Aseneth a Život Adama a Evy, přeložen jest text dochovaný v *A* a *α*.

O provenienci textu *B* lze zatím pronášeti jen domněnky. — Uznávaje, že na základě materiálu jím použitého nelze otázku rozhodnouti, Speranskij prohlašuje v závěru, že chtěl jen povzbudit k hlubší studii. »Feci, quae potui; faciant meliora potentes!«

Výsledky, k nimž Speranskij dospěl, jsou zajimavé, třeba že nejsou definitivní.

Ještě několik poznámek. Na str. 15. praví Speranskij, že při své práci nemohl užít latinského ruk. musejní knihovny citovaného Vrátkem ČCM. 1862, I, 64 a obsahujícího mimo jiné traktáty též Testamenta duodecim patriarcharum. Ref. srovnal onen lat. ruk. (má nyní sign. XVI C 9) s ukázkami ruk. A uvedenými Speranským a shledal, že se oba texty kryjí. —

Otzážka o původu textu *B* zůstává dosud nerozřešena. Bude nutno probrati nejen celý rukopisný materiál český, ale i texty latinské a německé. Možno totiž, že text *B*, k němuž Speranskij marně hledal latinský originál, je zpracován podle textu střhněm.

Jiří Horák.

И. И. Замотинъ. Романтизмъ двадцатыхъ годовъ XIX. ст. въ русской литературѣ. I. Литературная погва „романтизма 20-хъ годовъ“ въ концѣ XVIII и въ началѣ XIX стол. Литературная теорія „романтизма 20-хъ годовъ“ въ русской журнальной критикѣ. Варшава 1903. VIII + 377 + XXVI.

Léta dvacátá XIX. st. mají v dějinách ruské poesie důležitý význam jakožto přechodní doba od dřívějšího pseudoklassicismu k novější národní poesii ruské, jejímž vynikajícím představitelem se stal Puškin. Karamzin a jeho škola seslobili sice v Rusku výlučný vliv francouzské literatury, ukázavše na nové vzory z literatury západoevropské, ale působení francouzského klassicismu bylo tak těsně spjato s celým dosavadním postupem novoruské literatury, že bylo potřebí ještě jiných a silnějších nárazův, aby poesie ruská mohla se úplně vymanit z vleku pseudoklassicismu a stanouti na dráze samostatnosti. Nejvydatnější zbraně proti přežilým směrům poetickým poskytoval romantism, hrnoucí se proudem ze západu do Ruska. Romantism stal se na Rusi skutečně heslem, jehož pojem nebyl sice vrstevníkům dosti jasný, s nímž však spojováno bylo všecko mladé, svěží a pokrokové v boji proti ztuhlým formám pseudoklassicismu.

V uvedené studii obrál si Zamotin za úkol podrobně vyšetřiti reflex západoevropského romantismu v literatuře ruské v první čtvrti XIX. st. V první vydané části své studie přestává na výkladu, na jaké půdě rozvinula se v Rusku literární theorie romantismu let dvacátých, z jakých pramenů vážila své ideje a názory, jaké živly obsahovala a jak konečně z theoretických sporův o podstatě poesie vypracována byla theorie »nové poesie«, která se stala základem dalšího, samostatného vývoje básničtví ruského. Výsledky, k nimž spisovatel dospěl detailním studiem pramenů, jsou krátce tyto.

V ruské poesii již z dob Kateřiny II. tkvěl živel, který osvěžoval suché formy pseudoklassicismu a svým národnostním

zabarvením připravoval půdu k snazšímu přijetí romantismu; byly to motivy z prostonárodní poesie, které v XVIII. a na počátku XIX. stol. vnikaly v umělé básnické ruské a nabýly zvláště v básních Bogdanovičových, Karamzinových a Ljevových výnika jího významu. Vedle toho působily na změnu literárního vkusu písni Ossianově, Shakespeare, východní motivy básnické, hlubší studie literatury antické a konečně nové literární a aestheticke théorie, jež hlásali Herder, Lessing, Schiller atd.

Tímto způsobem připravila se a zkypřila na Rusi znenáhla půda, na které se mohl romantism uchytit. Na vytváření theorie romantismu u ruských kritiků největší vliv měla s počátku literatura německá, zvláště kritické a literárně historické práce Schleglů, filosofie Schellingova, aesthetika Schillerova a p. V romantismu pak spatřována byla poesie nové Evropy, jejíž podstatné znaky jsou: projev sebevědomé osobnosti lidské, kult povzneseného ideálu, touha po nekonečnosti, svoboda tvůrčí činnosti, nespoutaná ani skutečným životem ani všední morálkou. Pojem romantismu rozšířil se potom ještě názory váženými z literatury francouzské, zvláště ze spisů V. Huga a z kritických časopisů francouzských tehdejší doby. V duchu těchto názorů kladl se jmenovitě důraz na samostatnost a národnost v poesii, požadovala se pravdivost líčení, hloubka a plnost výrazu a j.

Brzy vznítily se také prudké literární boje o romantism. Protivníci jeho odhalovali krajnosti a výstřednosti romantismu, ukazovali na manýrnost a rhetoričnost jeho stylu, na porušování skutečnosti, ale zároveň snažili se najít cestu, která by vedla k smíření obou protichůdných směrů uměleckých, romantismu a klassicismu. Výsledkem těchto bojů a polemik bylo, že se znenáhla v theorii vypracovala nová ponětí estetická, lišící se od dřívější poetiky pseudoklassické, o podstatě umění a jeho úkolech, o osobnosti umělcově, o obsahu a formě poetického tvorění, o vztahu poesie ke skutečnosti atd. A nade vším vznášela se důležitá otázka národnosti a svéráznosti v umění.

Pojem romantismu zůstal u ruských kritiků dvacátých let stále široký a nebyl obmezován těsnými a jednostrannými požadavky, na př. že by k podstatě jeho náležely živly fantastické nebo motivy středověké, snivá, přemítavá nálada a p., nýbrž romantism pojímán byl výbec jako nová, obecně evropská poesie v kontrastu k poesii antické a pseudoklassické. Na konci let dvacátých a na počátku třicátých přestalo se také tomuto novému proudu uměleckému říkat »romantism«, mluvilo se prostě o »nové poesii« jakožto synthezi klassicismu a romantismu s podstatným znakem národnosti. Při tom názvem romantismu začal se označovati hlavně jen jeden směr poetický, jehož předmětem je »metafysika srdce«, směr čistě idealistický, zobrazujíc (podle Bělinského) »vnitřní svět duše člověka, skrytý život jeho srdce«.

Zamotin má tu zásluhu, že v ruských žurnálech let dvacátých, kdy panoval značný chaos v pojímání romantismu, pečlivě vyhledával příslušné články kritické o romantismu pojednávající, vybral z nich vůdčí myšlenky a na základě tohoto bohatého a spolehlivého materiálu dokumentárně vyložil vývoj literární teorie tehdejšího t. ř. romantismu v ruské kritice žurnalistické. Pokud poetické motivy západoevropského romantismu projevily se také prakticky v ruské literatuře, vyloženo bude teprve v druhé části zajímavé studie Zamotinovy.

J. Máchal.

Dr. Ant. Beer: Kleine Beiträge zur gotischen Syntax.
Sitzungsberichte der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, Philologisch-historische Classe 1904, XIII; 16 str.

V syntaktických příspěvcích téhoto učinil si autor úkolem pojednat o některých otázkách gotské syntaxe se zvláštním zřetelém na církevně slovanský překlad písma sv.; budou tedy studie ty zajímavý netolik pro germanisty, nýbrž budou mít význam i pro filology slovanské. To potvrzuje již první studie, jež věnována je absolutnímu dativu gotskému, tedy vazbě, která také slovanštině je známa. V obou jazz, bývá také druhdy stejně tato vazba vykládána: pokládává se za prosté napodobení řeckého genitivu absolutního. Pro slovanštinu sice již Miklosich (Vergl. Grammatik IV, 614 sl.) a pro germánštinu již Grimm (Deutsche Grammatik IV, 914) snažili se dokázati původnost této vazby; ale důvody jejich, jak dobré poznámenává autor, dnes nepostačují. Proto nejnověji Winckler (Germanische Casussyntax Berlín 1896) nechce uznati dat. abs. pro germánštinu. Původnost slovanského dat. abs. dokázal tuším jasně Bělorussov článkem Дательный самостоятельный въ памятникахъ церковнославянской и древнерусской письменности, Рус. Фил. Вѣстникъ 41, 1899, 71 sll., kterýto článek zůstal autorovi neznám. Bělorussov ukazuje, že místo řeckého gen. abs. nebývá v překladě slovanském vždy dat. abs., že bývá ve slovanštině dativem abs. zkrácena celá věta originálu řeckého, a že dat. abs. je i v památkách struských, jež nemají předloh řeckých.

Pro gotštinu úkol podobný podnikl autor našeho článku o absolutním dativě gotském. Vyloživ možnost vzniku dat. abs. z pův. vazby spojité, ukazuje, jak participiální vazby řecké vůbec bývají v gotštině překládány, i dochází k výsledku, že bývají dílem nahrazovány zase vazbami participiálními, dílem rozváděny; slovanština pravidlem má vazby participiální. Dále ukazuje na participiální vazby spojité, jež jsou již blízky vazbám absolutním, a dochází konečně k nepochybným případům dat. absolutního, čímž vyložena také genese této vazby. Mimochedom pak učiněna zmínka o tom, jak jinak vyjadřuje se řecký gen. abs. v got-

štině. Rozhodné slovo v otázce o původnosti got. dat. abs. nechává autor chronologii této vazby v gotštině, již věnované bude článek následující. Jsa si plně vědom obtíží, jež spojeny jsou s touto otázkou, chce zkoumati, jak Wulfila s počátku své činnosti překladatelské překládal řec. gen. absolutní; na tom základě chce ukázati původnost této vazby v gotštině. Tím jaksi praeventivně celí autor námítkám, jež by se mohly činiti jeho mínění v této věci.

Právem můžeme býti zvědavi na články další; již tento článek první, psaný jasně a přehledně, obírající se otázkou tak zajímavou, bedlivě si všimající příslušné literatury druhdy i dosti odlehle, nás k tomu opravňuje. Mimochodem jen bych podotkl, že tvary **Бъкъши**, **сѫшти** ve výrazích **позък** **бъкъши**, **позък** **сѫшти**, o nichž mluveno na str. 10., jsou asi zbytky staré de-klinace konsonantické; svr. Listy fil. XXIX, 1902, 222².

Oldřich Hujer.

Drobné zprávy.

Athen. Mitteilungen přináší v posledním sešitě (XXIX, 1904, str. 244 nn.) nápis, jenž jest dosud svého druhu jediný. Je to seznam členů rady athenské z r. 335/4 př. Kr. V deseti sloupcích, podle fyl, uvedena jsou jména buleutů, a v každé fyle zase sestavena jsou podle demů. Na př. konec seznamu první fyle, *Αἰγῆς*, zní: *Ἐδωνυμεῖς Κτήσιππος Ἀγροδήμον, Σωσικῆς Φιλωνίδον. Περγασεῖς Αλιμαζήδης Ἡγημάχον. Κλεωνημιδής Φοκιωνίδον. Φηγούσιον Δημόλος Δημοκλέος. Θημανεῖς Εὐθύππος Πυθίτην.* Seznam není záchován úplně; hořejší část jeho i s praeskriptem chybí. Nicméně nelze pochybovat, že zde původně byla napsána jména všech 500 buleutů. Zvláště zajímavostí dodává novému nápisu seznam osmi úředníků rady, kteří se uvádějí v tomto pořádku: *γραμματεῖς καὶ πρυτανεῖς, γραμματεῖς τῷ δῆμῳ, ἀναγραφεῖς, ἐπὶ τὰ ψηφίσματα, ἀντιγραφεῖς, ταῦτας τῇ βουλῇ, ταῦτας τῶν εἰς τὸ ἀνάθημα, κήρυξ.* Srovnáme-li toto svědecí nápisné se zprávou Aristotelovou (Αρ. πολ. 54, 3), psanou asi o deset let později, shledáme co se týče písarů rady úplnou shodu. Aristoteles připomíná na prvním místě písaré *καὶ πρυτανεῖς*; onoho pak písare, jehož úřední název byl, jak se nyní dovidáme *γρ. τῷ δῆμῳ*, označuje volněji výkladem *ἀναγραφένεος τῷ δῆμῳ* *καὶ τῇ βουλῇ*. Nelze tudíž pochybovat, že i třetí písar na nápisе připomenutý názvem *ἐπὶ τὰ ψηφίσματα* je totožný s oním, jež Aristoteles označuje slovy *ἐπὶ τοὺς νόμους*. O ostatních úřednicích Aristoteles se nezmínuje. Mimochodem podotčeno, poskytuje nám nový nápis též doklad pro známou jinak věc, že bylo možno, být dvakrát členem rady. Poseidippos, syn Kallikratův, z demu Hestiae, byl, jak víme z IG II 872, členem rady již r. 341/0; zde vyskytuje se podruhé.

Nesnadná otázka o původu tragodie řecké láká stále k novému řešení. Nejnověji domnívá se švédský filolog Martin Pn. Nilsson v *Commentationes philologae in honore Johannis Paulson* (Göteborg 1905), že kořeny její hledati jest v náruku nad nebožtíky. Tak

prý se snadno vyloží, proč bolest a nárek byly vždy charakteristickou vlastností tragoedie, proč nejstarší forma tragoedie bliží se nářkům nad nebožtíky, jež právě v nejstarších tragoeediích mnoho města zaujmají. Hlavní rozdíl mezi nářkem nad nebožtíky a tragoeedií jest v inimickém rázně jejím; ten však byl Dionysovu kultu vlastní. V kultu Dionysově vystupoval Dionysos sám; sbor jej obklopující nebyli však Satyrové, nýbrž účastníci slavnosti (orgiasti), kteríž oblékali se v kůži kozlů, Dionysovi obětovaných. Tím proměnili se sami v kozy (*rādýros*), a jejich nářkům dánno zcela přirozeně jméno *rādýros*. Satyrské drama jest původu jiného; pochází z Peloponnesu. Tragoedie však jest poutána ke kultu Dionysa eleutherského, jenž přišel z boiotské hranice do Athén; právě Kithairos a Boiotie jsou nejslavnější sídla dionysského orgiasmus. Jakkoliv uznati sluší, že se tu název tragoedie velmi pěkně vykládá, lze sotva asi úplně odmlítouti zprávu Aristotelovu (Poet. 4), dle níž tragoedie vznikla z dithyrambū.

Kdo chce poznati Dörpfeldovu theoriu o Leukadě-Ithace, o níž jsme se na tomto místě již několikrát zmínilí (srov. LF XXXI, 1904, str. 313 n.), tomu lze doporučiti knížku: Leukas. Zwei Aufsätze über das Homerische Ithaka von Wilhelm Dörpfeld (V Athenách 1905, Beck & Barth. VIII a 43 str., se 2 mapami. Za 1 mk.). Jest to otisk dvou článků Dörpfeldových, z nichž prvný uveřejněn byl v Mélanges Perrot (v Paříži 1892), druhý v Arch. Anzeiger 1904, tedy na místech ne každému přístupných. V předmluvě oznamuje spisovatel, že i letos bude pokračovati ve svých výkopech na Leukadě a že definitivní spracování predloží teprve potom až jeho bádání na ostrově bude skončeno. Sám upřímně vyznává, že nyní lpějí na jeho teorii ještě »malé trusky« (kleine Schläcken), kterých ji ovšem doufá zbavit.

V druhém díle sbírky *Orientis Graeci inscriptiones selectae*, vydaném od Viléma Dittenbergera (v Lipsku, u Hirzla 1905. Str. VII a 750. Za 22 mk.) obsaženy jsou četné nápisy řecké z doby římské, které se týkají východních provincií Asie, Bithynie a Pontu, Kappadokie, Galatie, Lykie a Pamfylie, Kilikie, Kypru, Syrie, Armenie a Agyptu (čís. 435—728). V případku (č. 724—773) podány jsou nápisy, v nejnovější době uveřejněné. Podrobné rejstříky (str. 555—750) zakončují sbírku, kteráž svým výborným, latinsky psaným výkladem nemálo přispěje k rozšíření studií epigrafických.

Hektor Ruggiero, zasloužilý vydavatel epigrafického slovníku, pojál více než před desíti lety úmysl, uspořádati jakési malé vydání známé velkolepé sbírky *Corpus inscriptionum Latinarum*. Jeho *Sylloge epigraphica orbis Romanum* měla se skládati ze čtyř svazků, v prvním měly být zahrnutы nápisu z města Říma, v druhém z Italie, v třetím z provincií západních, ve čtvrtém z provincií východních. Z tohoto plánu jest nyní provedena teprve asi osmitina. Vyšla totiž nedávno, pěčí Danta Vaglieri, druhého svazku část první, obsahující nápisu prvních pěti krajů (regiones) italských, totiž Latia a Campanie, Apulie a Calabrie, Bruttiá a Lukanie, Samnia a Picena (v Římě, L. Pasqualucci, 1904. XII a 886 str. Za 42 liry). Obsahem svým rovná se tedy IX, X a XIV svazku CIL. Nápisu podány téměř všechny jako v CIL; vyneschány pouze takové, z nichž zbývá pouze několik nesouvislých písmen neb slov, ze kterých si nelze nic vybrati. Za to však přidány nápisu nově objevené. Nápisu podány jsou obyčejným písmem, zkratky všecky rozvedeny, dosti často i stručné poznámky připojeny. Uspořádání není totéž jako v CIL, nýbrž za základ vzaty celé kraje, přičemž Latium vetus pokládáno za část samostatnou. V každém kraji spořádány jsou nápisu podle hlediska věcného. Přes to lze zde každý nápis, citovaný číslem CIL, snadno nalézti, poněvadž ke konci připo-

jena jest srovnávací tabulka. Rejstříkům věnována vůbec veliká péče; svědčí o tom již jejich rozsah (od str. 545—886). Záslužnému podniku budou však na závadu dvě věci, příliš veliká cena a zejména neobyčejně pomalé vycházení. Tento polosvazek vychází přes deset let; budou-li ostatní části postupovat stejným tempem, bude celá *Sylloge dokončena teprve na sklonku XX. století*. Kdo se toho dočká z nynějších odběratelů?

Justus Hermann Lipsius, professor lipské university, počal vydávat nové dílo: *Das Attische Recht und Rechtsverfahren*. Nedávno vyšel první svazek (v Lipsku, u Reislanda 1905. Str. IV a 233. Za 6 mk.), jenž obsahuje výklad o úřednících, krevních soudech, porotách, soudních dvorech, o soudech před lidem a radou a o soudech smířicích. Dílo to má nahraditi známou, již mnoho let rozebranou rukovět *Der attische Process* od Meiera a Schoemanna, kterou Lipsius r. 1883 vydal po druhé. Přejeme staričkému učenci, aby rozsáhlé dílo své šťastně dokončil.

Bulletin d'Institutions politiques Romaines je název nové periodické publikace, kterou řídí profesori belgičtí Leon Halkin a Moric Zech. První, nedávno vyšlý svazek (v Paříži 1904, E. Bouillon. 126 str. Za 2 fr. 50), podává přehled prací o státním zřízení římském za r. 1900 a 1901. Je tu referováno stručně, ale obsažně a přehledně o 371 spisech a článcích. Ačkoliv nový »Bulletin« je vlastně výtiskem z časopisu »Musée Belge«, lze doufati, že si udrží svou samostatnou existenci, zejména bude-li přinášeti své zprávy hodně hrav.

Schanzových známých dějin literatury římské vyšel právě III. díl, pojednávající o době od Hadriana až do Konstantina, v druhém vydání (v Mnichově, u Becka 1905. Str. XVI a 512. Za 9 mk., váz. za 10 mk. 80 pf.). Novější literatura doplněna, a připojen uka-zatel, jenž chyběl prvnímu vydání. — Totéž nakladatelství oznamuje, že ještě do konce června vydá topografii athenskou od Waltera Judeicha (XII a 416 str. Za 18 mk., váz. za 20 mk.), kteráž vstoupí na místo stručné topografie Lollingovy. V textě bude 48 vyobrazení, mimo to budou připojeny tři velké plány, a sice Athen (ve formátu 1:5000) akropole (1:1000) a Peiraiea (1:1500). Kniha skutečně již vyšla.

O archaeologickém sjezdu v Athénách, konaném v dubnu t. r., přinesly Nár. Listy dne 14., 16., 18. a 25. dubna obsáhlý referát. Po-chází patrně od nějakého nefilologa, nearchaeologa a nehistorika, podle chybňných tvrzení, které o této vědách pronáší (na pr. »směr doby« prý odmítá »jednostranné a z veliké části hypothetické výsledky filologickej činnosti«, »klassická archaeologie« a »epigrafika« je prý »jedný pevný podklad pro bádání v oboru dějin starověkých«, kteremuž »poznání filologové, jsoucí dosud beati possidentes, se vší energií se brání«!). Jinak jest referát ten pln nesprávností a prepiatých tvrzení, podaných prapodivným slohem. Korunní princ řecký, který se jednou jmenuje Nikolaos, podruhé Konstantin, zahájil prý kongress v obrovském »korsu Parthenona, v »opisthodomu« Parthenona, »kde kdysi stávala slavná Feidiova socha bohyň Atheny«(!!), a když vstoupil na rečiště, »povstalo vše kromě paní králoyského domu«, ačkoli všichni účastníci kongresu (i dámy), pokud nebyli na onom rečišti, stáli, ježto v Parthenonu nebylo pro ně vůbec sedadel. Referent viděl vše kolem Parthenonu přeplňeno pestrým obecenstvem, viděl v ulici »stadijní nesčetné oblouky s elektrickými lampami, ač to byly plýnové roury, v Eleusině členové výkonného komitétu prý »sami čepovali pivo« pro účastníky kongresu, milionář »Pesma conglus uspořádal slavnostní večer (řecké z

v tomto jméně »Pezmazoglu« čte totiž tento ref. »Nár. Listů« po německu), Francouzové konali zvláštní cestu archaeologickou, ačkoli nekonali takové cesty atd. Vůbec viděl tento nepodepsaný ref. více než jiní účastníci. Co do své spolehlivosti rovná se asi onomu příteli »Nár. Listů«, který v jejich odpoledním vydání uverejňuje všelijaké hrůzostrášné historie z Athen i jejich okolí. J. K.

Ke zprávě o slavistice na vysokých školách německých, kterou přinesly Listy fil. XXXII, str. 80, dodáváme podle poznámky uvedené v jedné polemice známého časopisu Byzantinische Zeitschrift, XIV (1905), str. 408, že se slovanské filologii věnuje pozornost také na universitě mnichovské. Prof. Krumbacher usiluje již po pět roků o to, aby při jmenované škole byla zřízena stolice pro jazyky a literatury slovanské, a přednášel již po šest semestrů sám alespoň o ruské mluvnici a o vývoji ruského písemnictví. es.

Dr. Zdeněk V. Tobolká, amanuensis zdejší universitní knihovny, podjal se práce velice potřebné, pořizovatí českou bibliografii. Nedávno výšel svazek druhý, obsahující záznamy za rok 1903 a dodatky z roku 1902. Upraven jest — jako před tím svazek první — tak, že v oddílu prvním obsaženy jsou abecedně opisy titulů, v oddíle druhém srovnána jsou vydaná díla podle odborů, v třetím pak všechn obsah knihy přehlédnut zevrubným rejstříkem. Pramenem auktorovým byly především katalogy knihoven majících právo na povinné výtiště, pražské universitní, olomoucké studijní, opavské a dvorní vídeňské, mimo to pak hleděno i ke spisům zakupovaným do knihovny královského města Prahy. Literární produkce slovenská pominuta, poněvadž si přehled její Slováci pořizují sami. Rozumí se, že práce Tobolkova není absolutně úplná — chybějí v ní na pr. české časopisy americké — a že by snad každý, kdyby prohlížel, kam jsou u Tobolky zařazeny knihy jemu známé, mohl pronést nějaké přání opravné: ale celkem podává Tobolka, který již svým úředním povoláním má nejlepší přiležitost miti o českých knihách zevrubnou povědomost, ve své bibliografii poučení svrchovaně bohaté a správné. Auktor i nakladatel — Česká akademie — budou ve vydávání bibliografie zajisté pokračovati. es.

Pěkná slova o změně názoru na úkoly jazykozpytu pronesl v zasedání Královské společnosti věd v Gottinkách dne 5. listopadu 1904 profesor srovnávacího jazykozpytu na gottinské universitě J. Wackerle a g. el. »Starší jazykozpyt přihlížel především k vývoji uvnitř kmene, národa, národové skupiny. Svou hlavní úlohu viděl v jazykové historii vnitřní. Jazykozpytu novějšímu stojí v popředí zkoumání o vzájemném působení jazyka na jazyk. Lze říci: byl-li starší jazykozpyt v podstatě nacionální, je jazykozpyt nynější velikou měrou internacionální. Přičinou toho jsou namnoze prostě pokroky vědy samé, rozšíření a především zjemnění našich vědomostí. Pochody nejsou tak jednoduché, jakými se zdály průkopníkům a za jaké musily být zprvu brány, měla-li práce vůbec být začata. Nicméně rozhodoval ve vývoji naší vědy ještě další moment. Jazykozpytci náleží práce tichá, vzdálená bojů v a proudu den nich. Jazykozpytec nemůže se však přece postavit mimo svou dobu. Zakladatelé jazykozpytu náleží ke generaci, která vzbudila zase k životu ideály národní, které ležela na srdci lidovost a národovost také v právu a v poesii. Jazykozpytné badání Jakuba Grimma nelze dělit od jeho theoreticky i prakticky německého smýšlení. A kdo zná dějinu slavistiky, ví, jak po divně při jejich počátcích navzájem na sebe působila zkoumání jazyková a objevování starých památek na jedné a probuzení národního sebevědomí na druhé straně, a jak první slovanští grammatikové dojista byli tvůrci slovanské národnosti. Aby se otevřely oči na věci, o nichž

zde byla řeč (myslí se vzájemné vztahy jazyků), bylo potřebí jakéhosi zmírnění citu národnostního, silnějšího citu pro to, co mají národové společného a čím jsou si navzájem pojinni... Snadněji se tím práce arcenestává...« (Nachrichten von der Körn. Ges. der Wiss. in Gött., Geschäftliche Mittheilungen 1904, seš. 2, str. 112, 113.) Jak smutně vypadají proti tomu nesnášlivá slova německého romanisty W. Meyer-Lübke, který o jedné česky psané práci zemřelého prof. Mohla poznamenává, že ji sice byl vydal »in einer Kultursprache« (Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der romanischen Philologie VI, I, str. 139.)! es.

O rozvoji a významu nadšeného kulturně politického hnutí jihoslovanského, známého jménem »illyrismus« měli jsme do nedávna dva obrazy; původci obou byli z národu, kteří hnutí toho byli vzdáleni, jeden Rus, Kulakovskij, druhý Polák, Zdiechowski. R. 1903 konečně začalo o illyrismu vycházetí dílo psané Chorvatem, Šurmínu v Hrvatskí preporod. R. 1904 vydán byl díl druhý, jímž vypravování dovedeno zatím do r. 1843. Auktorovi, profesoru chorvatského jazyka a literatury na universitě záhřebské, podařilo se v Preporodu podati podle velmi rozsáhlého, třeba ještě ne všeho dochovaného materiálu svědomitě a nestránně líčení, plné důležitých podrobnosti nejen o politické a literární minulosti chorvatské, nýbrž i o současných s illyrismem proudech mezi Srby a Slovinci. Až bude dílo dokončeno, bude dojista na dlouhou dobu základní knihou o svém předmětě. es.

Universitní nakladatelství Karla Wintera v Heidelbergu podjalo se velmi prospěšného úkolu, vydati vědecké učebnice jazyků germánských, románských a těch, jimiž se obírá jazykozpyt srovnávací. Redakci sbírky germánské (Sammlung germanischer Elementarbücher), jejímž prvními čísly jsou známá Streitbergova Urgermanische Grammatik a Gotisches Elementarbuch téhož autora, a v níž vyšel mimo jiné i Mittelhochdeutsches Elementarbuch (prací prof. V. Michelse), jest prof. V. Streitberg. Rízení sbírky románské má v rukou vídeňský romanista V. Meyer-Lübke; vydána byla v ní posud dvě díla: redaktorova Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft a Wieseův Altitalienisches Elementarbuch. »Sammlung indogermanischer Lehrbücher« vedena jest H. Hirtem. Publikovaná jsou z ní první tři čísla: Thumbova příručka sanskrtská, sestavená nejen pro praktické osvojení sanskrtu za účely filologickými, nýbrž i pro poučení těch, kdo se sanskrtem chtí obírat pro lepší pochopení jazykozpytu srovnávacího, a proto všude transkribovaná, Hirtova mluvnice řecká a Sommerova latinská. Chystají se mluvnice pragermánská (Streitbergem) a praslovanská (Mikkolou), příručka nářečí řeckých (Thumberg) a uvedení do studia dialektů umbersko-oských (Buckem). Kromě mluvnice obsahovati bude indogermánská sbírka také etymologické slovníky. Latinský začal již vycházetí (v. L. fil. XXXII, str. 160). Ve všech třech sbírkách bude se, jak nakladatelství slibuje, pokračovati. es.

Nakladatelství Helmerovo v Halle vydalo před nedávnem první díl knihy Neuphilogen-Vademecum. Úmyslem nakladatelovým při pořizování spisu tohoto bylo podati v řadě biografií pokud možná úplnou bibliografii filologie germánské, keltské a slovanské, všeobecného a srovnávacího jazykozpytu, literárních dějin a národopisu. Kdyby se bylo podarilo plán tento provést se zdarem, bylo by se Vademecum stalo pomůckou studijní velmi vitanou. Mnoho poučného najde se

v něm i tak, jak jest. Spěch však, se kterým, jak na všech stranách knihy je zřetelně viděti, *Vademecum* bylo sestavováno, způsobí mnohemu hledajícímu čtenáři nemilé zklamání.
es.

Prof. T. Maretic podrobil v posledním, 157. sv. Radu Jugoslavenské akademije chrvatské a srbské překlady románův a novell Iv. S. Turgeněva velice podrobnému rozboru (str. 1—113) a ukázal velmi přesvědčivě, že valnou části byly přeloženy nikoliv z originálu ruského, než podle překladů německých nebo francouzských, a kde přece se překládalo z originálu, že překladatel vládl velmi chatrnou znalostí ruštiny, tak, že třebas se utíkal do slovníků, nadělal řadu hrubých chyb. Překladatelé jedné povídky, jak chrvatský tak srbský, měli velmi chatrné vědomosti o nové ruské literatuře, píše jména známých literátů Bestujev, Sagoskin francouzsko-německým způsobem m. Bestužev, Zagoskin. Srbský překladatel převzal z německého překladu Major a. D., t. j. německé Major a. D., za ruské отставной майоръ. Chrvatský překladatel přeložil жена его сбивалась на застрапдаго цыпленка: žena mu disala po starinskoj kuhinji; našel totiž v ruskoném slovníku, že цыпленокъ znamená »Küchlein«, a toto německé slovo myslil si, že znamená kuchyně místo kuře. Překládali lidé, kteří neměli takřka ponětí o ruském jazyce a spolehali lehkomyslně na stejně zněně ruského slova se srbs.-chrv., tak na př. высочайший санъ (nejvyšší důstojenství) překládá jeden najveličanstvení san, a druhý najuzvišení san t. j. sen!! Jiný překladatel nevěděl, že хозяева jest plur. k sg. хозяинъ, než myslil, že jest to sg. fem. Jistý překladatel vykládal si барышня podle барышъ a přeložil slovo to lihvarka m. gospodica; черновая si spletl s черnilo a přeložil je mastilo (inkoust); голубые глаза: golubinje oči, голубат ливрея: golubinja livreja, съ голубого неба: s golubinjega neba, сливка: šljive, stejně to neporozumění, jakého se dopustil sklepnič varšavský, když přinesl ruskému důstojníkovi, který si poručil кофе со сливками, kávu se švestkami! Takových překladů napočetl Maretic na sta. Svého času přišel V. Jagić ve své kritice chrvat. překladu »Vojny a míru« k podobným vývodům o naprosté chatrné znalosti ruského jazyka a ovšem také nesmírné lehkomyslnosti jeho překladatele (Archiv f. slav. Phil. XIII, 463 st.). Podobné chyby shledal V. Jagić také v srbs. a chrvat. překládech Puškinových básní (A. C. Пушкинъ въ южно-слав. литературахъ). Připomínáme vše to jako velice charakteristické pro ocenění výnášené »vzájemnosti slovanské«, jakož také, abychom vyzývali k občasné revisi našich překladů z ruštiny. a

Nákladem knihkupce Otty Fickera v Lipsku (nyní v Heidelbergu) počala v březnu t. r. vycházení nová pomůcka bibliografická, nazvaná »Philologiae Novitates«. Každý měsíc vychází číslo zaznamenávající nové publikace ze srovnávacího jazykozpytu, z filologie klassické, germánské, románské, slovanské, indické a orientální; u každého díla udána jest cena v markách. V oddíle pro klassickou filologii, jenž zaujímá 5—6 stránek asi o 100 číslech, hledí se též k vědám pomocným; i české práce jsou zde uváděny. Slovanské filologii věnováno jest v každém čísle po stránce, kteráž obsahuje asi 30 čísel. Za vadu pokládáme, že tu nejsou uváděna jména nakladatelů. Na 12 čísel předplácí se 1 mk. 50 pf.

O Kretě předhistorické.

Napsal Em. Peroutka.

Na Kretu obracen zřetel archaeologů od r. 1884, kdy italský archaeolog Federico Halbherr a Němec Fabricius objevili v Gortyně dlouhý nápis, vyrytý na stěnách římského divadla a sepsaný starobylým nárečím řeckým — kdy vyslovovalo se ještě *μ* —, známé právo gortynské. Soustavná práce archaeologická začala před šesti lety po utíšení posledních bouří kretských. Až do dneška kopáno asi na třiceti místech. Pro předhistorickou dobu Krety největší korist přinesly na jevo výkopy v Knosu, Faistu, Hagia Triada, v Gurnii, v jeskyni diktajské, Palaiokastru, Kato Zakru.¹⁾ Výkopy nejsou ještě skončeny a materiál všechn

¹⁾ Věci, při výkopech nalezené, jsou nyní v museu kandijském (heraklejském). Zprávy o výkopech italských uveřejněny jsou v *Monumenti antichi pubblicati per cura della academia reale dei Lincei in Roma a v Rendiconti též akademie za r. 1901, 1902 a 1903, roč. XI., XII. a XIII.* O výkopech anglických psáno v *Annual of the British School at Athens*, ročník VI. (1899—1900), VII., VIII., IX., X. (1903—1904); studie, k anglickým výkopům hledící, jsou hlavně v *Journal of Hellenic Studies* (= JHSt) od r. 1901, o výkopech amerických a také italských v *American Journal of Archaeology* od r. 1901. Předběžné zprávy a stručné referáty o výkopech uveřejňují časopisy filologické a archaeologické, jako *Archaeologischer Anzeiger*, oba berlínská filologické týdenníky, *Revue archéologique*, *American Journal of Archaeology* v rubrice *Archaeological News*, i denní listy (*Beilage zur Allg. Zeitung*, *Nation*, *Times* atd.). Z ostatních prací, o Kretě pojednávajících, uvádíme: Arth. Milchhöfer, *Aus dem Reiche des Minos*, Deutsches Rundschau 1902, Ern. Gerland, *Kreta*, Neue Jahrbücher f. das klass. Alterthum 1902, K. Tittel, *Der Palast in Knosos* v též časopise 1903, Rob. Zahn, *Die Ausgrabungen auf Kreta*, Die Umschau 1903, G. de Sanctis, *La civilta micenea e le ultime scoperte in Creta*, Rivista di filologia 1902, Ferd. Noack, *Homeriche Paläste*, Leipzig 1903, Engelb. Drerup, *Homer*, München 1903, Michal Jezienicki, *Najnowsze wykopaliska na Krecie*, Eos 1904, Salom. Reinach, *La Crète avant l'histoire*, L'Anthropologie 1902 a 1904, Georg Karo, *Altkretische Kultstätten*, Archiv f. Religionswissenschaft VII., r. 1904, Petr Goessler, *Die Ausgrabungen auf Kreta*, Preusz. Jahrbücher 1905, Thom. Lenschau, *Jahresbericht über griechische Geschichte* (1899—1902) v Bursians Jahresbericht atd. 1904; str. 116—133.

není dosud arci ani definitivně uveřejněn ani zpracován; každý rok přináší nové věci, tak že závěry, učiněné v pracích předešlého roku, třeba v lecěms měnit, ale přes to ospravedlňuje množství a zajímavost toho, co dosud objeveno, orientační zprávu o výkopech již dnes.

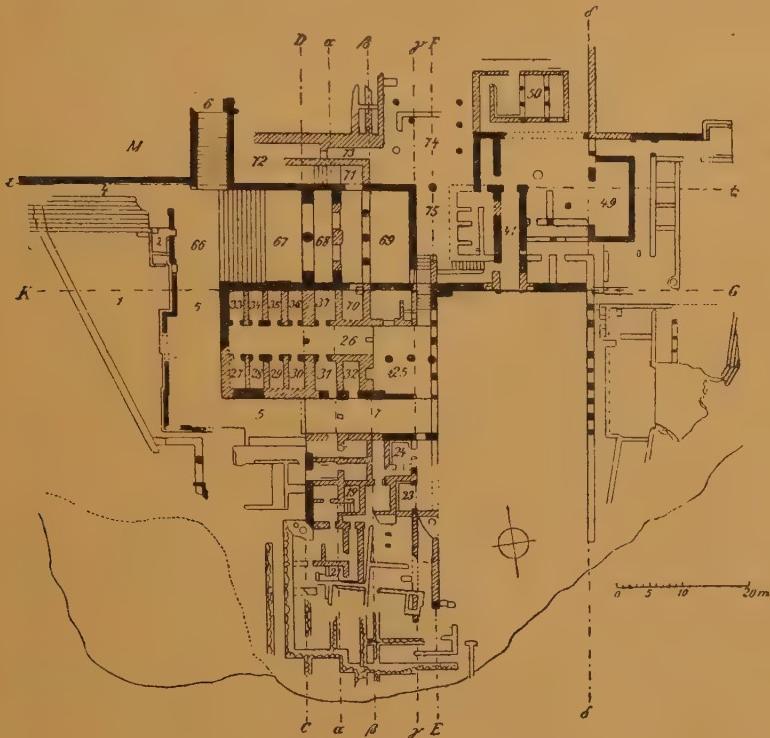
Hlavní zájem vzbudily vykopané paláce v Knosu, Faistu a v Hagia Triada. Zmíním se nejprv o paláci ve Faistu, poněvadž plán jeho je jednodušší a přehlednější než v Knosu.

Uprostřed Kreyt, asi 4 km. od jižního břehu, jest rovina Messara, kterou teče řeka Jeropotamos. Na levém břehu rozkládalo se město Faistos, jež zná již Odysseia a o jehož významu za doby klassické svědčí krásné mince jeho. Časté nálezy různých předmětů ukazovaly, že tu bývala nějaká stará osada; proto ujala se tu soustavné práce archaeologická missie italská s Halbherrem v čele a odkopala ve třech letech (od června 1900) na akropoli, 65 m. vysoko nad mořem se rozkládající, na rovině uměle zřízené (100 m. do čtverce) »mykenský« palác.

Palác má veliké dva dvory, západní v podobě trojúhelníka (obr. 1., čís. 1.), a obdélníkový dvůr hlavní. Severní, kratší stranu západního dvora uzavírají široké schody, po nichž vystupuje se ke zdi (č. 4) bez jakýchkoli dveří; na východní, delší straně (30 m.) je palác ohrazen terassou 1:20 m. vysokou (č. 66 a 5), jež býla na kraji opatřena dřevěným zábradlím a byla jakousi galerií dvoru toho. Stupně na severní straně srovnávají italští učenci s hledištěm řeckého divadla a pokládají dvůr za slavnostní shromaždiště. Tomu zdá se nasvědčovat malá stavba v severovýchodním rohu (čís. 2), která, soudí podle zbytků mnoha spálených zvířecích kostí, byla asi oltář nebo malá svatyně. Třetí stranu dvora, přeponu trojúhelníka, činil chodník, poněkud povyšený, dlážděný kamennými deskami — cesta »processijní«. Stojíme-li na terasse (čís. 5), vidíme v severní části její před sebou dvoje schody, hraničící spolu v pravém úhlu, severní užší (čís. 6), jež vedly snad na nějaký belveder se širokým rozhledem na hoři Idu, a východní, otevřené, široké (13'75 m.) schodiště, jímž po 12 stupních přicházelo se na volnou prostoru (čís. 67) před hlavní síní celého paláce, megarem (čís. 69). Průčelí megara je otevřeno, sloup uprostřed dělí je ve dvě části. Touto předsíní (čís. 68) vcházelo se dvojimi dveřmi do slavnostní dvorany, která, jak zbytky tří podstavců sloupových ukazují, zase byla rozdělena ve dva nestejně díly. Po jižní straně přiléhá k první části megara menší síň (čís. 70) se zachovanými kamennými lavicemi kolem stěn — snad tedy zasedací síň nebo čekárna. Právě proti vchodu do této síň v protější stěně viděti lze dvěře, jimiž se přicházelo na schody (čís. 71), vedoucí do severních, výše položených částí budovy (čís. 72).

Vrátíme-li se z megara na terasu, o níž jsme se již zmínilí, a jdeme-li po ní až k jejímu jižnímu konci, vstoupíme do ši-

roké chodby (čís. 5 a 7), jež, připínajíc se k terasse v pravém úhlu, spojuje západní dvůr se dvorem hlavním. Velká, pěkná prostory tato (46 m. \times 22 m.) byla na obou podélných stranách vroubená sloupořadím. Nejvíce místností bylo na západní a severní straně dvora. V severozápadním cípu poznali jsme již reprezentativní síň palácovou, megaron, které i přímo bylo s hlavním dvorem spojeno schody v sz. cípu dvora.¹⁾ Jižně připíná se k megaru dvojí řada dlouhých úzkých síní (čís. 27—37), jež podle

str. 110), že sloupy ty nic nenesly ani nepodpíraly a že mají tedy smysl symbolický, náboženský. Věc jest dnes skoro najisto postavena.

Na jihozápad od hlavního dvora vidíme zbytky menších síní (čís. 23, 24), jež pokládají se za místnosti kuchyňské a koupelný. Na severu byl hlavní dvůr ohraničen pěknou kvádrovou zdí, dobře zachovanou. Uprostřed ní ústí hlavní severní vchod do paláce (čís. 41). Zde na severovýchodě bylo obydli rodiny, a ve velké komnatě (10·40 m. \times 6·20 m.) dlužno snad hledati gynaikonitis (čís. 49, 50).

Části, stavitelsky důležité a význačné, stavěny z kvádrů, ostatní zdi z drobného kamene. Stěny omítнуты byly většinou barevným štukem, řidčeji obloženy mramorem. Budova ukazuje jednotný, velkolepý plán. Stavitel dovedl způsobem obdivuhodným přemoci obtíže půdy. Založil stavbu terassovitě, aby se vyhnul drahému a pracnému rovnání půdy. Tím usnadnil osvětlování jednotlivých částí, ochránil hlavní, obytnou část před studenými severními větry a docílil jistě i velkého účinku uměleckého.

Nově objevené paláce kretské přirozenou měrou vybízely k tomu, aby se srovnávaly se stavbami dosud známými, mykenskými a aigyptskými. Úlohu tu dosud nejlépe vykonal Noack ve spise Homerische Paläste (v Lipsku 1903), vytknuv správně podobnosti se stavbami aigyptskými a rozdíly od paláců mykenských. Že paláce ani v Knosu ani ve Faistu nebyly ohrazeny zdí jako paláce mykenské, že plán jejich je rozsáhlejší a složitější, že v obou palácích kretských všechny místnosti na vzájem spojeny jsou chodbami proti odloučenosti megara od místnosti žen v palácích mykenských (viz na př. Tiryns a Arne, u Noacka str. 7, 19), že palác v Knosu měl na východní straně několik poschodí, to vše arcí bylo pozorováno ihned. Ale Noack upozornil správně na to, že typ paláce kretského je v celku i jednotlivostech jiný než typ mykenský ve vlastním Řecku. Na Kretě stavitel staví podle aigyptského způsobu, protože jednak podnebí Krety je podobnější Aigyptu než Řecku, jednak vůbec Kreta závislejší byla kulturně na jihu než na severu. V mykenských palácích je průčelí předsíně i vchod do megara ve stěně kratší; proto síně mykenských paláců jsou delší a užší než na Kretě. Otevřené průčelí předsíně rozděleno je dvěma sloupy a dovnitř síně vchází se jedněmi dveřmi. Na Kretě však průčelí ředsíně i vchod do komnaty jsou ve stěně delší, průčelí je rozděleno jedním sloupem ve dvě části a do vnitř komnaty nebo síně vedou dvoje dvěře. Někdy každá půlka průčelí rozdělena ještě na polovic, takže celkem v průčelí bylo tré sloupů. Proto na Kretě jsou síně širší než delší po způsobu aigyptském. Je v tom jistě zdravý rozum. Je to nejlepší přizpůsobení klimatickým poměrům. V Agyptě i na Kretě bylo v letě především třeba, aby

bylo hodně stínu a chládu, aby vzduch byl hodně proudil a měl přístupu co nejvíce. Proto na Kretě byly dveře, byly pilířů a sloupů místo pevných stěn, tolik předsíní. V Řecku dotírá na člověka citlivěji zima než léto — proto stavitele se řídil tímto zřetelem.

Prohlížíme-li plán paláce v Knosu a Faistu, připadají nám na mysl dvě řeči. Předně jakoby stavitele byl měl za základ celé stavby dvě hlavní čáry, jakýsi *cardo maximus* a *decumanus maximus*, jež v pravém úhlu protínají se uprostřed hlavního dvora. A druhý dojem jest: přímočarost a pravoúhlost. Celkem zachovaných zdí jakoby byla síť přímek, protínajících se v pravém úhlu. Posléze i to, že budovy rozloženy jsou kol ústředního dvora, že mají jeden nebo dva dvory poboční, že nejsou ohrazeny, Noack právem vytýká za znaky agyptské.

Palác ve Faistu byl přestavován. V severovýchodním cípu západního dvora nalezeno totiž mnoho střepin hliněných nádob, domácí, kretské výroby, jež nalezeny všude v Kretě pod vrstvou mykenskou a právem tudiž se pokládají za starší než nádoby mykenské. Krom toho terassa, ohraničující na východě dvůr západní, vystavěna z kamenných desek, stojících na užší straně, a vnitřek zdi vyplněn drobným kamením. Z toho se usuzuje, že třeba uznávat tu palác starší a mladší právě jako v Knosu.

Zdá se, že palác ve Faistu byl celkem stavbou přízemní, že neměl, aspoň ne všude, poschodí, jako palác v Knosu. Trval až do pozdní doby mykenské kultury, kdy zašel ohněm. V jeho rozvalinách se usadili jiní obyvatelé, kteří své špatné zdi přímo stavěli na staré dláždění, a zdi, které jim překážely, prostě odstranili. Také asi důkladně prohledali troský paláce; nebot jednotlivých předmětů nalezeno ve Faistu málo.

V té přičině šťastnější byli italští výkopci v Hagia Triada, místě, vzdáleném od Faistu hodinu cesty a ležícím jihozápadně na úbočí téhož horského pásma. Také tu objeven palác (1903); není jisté, bylo-li to letní sídlo majitelů Faistu či samostatné sídlo knížecí. Obyvatelé asi náhle opustili palác: nalezeny na př. na místě kandelábry pro noční osvětlování v komnatě pánově. Od té doby až do dneška palác zůstal nedotčen. Proto nalezeno tu hojně vzácných věcí (alabastrové, serpentinové, steatitové a hliněné vásy, fresky, pomalované sarkofágy). Architektura neliší se od paláce ve Faistu; proto zmíním se jenom o několika význačných předmětech tu nalezených.

Zachován svršek čili víko nádoby, která měla podobu vásy, jako na př. naše cukřenky.¹⁾ Svršek, jejž bylo možno sejmouti,

¹⁾ Víko zobrazeno u Drerupa, Homer (v Mnichově 1903), str. 120; relief pak sám v díle »Die hellenische Kultur« od Baumgartena, Polanda a Wagnera - (v Lipsku 1905) na str. 42.

ozdoben dokola reliefem, znázorňujícím průvod 25 mužů, seřáděných ve dvojstupu s vůdcem v čele. Postavy vyobrazeny jsou po kolena. Za čtvrtou dvojicí kráčí samoten muž, jenž má v rukou nějaké sistrum, za ním tři zpívající osoby, dle mocně vyklenutých prsou snad ženy, za těmi ostatních šest dvojic. Náčelník, starší muž s plnovousem, dlouhými vlasy a obnaženou hlavou oděn je volným kabátem zvonovitého střihu. Muži mají na hlavách čepice a na levém rameni nesou zvláštní přístroj, dlouhou tenkou hál jako násadu, vybíhající na konci v několik tenkých, proutitých hrotů; celek nejspíš podoben našim dřevěným podávkám, představíme-li si, že jsou tenčí a ohebnější. Spor je právě o to, co nástroj ten jest. Je to snad zbraň, jak myslí Savignoni a Goessler? Pak by to byl sbor bojovníků, vracejících se z nějaké vítězné výpravy. Či jest to náčini hospodářské, vějidlo nějaké na čištění obilí, a průvod nějakým sborem ženců jako o dožinkách? Či jest to nějaký symbolický přístroj, a průvod měl by význam náboženský, jak domnívá se J. Harrisonova? (JHSt. 1904, str. 254.) Podle celého rázu, podle vzhledu »zbraně« a podle toho, že mezi předměty, nalezenými na Kretě, málo co se vztahuje k válečnému životu, myslím, že není to průvod bojovníků, nýbrž spíše průvod náboženský.

Na jedné z fresek, v Hagia Triada nalezených, vidíme bosou ženu (či snad bohyni?), buď usedající na lavici uprostřed květin nebo z ní povstávající. I postava ženy, oděná pestrou sukni střihu, jaký vidíme na známém zlatém prstenu z mykenského čtvrtého hrobu, i dekorace bylinná provedena jest s takovým realismem, jakého není dokladu v dekorativním umění klassickém.¹⁾

Posléze v Hagia Triada objeveny nekropole, jednak kopulové hroby, jednak obyčejné, ve skále vytesané (viz u Drerupa str. 131). V těchto nalezen terrakottový sarkofág (míry 1·38 m. \times 0·50 \times 0·53), pomalovaný na všech čtyrech stranách výjevy, jak se zdá, obětními. Zvláštní věc je tu vůz tažený koni; neboť kůň v umění kretském jest téměř neznám. Mrtvý pochováván v sedící, skrčené poloze — zvyk, jenž za starých dob rozšířen byl na ostrovech aegejského moře a na Kypru dlouho se udržel.²⁾

Velkolepostí rozlohy a množstvím nalezených vzácných předmětů všechny ostatní objevy v Kretě překonává Knosos. Knosos ležel hodinu cesty na jih od Kandie na mírném návrší nad potokem Kairatem. Místo, kde nyní objeven palác, bylo známo pod jménem »sta pitharia« ($\epsilon\varsigma \tau\alpha \pi\vartheta\alpha\varsigma\alpha$), protože nad povrch

¹⁾) Vyobrazení viz v L'Anthropologie 1904, str. 284 a svr. mimo to Drerupa, Homer, str. 122.

²⁾) Podrobný popis onoho sarkofágu podává F. Duhn v Archiv für Religionswissenschaft VII, 1904, str. 264 nn. Jiný, malovaný sarkofág z pálené hlíny, nalezený v Palaiokastru, zobrazen jest u Drerupa, str. 133.

vyčnívalo tu dvanáct velkých hliněných sudů (*πιθοί*). Již Schliemann v letech sedmdesátých chtěl tu kopati, ale vyjednávání tehdy nevedlo k cíli. Teprve r. 1899 nabyl práva k výkopům Arthur Evans, správce musea v Oxfordě. Evans přišel ponejprv na Kretu r. 1894, a to za studiem epigrafickým. Tušil totiž ve značkách, jež viděl na některých nádobách v muzeu oxfordském, staré písmo kretské. Výkopy začaly r. 1900 a vydaly takovou žěň, že ani letošní, šesté období nebylo asi poslední. Hlavní výsledek jest odkrytí velkého komplexu budov, které Evans nazývá palácem Minoovým; ale objeveny také souduhem Evansovým Hogarthem zbytky města a nekropole knosské, loni pak nová řada hrobů a zvlášť nádherná kopulová hrobka na sever od paláce směrem ke Kandii, nalezející patrně k paláci knosskému (Evans nazval ji hrobem Idomeneovým).

Nejprve odkryta byla západní část paláce, potom východní, potom jihovýchodní, posléze severní části (1903). Letos prozkoumány skladiště a hroby, objevené loni (viz předběžnou zprávu v American Journal of Archaeol. 1905, str. 110). Evans uveřejňuje zprávy o výkopech s rychlostí uznání hodnou v Annual of the British School at Athens (= ABS); poslední zpráva, jíž jsem mohl užiti, týká se výkopů z r. 1904 v X. svazku. Plán paláce, jak na první pohled zřejmo, je podobný plánu paláce ve Faistu; shledáváme tu všechny typické znaky, o nichž se stala svrchu zmínka, jen že zde je vše ve větším měřítku, místnosti je víc a jsou jinak rozloženy. Trosky zabírají plochu 22.000 m². Je těžko říci, jak vysoké byly zdi paláce, ale ve východní, níže položené části jeho jsou zachovány schody do druhého a třetího patra; v části západní pak na konci dlouhé chodby jiné schody, vedoucí vzhůru, ukazují, že také zde bylo poschodí.

Zde vystavěny jsou z nepravidelných menších kamenů vápencových. Po několika vrstvách kamene, spojovaného hliněnou maltou, vkládány k vůli větší pevnosti přitesané klády. Jen tam, kde bylo nésti větší tíži, u bran, rohů zdí, podstavců sloupových, užito, právě jako ve Faistu, kvádrů. Povrch zdí pokryt štukem nebo alabastrovými deskami. V tomto obkládání stěn vidí Dörpfeld babylonský způsob, jak se zdá, práverní. Zeď, u staveb babylonských nejvíce cihlová, měla se tím chránit před vlhkostí. Ale na Kretě, kde zeď byla sama z tvrdého materiálu, bylo to zbytečné a třeba to vysvětlit tím, že stavěli palác lidé, zvyklí na babylonský způsob, který se zde nehodil. Na kamenech některých shledal Evans vtesánu zvláštní značku, malou to sekera se dvojím ostřím a krátké naznačeným topůrkem. Evans nazývá ji podvojnou sekera (the double axt) a shledává v ní symbol náboženského kultu. Dörpfeld pokládá sekuru za prostou značku kamenickou, protože některé znaky byly pokryty omítkou anebo byly i na takové ploše kvádra vytesány, jež pozorovateli byla ukryta. Ale podvojná sekera vyskytuje se nejen v Knosu, nýbrž i ve Faistu a

jinde na Kretě na freskách a rytinách tak často, že o náboženském významu jejím nelze pochybovat.¹⁾

Změny základových zdí, pocházející z pozdější doby, různé nálezy z doby kamenné v hloubce až 7 m. pod dnešním povrchem, zboží hliněné, domácí kretské výroby, zvané kamarské (o němž podrobněji bude vyloženo níže), jež objevuje se až 5 m. hluboko pod poslední, horější vrstvou mykenskou, ukazují, že počátky paláce sáhají do třetího tisíciletí př. Kr., a že sídlila tu dlouhá řada vládců. Evans mluví proto o prvním a druhém paláci.

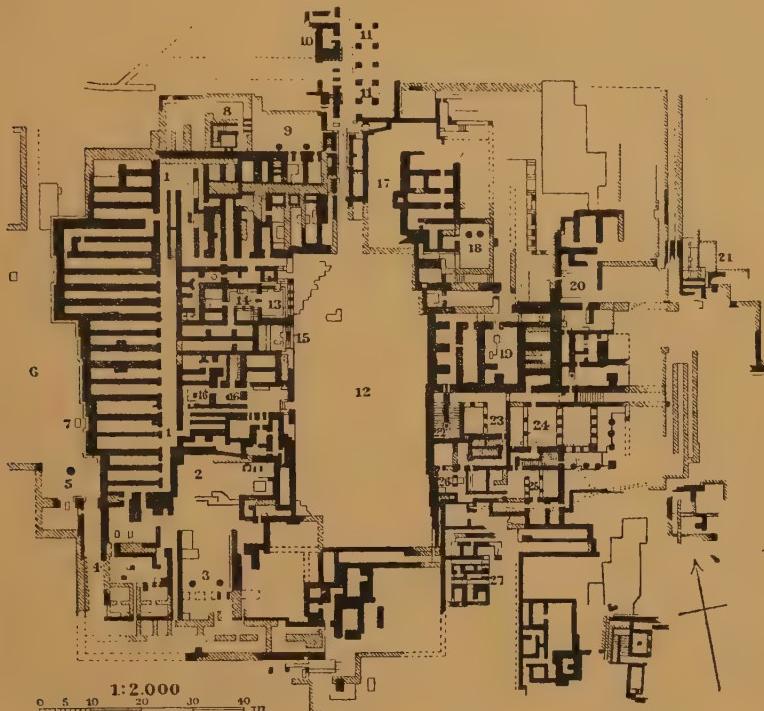
Také palác v Knosu (obr. 2) má veliké dva dvory, západní (čís. 6) a ústřední (čís. 12). Ze západního dvora přicházelo se do chodby (čís. 4), jež podle fresk tu nalezených nazývána processijní, dále jakousi slavnostní branou (čís. 3) do menšího vnitřního dvora (čís. 2) a na levo odtud do jiné dlouhé a rovné chodby (čís. 1), rozdělující celou západní část paláce od severu k jihu. Po levé straně je dlouhá řada úzkých, nestejně velkých síní, počtem osmnácti; z nichž v každé byly dvě řady velkých *πιλθοι*, docela stejných jako ve Faistu (v mnohých síních jsou dosud na místě). Když odstraněny kamenné desky v podlaze, shledáno, že v každém skladisti po délce byla jáma, rozdělena příčkami z malých kvádrů v několik obdélníkových jamek, do nichž zapuštěny schránky, zroběné z desek sádrových, pečlivě do sebe zapadajících. V některých viděti, že byly začity olovem. R. 1903 našel Evans dvacet takových podzemních schránek i pod podlahou chodby, do níž skladisti se otvírají. Přes to, že nenalezeno žádných stop násilného odkrytí, byla většina z nich prázdná.

Z dlouhé chodby této, na jejímž severním konci, jak již řečeno, jsou zbytky schodů do prvního patra, mohlo se přijít užší chodbou do ústředního dvora (60 m. × 25 m.), do něhož přímý a hlavní přístup byl, jako ve Faistu, od severu.

Na západní straně ústředního dvora jest pověstný »trůnní sál«. Čtyřmi dveřmi sestupovalo se po několika stupních a přišlo se do předsíně (čís. 13). Hned na pravo vedly z předsíně dvěře do sedmi úzkých jizeb, jejichž určení není zjištěno. Předsíně byla čekárnou; neboť podél stěn táhnou se kamenné lavice. Dvojitými dveřmi, ležícími proti vchodu, vcházel se do komnaty (čís. 14). V níž kolem stěn opět viděti stejné kamenné lavice. Ale uprostřed pravé stěny je zachován kamenný trůn zvláštního tvaru. Sedadlo činí jediná kostka, na níž po stranách v reliéfu napodobeny jsou nohy a příčky jako u dřevěné židle. Plocha, na níž se sedí, vyhloubena podle anatomických požadavků těla. Opěradlo vzadu je příliš kolmo, aby se mohlo pohodlně seděti. Na straně

¹⁾ Evans vyslovil (JHSt. 1901, str. 108 n.) domněnku hodnou povšimnutí o významu podvojné sekery. Karský Žeús Labraundos má místo blesku stálým přívlastkem podvojnou sekuru, zvanou po kársku labrys. Souvisí-li labrys s labyrinthem, který byl v Knosu, mohlo by labyrinthos znamenati dům dvojí sekery.

proti trůnu nebyla plná stěna, nýbrž nízké zděné pažení — na-
lezeny na něm zuhelnělé zbytky tří cedrových sloupů, které tu
podpíraly strop. Přes pažení bylo viděti do jiné menší ($2\cdot90$ m. \times
 $2\cdot40$ m.), nekryté místnosti, o níž s jistotou se neví, byla-li to kou-
pelna nebo impluvium nebo nádržka k chovu vzácných ryb nebo
světlík. Sestupuje se k ní po několika schodech. Podlaha je
z pravidelných, alabastrových desek, těsně k sobě přiléhajících.
Ale není tu žádné stoky na odvádění vody. Poněvadž si ta

Obr. 2. Palác v Knosu.

leží níže než »trůnní sál« a ten zase níže než hlavní dvůr, bylo
by bývalo nutno vodu po každém dešti vynášeti — a toto ne-
praktické zařízení není ve shodě s vyspělostí architektury, již
všudy vidíme. Ani o »trůnním sále« nelze říci nic jistého, poně-
vadž nevíme, jaké místnosti byly v poschodí, nad touto částí pa-
láce se rozkládajícím. Drerup myslí, že obyvatelé hledali zde v par-
ných dnech letních chlad a osvěžení. Malé rozměry komnaty té
(6 m \times 4 m. \times 2 m.) arcí nesrovnávají se s naší představou
»trůnního sálu«. A také ve Faistu megaron, přijímací síň, vy-
hlíží jinak.

Upozorňuji na tuto věc. Jižně hraničí s trůnním sálem mnoho síní. Dvě menší (čís. 16) význačny jsou tím, že uprostřed každé stojí kamený pilíř, na němž všude vytěsány jsou podvojné sekery (»the pillar-rooms«). Týmž znakem pokryty stěny prvních sedmi skladisť. Stěny jiných tří úzkých síní, ležících blízko u komnat pilířových, jsou vyzdobeny svastikou. U čtvrtého skladisť v západním dvoře byl oltář (čís. 7), a oltář byl také v ústředním dvoře hned u západní zdi. R. 1903 objevil Evans v západní části paláce zcela blízko u komnat pilířových dvě podzemní skrýše toho rázu, jako byly schrány pod skladisť a v nich množství uměleckých, pečlivě zroběných předmětů, o nichž nutno uznati, že měly bohoslužebný význam. Proto Evans myslí, že celá západní část paláce byla posvěcena bohoslužbě a že vládci v Knosu byli kněžaty kněžskými. Je-li tomu tak, mohla i síň s kamenným »trůnem« mít vztah k bohoslužbě.

Ve východní, níže položené části paláce jest opět množství síní větších i menších. Sem Evans klade komnaty rodinné a velikou síň č. 25 s přiléhajícími menšími pokoji prohlašuje za obydlí královny. I zde byly stěny jedné síně (čís. 24) pokryty také jeným znakem dvojité sekery. Blízko na sever od »komnat královyniných« objevena lisovna i s potrubím (čís. 19), jimiž olej odtékal zrovna do nádob v sousední místnosti (čís. 20). Také koupelna s vanou (několik v celém paláci), zbytky záchodu, soustava stok objevena v této části.

Zmínky zasluhuje malá síňka, kterou Evans prohlašuje za domácí kapli, blízko u síní, označených č. 27. Podél zadní stěny, jenom 1·50 m. široké, je zděný výstupek, jakýsi primitivní oltář; na něm i na podlaze před ním našel Evans bohoslužebné předměty v původním uspořádání. Jsou to nejprve dva páry votivních rohů z barevné sádry (tento symbol vedle podvojné sekery je v Knosu nejčastější). Uprostřed každého páru je otvor, bezpochyby pro násadu, na níž nasazena podvojná sekera; a skutečně na oltáři byla nalezena jedna steatitová sekera. Kromě toho stálo na oltáři pět malých hliněných, primitivních idolu, z nichž tři představují božstva ženská. Největší z nich (asi jako větší šachová figurka) je poprsí bohyň, na jejíž hlavě viděti holubici.¹⁾

V jihovýchodní části paláce objevena již r. 1902 a roku následujícího podrobně prozkoumána samostatná stavba, jež co do plánu a slohu jest do jisté míry miniaturní kopí velkého paláce. Evans ji nazývá jihovýchodním domem. Také se tu objevila zase malá síň se sloupem (1·87 m.) uprostřed a malým jehlancovitým podstavcem vedle něho (ABS IX, str. 3—14). Po tomto objevu potvrdilo se Evansovo mínění, že sloupy uprostřed síní mají rituální význam, a to z těchto důvodů. Pilíře jsou v malých

¹⁾ Zobrazeno v Arch. f. Religionswissenschaft VII, 1904, str. 128.

síních, kde praktického účelu nemohly mít; všude vtesána do nich podvojná sekera. Pilíře takové objeveny také v jednom domě v městě Knosu a ve dvou domech ve Fylakopi na Melu, a kolem nich rozestaveny byly malé votivní misky a poháry. I zde malá pyramidka před slouolem má tudíž asi význam bohoslužebný. A malá svalyně, o niž výše učiněna zmínka, jest bezprostředně u sině s pilíři. Myslím, že důvodům Evansovým nelze upříti značné přesvědčivosti.

Rok 1903, který ve výkopech knosských v mnohé přičině značí vrchol, přinesl ještě dvě architekturní překvapení. Asi 120 m. na východ od severního vchodu paláce Evans odkryl novou budovu dvoupatrovou až třípatrovou, velice pečlivě stavěnou, již nazývá královskou villou. V ní poutá pozornost zejména velká síň (12'50 m. \times 4'95 m.), v jejíž zadní, užší stěně jest apsida a před ní podium se zbytky kamenného kresla, — snad prototyp křestanské basiliky a zajímavá ukázka toho, jak se vyvíjejí stavební typy (ABS IX, str. 130—153). Konečně nebyl knosský palác ani bez »divadla«. Několik kroků na sever od severozápadního cípu paláce odkryta stavba, podobná té, jakou jsme shledali ve Faistu v západním dvore. Dvě řady dlouhých schodů v pravém úhlu se sbíhajících a určených patrně k tomu, aby diváci na nich stáli nebo seděli, činí severní a východní stranu čtvercové vydlážděné plochy, na níž, jak Evans myslí, prováděny slavnostní a bohoslužebné tance ke cti bohyně Afrodity Ariadny, tance, jež jsou podkladem tradice, známé již Iliadě (XVIII, 591 nn. ἐν δὲ χορὸν ποίησε περικλυτός ἀμφιγυνήεις τῷ ἵπελον, οἷον ποτ' ἐνὶ Κνωσῷ εὐρεῖται Δαίδαλος ἡσησε παλλιπλοκάμῳ Ἀριάδνῃ).¹⁾ Místa bylo asi pro 500 lidí.¹⁾

Po tomto stručném a ovšem neúplném výkladu o architektonických částech paláce v Knosu zbývá, abychom promluvili o nástěnné jeho výzdobě a o jednotlivých předmětech, v paláci nalezených.

(Dokončení.)

¹⁾ Při návštěvě účastníků jarní archaeologické exkurze z Athen r. 1903 Evans, aby aspoň na chvíli vzkřísil dávno zašlý život »divadla« tohoto, dal tu od svých dělníků a žen jejich, oděných ve sváteční úbor, provésti kretské národní tanec (*πηδιτός χορός* a *συγαρρός*), podobné patrně — podle maeandrovitých pohybů — velikonočním tancům megarským. Vůbec je Evansova snaha, umožnit názor, dodati troškám původního vzhledu, novým a uznání hodným rysem v dnešní výkopné práci. Tak dal Evans restaurovat v původní podobě »trůnní sál«, podepřít zeleznými nosiči různé části východního paláce, rekonstruovat severní řady stupňů v »divadle«, postavit dřevěnou rozhlednu atd.

Kdy a kým sepsána byla báseň Aetna?

Napsal Ferdinand Vaněk.

V t. zv. appendix Vergiliana uvádívá se i báseň Aetna, zachovaná nám neobyčejně porušeně a poskytující nemalé obtíže interpretační.¹⁾ Ale neméně těžko je stanoviti pevně i dobu, kdy byla sepsána, i básníka jejího; neboť jméno Vergiliovo je již a priori u básní této sbírky podezřelé, ač je uvádě Servius (ad Verg. Aen. praef. p. 1, 8 Thilo): »primum ab hoc (sc. Vergilio) distichon factum est in Ballistam latronem. scripsit etiam septem sive octo libros hos: Cirin, Aetnam, Culicem, Priapeia, Catalepton, Epigrammata, Copam, Diras«, kdežto před ním již Aelius Donatus (Suetonius) jest o Aetně v pochybnostech (Vita Vergiliana p. 58, Reifferscheid): »poeticam puer adhuc auspicatus in Ballistam . . . distichon fecit . . . deinde Catalepton et Priapeia et Epigrammata et Diras, item Cirin et Culicem, cum esset annorum XVI . . . scripsit etiam de qua ambigitur Aetnam.«

Že by báseň tu byl psal Vergilius, nevěřili již starí filologové, ač ani všechna jejich mínění nejsou pravdě podobna. Tak někteří přičítali Aetnu Claudianovi z formálního důvodu: bylaf v starých rukopisech připojena k pracím tohoto básníka, přes to, že Claudianus má v Idylliích báseň téhož obsahu, jako verše Aetny 625—646, a že týž básník sotva touž látku dvakrát zpracoval. Quintilia Vara uznával za původce Jul. Caes. Scaliger (1484—1558), ač toho nijak neodůvodňoval. Dle Kašp. Barthá (1587—1658) je jím Manilius pro některé shody, nebo prý křesťan nějaký, ježto mnoho prý upomíná na Písmo (ad Stat. Theb. lib. X. 911).

Z toho tedy patrno, že se ocitáme na vratké půdě, a že chtíce jak dobu sepsání, tak původce básni stanoviti aspoň pravdě podobně, musíme hledati doklady pro obé v básni samé.

I. Doba sepsání básni.

1. Báseň vykládá theorii vulkanismu: co jest hybnou silou, co příčinou ohně, a které látky jej udržují. Jest známo, že r. 79 po Kr. byl hrozný výbuch Vesuvu. I je jistlo, že, kdyby básník Aetny byl tento výbuch zažil, byl by zajisté báseň svou raději nazval Vesuvem a že by, ježto hledí všecky své nauky odůvodnit co nejvíce doklady ze skutečnosti, nebyl na Vesuv zapomněl. Tak dostáváme terminus ante quem, t. j. r. 79 po Kr., jak již stanovil Munro ve svém vydání (Cambridge 1867, str. 35).

¹⁾ Cituji dle vydání S. Sudhause »Aetna« v Sammlung wissenschaftlicher Commentare zu griech. und röm. Schriftstellern (u Teubnera).

2. Nesnadněji lze určiti terminus post quem. Užívá se k tomu shod této básně s díly Senekovými.

Největší průkaznost by ovšem měly shody slovné. Ale nesmíme zapomenouti, že básník má odlišný sloh od prosaika, jakož zase, že shoda některých slov nejobyčejnějších neznamená mnoho. P. R. Wagler, *De Aetna poemate quaestiones criticae* (Berl. Studien I, 1884, str. 491—601) uvedl hojně míst, jež prý se shodují s některými místy Senekovými aspoň myšlenkově. Ale počet ten, kriticky jsa probrán, poněkud se scvrkne; za to jsou některé shody význačnější, jichž si Wagler příliš nevšiml.

Co se týče shod slovných, uvádí Wagler jeden příklad: Sen. N. Q. III, 16, 4: »... bona fide *credantur* necesse est *sub terra* omnia illa, quae *cernuntur* supra.« Aet. 302 a 303:

*Credendum est etiam ventorum existere causas
sub terra similes harum, quas cernimus extra.*

Příklad tento uvádí také A. Gercke, Seneca-Studien (v JPhP 1896, str. 107). Není pochyby, že příklad ten byl by důležitý. Ale v Senekovi na u. m. (vyd. Bedř. Haase, Teubner 1877) slov oněch není, a také jsem jich v N. Q. nikde nenašel. Seneka má jen: »Sunt et sub terra minus nobis nota iura naturae, sed non minus certa: crede infra, quicquid vides supra.« Jest zde tedy pouze shoda myšlenková.

Dobrý příklad uvádí Gercke. Seneca na u. m. N. Q. III, 16, 4 pokračuje: *Sunt et illic specus vasti, sunt ingentes recessus ac spatia suspensis hinc et inde montibus laxa. Sunt abrupti in infinitum hiatus, qui saepe inlapsas urbes receperunt et ingentem ruinam in alto condiderunt.* Aet. 96 (ed. Baehrens):

Non totum et solidum est, distat namque omnis *hiatus*,
secta est omnis humus penitusque cavata latebris
exiles *suspensa* vias agit.

160 (Gercke chybně 106)

172 cernis vastosque recessus
falleris et nondum certo tibi lumine res est
trepidant urbesque caduae.

Kromě těchto dvou míst, na něž kladou buď Wagler buď Gercke největší váhu, nelze podceňovati místa jiných, citovaných sice Waglerem, ale jen pro shodu myšlenkovou, ač i slovní výraz je značný. Jsou to tato.

1. Aet. v. 258—263:

Torquemur miseri in parvis terimurque labore:
scrutamur *rimas* et vertimus omne profundum,
quaeritur argenti semen nunc aurea vena;

torquentur flamma *terrae* ferroque domantur,
dum sese pretio redimant, verumque professae
tum demum vilesque iacent inopesque relictae.

Srv. Sen. N. Q. V, 15, 2:

Intellexi enim saeculum nostrum non novis vitiis, sed iam
inde antiquitus traditis laborare nec nostra aetate primum avari-
tiā *venas* terrarum lapidumque *rimatam* in tenebris male
abstrusa *quaesisse*. Illi maiores nostri, quos celebramus laudibus,
quibus dissimiles esse nos querimur, spe ducti montes ceciderunt
et supra lucrum sub ruina steterunt.

Srv. též Sen. Epist. XIX, 1, 9:

Ab hac divina contemplatione abductum animum in sordida
et humilia pertraximus, ut avaritiae serviret, ut relicto mundo
terminisque eius et dominis cuncta versantibus *terram rimar- ret* et *quaereret*, quid ex illa mali effoderet, non contentus
oblatis.

2. Aet. v. 308—311:

Principiis aliis credas consurgere ventos,
non dubium *rupes* aliquas penitusque *cavernas*
provehere ingenti *sonitu*, *casuque* propinquas
diffugere impellique animas, hinc crescere ventos.

Srv. Sen. N. Q. VI, 22, 2:

Idem sub terris fieri potest, ut ex his, quae impendent,
rupibus aliqua resoluta magno pondere ac *sono* in subiacentem
cavernam cadat eo vehementius, quo aut plus ponderis venit
aut altius, et sic commovetur omne tectum cavatae vallis.

3. Aet. v. 381—385:

Pellant oppositi moles ac *vincula rumpunt*,
quidquid in oblicum est frangunt iter, acrior ictu
impetus exoritur, magnis operata rapinis
flamma *micat* latosque ruens exundat in agros,
si cessata diu referunt spectacula venti.

Srv. Sen. N. Q. VI, 18, 3:

Deinde cum circa perlustravit (sc. spiritus) omne, quo tene-
batur nec potuit evadere, inde, quo maxime impactus est, resilit
et aut per occulta dividitur ipso terrae motu raritate facta, aut
per novum volnus *emicuit*: ita eius non potest vis tanta cohiberi
nec ventum tenet ulla compages. *Solvit* enim quodecumque *vin- culum* et onus omne fert secum . . .

4. Aet. v. 173—174:

Inde neque est aliud, si fas est credere, mundo
venturam antiqui faciem veracius omen.

Srv. Sen. Ad Polyb., de cons. I, 2:

Mundo quidam minantur interitum et hoc universum, quod
omnia divina humanaque complectitur, si fas putas credere,
dies aliquis dissipabit in confusionem *veterem* tenebrasque de-
merget.

Uvedl jsem tato místa proto, aby bylo patrnō, že shoda
obou spisovatelů je víc než nahodilá, když oba se srovnávají na
některých místech netoliko myšlenkově, což by bylo lze vyložiti
jakž takž stejným pramenem, z něhož oba čerpali, nýbrž i slovně.
Pak mají váhu i ostatní shody pouze myšlenkové; neboť z oněch
dřívějších je zřejmo, že oba spisovatelé jsou na sobě závislí, že
jeden čerpal z druhého. Wagler uvedl hojně dokladů pro takové
shody, ale některá místa dlužno škrtnouti, poněvadž nemají sku-
tečné podobnosti. Větší shody jsou tyto:

a) Výroky proti výmyslům básníků o zjevech a trestech
v podsvětí: Aet. vv. 77—84, jakož vůbec úvod Aetny brojí proti
lžím básníků, — Sen. Ad Marc. de cons. 19, 4. O výmyslech jejich,
jak Juppiter je záletný a jaké si volí k tomu podoby: Aet. vv.
88—90. — Sen. Ad Gall. de vita beata 26, 6.

b) O zemětřesení srv. Aet. vy. 171—172 — N. Q. VI,
25, 1.

c) Země má uvnitř rozličné chodby a jeskyně, jest vydutá:
Aet. vv. 94—98, 105, 108—110, 117—118, 284—285, částečně
155—157 — N. Q. V, 14, 1; III, 16, 4; VI, 24, 3; III, 26, 3;
VI, 23, 1.

d) Tělem živočišným probíhají žily, zemí dutiny, oněm od-
povídající, obojí pak mají stejné funkce: Aet. vv. 98—101 —
N. Q. VI, 14, 1; III, 15, 1.

e) Některé řeky bývají pohlcovány prohlubninami pod-
zemními, ale vytryskují opět na jiném místě: Aet. vv. 123—127
— N. Q. III, 26, 3.

f) Přičinou zemětřesení a soptění ohňů vulkanických jest
»spiritus«: Aet. 153 n. — N. Q. VI, 24, 1; VI, 21, 1; II, 8.
Srv. Aet. vv. 146—149 — N. Q. VI, 17, 2; VI, 14, 3 a 4.

g) Vítr stává se prudkým pod zemí jen tehdy, je-li vanutí
jeho bráněno úzkými průchody: Aet. vv. 158 n. — N. Q. VI,
18 zač.; VI, 14, 3; VI, 17, 1; VI, 12 (cituje tu vlastně mínění
Archelaovo); VI, 30, 3.

h) O hodných synech, již při výbuchu Aetny zachránili
své rodiče, vypravuje básník Aetny na konci básně, vv. 625 až
646; i Seneca de benef. III, 37, 2 činí o tom stručnou zmínku

(v. 635 a 636 mají frási: »flammae cedunt«, Sen. na u. m.: »flamma recedente«).

Vedle těchto větších shod, jichž počet by bylo lze snaď ještě rozšířiti, nacházíme mnoho shod menších, aspoň částečných, jež nejsou ovšem té důležitosti jako předešlé, ježto myšlenky na nich uvedené jsou spíše loci communes aneb věci praobyčejné. Aspoň některé uvedu na doklad:

a) Lépe věřiti vlastním očím než básníkům: Aet. vv. 136, 179, 191, 332, 449, 549 — Sen. de benef. I, 4, 5; I, 3, 10.

b) Vše má svou příčinu: Aet. vv. 22—35 — N. Q. VI, 3, 1.

Ze všech těchto shod, hlavně ovšem druhu prvého a druhého, je patrnó, že mezi básníkem Aetnou a Senekou je vzájemnost, již těžko lze vysvětliti společným pramenem, jak činil Baehrens (Poetae Latini minores, vol. II, 1880, úvod, str. 30, pod čarou), ač pramenu toho nejménoval, a Sudhaus (str. 80), jenž ukazuje na Poseidonia, ač se nerozhoduje, zda čerpal básník nás přímo z Poseidonia či z někoho, kdo Poseidonia užil. Jini ukazují na Asklepiodota jako společný pramen.

O době složení Aetny víme tedy aspoň tolik najisto, že vznikla před r. 79 po Kr. Ježto pak těžko lze si mysliti, že by spisovatel vědecký čerpal pro své práce z básníka a ne raději z nějakých prosaických kompendií, zbývá druhý případ alternativy, že totiž spisy Senekovy, spadající před r. 79 po Kr., byly básníku Aetnu hojným pramenem. Při tom nekladu důrazu na tvrzení tak často opakované, že Seneca svoje učené výklady proplétával citáty z básníků římských, ježto pak básník Aetny by mu byl poskytl k tomu hojně látky, a že básně té neznał, ježto se o ní nikde nezmínuje; neboť ex silentio nelze přece takový úsudek pronášeti se vši určitosti. Možno tedy se vši pravděpodobností tyrditi, že báseň psána byla po roce 65. po Kr.; neboť poslední dílo Senekovo Epistulae dle většiny učenců složeno v letech 62—65 (Schanz GRL II, 2², str. 308—309).

3. Pro tuto dobu svědčí také zmínka o Tritonu a vodních varhanách. V Aetně v. 294 n. čteme dle Sudhausova vydání:

	nam veluti sonat ora diu Tritone canoro —
295	pellit opus collectus aquae victusque movere spiritus, et longas emugit bucina voces —
	carmineque irriguo magnis cortina theatris imparibus numerosa modis canit arte regentis,
	quae tenuem impellens animam subremigat unda:
300	haud aliter summota furens torrentibus aura pugnat in angusto et magnum commurmurat Aetna.

Již J. Christian Wernsdorf (PLM IV, 1 Altenburgi 1785, prooemium, str. 9) ukazoval na toto místo. Triton byl stroj buď mramorový buď kovový, do něhož se hnala voda a působila vzduchový proud, jenž troubou (bucina) vydával zvuk. Dle Werns-

dorfa byl po prvé zaveden za Claudia, a užito ho při veřejném divadle, jímž znázorněna bitva námořní (Suetonius, Claud. 21: *hoc spectaculo classis Sicula et Rhodia concurrerunt duodecinarum triremium singulae exciente bucinis Tritone argenteo, qui e medio lacu per machinam emerserat*). Mohlo prý se tedy o něm mluviti teprve tehdy, když byl všeobecně znám. Ale druhá zmínka o t. zv. *hydraulicā* (= cortina) ukazuje prý na spisovatele z doby Neronovy. Ač byla vynalezena již dřív, přece se jí prý počalo hojněji, a hlavně v divadlech a při hrách, užívat v Římě za Nerona a Seneky (Suetonius, Nero 41: *partem diei per organa hydraulicā novi et ignoti generis circumduxit*, ib. 54: *sub exitu quidem vitae palam voverat . . . proditurum se partae victoriae ludis etiam hydraulicā et choraulicā*, srov. Seneca, Ep. 84: *cum omnes vias ordo canentium implevit et cavea aeneatoribus cincta est, et ex pulpito omne tibiarum genus organorumque consonuit*). Ježto pak Wernsdorf nenašel dokladu literárního o dřívějším užívání těchto strojů v divadle, klade dobu básně naší do věku Senekova.

Toto mínění třeba poněkud opravit. Ze Suetonia neplyne, že Triton teprve za Claudia byl sestrojen. I má asi pravdu Ribbeck (GRD III, 1892, str. 129), když mínění Wernsdorfovo upravil tvrdě, že se v. 294 narází na stříbrného Tritona, jenž zhotoven byl na rozkaz Claudiův a při veřejné slavnosti po Neronově adopci (r. 50. po Kr.) se vynořil z jezera fucinského a troubou dal znamení k útoku. Taková narážka byla by možna ovšem i po několika letech, ač nechceme-li přiznat, že místo o Tritonovi může mít všeobecný vztah k strojům takovým, kterých se užívalo ovšem i v době po r. 65. Za to ona *hydraulicā*, dosvědčená pro divadla teprve za doby Neronovy a Senekovy, mají tu důležitý význam. Mínění Wernsdorfovo, po případě Ribbeckovo, uznávají Bedř. Jacob (Lucilii Iunioris Aetna, Lipsko 1826, úvod), O. Rossbach (B. ph. W. 1896, sl. 1356—1358 v recensi Alzingerova pojednání; v. n.), Hildebrandt (Beiträge zur Erklärung des Gedichtes Aetna, Wissenschaft. Beilage zum Jahrb. d. Nikolaigymn. zu Leipzig 1900; známy mi jen z recenze). Jediný Alzinger (Studia in Aetnam collata 1896, str. 48 a N. ph. R. 1900, str. 271—275 v recensi spisu Hildebrandtova) vyslovuje se proti tomu mínění, ale důkazů neuvádí.

Nemůžeme však nedbati ani důvodů těch, které jiní uváděli pro jiná tvrzení o době básně, které však mínění mnou přijatému neodporují. Především je tu stránka jazyková. Doklady, které právě odtud čerpal ve svém vydání Sudhaus (str. 83 n.) pro své mínění, podle něhož spadá Aetna v dobu Augustovu, nejsou správné a také je většinou vyvrátil už Th. Birt (Zum Aetna, Phil. LVII, 1898, str. 603—641). Ve v. 178:

non illi duce me occultas scrutabere causas

má »illi« Sudhaus (str. 87) za lokativ místo illic; illi, isti v tom smyslu však se po Terentiovi neužívá (Neue II.³ 656). Birt vykládá »illi« za dativ (sc. Aetnae) místo illius. Ostatně Baehrens čte illic (dle §). — V. 9. aurea securi qui nescit saecula regis? jest qui tázací m. quis. Sudhaus opět ukazuje na Neue II.³ 431, dle něhož qui v řeči přímé po Plautovi a Terentiovi v tom smyslu se neklade až na Catulla 66, 42 a Valeria Flacca IV, 215. Birt však shledal tu formu i v tragedii Herc. Oet. 1365 (cod. Etruseus) a sedmkrát u Claudiana. Baehrens opět uvádí čtení quis, ovšem dle horších rukopisů. — Neobvyklý nom. pl. fem. gen. haec causae ve v. 212 má obdobu u Juvenala VI, 569 a 592. — Ve v. 408 cōritur má Sudhaus za neklamnou známku doby starší; ale, ač i tu je čtení pochybné, vykládá dobře Birt, že taková synizese u pozdějších písářů byla obyčejna, j. conquinatus = coinquinatus (Rh. Mus. 52, Suppl. 4, str. 1), congustetur (= coangustetur, ib. 198) a j. — Ve v. 531: interius furere accensos: haec propala virtus má Sudhaus toto »propala« za známku starobylosti, Birt však je našel u Columelly De arb., c. 7, ač v jiném smyslu. Stowasser (Zur Latinität des Aetna, ZÖG 1900, 385 až 398) vysvětluje toto »propala« ne za adjekt. fem. gen., nýbrž za adverbium, v němž koncové *m* před souhláskou vymizelo (»noenu deceū mussare bonos« u Ennia), což se zdá správné. Jinak pojednání Stowasserovo je hyperkritické, neštítit se nejodvážnějších konjektur, jen aby uhájilo thesi, že řeč je tu stará a nevzdělaná (nejnověji je také odmítl ironicky, velmi stručně Fr. Vollmer v Archiv f. lat. Lexie. u. Gram. XIII, 1904, 144—145). Že ovšem, připustíme-li tento výklad slova »propala«, není tím o starobylosti dokázáno nic, rozumí se samo sebou.

Birt vykládá jiné výrazy a vazby jako znaky mluvy buď zkažené, buď pokročilé; tak hromadění ellips, změny transitiv v intransitiva, j. v. 323 a 494 ingeminant fluctus (fluctus = nom.), 549 vincent, 316 verberat, 535 foveat, 588 evocat a j. Vynechávání předmětů lze pozorovat i u Seneky, pak u Claudiana. Adverb. »glomeratim« (v. 199) není u nejlepších spisovatelů. Častěji, než u spisovatelů doby Augustovy, užívá se v Aetně neutra adjektiva za substantivum; tak v. 466 e *tuto* collis, 155 in omni *solido*, 503 *solido* sonanti. V t. zv. nepřímých otázkách klade se vedle konjunktivu i indikativ, jako častěji u Propertia, pak u Persia, Valeria Flacca a Claudiana. I soudí z toho Birt, že Aetna vznikla v době básníků Persia a Valeria Flacca.

Lze tedy tvrditi asi toto. Pro určitý věk nelze z řeči básně dovozovati nic. Avšak proti mínění, jež uznávám za správné, řeč její nesvědčí.

Mnohem nejistější jsou důvody metrické, tak že již Baehrens a po něm Birt správně pochybovali o důležitosti jejich pro tuto otázku. Báseň se skládá z těžkopádných a neobratných hexametrů, což ovšem zavinila látka sama. Sudhaus (str. 84) má za

důležité, že caesura *κατὰ τοῖνος τροχαῖον* je v Aetně osmkrát, kdežto dle L. Müllera (De re metr., str. 201) ji nemají Tibullus, Lucanus, Statius v Achilleidě, Valerius pak a Persius ji kladou jen jednou. Ale ve v. 380 dle Baehrensova čtení je vlastně caesura po čtvrté thesi:

post ubi corripueremorām, || velocius urgent.

Jest ovšem pravda, že básníci doby Augustovy oné caesury zřídka užívají; ale s těmi nemůžeme přece srovnávat tohoto básníka, jemuž se nedostávalo ani nadání básnického ani uhlazenosti řeči ani znalosti metriky. Ostatek že tuto caesuru sám Vergilius v Aeneidě má 58krát, tvrdí sám Sudhaus (str. 85); též u Valeria Flacca našel ji Christ (Metrik der Griechen und Römer², str. 178) třikrát.

Máme i dissertaci o metrice Aetny od Jos. Franke, Res métrica Aetnae carminis, Marpurgi Chatorum 1898. Ten následuje Birtova pojednání »Ad historiam hexametri Latini symbola« (v Bonně 1876), srovnává Aetnu hlavně s Vergiliovou první knihou Georgicon a stanoví, že Aetna vznikla po Georgikách; neboť práv v mnohých závažných věcech nad ně vyniká. Ale jeho důvody jsou velmi malicherné. Toho aspoň jeden příklad: forma II. (t. j. hexametr s trithemimeres a heftthemimeres) je v $80\frac{3}{4}$ verších Aetny jednou, v I. knize Georgik ve $36\frac{5}{7}$ verších; F II. : F III. (kde kromě oněch dvou je ještě caesura *κατὰ τοῖνος τροχαῖον*) v Aetně = $1:10\frac{7}{8}$, v Georg. I. $1:3\frac{2}{7}$ a p. Dissertace ona nestojí vůbec za mnoho, protože Franke hledá caesuru všude tam, kde se končí slovo. Metrika tedy řešení této otázky neprospívá.

Velmi závažný důvod se stránky archaeologické objevil, jak myslil, Bronislav Kruczkiewicz (Poema de Aetna monte Vergilio auctori potissimum esse tribuendum, Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń wydziału filologicznego Akademii Umiejętności, T. X., Krakow 1884, 144—169, str. 157—158), ve v. 594 násł.:

quin etiam Graiae fixos tenuere tabellae
signave: nunc Paphiae rorantis arte capilli
sub truce nunc parvi ludentes Colchide nati,
nunc tristes circa subiecta altaria cervae
velatusque pater, nunc gloria viva Myronis,
et iam mille manus operum turbaeque morantur.
haec visenda putas terra dubiusque marique:
artificis naturae ingens opus aspice . . .

Je zřejmo, že se tu jmenuje Apellova kojská Venuše *Ἀράδυομένη*, pak kráva Myronova, kteréžto slavné dílo, v době mezi věkem Ciceronovým a Antonia Pia do Říma byvši přeneseno

z Athen, kde je ještě Cicero viděl, Pausanias však již ne, postaveno bylo v templum Pacis. Dle Strabona pak XIV, 657 a Plinia N. H. XXXV, 91 byla řečená Venuše již Augustem odkopena od Kojských a postavena v Římě v templum Caesaris. I myslí Kruczkiewicz, že autor Aetny, kdyby byl psal po době Augustově, sotva by byl uvedl tento Apellův obraz mezi oněmi památkami uměleckými, »quae visuris Romanis longa itinera eaque transmarina conficienda essent«. Ale kde mluví básník o Řimanech? Ve v. 572 je »currimus«, v. 590 »miramur«, v. 600 »putas«, což označuje zajisté všechny lidí bez rozdílu, kteří dlouhé cesty po moři konají, Aetny nedbajíce. Římané mohli jít do Řecka »magnificas laudes operosaque visera tempula« (verš 569), Řekové a jiní národové z Italie nebo provincií opět mohli z též příčiny přijít do Říma. Konečně kdo ví, zda básník Aetny psal svou báseň v Římě? Mohl ji zajisté psát na samé Sicilii, odkud do Říma mu bylo jistě konati cestu delší, a to i přes moře.

Stejně odmítouti je důvod Alzingera (str. 45.), jenž odvolává se sice správně na Haupta (Opusc. II, p. 165), dle něhož ve v. 594—598 se narází vedle připomenutých již památek na Timomachovu Medei a Timanthovu Ifigenei, ale tvrdí, že ona Medeia byla přenesena do Říma od Caesara a umístěna v chrámě Venuše Genetricis mezi r. 46—44 př. Kr., že tedy po r. 44 př. Kr. nemohl básník mluvit o cestě námořní pro Římany, chticí toto dílo viděti.

Jiný důvod se stránky zéměpisně geologické hledal už Em. Baehrens (úvod str. 30) ve v. 426 n., v nichž prý básník mluví o tom, že v okolí kampanském síla vulkanická vymizela, kdežto se seznal o zemětřeseními po r. '63 po Kr., že oheň tu nevyhasl. Slozena prý tedy báseň před tímto rokem. Místo to zní:

- 426 cerne locis etiam, similes adsiste (C) cavernas:
 illie materiae nascentis copia maior,
 sed genus hoc lapidis — certissima signa coloris —,
 quod nullas adiunxit opes, et languit ignis.
 430 dicitur insidiis flagrans Aenaria quondam,
 nunc exstincta super, testisque Neapolin inter
 et Cumas locus est, multis iam frigidus annis,
 quamvis aeternum pingue scatet ubere sulphur —
 in mercem legitur, tanto est fecundius Aetna.

Baehrens navrhl špatně ve v. 426 místo »locis« čtení »Vesuvii« a dle horších rukopisů »arsisse«. Wagler (str. 536) »Locris« (t. Epizephyriis) a cítuje Statia Silv. II, 6, v. 60 n., hlavně v. 62:

raptassent dites Vesuvina incendia Locros.

Ale i tato konjektura je zcela zbytěčná; »locis« lze, tuším, se Sudhousem (v komentáři k v. 426, str. 171 n.) dobře vyložiti jako abl. modi a »cerne locis etiam« jako nadpis statu od v. 426—448. Básník mníl asi toto: pro prozkoumání onoho lapis molaris, jenž poskytuje látku ohni, musí se přihlížeti i k místu, kde leží. Verš pak 431-2, jehož se i drží Alzinger (str. 43), dovolávaje sé Seneky N. Q. VI, 1, 1, neznamená také nic; neboť Seneca na tom místě mluví jen o Pompejích a sousedních místech, postižených zemětřesením r. 63 po Kr.: Pompeios, celebrem Campaniae urbem, . . . conseditisse terrae motu vexatis quaecumque adiacebant regionibus, Lucili, virorum optime, audivimus, et quidem hibernis diebus, quos vacare a tali periculo maiores nostri solebant promittere. Tato místa ovšem nejsou položena mezi Neapolí a Cumami, a básník asi mníl t. zv. agri Phlegraei, nyní Solfatara.¹⁾

Zbývá ještě stručně vyvrátiti zbytky námítek těch spisovatelů, kteří Aetnu kladou do jiné doby.

a) Dle Alzingera spadá před rok 44 př. Kr. (str. 46, v. sh.). Aby stanovil terminus post quem, užívá poměru básnička Aetny k Lucretiovu; Lucretius byl prý onomu častým vzorem pro napodobení. Ale důkazy Alzingerovy, tuším, sotva koho přesvědčí (na př. na str. 40 Lucr. V, 735 n. a Aet. 249 n.; nebo str. 6 Lucr. IV, 731 Cerbereasque *canum* facies a Aet. v. 79 mentiti vates Stygias undasque *canesque*, kde dokonce poslední slovo není jistoj; v. sh.). Z takových důvodů plyne jen, že náš básník Lucretia znal a sem tam ho užil. Alzinger vykládá v. 431—432 chybně a proto ukazuje na to, že v Aetně se mluví o místě mezi Neapolí a Cumami jakožto vyhaslému (»multis iam frigidus annis«), kdežto u Lucretia VI, 747 jako o činném (»montes fumant«). Musil prý tedy psati náš básník několik let po smrti Lucretiově, t. j. nejspíše asi po r. 49 př. Kr., kdy Aetna neobyčejně chrnila (Petronius sat. 122, v. 135). Ale že by pro tuto

¹⁾ Na zvláštní domněnku připadl Th. Birt (na uv. m., str. 611), jenž v. 74 násł. divně vyložil:

haec est mendosae vulgata licentia famae,
vatibus ingenium est: hinc audit nobile carmen.
plurima pars scaenae rerum est fallacia; vates
sub terris nigros viderunt carmine manes
atque inter cineres Ditis pallentia regna
mentiti vates Stygias undasque canentes.

Ježto ve v. 76 se činí zmínka o básnících scenických a o látce tragedií, mníl Birt, že i následující verše vztahují se k takovýmto básníkům, kteří popisovali v tragedii podsvěti. Římané však mají jen jedinou báseň o tom, t. j. Senekovu tragedii Hercules furens (sr. v. 547—591, 609—829, 843—863). Proto byla prý Aetna napsána po této tragedii. Ale s míněním tímto nelze souhlasiti, ježto z veršů těch naprostě neplyne, že by se tam mníli jen sceničtí básnici; naopak zdá se, že tu myslil spisovatel na básníky vůbec; a kdož ví, zda ne právě na šestou knihu Aeneidy?

příčinu byl se jal náš básník psát svou poučnou báseň, nelze naprosto dokázati; mohli bychom také tvrditi, že básníka k tomu přivedlo čtení jiných knih podobného obsahu. Ostatně naprosto nechápu, jak mohl říci básník mezi r. 49—44 př. Kr. o místě, o němž Lucretius pravil v VI. knize, sepsané asi r. 60 př. Kr., »montes fumant«, »multis iam frigidus annis«. To by spíše ukazovalo na dobu, již uznáváme my.

b) Sudhaus ve svém vydání (str. 81 n., hl. str. 83) klade Aetnu v dobu Augustovu. Básník náš napodobil prý Lucretia, Catulla, Vergilia, hlavně Georgica, a z těch zase první knihu; psal tedy po r. 30. O »lapis molaris« mluví jako o vytrvalém, nepoddajném ve v. 410 n.:

409 sed simul atque hausit flammae, non tutior hausti
ulla domus servans aciem duransque tenaci
saepta fide: tutum est illi, patientia victo (= lapidi)

a v. 422 n.:

hic semel atque iterum patiens ac mille perhaustis
ignibus instaurat vires nec desinit ante,
quam levis excocto defecit robore pumex,

a tato místa napodobil prý Propertius I, 16, 29:

sit licet et saxo patientior illa Sicanus,
sit licet et ferro durior et chalybe.

Proto prý je Aetna složena po r. 30, ale před vydáním první knihy Propertiovy, tedy v třetím desiletí př. Kr.

Takový důvod je malicherný. Což z Římanů nikdo nemohl věděti o tvrdosti kamene onoho bez naší básně? A odkud konečně plyne, že Propertiovo »saxum Sicanum« je totožné s »lapis molaris«?

Ze všech uvedených důvodů lze tedy se vši pravdě podobností tvrditi, že Aetna vznikla mezi r. 65 a 79 po Kr. (poslední datum je jisté), jak soudil i W. S. Teuffel (G. R. Lit.⁴ II, 895 i ve vyd. 5. z r. 1890) i M. Schanz (G. R. Lit., II², 1, 1899, str. 68).

II. Původce básně.

Daleko nesnadněji lze pro nedostatek starověkých svědectví řešiti otázku o básníku Aetny. Při mínění, jež mám o době složení básně, odpadá ovšem domněnka o původu Vergiliovském, ale i tak jsou důvody, jež uvádějí přívrženci tohoto mínění a jež již částečně byly vyvráceny, velmi vrátké. Mínění toho jsou: Krucziewicz (na uv. m., str. 144 n.), F. Walter (Zur Texbehandlung und zur Autorfrage des Aetna, Blätter f. d. bayr. Gymnw.

1899, str. 585—593) a Alzinger (ná uv. m., str. 49 n.). Kruczkiewicz velkou váhu klade na Donata a Servia a pak na inskripce rukopisů Aetny C (st. X.—XI.) a S (st. XI.), jež uvádějí jméno Vergiliovo. Ale takový doklad při básních t. zv. appendicis Vergilianae nic neváží. Básník ten prý musil viděti výbuch sopky a delší čas zdržovati se u Aetny (vv. 190—207, 333—356, 390 n., 451—510), též prý v Campanii; a to o Vergiliovi dosvědčuje Donatus: quamquam secessu Campaniae Siciliaeque plurimum uteretur. Ale totéž lze říci o Luciliu ml., jak uvidíme. Rovněž planý je důvod, že básník musil znáti filosofii, a to že ukazuje na Vergilia. Všechno ostatní, co Kruczkiewicz uvádí, svědčí jedině o tom, že básník náš měl Vergilia vzorem, jako všichni básníci prvního století po Kr. Ba naopak zdají se přímo proti Vergiliovi svědčiti verše 224 n., kde básník ostře vystupuje proti pátráním hvězdářským, kdežto Vergilius v Geor- gikách II, 475 sám se přiznává:

me vero primum dulces ante omnia Musae,
quarum saera fero ingenti percussus amore,
accipiant, caelique vias et sidera monstrent,
defectus solis varios lunaeque labores.

Vergilius také uvádí Kyklopy jako pracující v Aetně (Georg. I, 472) a pověst o Enceladovi (Aen. III, 578), kteréžto domněnky náš básník kárá jako lživé výmysly (v. 71 n. a v, 36 n.).

Ještě slabší jsou důvody obou ostatních obhajeců této theorie, tak že je lze mléčky přejít. Jako kuriositu uvádím nejdávnější důvod Waltrův. V. 634 násl. zní:

o maxima rerum
et merito pietas homini tutissima virtus!

Ten výrok je prý formou stejný s výrokem Vergiliovým dle Donata 18, 75 : (V.) solitus erat dicere: nullam virtutem commodiorem homini esse patientia. Proto prý je původcem básničky Vergilius.

O starověké svědectví opírati se chtěl Jos. Scaliger v poznámeních k svému vydání z r. 1595 (dle Schanze, na uv. m., str. 70; dle Wernsdorfovy předmluvy z r. 1572 neb 1573). Ukazoval na Senekův list LXXIX k Luciliovi ml. § 5: Aetnam describas in tuo carmine et hunc sollemnem omnibus poetis locum attingas: quem quominus Ovidius tractaret, nihil obstitit, quod iam Vergilius impleverat. ne Severum quidem Cornelium uterque deterruit. omnibus praeterea feliciter hic locus se dedit. Z tohoto místa již Italové soudili, že původcem básničky je Cornelius Severus, a jich následoval i Scaliger. Ale již Markland (ad Stat. Silv. I, 1, 65) a po něm Wernsdorf (ib., str. 7—11) mínění to odmítli, Neboť Seneka praví totéž o Corneliovi Severovi, co o Vergiliovi a Ovi-

diovi, kteří o Aetně jen příležitostně psali (Aen. III, 570—582, Metam. XV, 340—355). A ježto dle Quintiliana (X, 1, 89) Cornelius Severus psal »bellum Siculum«, mohl snadno se zmíniti o Aetně. Konečně ani sloh neukazuje na Cornelia Severa. Ve zlomku jeho o smrti Ciceronově jeví se lehký ráz veršování, byť i rhetorický, kdežto básník Aetny jeví se spíš jako filosof, řeč jeho je úsečná, celkový ráz dosti drsný.

Nejnověji pronesl Birt (na uv. m., str. 610—611) novou domněnku, že totiž báseň patří mezi prvopočáteční díla Plinia staršího. Ale sám domněnky své nijak neodůvodnil, jen uvedl některé nepatrné shody obou.

Zbývá poslední domněnka, kterou již dávno pronesl Wernsdorf (na uv. m., str. 11—22), že totiž básníkem Aetny je Lucilius ml., přítel Seneky, jenž mu píše uvedený již list 79. Z tohoto prý plyne, že Lucilius chtěl právě tak, jako Vergilius, Ovidius a Cornelius Severus, popsat Aetnu jen příležitostně ve větší básni, kde chtěl vyličiti důležité přírodní zjevy sicilské. Tento úmysl, jak ze Seneky lze poznati, prý provedl tak, že jiné památky vyličil jinde, Aetnu však ve zvláštní básni. Ony byly popsány ještě za živobytí Seneky, z jehož svědectví lze tak souditi, tato teprv až po jeho smrti. Důvody, které pro toto své mínění uvádí, jsou tyto.

1. Dle Seneky (N. Q. III, 1 a 26) byl Lucilius i básníkem i filosofem, což se hodí na básníka Aetny. Zejména horlivě pěstoval filosofii věd přírodních, jak svědčí mnohé listy Senekovy a hlavně *Naturales Quaestiones*, jež mu Seneka věnoval. To se hodí na básníka Aetny, jenž dosti často užívá Seneky a Lucretia. Lucilius pěstoval filosofii Epikurskou, která, vysvětlujíc příčiny zjevů přírodních, chtěla vymýtiti z duší lidských pověru a strach. I náš básník vykládá příčiny soptění Aetny a odmítá bajky a klamná mínění o tom, přece však jinde spíše následuje Seneky, jako by totiž nějaké božstvo vládlo Aetnou.

2. Aetnu, okolí její a podstatu i příčiny ohně popisuje báseň zevrubně; je prý tedy zřejmo, že básník dlouho pobyl na Sicilii a tam pozoroval mnoho výbuchů hory a ohně, z ní vystupující, i způsob jejich. Lucilius pak byl prokuratorem Sicilie a měl dosti času ke studiu hojných zjevů přírodních (N. Q. IV, zač. a c. 1). Seneka ho sám vybízel, aby divy sicilské, hlavně Aetnu prozkoumal (Epist. 79 a 51). Tak Lucilius počal leccos veršem vykládati; Seneka (N. Q. III, 26) cituje na př. jeho báseň o sicilském prameni Arethuse. I myslí Wernsdorf, vykládal-li tak obširně o Arethuse, jak se zdá plynouti ze Seneky, že to byla buď samostatná báseň o ní, aneb aspoň část větší básně o dvouc sicilských.

3. Lucilius zamýšlel Aetnu popsat v básni, jak plyne ze Senekova listu 79, § 5: *morbo (enim) tuo daturus eras, etiamsi*

nemo mandaret tibi, [do]nec Aetnam deſeribas in tuo carmine, podobně § 7: aut ego te non novi, aut Aetna tibi salivam movet. Iam cupis grande aliquid et par prioribus scribere. Důležitost obsahu byla prý přičinou, že Lucilius pro Aetnu vyhradil samostatnou báseň, ostatní popsvat jinde. Báseň tato byla prý pozdější Seneky; proto jí tento nemohl citovati. Seneka N. Q. III, 26 mluví o řekách, mizejících do země a zase jinde vytřskujících, a uvádí některé verše básníků, jednajících o tom; o též jedná naše báseň v. 123—127. I byl by prý Seneka spíše citoval svého přitele, kdyby byl mohl to dílo znáti. O Arethuse pak prý se v Aetně nezmiňuje Lucilius proto, že již ji byl popsal jinde.

4. V uvedeném listě výbízí Seneka Lucilia, aby prozkoumal, zda je pravda, že Aetna slabne a klesá a že vydává menší plameny, jež dříve vydávali plavci z daleka (§ 2). O tomto lidovém mínění se činí zmínka v Aetně v. 367 n., ale tak, že se možnost toho popírá.

5. Konečně prý i sloh básně se podobá slohu Senekovu, oba pak vkládají ve svůj výklad sentence.

Mínění Wernsdorfovo zalíbilo se tak Bedř. Jacobovi, že vydal tuto báseň v Lipsku 1826 s titulem »Lucilii Iunioris Aetna«, ač v úvodě uznal, že mathematicky přesně nelze dokázati původství Luciliovo. Důvody Wernsdorfovy chtěl rozšířiti, ale nedzalo se mu to. Někde prý básník Aetny se liší od Seneky, ale pronáší prý to »modesto pudore« (srv. v. 185, 303, 319, 359), tak že, kdo by neznal Seneky, by toho ani nepoznal. To prý svědčí pro přitele Senekova Lucilia — jako by někdo jiný, jenž se neodvažoval prudce útočiti na tak slavného spisovatele, jakým byl Seneka, tak psátí nemohl. Pak prý užívá básník Aetny hojně hypallagy (v. 227, 362, 507, 530), kterouž u Lucilia prý připomíná Seneka v listě 59: loqueris, quantum vis, et plus significas, quam loqueris. invenio tamen translationes verborum, ut non temerarias, ita quae periculum sui fecerint. Ale byť i Seneka tu mínil tuto figuru, neplyne odtud přece nic jiného, leč že Lucilius této figury užíval, nikoliv však, že proto je totožný s autorem Aetny.

Přihlédneme-li k důvodům Wernsdorfovým, s nimiž souhlasí zeela Teuffel (na uv. m.), nelze neuznat, že se zdá leccos svědčiti pro mínění jeho: byly zajisté onen Lucilius, zvaný Iunior proto, že ho tak Seneka jmenuje, přítelem a žákem Seneky, jehož přežil; byl na samé Sicilii a měl při dosti volné prokuratuře její dosti času k studiu přírodních zjevů a filosofie; složil verše týkající se Sicilie, jako o Arethuse a Alfeiovi, jenž se s ní na Sicilii spojuje. To je všechno pravda, ale je otázkou, zda nikdo jiný nemohl ze Senekových spisů čerpati, a zda o nikom jiném by to vše nemohlo platiti. Baehrens (úvod, 31) ukazuje na N. Q. IV, 2, 2, odkud se zdá, že Lucilius napodobil Ovidia,

po čem ovšem v Aetně není ani stopy. List pak Senekův 79 můžeme obrátiti dokonce proti Wernsdorfovou mínění; neboť Seneka tu vybízí příteli svého, aby vystoupil na Aetnu a pak po psal ji »*in suo carmine et hunc sollemnem omnibus poetis locum attingat.*« Seneka beze vší pochyby míníl, aby Lucilius v delším díle, jednajícím o veškeré Sicilii a jejích divech, které hodlal napsati, popsal i Aetnu. Ovšem řekne-li někdo, že Lucilius mohl si pro Aetnu vyhodit samostatnou báseň, těžko je pevnými důvody takovou domněnkou vyvrátiti.

Nezbývá tudíž než uznati, že sice by tato domněnka byla možna, avšak že při nedostatku svědectví starých spisovatelů nelze nám tuto otázku nikdy určitě rozřešiti, jak i Schanz (na uv. m.) myslí, že tedy básníka Aetny určiti nemůžeme.¹⁾

Klácelova „filosofie řeči české“ a spor jí vznícený.

Příspěvek k dějinám blouznění o jazyce.

Napsal **St. Souček.**

(Pokračování.)

III. Současná kritika spisu Klácelova. Vznik Šafaříkových článků v ČČM. 1846—1848.

Současná kritika knihy Klácelovy svědčí, jak rozšířeno bylo mínění o logičnosti řeči²⁾. Pochvalně výtají knihu K[oubek?] v Květech 1844 čís. 16 (dne 6./II.), str. 64 a čís. 17 (8./II.), str. 68, A. Š. [přítel Klácelův A. V. Šembera] v Moravii VII. 1844 čís. 11 (5./II.) str. 42—43, žáci a přátelé Klácelovi E. Krátký³⁾ v A. Schmidlových Oesterreichische Blätter für Literatur und

¹⁾ Nejnovější vydání Ellisovo (Oxford 1901), známé mi z recenze Fr. Vollmera v Arch. f. lat. Lex. u. Gram. XIII, 1904, 143—144, ne podává pro tyto otázky nic nového.

²⁾ Klassicky mínění to vyslovují V. Gabler (Něco o filosofii, ČČM. 1847 I. 286): »Mluvnice jest vlastně úpotřebená logika s nějakou »umluvitostí« a »libovolností v skládání slov a ve tvorení průpovědí« a J. J. Hanuš (Nástin logiky 1850, XIII): »což má mluvnice jiného býti, nežli logikou vtělenou?«

³⁾ ThDr. Václav Eduard Krátký (1813 v Johnsdl. v Čechách — 12./VIII. 1876 jako opat a praefat praemonstr. kláštera v Nové Říši), spisovatel v oboru nábožensky vzdělavatelném a v mluvnictví, v letech 1851—1854 učitel češtiny a mathematiky na gymn. brněnském.

Kunst, Geschichte, Geografie, Statistik und Naturkunde I. 1844, III. Quartal č. 48 (14./IX.) str. 384 a K. Šmíděk v ČCM. 1844, III. 458—471.

Zvláště chválena logická syntaxe Klácelova: všeobecně referentem Květů, díl 4., výklad přičestí a zájmen Šemberou, díl V. Šmídkiem¹⁾.

Ale i hláskosloví a kmenosloví Klácelovo vlídně souzeno. Šemberovi »Přehled a seřádění zvuků« (23) je epochální, odstraňuje dosavadní nefysiologické dělení souhlásek dle měkkosti; Krátkému přes pochybnost o správnosti je symbolika Klácelova (v II. částce) nejzdárnejším kusem dila. Referent Květů o symbolice hláskové se vyslovuje střízlivěji: tu »jemnost ucha p. sp. více často slyší než jiní smrtelníci«; nepopírá ani jí ani onomatopie, »ale nade vší tou různorodou látkou zvukovou duch volný se vznášeje jednotu svou drží a jeho jen zákony z bludiště toho [co v jazyce je onomatopoietického, co souvisí s významem hlásky] vybaviti vstavu jsou«. Samohlásky nečini přý jen zpěvnost řeči a přechody od souhlásek k souhláskám, neobstarávají jen »zábyvy [funkce] mluvnické a dialektní«, než působí i »nejútlejší prvky jazyka« [nejjednodušší slabiky].

Proti Klácelovi slovo »bůh« uvádí v souvislosti se slovy »bohatýr«, »boháč«, »zboží« a podkládá mu prvoční význam »silný, mocný«. Chváli však »právě křesťanské« i »rozsoudné« názory Klácelovy o původu mluvy; názory ty patrně má i Krátký, Šembera a Šmíděk o nich mléči. Pozorována též nejasnost slohu místem (Šembera, Krátký). Šmíděk přijímá Štúrov (a Klácelův) soud o dosavadní české práci jazykové, ve filosofování o řeči absolutní metodou, »Heglem teprve k jasnému uvědomění přivedenou«, vidí nutný pro nás pokrok vědy, jehož zorou je spis Klácelův.

Také referentu Květů je Klácelovo dílo pokrokem, pokusem o soustavu »trochu odvážhým«, poněvadž k němu nestačí dosavadní průprava u nás (práce Dobrovského, Hankovy, Jungmanovy, Chmelovy, Šírové, Dankovského a »našeho i tu nevyrovnaného, ač nedosti očeněného Kolára«), ač si dosavadní práce té váží referent.

Šmíděk v obširnou zprávu svou proti spisu recensovanému urovnánější a v kusněji stilisovanou po svém způsobu větkává názory své v podrobnostech odchylné od Klácelových, aniž je odděluje od názorů kritisovaných: má jinou symboliku samohlásek dělených na vysoké, prostřední (o) a hluboké; *l* je mu »nejjednodušší zvučka« a první v ústech dítěte (462); prvými slovy byly

¹⁾ Šmíděk na m. uv. 466 čeká od této částky písané s »podivuhodnou ostrovtipnosí« převrat v našem grammatikářství i v učení jazyku nášemu, které se »vystavením základních zákonů jeho velmi ulehčiti a sjednodušiti musí«.

»vykřikníky«¹⁾, první kategorii slov sloveso²⁾), poněvadž prý »čas forma jest, ve které toto stávání a hynutí [= život dle Klácela § 95] se děje«, a substantiva mají kořeny slovesné; slova dle něho vznikla »ze spoje«, z - věty³⁾; věta je mu »jednota podmětu (jednotlivosti) s praedikátem (obecností)« 467⁴⁾; tvar slohu mu »stanovuje obsah«, »zvláštnost předmětů« 468⁵⁾; sloh budoucnosti, žádaný prý 69. básní Čelakovského »Růže stolisté«, vidi uskutečněn touto sbírkou básnickou, hlavně II. dílem jejím⁶⁾.

K tomuto přijetí značně pomáhala Klácelově knize *to u h a filosoficky vzdělaných a nábožensky cítících duchů p o s m í r u v ě d y a v í r y* (ú Šmídka) a nationalismem vzněcovaná touha našich romantiků p o n á r o d n í f i l o s o f i i , tak obecná toudobou a naivní, že neušla výsměchu střízlivého ducha⁷⁾.

Tento nationalistický rys patrný je na kritice Květů. Referentu je Klácel vhodným pěstitelem mluvozpytu: »básník i filosof — žádoucí to předměty k mluvozpytu!« Klácelova »filosofická mluvnice« nahrazuje »zatím nedostatek soustavy libomudrcké téžce pohrešované«. Ale ref. vytýká Klácelovi — správně —, že vykládá sanskrtské kořeny německy, vytýká mu zálibu v citování Němců: »My beztoto dosti hluboko ještě v tom hřezu vězíme, a Bůh ví kdy z něho se udá vybříti. Potřebat konečně vybavit se z jich následování«, poněvadž »zvláště ve mluvozpytu přestali pro nás býti zákonodárci«, »ba i o jich neomylnosti v libomudří každý pochyboval se naučí, kdo vlastní mysl nezadal«. »Co o nedostatech povědino, jen proto stalo se, aby p. K. svému soudu budoucně více důvěroval, oněch svědců [Němců] se minul a tím své zásluhy o pravé Slovanství dovršil.«

Tento kult filosofie, zdá se, oslabil také odmítavý soud J. Malého⁸⁾, vyplývající z methodologických příčin: Malému je sice správnou cestou v jazykovědě jen »cesta zkušenosti«, domysl připouští pouze ve všeobecné mluvnici, z jednotné povahy ducha lidského dedukující všeobecná pravidla řeči, přes to však pokládá přece Klácelův spis za »výborné brusidlo rozumu« a »v jistém ohledu výjev znamenitý v naší literatuře«, an zavádí v ní způsob filosofování dle Malého »sice velmi důmyslný, při tom ale docela nepraktický«.

¹⁾) »Citovky, interjectiones«, »pouze zvěřecí zvuky, vyjevující prvotní city« 468.

²⁾) Mínení n. př. K. F. Beckerovo.

³⁾) Ne ze slov věta; Šmídек dovolává se H u m b o l d t a.

⁴⁾) Šmídék měl však vyvrátiti důsledně Klácelův výklad »průpovědi jednoduchých v jednom slově«. Poč. věd. §§ 97 a 98.

⁵⁾) Chybňá jednostrannost a nedůslednost proti identitní filosofii Šmídkové!

⁶⁾) Důsledek dialeklického schematisování slepého k aesthetickému dojmu.

⁷⁾) V. Gablerova: Něco o filosofii, ČČM. 1847, I. 291.

⁸⁾) V »Přehledu literatury české na r. 1842 a 1843« ČČM. 1844, II. 298—299.

Mylně však podkládá Klácelovi a pak vyvraci míňení, že z jedné řeči (české) buduje grammatiku všeobecně platnou, jako jednaký je rozum lidský (mínění to měli n. př. Becker a Stern)¹⁾.

Za nepříznivý soud ten Malého, kterým »Klácel pode vši míru snížen« a který spolu s jinými projevy referentovy »stranosti«, »nešetrnosti k osobám a k Moravanům nevšímavosti« v též Přehlídce shledanými rozmrzel na Moravě mimo jiné A. V. Šemberu, že ozval se proti podobným zhoubným kritikám²⁾, dostalo se Klácelovi ostatně hned v následujícím, třetím svazku ČCM. 1844 náhrady úvahou Šmidkovou³⁾.

Jungmann, jenž již předchozími článci Klácelovými nebyl nadšen, »vida, že p. Klácel Hegelianismem vše zaplaviti hrozí«⁴⁾, cítil se asi nemile dotčen Klácelovým a Štúrovým odhadem dosavadní práce o jazyku českém, »počínáním některých výtečných hlav českých, lidí učených, kteří postavivše se na vrch německé filosofie odtud vše snažení druhých vlastencův ve vědách a umech posuzovati a vše haněti a zavrhnouti se jali, co se s přijatým od nich systémem zevrub nesrovnávalo«⁵⁾.

Nelze čekati, že by útlocitný Šafařík veřejně pronesl soud o knize, kterou pronásledovaný tehdy Klácel, s nímž Šafařík byl od brněnské své návštěvy v přátelských stycích, chtěl zavést nový směr v českou práci jazykovědnou. Ale soudu jeho o hláskoslovné a kmenoslovné⁶⁾ části práce Klácelovy a roz-

¹⁾ Možná, že k omylu tomu dávaly podnět i nepřesné předběžné zprávy o díle (Květy 1842, 386 a Č. Včela 1843, 12), od Klácela pochodičí a naznačující obsah spisu slovy »filosofie řeči«. Klácel sám jednou jej na místě níže uved. nazývá »böhmische Filosofie der Sprache«.

²⁾ V listě redaktoru ČCM. J. E. Vocelovi, z Holomouce 30./V. 1844, Světozor 1887, 603.

³⁾ Úvaha Šmidkova není polemikou proti Malému, jak myslí Dr. Čejka? v Květech 1844, 392: není v ní stopy po polemice a dle poznámky redakční ke zprávě Malého byla patrně již hotová.

⁴⁾ List J. Jungmanna Ant. Markovi 21./I. 1843, ČCM. 1844, 416.

⁵⁾ Z citovaného Zeleným (Život J. Jungmanna² 348 pozn.) »neúplného konceptu listu Jungmannova z posledních let, asi 1845—1847« (tak účel i vznik určuje Zelený), neotisklého však ani v korrespondenci Jungmannové ani v Zápisích, mezi něž dle toho, co otisklo Zeleným, kus ten by mohl patřiti.

⁶⁾ Mínění o logičnosti ečí měl neb aspoň mu blízký také Šafařík — asi proto, že v skladbě skoro nepracoval. Řeč je die něho »slyšitelné myšlení« a ne »zvítěcí zvukovydávání co pouhé ohlašování vnitřního čítit« (»O šíření kořenův a kmenův«, ČCM. 1846, 624). Proto díl důrazně: »Zákonové myšlení a mluvení, tohoto — opětujeme to s důrazem — slyšitelného myšlení, vždycky titíž jsou a zůstanou« (t. 626; srv. však výrok Šafaříkův o poměru jazykovědy k filosofii, logice a dušesloví v čl. »Výklad někt. gramm. forem v jaz. slov.«, ČCM. 1847, I. 129—130, z něhož nutně vyplývá, že řeči vládnou — aspoň také — zákony duševné). V otázce o původu řeči Šafařík se drží nativismu Humboldtova bez metafysické první věty jeho o emanaci řeči z ducha, která je nyní jedním charakteristickým znakem dynamismu (»Mluvozpytný rozbor čísloslova« ČCM. 1848, 221 a n.).

pravy Šírovy, jež hrozila vznutí v obludnou grammatiku, můžeme se dohadovati nejen z toho, jak odmítá provádění s y m b o l i k y hláskové¹⁾ a slovozpyt n e z n a l ý h r á s k o s l o v í, jenž »místo pravd ze skutečného jazyka odařených, pouhými z přemyslu nebo domyslu čerpanými výroky o fysiologickém významu zvuků a jinými podobnými hrami obraznosti sebe i jiné baví a mámí«²⁾, jak opatrný je s domysly našemu opozdílému jazykozpytu nebezpečnými³⁾, ale i z prací, k nimž přikročil: z řady článků v o p r o b l e m e c h h l á s k o s l o v n ý c h, k m e n o s l o v n ý c h a t y a r o s l o v n ý c h v ČČM. 1846—1848. Právě nedostatek nauky hláskoslovné u nás »až nad podobnost a víru zanedbané a v zapoménutí dané«⁴⁾, vedoucí k odsuzovaným od Šafaříka domyslům o významu hlásek a k blouznivé kmenotvorbě, podnítil jej k pracím těm, jež nezahajuje vlastně drobný článek »O tvoření slov zdvojováním kořene« v ČČM. 1846, 355 a n., nýbrž citovaný článek »O šíření kořenův a kmenův«, rázu zřetelně směrodajného — jak patrno z jeho úvodu o úkolu a metodě slovozpytu a programu prací hláskoslovnych na str. 409—418, z motivace vzniku prací těch Šafaříkových a z appellu na spolupracovníky (t. 418—419, svr. i ČČM. 1846, 367).

Šafaříkovou kritikou byl příklad lepší práce.

IV. *Obnova církevního vědomí u kněží katolických. Spor Klácelův s úředními obhájci církevního učení.*

Kniha krasomluvného horlivce pro pokrok, uvědomění lidské i národní vzbudila ovšem ruch v t e h d e j s i nečetné v l a s t e n e c k é o b c i b r n ě n s k é, s horlivostí konvertitů k vlastenectví sledující každý nový projev života národního a zvláště domácího, moravského.

Mimo výzajemnou osobní známost jistě všech jejich členů přispíval k tomu filologický zájem, jehož šíře a citové hloubky nechci tu dokumentovati pro dobu, již jazyk byl prvou známkou národnosti stavěné za cíl tolikerého snažení. O vznachu tom

¹⁾ ČČM. 1846, 623 v čl. »O šíření kořenův a kmenův«. V principu symboliku hláskovou Šafařík uznává v 3. zásadě jazykovědné v »Mluvozpytném rozboru čísloslova«, ČČM. 1848, I. 223.

²⁾ V čl. O šíř. koř. a km., ČČM. 1846, 419.

³⁾ Nutnost srovn. jazykozpytu, zvl. v čl. Výklad někt. gramm. forem, ČČM. 1847 I. 130 s odkazem na předchozí články.

⁴⁾ Tvrzení, že kofeny jsou jednoslabičné, samohláskou uzavřené, »uvrhlo by slovozpyt náš... nedospělý v nejedny zmatky a otevřelo by nezasvěcencům novou bránu k blouznění a snovidění o tvoření slov«, týž čl. O šíř. koř. a km., ČČM. 1846, 624.

⁵⁾ O šíř. koř. a km., ČČM. 1846, 419.

svědčí exemplář »Počátků věd«, »ex libris V. Z i a k«¹⁾ poznámkami tužkou v něm učiněnými. Pravopis v nich Ziačkův je důkazem, že je psal majitel. Ukazují dosti pozornou četbu.

Jsou tu mimo opravy jazykové a opravy tiskových chyb odkazy na partie předcházející, čáry podél míst pozoruhodných, výrazy pochybnosti stran terminologie²⁾, výklady názvů, projevy pochybnosti neb nepochopení Klácelova filosofování, výrazy pochybnosti odborníka-grammatika³⁾, ba nesouhlasu, příklady teorii objasňující.

Ještě větší rozruch vzbudila kniha některými thesemi svými v jedné části duchovenstva, v té části, k níž patří ti z knězí, jež přátelé a žáci nazývají družinou Sušilovou, obestírajíce je nimbem oslavných vzpomínek a životopisů; jest to ta část duchovenstva, jež reaguje proti odstředivým snahám vedoucím k ustavení církví národních a k episkopalismu dostaňazev ultramontánní a větším právem měla by slouti renaissancí katolickou, obrozením z úpadku XVIII. st., poněvadž jí šlo o víc.

Neschopnosti theologů čeliti novému názoru na svět, zvrátilivšímu názory scholastické, šíří se v intelligenci XVIII. století na místo dogmatického křesťanství universální náboženství humanity; i duchovenstvo, davši si zvláště rationalismem vymknouti z rukou scholastickou filosofii, dostává se pod vliv soudobé filosofie osvícenské a kanonické právo bez vydatnějšího odporu duchovenstva, ano i přičiněním části jeho ustupuje zákonům in publico-ecclesiasticis vydávaným od osvícenských vlád; uvolněna jest kázeň, z rationalismu nehrubě rozumějícího právům a moci toho, co se vyuvinulo a věkovitým trváním zpodstatnělo a zrovna zkamenělo, objevují se pokusy reformní, na př. o zrušení coelibátu, znárodnění liturgie, zavedení všeobecné zpovědi, objevují se návrhy irenické a posléze se církev zříská vlastního dítěte, řadu Ježíšova. Hrozivé — hledíc se stanoviska těch, kteří řád starší znali a rozvratu jeho se děsili — ty důsledky ochablosti v církvi, zvláště poměr veliké revoluce k ní, vedou zase k pozvolnému obrození jejímu i k snahám o navrácení jejich práv, k vnitřní obnově spojené se vztřistem vážnosti.

S touto obnovou, podporovanou restaurací z potřeb politických, romantikou a katolickým liberalismem, současně vzkvétá i theologie, dříve pokleslá.

Soudobá filosofie vedena potřebami vzmocněného náboženského citu usiluje o spojení pravd rozumových s podavky zjevení.

¹⁾ Chovaný v knihovně semináře chlapeckého v Brně se sign. VII. a. 14 α.

²⁾ Na př. k »nesměrný« na str. 62 je poznámka: »nesměrný? to, co nemá s ginným směr (Richtung) stegný? aneb to, co se změřiti (ermessen) nedá?« K slovu »přemyslu« na str. 82: »Ginný Industrie, zde Spekulation« a p. j.

³⁾ Na př. k 2. odst. § 82 o příčestí *I*-ovém: »Co teda gest? gak ho nazwete?«

Zejména Schelling chce být *παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν* a nějaký čas je vskutku zaň jmín. Také Hegel a po něm ještě více pravice jeho školy pokouší se o smír vědy a víry. Ohlasem těchto pokusů u nás je Klácelova filosofie z evropské periody jeho života, s prvky z předchozí doby rationalistické, se sny zplozenými citem a fantasií, se symbolickými výklady učení církevního: sloučenina, v jejíž katoličnost mohl věřiti jen tehdejší nekritický horovatel pro smír vědy a víry.

A jako filosofie tehdejší hledí k náboženství, tak soudobá theologie katolická i protestantská hledí srovnati učení církevní s přejatky z filosofických systémů, jichž vlivu se nemůže ubránit. Tak filosofie a theologie tehdy jsou si blízky, že až přecházejí v sebe. Po filosofii Wolffově a sžírávém vlivu rationalistické kritiky vyštřídávají se v působení na církev vlivy Kantův, Fichtev, Schellingův, Hegelův. Ale spekulativně theologické pokusy, tím směrem učiněné, ukázaly se nepřijatelnými církvi pro úchytky od jejího učení, jež v nerozrušnou soustavu scelily věky, a spekulace theologická, vzdavši se marných pokusů, vrátila se k opoře, již opustila a jež při obnově zájmu spekulativního a církve vůbec musila z povržení být povznesena ožilým historem, vrátila se k filosofii scholastické (novoscholastika).

Ruchem tím bylo zjasněno vědomí vlastního učení a zvýšena pozornost na rozdíly církví. Konfessionalismus odtud je příznakem církve katolické v XIX. stol., právě jako interkonfessionalismus je znakem osvícenství z druhé poloviny XVIII. stol. Tato zvýšená vnímavost pro rozdíly mezi svým a cizím byla i cítově vzrušována až do nedůtklivosti nezdary prvních pokusů o restituici práv a řádů církevních, nezdary snah centralistických, ultramontánních, neúspěchy snah po bývalé jedinovládě duchovenstva nad společností a posléze i vývody filosofů, zvláště z levého křídla školy Hegelovy, církvi svrchovaně nepříznivými a proto jejími obhájci rozhořčeně odmítanými¹⁾.

V Rakousku obnova církve a církevního vědomí v duchovenstvu děje se tišeji: generace stará vystřídává se tiše novou, osvícením »pravým«, v němž církevní živly zvolna rostou. Nenáhlost tohoto vývoje za vlády Františka I. a Ferdinanda I. přivozena jest principem stability při správě zemí rakouských, jemuž byl rychlejší »přechod od řádu starého k novému stejně nebezpečný jako návrat od nového k tomu, co již není«²⁾), vládním systemem úzkostlivě střehoucím a opatrně dusícím hned

¹⁾ U nás V. Zahradník na př. Hegelovu filosofii náboženství prohlašuje za bláznovství, jemuž »se děje příliš veliká čest, má-li je rozumný šlechetný muž za hodné odpovádání svého«, a Hegelovce za »temné, zmodrchané hlavy« (ref. o Eschenmayerově spise »Die Hegelsche Religions-Philosophie, verglichen mit dem christlichen Prinzip«, ot. v Čas. pro kat. duch. XV. 1842, sv. 4. str. 725).

²⁾ Slova přítele a rádce Metternichova, publicisty Friedr. Gentze.

v začátku každý hyb a spor a při vší okazované vážnosti k nejlepší policejní instituci, jíž mu byla církev, zachovávající v poměru k ní podstatné znaky umírněného josefinismu. Konflikty z obnovy církevního vědomí vznikající, sesazení Filipa Neděle 1820, B. Bolzana, Fesla a několika jiných kněží z okolí biskupa litoměřického Hurdálka, mezi nimi V. Zahradníka, jsou proto řídké, byly tutlány a někdy i ne prosty jiných momentů¹⁾.

Asi od r. 1840 u nás lze však tušit vždy bližší a bližší rozpor laické intelligence, jež od r. 1830 novým názorem filosofickým a liberalismem nábožensky citícím i nábožensky lhostejným vždy více a více prosakuje, ba i duchovenstva v starší době vychovaného neb současnými necírkevními proudy strženého, s horlivostí náboženskou, kterou vzněcuje touha po bývalé vládě nad myslimi. Viděti tó na časopisectvu. Vzrůst církevního vědomí, patrný v Časopisu pro katolické duchovenstvo²⁾, jemuž r. 1847 přibývá druh docela novoduchý, Blahověst, vzdaluje časopisy duchovenské od laických,

¹⁾ Literaturá: Friedr. Ueberwegs Grundriss der Geschichte der Philosophie⁹, díly III. a IV. R. Falckenberg, Dějiny novověké filosofie v překl. Fr. X. Procházky. Fr. Drtina, Myšlenkový vývoj evropského lidstva. Karl Werner, Geschichte der katholischen Theologie 1866, kn. 2. a 3. (v Gesch. der Wissenschaften in Deutschland. Neuere Zeit. Bd. VI.), Fr. X. Kraus, Lehrbuch der Kirchengeschichte f. Studierende⁴ 1896 § 152 a n. Albert Ehrhard, Der Katholizismus und das zwanzigste Jahrhundert im Lichte der kirchlichen Entwicklung der Neuzeit⁴⁻⁸ 1902, III. Abschnitt a n. Príslušné články v obou reálních slovnících, katol. Wetzerově a Weltově², a protestantském, Herzogově a Hauckově Realencyklopädie f. protest. Theologie u. Kirche⁸, v Allgem. Deutsche Biographie, Wurzbachově biograf. slovníku a j.

Pro Rakousko: Fr. Krones, Handbuch der Geschichte Oesterreichs .. 1879, sv. IV. (málo). Fr. M. Mayer, Geschichte Oesterreichs mit besonderer Rücksicht auf das Culturleben II² 1901. Ign. Beidler-Alf. Huber, Geschichte der österr. Staatsverwaltung 1740—1848 I. 1896, II. 1898 (dílo důležité, se stanoviska katolického). Fr. X. Kryštufek, Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských 1740—1898. I. 1898 (přes obzvláštní zřetel k zemím koruny české) málo poučné pro poznání vývoje církevního vědomí a jeho projevů u nás). Jak se fáse tato dějin církevních jevíla u nás, toho vylíčení soustavného nemáme. J. Ježkovy Zásluhy duchovenstva o řeč a literaturu českou (od r. 1780—1880) jsou málo cennou sníškou bibliografického materiálu. Jednotlivé rysy ovšem kreslí na svých místech J. Vlčkovy Dějiny české literatury II., Literatura česká XIX. století, monografie literárně historické. Některé dobré doklady toho, jak se církevní vědomí u nás obnovovalo, podává M. Pavlík, Z dob pojosefinských, Hlídka 1904, 21 a n. Náčrt napětí mezi uvědomělým duchovenstvem a ostatní společností už v letech asi 1840—1848, podaný níže, musil být založen na studiu pramenů; nechce být pokládán za víc než za skizzu potřebnou k tomu, by jasný byl dálejšek práce.

²⁾ Doklady u M. Pavlíka na m. uv.

jež se zase více odcírkevňují¹⁾), a učení o samospasitelnosti se snažením po zevšeobecnění s jedné strany, nový názor světový s druhé nenechávají v pochybách, že nastane mezi oběma skupinami více než dělba práce, jíž si přál Havlíček oznamuje Blahověst.

Již r. 1835 musí oslabovali a oklešťovati redakce Květů J. M. Ludvíkovo horlivé »Omírnění«²⁾ pochopitelného a správného odsudku noci bartolomějské, vloženého v povídce »Přivítání strašlivé, radostné ale propuštění«³⁾ v ústa kurfirstu falckému. O rozchodu stran svědčí přijetí prvního vydání »Snémů zvířat« 1841 od K. Vinařického kritikou V. Nebeského a J. E. Vocela⁴⁾), výtky »výchovance pražského semináře«, kněze a bezvýznamného spisovatele náboženského J. Votýpký (1802—1870) v Čas. pro kat. duch. 1845 a žaloba pražského ordinariátu arcibiskupského proti Tomkovu »Krátkému všeobecnému dějepisu«⁵⁾; známá affaira J. Sl. Tomičkovy »Doby prvního člověčenstva«, i to, že duchovní censorové ani A. Markovu Metafysiku »nenalezli býtí pravověrnou«⁶⁾. Ne bez důvodu s obavami a s nelibostí sledován nový ruch v duchovenstvu a zvláště, že ordinariát »uložil sobě cíl potáhnouti k sobě cenzuru theologických spisů, i těch, kteří se poněkud týkají theologického systemu«⁷⁾; vznikaly tak spisovatelům k posavadním obtížím obtíže nové s censory z duchovenstva a s cenzurou konsistorní⁸⁾. Rozestup společnosti, dříve v názorech příbuzné, na dvě strany na se nevraživé nebyl milý ani starším kněžím katolickým. Vzpomínám jen na josefinistu A. Marka a na soud jeho o slídění nového duchovenstva po kacířstvích v českých spisech⁹⁾, na jeho rozumné stanovisko k Š[tul]covu přání, by

¹⁾ Připomínám Havlíčka a jeho návštěvu o Blahověstu (Č. Včela 1847 č. 34, str. 135—136) a články Klácelovy v ČCM.

²⁾ Květy 1835, str. 108.

³⁾ Květy 1834, č. 51.

⁴⁾ J. Vlček, Několik kapitolek z dějin naší poesie, str. 112 a n.

⁵⁾ V. V. Tomka »Paměti z mého života« I. 206; »Fanatik, nepřítel vědy«, 45. zápisec Jungmannův v ČCM. 1871, str. 349; list Jungmannův v A. Markovi č. 258, psaný mezi 16./III. a 10./IV. 1847, ČCM. 1886, 443.

⁶⁾ Uv. list Jungmannův v A. Markovi.

⁷⁾ T., srv. list J. Pospíšila T. Burianovi 5./III. 1845 (Z dob našeho probuzení, vyd. Čenský, 149), M. Fialkův T. Burianovi 24./X. 1844 (t. 165), list Kollárův Staňkovi 19./V. 1844, ČCM. 1898, 189 a j.

⁸⁾ Na pr. Palackému, srv. K. Köpla »Palacký u. die Censur, Památník na oslavu Fr. Palackého str. 647, 668 a n.; dle listu J. Preslova J. E. Purkynovi 5./III. 1844 (Světozor 1887, 659) tisk českého textu »Předchůdců husitství v Čechách«, již cenzurou propuštěného, se ztroskotal o »damnatur« od konsistoře pražské; s tím by nějak souviselo, že akt o censurování tohoto spisu Köpl se nedopídal (uv. m. 661). Následující zpráva Preslova o »rukopise pokračujícím v kronice prý již celý rok v censuře vídeňské ležícím«, t. j. o 2. sešitě III. svazku »Geschichte«, je nesprávná, jak viděti z dat u Köpla, uv. spisu 668—669.

⁹⁾ V listě Jungmannovi č. 112, dat. 10./IV. 1847, ČCM. 1892, 482.

»Matice také ledakdy něco bohomyslného ku vzdělání mrvného a nábožného ducha hleděla na světlo vydati«¹⁾.

A je pochopitelná i úzkostlivost Matice, dokumentovaná zprávou Staňkovou, že Kollároví »prej jako protestantovi z náboženských poměrů pocta Matice za Cestopis a Kázně dána není a dána býti nemůže«²⁾, i veršové polemiky proti klerikalismu v Klácelových »Jahůdkách« a épigrammy i satiry Havlíčkovy se sujety náboženskými. Z nich a z »podrážděného téma« obrany Palackého proti vídeňskému censorovi Dějin, napsané 1./X. 1844³⁾, viděti rostoucí trpkost jedné strany; krajní horlivost druhé strany zase dosvědčuje to, že návodem kněze J. Krbce (1791—1857) proti pravopisu skladnému »i živel náboženský volán ku pomoci« od novotářů se strany »ultrakatolické« ukazováno, že je »povahou a původem svým kacířský«, chráněn nekatolicky Šafaříkem a Palackým, že třeba vymanit se vedení »sektařů«; a »za důvodem tím i skutečně sl. konsistori Pražská již r. 1848 přihlásila se ke stránce Hankově«, novotářské⁴⁾.

Tyto snahy církevnícké zvláště mocny jsou na Moravě. Pozoroval to již Havlíček⁵⁾. Zřímsťuje se dříve mladé a nižší duchovenstvo čtením soudobé literatury a publicistiky katolické, hlavně německé a francouzské, a jistě i působením theolog. fakulty olomoucké, kde 1835—1852 učí morálce Joh. Kutschker (1810—1881), vlivný činitel při obrození katol. církevního života v Rakousku, později arcibiskup vídeňský, i alumnátu brněnského, kde nový směr je zastoupen professorem dogmatiky (od r. 1835), zprvu Klácelovým přítelem, pak osobním nepřítelem Ferd. Panschabem (1809—1890), Ant. Heinischem (1813—1864) a Fr. Sušilem. Vlivem rádců, zvláště J. Kutschkera, směru tomu se nakloňují i biskupové, brněnský Ant. Arnošt hr. Schaffgotsche a arcibiskup olomoucký Maxim. svob. pán ze Sommerau-Beeckhů.

Prvým zřetelným a vlivným snah těch projevem jest a ffaira Klácelova. Za biskupování Gindlova (1832 až 1841), jenž dle všeho jako bývalý dvorní duchovní referent náležel ke staršímu, josefinskému duchovenstvu, žaloby na Hegelianism Klácelův minuly se s úspěchem, ano biskup pochválil Klácela »za pěstování slovanské literatury a spojování filosofie s náboženstvím«⁶⁾.

¹⁾ List A. Markův Jungmannovi 29./I. 1846, ČČM. 1892, 479.

²⁾ Uv. list Kollářův Staňkovi.

³⁾ Köpl na m. uv. 677 a n.

⁴⁾ Palackého Doslov k Radhostu (Spisy drobné vyd. B. Rieger, L. Čech, V. Nováček III. 788).

⁵⁾ Úvod k Epištolám kutnohorským.

⁶⁾ »wegen der Förderung der slavischen Literatur und der Verbindung der Philosophie mit der Religion«. Zlomek Klácelovou rukou psané »Vorerinnerung« k chystanému spisu »Klácel's System des vernünftig Guten. Nach seinen mündlichen Erklärungen zusammengestellt von mehreren seiner Schüler«, jenž měl býti obranou

Úspěšny byly za Antonína Arnošta hr. Schaffgotsche novému směru oddaného¹), v jehož biskupování (1841—1870) spadá úplné vítězství mladšího duchovenstva. Kráteč před vydáním knihy Klácelovy skončilo tajné výsletřování, vedené od úřadu biskupského, k němuž daly podnět odchylky Klácelova učení od učení církevního, skutečné i neprávem Klácelovi vytýkané, v očích kněze-horlivce tím nebezpečnejší, čím oblíbenější nad jiné byl Klácel pro přátelské chování k zákům filosofického ústavu biskupského v Brně, na němž přednášel filosofii; politické a národní smýšlení a chování byly při tom všecky podružnou².

Klácelovou proti jednání biskupovu.—Dokumenty affairy Klácelovy se týkající, uváděné i některé ještě jiné, mám sám opsány z kopí pořízených V. Brandlem.

¹) s horlivostí zapomínající časem i na fakt; k dokladům ve Wurzbachově Biogr. Lex. 29, 18 (z doby pozdější) svr. doklad z prvních let jeho biskupování v listě A. V. Šembery J. E. Vocelovi 11./VII. 1844, Světozor 1887, 604.

²) Dle výkladu Brandlova — (Príspěvky k životopisu Matouše Františka Klácela, ČMM. XIII. 1881, 91 a 89 a podobně stručnější Vzpomínky, v Obzoru 1888, 101—103. Nepřesný titul Vzpomínky mohl by sváděti k tomu, že by leckteré jich části, na př. této a shodnému s ní kusu Příspěvků, mohla být přisuzována průkaznost pramenná. Proto zvláště připomínám, že tato partie je vypravováním utkaným dle listin sporu se týkajících a zabarveným pozdější tradicí a liberálně-vlasteneckým pojetím všecky) — Klácelovy svobodnější než mnichu dovoleno názory na život i politiku, přátelské chování k zákům, vlastenectví a vyslovování o osobách a věcech vtipy až sarkastickými byly poněkud vinny, že stál byl podezřením a konečně (tak Brandl; post hoc tu má kontextem smysl = propter hoc) zkoumán i jeho učení. Listiny však sporu se týkající a vypravování tomu podložené takového sledu a příčinné spojitosti motivů, jež vedly k vyšetřování Klácelova, nejen neznají, než i proti nim se vzpírají spolu s jinými fakty, okolnosti a nepravděpodobnostmi Brandlova výkladu. Jist je, že差ference učení at skutečné, ať silnou kombinací fantasií theologické slídivosti po nesprávných důsledcích minění protivníkova zkonstruované, nebezpečné církvi pro oblíbenost Klácelovu u žactvá, jsou hlavním motivem biskupova zakročení; k nim přidružili politické podezření bylo radno v tehdejší závislosti biskupů na vládě a nějak vždy možno za tehdejších názorů policejních na vlastenectví a kráte po rozsáhlém a tajném vyšetřování polonofinského ruchu na jaře 1843, ač »pronásledování« toho Klácel byl jen »očity a ušity svědek« dle listu Šafáříkova ke Klácelovi, cit. Brandlem v Obzoru 1888, 102. Vlastenectví, tedy i Klácelovo, bylo politicky povážlivým novotěním, »slavomanii« zarytému, k přirozenému vývoji probouzejícího se národa nedůtklivému a nespravedlivému, v přístrach panskování věřícímu němectví biskupovu a němectví jeho rádců a okolí (zmíněného professora theolog. fakulty olomoucké Kutschkera, professora theolog. ústavu brněnského Ferd. Panschaba, obou to součet Klácelových, appellačního rady a historika Ign. Beidtele, censora brněnského kanovníka Höchsmanna); bylo nemilé asi i proto, že snahám ultramontáním zdálo se snažení národní odporovati, zdálo se tracením sil, krokem vedoucím k ustanovení české církve národní, »husitstvím«. Tak, i když necháme nerozrešenu otázku, do jaké míry byla po tu dobu oprávněna výška po-

Vyšetřování to skončilo pohrůžkou biskupovou 25./IX. 1843, že bude-li Klácel postižen ještě jen jedenkrát při přednesu necírkevních, heterodoxních učení; biskup sesadí jej bez dalšího řízení a potrestá církevními tresty.

Spor mezi zastanci učení církevního a Klácelem byl bezpochyby i osobními urážkami podrážděn. Jistě nemile se tklo

litické nekorrektnosti (podivuhodno, že ostřeji a podrobněji vyslovená v přípisu z 29./IX. 1844, jímž biskup opatu a praelatu augustiniánského kláštera v Brně Cyrillu Nappovi oznamuje Klácelovo sesazení) a do jaké míry Klácel byl vskutku nepohodlný úřadům, lze pochopit, že biskup ji učinil částí své žaloby na Klácela, zaslанé opatovi 25./IX. 1843 a vedlejším motivem Klácelova sesazení. Ale že vlastenectví Klácelovo bylo jen vedlejším, snad více pro vládu, již dogmatické spory nebyly milé, přibraným motivem biskupova zakrocení, viděti je z obou přípisů, zvláště prvého (z 25./IX. 1843), z toho na př., že v pohrůžce, již tento přípis končí, biskup na vlastenectví a politickou nekorrektnost zapomíná. Také opat Klácelův Napp v listu k biskupu litoměřickému Aug. Bart. Hilleovi, dat. 13./IV. 1845, mluví jen o učení, k němuž byl sveden Klácel »novější školou Hegelovou« a jež dle nálezu (nach dem Erkenntnisse) biskupova s učením církve katolické se nesrovnávalo, a dává mu vysvědčení naprosté mravní bezúhonnosti (v též listě a v listě témuž biskupu 14./III. 1845).

Brandl (Obzor 1888, 103) tvrdí dokonce, že na Klácela bylo policií žalováno již u biskupa Gindla. Byl by mohl opat, jenž byl předsedcem zemského výboru a důvěrným rádcem guvernéra moravských (dle zprávy přítelé Nappova Ign. Beidela, Geschicht der österr. Verfassungsgeschichte II. 425), tolik přízně věnovati a tolik nekontrolované a svému postavení nebezpečné volnosti dátí členu kláštera svého, kdyby byl býval viněn z politické nekorrektnosti již r. 1841, ba snad již dříve, a pak ještě po dvou letech patrně jako vinník nepolepšivší se a snad nenapravitelný? Také pro první ten policejní nátlak na biskupa, tehdy Gindla, neuvádí Brandl zpravidla a naopak současný svědek, dopisovatel »z Moravy« do Květů VIII. 1841 str. 270, myslím Smídek, v listě datovaném v Brně ke konci července 1841 a podepsaném chiffrou † mluví o něčem jiném: že »právě onino mužové, jichž jsme za koryfey naší národní věci považovati byli uvykli, vzhledem svých individualních náhledů a přesvědčení ve zvláště koterie se roztríďují, jeden druhého buď za příčinou zastávaného Hegelianismu, buď pěstovaného a rozširovaného pietismu [tak tou dobou nazýváno též sesilné řím.-kat. církevní vědomí] si nevšímajíce, a tím i duchovní síly, v jednom ohnisku srazití se majíce na ujmou vlasti mezi sebou rozdrobují.«

Ovšem již vrstevníci, aspoň z části, národnostní moment affairy Klácelovy přeceňovali; tak na př. V. Zíák (dopis A. V. Šemberovi, z Brna 20./III. 1844, Hlídky III. 360—361) a A. V. Šembera (listy J. E. Vocelovi, z Holomouce 25./X. 1844 a 26./I. 1845, Světozor 1887, 615). I Klácel sám měl tak málo církevního vědomí a snad i něco ještě touhy po cti být národním mučeníkem, že své sesazení příčital jen svému vlastenectví a na něm založenému podezření z politické nekorrektnosti; tak vykládal své sesazení v Praze (V. V. Tomka »Paměti z mého života« I. 199) a tak patrně sám informoval Šemberu.

Překvapovalo nevykliké jednání církevního úřadu a svádělo známé němectví biskupovo a jeho rádců. Jak nationalism a osvícenství klamaly o podstatě snah dorostu duchovenského, patrnö toho, že zrovna tak klamně v affaře Tomičkové viděl A. Marek nepráteleství německé.

osob ze strany pravověrné n. př. Klácelovo shlížení na scholastiku¹⁾ a odsudek supranaturalistického pohrdání přírodou²⁾.

Tak chápeme, že vyšetřování podrobena Klácelova »česká filosofie řeči« (Počátky vědecké) a zajisté i jiné tištěné práce jeho³⁾. Z toho, co vyšetřováním shledáno, není známo nic spolehlivého⁴⁾; posudků podaných od určených zpravodajů jsem se nedopídal. Sotva byly však příznivy, jak možno souditi ze skutečných rozdílů učení Klácelova (v Počátcích vědeckých a j.) a církevního.

Když ještě biskup shledal, že Klácel v rukopise své »Philosophie des vernünftig Guten«, již schválené censurou ve Vídni dd. 17./I. a 14./II. 1844, znova vyslovuje mnohé z bludů vytčených a zamýšlí je tiskem šířiti⁵⁾), a když mu »za těchto okolností« ve známost vešlo, »dasz er [Klácel] aus früheren Anlässen auch bei höheren Behörden als ein Mann von aufstrebenden Ideen, von exaltirter bedenklicher Slavomanie und wegen seiner Verbindungen mit Individuen von notorisch inkorrektér Gesinnung und Haltung übel bezeichnet erscheint, somit die zur Fortführung eines so wichtigen Lehramtes streng gebotene höherer Vertrauungswürdigkeit gänzlich verwirkt hat«⁶⁾, po hrůžku svou splnil.

¹⁾ V čl. »O citu a rozumu« ČČM. 1843, 56.

²⁾ T. 58.

³⁾ Zvěst Klácelova přítele A. V. Šembery o tom (v listě J. E. Vocelovi, z Holomouce 5./X. 1844, Světozor 1887, 604: »avšak obnoveno pátrání v jeho tištěných pracích«) potvrzuje se rozborem zprávy Klácelovy otištěné v poznámce následující.

⁴⁾ Jediná o tom zpráva, ale nespolehlivá je v uv. »Vorerinnerung«. Brandl v čl. uv. ČČM. XIII. 91 ji přijímá, ač Klácel, co tu píše, ví jistě jen z doslechu a uv. Vorerinnerung svým obranným účelem a očitou podrážděnosti vybízí k opatrnosti. Zpráva zní: »Hat man ja desselben Klácel böhmische Filosofie der Sprache nach dem Drucke 7 geistlichen Censoren unterbreitet, die dann gefunden haben, dasz es scheine, als glaube er nicht fest an den babyl. Thurm, aber insbesondere anstössig fanden eine beiläufige Bemerkung, dasz man Raumesbestimmungen nicht auf die Seele anwenden solle, »weil ja daraus der Schlusz gezogen werden könnte, dasz die Seele nicht im Leibe stecke«.

Ale poznámky o neprostornosti duše není v Počátcích vědeckých; věc se snad týká článku »O citu a rozumu« (ČČM. 1843, 66: »Ale byť by i člověk tělesně ještě menší byl, a tak svět ještě v menší prostor se srazil, předče jen v prostoru i zde ostává; ... ale později i prostor světa sám se zničí, a tímto zničením nový svět se stvoří, ... totiž svět duševný;« t. 81: »myšlenky jsou vedle sebe, po sobě (arci ne v prostoru);«; k prvé výtce pak, že nevěří v babylonskou věž, podnět zavdalo místo z téhož článku (str. 84: »počátečně svět v každém se jináče obráží... Každý všemu jináče rozumí a jináče toho požaduje, jináče to vysloví a jináče uskuteční. Z toho povstává zmatek stavitele bablynské věže. Jsou lidé, ale nejsou člověčenstvo, jsou rozvržené stavivo chrámu svaté Jednoty«), kde blické změňení jazyků zřejmě pojato jen za allegorii, spíše než místo v Poč. věd, str. 30. Srv. str. 230 tohoto časopisu.

⁵⁾ Vorerinnerung.

⁶⁾ Sesazovací přípis biskupů v k praelatovi 29./IX. 1844.

V. *Škorpík proti Tomáškovi a vlastně proti Klácelovi. Rozbor a osudy Škorpíkova „Mluvenictví a zjevení“.*

Ale i literárně se nový směr ohlásil: obranou katolického učení, která přátelé toho směru byla pojímána za zvěst nových drah v literatuře a jež je jedním z kamenů, z nichž vybudováno to, co literární historik nazve konfessionelně katolickou posicí literární na Moravě.

Ze zápisů B. M. Kuldových¹⁾ víme, že brzy po vyjítí Počátků věd. 27.XII. 1843 mluvilo se asi $1\frac{1}{2}$ hod. o Klácelově »filosofii řeči« u Fr. X. Škorpíka (1814—1890), tehdy kaplana u sv. Magdaleny v Brně, jehož jméno je známo zvláště odpověďmi Havlíčkovými Epištol kutnohorských na Škorpíkovu polemiku proti prvním jich kapitolám.

Rozpravami tákovými tehdejší alumnové brněnští a mladí kněží z alumnátu brněnského vyšli snažili se nemýleni autoritou sebe proslulejší a jménem sebe zvučnějším dobrati se jednotného, důvodného a v pravdě cirkevního názoru na zjevy zvláště svou časovostí buděti pozornost²⁾.

Takovým zjevem časovým, odchylným od církve v pojetí jednoho problemu, byl spis učitele Škorpíkova a Smídka, velebeného tehdy Klácela. A právě to, že to byl spis původu domácího, vlivný již osobou autorovou, že difference jím se vnášela intra muros, pobádalo k odpovědi.

Není náhodou, že úvaha K. Smídka, jednoho z účastníků oné rozmluvy³⁾, o Počátcích vědeckých, ot. v III. sv. ČCM. 1844, hotová však již dříve, mléky přechází přes Klácelovy výklady o původu řeči a koněckém práním: »by i z jiných stanovisk obádal se spis tento, a tak bystřejším tokem vyproudily uveřejněné v něm náhledy; neb netečnost ve vědě jest její smrt« (m. uy. 471).

»Obádati« je bylo ostaveno zvláštnímu spisu Škorpíkovu, jenž vedle toho byl programním úvodem k chystané literární práci mladého duchovenstva z alumnátu brněnského⁴⁾, byl vý-

¹⁾ J. Halouzka, Životopis B. M. Kuldy, str. 47.

²⁾ K. Smídkovy dopisy »Z Moravy« v Květech 1848 č. 68 (6./VI.), str. 288 a jeho článek »Literární ruch na Moravě v novější době« ČMM. II. 1870, 178 a n., jenž je rozšířeným novým zpracováním zmíněných dopisů; Smídek v líčení života v alumnátu brněnském však generalizuje svůj život, své nazírání (jistě co se týká tolerance k cizímu přesvědčení) a tak idealizuje bezděky některé druhy bývalé a věci za jeho paměti stalé.

³⁾ Byli pří ni Kuld, Smídek, Škorpík, dr. Vendelín Grünwald, recensent Klácelova Můstku v ČCM. 1843, 457 a n. a spisovatel v oboru právním (1812—1885); Kuld jej omylem jmenej Antonín.

⁴⁾ Věstí ji Smídek, tehdy bohoslovec ve IV. ročníku, příteli hr. Bedř. Sylvovi-Tarouccovi v listě 12./XII. 1844: »Přesvědčíte se... a to se také v Brně ze všech stran vyslovilo — že na Moravě brzo se

sledkem jeho snah »a tudiž má jakous historickon cenu a důležitost pro vlast naší«¹⁾.

Plán k spisu svému Škorpík pojal²⁾ a práci o něm začal brzy po vydání Klácelových Počátků již r. 1843 neb 1844, jak nutno souditi z dotčeného poměru mezi spisem jeho a uvedenou úvahou Šmídkovou.

O spise chystaném Škorpíkem proslyhalo se již počátkem r. 1845, koncem téhož roku byl v podstatě hotov³⁾.

Tisk však censurou biskupskou nebyl dovolen z příčiny, již bude možno pouze se dohadovati, ale pak dopuštěn,

vynine literatura se zvláštnimi a neočekávanými snahami a zámysly. A proto pří tyto řádky, abych nás všecky k jednotě a tudiž ku soustředování sil napomínil, abychom výchni za tímto cílem šli.« Brandl, »Hrabě Bedřich Sylva-Tarouca«, CMM. XIII. 135.

¹⁾ Šmídek, »Z Moravy«, Květy 1848, 288.

²⁾ K. Šmídek, »Wěda, národnost, církew« 1847 str. 12 a 13 — daleko víc básnivě než pravdivě, jak uvidíme — vznik spisu Škorpíkova vysvětluje jednak vlivem doby (»okolnostmi věkem podanými« míni renaissanci katolickou), jednak Škorpíkovou touhou přenést smír rozporů, jež v jeho nitru způsobila četba rozmanitých, i církvi nepráteleckých děl z literatur evropských, také v nitra jiných. S tím souhlasí, že v Květech 1848 str. 288 a v uv. čl. ČMM. II. 178 pozn. pokládá dilo Škorpíkovo za výsledek snah alumnatu brněnského; bylyť právě snahy ty ohlasem západoevropských snah o renaissanci katolicismu. P. Vychodil, Fr. Sušil 185, ač zná a uvádí obě poslední místa Šmídka, bez důvodu tvrdí, že »Mluvnictví a zjevení« od F. Škorpíka a »Wěda, národnost, církew« od K. Šmídka, »filosoficky nejnadanějších to žáků Sušilových«, vznikly poobídku Sušilovou. Toto neoprávněné přisuzování vůdčího úkolu Sušilovi na ujmu jiným jeho druhům je jedním z rysů, které pilné práci Vychodilově dávají ráz elegia na úkor pravdy. Jak filosoficky nadaným žákem Sušilovým byl Škorpík, k tomu příspěvek podává moje rozprava. Smídek pak je větším právem »filosoficky nejnadanější« žákem Klácelovým, jemuž se podařilo nalézt smír mezi idealistickou filosofií a učením církevním pevnější a trvalejší, než našel jeho učitel.

S poznámkou Vychodilovou proti legendě obestírané kol Sušilovy družiny málo kritickými životopisy a rozbory literárně historickými ovšem souhlasím.

³⁾ Joz. Vlastislav Latta (studující na filosofickém ústavě brněnském, † 1850) píše 12./I. 1845 Janu Bohuslavu Müllerovi (1823 až 1885, spisovateli v oboru historie umění a překladatelů), tehdy právniku v Praze, patrně na jeho dotaz: »stranu spisu Škorpíkova a Bílého [t. j. dr. Jana Bílého 1819—1888 bezpochyby »Děje církve katolické« I. 1847, II. 1854] nemohu posud nic jistého zvěstovat«; V. Z. a k A. V. Semberovi 31./X. 1845 (Hlídka IV. 201) již píše, že »chystá Škorpík do tisku pojednání o mluvnictví a náboženství zjevném, kterým dokázati hledí, že obojí se shoduje a onno pravdu tohoto dosvědčuje«, . . . a že »bude to spísek asi 8—10 archů veliký«; 11./XII. 1845 pak již oznamuje Latta Müllerovi: »O prácech p. Škorpíka a Bílého mně tolik známo, že p. Škorpík svůj spis dohotovil a jej k tisku opisovat dal.« Oba listy Lattovy jsou v korrespondenci Dr. J. B. Müllera, již mi laskavě zapůjčila švagrová Dr. J. B. Müllera, paní Žofie Müllerová.

neznámo však, po jakých změnách v díle¹⁾. Spis vyšel v červenci 1846²⁾. Je to:

Mluvnictví a zjewení. Sepsal **František Škopík**. W Brně.

Tisk wdowy Rudolfa Rohrera. 96 str. velké 8°. Cena 40 kr. Spis věnován jest vlastencí brněnskému a příteli autorovu Kristianu Brízovi, »nápadníku panství konického, továrníku, měšťanu brněnskému etc.«

Se zásadami spisovatelovými seznamuje nás »Úvod« na str. 3—20 (s podheslím »Wíra a wěda«).

Nesouhlase s žádnou z obou stran proti sobě bojujících, ani s pouhým supranaturalismem ani s rationalismem³⁾, spisovatel pokládá za nutné sjednocení víry a vědy. To stane se tím, že »v říši ducha, co positivně dáno, rozumu u vyšší racionalnosti konečně vysvitnouti musí« (str. 9). Ten poměr obou stran, oživené credo, ut intelligam, starý poměr filosofie k náboženství: *philosophia, ancilla theologiae*, vyslovený druhým mottem knihy: »Science should be dedicated to the service of religion« (Gulistan Sádího) autoru vyplývá z povrchního a nesprávného výpisu vývoje člověkova (dítě přináší s sebou rozum jen »co zavinutou možnost«, její vychování k samostatnému myšlení připadá pak rozumu, str. 10—11) a také z přehledu »výjevů dějinstva« 11—19, zpracovaného dle orthodoxního pojedání textu biblického. Přehled ten učí, že obé, rozum i víra, v tom poměru bylo u člověka v ráji, pádem prvního člověka že rozum usamostatněl, ale zbloudil a bloudil až do Krista, v němž »protivý pohanstva a Judstva splynuly v souzvuk vyšší«; vzepřením jednotlivého rozumu proti všeobecnému, katolickému vzniklo kacírství; bojujíc proti němu

¹⁾ O věci té jediná mi známá zpráva je v listě V. Ziaka A. V. Šemberovi, dat. v Brně 6./IV. 1846 (Hlídku literární IV, 284). Zní: »Škopíkův spis »Mluvnictví a Zjevení« byl od biskupské censury zavřen, nevím ale vlastně proč, neboť jsem to slyšel jen z ust Sušilových. Sušil praví, že rozhodně zněl: »Die drucklegung des werkes ist zu systiren.« Nevíme teda, je-li to zápopověď povšechná, aneb má-li Škopík jednotlivé částky zjínačit, a znova k censuře podat. Dříve než p. biskup tu práci svému censorovi Wrbovi k posoudění dal, mluvil o ní také se mnou, a já pokud možná jsem se věci ujímal; ale i tu jsem hned ze začátku musel pozorovat, že i náš pan biskup, jak mnohý jiný v jeho blízkosti, vydávání vědeckých spisů v češtině pokládá za nepříhodné. Tak bohužel všude se nám dělají překážky; však doufám, že Škopík snad přece nějak tomu vyhoví.«

²⁾ Dle oznamení v Moravii IX. 1846 čís 92 z 1./VIII., str. 368.

³⁾ Míněn supranaturalism francouzského filosofa a teologa Ludvíka Eug. Marie Bautaina (1795—1867), dle něhož jediným pramenem vší jistoty o pravdách náboženských a mravních je zjevení, a rationalism Jiřího Hermesa, katolického teologa německého (1775—1831), dle něhož tak »dlouho pravdu církevní v pochybnost bráti dlužno, a tenkráte jen pro ni se rozhodnutí možno, až absolutní nutnost rozumová takové rozhodnutí ospravedlní«. Tak správně Škopíkova vykládá Smidek: Věda, národnost, církev 8—9.

církev stanovila poměr vědy k víře a vymezila filosofii za úkol »víru člověčenstvu s hůry zjevenou i cestou spekulativní potvrzovati, pochybnosti rozplašovati, ničiti, a rozum i přirozená jeho požadování s výroký neomylné Církve ustavičně smířovati, činností svou Boha na zemi oslavovati« (16); úkol ten plnila vskutku scholastika. Humanismem rozum vysvobozen »z poddanství zjevené víry« a vešel v boj proti církvi, jehož nejhorší fási je »filosofism Berlinský« (18); teprve doba nová prý nahlíží, »že nikde není spásy, leda ve víře křesťansko-katolické«, a všecky vědy propůjčují se a ještě více v budoucnu se propůjčí »za podpory víře«. To chce ukázati spisovatel v mluvnictví.

Ke konci úvodu vývračí blud, že by filosofie z pouhého domyslu svého dojítí mohla pravdy.

Čekali bychom, že výsvětlí spisovatel, proč svůj pokus o zharmonisování vědění a víry omezuje na jazykovědu — přičinou jeho bylo to, že Klácelovy bludy týkaly se právě řeči; ale místo toho následuje ještě na str. 23—29 »Přístup«, nelogická slátanina zbytečných, z dřívějška opakovávaných (o potřebě osvícenějšího křesťana odstraňovati postupně námítky jednotlivých věd proti učení církevnímu a ukázati jich časem vždy větší a větší souhlas s ním, str. 23—25₁₂¹), resummé z přehledu poměru mezi rozumem a vírou 25₁₂—25₁, 26⁶—¹⁹, 28²⁴—29⁶, o nezbytnosti a blízkém přístí smíru obou 27¹—28¹⁰) nebo anticipovaných myšlenek (přehled dějin srovnávacího jazykozpytu 26¹—⁵), partie, jejíž rozbor pozorného čtenáře musí vésti k poznání kompoziční methody spisovatelské: ledabyle látati k sobě různorodé, pěknou stilisací působivé a zajímavé kusy.

A přece spisovatel, i nechtěl-li výslově uдаří cíl tendenčního svého spisu, měl tu po ruce myšlenky — ne své, jak uvidíme — jimiž mohl motivovati, proč svou práci omezuje na jazykozpyt (myšlenku, že těžko jednotlivci opíratí víru souzvěností všech věd, a mysticky motivovanou myšlenku o vzněšenosti mluvozpytu), ale nevyužil jich účelně.

Oba ty úvody však pochopí, ano shledá účelnými pozorný čtenář Klácelových článků v ČCM. 1841—1843, podávajících jednotlivé kusy Klácelovy filosofie — v podstatě Hegelovské, tak jak filosofii Hegelova chápala pravá strana jeho školy. Věty o vývoji v svobodnou nábožnost, ve vesměrnost, ve kterém křesťanství positivní se supranaturalistickým asketismem patrně je přechodným stupněm²) a učení jeho jen dočasnou formulací toho, co duch vyjádří závěrečně, až dospeje k souvědnému poznání jednoho ve všem; věty o vývoji, v němž své místo nutné mají

¹⁾ Pro úsporu místa znamenám řádek 12. z dolu na str. 25 drobnou číslicí připojenou zdola k číslu strany (25₁₂); 26⁶—¹⁹ = ř. 6—19 shora na str. 26.

²⁾ »Tlak, puzení, svévolnost, náboženství« ČCM. 1842, 337; »Kosmopolitism a vlastenectví« t. 174—175.

nižší cit i vyšší rozum, tak že tomu, kdo dospěl k vědomí o tomto vývoji, k »pravému náboženství«, odpadá spor mezi »rozumníky« a »srdečníky«¹⁾; věty o spolupracovnictví všech věd na řešení problemu o Bohu a vesmíru; stesk, že »zoufalá výmluva prostředního věku: philosophice valet at theologice non valet, ještě sem tam se ozývá«; přesvědčení, že filosofie, »souvědecktví«, »vědověda«, jest »jádrem i květem« všech jiných věd — to jsou ty pravé důvody, pro něž oba ty úvody Škorpíkovy přišly v knihu. Ty myšlenky měly jimi být vyvráceny a mělo být ukázáno jimi, že více vědy nevede k jakési vysněné církvi katolické budoucnosti, ale potvrzuje katolickou církev minula a přitomna. Jimi měly být ukázány cíl a způsob literární práce, jak tehdy na mysli tanuly spisovateli a jeho přátelům, jimi měl se zvláště projevit důvod této práce, obnovený názor církevní na vše. —

Oběma úvody dospíváme k trojdílnému jádru spisu, jehož jednotlivé díly — *I. Původ řeči*, str. 31—54, *II. Rozpadnutí*, str. 55—83, *III. Restitutio in integrum*, str. 85—96 — připomínají trojdílný takt dialektické methody toho pantheismu²⁾, proti němuž horlí spisovatel. V části *I.* »Původ řeči« lacinými důvody vyvraci spisovatel domněnky, že řeč vznikla »umluveností společenskou«, napodobením zvuků přírodních, z vřelého citu a vášní, šťastnou organizací lidského hrdla, a staví proti nim mínění³⁾, že řeč, t. j. schopnost k řeči, je člověku vrozena; schopnost ta však musila ještě být probuzena, a to slovem; toto slovo na počátku bylo Bůh; činnost ducha lidského při tom nebyla vyloučena.

Řeč činí nejen »slovo vněné«, u různých národů různé, šat to pro nitro »dle vněšného substratu od přírody vypůjčený«, nýbrž předem »vnitřní, duchové slovo«. Co se tím rozumí, našli bychom u V. Humboldta, pravého původce této myšlenky.

Kapitola »Historický přehled porovnávajícího mluvnictví« 39—54 ukazuje, jak po všelijakém bloudění a přípravách dokázána existence jedné pračecké věkovitou prací řady učenců bez úmyslu tvoriti soustavu vědní a bez vědomí jednotlivceova o poměru vlastní práce k ní; to dává autoru přiležitost rozjímati o »vyšší působnosti, která lidských dosti často nerozmyšlených skutků používá k vyvedení svých velikých úcelův« 52—54. Část tato čelí patrně proti Klácelovi, jenž reální existenci pračecké upíral, zrovna jako předchozí proti jeho mínění, že řeč je vnějkem, jejž si tvoří duch.

¹⁾ »O citu a rozumu«, CČM. 1843, 53—63, 91—92.

²⁾ Prvek též filosofický ve spise Škorpíkově ostatně něn ojedinělý.

³⁾ U theologů obvyklé; svr. na př. F. r. Ant. Staudenmaiera uvedenou Encyklopädie der theologischen Wissenschaften I.² 1840, str. 139 a n.

O vzniku jednotlivých řečí (*II. »Rozpadnutí«* 55—83) jsou čtyři mínění, prý důsledky čtyř náboženských přesvědčení: polytheismu, monotheismu, pantheismu, christianismu.

Prvé učí, že bylo hned od počátku více řečí, druhé, že byla jen jedna řeč, ostatní pak že jsou »mluvy liché, svrhlé«; pantheism (t. j. Klácel dle narážek slovních): že prařeč jest »obecnost všech řečí«¹⁾ a není sama o sobě, než existuje v nich, »jakož ovoce není mimo hrušky, slivy, jablka«²⁾, že prařeč jest »idea řeči nebo všeobecná řeč«³⁾, že jednotlivé řeči jsou »zláštěnosti oné ideální řeči« a proto jí hledati že je »marné couvání k pramenu«⁴⁾.

Mínění to vyvraci spisovatel odkazem na I. částku — na dějiny srovnávacího jazykozpytu, jenž dospěl k věře v jedinou prařeč a podporuje tak »christianism« pokládající mimo to řeči historické za padlé, vykoupení potřebné. Pojetí toto »křesťanské« je prý správné také proto, že se objevilo naposledy a naposledy se objevuje vše nejšlechetnější; důvod, k němuž byl zase dobrý zamítaný Hegelianism.

Při tom si spisovatel neurčil, že mínění »christianismu« o jazyce je učení starozákonného judaismu (»monotheismu« dle spisovatele, jako by »christianism« jím také nebyl!), doplněné messianickými větami křesťanskými.

Přechodem od pantheistického názoru ke křesťanskému je mínění Schmittenerovo o vývoji řeči ze smyslovosti k rozumovosti, provázejícím vývoj ducha k božnosti. Také je vyvrací⁵⁾ a chápeme, proč: Klácelův názor o řeči z větší části je ze Schmittenera. Mimo to jsou tu ještě dvě nevhodně umístěné polemiky: proti Eichhoffovi (59^{7—16}) a proti Klácelovu mínění, že řeč náleží podstatně k bytosti lidské⁶⁾, v poznámce pak na str. 58—59 doplňuje svou polemiku ze str. 48 proti Klácelovu (str. 30, 33) názoru o surovosti prvních lidí vyvracením věty Klácelovy (str. 30): »Co prvsi v duchovenstvu, vždy hrubší, zemí páchnoucí; další ale vždy čistější a duchovnější, tedy božnejší; tedy i prvopočáteční řeč méně dokonalá býti musila, nežli jsou naše nynější.« Vede proti Klácelovi dokonalost a sílu starých řečí, jich prostotu ve výrazech s dojimavým libozvukem, dále fakt, že společná různým jazykům slova (ostatky to prařeči) označují předměty nejvyšších, nejduchovějších zájmů a posléze autority Du Ponceaua a biskupa Pompalliera. — Ze Skorpík myslil i na str. 48

¹⁾ 55, sr. Klácelových Poátků věd. str. 31.

²⁾ 55, sr. uv. spisu Klácelova str. 31.

³⁾ 56, sr. § 4 a n. uv. spisu Klácelova.

⁴⁾ 55, sr. uv. spisu Klácelova str. 32.

⁵⁾ 1. Pokrokem není bezvýznamnost fonetické stránky na řeči rozumové; 2. ukazuje dokonalost nejstarších řečí a jich pokázu časem, 56—58.

⁶⁾ »Kde člověk, tam řeč!« u Skorpíka 59 je patrně Klácelovo »kde rozum, tam řeč«, Poč. věd. str. 32.

na Klácela, patrno z věty »o zarytosti do jistého systému, všecky pružnosti duchové zbavené«, jím vložené do kontextu cizího a vztahující se na Klácelův Hegelianismus, zmínka o Pešerehu (str. 48) se mu dobré hodila, vztahujíc se na začátek § 18 Klácelových Počátků vědeckých.

Není postupného tvoření se řeči (*evolutio*), vývoje pračeči ve mnohost »výdob« t. j. obrazů vzoru svému — pračeči — zcela podobných a její zmnohonásobňujících; zánik koncovek, splývání tvarů jsou svědectvím úpadu z dokonalosti ve vysílenost a zplanělost, mrtvolného rozpadu pračeči (*revolutio*). Jednota původní všech řečí, nemožnost klásti vznik jednotlivých řečí v dobu starší 2000 let před obyčejným letopočtem, nenáhlý úpad a rozpad jednotlivých řečí, vše to vede k domněnce, že pračeč náhle a násilně byla rozdělena v množství řečí. Výklad o tom 64—78 je v podstatě vypravování Genese: Bůh stvořil člověka, aby »ze stavu bezprostřednosti přejda do stavu osvědoměnosti« samočinně rozvil své možnosti, milosti boží. Ovědomění člověkovo, možné jen skrze Boha, přerušeno jeho pádem a tak řeč zůstala nevyvinuta: »pouhý obraz oné řeči, jižto by se účastným byl stal kráčeje cestou Bohem zaměrenou«. Utrpením mohl se vrátiti ještě k Bohu, ale odporem proti vůli boží, aby se jednota řeči vyvijela a lidstvo naplnilo zemi, přivedl na se nový trest: rozpad pračeči, změtení jazyků. Spisovatel nadhazuje si však otázku, »zdali duše její [pračeči] v tichém nedlív soukromí, jako duše zemřelého, když tělo se rozpadlo, v osamělosti lká, očekávajíc dne, kdy opět tělo z mrtvých vstane a s duší znova se spojí oslavěné?« 65, a odpovídá, že »z kamenělou« pračeči je hebrejština (69) dle sv. otců — a vlastně dle židovské tradice¹⁾. Sem, ač se zúčastnil stavby babylonské, zhrešil prý bezpochyby nejméně a možná i trpěl nevinně (92). Babylonské změtení pak dovozováno všelijakými, i kuriosními výklady k vypravování bible a doklady, jichž pramenem je zase písmo a jeho pojetí Babylonu jako místa zmatku a hříchu: rozbor pramenný najde tu petitio principii.

Patrno, proč se spisovatelem se ocítáme a déle »stojíme přede vraty Babylonskými« (63): výklady o Babylonu a změtení jsou proti Klácelovu allegorickému výkladu »zmatku stavitele věže babylonské«. Změtení to bylo zázrakem *κατ' εξόχην* (sic) a tak částka II. končí se výkladem o zázracích (78—83).

Částka III. 85—96 »*Restitutio in integrum*« přese svůj nadpis je jen pokračováním výkladů z částky II. Změtení netklo se ani kořenů²⁾ ani formy, ale ztracený dočista pranázory

¹⁾ Dle str. 92 jest jí jen podobna. Tak přesněji (dle kabbaly).

²⁾ Sic by nebylo mezi řečmi příbuznosti, již ukazuje spisovatel doklady nevhodně umístěnými na str. 89—90, k tomu ještě na ně navazuje obranu srovnávacího jazykozpytu proti tomu, kdo by hledání

prvého člověka, jenž viděl »všecky věci v jich podstatě a nejvnitřnějším rázu, všecky úkazy tedy v jich jednotě a spojitosti«, a tím i slova přestala být »essentiae rerum«; proto i »organická duchová jednota slovních kořenův v samy částečné významy se rozplynula, z jichž neshodného užívání vzájemná nesrozumitelnost a zmatek přirozeným způsobem následovali musil«, ... »jakož i význam jednoživých zvukův, z nichž co z organických částek celek sestával, se byl ztratil«. Dělo se to dle kmenů (72!) a řeč každého kmene se utvářila v speciální celek dále determinovaný podnebím, mravy, rozličnými osudy kmene a chovající sledy původní jednoty, ač zatemněné (str. 91). Pohlžeje na změnění »okem křesťanským«, předvídá spisovatel vě shodě s písmem, že poslední, čtvrtý trest Bohem na svět seslaný stane se zbyvajícím čtvrtým živlem, ohněm, uvažuje o následcích spuštění se Boha, těšivě však s mysticky zábarvenou radostnou nadějí ukazuje ke Kristu spasiteli, v němž zase »slovo a skutek jsou jedno«, »prosba vyplněním, slovo věcí« — jako tomu bylo u prvního člověka a jak je zase v zázračném životě svatých — k sjednocení různých národů v den seslání ducha svatého a pak v církvi katolické. Patrnو, že tato část zase směruje proti panhumanistickým snům Klácelovým a jeho vesměrnosti.

Není pochyby, že tato ukázka smíru vědy a víry, o nějž usilovala filosofie tehdejší všelijak symbolicky vykládajíc věty zjevení, o nějž také usilovala theologie tehdejší filosofickou frasoologií, přejímáním vět přejatelných a vyvracením závadných, jenž byl kusem programu duchovenstva z alumnátu brněnského, měla být obranou církevního názoru o vzniku řeči, rozmanitosti jazyků a smírčím úkolu církve obecně proti Klácelovi »vědcí«.

To vysvětluje, že ve spisu mimo polemiku proti Klácelovým myšlenkám o řeči pojat výklad o poddanství rozumu pod vládu víry, dějiny jich poměru, v nichž stanovisko spisovatelského je vítězným koncem dlouhého boje, že ve spisu pojaty i důsledky autorova mínění o poměru obou potencí, jako odpor proti názoru o naprosté vládě zákona přírodního¹⁾ a proti rationalismu nevě-

podobných příbuzností odbýval, co »pouhou hříčku učencův«, tedy proti Klácelovi, jemuž je podobné srovnávání »pouhým hráním« (Úvod Poč. věd. VI).

¹⁾ Zákon přírodní nutně vládnoucí je dle Škorpíka »nesmýsl«; zákonem přírodním rozumí rád Bohem v přírodě stanovený a trvající, dokud chce Bůh. Klácelovi je příroda »zákon, nemající povědomosti o sobě samém« (čl. Rozvin. věd. ČCM. 1841, 134), nutný, tlakem a pužením hnaný průchod ideje na cestě její k svévolnosti (u vyšších živočichů a člověka) a k svobodné duchovnosti (u člověka); proto brání studia přírodních věd proti výtece činěné obhájci formálního vzdělání, že zavádějí v materialism, a přeje si ho v učebnou osnovu (čl. 128, O citu a rozumu ČCM. 1843 § 4).

řicimu v zázraky (82 pozn.), nechut k »matičkování [nazývání přírody matkou], jímž se příroda co bytnost spoluřádná vedle Boha tatička postavuje«¹⁾, a že ve spis pojata posléze i podlá poznámka na str. 18. proti »věděcům« *naturēzoxīv* (sic), nadýmajícím se a shlízejícím na »srdečného člověka«, vysušujícím cit, mravní sílu člověkovu »na výsluní průhledných pojmrav«²⁾, »čistolidem, světoběžaném, filantropém«, kteří jsou neschopni účinné lásky k bližnímu, proti »neplodnému, žebrácky slatanému eklekticismu, v němž . . . veliké množství ostatně výtečných hlav dosaváde bloudí, nevědících (sic) proč? kam? a kudy?«, poznámka vztažující se patrně na Klácelovy články »O kosmopolitismu a vlastenecktví« a »O citu a rozumu«.

A přece poznámka na str. 48 chce ten účel krýti a knize dátí účel jiný, býtì »ustavičnou kritikou „Doby prvního člověčenstva“³⁾ v ohledu na prvočný stav člověka a na původ jeho řeči«.

Známo, jaké nesnáze přivodila Matici České, vydavatelce knihy **Tomičkova** censura pražského ordinariátu arcibiskupského na podnět nějakého horlivce z duchovenstva katolického toho směru, ke kterému patřili soudcové Klácelovi, Škorpík a jeho přítelé, mladší duchovenstvo vůbec, a známo a pro charakteristiku obou směrů v duchovenstvu, josefinského a římského, poučné je stanovisko josefinistů a nationála A. Marka v té příčině.

Tomičkův spis otázky naší týká se v kap. I. »O vznikání lidské společnosti« a v druhé části kap. II. »První spolek lidský« str. 43—50.

Tomiček má jiný názor na dějiny, odehylný od katolického: spory v lidstvu a vývoj jeho vznikají růzností geografických podmínek, bydlišt lidí, a vývoj ten směruje k humanitě.

Výkladu ustáleného o původu člověka nemá. Na str. 68—69 bez vší poznámky uvádí vypravování Genese o Adamu a Evě, lokální potopě, Noahovi i s biblickou chronologií, na str. 4. nevylučuje polyfyletického náhledu o původu člověkově: »Ať člověk [Tomiček myslí tu člověka australského], hlava živočichů pozemských, z Australského pramene svůj život čerpal, aneb tam z olidněných světa dílů přešel.«

První lidé byli suroví jako divoči australští, američtí, afričtí (str. 2, 43 a n.) a neměli ani řeči. Vznik řeči vy-

¹⁾ Uv. m. Škorpíkovo (z pozn. na str. 81) obraci se proti Klácelovým větám: »ducha člověčího . . . duchem Božím počatého, příroda porodivší obsluhovatí musí. Ona člověku jest matkou.« Rozvin. věd. ČČM. 1841, 137.

²⁾ Oblíbený obraz Klácelův, srv. Beseda II. 141 pozn., Enk. Er. 167.

³⁾ Jana Slawomíra Tomička Doba prvního člověčenstva aneb Auplnější vylíčení stavu prvního pokolení lidského. Praha 1846. Novočeské bibliothéky, vydávané nakladem Českého Museum čís. VI.

světluje teorií interjekcionální; potom na stupni citu člověk napodoboval zvuky přírodní, jmenoval věci dle dojmů smyslových (44). Napřed byla koncreta, z nich vyvinula se abstrakta, když »přivtělilo se k citu i přemýšlení, rozum« (49). Jak patrno, názor blízký Klácelovu, snad podle Klácela neb jeho vzoru Schmitthennera i jiných tehdy běžných názorů utvořený.

Škorpíkův spis však chlubně vydávající se za »ustavičnou kritiku« Tomíčkovu »v ohledu na první stav člověka a na původ jeho řeči« nevidí Tomíčkova kolísání mezi monofyletickým a polyfyletickým názorem o vzniku lidstva, ano podkládá¹⁾ mu zastávání druhého z nich; se stanoviska anthropologického nevyvrazeje však tohoto mínění nebezpečného víře v jednu pračeč, ba dokonce mléky pemijí i — správný — Tomíčkův výklad o prioritě konkret před abstrakty a o vývoji těchto z onech, tak ošidný pro hájenou Škorpíkem dokonalost rajske řeči a pro jeho mínění o stálém úpadku řeči. V knize jeho není ani zřetele k rozmanitým jiným podrobnostem výkladu Tomíčkovova, ani takových slovních narážek naň, jaké jsou na Klácela a jeho spisy.

Poznámka Škorpíkova na str. 60 o stáří románských jazyků jistě nečeli úmyslně proti tvrzení Tomíčkovu 45, že vlastina je sotva 500 let stará; jeť kusem kontextu odjinud přejatého.

Většího vlivu znatelného na skladbu knihy — mimo přilepení poznámky na str. 48, kterou spis prohlašuje se za kritiku Tomíčkovu, a právě citovaného přídatku v poznámce na str. 76 — úmysl Škorpíkův knihu kritizovati bludné věty Tomíčkovy — neměl.

Ani nemohl mít. Tomíčkova kniha vyšla mezi 1./III. a 16./IV. r. 1846²⁾, Škorpíkova v červenci téhož roku, byla však chystána a v podstatě hotova před vyjitím spisu Tomíčkova, jak víme, v prosinci 1845 a biskupskou censurou »zavržena« před 6./IV. 1846. Po vyjití spisu Tomíčkova přidány jen ony dva příspisy. Nač pojednou maskován pravý cíl její? Byla to še-

¹⁾ V poznámce na str. 76 slovy: »k nížto [moderní domněnce o původní rozličnosti rodův] i p. Tomíček ve svém úvodu ku všeobecné historii se přiznává a víru křesťanskou tím pohoršuje«. Jen tato slova z poznámky jsou Škorpíkova vlastní.

²⁾ V druhém svazku ČČM. není ještě oznámeno; zpráva jednatelova k valné hromadě Společnosti vlast. musea 16./IV. 1846 se o ní již zmíňuje, v ČČM. 1846, 685. Zakladatelů mimopražských liknavostí komissionáře matičního Kronbergera došla značně později: výdejští ještě někdy v květnu nemají 2. svazku ČČM. (dopis A. S. z Vídne do Květ. 1846 č. 64 z 30./V. — č. 66 z 4./VI.), olomoučtí spisu Tomíčkova nemají ještě 1./VI., prodejné výtisky jeho jsou tu toho dne teprv »od několika dní« (list A. V. Sembry J. E. Vocelovi 1./VI. 1846, Světozor 1887, 634).

trnost žákova k bývalému učiteli spolu s pevným snažením po pravdě? Ostých začátečníků z příliš odvážného kroku? Strach svědomí poskvrněného, jak uvidíme, literárním hřichem? Ne-upřímnost zvyklá době, v níž hlouček literátů navzájem se znajících byl na soužití odkázán, a jejím lidem malým, kteří nemluvili si pravdy, aby mohli žít spolu? Bylo to vše to či jen něco z toho?

Domněnky ty samy neuspokojují, hledíme-li k osvědčené potom bojovnosti Škorpíkově, málo jemné ve výběru zbraní, k přesvědčení mladých knězí z alumnátu brněnského v těch doboch o nezbytnosti bojů za pravdu a k jejich pevné odhodlosti k bojům těm, mající v sobě »něco z doby prvého křesťanství¹⁾.

Nesouvisí ony přípisy, chtící obrátiti hrotý spisu proti Tomičkovi, s dočasným ne povolením tisku cenzurovaného biskupskou? V té době vznikly a nedostatek pravověrnosti jistě nebyl důvodem, pro nějž nebyl tisk povolen hned, pro nějž patrně žádány v rukopise změny. Nezvěděli biskup, jenž o spise věděl a nebyl jím nadšen, neb jeho censor též o pravém cíli »energického« Škorpíka a nechtěli v duchu své doby potlačiti neb aspoň oslabiti příčinu k možnému rozruchu? Neposkytla kniha Tomičkova náhodou právě vydaná východiště z nesnází, vitané ohroženým literárním plánům Škorpíkovým a přijatelné biskupovi neb jeho censuře? Málo pozorným čtenářům spisů Klácelových »Mluvničtví a zjevení« stalo se vskutku jen »ustavičnou kritikou« Tomičkovy »Doby prvního člověčenstva«, osobní hrotý proti Klácelovi byly jakž takž zakryty, proti Tomičkovi jich nebylo. Bylo by to v duchu vládního opatrictví v Rakousku²⁾, jež přecházelo v krev ovládaňeho obyvatelstva, a byla by obdoba proto v dřívějším jednání biskupově proti oblíbenému v Brně Klácelovi³⁾. Domněnka ta by vysvětlovala i, proč Šmíděk v úvaze o dile Škorpíkově a Tomičkově přijímá fíkci teprve v poslední čas přidělanou, že kniha čelí Tomičkovi, ač jistě věděl, co chtěla, a nejlépe by se hodila k bojovné a drsné povaze Škorpíkově. Nevzpírá se jí fakt, že Škorpíka shledáváme mezi přispěvateli do Týdeníka 1848, dle jména řízeného J. Ohéalem, vskutku však Klácelem, a do Moravských Novin.

Spis takového původu (práce dávající prvý zřetelný výraz snahám a názorům mladého duchovenstva na Moravě, potom

¹⁾ Šmíděk v čl. uv. ČMM. II. 179—180.

²⁾ Dvorní dekret 27./III. 1792 nakazoval státním censorům ne-připustiti osobních nájezdů ve spisech ucházejících se o dovolení tisku.

³⁾ V přípise *praelatovi Nappovi* 29./IX. 1844, oznamujícím sesazení Klácelovo, vyslovuje ochotu »bei der Entfernung des P. Klacel seinen Ruf thunlichst zu schonen und ihn unter der Angabe irgend eines anderen Grundes, den mir dieselben [opat] bezeichneten werden, von der Professur zu entlassen«.

vítězně vzmocnělým), takového účelu (obrana církevního pojetí jednoho problemu, v době absolutismu a v malé literatuře české) a takové masky vyžaduje si pozornějšího rozboru.

Poněvadž hájeno tu méně opuštěné jazykovědou, netřeba vytýkat věty nespávné, jimiž operuje spisovatel, na př. ménění, že srovnávací jazykozpyt je blízek nezvratné víry v jedinou prače ve smyslu spisovatelové, v »lingua Adamica«¹⁾. Ale spis je samá petitio principii: důvod hledán v tom, co má být dovozeno, věty nepohodlné odbývány výroky autorit, tvrzeními nedůvodnými nebo námítkami nedostatečnými, na pomoc volány autority, kde pomoc dávají třeba jen hypothesami ostýchavě doplňujícími své vědění (jako Herder na str. 69), ač polemisováno proti nim jinde, kde jsou nepohodlné. Tak Eichhoff jest autoritou na str. 45, 49, přestává ji být na str. 59. Fr. Schlegel, z něhož vybráno méněni o dokonalosti pravotní řeči, rázně odmítá blud, že by ji byla hebrejština²⁾, dříve byl pro přirozený výklad o vzniku řeči³⁾ a na konec života ještě věří ve vývoj řeči²⁾. Nechci dále již vytýkat rozdíly názorů spisovatelových a Herderových (Ü. den Ursprung der Sprache!), Humboldtových, Schubertových⁴⁾ a j., rozdíly, jichž spisovatel nedbá, ač jsou takové, že není přípustné nedbati jich a zároveň dovolávat se autority některého z uvedených spisovatelů v důvod vlastního tyrvání; nechci také zvláštní váhu klásti na to, že na str. 60 autoritou v otázce jazykozpytné činěn apogeta Wiseman.

Ale ani kompozice není prosta chyb.

Jsou tu odpory: Schlegelův citát na str. 52 o nepředstavitelnosti prače, postavený beze všeho vedle Humboldtova méněni o jednoslabičnosti jejich kořenů, jest odvolán popisem jejím na str. 87, v němž nad to ještě jest odkaz na onu stránku, na které čteme citát Schlegelův; podobně str. 34—35 přirozeně vykládající rozvržnění prače odporuje poznámce k témuž místu a celé ostatní práci.

Po stupu zdržován a až k neprozumění maten odbočkami pramálo souvislými, jen některou vedlejší větu rozvádějícími, výklady k sobě patřící od sebe odervány. Tak nevhodným embarrass de richesses je výklad str. 52—54 o působení prozřetelnosti boží v přirozeném vývoji věd, na str. 79—83 opět podobná stář

¹⁾ Jednotná prače, jak si ji představuje evolutionistická theorie, na př. E. Haecel v Natürliche Schöpfungs-Geschichte¹⁰ 1902, II. 733, je ovšem nesrovnatelná s tendencí spisovatelovou.

²⁾ Philosoph. Vorlesungen ü. Philosophie der Sprache u. des Wortes, 3. přednáška, Werke (Wien 1846) XV. 61.

³⁾ Ueber die Sprache u. Weisheit der Indier I. kn. kap. 5 (Werke VIII. 308).

⁴⁾ Gotthilf Heinr. Schubert 1780—1860, naturfilosof a psycholog ze školy Schellingovy, má v »Ansichten von der Nachtseite der Naturwissenschaft« 1808, 62 a n. fantastické méněni o vzniku řeči.

o zázracích. A posléze ony dva rozvláčné úvody s opakujícími se výklady o potřebě rozumového opření výry (str. 3 a n. a 25), o nastávajícím smíru věd a učení církevního (19 a 25), s historickým přehledem srovnávacího jazykozpytu (27), předbíhajícím kapitolou jemu vlastně určenou! Vidouce tuto vědeckou neškolenost spisovatelovu ani žvláště se nepodivíme, že podává na str. 66 výklad zmotaný, že eskamotáž vysvětlitelnou lilem zatracované autorem Hegelovy filosofie svůj výklad o původu řeči na str. 36 vydává za smír všech náhledů o téže věci, jimž přiznává jednostrannou platnost, ač je před tím byl vyvracel, a že tento smír vydává za přesvědčením současné filologie.

Za to překvapuje rozbor pramenů.

»Květy« 18./VIII. 1846 v č. 98 na str. 394 z péra Šmidkova přinesly zprávu, že chystané Škorpíkem »Mluvničtí a zjevení« je »díl spisu velkého, obšírného, původně v angličině od slovutného Wisemana sepsaného«. Spisovatel neb některý jeho přítel jím poučený však viděl v té zprávě křivdu. »Moravia« IX. 1846, 411 (č. 103 ze dne 27./VIII.) opravuje Květy v ten smysl, že je to původní práce používající sice nejvýbornějších spisovatelů, mezi nimi Wisemana, »bei einer freien Forschung«, ale dospívající přes to k samostatným výsledkům, a že pojetí předmětu, jež byl si spisovatel obrál k vědecké úvaze, krom toho, co je v něm obecného, je slovanské. Bezpochyby právě taž přeče o to, by podceňována nebyla šíře a mohutnost základů, na nichž dílo bylo vybudováno, způsobila, že spisovatel udal svou »literaturu« — 13 děl. Shledáváme však v ý čet 13 děl jím použitých podivuhodně umístěn — na zadní obálce dílka sice na svou dobu pečlivě, až se zbytečným nešetřením papíru, vypraveného. Nad to v díle samém překvapí s pousta citátů básnických i prosaických, uvedených v jazyčích původních, spolu s překlady nebo jen ve vkusném převodu do češtiny, odkazy na díla starší i nejnovější, cizí i domácí. Citováno až bez potřeby, se zálibou ve jmenech zvučných a s okázaností, která svedla kritiky k chvále — nezasloužené.

Nejméně $\frac{3}{4}$ díla jsou slátány z překladů — tu věrnějších, tu volnějších a přecházejících ve výtahy — z Molitorovy¹⁾ »Philosophie der Geschichte oder über die Tradition«, prvé přednášky Wisemanovy²⁾ o poměru jazykozpytu a církevního učení (v »Twelve lectures on the connexion between

¹⁾ Jos. Franz Molitor 1779—1860, filosof, na nějž působila theosofie Schellingova, pak Baaderova a j., chtěl uvedeným dílem na kabale zbudovati křesťanskou filosofii mystickou. Dílo jeho (I. 1824, přeprac. 1853 — sám užil jsem 2. vydání, v Münsteru 1857, II. 1834, III. 1839, IV. 1. díl 1853) zůstalo nedokončeno.

²⁾ Nicholas Wiseman 1802—1865, od 1850 první arcibiskup westminsterský, horlivý a šťastný ve snaze povznesení katolicismu v Anglii. Apologetické jeho Lectures, velmi rozšířené a oblíbené, původně přednášky, snažily se dovoditi, že vývoj vede vědy k potvrzení výry.

science and revealed religion, London 1836, 2 sv., exemplář kdysi Škoršíkův), neuvedené v seznamu a necitované Windischmannovy¹⁾ slavnostní řeči ve veř. sedení kr. akademie věd v Mnichově »Der Fortschritt der Sprachenkunde und ihre gegenwärtige Aufgabe«, München 1844; zvláště mnoho vzato ze Seb. Mutzla²⁾, »Die Urgeschichte der Erde und des Menschengetschlechtes nach der mosaischen Urkunde und den Ergebnissen der Wissenschaften«, Landshut 1843; něco též vzato ze jmenovaných »Ansichten von der Nachtseite der Naturwissenschaft« od Gotthilfa Hein. Schuberta a z neuvedené Schmittenhenerovy »Ursprachlehre«; drobnosti i odjinud.

O tom poučuje tento přehled:

Škorp. str. 3—9 = Mol. II. § 328—344 1. věta (volný překlad sem tam nějakou větu vynechávající a přidávající jen větu »Owsem — vnímavosti?« str. 4 a »s Lutherem« t. f. 25).

23—24 = Wis. I. 3—5¹⁷.

24—25₉ = Wis. I. 7¹¹—8₁.

25₉—25₁ = Wis. I. 9⁷—17.

26¹—5 = Wis. I. 10⁹—14¹¹ stručný výtah.

26²⁰—27²⁰ = Wind. 1—2²²; přidán Klácelův obraz vnějšího přirůstání poznalostí a obrazná definice vnitřního pokroku (26²⁶—17, 26²⁸—39).

27²⁰—28²¹ i s poznámkou = Wind. 3₄—3₁, 5²—7¹, 8₁₂—11, 9⁸—16, 14₁₂—6₂, 27. Z vlastního přidávaného spojení: »Zbožením — poznala i« 28²—4, »Tato úvaha wede sama sebou k« 28¹⁰ a etymolog. vyvození slov »mysl«, »slovo«, »slunce« z kořene sl [!].

31—35₈ = SM[utzl] 50¹⁷—58¹⁸. SM. tu používá a cituje Bonalda a Maistre a; Šk. pětibárá text Mutzlův, přidává české překlady slov onomatopoit. na str. 32 místo jiných Mutzlůvých a na str. 35 »z luna máti přirody se wynofriw«, »za krásného jitra« a zhrubující »Fi donc!«

35,—37 citát z Šafaříkova úvodu k Národopisu slov., dlouhý citát ze Stolbergovy Gesch. der Religion, vzatý však ze S.M. 58 p. 2 a rekapitulace látky, ostatně myšlenkově podobná Wind. 18.

39¹—39₄ = SM. 192₇—193²⁰.

39₃—45₂₂ = Wis. I. 14¹²—40²⁶ více nebo méně kráceleno; zejména značně zkráceleno je to, co je u Šk. na 42—45, jen anekdotá o Bekanu — pro postup bezvýznamná! — se mu zaříbila tak, že

M. Procházka v čl. »Církev katolická v Anglicku«, Hlas III. 1851, 191, přeje si jich českého překladu doplněného nejnovějšími výtěžky vědeckého bádání, více prý ještě příznivějšími, a pojmenovává, že dle doslechu v překlad ten se již kdosi [Škoršík?] uvázel. Z Wisemana do češtiny přeloženy »Fabiola« (dvakrát: Václ. Novotný, Brno 1857, a J. N. F. Desoldou, Praha 1876; krom toho do slovenštiny M. Kollárem) a »Lampa posvátná« (V. Stulcem, Praha 1859). — Užívám Škoršíkova kdysi exempláře »Lectures«, chovaného nyní v knihovně sl. alumnátu v Brně.

¹⁾ Friedrich Windischmann 1811—1861, zasloužilý pracovník na poli indické a iranské filologie, theolog katolický, energický a vlivný bojovník za svobody církve.

²⁾ Sebastian Mutzl, v 1. pol. XIX. stol. prof. gymn. v Landshutě, spisovatel dosti plodný, hlavně knížek pro školy určených, činný též v oboru filologie a historie.

v exempláři svém projevil to postranním příspěkem »ha! ha! ha!« a do svého spisu ji pojal nezkráceně; obraz Šk. 45¹⁵—¹⁶ je z W i s. I. 62₃—63¹.

45₂₃—46¹⁰ = S M. 196¹—⁹, 195¹⁸—²³; poznámka Šk. 45 má prameny zřetelné.

46⁹—52₈ = S M. 196¹⁵—206¹⁹, jenž zase používá a namnoze opisuje W i s e m a n a. Šk. p r i d á v á 46 zmínku o Š a f a ř í k o v ē Národopise slov., vý ad proti [Klácelově] »zarytosti do jistého systému« 48¹²—¹⁶, poznámku o poměru svého spisu k Tomíčkovi na str. 48 a citát z Lepsia v pozn. na str. 50; citát ze Schlegela na str. 52 nejvýš vyhledán dle S M. 206,

52₆—₃ dle S M. 205,₂¹—¹⁰.

52₂—54 = W i s. I. 63¹⁸—66.

59⁷—¹⁶ i s pozn. = S M. 210¹—¹⁴ a pozn. 2.

60¹—⁹ = S M. 209 pozn. 3.

60⁹—63²² = S M. 210⁴—214²³, jenž zase používá W i s e m a n a; odst. 2. na str. 62 = S M. 213 pozn. 4, Škorp. pozn. 1. na str. 62 = část pozn. 3. u S M. 213, Škorp. pozn. 2. tamtéž je ze S M. 236—237; p r i d á v á Klácelův obraz 60¹⁰—¹¹, o čes. substantivech verbálných, duálu a úpadku bulharštiny s odkazem na Š a f a ř í k ū v Slov. národopisu na str. 61.

69¹⁹—83 i s poznámkami = S M. 214²⁶—230⁹. Citát z Beraze u Šk. 71 v pozn. je ze S M. 217 pozn. 1. Škorpík p r i d á v á : v poznárnice na str. 76 zmínku o Tomíčkovi, 80 zmínky exegetické o všeckazích, citlivce, vzaté ze Staňkova Přírodopisu 1843, odkaz na Staňkův Přírodopis, 81 odkaz na Seppův sp. Leben Christi v poznárnice, kterou dle S M. 229 p. 1. vybral ze S M. 24—25, dále poznámkou na str. 82—83 a konečně poslední větu v textu na str. 83.

85³,⁷—¹³ = S M. 230¹⁶—²⁷.

85¹⁴—86⁸ z Schub. 59—61; další 2 odstavce, kazatelská variace thematu a přechod k dálejšku, jsou p r i d á v a k e m Škorpíkovým.

86₁—88⁹ = S M. 230²⁸—231₈; vlastní p r i d a v k y Škorpíkovy: odkaz v pozn. na str. 87 a věta o tom, že neznáma výslovnost hebr. a řeckého přídechu jemného 87¹—¹¹.

89¹²—92₆ = S M. 231₈—236₁₇. P r i d a v k y: prašpatné etymologie slovanské na str. 89—90, na př. liška (luška), wulk (wlk), lup, lupiti, Luchs, losos [!!] — všecko od kořene lū = trhati; s »Horn« srovnává »slow. čteme-li naspátek: roh«, pak i ḥqos, hora, hebr. habarim; dále vlastní stilisace 1. odst. str. 91 místo vypuštěné věty S M.

92₆—93₉ i s pozn. = S M. 237,₁₁—239¹⁸.

V 93₉—96 mínění S M. 239—240 o smírčím úkolu Slova-Krista a o slavnosti řeči, konané Propagandou, rozvedeno a při tom použito snad Wind. 5.

Předlohami Škorpíkovými byli v hlavních věcech vesměs tedy buď katoličtí theologové s tendencemi obrannými nebo filosofové jim blízcí, usilující o smír vědy a víry. Ostatních děl svého seznamu¹⁾ nepoužil. Kde jsou citována, je tak

¹⁾ W. v. Humboldt: Ueber die Kawi-Sprache a zvl. předmluva tohoto spisu Ueber die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschenge-schlechtes, Fr. v. Schlegela uvedené 2 spisy, Herder: Ueber den Ursprung der Sprache, Bonald: de l'origine du language, Paris 1826 (vlastně 2. kapitola »Recherches philosophiques sur les premiers

z druhé ruky a neměla tedy býti kladena v seznam vedle spisovatele tak vybrakovovaného, jako je S. Mutzl. Tomu, kdo pozná tento vznik tří čtvrtin díla, kdo vidí, že i drobné přídavky slohového významu, jimiž prokládány přeložené kusy, jsou odjinud přejatými ozdůbkami nebo věcnými vysvětlivkami pro tehdejšího českého čtenáře, a uváží pouze kontaminační způsob práce spisovatelovy, tomu stává se pak pravděpodobno, že jinakého původu není ani ostatek díla, jehož nepodařilo se mi odvoditi z určitých zdrojů — z pramenů jistě chudých živou-vodou, proto opuštěných jako ostatní, z nichž čerpal, a brzy zanesených nepamětí doby — a nebude mně mítí za zlé, že jsem po nich dále ne-pátral.

Kusy takovými původu nezjištěného, místy patrně cizího, jsou:

10—20 výklad »přirozenosti lidské« a rozvratu jejího úpadkem způsňlého rozumu a jakési dějiny poměru jeho k víře, patrně čerpané z nějakého pramene stranicky zakaleného; odstavec o rozumu je snad dle Mol. (II. § 344), jehož II. § 357 a 358 použito v 1. odstavci str. 18.

^{28²¹—29²²} přílepek ku předcházející části zcela nevhodný, o potřebě podřízení věd náboženství,jenž má Přístup ukončiti milou pravověrce vyhlídkou na blízký soulad mezi vědou a vírou.

55—59 polemika proti učení Schmittthennerovu (Urspr. § 16—18 ve výtahu u Šk. 56₉—57) a proti Klácelovu; polemika proti Eichhoffovi na str. 59 je ze SM. 210¹—¹⁴; Škor p. 58²⁰—²⁵, 59¹—⁷ = Sch mitth. Urspr. 26,₉—₇.

^{63¹⁸—69¹⁸} výklad o pokáze praečeí ve smyslu katolickém; Pozn. na str. 83—84, obracející se proti nevěrcům v zázraky.

Z míst těch původu nezjištěného pro účel knihy, obhájení autorových názorů o řeči, význam mají jen str. 55—59 a 63²³—69¹⁸.

Ani ty překlady, jichž kontaminaci zroben spis, nejsou bezvadné.

Spisovatel dovoluje si tendenčně upravovati, seslavovati i sesilovati překládaný text. Na str. 47 tendenčně vynechává větu Molitorova: Denn unter beiden Theilen [stranou rationalisticko-filosofickou a supranaturalistickou] wird für Wahrheit gestritten, a z téže příčiny obměňuje jasnejší a důslednější jeho větu II. § 335 »Wenn das religiöse Gefühl mit Recht an den philosophischen Auseinandersetzungen Anstoss nimmt, so ist es doch oft mehr die Form als die Sache selber, die hierzu

objets des connaissances morales« od Louise Gabriela Ambr. de Bonald, v Oeuvres complètes, Paris 1859, tome 3. col. 61—122). Joseph de Maistre: Les soirées de St. Pétersbourg, F. G. Eichhoff: Parallèle des langues de l'Europe et de l'Inde... Paris 1836 (tak správně m. chybňeho 1846), Friedr. Leop. Graf v. Stolberg: Geschichte der Religion Jesu Christi; Beraz Jos. Der Mensch nach Leib, Seele und Geist. Anthropologie f. Gebildete Leser aus allen Ständen. Leipzig 1836.

Veranlassung gibt«, v otázku »není-li zpupnost filosofů tím vinna?« str. 6. Sesiluje v překladu slova SM. 201 »Spuren eines Zusammenhangs« zcela nepřípustně v »stopy, které neomylne svědčí o spojitosti« (str. 50) a slová jeho str. 201 »wiewohl sich, wenn hierin eine Prophezeiung zu wagen erlaubt ist, in der Zukunft noch eine innigere Verwandtschaft . . . herausstellen dürfte« v ujištování: »nelze tedy více pochybovat, že v budoucnosti ještě užší přibuznost mezi řečmi Africkými a polynesština se objeví« str. 50. Píše: »Zpráva [Genese], dle které Bůh sám člověka řečí vyučil, s přirozeným citem nejlépe se srovnává a nejvíce rozum uspokojuje« m. Schlegelova »eigentlich wohl nicht streitend«. Píše na str. 51: »By ostatně [jazykozbytci] zcela rozdílného smějšlení byli v ohledu náboženství«, že srovnávají se s názorem biblickým o jedné prače (m. SM. 205: wiewohl sie bei Weitem nicht alle im Uebrigen der mosaischen Offenbarung folgen) a přidává ze svého: »Jsou-li jiných náhledův náboženských, nežli my, zdali jich svědectví nemusíme pokládati za nestrannější, za platnější?«

Seslabuje: »ona zpráva« str. 52 m. Schlegelova »die kindlich einfache Erzählung« [Genese].

Překládá a doplňuje chybě: »řečí zagangaiskou« 50 (SM.: übergang ische Familie), »stálí zázrakové« 80 (dvakrát; SM.: stille), »Cas plodí zázraky« 92 (z kontextu patrně, že má být: na jevo vynáší, SM. 236: bringt an den Tag), [Člověče.] »spolehlí se na pouze mathematický administrativní mechanismus, jenž, Boha jsa prázden, na vzdory neomylné vypočtenosti sám v sobě v nivce se rozpadnouti musí« 93 (SM. 239: ob er in stolzer Selbsterhebung nach menschlich-mercantilischem Calcul einen Staat gründen will, der haltlos, weil gottlos, demoralisiert und in all' seinen Berechnungen betrogen in sich selbst zerfällt), na str. 52 Viléma Humboldta si mate s Alexandrem: »V. z H., jemuž příznivé okolnosti daleké cesty konati dovolily, a jenž mocnou intelligencii spojuje se silnou vůlí« (SM. 206: nach dem ausgebreitetsten und tiefsten Studium der Sprachen), a p.

Vidíme zároveň, co v obsahu knihy je »slovenského«, totiž domácího: nehrubě dovedné spojení výňatků cizorodých, prostříknutých několika citáty z literatury české, s kusy snad vlastními, ale spíše původu nejistěného, k boji proti domácímu odchylnému mínění — a snad ještě polemická poznámka proti dopisovateli vídeňskému do Augsb. Allg. Ztg., přivlastňujícímu Wezdina Němcům.

Úhrnem: máme před sebou strannickou kompliaci, slátanou z jiných strannických kompliací a spisů bezcenných a tím již bezcennou provědu, i když nehledíme k chybám větám hájeným i hájicím; máme před sebou komplaci, jež

slušně nevyhovuje ani svému účelu apologetickému a již zošklivuje nevyběračnost apologetova v prostředcích, nedostatek vědeckého školení a poetičnosti v udání pramenů.

Tak vykládám smysl prvého z obou Škorpíkem volených mott spisu: Post priorum studia in domo Domini, quantum possumus, laboramus (sv. Jeronym).
(Dokončení.)

Archiv literárně historický.

XV.

Příspěvek k dějinám censury za arcibiskupa Antonína Brusa.

Podává Fr. Tischer, kníž. arcib. konsistorní archivář.

(Dokončení.)

XVII.

Dekret císařský z strany neprodání a tlačení bez vědomí a přehlídknutí pana arcibiskupa Pražského.

Jakož jest předešlých let od svatých a slavné paměti císařův a králův českých z strany impressorum, tolíkéž taky i knihařův v městech Pražských, jak by se při imprimování všeljakých kněh chovati měli, totíž aby dočení impressori, chtělili by jakžkoli knihy anebo co jiného imprimovati a vuobec vydati, prve je k přehlídknutí duostojnému Antonínovi, arcibiskupu Pražskému, podávali a bez přehlídknutí jeho toho nečinili, jisté nařízení stalo. I majíce JMt nejjasnejší kníže a pán, pan Rudolf Druhý, volený římský císař a uheršský, český a král ač, pán náš nejmilostivější, toho správu, že by z takového nařízení se vystupovati chtělo, ráci tímto dekretem svým císařským též nařízení obnovovati a nadepsaným všem impressorum, tolíkéž i knihařům Pražským přísně přikazovati, aby se v tom podle týchž předešlých nařízení zachovali a žádných knih jakýchž kcliv ani ničehož neimprimovali ani imprimovati dopouštěli a vuobec nevydávali, leč by to prve přejmenovanému arcibiskupu Pražskému ukázali a k imprimování toho jim povoleno bylo. Jináče nikoli nečinice, a to pod skutečným trestáním a pokutováním na to předešle uloženým. Decretum per Imperatoriam Majestatem in Consilio in arce Pragensi 22. die Januarii Aº LXXVII.

XVIII.

Též o to druhý dekret.

JM^t římský císař a uherský, český a král a pán nás nejmilostivější duostojnému Antonínovi, arcibiskupu Pražskému, v známost uvozovati ráčí, že jest JM^t císařská teď nedávno pomínlých dnů interdict, neboližto zápopvěd všechném impressorum a knihařům v městech Pražských učiniti ráčil, aby bez vědomí, povolení a prve přehlídnutí toho od téhož arcibiskupa, což by tak kdo tisknouti chtěl, nic netiskli a neprodávali. A protož JM^t císařská dočenému arcibiskupu Pražskému milostivě poroučeti ráčí, aby nad tou věcí pozor jměl a časem krámy a knihy knihařům Pražským přehlídnoti dal; na tom milostivou vuoli JM^t Císařské naplní. Actum na hradě Pražském v outerý masopustní leta aec LXXVII.

Vratislav z Pernštejna.

[Instrumenta varia ab a^o 1561. — p. 133 et 184.]

XIX.

Osvícené Kníže, pane arcibiskupe Pražský, pane mně laskavě příznivý! Pán Buoh všemohúcí Vaši Knížetci Milosti rač popříti dlouhého zdraví a v něm šťasného spravování, toho Vaši Knížetci Milosti od Pána Boha věrně žádám.

Rád bych s Vaši Knížetci Milosti sám oustně promluvil a správu oustní o tom o všem učinil, ale poněvadž pro svůj veliký nedostatek na mé zdraví ani s postele na nohy dostúpiti nemohu, protož Vaši Knížetci Milosti skrze toto své sprostné, však upřímné a pravdivé psaní oznamuji. Předkem, jakž jste ráčili poručiti, abych Vaši Knížetci Milosti všecky korrektury i s tím, což jest vytisknuto, ihned vodeslal. Což se dotýče toho exempláře, co jest až do dnešního dne vytisknuto, to Vaši Knížetci Milosti všecko odsílám. Než což se dotýče té korrektury, to Vaši Knížetci Milosti v pravdě oznamuji pod svým svědomím, že toho více, mimo to, co jsem najprve panu proboštovi, a teď nyní po druhé Vaši Knížetci Milosti vodeslal, více shledati nikterakž nemohu. Nebo dva compositorové, kteříž jsou najprve při počátku tu biblí componovali, a když jsem papíru neměl, preč vodešli. Jeden Jan Jičínský, a ten odšed do Jičína, tam umřel; skoro bude rok brzy. Druhý pak Pavel Hájek, ten někam na Moravu se obrátil, tam u nákého pána ouředníkem jest. A tak nemohu rozuměti, kam jsou tu korrektury i s probami poděli, nemohu se v impressí nic doptati, neb ten exemplář, z kterého compositorové componují, vždycky v jich mocí zuostává i proby všecky. Mně pak o tom, abych tu korrekturu

Vaší Knížetej Milosti zase měl navrátit, nic od žádného poručeno nebylo, a tak jsem o to péče neměl, ani na to nemyslil, až teď, když jsem z pana probošta porozuměl, že toho požádati ráčil, teprv jsem o tom povněl, aby ty korrektury pilně chovali, a což jest koli jich uděláno od těchto nynějších compositoruov, ty jsem všecky poslal Vaší Knížetej Milosti a panu proboštovi. Protož Vaší Knížetej Milosti se vši uctivostí poníženě prosím, abyše mně nemocnému a pro smrt manželky mé milé zarmoucenému člověku, takového posměchu tím pečetěním činiti dopouštěti neráčili, však já těmi biblími ani jedním arkem nehnu, poněvadž ještě ani dodělány ani do triternuov sebrány nejsou, než tak po arších na hromadách leží, a já ještě prvnějších všech nevyprodal. Však když do této biblí nahlédnouti ráčíte, budeli co nehdohného a pobloudilého uznáno, bude moci to k napravě přivedeno, a ten ark, na kterém by to nalezeno bylo, zase znova imprimován býti (čehož se, aby toho něteo nalezeno bylo, nenaději).

Což se pak Nového Zákona imprimování dotýče, ten jsem také za tou příčinou imprimoval, že když jsem exempláře ani od bratří Jesuituov korigovaného, ani od pana probošta JMti dostati nemohl, ještě několikrát darmo jsem posílal, a maje velikou čeleď do devíti tovaryšuov, platě jim do téhodne veliký plat, některým po zlatém rainském, a některým po osmnácti groších českých a jistí čtyrykrát za den, dělajte oni aneb nedělajte, i bral jsem tehdaž Nový Zákon k imprimování, poněvadž před lety sedmi od bratří Jesuituov přehlídnut byl, a tak vedle toho jejich přehlídnutí jsem jej vytiskl ná onen čas, a nyní po též exempláři také imprimoval. Ač bych Vaší Knížetej Milosti měl mnoho svých stížností předložiti a potoužiti, ale abych Vaší Knížetej Milosti dlouhým psaním nestížil, na ten čas toho pozanechám až do jiného času, a tak Vaší Knížetej Milosti oznamiti mohu, že též sám při sobě nejsem. S tím se vším Vaší Knížetej Milost Pánu Bohu včenému v ochranu poroučím, jsa té důvěrné naděje, že tuto mou omluvu pravdivou a mým laskavým pánum a ochránecim býti ráčíte, a toho posměchu v mé starosti dopouštěti na mne neráčíte. Datum in meo lectulo podagrico octava die Junii Anno 1577.

Vaší Knížetej Milosti vždycky volný služebník

Jiří Melantrich.

Osvícenému Knížeti a pánu, panu Antonínovi, arcibiskupu Pražskému oč JMti suplikací ponížená ode mne

Jiřího Melantricha z Aventýnu.

XX.

Staroměstským —
Antonín řc

Slovutné a vzáctné poctivosti páni přátelé naši milí! Nechceme vás podle vinšování šťastného nového leta tajiti, že nikda jsme toho úmyslu [ne]byli někomu, zvláště pak souseduom Vašim, pokudž jen náležitost snášeti mohla, těžkosti činiti, ale poněvadž nám již nejednou všickni impressorové Vaši tisknutím všelijakých knih v českém i německém jazyku, nám jich k přehlídnutí proti jisté JMti Císařské vuoli a přísnému poručení neodsilajíce příčinu dali, nebudeme motei z povinnosti naší, pokudž to skrze Vás přetrženo a skutečně zastaveno nebude; nežli nětco jiného k nemalé těžkosti jejich předsevzítí, jakž pak i Vám JMti Císařská, jak byste se k nim, pokudž by se tříž impressorové podle JMti Císařské poručení v tom tak nechovali, zachovati měli, psaním svým milostivě vuoli svou v známost uvísti ráčil. Protož že je před sebe obešlete a túž JMti Císařské milostivú vuoli i tuto naši do nich stížnost předložíte, žádáme, neb znáti můžete, že by nám, aby od nich poručení císařskému v tom, nad čímž nás milostivě nařídití ráčil, zadost činěno nebylo, to dýleji přehlídati nenáleželo, obzvláštně pak k Jiříkovi Dačickému, kterýž jeden kacířský katechismus, k němuž se prve ani nyní stavové v království tomto nepřiznávali a nepřiznávají bez vědomí našeho jest tisknouti směl a podle toho i jiné dvoje knížky, kteréž Vám přiležitě posiláme, skutečným trestáním přikročíte tak, abychom, že to, což JMti Císařská v království tomto pro zachování dobrého řádu nařídití ráčil, obhajovati a ruku nad tím držeti volni jste, znáti mohli. Datum ve čtvrtek po sv. Štastném leta řc 79.

[Miss. boh. 1571—80 f. 91.]

Úvahy.

Dr. Ernst Horneffer: Platon gegen Sokrates. Interpretationen. V Lipsku, u Teubnera, 1904. Str. 82. Za 2 mk. 80 pf.

Čtenářům těchto Listů nepotřebuji vykládati, že ve spisech Platonových máme hojně příkladů tak řeč. »Sokratovské ironie«. Není pochyby, že historický Sokrates »ironie« podobné velice rád užíval v hovorech se svými žáky a ještě více se svými protivníky, a že tedy Platon, předváděje mistra svého takto ironisujícího, dociluje nejen značné věrnosti a živosti, nýbrž nabývá spolu prostředku, aby naznačoval také onou ironií, že nepokládá

vývody podávané za zcela zajištěné a nepochybné, nýbrž že spíše jen napovídá čtenáři, jaké mínění v jisté otázce pokládá za pravdě nejpodobnější. Povšechně sotva by bylo lze najít někoho, kdo by »ironii Sokratovskou« v platonických rozmluvách popíral aneb jinak ji pojímal, než právě jako prostředek »napovědění« čtenářům (jimž Platon doufal, že nemusí »dopověděti«); avšak i n e o n e r e t o často se rozcházejí mínění novějších vykladatelů, do jaké míry máme pokládati jisté výroky za »Sokratovskou ironii« či za opravdové tvrzení nebo vyvracení opačného mínění. Zvláště pak při rozmluvách menších, pocházejících z mladší doby spisovatelské činnosti Platonovy, vznikají dosti značné rozpaky. Ironií bývá tu dosti plýtváno a vlastní úmysl Platonův naznačen pro toho, kdo nechce »čísti mezi rádky«, dost nezřetelně. Proto tyto dialogy menší jedni badatelé prohlásili za podvrhy a nezřídka se mezi důvody athetese (na př. u Asta a zvláště Schaarschmidta) uvádí »nezdařilé, hrubé napodobení jemné ironie Platonovy«. Naproti tomu jiní badatelé přijímají i tu »Sokratovskou ironii« jako mínění podané úmyslně opačně, a polemiku Sokratovu na př. proti jistým definicím, o nichž právem můžeme se domnívat, že Sokrates je hlásal, pokládají za zdánlivou.

Zbývala třetí možnost pojétí v takovýchto případech, a k té uchýlil se Horneffer v uvedené knize. Na třech rozmluvách, jež vesměs pokládá za Platonovy, totiž Hippiovu menším, Lachetovi a Charmidovi, snaží se dotvrditi, že domnělá »Sokratovská ironie« jest opravdové a upřímně pověděné mínění Platonovo, t. j., že se Platon v nich staví určitě proti Sokratovu učení o ctnosti, jež prý jest věděním. Horneffer mínění to poprvé naznačil při jiné příležitosti, když totiž athetoval Hippia většího (v dissertaci: *De Hippia maiore qui fertur Platonis*. Göttingen 1895), a dalším studiem Hippia menšího i jiných rozmluv Platonových došel jen potvrzení svého mínění, tak že nyní, probíraje podrobně ony tři uvedené rozmluvy, rozhodně dokazuje, že Platon právě tak zřejmě útočí tu proti mínění Sokratovu, jako zase s oddaností a nadšením, upřímného žáka hodným, všemožně se snaží vylícti příznivě osobnost i zásluhu svého mistra.

Methoda, které Horneffer k svému cíli užívá, jest na jevě: každý výrok, každou poznámku, které se obyčejně pokládají za ironické a za námitku jen zdánlivou, prohlašuje za upřímně míněnou výtku Platonova. Když na př. Nikias (v Lachetu) čím pečlivý rozdíl mezi *ἀρδοεῖται* a *θραυστίης*, a Laches poznamenává, že jest to distinkce hodná leda sofisty, nikoli však muže vážného, jako jest Nikias, soudí Horneffer (str. 44), že tu učiněna »velmi jemně a zdrželivě« (!) výčitka Sokratovi — »Prodikovci«. Ba Horneffer připouští, že někdy Platon i s jistou zlomyslností (Bosheit) polemisiuje proti učení Sokratovu (tak na str. 42, 60)!

Interpretační methoda Horneffera — vlastně prastará (vždyť abusus jeji znám jest již u starých vykladatelů rozmluv

Platonových) sama o sobě nebyla by nemožná, a zajisté nejedné nesnázi, která se naskytuje při hledání »tendence« a vlastního výtežku určité rozmluvy Platonské, »kravě« uniká, jen že zase při svém provádění narází na obtíže jiné. Nejen že jest nápadno, proč Platon dává v rozmluvách vzpomenutých vyvrajeti Sokrata »Sokratem«, nejen že se musí uznati — a Horneffer to výslově také uznává (str. 28, 48) —, že později (na př. v Protagoru) Platon zase »se vrátil« k méněm Sokratovu, což opět samo o sobě by nebylo právě nemožné, avšak zůstává divné jednak proto, že Platon jako začatečník-žák by se byl stavěl určitě proti Sokratovým hlavním a specifickým učením a přece při tom Sokrata zbožňoval, jednak proto, že pozdější obrat svůj v méněm ani slůvkem neoznačil, ale někdy i tato methoda při jednotlivém dialogu selhává. Tak na př. Horneffer, analysuje Platonova Charmida, stále ukazuje, že pojetí Platonovo o *σωφροσύνη* jest »anti-sokratické«, ale na konec přece (str. 77) jest nucen dozнатi, že přese všecky předchozí vývody (do p. 175 A) by bylo lze připustiti, že Platon chtěl jen vyvoditi, kterak otázka po podstatě ctnosti *σωφροσύνη* převádí se na obecnější otázku o ctnosti vůbec, ježížto podstata »zdá se, shledává ve vědění«. Avšak tu prý nutno přibrati stanovisko Platonovo z Hippia menšího (ovšem v pojetí Hornefferově), a zase prý i Charmides konečným výsledkem se staví proti Sokratovu učení, že ctnost jest vědění. Anebo při výkladu Hippia menšího Horneffer dobrě ví (str. 20), že již jiní vykladatelé před ním upozornili o (ironickém) vývodu Sokratovu »člověk, jenž úmyslně chybí, hřeší, lže atd., jest schopnejší i mravně lepší, než ten, jenž chybí, hřeší lže atd., jen mimovolně«, že vývod ten jest ironisovan dodatkom »εἴπερ τις ἔστιν οὐρας (= ač-li takový člověk, jenž by vskutku vědomě chyboval, úmyslně hřešil atd. existuje); avšak spisovatel ví si i tu rady a prostě dekretuje, že uvedená slova třeba vyložiti: »wenn anders es einen solchen gibt, da es ja bekanntermassen einen solchen gibt; εἴπερ ist lateinisch gleich siquidem« (str. 20 n.).

Nejhorší však při celém způsobu interpretace jest nezbytný předpoklad, že rozmluvy uvedené měly tendenci jen polemickou a obsah jen negativní. Horneffer to výslově přiznává a — raduje se z toho. »Wenn man den sachlichen Inhalt unseres Dialoges als nur negativ auffasst, so gibt der Dialog keine weiteren Rätsel auf« (str. 79). To jest arci pravda, avšak takto »hádanku« řešíti, toť petitio principii!

F. Čáda.

Friedrich Falbrecht und Franz Sommer: Über den Unterricht in der bildenden Kunst am Gymnasium. II. Architektur, Freistadt 1904. Nákl. vlastním. Str. 36.

Franz Sommer: Über den Unterricht in der bildenden Kunst am Gymnasium. III. Malerei. Progr. gymn. Freistadt i. O. 1905. Str. 31.

Jakožto pokračování k výkladům z plastiky (sr. Listy fil. XXXI, 1904, str. 281 n.) podává druhý díl rozvrh pro architekturu. V patnácti přednáškách zahrnuje Sommer stavitelství od počátků praehistoricích až po dobu nynější (»anglický« sloh, »moderna«). Z toho pro nedostatek místa otištěny náčrty výkladů až po sloh gotický. Řekové, Etruskové a Římané probráni na str. 15—24.

Výklady ty byly konány ve školním roce 1903—4 na gymnasiu ve Freistadtu (práce je otisk z programu) podle plánu, v prvém díle napovídajícího. Do té doby ustálil se již tak, že vyučování rozděleno na tři léta: I. rok plastika 15, II. architektura 20, III. malířství 10 přednášek, za měsíc asi dvě přednášky na 1—1½ hod. K tomu Falbrecht připojuje zajímavá pozorování z praxe.

Letos Sommer dokončil tento tříletý běh výklady o malířství. Začínají obšírným úvodem o druzích a technice kresby a malby (čtyři přednášky) a pak probírají v osmi přednáškách dějinu malířství až po impressionismus; od 7. do 12. přednášky jsou tu jen nadpisy. Pátá přednáška (str. 19—26) jedná o antické malbě.

Výkladům, zdá se mi, chybí někde ostrá výraznost, hlavně po té stránce, jak doléhal znenáhla na umění problém za problémem, a jak člověk je svým důvtipem jednou pro vždy či na jakou dobu zmáhal; zdá se mi, že, ač pořadatelé se tomu vědomě vyhýbali, má tu přece ještě převahu ráz umělecko-dějinný a k podrobnostem se klonící místo ostrého vyznačení uměleckého vývoje právě v základních jeho úkolech. Kromě toho, přihlédneme-li na př. k architektuře, výklady nezachycují duše architektonického díla uměleckého a stavitelských slohů a nespoují jich s prouděním doby, jejímž byly uměleckým výrazem; měly by tak činit i z paedagogických důvodů koncentrace. Jen tak architekturu, nejpřísnější a nejabstraktnější z umění, sblížíme citu a jen tak vzbudíme vůbec zájem pro toto umění, setkávající se dnes s nejmenším opravdovým porozuměním. Tímto způsobem šíří pochopení pro ni i pro ostatní uměny kniha Volkmannova »Grenzen der Künste« (Drážďany 1903), spis ve neušlechtilijším smysle popularizační a z nejlepších, jež vůbec přineslo nové hnutí umělecko-výchovné; sr. tam zvl. str. 138 n. s citovalým článkem Mathéiovým o uměleckém požitku z díla stavitelského. Volkmann rozbirá mnoho příkladů i z umění antického. Něsmíme ovšem zapomínati, že máme v knížkách Sommerových jen kusé výtahy, a že snad na mnohé pamatováno v ústních výkladech.

Škoda také, že nepojato sem, co víme již dnes z nálezů na Kretě o umění doby mykenské, třebas nedovedeme toho ještě pevně včleniti v dějinný vývoj umělecký, a že neukázáno na faktum, že jsme bezprostředněji poučeni o malířství této doby než o době jeho rozkvětu na půdě řecké.

Ústav má zásluhu, že od pouhých návrhů přešel k jejich provádění, a že poprvé podal v tomto směru něco úplného a celkového. Opakováním se celý plán a postup jistě jen propracuje a zdokonalí, a dočkáme se snad také podrobnějšího vypsání nabytých zkušeností. Pokus sám vzbuzuje jen říctu a touhu po něčem podobném i u nás. Jistě leccos v naší české duši obrázelo by se jinak, výběr látky přizpůsobil by se našemu prostředí a našim kulturním potřebám, a výklady proniklo by pojedti jiné, naše.

J. Brant.

T. Maccia Plauta Mostellaria. Přeložil Jan Lad. Čapek. V Praze 1904. Str. XXV a 94. Za 1·80 K (Dodatek k úvazě v Listech fil. XXXI, 1904, str. 450—467).

Pan dvorní rada Kvíčala uveřejnil ve svém Českém museu filologickém v ročníku X, 1904, str. 463—477 prudký výpad proti mně, nadepsaný »Odpověď na kritiku pana Rudolfa Schenka o mému překladě Plautovy komoedie Mostellarie. Podává Jan L. Čapek.«

Nízký tón této odpovědi zbavuje mne vlastně povinnosti, jí se zabývati. Ale poněvadž pan Čapek namlouvá čtenářům, že jsem mu svým nepříznivým posudkem v loňských Listech filologických nespravedlivě ukřividil, jsem nucen na svou obranu ukázati, kterak pan Čapek proti mně polemisuje, aby sebe uhájil.

Nemohu se zde arcí vracetí ke všem jednotlivým výtkám, jež jsem práci Čapkovi učinil, a znova je vysvětlovati a odůvodňovati. Pan Čapek se přesvědčiti nedá, to je patrno zase i z této jeho odpovědi. Přeji mu tedy samolibou radost a spokojenosť, že jsem v jeho úvodě, který je práce úplně kompilační, nenašel hrubších omylel, než že komoedii Truculentus pokládá za velmi zdařilo; že hry Curceilio a Mercator vřadil mezi nejlepší veselohry Plautovy, že métrickou volnost Plautovu nazval vadou, že jeho veselohry roztrídil nepřesně, že nedovedl podatí správně ani obsahu hry, že připsal básníku dánskému veselohru s německým titulem atd. Pan Čapek o některých z těchto mých výtek chytře mlčí, jiné chce odbýti zapíráním, zlehčováním a vykrucováním. Tak omlouvá některé nepřesnosti a neúplnosti tím, že nemohlo býti jinak v úvodě kratičkém, více populárním než vědeckém. Ale jeho úvod je jinde až zbytečně obšírný, a přesnost smíme žádati i na práci, psané populárně.

Nehezké však při tom je, že pan Čapek někdy moje tvrzení překrueje, na př. tím, že vypouští některé důležité slovo, aby jen ukázal, že mu činím výtky neoprávněně. Vypravoval na př. v obsahu, že při veselých hodech zvlášť komicky vede si Kallidamates. Řekl jsem, že je to nesprávné, poněvadž mladík ten usne dříve, než pitka začíná. Ve své odpovědi však dovo-

lává se pan Čapek proti mně čtenářů, že počínání Kallidamatovo ve výstupu čtvrtém jest nad míru komické (str. 466). To je ovšem pravda, ale já jsem vytýkal přece něco jiného.

Takovými případy však, kde pan Čapek odmítá něco, co jsem netvrdil, nebudu se ani zabývat. Za to sám obviňuje mne, že prý mu zlomyslně podkládám výroky a soudy cizí (str. 465).

Pan Čapek totiž v úvodě napsal: »Ještě v stáří, jakož svědčí Cicero, sepsal dve velmi zdařilé komoedie (nadepsané Pseudolus a Truculentus).« Vytkl jsem mu, že nazval hru Truculentus velmi zdařilou. P. Čapek se nyní hájí, že prý tak učinil se vztahem na známý výrok Ciceronův. Že je to holá vytáčka, o tom při jasnému znění slov Čapkových netřeba se příti. Ale pan Čapek nerozumí ani výroku Ciceronovu; neboť to, co z něho vyčetl, tam není.

Podobného rázu je tvrzení Čapkovo, že prý o metrické volnosti Plautově mluví jako o vadě jen se stanoviska Horatiova (str. 465). Stačí uvést doslovně ono místo: »Ve formě metrické arcii mnohem volněji si vede než básníci doby Augustovy. Proto také hlavní reprezentant té doby Horatius nemůže mu této vady odpustiti...« Kdyby to pan Čapek mínil jinak, byl by se v úvodě populárním jinak vyjádřil.

Při oceňování překladu samého rozcházím se s panem Čapkem hned v základech. Dle něho práce, kterou, jak sám znova přiznává (str. 463), dvakráté přehlízel a opravoval, poprvé sedm let po jejím vzniku, podruhé v době, kdy překlad byl již předložen Akademii, jest prací začátečnickou; ba dokonce na toto dvojí předělávání svádí některé chyby (str. 464). Jimi opravovaným chybám odstraňují, u pana Čapka jich přibývá. Já naproti tomu — a snad větším právem — jsem soudil, že překlad takto uleželý a přepracovaný nevznikl na kvap, a že proto možno dle něho posuzovati překladatelské schopnosti Čapkovy. Odmítaje toto moje mínění, pan Čapek pronáší naprostou nepravdu, že prý uvádím genesi jeho překladu tendenčně a nesprávně (str. 463); při tom však zase podkládá mi tvrzení, jehož u mne není.

O tom, co p. Čapek namítá proti výtkám povrchnosti, ne-přesnosti, nevhodnosti a nejasnosti, jež jsem učinil jeho překladu, nebudu se šířiti. Jemu zdá se můj požadavek, aby překladatel hleděl tlumočiti originál věrně do nejjemnějších odstínů, upřílišeným. Ale překladatel svědomitý, mající jemné porozumění pro sloh originálu, vždy si takový požadavek učiní cílem. Pravda, smysl zanedbáním tohoto požadavku vždy snad neutrpí; ale ráz původní se tím stírá.

Nevystupuji tím proti volnému překládání. Výslově jsem to i podotkl (na uv. m., str. 456). Přes to p. Čapek mne obviňuje, že volnost jeho překladu haním. Nikoliv volnost, ale libovolnost. I překlad volný má odpovídati svou výraznosti a přiro-

zeností originálu. Kdybych probíral jednotlivé námítky Čapkovy v této příčině, ukázalo by se, že nemá pro odstiny výrazů smyslu.

Poklesky takové, jsou-li ojedinělé, jsou ovšem podružného významu a nerozhodují při oceňování překladu. Váhy nabývají, vyskytuje-li se jich mnoho. Proto uvedl jsem dokladů takových spoustu, jak Čapek praví. Pro tyto nedostatky nemohl by Čapkův překlad Mostellarie rozhodně nazván být dokonalým. Ale já jsem uvedl z jeho překladu řadu skutečných chyb, z nichž skoro každá sama o sobě budí pochybnosti, zda p. Čapek je způsobilý z latiny překládati. Úplné porozumění smyslu původního místa je přece první požadavek správného překladu.

Chyby v Čapkově překladu Mostellarie ukazují, že překladatel některým místům nerozuměl. Stačilo by za doklad již to, k čemu se p. Čapek sám, nemoha jinak, zná (str. 473). Je to chyba ve v. 690, jež není »nepatrné nedopatření«, poněvadž vznikl ji hotový nesmysl, a ve v. 328, kde rovněž je český překlad naprostě nesmyslný. K tomu přistupují chyby, které se pan Čapek ani nepokouší omlouватi, totiž směšný nesmysl ve v. 190, nesprávný překlad ve v. 592 a špatný překlad v. 860.

Ale ani tam, kde p. Čapek svůj překlad obhajuje, nedaří se mu to, jak ukáži na případech nejzávažnějších. Ve v. 136 Perdi operam fabrorum ilico oppido; venit ignavia spojoval p. Čapek illico oppido s následujícími slovy a překládal: v zápetí lenivost přišla. Na tom i teď trvá a prozrazuje tím, že neví, co znamená oppido (zrovna tak ve v. 165, kde je překládá ihned); jinak by nespojoval je se slovy venit ignavia. Ostatně je tu úplná korrespondence s obrazem ve v. 405 n.

Jedna z nejhorších chyb je ve v. 571. Hic homost in anis jest tu přeloženo: Ten člověk blázní. Pan Čapek si totiž, jak se zdá, popletl inanis s insanus. Když se ještě teď zastává tohoto nesmyslného překladu, ukazuje, že nerozumí souvislosti a smyslu, ač je samozřejmý. Kdo si přečeť předchozí slova, jež mezi sebou vyměňují lichvář a otrok, snadno uhnodne smysl uvedených slov a pochopí, proč otrok dále žertovně potvrzuje domněnkou lichyářovu, že přichází s prázdnou. Jak by však připadl lichvář na to, aby prohlásil Traniona za blázna, a jak by mohl Tranio k jeho slovům přisvědčovati? Dovolává-li se však pan Čapek pro sebe překladu Kochova: Der Kerl ist ein Windbeutel, prozrazuje tím, že umí německy právě tak chatrně, jako latinsky.

Rovněž nemohu připustiti, že by byl správný Čapkův překlad v. 1154, kde spojuje omnium primum se slovesem scis, ač souvislost jest: omnium primum sodalem me esse gnato tuo. Nikoliv, že byl sodalis Filolachův, svěřil tento Kallidamatovi choulostivý úkol — soudruhů měl jistě na tucty —, ale že byl omnium primus sodalis. P. Čapek sám cítil, že sodalis samo o sobě je kusé a přidal v překladě »vérný«. A dokud nevysvětlí p. Čapek smysl

svého překladu ve v. 790: Jest nesnadno najednou ssáti i foukat (místo: »foukat a polykat«), budu trvati na tom, že je nesmyslný a směšný. A kam se podél u něho v. 33, p. Čapek ani teď ne-pověděl.

Jen na dvou místech vytýkal jsem p. Čapkovi chybu omylem, a to pouze v rozdělení dialogu ve v. 334 a 345 n. Přehlédl jsem, že se tu řídil Leovou úpravou textu. Ostatně jsem z toho nečinil velkých důsledků. Jinak těžil pan Čapek z mého omylu (str. 472). Neměl by se však tak rozčilovat. Sám se přiznal, že ve v. 328 spletl text Lorenzův i Leův, tak že došel překladu naprostě nesmyslného. Ať se tedy nediví, že při nejistém podkladě textovém, jak se jeví na tomto místě, posuzovatel snadno mohl se zmýlit.

O metrické stránce překladu nelze s p. Čapkem polemizovat. Proti výtce, že nahradil řady bakchejské jinými, háji se tím, že zjednodušení meter u Plauta v překladech je žádoucí, aby se staly populárnější. Takové zjednodušování mohlo by na konec vésti k překládání prósou. Smysl by tím poškozen nebyl; ale filologicky věrný takový překlad již není. Jinak pan Čapek znova mluví o »historickém právu« hexametu časoměrného v češtině (str. 474), o »kulhavých a hekavých řadách přízvučných bakchejů a kretiků, jež se nikdo u nás neodváží skládati« (str. 475), pokládá řady bakchejské za analogické s anapaestickými, neuznává, že se má v českém verši přísně dbát přízvuku slovného i větného (str. 475), nepřipouští nutnosti náležitě caesury v iambickém senáru (ib.) atd. Pan Čapek si těchto mínění vyvrátili nedá, a proto zbytečno by bylo opakovatí věci, prof. Králem s dostatek již vyložené. Na tom, co jsem Čapkovi překladu vytíkl po stránce metrické, trvám.

A tak klidně předkládám čtenářům k posouzení, zda mně v mému posudku šlo opravdu jen o to »potupiti Čapkův překlad známou již methodou p. prof. Krále, totiž vyhledáním několika nepatrých poklesků, zvělčením a zgeneralisováním jich, zamlčením všech předností práce« (str. 463). Především nevyhledal jsem několik nepatrých poklesků, nýbrž uvedl jsem řadu hrubých chyb proti rázu a smyslu originálu, proti českému jazyku i proti metrickým zásadám; nezvělčoval jsem jich, nýbrž chyby ty mluvily samy sebou, ani jsem jich negeneralisoval, nýbrž založil jsem svůj úsudek vždy na dokladech, skutečně uvedených. A ty stačily, aby překlad uznán byl za špatný. A není pravda, že jsem zamlčel všechny přednosti práce. Co se dalo uznati, uznal jsem. Abych ovšem, jak pan Čapek žádá, pochválil, že v určování jednotlivých veršů pokročil i nad rozbor Leův (str. 476), nebyl jsem povinen, poněvadž bez příslušného apparátu textového z překladu nemohl jsem poznati, pokud verše určuje správně.

Pan Čapek asi věděl, že jeho odpověď silou důvodů bude málo působit; proto je nahradil siláctvím výrazů.

Je smutné, že v časopise, který snad chez bytí uznáván za vážný a vědecký, smí se psát tónem revolverových pokoutních žurnálů. V odpovědi hemží se o mně výrazy jako: chatrné vzdělání, Králův hlasatel, zlomyslné hanění, zlomyslnost, nedovtipný pan Schenk, stranický a nevědecký pomocník prof. Krále, chatrný pisatel, mládik, velmi nízké jednání, farisejství a p. Zaznamenávám prostě tuto vybranou mluvu p. Čapka vůči kollegovi. Každý píše, jak umí. Ale proti tomu se ohrazují, aby pan Čapek s úšklebkem mluvil o mé dosavadní literární činnosti. Kdyby to byl napsal sestárlý universitní professor, přijal bych to. Ale pana Čapka jeho vlastní literární minulost k tomu málo opravňuje. Pan Čapek hledí mne vůbec všemožně snížit; záleželo mu na tom, abych se objevil největším nevědomcem pod sluncem.

Přehlédnutím v korrektuře ocitl se v nadpisu mé úvahy titul hry: Komoedie o strašíidlech. Pan Čapek mohl z toho vyzvozovat, že jsem nečetl ani originálu ani jeho překladu, poněvadž bych jinak věděl, že se tam jedná o strašíidle. Ale pustil se po jiné stopě. Nápisem tím rázem jsem se prozradil, »jak chatrné je moje vzdělání«; byl jsem »patrně veden utkvělou myšlenkou, že Mostellaria jest plural jakéhosi Mostellare nevěda, co každý začátečník má věděti, že Mostellaria je adjektivum k vynechanému comoedia« (správně fabula) (str. 463). Tak myslí pan Čapek, ač mohl si všimnout, že jsem tohoto slova »Mostellaria« užil jistě dvacetkrát jak osinguláru. A k úplnému jeho upokojení stran mého »vzdělání«, upozorňuji ho, že již ve své nepatrné úvaze o Plautově Vidularii zmiňuji se o významu podobných tvarů, jako je Mostellaria.

Panu Čapkovi, u něhož v Mostellarii Římané obědvají dvakrát za den, zdá se také, že nevím, kdy byla římská cena (str. 467), dále objevil, že jsem málo obeznámen s Plautem, poněvadž jsem jemu výtku, že si nedbale vedl v označování jednotlivých jednání (str. 466). Ale nestojí ani za to proti takovým prázdným výpadům se bránit; s klidným úsměvem mohu také snést výtku nedokonalé a chatrné znalosti českého jazyka za to, co jsem proti jeho překladu namítl po stránce jazykové. Pan Čapek svým nemožným výkladem nesprávného participia ve yté: Jak byl bych mohl tlouci nedotknut jich? (str. 474) ukázal, že nejméně je povolán, vytýkat jiným chatrnou znalost češtiny,

Na konec třeba mi promluvit o nejošklivější stránce Čapkovy odpovědi. Pan Čapek asi neví, že i kritika nepříznivá může být poctivá. Znovu a znova vrací se k myšlence, že jsem byl prof. Králem najat, že jsem jeho překlad za každou cenu potupiti musil, že jsem se »o poctivost kritiky a o vědeckou upřímnost při tom nestaral« (str. 467). A toto podezírání stoupňuje na str. 463 tím, že otevřeně tam tvrdí, jako by mně Král tuto kri-

tiku byl nejen inspiroval, ale i sám z větší části podal; já prý jsem propůjčil jen své jméno a tu a tam něco nejapně přidal. Jak viděti, je to opětný příznak fixní idee, u Českého musea filologického se objevující, že za vším, co je nepřijemné táboru, soustředěnému kolem tohoto časopisu, vězí prof. Král.

Nevím, je-li si pan Čapek vědom, jakého ošklivého skutku se dopustil, když mi tak neslychaným způsobem na eti utrhá obviňováním z literární nepočitovosti. Snad si však toho byl vědom, poněvadž se při tom schovává za anonymní »značce«.

Naproti tomu nařknutí prohlašuji:

Úvahusvounapsaljsemúplně samostatně a neodvisle podle nejlepšího svého svědomí v zájmu dobré věci. Prof. Král nedalkní vůbec ani podnětu a neměl na ní ani účastenství. Mohu podati panu Čapkovi písemné doklady toho.

Pan Čapek tedy i se svými znalci jednal zlomyslně a utrhačně. Dokud svou pomluvu neodvolá, nepokládám ho za schopna čestné literární a vědecké diskusse.

Ve Zlíně dne 1. září 1905.

Rudolf Schenk.

* * *

V posledním sešitě ČMF, vydaném někdy v červenci t. r., odpovídá p. Jan L. Čapek, professor v Jičíně, na kritiku prof. Schenka o svém překladě Plautovy Mostellarie a tvrdí, že prý prof. Král »tuto kritiku panu Schenkovu nejen inspiroval, ale i sám z větší části podal«; prof. Schenk prý »propůjčil jen své jméno a tu a tam něco přidal« (ČMF X, 1904, str. 463). Jinde zase tvrdí p. Č., že prý prof. Král »příznivé zmínky Schenkovy sám z recenze odstranil« (str. 471), kdežto nepříznivé věci si zase prý prof. Schenk »snad Králem samým do své kritiky vepisal dal« (str. 474). V tom duchu jest také celá »Odpověď« p. Č. napsána.

Naproti tomu podezřívání prohlašuji:

1. Prof. Král neměl s recensí p. Schenkovou pranic činiti. Já jsem to byl, jenž jsem p. prof. Schenka o tu recensi požádal, mně byla také poslána.

2. V recensi p. Schenkově neučinil nikdo pražádných změn, dokonce ne v neprospech p. Čapka. Byla otiskána v loňských Listech filologických právě tak, jak ji prof. Schenk sám, bez jakéhokoliv vlivu s kterékoli strany, byl napsal.

3. Jsou tedy tvrzení p. Čapkova holou nepravdou, i jest povinností p. Čapkovou, aby svá podezřívání odvolal.

V Praze dne 18. října 1905.

Frant. Groh.

A. Leskien: Handbuch der altblugarischen (altkirchen-slavischen) Sprache. Grammatik-Texte-Glossar. Vierte Auflage. Weimar, Hermann Böhlaus Nachfolger, 1905. 8°. XV + 347. Za 7·50 M.

Ačkoliv po třetím vydání Leskienova oboecně známého Handbuchu (1898) vyšla r. 1900 nová mluvnice staroslovenská od V. Vondráka, přece již nyní objevuje se příručka Leskienova znovu ve vydání čtvrtém, což pro knihu tu je zajisté doporučením nejlepším.

Ráz knihy zůstal nezměněn: z jazykozpytu srovnavačího uvedeno dat co nejméně, jen tolik, kolik nutně potřebí; těžiště knihy záleží v úplném popsání jazyka podle nejstarších památek. Nezůstalo ovšem nové vydání beze změn. V kanon památek cslovanských nově pojaty Kijevské zlomky, z nichž na str. 227 a 228 také otištěny ukázky, z textů otištěných v III. vyd. vynechána první ukázka z Assem, přidána ukázka z Euchol. Síň na str. 220—221, a na konci přidány dva výňatky textu evangelského parallelně z několika pramenů (Matth. XIV, 14—33 ze Zogr., Sav. a Mar. a Matth. XXV, 31—40 z Mar. a Sav.). Hojněji citována literatura, zejména nová; výsledků nových studií, pokud je spisovatel uznává za bezpečné, plně užito ve prospěch knihy. V § 9 přibyla zmínka o přízvuku, a výklad o quantitě podán přesněji; rozšířen, pozměněn a na základě autorových nových prací (Archiv für slav. Philologie XXVII, 1905, 1 sll.) doplněn výklad o osudech jerů v památkách cslovanských; o skupinách *kt*, *cht* jedná nyní až v kapitole věnované odpadávání konsonantů ze skupin souhláskových, uče, že se ze skupin těchto vysouvá *k* (*pleta* = lat. *plexo*, *peť* = lit. *peñktas*), ale před palatálnimi vokály že se skupiny ty mění v *št*, i pokouší se o výklad tohoto processu, jímž skupiny *kt*, *cht* spadají v jedno se skupinou *tj*; přibyl § 33a o ztrátě *d* ze skupiny *dž* vzniklé palatalisací původního *g*; v § 29 přidána poznámka o působení palatálních samohlásek na souhlásky jiné než hrdelné, výklad o assimilaci v § 32 předělan: ve středu slova zůstávají jen ty skupiny souhláskové, které mohou být na počátku slov; na str. 55 podán výčet takových skupin. Ve výčtu *u*-kménů přibyly *stanž*, *do dolu* (i podle svědectví stčeštiny *u*-kmény, srvn. Geibauer, Hist. Ml. III, 1, 327 a 331) a *gr̄emž*, a vypuštěn z nich *mirž*; předělan odstavec o videch slovesných v § 149.

K některým novotám ovšem autor se chová skepticky: v soustavě samohlásek indoevropských podržel ā, ā, jichž vzdal se Brugmann, Kurze vergleichende Grammatik § 103 a 109; nepríjemá theorie o slov. *iu* (lit. *jau*) za pův. *eū*; pro pův. *ph*, *th* lze snad přece s jakousi bezpečností nalézti v slovanštině příklady (*kupa*, av. *kaofa-*, *sport*, sti. *sphiras*, *męta* sti. *mán-thati*). Mezi theoriemi o vzniku cslovanského imperfekta (str. 123) mělo být vypořádáno výkladu Horákova v L. fil. XXIX, 1902,

str. 232 sl., jenž neuznává pak stažení *neséchz* z *neséachz* (str. 41). Pro tvrzení, že *s* vzniklé z pův. *k'* nemění se v *ch* jako pův. *s*, bylo by lépe zvoliti jiný příklad než *nesq*, poněvadž v slově tomto mohla by býti příčina zachovaného *s* také v předchozím *e* ve smyslu theorie Uhlenbeckovy a Pedersenovy, o níž Leskien také se zmiňuje. Pro *ei* heterosylabické (= cslov. *éj*) snad by bylo lépe příkladem uvésti *zéja* (ať už podle Meilleta MSL IX, 137 z pův. *għiejo-* anebo podle Waldea Lat. etym. Wörterbuch 286 z *għiejo-*), než *léja*.

V příčině typografické bylo by velmi s prospěchem, kdyby na hořeních okrajích stránek byly označeny §§, jež na té stránce jsou obsaženy; i v textě i ve slovníku často bývá odkazováno na §§, jež by se snadněji hledaly, kdyby na každé stránce nahore byly vytčeny.

Není pochyby, že kniha Leskiénova i v tomto vydání dojde obliby, a že bude plnou měrou plnit svůj úkol, stále zůstávajíc nejlepší mluvnicí církevně slovanskou a vzorem popisné mluvnice vůbec.

Oldřich Hujer.

Hlídka programů středních škol.

F. Jezdinský: *Antický vkus. Úvaha na základě studijní cesty do Řecka*. (XXVII. výr. zpráva c. k. stát. vyššího gymn. v Německém Brodě za škol. rok 1902. 28 str.)

Spisovatel podává nejprve přírodní obraz Attiky, mluví o geologickém složení země, o rostlinstvu a zvířatech, o klimatu a vyvádí ze všech vlastností země povahu jejího obyvatelstva. Pak (v oddile II.) mluví o uměleckém vývoji Attiky a ukazuje na souvislost jeho s přiznivým průběhem politických dějin. V třetí části charakterisuje povahu Attičanů starých i nynějších, těchto na základě pořekadel, národních písni i vlastního pozorování. To všechno se nekryje dobře s nadpisem článku, který by mnohem případněji mohl znít »attický vkus«. Pojednání jest zajímavým a příjemným čtením, jmenovitě tam, kde spisovatel vypráví o svých vlastních dojmecích a svém pozorování. K Athenám chová spisovatel vřelou sympathii, kterou každý, kdo Atheny viděl, bude s ním sdíleti. Ale proto přece nepřisvědčí čtenář hyperbolické chvále, že by Atheny byly »ještě dnes badatelské metropoli, umělců pak Mekkou« (str. 3). První titul náleží mnohem spíše každému hlavnímu a universitnímu městu větších států evropských, a Mekkou umělců je desetkráte více Řím než Atheny. Podnebí athenské srovnává spisovatel na str. 6 s podnebím pražským; při tom užívá nesrozumitelných výrazů a *absolutní maximum* (Atheny 41, Praha 328) a *absolutní minimum*

(Atheny 6·9, Praha 16·3). Že se odvozuje duševní povaha obyvatelstva z fysických vlastností země, je přirozeno. Ale i zde znamená nimum probare, praví-li se (na str. 12), že kontrasty, v přírodě se vyskytující, způsobily oblibenosť antithese, hry ve slovách, alluse, paradoxa, oxymora, ironie, sarkasmu.

V třetí části zajímavou čistotu novořecké pořekadlo *ηλθε εἰς αὐτὸν τοίνι ταὶ τετάρτην*, přišel na něho úterek a středa (nikoliv středa a čtvrtok, jak spisovatel praví). Toto rěčení znamená tolik jako »ulekl se«, nemá logického smyslu, nýbrž utvořeno jest, jak spisovatel vykládá, za příčinou alliterace hlásky r. Pak by nebylo ani tak nepřirozené, aspoň ne podivnější než naše lidová fráze »tváře jako slabikáře«. Tato třetí část má místy ráz humoristického feuilletonu (str. 26) a liší se tím od předešlých dvou. V české transkripci novořeckých slov chybné jest triantafylla m. triandafylla (str. 22), *tē (και)* m. ke. Mnicha nenazývají Novořeckové krásným starcem (str. 26), nýbrž *καλόγερος* = dobrý stařec.

V článku zůstalo několik tiskových chyb, na př. »překonávaná« m. překonává (str. 21 v citátu z Mickiewicze); někde čteme i věty nejasně stilisované. Tak na př. na str. 9: »(titelů nabyl (fikt.) mnoho. Herxes (?) a Plato toho dokladem (?). Oliva pak stala se nejvýznačnějším stromem Attiky a zasvěcena samé její ochranné bohyni Palladě. A záhy pokročili Attičané v oboru tom tou měrou, že Hymetský med velebil celý starověk. S pěstěním stromu mohlo se ujmouti i včelařství.« Z těchto pěti vět páta měla státi před čtvrtou. Podivně zkrácený výraz je na str. 26 dole: »Nezapomenutelnou mi zůstane scéna z Patrasu do Athen« m. při jízdě z P. do A. L. Brtnický.

P. Bedřich Dušek: *Dvojí Řím*. Kulturně-historické skizzy. (Sedmá výroční zpráva české zemské výšší reálky v Lipníku za školní rok 1901—2, 22 str.).

Spisovatel se domnívá, že při vyučování dějepisu na školách středních národ řecký a římský bývají příliš idealisováni, že žáci na úkor pravdy nedovídají se nic o stinných stránkách v pozave obou národů. Jsem jist, že tato obava je zbytečná. Každý řádný učitel dějepisu musí vyprávěti při dějinách římských o korupci při volbách, o zkažené šlechtě, o brozné správě provincií, o všeobecném úpadku mravním za císařů, musí objasnit heslo »panem et circenses«. A ještě více musí mluviti o těchto věcech klassický filolog, čte-li Sallustia, Cicerona, Tacita. Chtěje napravit tuto domnělou vadu, spisovatel sestavil řadu dokladů o mravní zkaženosti obou národů. Doklady ty jsou správné, a bylo by lze je ještě rozmnожit daleko pádnějšími, kdyby se psalo o věcech, o kterých ve školní zprávě psati nelze. A přece tyto skizzy podávají o klasickém starověku obraz tendenční, silně skreslený, a musí způsobit

v nezkušeném čtenáři naprosto nesprávný úsudek, že v životě obou starověkých klassických národů není nic duševně krásného ani morálně cenného. Přičinou této tendenčnosti je snaha spisovatele, ukázati na kontrast mezi mrvní zvrhlostí světa pohanského a ušlechtilostí morálky křesťanské. Ten kontrast je ovšem veliký, obzvláště máme-li na mysli demoralisaci Říma za doby císařské. Ale přece je také pravda, že mrvní ušlechtilost se v životě i v literatuře antické vyskytuje, a že v některých případech spisy starověké mely zušlechťující vliv i na církevní spisovatele. Ve svém spisu »Ciceron im Wandel der Jahrhunderte« ukázal Th. Zielinski na zajímavá fakta, že svatý Augustin přičítá svou změnu smýšlení filosofickým spisům Ciceronovým, a že spis sv. Ambrože »de officiis ministrorum«, který byl po dlouhé časy učebnicí křesťanské morálky, je věrným napodobením Ciceronových knih de officiis.

L. Brtnický.

Ferdinand Hoffmeistr: *O nominálních a pronominálních ablativech na d ve staré latině*. (Výroční zpráva c. k. vyššího gymnasia v Pelhřimově za škol. rok 1903—1904.) Str. 12.

V pražazyku indoevropském dle všeho byl ablativ, charakterizovaný příponou *d* s dlouhým vokálem předechozím, jen u zájmen a u jmenných *o*-kmén. Latina přenesla příponu tuto i ke kménům jiným, zejména k *ā*, *-u*, *i-* kménům; od *i-* kménů dostala se i ke kménům souhláskovým. Vedle toho v latině vyskytuje se úkaz další, jenž v jazycech jiných nemá analogie: koncovka *d* vyskytuje se také v akk. sg. zájmen osobních. V době historické koncové *d* odpadá. V rozpravě své shledává spisovatel ablativy na *d* z nejstarších památek latinských, řídě se při tom dvěma zásadami zajistit správnými: měří verš saturnský přízvučně a činí v závěrech rozdíl mezi mluvou dramatu, komoedie a epopeje v ten rozum, že v dramatu a epopeje lze uznati tvary antiquované, v komoedii však jen za zvýšením komiky (str. 10). Probrav stará i nová mínění o lat. abl. na *d*, podává v hlavě druhé seznam ablativů těch z nápisů i z prvních počátků literatury římské, ze zbytků rituální prosy, ze zlomků Liviových, Naeviových a Enniiových a dospívá k závěru, že za Livia Andronika tvary bez *d*, vnikše z mluvy lidové do literatury, zatlačují silně tvary s *d*, a sice silněji v deklinaci jmenné. Tvary s *d*, drží se jen v básnících epických, Ennius má je jen u zájmen, a to zřídka; nápis pak svědčí, že za doby Plautovy substantivní abl. na *d* byly archaismem, o zájmenech v té příčině nepodávají nápis poučení bezpečného.

Práce tato je dobrý příspěvek k historické mluvnici jazyka latinského. Je to vlastně rozvedení a odůvodnění myšlenek, jež spisovatel naznačil v recensi díla Maurenbrecherova v těchto Listech XXVIII, 1901, str. 121 n. Tu a tam bylo by si přát jasnější

nebo přesnější stilisace; praví-li se »jest otázka, jak přišel suffix ablativní do akkusativu« (je řeč o akk. *mēd, tēd*), již se tím uznává, že *d* v akk. je přejato z *abl.*, ač to nijak není jisté, jak spisovatel sám níže praví. Při té přiležitosti mělo být vzpomenuto výkladu Sommerova (Handbuch, str. 442), jenž připomíná, že by v akk. mohl být kmen rozšířený o *d*, jehož další odvozeniny jsou v stind. *madijah* (=můj), *tvadijah* (=tvůj); na tyto tvary poukazoval již také Jiří Curtius (Studien zur lateinischen und griechischen Grammatik VI, 1873, str. 417—424). Nejnověji ablativem indoeuropským se obíral Kappus, Der indogermanische Ablativ, Diss. Marburg, 1903. Že by *d* odpadalo na konci slova pro vzdálenost od hlavního přízvuku, nezdá se šťastným výkladem. Spiše asi máme hledati výklad toho zjevu v tom, že v jazycech italských byly abl. na *d u o, ā, i, u-* kmenů, nikoliv u kmenů souhláskových (Sommer, Handbuch, str. 410). Při blízké souvislosti *i-* kmenů a *u-* kmenů souhláskových přeneseno *-id* od *i-* km. ke kmenům souhláskovým a naopak *e* od kmenů souhláskových k *i-* kmenům. Odtud mohla vznítí původ dvojitost ablativů jednak s *d*, jednak bez *d*, jež vedla ke zpovšechnění tvarů bez *d*. U zájmen osobních vedle akk. *mēd, tēd* byl asi také v italských jazycech starý indoeuropský akk. *mē, te, sē*; dle této dvojitosti v akk. vznikla i dvojitost v ablat., a když jmenné abl. pozbyly koncového *d*, zpovšechněl i u zájmen abl. bez *d*¹⁾.

Po stránce formální ještě bych uvedl nepěkná slova *dosloví* (str. 9.), *doslovné d* atd., jež podobně jako *násloví* a *zá-sloví* utvořena byla nevím kým proto, aby se mohlo jedním slovem vyjádřiti něm. Auslaut, Anlaut. Ale tvoření to nijak není šťastné: *násloví* nemůže znamenati nic jiného než to, *co je na slově, zásloví to, co je za slovem*. Slov těch měli bychom se varovati. Sem a tam zůstaly chyby tiskové; není správné psáti dotecky (str. 9.), nemilé jsou některé nedostatky typografické: je žádoueno označovati quantitu (tištěno je stále *med, tēd, e-kmeny*), na str. 3 je vypuštěno udání stránky citovaného spisu, po němž zbylo jen prázdné místo, podobně na str. 7 udání verše v sen. consultum de Bacch. Co schází v řád. 30 na str. 7?

Oldřich Hujer.

Josef Němec: *Několik epigramů Martialových v přizvučném překladě*. (Výroční zpráva c. k. gymnasia v Německém Brodě 1903.) Str. 8.

Spisovatel, známý překladatel Martiala, podává nám tu převod 25 epigramů Martialových, obsahem zcela nezávadných.

¹⁾ Vlivem instrumentálu a lokálu, jež splynuly v latinském ablativu, vysvětloval ztrátu ablativního *d* již Gröber; poněvadž však nevyložil ztrátu koncového *d* v imperativech na *-tōd*, zavrhuje jeho výklad Stolz, Historische Grammatik der lat. Sprache, str. 344. V imperativech těch odpadlo *d* asi proto, že ho nebylo třeba k žádoucí zře-

Překlad je celkem plynny a obratný, a nutno vyznati, že jest důstojným přetlumočením originálu. Všechna ta hravost, vtip a duchaplnost, již epigrammy Martialovy vynikají, jest spisovatelem téměř všude obratně vystižena.

Poznámky, jež si referent učinil a jož všechny jsou menší váhy, jsou tyto.

Úvod je příliš stručný. Vysvětlili se mělo, co je to tak zv. *liber spectaculorum*, jenž předchází epigrammy, asi tak, jak to spisovatel učinil v Tim. Hrubého Výboru z literatury řecké a římské pro české reálky, 4. vyd., na str. 383.

Některá místa jsou přeložena nedosti vhodně nebo nejasně. Jsou to tato. I. 4, 8: *lasciva est nobis pagina* == »bujná blánka jest má.« I. 15, 1: *O mihi post nulos, Iuli, memorande sodales* == »Julie, druhů mých všech, jenž zajímáš místečko první.« I. 15, 10: *saepe fluent (sc. gaudia) imo sic quoque lapsa sinu* == »zmizejí často i tak; minouce se spodu klín.« I. 43, 5: *genista* == »kručinkou.« I. 43, 6: aut imitata breves Punica grana rosas == »punských také ne zrn, prehavých růží to zjev.« V poznámce k témuž verši praví spisovatel dle Friedlaendera: »T. j. granátová jablka, jež snad v krouželkách byla předkládána, že je M. srovnává s růžemi.« Nebyla však spíše přičinou srovnání toho rudá barva obou? II. 11, 4: *nasus indecens* == »nos hrozný.« — II. 11, 6: »to neželi on ztráty druha, ne bratra.« III. 57, 2: *mixtum* == »střík (triviáln!). VI. 57, 4: *radere te melius spongea potest* == »houba ti provede líp tvé na hlavě stříž.« VII. 92: »Baccara« přeloženo jednou: »Bakkare«, po druhé: »Bakkaro.« VII. 92, 7: »lacernas« přel. »spodky« místo »plášt.« VIII. 12, 3: »inferior matrona suo sit, Prisce, marito« přel.: »poddána manželů svému buď, Prisku, pořádná paní.« Slovo *inferior* však zde spíše značí: »nižší (jméním i rodem) manžela svého.« IX. 14, 3: »sumen« přel.: »brzlíček« místo: »výmě«, a »mullos«: »kapry« místo: »parmy«.

Taktéž méně vhodně je užito slova »nápisy« v úvodu 117. epigamu I. knihy (»M. tepe mnohé čtenáře, kteří by rádi četli jeho nápisy, ale neradi by za ně co dali«).

Nepěkná nebo neobvyklá slova vyskytují se v těchto verších: I. 15, 6 a jinde často: *moh'*. — I. 20, 4: *jakový Kláudius s něd'*. — I. 43, 10: »bez zbraně«. — I. 54, 4: »nov«. — IX. 14, 4: *jed'*.

Co se týká stránky metrické, tu vybrané epigramy, složené v distichách, skazotech a hendekasyllabech, jsou přeloženy

telnosti tvaru, tvar ten dosti byl charakterisován koncovkou *tō*; odpadnutí *d* bylo tím možnější, že koncovka *tōd* byla ve flexi slovesné zcela ojedinělá. Podobným způsobem vzniklo na př. čes. *vede* proti *praslov. vedet* atd.

celkem přesně a libovoučně, až na to, že některá místa vykazují nepřirozený slovosled, a že sem tam se vyskytuje nepříliš vhodná výplň veršová. Na př.: I. 43, 5: »*hrušek ne, kručinkou* spjaty jež visí«. I. 54, 4 a 5: »*Nechtěj, nov že třísem,* mnou pohrdati: všichni staří jím tvoji jednou byli.« VI. 53, 4: viderat Her-mocraten — »*Hermokratova se cíná mu zjevila tvář.*« VI. 57, 3: »*netřeba, pro žlavu svou bys stříhačské hledal ty služby.*« Též tvrdé synizese vyskytuje se ve jménech vlastních (II. 11, 1: »*Selja*«, III. 59, 1: »*Bonoňa*«).

Bыlo by dobré, aby se pentametry od hexametrů lišily i tiskem. Jednotlivé epigrammy jsou vhodně opatřeny krátkými nápisy, po případě je stručně podán obsah.

Poznámky jsou přidány tam, kde je jich nutně potřebí. V pozn. 3: »*Domitian zastával od r. 84 úřad censorský*« má být: »*asi od r. 84*«. Jisté to datum není (srov. Friedlaender, I, str. 162). *R. E. Karras.*

Oldřich Hujer: *Dissimilace souhlásek v češtině*. Zvláštní otisk z XLI. výroční zprávy c. k. akademického gymnasia v Praze 1905; str. 20.

Předmětem tohoto pojednání je dissimilace souhlásek v češtině, jazykový to jev, jenž je znám indogermánským jazykům všem. Spočívá v tom, že jedna ze dvou za sebou následujících a artikulací si podobných souhlásek buď se nahrazuje souhláskou jinou neb se úplně ztrácí. (Také se mluví o dissimilaci slabik — haploglossi, ku př. ve slově koště z původního chvostisče, Gebauer I, 554.)

Až do práce Meilletovy, autorem citované, zahrnovalo se pod jménem dissimilace jevů jazykových více: změny souhlásek bezprostředně sousedících i změny souhlásek oddělených od sebe samohláskou, slabikou neb i slabikami několika. Skupiny prvé Meillet vyloučil a zahrnul jménem differenciace (písemný — písebný); a jen skupiny druhé (vlastní dissimilaci) učinil autor předmětem své studie. S tohoto stanoviska Meilletova, obohaceného důkladnou znalostí literatury detailní i širší, našly jazykové jevy, jež historická mluvnice konstatovala jako ojedinělé a pro něž nové doklady snesly práce dialektologické, v poslední době utěšeně vztájící, systematického výkladu, zasadeny zároveň v rámec stejných jevů indoevropských jazyků ostatních. Tak i stanoviskem i svou úplností má studie své plné místo nejen vedle práce Flajšhansovy, pojednán sice širší, ale látky úplně nevyčerpávající, nýbrž i v naší literatuře jazykozpytné vůbec.

Rozdelení látky podalo se samo; nejprvé probrány dissimilace, kde jedna ze souhlásek se mění (napřed regressivní, pak

progressivní) a pak, kde jedna z nich se vůbec ztrácí: a) u liquid, b) nosovek, c) explosiv (retných, zubných, hrdelných), d) spirantů.

Z bohatého obsahu lze upozornit jen na některé jednotlivosti. Příčina změny *n* v *m* ve slově *nrav* — mrvav, jež dosud nebyla na jevě, vysvětlena velmi pravděpodobně (str. 11): *m* má původ v negativní složení; z nenrav vzniká dissimilaci nemrav a odtud *m* nesloženého tvaru. Brandtovo mínění o působení koř. slab — na skupinu svoboda (sloboda) atd. nutno odmítout; výklad dissimilací je prostý a přirozený (str. 13—14). Změna *v* do *n* (přidavek — přidanek) jistě podmíněno vlivem part. na — *n* (str. 16). Při změně *d* v *r* (děrek, svarbá atd.), jež vykládány aspoň z části dissimilací (str. 9, 10, 15) upozorňují na jiné výklady Vondrákovy v Archivu f. slav. Phil. XX, 351 a v ČČMus. LXXIV, 1900, 29. Vondrák vykládá změnu tu vlivem nářečí německých, v nichž táž změna se pozoruje: klera — kleider, Lara — Leder, niera — nieder. Vliv tento je — jak na jiném místě ukáži — pravděpodobnější, než při jiných zjevech hláskoslových, kde vliv německý byl brán v úvahu. K dissimilaci *r* — *r* v *r* — *l* připojuji také některé doklady z němčiny: martolón vedle obyčejného martorón, murmulón — murmurón (murmurare), pilicím — peregrinus. Při dissimilaci hrdelných explosiv (str. 16) možno poukázati na ital. Otricum z lát. Ocriculum, ital. stinco ze sthn. skinko, stisl. tyggua z *kyggua (sthn. kiuwan z pův. *kjewwonon dle Streitberga), srov. R. Loewe »Germanische Sprachwissenschaft« na str. 14.

Příčiny, jež podmiňují dissimilaci, jsou různé: psychické, fyzické (usnadnění výslovnosti) i náhodné (přeřeknutí). Síla etymologického a vůbec jazykového povědomí, jistá síla souhlásky i prostonárodní etymologie není bez významu. Trvám, že i řeč strojená, umělkovaná i výslovnost dětská k tomu přispívají, aby »zrůdné« tvary v jazyce zpovšechnily. Autor zmiňuje se také o stáří dissimilace (str. 6—7), jež v některých případech byla už v prajaazyce; v praslovanštině dá se bezpečně konstatovati a mnohá záhadu vyloží se dissimilací velmi pravděpodobně: ku př. slov. *gasъ* proti litov. *žasis*.

V celku možno říci: je to studie svérázně psaná, jež stojí na důkladných a pevných základech; shrnuje kriticky dosavadní výsledky vykonané práce, pořádá sebraný materiál v přehledný celek a s úspěchem i nově vykládá. Lze jen upřímně se těšiti na další práce našeho autora.

Ant. Beer.

I jiný posuzovatel nám poslal referát, z něhož klademe sem závěr:

Zbytečné jest, myslím, hledati dissimilaci v onomatopoickém *b r blati* m. *bl blati* (str. 9), v *b* m. *f* ve slově *barva* (sthném. *var we*), ježto za něm z *f* bývá v češtině *b* i *jindy*, a v litom. *mele* m. *m(n)e d le* (»máme v tom snad viděti kontami-

naci tvarů vzniklých dvojí dissimilací?» str. 19), ježto vystačíme s výkladem, že slovo toto, vkládané dosti nedbale do řeči, vypadlo ze své kategorie a tím podlehlo mimořádné změně hláskové.

Nesnadná korrektura jeví se provedena pečlivě. Na str. 5 ušlo spisovateli chybné *z generace na generaci*, na str. 6 vypadení palatalisačního znaménka v *ghī ējō*, na str. 17 opomínutí litery B) v nadpisu.

Práce obsahuje hojný materiál, opírá se o znalost současného jazykozpytu srovnávacího a jest proto cenným příspěvkem k výkladu některých dosud temných sporadických změn souhláskových.

E. Smetánka.

Drobné zprávy.

O otázce, pokud u vývoji indického dramatu působil i vliv řecký, stala se zmínka v těchto Listech XXXI, str. 170¹. Nový, zvláště důležitý moment k jejímu rozřešení nalézáme ve výňatku z dopisu Th. Blocha k prof. E. Windischovi, který jak známo obšírné vliv ten dokazoval zejména rozborem Súdrakova dramatu *Myčchakaťkam* (v. LF XIV, str. 197 nn.); uveřejněn jest v Zeitsch. d. deutsch. morgenl. Ges. LVIII, str. 455 n. Dočítáme se zde, že v severozápadní části hory Ramgash Hill ve státě Sirguja (největším z poplatných států britské provincie Nagpurské, ve střední části Přední Indie) je uměle vytěsaná jeskyně se zbytky maleb na stropě a s nápisem, bohužel posud jen z části rozluštěným, a v ní je malé divadélko. »V polokruhu, terasovitě nad sebou, jsou vytěsaný řady sedadel, rozdělené zase paprskovými liniami, do celá na způsob řeckého divadla. S každěho z těchto míst bylo pohodlně viděti na přirozenou vyvýšeninu dole ležící, která poskytovala dosti místa, aby se na ní postavilo malé jeviště. Ovšem je to divadlo jen en miniature; směstalo se v něm snad asi 30 posluchačů, ale nelze pochybovat, že je založeno po klassickém vzoru. Nad sedadly ještě čtyřrahá komora, se širokými lavicemi podél stěn. Sem se patrně uchylovali, když chlad zimních nocí činil pobyt v otevřené místnosti nepříjemným. U vchodu jsou ve skalní půdě ještě hluboké díry, do nichž byla zasadována břevna, držící záclonu, kterou bylo bráno přístupu chladnému vzduchu, a uvnitř bylo dosti místa pro svátečné „nautch-party“*. Divadlo, skryté ve skále, se sice příčí řeckým požadavkům, ale za to je ve shodě s indickým způsobem, vytěsatáve ve skalách celé chrámy. Zařízení divadla poznali Indové asi ze vzorů, jaké vídali při dvorech řeckých výbojníků a jejich napodobitelů mezi indickými velmoži. — Ke zprávě Blochově uveřejnil krátký přídavek H. Lüders (tamtéž, str. 867 n.). Připomíná, že dle tří míst z básní Kálidásův byly v Indii jeskyně, sloužící za úkryt neplech hetaerských; a je pøesvědčen, že leckterá jiná jeskyně v Indii nebyla obydlim tichých mnichů, nýbrž útulkem sloužícím účelům podobným. Lüders cituje dokonce ze starších džainských nápisů mathurských seznam věnování, jež učinila *ganikā* (hetaera) jakási, jejíž matka dle nápisu byla *ganikā* a *lenasobhikā*, t. j. »herečka v jeskyni«. Budíž připomínenuto, že Mathurá patrně byla starým sídlem umění hereckého a také místem, kde je vliv řeckého umění zajištěn způsobem zvláště významným (v LF. XXXI 170).

z.

Nedávno vyšel obsáhlý přehled hlavních výtěžků vědeckého bádání o klassickém starověku za léta 1875—1900, jejž za součinnosti četných odborníků uspořádal Vilém Kroll. Kniha má název: *Die Altertumswissenschaft im letzten Vierteljahrhundert*; vyšla v Lipsku u Reislanda 1905 (VII a 547 str.; za 14 mk.) a zároveň jako 124 sv. Bursianových *Jahresberichte*. Kniha připíná se k Bursianovi a také jej předpokládá; neboť shrnuje jen hlavní výsledky, neobsahuje podrobného výčtu literatury, ale ani jednotlivé oddíly u obou se nekryjí ani spolupracovníci nejsou tříz. Provedení úkolu v jednotlivých částech není stejněho rozsahu a stejné ceny, také nejsou všechny obory zastoupeny, ale celou knihu vyznačuje pokrovkový její ráz, vysoce hledisko, s něhož patří na úkol klassické filologie, široký rozhled po její práci a hloubka pojednání jednotlivých jejich problémů. V tom, jak velikými rysy podána tu dnešní vědecká práce u Němců i druhých národů v jejich představitelech i jejím rozvoji, je pohodlná orientace každého odborníka. Kniha má tyto oddíly: Griech. und röm. Metrik (Radermacher), röm. Literatur (W. Kroll), griech. Grammatik (O. Hoffmann), griech. Philosophie (K. Praechter), Mathematik Mechanik und Astronomie (J. L. Heiberg), griech. Medizin (M. Wellmann), griech. Geschichte (Th. Lenschau), röm. Geschichte (L. Holzapfel), griech. Staatsaltertümer (H. Swoboda), röm. Staatsrecht (A. Stein), lat. Grammatik (F. Skutsch), lat. Syntax (W. Kroll), das antike Privatleben (H. Blümner), antike Geographie (A. Ruge), antike Kunst (B. Sauer), antike Religion (L. Bloch), griech. Literatur (A. Gercke). Ke konci je podrobný rejstřík.

J. B.

Velmi dobrou pomůckou pro školu jest Luckenbachův spisek o akropoli athenské (Die Akropolis von Athen von Dr. H. Luckenbach, v Mnichově a Berlíně, R. Oldenbourg 1905. Str. 53, 4° s 83 obr. Za 2 mk. 50 pf.), jenž právě vyšel v druhém, úplně, přepracovaném vydání. Doporučili jsme již první vydání v LF XXIV, 1897, str. 64 n. a můžeme nové spracování pochváliti tím spíše, že podává v stručné formě výsledky nejnovějšího zkoumání a veliký počet poučných vyobrazení, z nichž mnohá jsou jinak těžko přístupná. Tisk proveden jest hnědou barvou, což dodává světotiskovým obrázkům rázu skutečných fotografií.

Velmi pěkné vydání Bakchylida uspořádal Richard C. Jebb (*Bacchylides, the poems and fragments. Edited with introduction, notes and prose translation by Richard C. Jebb. Cambridge at the University Press 1905. Str. XVIII a 524. Za 15 sh. netto*). V obsáhlém úvodě (str. 1—183) pojednáno o životě Bakchylidově, o tom, jaké místo zaujmá B. v dějinách řecké poesie, vylíčeny charakteristické vlastnosti jeho básní, probrána jeho mluva a metrika. Po té popsán podrobně papyrus, při čemž na třech tabulkách podány vhodné ukázky písma, pak podán diplomatický přepis zachovaného textu. Po úvodě k jednotlivým básním (str. 184—240) následuje text s poznámkami pod čarou a s parallelním překladem anglickým (241—407) a zlomky s výkladem, ale bez překladu (str. 408—434). V případku (str. 435—496) pojednáno šíře o jednotlivých obtížnějších místech. Kniha zakončena seznamem slov, při čemž zvlášt' vytěmeno, která slova jsou doložena pouze u Bakchylida (str. 497—518), a ukazatelem věcným (519—524). Jako kuriózitu uvádíme, že v bibliografickém seznamu na str. XVI citovány jsou také LF, ale jako časopis — maďarský (Hungarian)!

Dlouho ohlašovaný druhý díl Robertsovy řecké epigrafie právě vyšel (An introduction to Greek epigraphy. Part II. The inscriptions of Attica. Edited by E. S. Roberts and E. A. Gardner. Cambridge at the University Press 1905. Str. XXIV a 601. Za 21 sh.). Po stručném

výkladu o písmě následuje výbör attických nápisů, opátréných anglickým komentářem. Je tu celkem 410 čísel, tedy o něco více než jest attických nápisů u Michela nebo Dittenbergera. Nápisy roztríděny jsou věcně v 13 oddělení; zvláštnosti jednotlivých druhů vyloženy stručně na vhodných místech. Ke konci připojen seznám attických demů, srovnávací tabulky a podrobný ukazatel. Kniha jest určena pro studium a tomu úelu také dobře vyhovuje. Vyvadatel ukončil sbírku svou, jak se zdá, r. 1899; mohl však aspoň v případku připojiti některé nápisov nově objevené.

Známá, pro latinskou stylistiku důležitá díla dočkala se nových vydání. Jest to především Naegelsbachova Latinská stylistika, jejíž nové, nyní již deváté vydání uspořádal Ivan Müller (Karl Friedrich von Naegelsbach's Lateinische Stilistik. Neunte, verm. u. verb. Aufl. V Norimberce, Konr. Geiger 1905. Str. XXXII a 942. Za 12 mk.). Vyvadatel opravil text na přečetných místech, vynechal odkazy ke spisům nyní již zastaraným, nahradiv je poukazy k dílům novějším, a uvedl knihu v soulad s nynějším stavem latinské filologie. Rovněž důkladně pozměněn Křebsův Antibarbarus v sedmém vydání od Schmalze (Antibarbarus der lateinischen Sprache von J. Ph. Krebs. Siebente genau durchgesehene und vielfach umgearbeitete Aufl. von J. H. Schmalz. V Basileji, Benno Schwabe 1905. Vyjde v 10 sešitech desetiarchových po 2 mk.; dosud vydány dva sešity). Jednotlivá hesla jsou nyní spracována semasiologicky, při čemž užito prací, obsažených ve Wölfflinově Archiu pro latinskou lexikografiu, jakož i dosud vydaných sešitů Thesauru linguae Latinae. Obě uvedená díla lze pokládati v nynějším spracování takřka za nové knihy, tak že i knihovnám, které mají vydání předešlé, lze doporučiti, aby si je opatřily. Menší změny vykazuje oblíbené Mengovo Repetitorium latinské skladby a stylistiky, vydáne právě v osmém vydání (Repetitorium der lateinischen Syntax und Stilistik von Herm. Menge. Achte durchweg verb. Aufl. Wolfsbüttel, Jul. Zwissler 1905. Str. VIII a 486. Za 8 mk.).

Thesaurus linguae Latinae dokončil nedávno svůj první svazek, obsahující hesla A—Amyzon (V Lipsku u Teubnera 1900—1905 XIV str. a 2032 sloupců, 4°. Za 61 mk.). Upozorňujeme na věc proto, aby knižovní, které důležitý slovník ten ještě odebírat hodlají, s objednávkou si pøíspíšily; nehoť od 1. ledna 1906 bude cena značně zvýšena. Ze svazku druhého vyšlo dosud sedm sešitů, kdež jsou hesla od An—Bagaudae.

Proslulý marburšský fonetik Vilém Vietor, známý u nás zejména svým časopisem Die neueren Sprachen, Zeitschrift für den neu-sprachlichen Unterricht, začal vydávat u B. G. Teubnera důležitou sbírku učebnic Skizzen lebender Sprachen. Cílem jejím jest, podatí podle Sweetova »Elementarbuch des gesprochenen Englisch« stručné hláskoslovné i tvaroslovné nákresy živých jazyků a ilustrovati je pestřími ukázkami. Posud vyšly skizzy severní angličtiny, portugalštiny a hollandské. Cena jejich záleží především v praktické části fonetické.
es.

Slovanskému slovu *gáš*, které pro začáteční *g-* místo očekávaného *z-* bývá pokládáno za přejaté, věnoval několik slov A. Meillet v Mémoires de la Société de linguistique de Paris, 1905, str. 243 násl. Jemu se zdá domněnka o germánském původu tohoto slova nesprávnou, ježto nelze dobře pochopiti, proč by slovanština neměla slovo známého skoro ve všech jazycích indoevropských, a ježto není známo druhé slovo praslovanské z téže kategorie pojmové jako *gáš*, jež by bylo vypůjčeno z němčiny. Hledá proto pro *g-* v *gáš* výkladu nového. Podle marocké (arabské) dissimilace *dž* (vzniklého z *g*) — *g* před sykavkou

(gúz „ořech“ místo džúz), české dissimilace v žléza — hlíza (ovšem, jak sám Meillet uznává, pochybně, ježto jest možný i výklad kontaminací žléza — hlíza) a podle arménské dissimilace v slově geľkh „žlázy“ místo čekaného jeľkha soudí, že i v slovanském slově gásť g- vzniklo dissimilaci před následující sykavkou, a sice v době, kdy palatální gh nemělo ještě povahy prosté sykavky. Je to výklad zajisté velmi pravděpodobný. es.

Středoslovenskému instrumentálu sing. rybou, dušou, kostou, mnou, tou, našou, dobrovou (proti akk. sg. fem. dobrú) věnoval ve »Sborniku v čest V. I. Lamanskago« několik stránek prof. J. Polívka (Творительный падежъ въ словацкихъ нарѣчіяхъ). Koncovka tohoto instrumentálu -ou vykládána bývala dosud z -u. Okolnost, že v středním nářečí slovenském nemohou jít za sebou dvě dlouhé samohlásky, že však v instr. sg. vierou, vôľou, hrôzou a pod. -ou po dlouhé samohlásce vyskytá se přece, a dále faktum, že formy, jako uvedené středoslovenské, jsou známny i ze západních nářečí maloruských (ic царьськóй прінцызоу, за твою́ душоу́), z čakavštiny (z ovôv daskôv), z nářečí mezmurského (rokov, ženov, dušov) a z dokladů starosrbských (писах руков моев), vedly auktoru k tomu, aby hledal pro koncovku -ou objasnění jiného než z -u. Podle něho vzešla koncovka tato ze zájmenného instr. -oja (středoslc. m nou, tou, cf. stč. mezi tojí, z psl. *mъnoja, toj; podle toho i středoslc. ryboou z analogického *ryboja proti č. rybú z náležitého psl. *ryba; stč. mnú proti tojú vykládá prof. Polívka z psl. *mъna, utvořeného analogií podle *ryba). — Do rozpravy vložena je per parenthesim i poznámka o původu dial. mor. a slc. -um v instr. sg. fem. (tum džúhum cestum, s tum palicum atd). Auktor, poukazuje na starochorv. a obecně čak. božium volium a pod., drží se výkladu Oblakova, podle něhož -m dostalo se do técto tvarů vlivem jmen rodu mužsk. a stř. a snabou rozlišení instr. od akkusativu. es.

Při významu, jaký mají v starší literatuře české zpracování látek apokryfických, nebudou pro českého literárního historika bez váhy dvě práce redigované Edgarem Hennecke: Neutestamentliche Apokryphen in deutscher Uebersetzung und mit Einleitungen (8°, 28 + 558 str.) a Handbuch zu den neutestamentlichen Apokryphen (8°, XVI + 64 str.); obě v Tubinkách a Lipsku u J. C. B. Mohra 1904). Prvá z nich podává úvod o novozákonních apokryfech vůbec, překlady do němčiny a úvody pro širší publikum, druhá obsahuje rozsáhlou bibliografií, poznámky kritické a množství odkazů literárních i historických. Hennecke i jeho spolupracovníci, vesměs vynikající znalci písemnictví starokřesťanského, stojí na vědecké výši, a není pochyby, že oba svazky jejich díla budou na dlouhou dobu nenahraditelnou pomůckou všem, kdo se budou obírat rozmanitými versemi apokryfických vypravování. es.

V Lublaní zemřel letos 2. srpna slovinský slavista Řehoř Krek (nar. r. 1840 ve vsi Četena Ravan v Krani). Od r. 1867 byl soukromým docentem, od r. 1870 mimořádným a od r. 1875 do 1902 rádným professorem slovanské filologie na universitě štýrskohradecké. Hlavním jeho dílem jest Einleitung in die slavische Literaturgeschichte (Štýrský Hradec, 1. vyd. 1874, 2. rozmnožené vyd. 1887), obsahující výklady o slovanských starožitnostech a o slovanské literatuře tradiční. V mládí také básnil. es.

O Kretě předhistorické.¹⁾

Napsal Em. Peroutka.

(Dokončení.)

Stěny paláců i v Knosu i ve Faistu pokryty byly sádrovou omítkou a ozdobeny freskami a plochými, malovanými reliéfy. Při zkáze paláce knosského kusy omítky opadaly a zůstaly ležet na zemi, až nyní po více než 3000 letech zdvihl je Evans. Co zachováno, jsou jen porouchané úlomky, ale i ty svědčí výmluvně o velkém mistrovství a dovednosti výtvarníků kretských. Zejména sluší chváliti pravdivost a jemnost provedení jakož i techniku, kterou se vyznamenávají.

¹⁾ Zpráv, obsažených v posledním ročníku ABS (X) z r. 1905 za výkopné období 1904, mohl jsem užiti jenom pro tuto druhou část svého referátu. Na doplněnou části první uvádím téhoto několik dat. R. 1904 prozkoumána znova západní část paláce a jeho severní okolí. Výkopy v paláci přinesly na jevo mnoho látky k dějinám stavby prvního i druhého období pozdějšího paláce. Tak zjištěno, že západní skladistiště nalezejí vesměs do periody první pozdějšího t. druhého paláce. Vchody, do skladistišť vedoucí, byly dvakrát měněny, nejprve zúženy, potom opět rozšířeny. Rozšíření stalo se asi tehdy, když do skladistišť vpravován veliké hliněné nádoby na olej. V téže době byly schránky v podlaze buď zúplna nebo z části zasypány a upraveny tak, aby do nich mohl odkapávat olej z nádob buď prasklých nebo přetékajících.

Zjištěna celá západní fasáda ústředního dvora prvního období druhého paláce, jdoucí rovnoběžně s fasádou pozdější, ale o něco dále na západ. Při přestavbě druhého paláce byly některé části její zrušeny, ale jiných, jako na př. severního rohu, užito i při stavbě nové. O něco dále na sever od kamenných schrán, objevených r. 1903, t. zv. chrámových skladistišť, nalezeno několik nových, pocházejících z téže doby druhého paláce. Když přestavován druhý palác, schránky ty zastavěny schodištěm, vedoucím z ústředního dvora do prvního poschodí. Podle různé tloušťky zdí některých skladistišť (viz plán na obr. 2.) Evans miní, že nad skladistiště byly v prvním poschodí tři síně, z nichž severní byla největší a byla přímo spojena rampou s t. zv. »divadlem«.

V okolí paláce bylo prozkoumáno asi sto hrobů; nalezy (vásy, meče, nástroje atd.) ukazují na poslední doby druhého paláce.

Malíři kretští se zálibou zdobili stěny po způsobu babylon-ském a aigyptském dlouhými slavnostními průvody. Tak v dlouhé chodbě západní, která nazývána proto processijní chodbou, zachovaly se zbytky takového průvodu. Vidíme tři páry chodidel po kotníky, náležejících podle hnědočervené barvy osobám mužským v životní velikosti, před nimi jeden pár menších nožek, patrně ženských, ježto jsou provedeny barvou bílou a zachován nad nimi kousek bohaté obruby sukně. Všechny nohy obráceny týmž směrem. Mužové, za ženou kráčející, byli asi jejími sluhy. O něco dále jiný pár chodidel mužských, obrácených v opačném směru. Snad náležely králi, který výšel přivítat průvod nebo návštěvu. (ABS VI, str. 12 n.)

V jiné chodbě bylo lze ze zbytků sestaviti celou postavu, patrně z podobného průvodu holdovacího, kde podávány králdary. Vidíme černovlasého jinocha, jehož obnažené, hnědé tělo jenom kolem beder zakryto krátkým šatem, opatřeným třásněmi. Jinoch jakoby podával úzkou, dlouhou vásu z modrého mramoru. Podobné mramorové vásy v rumu paláce skutečně byly nalezeny; z toho lze usuzovati, že malíř zobrazil na stěně skutečný výjev.¹⁾ Čistota profilu, raffinovaný půvab a elegance obrysů hrudníku, rukou i nohou obecně překvapily.²⁾

Jiná freska ukazuje dívčí hlavu a poprsí. Přes to, že veliké oko, linie nosu, jenž není řecký, a rty se malíři nezdařily,³⁾ jest celý profil velice ušlechtilý a půvabný. Černý, bohatý vlas padá v dlouhých prstencích na šíji, jeden z nich shozen koketně přes

V hloubce 3·50—4 m zjištěna byla silnice z doby minojské, táhnoucí se od »divadla« směrem čistě západním a odkopána v délce 230 m. Uprostřed byl chodník 1·40 m široký, dlážděný dvěma řadami kamenných desek. Po obou stranách dláždění byla upěchovaná cesta zšíří 1·10 m, tak že celá silnice, zřízená na pečlivě upravené, štěrkované spodní vrstvě, byla 3·60 m široká. Od divadla silnice mírně se skláněla asi do polovice odkopané délky, potom pomalu stoupala. Evans myslí, že spojovala palác s nějakou známenitější budovou (str. 44—54). Asi v polovici odkopané délky silnice, na sever od ní, učinil Evans na zkoušku průkop a našel zbytky nějaké stavby, přinaležející asi k paláci. Bylot nalezeno asi 80 hliněných, popsaných desek, v nichž, jak Evans soudí, mluví se o válečných vozích a zbraních, větší množství zuhelnělých, dřevěných šípů a kovových hrotů, k nim přinaležejících. Evans myslí, že to tedy byla asi královská zbrojnica (str. 54—62). Prozkoumání podrobné vykonáno letos, a výsledky popsány budou v ročníku příštím ABS.

¹⁾ Ostatně motiv je aigyptský. Na malbách v hrobě Rekhmarově, pocházejících z 18. dynastie, viděti stejnou postavu. Táz tmavohnědá pleť, týž pás s třásněmi kol beder, totéž postavení s vásou. Ti lidé u Aigypťanů slují Keftiu. Tak freska v Knosu potvrdila domněnkou aigyptologa Brugsche již v r. 1858, že Keftiu na pomnících a textech aigyptských jsou Kretané. Srv. článek H. R. Hallův, Keftiu and the peoples of the sea, ABS VIII (1902), str. 157—189.

²⁾ Viz obr. na př. u Drerupa, str. 98 a popis v ABS VI, str. 15 n.

³⁾ Viz u Drerupa, str. 99 nebo ABS VII, str. 57.

čelo do obličeje. Plné poprsí zakryto modrou bluzou s hlubokým výstřihem, jež ovroubena prolamovanou ozdobou z červených a modrých stužek. Přes ramena přehozen pláštik, jehož límeč sahá až k uším. Na jiné fresce zobrazena byla celá dívčí postava, jež podle vlastních copů byla v nějakém energickém pohybu. Zachovávaná hořejší část těla. Dívka jest oblečena v kabátec žluté barvy, vpředu otevřený, s modročerveným prolamovaným lemováním. Šije a prsy kryty jen košílí. Levá ruka je ohnuta, pravá naťažena vpřed. Rysy obličeje jsou zcela pravidelné, a důlek v koutku rtů jakoby naznačoval slabý úsměv, ač to není *σευρὸν μετίασμα* archaické skulptury.¹⁾ Snad zobrazil tu malíř výjev ze skutečného života.

Ještě na jiné fresce vidíme produkci akrobatů s býkem. Na hřbetě neosedlaného býka nohama vzhůru vztyčen stojí muž, po straně vznáší se postava dívčí, rukama držíc se rohů býkových, a za býkem viděti postavu třetí, jak s rukama, vzhůru vzpaženýma, buď se chystá na býka vyskočití anebo zachytiti muže, na hřbetě býkově se produkujícího.²⁾

Posléze zmiňuji se o fresce, t. zv. miniaturní, jež zobrazuje společnost mužů a žen, sedících před nějakou budovou, podle mínění Evansova před chrámem. Mužské tělo charakterisuje tehdejší malíř právě tak, jako později malíř řecký, barvou hnědočervenou. Touto barvou natřeno též pozadí, aby se naznačilo, že tu shromážděno mnoho mužů. Z pozadí toho vyniká hustá spleť černovlasých hlav mužských a před nimi bílá poprsí a světložluté nebo tmavomodré ženské úbory. Překrásně znázorněny živé pohyby bavících se žen (ABS VI, str. 46 a 48).³⁾

Ještě větší podiv vzbudily ploché malované reliify, jimiž zdobeny stěny. Zachována výtečně modelovaná hlava býka, na níž rozčlenění zvířete docela zřejmě patrné (ABS VI, 52). Na mužské paži, nesoucí vásu (ABS VII, str. 89), podány obrys ruky a svalstvo s pravdivostí, jež Evansovi připomíná umění Rodinovo (sr. též mužské torso ABS VII, str. 17).

Znamenitě modellování a výborně zachycení lučištník (ABS VII, str. 44) a zápasník pěstní (ABS VII, str. 95). V jiho-

¹⁾ Viz obr. v ABS VIII, 1902, str. 55.

²⁾ Viz u Drerupa, str. 56 fresku podobného obsahu a provedení z Tiryntha nebo tamtéž na str. 64 podobné výjevy chytáni(?) býků na zlatých pohárech z Vafia.

³⁾ Při novém prohledávání paláce r. 1904 byly nalezeny v některých schránách pod podlahou západních skladisek kusy pomalované omítky, jež napadaly tam asi ze síní v prvním poschodi, když druhý palác byl zničen ohněm. Evansovi podařilo se většinou sestavit je v původní celky, a tak přibylo několik fresek nových: jedna podobného obsahu jako freska miniaturní, skoro úplná postava staršího muže s liliovým věncem na hlavě, snad knížete kněžského, hlava býka, průčelí nějaké svatyně se sloupy, do jejichž hlavice zatkнутa byla podvojná sekera (ABS X, str. 31—45).

východním domě v síní s pilířem byl kus podstavce z nachové sádry, podobné porfuru, s krásnou ozdobou spirálovou, provedenou v relielu (ABS IX, str. 7 n.), a kusy omítky, nalezené na dlažbě chodby před komnatou touto, ozdobeny liliemi, ratolestmi olivovými a travinami tak dokonale, že připomínají Evansovi delikátní kresby W. Morrise; ba zdá se mu, že v kresbách kretských je takové vystížení přírody, že v moderním umění dekorativním nelze ho nalézti. Lístky jednotlivých větví jakoby zpola se zahýbaly pod váním větru (ABS IX, str. 5).

Přičiním několik poznámek o nálezech ostatních, a to nejprve o předmětech, pocházejících ze dvou podzemních schrán nedaleko »komnaty pilířové« v západní části paláce, jež nazývá Evans chrámovými skladišti, protože, jak se domnívá, všechny předměty, tu nalezené, mají vztah k náboženství (ABS IX, str. 48 nn.). Schránky jsou skoro stejně veliké ($1\cdot76 \times 1\cdot37$ m a $1\cdot52 \times 1\cdot90$ m) a byly plny uměleckých předmětů, zhotovených z domácího porcelánu (majoliky); bylo tu na př. několik sošek, z nichž dve, nejlépe zachované, zobrazují »bohyni hadí« a její kněžku nebo vyznavačku, dále votivní roucha pro bohyni, votivní pásy, vásy, jednak domácí, jednak cizí z ostrova Melu, několik pomalovaných reliéfů majolikových, popsaná deska, otisky pečeť ve ztvrdlé hlíně a množství pomalovaných mořských škeblí.

Předměty ony pocházejí dle mínění Evansova z nějaké svatyně, v níž byly asi podobně rozestaveny jako v malém sanctuariu. Přední zájem poutá soška bohyně ($34\cdot2$ cm vysoká). Má na hlavě vysokou tiaru nachově hnědé barvy s bílým lemováním, kabátec obyčejného kretského střihu, pošitý černými ornamenty, pruhovanou zvonovou sukni a přes ni jakousi krátkou dvojítonou zástěru. Obnažené prsy ukazují, že to byla bohyně mateřská. Barva pleti je mléčně bílá. Vlasy padají na šíji a ramena, oči a obočí jsou černé, uši neobyčejně velikosti mají snad symbolický význam. Kolem bohyně vinou se od pasu vzhůru tři hadi, z nichž jeden hlavou svou přečnívá tiaru bohyně (ABS IX, str. 75 n.).¹⁾ Druhá menší (20 cm vysoká) soška jest bez hlavy a bez hadů kolem těla, ale drží malého hada v rukou. Kroj jest týž jako u hadí bohyně až na sukni, střihu docela moderního o sedmi volánech. Z třetí sošky jsou jen zbytky. Potom třeba uvést (tamtéž, str. 77) dvě miniaturní ženská roucha votivní, na nichž užito jako ozdoby skupiny květů safránových (viz ABS IX, str. 82). Je to asi předmět nilský, ale vyjádřený kretskými, »minojskými« prostředky. Dva votivní pásy vyhlížejí, jako by to byl dvakrát otočený had. Jest tu patrně viděti přeměňování kultu hadího v kult lidský.

¹⁾ V Gurnii nalezena Miss Boydovou malá svatyně, v níž mezi jiným byl i neumělý idol bohyně, kolem níž se otáčejí hadi. Jiná podobná soška objevena v Gortyně.

Mramorový kříž, asi 30 cm vysoký, zaujímal dle domnění Evansova v sanctuariu místo na stěně (protože zadní strana jest drsná). Zdá se, že znamení toto, podle všeho zjednodušená hvězda, bylo předmětem náboženské úcty více než dva tisíce let před Kristem (ABS IX, str. 91).

Symbolický význam měly relify na fayancových deskách ($20,5 \times 12,4$ cm), jež zobrazují krávu a divokou kozu, kojící mládáta. Všimněme si na př. relifu s divokou kozou (ABS IX, tab. III). Architekturní base je skála. Jedno mládě ssaje, kdežto druhé se otáčí po matece. Pravdivým podáním, krásou modellování a živosti jest tu předstízeno umění agyptské.

Otisky pečetí, jichž ve skladištích chrámových nalezeno 160 o padesáti různých vzorech, objevily se i jinde v knosském paláci (ABS VIII, str. 76 nn.). Byly připojeny nitmi nebo provázky k nějakým úředním aktům, psaným snad na papyru. Krehký materiál ztrouchnivěl a zbyly jen pečeti.¹⁾

Většina obrazů má zase přímo nebo nepřímo vztah k náboženství. Naprostá volnost, s jakou umělec se vyjadřuje, jest překvapující. Hlemýždí skořápky, vlčí hlavy, čtyři sovy, umístěné kolem hvězdy, vynikají věrným, přirozeným podáním (ABS IX, str. 56). Neobýejnost vyniká rozčilující výjev, kde muž, stojící v lehkém člunu, pokouší se odrazit útok mořské obludy, deroucí se do člunu, jejíž hlava připomíná diváku asi homerskou Skyllu (ABS IX, str. 58). Mnohé z typů pečetních mají význam náboženský. Že býk v kultu minojském má význačné místo, o tom nálezy kretské podávají vůbec bojně dokladů. Podobně trojice stromů, kde na pečetech se vyskytuje, nebo holubice nebo rohatá ovce se svastikou, umístěnou nad ní, jsou symboly náboženské. Na jiné pečeti zříme kříž, který má patrně vztah k mramorovému kříži, nalezenému v skladišti chrámovém (ABS IX, str. 55, 88, 90, 92). »Válečný« bůh a bohyně, provázená lvem, na jiných pečetech (tamtéž, str. 59) jsou v přímé souvislosti s význačnou pečetí, kde bohyně stojí před chrámovým průčelím na skalnatém pahorku, střežena jsouc dvěma lvy, a před ní stojí adorant (ABS VII, str. 29). Také pečeti z Hagia Triada mají touž bohyni mezi dvěma sluhy nebo věřícími, z nichž každý drží podvojnou sekuru. Tyto i jiné postavy bohyně a boha jsou asi totožny s dvojicí božskou, o jejímž uctívání v minojském paláci v Knosu zjištěno již mnoho dokladů.

Výkopy posledních let změnily naše vědomosti o keramice řecké. Dosud byly nejstarší hliněné nádoby z první a druhé vrstvy hissarlické a z některých nekropolí ostrovních (v Ialysu, na Amorgu, Theře); pak časově řadily se vásy mykenské, dle

¹⁾ Goessler v uv. čl., str. 459 tvrdí o stejných pečetech, nalezených v Katozakru, že to byly kontrolní známky na pytlech zboží.

známého třídění Furtwänglerova čtverého slohu. Ale kretská půda v Knosu, Faistu, Katozakru, Palaikastru, diktajské jeskyni vydala hliněné nádoby výroby docela samostatné a nové. Zejména poučný je tady opět Knosos; neboť zde se vyskytuje zboží toto mezi vrstvou spodní neolitickou a hořejší mykenskou do hloubky pěti metrů. Z toho viděti, že zboží toto v Knosu je starší než mykenské, věc to, jak uvidíme, velice význačná, máme-li posouditi, v jakém poměru kretská kultura je ke kultuře mykenské. Dále plyne z toho, že výroba jeho, soudíc podle mohutnosti vrstvy, trvala po dlouhá století.

Nejprve povšimnuto si odlišného rázu u střepin, jež nalezeny v jeskyni u vsi Kamares; odtud vásy kretské domácí výroby nazývají se nyní kamarské. Soudruh Evansův Duncan Mackenzie zpracoval dosavadní materiál (JHS 1903, str. 157 nn.) a vytkl jako hlavní znaky asi toto:

1. Vásy ukazují velkou rozmanitost tvarů a jsou pokryty většinou tmavým, skvěle lesklým nátěrem. Ornament proveden v barvách mdlých, nejvíce v barvě bílé, vedle níž však v nejlepší době zboží toho užívá se na výpomoc červené a žluté. Celek ukazuje polychromii velice jemnou.

2. Význačným znakem zboží toho jsou plastické ozdoby, reliify.

3. Ornamentem jsou vzorky geometrické a květinové, nikoli však živočišné, ani křivočaré, jako na zboží mykenském. Spirála, řídceji se vyskytující, je původu agyptského.

4. Polychromní zboží kamarské je přímým pokračováním keramiky vrstev neolitických. Čím výše přicházime, ubývá polychromie a nabývá vrchu zboží jednobarvé.

Ve skladističích nedaleko lisovny, pocházejících z doby prvního paláce, asi kolem 1800 př. Kr., našel Evans keramiku (hrnce a mísy) velice delikátní, se stěnami tenkými téměř jako skořápka vejcí (ABS IX, tab. II).¹⁾ Nejkrásnější dvě ukázky toho zboží jsou: vása bledě zelené barvy, přes niž vine se od ucha shora přes okraj ratolest s listy růžovými v hnědém relielu (ABS IX, str. 74), a pak přepychová vása, 1·20 m vysoká, z konce periody minojské; obě objeveny byly v královské ville (ABS IX, str. 139). Viděti proti starším kamarským nádobám novou techniku, kdy relief má větší váhu než malba. Za ornament užito rostlinky papyru, mezi jehož stonky viděti v levo dole malé vlnové čáry, jež patrně znázorňují Nil. Látka jest agyptská, ale sloh nemá nic agyptského.

Z ostatních jednotlivých nálezů připomínám jen drobné některé předměty fayancové, jako mořské letouny a škeble, velmi věrně zhotovené, jichž užíváno k inkrustování. Evans sestavil

¹⁾ Podobně jemné zboží o tenkých stěnách nalezeno nyní také v Palaikastru (ABS X, str. 193).

z nich celek podle malby, zachované ve Fylakopi na Melu, (ABS IX, str. 42 a 69 n.). Elegancí a štíhlostí tvarů a vůbec překrásným, živým provedením vyniká figurka ze slonové kosti, 28·7 cm vysoká (ABS VIII, str. 72 n. a tab. II. a III.). Zobrazuje mladíka asi v podobné pozici, v jaké na fresce s akrobaty zachycena postava za býkem, letícího po skoku nějakém a s rukama vzhůru vztaženýma. Evans myslí, že se nosily takové figurky, jichž pohromadě nalezeno několik, na pásu zavěšeny jako ozoba.

Kovových předmětů nalezeno v Knosu málo. Patrně poslední obyvatelé paláce je odnesli nebo zničili. Ale přece r. 1903 v severozápadní budově, jen asi metr pod povrchem, nalezeno několik bronzových konví s tepaným ornamentem, originálním a velice malebným (ABS IX, str. 121—128). Hned roku 1900 našel Evans v jedné místnosti paláce pohromadě mnoho hliněných, ohněm ztvrdlých desk různé velikosti 4·50 až 29·50 cm dlouhých a 1·20—7·20 cm širokých (ABS VI, str. 55 nn. a tab. I. a II.). Během výkopů však přibývalo porůznu desk nových, tak že nyní jest jich přes 2000. V hlavním nalezišti bylo desk popsaných písmem čarovým většina, více než 900 kusů. Evans zjistil totiž dvojí soustavu písma: písmo obrázkové, připomínající hieroglyfy,¹⁾ jež nazývá pictografickým, a písmo čarové čili lineární. Ale podle objevu z r. 1903 viděti, že otázka písma je složitější, než se původně zdálo. V Knosu samém uznává Evans v písmu lineárním dvě soustavy (A a B). Soustava A pochází z doby prvního paláce, k soustavě B počítá pak Evans všechny desky z »archivu«, totiž z onoho prvního velkého nálezu.

Na poháru jednom, pocházejícím z doby velice staré, je nápis, *psaný inkoustem* (ABS IX, str. 108). Viděti z toho, že na Kretě se skutečně psalo a nejen tesalo do kamene nebo rylo do hlíny. Materiál psací, patrně křehký, listy palmové nebo papyrus, ovšem nás nedošel. Lze tedy souditi, že na Kretě vedle »archivů« mohly existovati i bibliotheky. Evans pokládá jisté značky za číslice a myslí, že počítali tehdejší lidé podle soustavy desetinné. Jinak však stojíme dosud před zavřenými dveřmi.

Bosanquet, ředitel anglické školy v Athenách, našel při svých výkopech v Praisu v červnu r. 1901 dva nárazy ze IV. stol. př. Kr., psané sice písmeny řeckými, ale řeči dosud neznámou. V ABS VIII, str. 125—156 uveřejňuje o nich půdrobnou studii R. S. Conway (The prehellenic inscriptions of Praesos) a kloni se k mínění, že lze jazyk ten připočisti ke skupině indoevropské. Známe význam jenom těch slov kretských, která staří přeložili; je jich asi patnáct. Jsou-li slova *Σηινθος* nebo *Λαβώνθος* kretská, třeba přiznat, že tato řeč nebo s ní přibuzná byla rozšířena v Řecku všude, kde se vyskytují slova na -inthos, jako Korinthos,

¹⁾ V Knosu nalezeno jen na jednom místě, kdežto čarové nalezeno i jinde na Kretě, na př. v Hagia Triada a v Gurnii (ABS IX, str. 51 nn.).

Perinthos, Lebinthos, Zakynthos. Jmen místních na - and a (*Αλάβαρδα*) nelze foneticky odlišit od jmen na - in dos nebo -inthos. Tedy panství řeči kretské bylo by bývalo rozšířeno až do Karie, kde názvy místní na - and a jsou rozšířeny.¹⁾

Hned při prvních výkopech r. 1900 soudruh Evansův Hogarth jal se pátrati po hrobech, jež pocházely z doby starší než geometrické. Místo nich zjistil na západní a jižní straně pahorku, na němž leží palác, dávné město Knosos či, jak před tím se jmenovalo Trikka, jež existovalo tu již za doby neolitické (ABS VI, str. 70 nn.). Rok 1902 přinesl zajímavý nález, dle něhož lze si představit, jak obyčejní občané v Knosu bydleli: značný počet malých porcelánových destiček (as 3×3 cm), na nichž viděti průčelí domů, věží a jiných staveb. Desky pocházejí z nějaké mozaiky a ukazují nám domy až třípatrové, soudc podle rady oken, rozdelených leckde ve čtyři části, jež bývaly místo sklem vyplňeny nějakou průsvitnou lehkou látkou, snad pergamenem (ABS VIII, str. 14—19). Snad lze připustiti i tu aigyptský vliv, ale, jako při stavbě paláci, byl typ aigyptský pozměněn podle klimatických poměrů kretských. Že velkolepý královský palác má několik poschodí, konečně nepřekvapuje. Ale vidíme-li, že i obydli obyčejných lidí mají vzhled moderních ulic městských, vyplývá z toho, že městský život v Knosu nutně trval již po mnoho století před tím.

Hroby knosské byly vyloupeny již za starověku a neposkytly nám nic nového. Výsledky, jakých docíleno při letošním pátrání ve hrobech knosských, loni nově objevených, dosud nejsou uveřejněny. Také mausoleum, odkryté r. 1904 na jaře, na pahorku severně od paláce, bylo vyloupeno, ale přece objeveno tam i tak dost předmětů, pro nás důležitých. Stavba byla čtyvrhranná s kopulí a arkádovým vchodem; uvnitř objeven v koutě podzemí kamenný sarkofág, pak porůznu hliněné otisky pečeti, vásy krásného slohu kamarského, kamenná lampa, basaltová aigyptská míska, aigyptský náhrdelník z lapis lazuli a hodně alabastrových vás. Je to hrobka některého krále z doby minojské, z níž tradice řecká učinila asi hrob Idomeneuv (ABS X, str. 4—6).

O chronologii paláce knosského soudí Evans podle posledních zpráv z r. 1905 asi takto. Lze rozeznávat v Knosu vrstvu neolitickou a minojskou.²⁾ Minojskou vrstvu podle nálezů třeba rozdělit ve tři oddíly, ranní, střední a pozdní, každý z těchto tří oddilů pak zase v několik period.³⁾ K tomuto třídění dospěl Evans již

¹⁾ V ABS X, str. 115—123 rozebírá Conway třetí eteokretský nápis, nalezený v Praisu v červnu 1904, a prohlašuje, že dosavadní jeho závěry se jím potvrzují.

²⁾ Proti označení tomu činí Dörpfeld námítky, jak myslím, právem v článku: Kretische, mykenische und homerische Paläste, Athén. Mitteilungen XXX (1905) str. 296.

³⁾ Viz též R. M. Dawkins, Excavations at Palaikastro III. ABS X, str. 191.

dříve. R. 1904 učiněn, aby se poměry stratigrafické definitivně poznaly, v západním dvoře zárez, sahající od dnešního povrchu až na skálu. Zkouška potvrdila Evansovo dosavadní třídění. Vrstva země od zdola až k dláždění druhého paláce činí 11·76 m. Přibývá-li průběhem tisíciletého lidského sídlení podle měření Lepsirova asi 1 m násypu, lze odhadnouti stáří vrstev lidských v Knosu na 12 až 14 tisíc let. Vrstva neolitická jest 6·43 m vysoká. Keramika ukazuje nepřetržitý vývoj od nádob zcela primitivních, nedobře vypalovaných, k^č lepším se vrytým geometrickým ornamentem, čarovým nebo tečkovým, zaplněným bílou barvou. Ranní dobu minojskou dělí Evans ve tři periody (viz diagram v ABS X, str. 19) a výšku její určuje na 1·30 m. Podle jednoho nálezu soudil Petrie, že počátek doby minojské v Knosu jest současný se IV. dynastií agyptskou. Loni však shledal, že nádoby nalezené ve vrstvě subneolithické jsou totožné s nádobami, v Abydu nalezenými, jež prý přináležejí agyptské dynastii první. Podle toho počátek éry minojské bylo by klásti ještě daleko do minulosti. Střední doba má tady výšku 1·50 m a dělí se opět ve tři periody. V třetí periodě její staví se druhý palác v době asi mezi 1800 a 1500 př. Kr. Výroba polychromního čili kamarského zboží dosáhla vrcholu. Ke konci střední doby minojské začíná klesání moci kretské. Třetí vrstva minojská, »pozdní« čili »mykenská«, má dvě periody, sáhá až asi do 1200 př. Kr., kdy palác zničen ohněm, ať přímým ať nepřímým účinkem vpádu Dorů.

O ostatních výkopech, pokud mají důležitost pro nejstarší dobu kretskou, lze se zmínit jen stručně.

V Praisu ve vých. Kretě kopala 1901 britská škola. Kromě tří nápisů »eteokretských« (první objeven Halbherrem již r. 1884 a publikován Comparettim v Museo ital. II, 1887, str. 673), nenalezeno nie ani z doby kamarské ani mykenské, nýbrž jen stopy sídel pozdějších (viz ABS VIII, 231 nn, zprávy Bosanquetovu a Forsterovu).

V Katozakru, kde r. 1901 kopal Hogarth, nalezeno jen málo zbytků kamarského zboží, a to nikoliv v domech samých, nýbrž pod nimi; většinou vásy mykenské (srv. ABS VII, str. 145 nn.). Za to v domě jednom nalezeno na 500 pečetí (viz tamtéž, str. 133). Hlavní předměty, jež zobrazují, jsou známy většinou již z Knosu: obřadové scény před oltářem, podvojné sekery, ženské postavy, hlavy daemonů, minotauros v různých podobách, lvi a býci.

V Palaikastro (Rusolakku) kopala britská škola r. 1902 až 1904 vedením Bosanquetovým (zprávy v ABS VIII, str. 287—316, IX, str. 274—387, X, str. 192—231); objeveno tu město a nekropole. Palaikastro leží na východním pobřeží kretském severněji než Katozakro. Bosanquet zjistil podle nalezených střepin, že sahají od začátku kamarské výroby až do pozdní doby mykenského zboží, že Palaikastro byla osada starší než Zakro a měla delší

trvání. Dům jeden ukazuje stopy druhého poschodi a měl, soudíce podle sloupů, dokola postavených, jakési impluvium. Zdá se, že výkopy v Palaikastru budou pro chronologii kretskou mít velkou důležitost.

V Gurnii na severovýchodním pobřeží kretském, vykopala 1901—3 Američanka Harriette Boydová mykenské město. Domy jsou malé, ulice úzké, ale pravidelné. Mnohé domky upomínají na dnešní domy, na př. v Peloponnesu. Spodek vystavěn byl z nepálených cihel, hořejšek ze dřeva. Při požáru hořejšek ovšem shořel, ale hliněné zdi ztvrdly a jsou proto dobře zachovány. Jedna z ulic vede k jakési čtyrúhelné budově, v níž nalezeno množství malých idolů, hadů, holubice a postavy ženské, právě jako v Knosu; patrně to byla svatyně.

Po několika předchozích pokusech jiných archaeologů (na př. Evansově r. 1896, při němž nalezena trojité obětní miska se starobylým nápisem) vykopal Hogarth v létě 1899 celou jeskyni diktajskou, ležící u vesnice Psychro (ABS VI, str. 94—116). Jeskyně má dvě části, hořejší a spodní, jakési *dóvτον*. V jeskyni hořejší našel Hogarth kamenný oltář, kdysi pokrytý jemnou štukovou omítkou a zbytky zdi, ohraňující temenos. Ve vrstvě země, jež byla někde vysoká až sedm stop, nalezeny předměty votivní: hliněné zboží kamarské nejspodněji, výše mykenské všech slohů a nahoře vásy geometrické, sošky, zbraně, jehly, nože a jiné předměty z bronzu, kosti, terrakotty (500 kusů). Ve spodních vrstvách hořejší jeskyně nalezeny obětní dary starší než v jeskyni spodní. Hogarth vysvětluje to tím, že voda, ve spodní jeskyni tekoucí, činila ji déle nepřistupnou. Vidíme podle nálezů, že jeskyně diktajská byla od nejstarších dob do konce prvního tisíciletí místem horlivého uctívání boha, jehož nejvýznačnějším attributem byla podvojná sekera; neboť symbol tento také zde nalezen. Po vpádu dorském kult v jeskyni této přestává a dědičkou stává se jeskyně na hoře Idě, v níž nejstarší nalezené věci pocházejí z doby pomykenské.

Jaké poučení podaly nám celkem kretské výkopy? Především třeba upozorniti na to, že výkopy kretské umožňují nám sledovati nepřetržitý vývoj od doby kamenné až do konce doby mykenské právě tak, jako výkopy na pahorku Hissarliku a ve Fylakopi na ostrově Melu.

Tím »trojská« a mykenská vzdělanost vystupují ze svého osamocení, a lze je tudíž správněji zařaditi. Na ostrově Melu u vsi Fylakopi kopala totiž anglická škola v letech 1896—8 a odkryla zbytky čtyř osad, ležících nad sebou právě tak jako v Hissarliku.¹⁾ V první, nejspodnější nalezeno něco střepin hlině-

¹⁾ Zprávy v ABS IV, V 1897—8, 1898—9 od Hogartha a Walterse.

ných, docela primitivní výroby ruční, ale po přibytečích nebylo tu ani stopy. Patrně obyvatelé bydleli v chatrčích, vystavěných z chatrného a málo trvanlivého materiálu. Osada druhá má domy malé, ale dobře stavěné. V jednom z nich nalezeno mnoho nástrojů z pazourku; snad to byla dílna na zpracování obsidiánu. Nerost tento vyskytuje se v aegejském moři právě jenom na ostrově Melu a byl hlavní příčinou, proč ostrov tak záhy a tak dlouho byl osazen a proč domohl se tak značného blahobytu. Tato osada druhá bylo město neohrazené. Keramika je pokročilejší, ornamentem jsou převahou vzory živočišné a geometrické. To byla první námitka proti dosavadnímu archaeologickému třídění, že geometrický sloh v keramice vyskytuje se teprve na vášach dipyorských. Osada třetí byla opevněné město, s domy pečlivě stavěnými a pěkně vyzdobenými; v některých objeveny krásné nástěnné malby. Hliněné zboží je tu dvojího druhu, domácí melské a importované, jednak kretské, jednak i z jiných ostrovů — doklad toho, že obchodní styky ostrova Melu, hlavně s Kretou, byly živé. Poslední, hořejší vrstvu činí osada také opevněná, v níž nalezen palác mykenský a v něm ve studni množství střepin, velkou většinou mykenského slohu třetího a čtvrtého. Ale jak se šíří užívání kovů, ochabuje odbyt výrobků obsidianových a blahobyt ostrova klesá.

Označování nejstarší vzdělanosti v oblasti východního moře středozemního jménem »trojské« vzdělanosti, jak ji nazval Schliemann, opíráje se o nálezy v druhé vrstvě hissarlické, a jak ji po něm přijali Ed. Meyer, Jul. Beloch a Jiří Busolt ve svých knihách, pojednávajících o nejstarších dobách Řecka a vyslých vesměs r. 1893, ukázalo se nesprávným hned o rok později, když Dörpfeld r. 1894 uveřejnil výsledky výkopů svých na hissarliku z r. 1893 (Troja im J. 1893), kde ukázal, že v Hissarliku třeba rozehnávat devět vrstev, a Trojou Homerovou že může být jenom vrstva šestá. Mluvilo-li by se o vzdělanosti trojské, mohla by se tak označovat jenom šestá vrstva hissarlická, která jest současná s dobou mykenskou, a tu dlužno klásti, jak obecně se uznává, hlavně podle synchronismů s daty agyptskými do doby od 1500—1200 př. Kr. Schliemannova druhá vrstva náleží tudíž době daleko starší. Tím již r. 1894 byly příslušné statu u Meyera, Belocha i Busolta antiquovány.¹⁾ Jest patrnó, že první a druhá vrstva hissarlická nejsou ani jediným ani hlavním sídlem nejstarší kultury v oblasti moře aegejského. Přibyl Melos a přibyla Kreta. Sama sebou naskytuje se otázka: jest kultura, kterou vidíme ve spodních vrstvách hissarlických, na Rhodu, Amorgu, Theře, Melu a Kretě, stejně povahy?

¹⁾ V knize Kameničkově-Dvořákově, jíž se užívá na našich školách středních, mluví se ještě v druhém vydání z r. 1902 po starém způsobu v tomto smyslu o vzdělanosti trojské.

Než pokusím se o odpověď, upozorňuji na správnou zásadu, vyslovenou Ed. Meyerem i Belochem současně a stejně důrazně. Stejná kultura nemusí pocházet od lidí téhož kmene. Vásy, zvané obličejové, vyskýtají se nejen v Hissarliku, ale i v Německu i v Americe za různých dob, ale vždy, když vývoj dospěl přes prvotní, počáteční stadium. Zjev tento třeba vysvětlovati analogií. Vidíme-li však tytéž zbytky v druhé vrstvě hissarlické a potom třeba v nekropolích kyperských, tu je asi správnější věřiti v historickou souvislost. Co se týče Troje, pokládám soud Dörpfeldův,¹⁾ jenž došel podpory výzkumy Körtovými v mohylách maloasijských i evropských u Soluně,²⁾ že prvních pět osad hissarlických pochází od Frygů, za pravdě podobný.

Nejstarší osadu hissarlickou dlužno klásti s Dörpfeldem na začátek třetího tisíciletí př. Kr. Jsou-li Frygové příbuzní Řeků, přišli patrně ze severu jako Řekové a asi současně s Řeky anebo později. Neboť, kdyby nebyl býval balkánský poloostrov nějak zaplněn, byli by snad Frygové zůstali v Evropě, bliže svým původním sídlům. Vždyť takové stěhování děje se přece jenom z nouze. Tedy do počátku třetího tisíciletí třeba klásti také první předvoje řecké v zemi po nich nazvané, v Řecku vlastním.

Jak jsme viděli, klade Evans počátky Krety do doby nejméně tak časné. Na Kretě byla nalezena r. 1903 také massívní kamenná mísá agyptská, již podle Flinderse Petrie klásti jest do IV. dynastie, tedy snad již do čtvrtého tisíciletí př. Kr. (srv. ABS IX, str. 98 n.). Tento důvod arci o sobě snad by nestačil. Taková kamenná nádoba byla by mohla se dostati na Kretu i mnohem později, než byla vyrobena. Ale to jest jistó, že nejstarší zbytky kultury ostrovů aegejského moře sahají vesměs do doby neolithické.

Můžeme nyní první otázku svou omeziti a zeptati se určitější: Jest nejstarší ostrovní kultura také již řecká neboli achajská, a jest kultura, již zveme mykenskou, jenom posledním stadium vývoje této kultury, jejím květem a vrcholem, tak že se má v oblasti aegejského moře mluviti vůbec jenom o kultuře mykenské?

Dnes není možno dáti určitou odpověď kladnou ani zápornou. Nemáme po ruce úplného materiálu; výkopy kretské nejsou dosud ukončeny, a materiál dosavadní není ani úplně publikován ani přesně zpracován. Možno pronášeti tedy jenom soudy pravdě podobné. A tu upozorňuji na tyto věci.

Spor byl by rázem u konce, kdyby bylo možno přinutiti tehdejší lidi, aby promluvili, jak dobré řekl Diels v berlínské

¹⁾ Viz Dörpfeldovu předmluvu k Tsountasově a Manattově knize *The Mycenaean age* 1897 a Dörpfeldovo dílo *Troja und Ilion* 1902.

²⁾ A. Körte, Kleinasiatische Studien IV., Ath. Mitteilungen 1899, str. 1—45, mohl odkrýti tumulus v Bosjücku a shledal tam zbytky docela téhož způsobu jako v páté vrstvě hissarlické.

akademii, totiž kdybychom dovedli rozluštit kretské písmo. Linguistický důkaz měl by tu patrně rozhodující váhu. Proto Kretschmerovy vývody zasluhují uvážení co nejbedlivějšího. Kretschmer¹⁾ kloní se k tomu, že před Řeky v Řecku vlastním, na ostrovech a v Malé Asii bydleli lidé původu neřeckého. Bury²⁾ dokonce soudí, že toto předřecké a neřecké obyvatelstvo bylo rozšířeno přes pobřeží libyjské, přes italský a iberský poloostrov. Evans a Conway (ABS VIII, str. 156) soudí, že kretská řeč, je-li totožná s řečí karskou, náležela k jazykům arijským. Vše dosud ovšem není rozhodnuta. Ale tolik, tuším, z toho vyplývá, že podle dosavadních indicií jazykozpytných jest pravdě podobno, že obyvatelé ostrovů aegejského moře i Řecka vlastního za nejstarší doby nebyli Řekové, nýbrž nanejvýš lidé indoevropského plemene, a že tedy kretská a vůbec nejstarší ostrovní čili aegejská kultura, jakož není stejně povahy s kulturou mykenskou, ani nepochází od stejných lidí.

Že kretská kultura není stejného rázu s kulturou mykenskou, to, tuším, dostatečně vysvítá už z keramiky kretské. Mezi zbožím kamarským a mykenským je podstatný rozdíl, to je třeba pokládati za nejjistější věc z celých výkopů kretských přes tvrzení anglických archaeologů. Jestliže kamarské zboží ukazuje ornamentaci zcela jiného rázu (relief malovaný), ukazuje-li technickou vyspělostí a vkusem kulturní stupeň nejméně tak vysoký, jako nejlepší zboží mykenské slohu třetího, vyplývá z toho nutně, že mykenské zboží nemohlo se vyuvinouti z kamarského jen tak přirozeným vývojem, ani že neznačí jenom změnu vkusu, jinou módu, nýbrž že značí prostě příchod nových lidí.

Ostatně snad i tato věc má nějakou váhu. Zmínil jsem se o třech freskách: jinochu, nesoucím vásu, a o dvou ženských postavách. Jsou to jediné malby, na nichž zachován obličej. Obrazy nejsou miniaturní. Jinoch je v životní velikosti (ABS VI, str. 16), tančící dívka je v poloviční životní velikosti (ABS VIII, str. 58) a dívčí hlava činí pětinu skutečné velikosti (ABS VII, str. 56). Lze tedy z rázu obličeje činiti závěr. Shledáváme pak, že obličeje všech docela patrně nejsou ani aigyptské, ani semitské, ani řecké. Úzké pásy u mužů i žen a hrudník, k ramenům mocně se šířící, jsou arci vypůjčeny z Aigypta, ale modellování těla je docela jiné než na malbách i aigyptských i mykenských. Posléze zjistil Furtwängler (Antike Gemmen III, str. 15) před tím, než výsledky výkopů kretských byly známy, na kamejích mykenských dvojí kroj u mužů i u žen, a to cizí, kde muži oblečení jsou zcela lehce a ženy mají řasnaté sukně a kabátce v předu zcela otevřené, a druhý domácí, kde muži mají kroj úplnější a válečnou výzbroj, ženy pak přísný, jednoduchý chiton.

¹⁾ Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache, str. 289 nn., 406 nn. a j.

²⁾ History of Greece, str. 3 n. a str. 8.

Ptáme-li se posléze po hlavním problému řeckého pravěku, kdo byli nositeli této kultury, nejvíce stop zdá se ukazovat do Karie. Tím ukázalo by se Herodotovo a Thukydidovo mínění správným. A je-li tomu tak, náleželi tito Karové indoevropskému plemeni?

Tážeme-li se na konec, co nového poznali jsme z výkopů posledních let, lze na základě dnešního stavu říci asi toto.

1. Kretská kultura je starší než mykenská. Když mykenská kultura se rozšířila po ostrovech, byla na svém vrcholu. V rumu paláce knosského nalezeny nejvíce vásy třetího a čtvrtého slohu. Vrstva mykenská je všude navrchu, a lze ji, jak jsme viděli, synchronismy s aigyptskými daty¹⁾ pravdě podobně klásti do století XV. První bezpečné styky Krety s Agyptem podle mínění Evansova lze dokázati již za doby XII. dynastie, tedy ve třetím tisíciletí př. Kr. A tehdy již, jak soudit lze podle kamejí z té doby, byla kultura Krety značně pokročilá.

2. Poněvadž je kretská kultura starší, lze s plnou jistotou tvrditi, že není odvislá od kultury mykenské, jak tvrdí na př. Ridgeway (The early age of Greece 1901, str. 2 a na různých místech) — leda až v té době, kdy odkvétá. Závislá je na vlivech aigyptských, jak v architektuře, tak v malířství a v skulptuře. Ale formy, jež podal Agypt, v mysli umělců kretských vtělují se do útvarů dokonalejších než v Agyptě. Je to docela jiný pozorovací dar, který mluví z každého uměleckého výtvoru v Kretě. Myslím, že ta vše svědčí, že obyvatelstvo ostrova Krety bylo původu arijského.

3. Po stránce umělecké, nám dosud jedině srozumitelné, jakož i tím, že užíváno písma, zdá se kretská kultura vyspělejší než mykenská. Paláce v Knosu i Faistu svou rozsáhlostí, plánem, výškou a výzdobou předčí paláce mykenské. Fresky, reliéfy, pečeti, sošky porcelánové, keramika ukazují technickou dovednost a vkus, že působí často jako kresby a rytiny moderní. Takového stupně, jaký ukazuje jinoch, nesoucí vásu, dosaženo v Řecku teprve v pátém století.

4. Kreta podala zajímavé doklady pro dějiny náboženství vůbec, ukázala starší stadium vývoje náboženského cítění, než jaké dosud jsme znali v Řecku. Vidíme jednak zbytky ctění zvířat (býk, ovce, koza, holubice, had), jednak zbytky kultu anikoničkého, symboly, pilíř, podvojnou sekuru, rohy, kříž, stromy a j.), jednak přechod kultu zvířecího v kult anthropomorfický (bohyně s hady). Z toho, že v Knosu a v Gurnii nalezeny svatyně, dlužno věřiti, že již doba mykenská měla chrámy. Bohyně kretská podle nálezů častěji zobrazována než bůh. Zdá se, že kult božstva mužského zůstal déle anikoničký.

¹⁾ Předměty aigyptské, nalezené v Mykenách a Kretě, a malby v hrobech aigyptských, na nichž znázorněny vásy mykenské, pocházejí z doby Amenhotepa II. a III.

5. Proti kultuře mykenské je kultura kretská méně expansivní, zůstává omezena na užší okruh. Mykenská kultura se rozšířila přes ostrovy aegejského moře, Troadu a Frygii až k Černému moři, na jih do Lykie a Aigypta, na západě až na Sicilii. Kretská kultura ukazuje, že vznikla v lidu, jemuž po dlouhá století bylo dánno žít v pokoji. Mezi zbytky, nalezenými v Kretě, výjevů válečných témat není.¹⁾ Všechny objevy naopak ukazují živý náboženský cit (srv. podvojné sekery, pečeti) a mysl přistupnou radovánkám světským, veselým stránkám života (srv. fresky na stěnách paláce v Knosu: slavnostní průvody, tance, hry s býkem, pěstní zápasníky). Žena, jak se zdá, měla ve společnosti »minojské« vyšší místo než v Řecku v pozdější době (v. fresku miniaturní). I obecná úvaha činí pochopitelným, že tak ranní kultura ostrova daleko většího než jsou četné ostrovy okolní, mohla se hodně dlouho nerušeně vyvíjeti, než se vyvinul čilejší styk obchodní. Mykenská kultura znamená příchod nových, neklidnějších časů a ukazuje, že se na blízku aegejské kultury i na pobřeží řeckém i na ostrovech objevuje nový živel, nový kvás, dosud opozdílejší, ale svěží, mnohoslibný, činorodý: Achajové totiž, přišli ze severu. Protože přicházejí jako cizinci a za nimi se ohlašují nové proudy severní, jsou opatrní, připraveni na odpor a na zlé časy. Stavějí si silné, opevněné hrady s rozsáhlým nádvorím na místech výše položených, blízko u moře, ale nikoliv u pobřeží. Nepokojné časy nutí je k vojenské organisaci: vyvíjí se silná moc královská. Horská silnice, vedoucí z Myken ke Korinthu, častá vyobrazení bitevních scén, průvody bojovníků a obléhání měst, ukazují, jakým směrem život té doby se běží; že pak mykenské vásy objevují se v širokém okruhu moře středozemního, prozrazuje, jak je život ten intensivní.²⁾

Prolog Terentiova Heautontimorumena.

Napsal Josef Hrúša.

Ze všech prologů Terentiových snad nejvíce psáno bylo o prologu k Heautontimorumenu. Nesnáze, jež se tu vyskytuje, jsou závažné, i není divu, že tolik různých mínění o něm bylo proneseno. Poněvadž však věc dosud není rozrešena, nebude od místa, promluvit i šířejí o formě a obsahu prologu a ukázati, zda jsme oprávněni z prologu samého souditi o kontaminaci komoedie.

¹⁾ Z nálezu popsaných desk z r. 1904, v nichž prý se mluví o válečných vozech, nelze dosud činiti výsledků.

²⁾ Srv. uvedený článek Dörpfeldův, Ath. Mitteil. 1905, str. 257—97, jehož nemohl jsem již užiti a který vedle mnohých správných pozorování obsahuje i věci nejisté a nesprávné.

Co se týká formy prologu, podána jest v rukopise bembinském takto:

Nequoi sit vostrum mirum, quor partis seni
poeta dederit, quae sunt adulescentium,
id primum dicam, deinde quod veni eloquar.
ex integra Graeca integrum comoediam
5 hodie sum acturus Heautontimorumenon.
duplex quae ex argumento facta est dupli. ¹⁾
novam esse ostendi et quae esset: nunc qui scripserit
et quoia Graeca sit, ni partem maxumam
existumarem scire vostrum, id dicerem.
10 nunc quam ob rem has partis didicerim, paucis dabo.
oratorem esse voluit me, non prologum,
vostrum iudicium fecit, me actorem dedit,
si hic actor tantum poterit a facundia,
quantum ille potuit cogitare commode,
15 qui orationem hanc scripsit, quam dicturus sum.
nam quod rumores distulerunt malivoli
multas contaminasse Graecas dum facit
paucas Latinas: factum id esse hic non negat,
neque se pigere et deinde facturum autumat.
20 habet bonorum exemplum, quo exemplo sibi
licere id facere quod illi fecerunt putat.
tum quod malivolus vetus poeta dictitat
repente ad studium hunc se adplicasse musicum,
amicum ingenio fretum, haud natura sua,
25 arbitrium vostrum, vostra existumatio
valebit. qua re oratos omnis vos volo,
ne plus iniquom possit quam aequom oratio.
facite aequi sitis: date crescendi copiam,
novarum qui spectandi faciunt copiam
30 sine vitiis: ne ille pro se dictum existumet,
qui nuper fecit servo currenti in via
decessse populum; quor insano serviat?
eius de peccatis plura dicet, quom dabit
alias novas, nisi finem maledictis facit.
35 adeste aequo animo: date potestatem mihi,
statariam agere ut liceat per silentium q. s.

Rukopisný pořádek veršů byl měněn, některé verše pře-
stavovány, jiné vypouštěny, jiné zase jako ztrácené přidávány.
Dziatzko²⁾ ve své dissertaci na str. 9 zamítl přestavení slov
v. 3, jak je navrhovali Palmerius a Guyetus:

id deinde dicam, primum quod veni eloquar

¹⁾ Druhou rukou opraveno simplici.

²⁾ K. Dziatzko: De prologis Plautinis Terentianisque, Bonn 1863.

a soudí, že po v. 2 vypadlo několik veršů, jež doplňuje takto:

- 1 nequoi sit vostrum mirum, quor partis seni
poeta dederit, quae sunt adulescentium,
- 2a id vos docebo, sed ne huiusce fabulæ
- 2b vos ignoretis nomen et qui scripserit,
- 3 id primum dicam, deinde quod veni eloquar.

Pak následují verše 11—15, a po nich verš nový

15a nulla alia Graeca in ea scribunda hic usus.

Pak jde v. 4 a 5, a zase vloženy nové dva

- 5a Graece haic Menander scripsit, vortit denuo
- 5b Latine quem iam nostis, Afer Publius.

Konečně v. 16 až dokonce, podle podání rukopisného.

O verší 7—9 tvrdí Dziatzko, že sem byly přeneseny z prologu k Hecyre, verš pak 10 že byl později zbásněn, aby tvořil přechod mezi oběma částmi. Avšak ve svém vydání Terentia, jež vyšlo v Lipsku r. 1884, řekl se Dziatzko svého dřívějšího mínění, a sestavil prolog takto:

V. 1—3, 11—15, 4—5, 16 až do konce.

A tento pořádek schválil také L. Havet.¹⁾

Karsten²⁾ přihlížeje k různému ténu řeči, uznává dvě části, které prý pocházejí z různých dob. Slova, jimiž básník ve v. 25 nn. odmítá podezření, jakoby potřeboval pomocí přátel, verše skládaje, zdají se mu být nedosti rozhodná a rázná na proti slovům v. 18 nn., kde básník vystupuje s velikým sebevědomím a hrdě prohlašuje, že si nic nedělá z výtky, že kusy své kontaminuje, a že se zastrašiti nedá, aby od počínání svého upustil. Soudí tedy, že při prvním provozování této komedie r. 163 obsahoval prolog v. 1—3, 11—15, 15a, 22—27, 35 až 52; po v. 15 připojil totiž Karsten ještě verš

iustum sine dubio facile causam vicero,

poněvadž se mu zdálo, že k podmínečné větě v. 13 n. schází závěti. Po r. 161, po provozování Eunucha, byl prý Heautontimorumenos opakován. Ale skromnost a přímo bážlivost básníkova, jež se jeví ve v. 25 nn., je ta tam; jeho pověst vzrostla a upevnila se příznivým přijetím kusů zatím provozovaných, nyní nemusí se již báti zloby protivníků. Odtud ten hrdý tón prologu druhého, jenž čítá v. 4—5, 16—21, 28—34. Ovšem,

¹⁾ L. Havet: Sur les prologues de l'Heautontimorumenos, Revue de philologie X, 1886, str. 12—16.

²⁾ Karsten: Terentiani prologi quot qualesque fuerint, et quibus actionibus destinati a poëta? Mnemosyne N. S. XXII, 1894, str. 175—222.

praví Karsten, kdo provedl sloučení obou částí a kdy se tak stalo, nevíme.

Rötter¹⁾ soudí, že Terentius přeložil nejprve jediný originál řecký a zpracoval k němu prolog o verších 1—3, 11—15, 4—5. Ale pak se mu zdálo, že kus je příliš slabý; aby vtip přiostřil a humoristickou stránku kusu zvýšil, přidal novou část z jiného originálu, a také prolog přepracoval. Po v. 5 připojil Rötter verše:

5a est Menandri, sed Latino nomine nominant
5b nostri sese ipsum Poenitentem, quia senex
5c ipsum se male castigat propter filium.

Pak následoval prý v. 16 až dokonce v. 10 přidán prý od kohosi, kdo zmatené verše prologu chtěl uvést do pořádku.

Herrmanowski²⁾ dělí všecky prology Terentiový, mimo prology k Hecyře a Adelfám, ve dvě části: v část všeobecnou, v níž básník promlouvá o věcech, které s kusem přímo nesouvisí, a v část zvláštní, jež se týká kusu samého. Obě části spojeny prý bývají jistým veršem, jako na př. v prologu k Andrii, je to v. 8, k Eunuchu v. 19 atd. V našem prologu zastává tento úkol v. 10, tak že máme prolog: v. 1—3, 11—15, 51—52, 10, 5—6, 16—34. Všecky ostatní verše, t. j. 35—50 sem nepatří, ale hodí se za to výborně do druhého prologu k Hecyře po v. 37, a zase naopak v. 38—49 odtamtud mají se přenést sem a položiti po v. 34 našeho prologu.

Jak patrno, návrhů a změn podáno dosti, avšak přece nejsme uspokojeni. Soudíme o věci té takto.

Ve v. 1—3 podává básník rozvrh celého prologu; praví, že vysvětlí nejprve, proč tentokráte prolog přednášen jest starcem, ač jindy činívá to mladík, a pak že poví to, co jindy v prologu bývá obsaženo, t. j. o původu a obsahu komoedie s obvyklým vyzváním diváků, aby v tichosti a s pozorností kus vyslechli.

Držíme-li se tohoto rozvržení a seřadíme-li verše v tomto smyslu, dostaneme prolog této podoby. Po v. 3 položme v. 11 až 34; neboť odtud právě se dovídáme, že básník úmyslně dává starci mluvit, poněvadž jest výmluvnější než mladík, a toho je tu právě třeba, ježto má zde stařec jako řečník na soudě obhajovati básníka před obecnstvem proti výtkám a pomluvám utrhačných nepřátel. Záleželof básníku nemálo na tom, aby slova jeho přednesena byla tak pádně a výmluvně, jak si je sám myslil, jakož i aby měla žádoucí účinek na posluchače (v. 11—15).

Terentius byl viněn, že prý básně kontaminuje; nezapírá toho, ale nepokládá to za žádné provinění, nýbrž odvolává se

¹⁾ Rötter: De Heautontimorumenō Terentiana. Program gymn. v Bayreuthu r. 1892, str. 20.

²⁾ Herrmanowski: Quaestiones Terentianae selectae. Diss. Halle r. 1892, str. 2.

na to, že jimí, a to dobrí básnici, již před ním činili totéž; proč by tedy nemohl on si to dovoliti (v. 16—21)?

Jiná byla výtnka, že prý se vrhl na skládání kusů dramatických, nemaje ani potřebného nadání, a že prý se tu opírá jen o pomoc svých přátel. Rozhodnutí o tom přenechává básník obecenstvu; to prý jest jediným a pravým soudcem, jeho výroku jediné chce se podrobiti. Prostí, aby diváci soudili spravedlivě, a umožnili také jiným práci jejich. Na konec hrozí, že protivníkům svým také něco poví, nepřestanou-li ho drážditi (v. 22 až 34).

Co se toho týče, že ve v. 23 nn. jest tón řeči mírnější než ve verších předcházejících a než tón verše 33 nn., není to nic podivného. Vždyť jest to prosba k obecenstvu, na němž všecko záviselo; nemohl tedy Terentius urputnými slovy na diváky doléhati a bleděti je tak na svou stranu přivést. Ostatně, kdo ví, zda na výtce té nebylo přece jen něco pravdy? Máme zprávy u Suetonia (*Vita Ter.*), u Cicerona (*ad Att. VII*, 3, 10), a u Quintiliana X, 1, 99), že Scipio Africanus, C. Laelius a ještě jiní přátelé pomáhali Terentiovi při skládání kusů. Nemůžeme arci určitě rozhodnouti, v jakém asi rozsahu byli přátelé Scipionovi básníku našemu nápomocni; snad jim básník práce své předčítal, a oni mu tu a tam něco opravovali, možná však, že vliv jejich byl také větší. Zdá se tedy, že Terentius přece jen nebyl v té věci úplně samostatný, a cítě oprávněnost oné výtky, jen s umírněností proti ní se hájil. Vidíme též, že se při tom dlouho nezdržuje, odbývá věc několika slovy a přechází hned k něčemu jinému. Vytýká dále také protivníku chyby a ve v. 33 n. hlásá již zase sebevědomě, že nebude mlčetí dlouho. Patrně stál tu zase již na pevnější půdě, maje opravdu zbraň proti Luscioví. Netřeba tedy z různého tónu řeči souditi hned o dvojím původu, zvláště když si úkaz můžeme naznačeným způsobem lehce vyložiti.

Tím jsme probrali prvou část prologu. Stařec, zhostiv se svého úkolu jako obhájce básníkův, přistupuje — přesně podle programu ve v. 3 naznačeného — k druhé části, k vlastnímu abych tak řekl prologu, kde vykládá o jménu, původu a rázu komoedie, a kde také žádá diváky, aby zůstali klidní a hrnu vyslechli. Přechod od prvej části k druhé tvoří v. 10

nunc quam ob rem has partis didicerim, paucis dabo;
tím se přimyká prolog k v. 3

deinde quod veni eloquar.

Smysl jest: nyní vám povím stručně, co jest druhou mojí úlohou.

Po tomto verši klásti jest v. 4—9, v nichž se praví, že se dnes bude hráti kus docela nový, *Heautontimorumenos* (v. 4—5); jeho námět jest jednoduchý, ač provedení činí dojem dvojitosti

(v. 6); kdo jej napsal řecky a kdo jej přeložil do latiny; není třeba vykládat, poněvadž to vyskni již vědí (v. 7—9). K tomu připojuje se zbytek prologu v. 35—52, kde se obecenstvo vyzývá, aby tiše kus vyslechlo a hercům a pořadateli práce neštěšovalo. Z toho vysvítá, že básník slovy starcovými zřejmě dává na jevo, že kusu tomu zvláštní péči věnoval, a proto znova doprošuje se přízně diváků, znova obrací se k obecenstvu, ač již jednou to učinil ve v. 26—30. Ale tam dovolával se pro sebe ochrany před svými protivníky, kdežto tuto doporučí komoedii samu.

Třeba všimnouti si ještě zevrubněji v. 4

ex integra Graeca integrum comoediam.

Leo¹⁾ vykládá, že slovo *integra* značí komoedii, která byla buď celá přeložena z řečtiny, nebo která vůbec ještě nebyla přeložena. Skutsch²⁾ soudí, že slovo *integra* položeno jest ve smyslu *intacta*, že jest to tedy komoedie, která vzhledem k originálu nebyla do té doby přeložena, a vzhledem ke komoedii samé nebyla do té doby provozována.

Myslím, že básník chtěl říci asi toto: »Z komoedie řecké utvořil jsem latinskou; byl jsem první, jenž tu práci podstoupil, přeložil jsem originál úplně, ničeho nepřidav ani nevynechav.« Zdá se mi, že básník úmyslně položil na prvné místo charakteristiku kusu a pak teprve že uvedl jméno jeho, chtěje tím patrně upozornit, že dovede skládati také nekontaminované kusy.

A nyní přicházíme konečně k poslednímu místu, dosti nesnadnému a často již probíranému. Míním 6. verš prologu. V rukopise bembinském čteme:

Duplex quae ex argumento facta est dupli.

Ale původní znění toto bylo různě měněno, mnohdy zcela libovolně.

Bentley ve svém vydání Terentia upravil verš takto:

Simplex quae ex argumento facta est dupli

a vykládal, že komoedie jest sice jen jedna, leč děj prý jest dvojitý; dva starci tu vystupují, dva jinoši, každý se svou dívkou, dva otroci atd. Ale, dvojitý děj jest prý uměním básníkovým tak zapleten a proveden, že drama zůstává přece jen jedno.

Lessing³⁾ dává verši jinou podobu, totiž

Simplex quae ex argumento facta est simplici

a vysvětluje, že básník tím chce říci, že originál Menandrův jest jeden a rovněž tak jediná že jest i básníkova komoedie, v níž celý řecký vzor prý jest obsažen.

¹⁾ F. Leo: *Analecta Plautina. Index schol.* Göttingen 1898.

²⁾ F. Skutsch: *Der Prolog zum Heautontimorumenos*, Philologus N. F. XIII, 1900, str. 1—8.

³⁾ Hamburgische Dramaturgie, vyd. Maltz VII, str. 365.

Schoell¹⁾) podržuje čtení druhé ruky rukopisu

duplex quae ex argumento facta est simplici

ale míní, že duplex znamená *tolik* jako *διπλοῦς*; básník prý prohlašuje, že v tom vězí jeho umění, že děj svrchovaně jednoduchý tak rozpředl.

Vezměme v úvahu nejprve původní čtení:

Duplex quae ex argumento facta est dupli.

Slova ta neznamenají nic jiného, než že básník užil dvou vzorů řeckých a spojil je v jednu komoedii, ale tak, že stopy dvojího původu zůstávají zcela patrný, jinými slovy, že básník kus svůj kontaminoval.

Avšak tato podoba verše vznikla nejspíše písarskou chybou; opisovač, jemuž tanulo na mysli ještě počáteční slovo verše, duplex, bezděky opakoval je i na konci verše místo správného simplici. Chyba jeho byla záhy opravena, místo dupli položeno správné simplici, a to právem. Neboť slova

duplex quae ex argumento facta est simplici

znamenají: podklad děje jest velmi jednoduchý, ale provádí se dvojím způsobem. Věc má se takto. Stařec, který se pokládá za velmi chytře a rozumného, jest ošálen otrokem ještě chytřejším. Chremes, onen opatrný a na svého syna tak pozorný otec, jest svědkem, jak jeho syn Clitipho stýká se v jeho vlastním domě s milenkou svou Bacchidou, a dobrák nemá ani tušení, jak hanebně jej ošálili, tvrdíce, že jest to milenka synova přítele; snadno chápeme spravedlivé jeho rozhorčení a výtky, jež v. 565 nn. činí svému synu. Ale na tom není ještě dosť. Sotva že prozrazena první lešt, již jest zapleten ubohý stařec v osidla klamu nového a připraven tak o své peníze. Zasazovalt se prohnaň šibal Syrus nejen o to, aby přivedl svému mladému pánovi jeho milenku, nýbrž aby obstaral mu také potřebné peníze; a záměr svůj provedl dokonale. V komoedii jsou vlastně poměry dva, Cliniův s Antiphilou a Clitiphontův s Bacchidou. Osnova kusu byla by bývala lepší, kdyby se oba poměry vyvíjely a řešily parallelně. Ale není tomu tak. Konflikt první vskutku rozřešen jest již ve třetím aktu, kde se ukáže, že Antiphila jest decerou Chremetovou. Nicméně, poněvadž druhý konflikt opírá se právě o první a jest ještě na následující dva akty rozveden, docházejí oba spory svého konečného rozluštění teprve v aktu pátém. A to dělá právě dojem dvojitosti dramatu.

Verš 6 souvisí tedy myšlenkově s veršem 4, neboť tuto vykládá básník, že se bude hráti komoedie, která dosud dávána

¹⁾ F. Schoell: Zwei alte Terenzprobleme, Rheinisches Museum für Phil. 57, 1902, str. 48—54.

nebyla; jest prý to báseň jednolitá, a i přes zdánlivou dvojitost svou pochází přece jen z jednoho originálu řeckého. A tato myšlenka se znova uvádí ve verši 7 a posiluje se jím. Patrně kladl básník sám zase důraz na to, že tentokráté předvádí práci nekontaminovanou.

Stanovil jsem tedy pořádek versů v prologu takto:

v. 1—3, 11—34, 10, 4—9, 35—52.

Výsledek jest ten, že jsem nevymýtil ani jediného verše, že jsem provedl jen malou změnu v pořadu versů, a že smysl jest přece jasný a logicky správný. A dále druhá neméně důležitá věc: ani v prologu nevyskytly se doklady pro kontaminaci. Poňevadž pak ani v komoedii samé nenaleznou se známky, z nichž bychom mohli souditi o kontaminaci, neváháme přidati se na stranu těch, kteři tento kus Terentiův nepokládají za kontaminovaný.

Ruské vzdělání Chalúpkovy básni »Mor ho!«

Podává J. Polívka.

V sebraných spisech Apollona Nikolajeviče Majkova (1821—1897) nalézáme zvláštní cyklus básní »Ze slovenského světa« (7. vyd. 1901, sv. II, str. 131—180), sedm básní, ze kterých pět napodobeno podle srbské poesie národní, druhá »Любуша и Премыслъ« jest složena částečně podle Libušina Souda, a první »Никогда« jest volným zpracováním Chalúpkovy známé básni »Mor ho!«. V literatuře není to neznámo. Zmínil se o tom stručně Orest Miller ve svém kritickém essay o Majkovu (Русская Мысль 1888, ióнь, str. 37), ale do srovnání obou básní se nepustil. U nás pak není to tuším povědomo. Fr. Kvapil ve své črtě o řečeném ruském básníkovi (Životem k ideálu. Literární vzpomínky a skizzy, str. 217—233) se o tom nezmínil. Nebude tedy asi zbytečno několik slov o té věci, tím zajimavější, že zájem ruských poetů o naši literaturu a zvlášť poesii jest nadmíru vzácný.

Biografové A. N. Majkova vypravují, že vraceje se ze své první cesty po západní Evropě do své vlasti, se zastavil v Praze, a tu že zvláště působením Hankovým byl v něm vzbuzen zájem pro Slovanstvo. V památníku Hankově (v knihovně Čes. Musea IX H 22) zapsal 7. února r. 1844 tato slova: Отъ Камчатки до Адриатического моря, гдѣ только есть славянскій гла-

голь, тамъ есть денъ и свѣтить солнце: такъ да свѣтить намъ славянамъ надежда лучшихъ днѣй любви и братства, мира и силы. Srv. V. A. Francev, Письма къ Вячеславу Ганкѣ изъ славянскихъ земель, str. 171. V této knize čteme ještě jeden nedatovaný list Majkova (str. 660), asi z počátku let 50tých, ve kterém pisatel vyslovuje lítost svou nad tím, že nemůže viděti »patriarchu slovanské vědy«, a chtěl by promluvit o poměrech politických, nikoliv o otázkách vědeckých. Ruský básník připomenul v tomto listě, že za své přítomnosti v Praze r. 1843 složil »pro Čechy« píseň »Чехъ сидѣль надъ Лабой горной, Къ чеху соколъ подлетѣль . . .«, a že ji Hanka tehdy hned přeložil do češtiny. Do sebraných jeho spisů nebyla tato píseň pojata, a byla-li kd   jinde vytiskena, není mi povědomo. Rovn   nemohu říci, byl-li Hankův překlad oné písni vytisk  n. Ale tato sam  m   básníkem k zapomenutí odsouzená píseň byla takřka mimot  n, zcela přiležitostně zjev; jinak v jeho literárn   c  nosti projevil se zájem o Slovanstvo slab   a pozdě. Zm  n  n   cyklus básní »Ze slovanského světa« jest teprve následkem nového zájmu pro Slovanstvo, vzbuzeného moskevským sjezdem r. 1867 a souvisí ov  sem s pozd  ejším vývojem básníkovým, s jeho přikloněním k názorům a tendencím tábora slavjanofilského. Následky jeho pobytu mezi rakouskými Slovany a zvl  st   v Praze smíme snad spíše shledávat v myšlenkách a názorech, kter   vyslovuje hlavn   rek, Vladimír jménem, jeho básn   Дѣ судьбы r. 1845 (sv. IV, str. 154). Tento Vladimír jest dosti sympathick  , pokrokov   sm  ylej  c   nacionalista rusk  , ale p  rese všecky sv  e dobr   z  asy nemá dostatek pevn   vůle, aby se podle nich r  idil ve sv  e vlasti; nevzmohl se k takovým filantropickým plánům, o kter   se pokoušeli slabocharakterní blouzníkov   výpravných básní Ogarevových. A tak Vladimír, usadiv se na svém statku, propadal mravn   i t  lesn   ještě h  re než tito.

Jedné ještě látky česk   dotkl se Majkov: postavy mistra Jana Husi v básni *Приговоръ* z r. 1860 (sv. II, str. 75 sl.). Než Husa dotýká se básník jen mimot  n, ani se nepokoušej o velkolep   ten  to zjev. Vypravuje pouze episodu z kostnického koncilu: sotva byl vyř  en ortel nad Husem, zaujal srdece všech slavík náhle se rozzp  iv  , tak, že jist   člen koncilu, poustevník, byl bezm  ala jat milosrdn  stv  m nad odsouzeným kac  rem; než záhy se vzpamatoval, že to jsou zl   nástrahy d  abelsk   a že by se nečist   byl m  alem vpl  il do jeho srdce. Jest to motiv, kterého básník u  il již d  rve v jednom z prvních svých básnických pokusů *Орине  * и *Есөи  ръ* r. 1842. M  lt Majkov po jistou dobu zvl  st  n   zálibu pro látky západoevropského st  redov  ku, jmenovitě c  rkvení, aniž mohl se úpln   prohloubiti v duševní ruch oněch dob, zvl  st   dob, kdy se začínaly projevovati první záblesky nov   doby; tak na př. velmi nedostate  n   vystihl Savonarolu v stejnojmenn  

básni z r. 1851. Jiná báseň jeho, »Клермонтскій соборъ« z r. 1853, jest zrovna apotheosou ranního středověku, doby křižáckých válek. V té době pak, v roce krymské války, uvedl si na pamět, jak celá Evropa se zdvihla proti Rusku a položil otázku po příčinách všeobecné té nenávisti proti Rusku. Zodpověděl ji jako rozhodný ruský nacionalista: Evropa vidí, kterak Rusko vzrůstá v mocnou, nebezpečnou říši, ba více, že Rusko připadlo dokonati úkol, který začínal západ, že Rusko od Hospodina bylo vyvoleno, aby konalo svatou jeho vůli. Ovšem tento úkol Ruska jest načrtnut velmi všeobecně, ba povrchně (sv. II, str. 34). Nacionalistický ten duch, do krajní míry stupňovaný nešťastnou válkou krymskou, došel výrazu ve zvláštní básni z r. 1854, tak že se básník stával jednostranně nespravedlivým k Evropě, jejíž kultuře tolík byl oddán. Mnohem sympathičtější jsou jeho verše vyvolané znamenítým manifestem ze dne 19. února 1861, zrušujícím nevolnictví. Ve volnosti neshledával ovšem sám cíl, než pouze první kroky k osvětě.

Воля братья — это только Въ царство мысли, гдѣ сияетъ
Первая ступень Вѣковѣчный день.

Reakce, vznáhající se záhy po oněch prvních radostných, vzrušených a bouřných dnech počátků volnějšího života, zatahovala také Majkova vzdý více do svého víru. Nejzřejmější jest to patrně z jeho básniě *Княжна* r. 1877. Líčí v ní kontrast mezi dvěma pokoleními, mezi starou velkosvětskou kněžnou, pamatujičí lesk dvora a dbajici o lesk vlastních svých salonův, a její nezákonné decerou, vychovávanou pod vlivem mládeže let 60tých. Básník dosti objektivně líčí ruch vzbuzený po krymské válce (sv. III, str. 168), ale mládež tu vypisuje tuze nesympathicky. Vybirá také dva poety jako zástupce dvou protivných táborů, západnického a slavjanofilského. První viděl jen všecku velkolepost západoevropské civilisace a položil trpkou otázku, co mohlo Rusko přinést člověčenstvu v dar, aby jemu mohlo žehnati? Co stvřilo? Jen hrozou bylo jemu povzdy (III, 175). Druhý však poeta staví celou otázku čistě církevnicky: Rusko pokřtěné stává se ochranou církve, když všude klesala pod útoky národů východních, pod útoky islamu a též papežství, Moskva stala se pevnou ochranou, dědičkou a nástupkyní Byzance, třetím, posledním Římem: И стала отсель ея народовъ духъ Единъ хранитель истины Христовой . . . Fantasticky konstruuje dále Majkov, že prý všecek národ, obrovské ideji té jsa oddán, slouží státu a všecko snáší, jen aby se zachránila víra (sv. III, str. 177). Bohužel však přišel vliv »dvora versaillského«, vliv civilisace evropské, znova západ zajal Rusko . . . A všecek tento chaos rozrešíl by se, kdyby podle fantasií jiného ještě řečníka básníkova s výšin Kremlu se rozléhal blas až k výšinám Tajgeta, slovo »Восточный императоръ«, »вýchodní císař« . . . Tak tedy sny fantastů

a blouzníků slavjanofilských, neohlížejících se na skutečné poměry, oblečeny tu v roucho básnické. Tytéž nacionalisticko-církevníké názory došly výrazu v jiných básních starší a pozdější doby, v poslání M. N. Katkovu z r. 1867 (II, 396 sl.), v básni *Завѣтъ старины* z r. 1830 (II, 425 sl.), v básni *Судъ предковъ* z téhož roku (II, 427). Tak pověděl v jedné básmi u příležitosti rusko-turecké války (II, 409): Pod znamením Kristovým bylo Rusko sjednoceno, pod vedením Kristovým válčilo s nevěřícími, s Turkem: имъ лишь предводима И чувствуя ero сиянье падъ собой, какъ Божье воинство, съ безтрепетной душою, Русь отъ начала лѣтъ поднесъ непобѣдима...

Jako básník byl Majkov velmi všeobecný. Odkojen jsa antickou poesií, byl nejšťastnější napodobuje ji, a cesta jeho italská vyloudila z jeho lyry nejzdařilejší básně. Ale nebyl výlučným etitelem antické poesie, než sledoval bedlivě i novou poesii západní, překládal z Göthea, z Longfellowa, z Mickiewicze, zvláštní zálibu pak choval pro Heinea: z jeho básní přeložil nejvíce a silně podlehl jeho vlivu, jak se jeví jmenovitě v jeho sbírkce *Неаполитанскій альбумъ* a v některých větších básních výpravných. Mimo to budily jeho zájem lidové písni novorodecké, kterých řadu přeložil r. 1858—62, a později obrátil se k staré poesii skandinavské, ze které čerpal látku pro dvě básně, *Бальдуръ* (1870) a *Брингильда* (1888).

Po celý život svůj měl Majkov zvláštní zájem pro velký problém zvítězivého křesťanství nad řecko-římským pohanstvím. Pokusil se o to již na počátku své činnosti básnické; nezdarem prvního svého pokusu (*Олинеъ и Эссеиръ*, 1842) nedal se odstrašiti a vrátil se k němu po desíti letech v dramatické básmi *Три смерти* (líčí v nich poslední okamžiky k smrti od Nerona odsouzených nositelů starořímské kultury, poety Lukana, filosofa Seneky a epikurejce Lucia). R. 1863 zjevila se v tisku druhá její část, *Смерть Люция*, a r. 1872 přetvořil tuto látku v novou báseň, v tragedii »Два мира«, převzav do ní hlavní osobnosti a mnohé jednotlivosti z poslední básně. Není tu místa pro hlubší rozbor této básně a pro rozbor filosofických názorů básníkových. Obmezujeme se na tento velice stručný nárys, abyhom ukázali, že cyklus »ze slovanského světa« celkem zaujímá podřízené místo, staví se vedle jeho vzdělání novorodeckých písni, a jen do jisté míry spadá mezi projevy jeho názorů slavjanofilských, neboť ty došly mnohem většího výrazu v jiných básních Majkova, jak již bylo krátce pověděno.

Obracíme se k jeho vzdělání Chalúpkovy básně. Především sluší poznamenati, že ruský básník svou předlohu neoznačil.

Majkovova báseň »Никогда!« jest, jak řečeno, volné zpracování, ba více ještě přebásnění Chalúpkovy básně »Mor ho!«. Hlavní motiv, již tak rázně vyjádřený v samém nadpisu slovenské

básně, byl značně změněn ruským básníkem a také nemalou měrou seslaben¹⁾.

Kdežto u Chalúpky po řeči římského cara:

... A jeden strašný ohlas ústa jim vydaly:
»Mor ho!« krikla družina slovanská odrazu;
a meč zasvietil v pěsti každyemu vítæzu;
»Mor ho!« krikla a razom na cárę sæ metá ...

A jinak u Majkova, mnohem jednodušeji:

И у всѣхъ единый кликъ
Вырвался изъ груди:
»Никогда!«

U Chalúpky ten základní motiv šíře se rozvádí ke konci básně, uzavírá se báseň verši již dříve pověděnými jako základní myšlenkou, staví tu jakoby program pro národ bojující za svou ohroženou svobodu a nezávislost:

A ty mor ho! — hoj, mor ho! ďetvo môjho rodu,
kto kradnou rukou siahne na tvoju svobodu;
a čo ai tam dušu dás v tom boji divokom:
mor ty len, a voľ ňebyť, ako byť otrokom!.

Ruský básník tuto základní myšlenku slovenské své předlohy zcela škrtil z přičin neznámých, snad »z přičin na ném samém nezávislých«, jak se v Rusku opisuje strach před cenzurou. Za to Majkóv jinak ukončil báseň svou: římský cár podobně jako u Chalúpky »okom sklopeným na bojiště stojí«, obrací pak zraky své od padlých reků slovenských na temné hory:

Грозно смотрятъ изъ-подъ тучъ
Сумрачныя горы;
Стая темная орловъ
Изъ-за нихъ несется:
Словно гулъ какой отоль
Смутно раздается ...

A pod tímto jakoby dojmem vydá cár rozkaz na odchod z těch krajů zpět za Dunaj; opouští tedy kraje slovenské, ač jich chrabré voje pobílí.

¹⁾ Pro charakteristiku ovzduší, ve kterém vznikla Chalúpkova báseň, nejsou bez významu slova, jež zapsal známý bojovník za svobodu slovenského lidu a pozdější ředitel srbské vojenské akademie, Fr. Zach do památníku Hankova (v knihovně musejní 9 H, 22, str. 72) a to r. 1839, jak půznamenal Hanka: »L'avenir appartient aux peuples slaves, ils ne seront grands que quand ils seront libres; ils ne seront libres que quand ils s'aimeront; car sans amour pas de devouement et il nous en faut pour chasser l'opresseur — Mor ho!

U Chalúpky se římský cár nebojí padlých Slovanů, ale vidí bezdušné hromady svých vojáv a stydí se radovati se ze svého vítězství. O dalších důsledcích slovanské porážky a římského vítězství slovenský básník mlčí, než zakončuje báseň nadšenou apoteosou bojovníků za svobodu svého národa.

Z citovaných veršů ruských jest patrno, že Majkov poněkud přeměnil veršovou formu své předlohy. Třináctislabičný verš Chalúpkovy básně s rýmem sdruženým Majkov rozdělil ve dva verše, sedmislabičný a šestislabičný s rýmem přerývaným.

Čtyřveršový úvod slovenské básně: Sletěli orlové s Tatry, přeletěli Dunaj, sedli za pomezím slovenského rodu, ruský básník prostě vynechal a tím ovšem značně obmezil bližší místní určení celého dějiště — vlast slovenských reků vypsána jest širší a obšálejší a zbytečně v nedozírné všeslovanské rozsáhlosti. Ruskému básníkovi nestačilo říci, že ony rekы porodila jedna matka, rodná země, »что отъ Татры подошла Вплоть до воли Дуная,« jak ji pěkněji a přesně, jistě ohraničil Chalúpka, než viděl se nucen dodati ještě, že dáleko za Tatrami sahá tato vlast až na druhé moře na sever a na východ, »где въ святомъ просторѣ Уготовала поля . . . какъ святую колыбель Для великой славы!« Slova sice mnohozvučná, ale při vší své frasovitosti hluchá a prazbytěčná. Chalúpkova poznámka dodaná k popisu mužného chování slovenských poslů před římským cárem, že nebjí čelem, nepadají do noh, »такъ отроѣ неизнама словенскому kraju«, byla od ruského básníka přirozeně vynechána, neboť věděl, že tato »otroč« se stala v jeho vlasti všeobecným zvykem a pravidlem. Kdežto řec slovenských poslů jest podána dosti věrně, odpověď římského cára podstatně jest změněna a to nikoliv ve svůj neprospech; jmenovitě vševeládný význam Říma, neodolatelná moc jeho samovládce došly velmi pěkného výrazu, také hrozby trestu za odpor mnohem rázněji jsou vysloveny.

Boj mezi hloučkem slovenských poslův a vojskem římským vypsán jest mnohem kratčeji a stručněji. Velikost římského vojska označena tím, že vypočteny národy západní i východní, tvořící jeho pluky. Líčení krutého boje jest u Majkova celkem lepší. Slovenská hrstka neměla kdy k sentimentálním vzpomínkám na chrámy stulené v svatoháj stověkých lip, ani na bílý dům rodný, ani na posvátné mohyly rekovených dědů, o čem Chalúpka ve své básni přespříliš se rozepsal. Vůbec jest v ruském vzdělání mnohem méně lyrických výlevů — zajisté jen na prospěch celé básně.

Klácelova „filosofie řeči české“ a spor jí vznícený.

Příspěvek k dějinám blouznění o jazyce.

Napsal St. Souček.

(Dokončení.)

VI. Přijetí spisu Škorpíkova.

Odsudek ten mohla vysloviti již současná kritika — návštěvi jeho nevznikly jen pokrokem vědy. Vyslovila jej?

Kniha tohoto rázu nemohla tehdy zapadnouti nevzrušivší společnosti české v Brně. Mluvilo se o ní. Úsudky o obsahu se lišily — patrně dle stanoviska posuzovatelova, shodovaly se jen ve chvále dikce¹⁾.

Víme to z vysoce pochvalného²⁾ referátu J. O [héra-lova] v Moravii IX. 1846, str. 589—590. Píše tu: Seit dem Erscheinen des besprochenen Buches haben wir mehrfache Aeusserungen über dasselbe von Männern gehört, die in der wissenschaftlichen Welt einen hohen Rang behaupten. Selbst wo man dem Inhalte entgegentrat, wurde die Kraft der Sprache, das Feuer und die Begeisterung der Rede rühmend hervorgehoben.

Jakou nelibost u svobodomyslníků českých vzbouzela tato nová forma té horlivosti, která českému nationalismu a liberalismu je nerozlučně spjata s trpkou vzpomínkou na XVII. a XVIII. století, lze čísti z listu J. E. Müller a, tehdy právníka v Praze, Matěji Mikšíčkovi psaného 3./II. 1847³⁾. Müller je pln starostí

¹⁾ Dikce — jak víme, jen málo zásluhou Škorpíkovou — je pěkná mimo nějakou příhrublost kazatelskou a nejasnost; jazyk čistý, spisovný až na nějaký provincialismus je patrně ovoce předchozího snažení o vědu v rouše národním a zvláště o českou filosofii. Pravopis: *w* a *ou*, jako vůbec v spisech tehdejších z Moravy. Morava patrně i tu měla miti úkol smírovatelský protiv, jež ji přisuzovali ve sporu o jazyk spisovný mezi Čechy a Slováky.

²⁾ Referent (1810—1868), známý žurnalista a tehdy redaktor »Moravie«, naznačuje tušenou s žurnalistickou povrchností spojitost Škorpíkova spisu s »osvězením duchů v katolické vědě, které zřejmě se ukazuje ve Francii, Belgii, Itálii a Německu« a se znatelným provincialním patriotismem jemu vlastním slibuje si z knihy Škorpíkovy a Sušilových Hymnů církevních, že Morava kulturními snahami se vyrovňá Čechám. Nejvýbornější, nejobsažnější a nejvýznamnější částí díla zdá se mu přednula logická, suggerující vzděšené myšlenky. Chvály dokazující mělkost tohoto liberála bez zásad, jenž donášel do alumnátu spisy Hegelovy školy a Mladého Němceka.

³⁾ Originál v mor. zemském archivu v korrespondenci manželů Mikšíčkových (sbírka Bočkova, korrespondence).

o časopis (Týdenník potomní), tehdy právě chystaný svobodomyslnými živly moravské intelligence vlastenecké, obav o koncessi a ducha censury:

»Nepřišla ještě concessi na časopis? Jak se to wšecko waří? Nedělají se pikle se strany nebeštanů¹⁾? Newtrhla do toho slowanská bohyně Neswornost? Zapoměl jsem se Wás tehdáž zeptat, jakého byste měli cenzora? Jesť to u nás wěc předuležitá! Genz²⁾ tuším že neumí česky; mohli by udělat censem kněze, jako w Praze byl před lety Zimmermann³⁾, pravý to beránek Boží, s wlím srdecem; snad že by nebyl Hajniš⁴⁾ od toho; musí-li mítí ale již jakousi slávu literární, teda by mohli ustavit Škorpíka, ten k tomu má wýborné vlastnosti!«

Zeela zřetelná je také nechut Müllerova k literárním snahám družiny mladého duchovenstva moravského.

»Jak je asi zřízený alumnát? Co se dowídáte o Šmidkovi, o Slottovi, o Bílém, o Fáborském, o Kutínovi⁵⁾?«

Překládá Pojmon ještě o smrtholce⁶⁾? Kulda snad také brzo něco podobného wydá⁷⁾? Řekněte Brněnským pánbeličkářům⁸⁾, že zde někdo chystá spis o fanatismu náboženském a o taškářstvích kněžských⁹⁾, žádá o hojnou podporu. —

Význam spisu Škorpíkova a cenu jeho dosti dobře chápe a naznačuje na sloupec drobného tisku veliká úvaha W. Ne-

¹⁾ Hierarchie. Hybnou silou při vzniku Týdeníka a pak jeho vůdčím duchem byl Klácel.

²⁾ Osoba mi neznámá.

³⁾ Známý nástroj restauračního ducha rakouského v universitní bibliothece pražské a censuře Jan Zimmermann 1788—1836.

⁴⁾ Ant. Heinisch 1813—1864, od 1839 supplement a pak (od 1841) prof. církevních dějin a církevního práva na brněnském ústavě teologickém, dle autobiografie J. Bílého (Vlast IV. 667) »pietista«.

⁵⁾ Častěji už uvedený Karel Šmidík 1818—1878, Juraj Slotta 1819—1882, Jan Bílý 1819—1888, Jan Fáborský 1818 až 1891, Ant. Kutín 1820—1848, vesměs kněží z alumnátu brněnského správěný týmiž snahami. Literárně činní z nich byli jen prví tři, Fáborský byl kresličem map a obrázků pro Dědictví svatého Cyrilla a Methodia.

⁶⁾ Narázka na »Kalendář pro čas a věčnost. Mixtura proti smrtelné úzkosti pro obecný lid a mimo to také pro duchovní a světské vařnostpány... v mateřský jazyk uvedl Fr. O. Polenský« (Fr. Poinson* 1817 w Polné, † 1902 tamtéž), překlad to známého drasticky psaného a oblíbeného »Kalender für Zeit und Ewigkeit« od Alba a Isidora Stolze.

⁷⁾ Vydal již r. 1846 povídka »Kořalečnj mor«, »překlad z německého« (t. j. překlad povídky »Die Branntweinpest. Eine Trauergeschichte zur Warnung und Lehre für Reich und Arm, Alt und Jung« od H. Zschokke, s vlastní poznámkou na str. 7 a rýmovačkou na str. 121—124; jiné ještě překlady též povídky vycíta Jungm. Hist. VI. 1205 a podobnou lidovou četbu obstarával i později).

⁸⁾ T. j. kněžím ultramontánního směru. Pánbeličkář je »ctitel Pambelíčka«, boha dle představy ducha nevyspělého (srov. »Jeden Bůh« v Klácelových Jahůdkách 242).

⁹⁾ Havlíček?

beského] v České Včele 1847 1. č. (1./I.) str. 3—4, tehdy — spolu s Klácelem a Koubkem — Havlíčková pomocnáka v redakci »Pražských Novin«, jejichž přílohou Č. Včela do konce tohoto roku byla. Spis zdá se mu pozoruhodný nejen slohem, než i obsahem. Škorpík je mu stranník, »moderní supernaturalista«, který »i nejnovější úkazy života duševního probírá, a ze svého stanoviska buď zamítá aneb po potvrzení svého principu v nich slídi, který tedy i starého pohana Nasona i onačejsího nového Götha cituje«, podobný polemickou a nemilou rozdrážděností a ostrostí J. z Görresu a »dopisovateli z Paříže ve Všeobecných novinách« [Augsburger Allgemeine Zeitung] bar. Ecksteinu; »není mluvozpytem výhradním, nýbrž jen důmyslným ochoťníkem, a nejde mu o badání, nýbrž jen o princip a směr, na kterém a ku kterému věda zřízena býti má; pravé badání nesmí si nikdy vytknout: to a nie jiného nesmí najít, ono musí dokonce nepředpojatě pokračovat, sice zabloudí k strannostem«.

V době absolutismu totva mohl býti méně opatrny odseuk ochotnické, předpojaté práce apologetické.

Aby vliv knihy ohrožující danými výsledky svobodu badání seslabil, patrně proto, ale mylně vytýká, že podává kniha přešvědčení autorovo, ne učení církve, jež prý »o výšší záležitosti pečlivá nestará se o domněnky učených hlav ve mluvozpytu jako vůbec jí jde v biblí jen o mravný a dogmatický obsah«. Učená mínění ponechává učeným, a jak je ctí, dokázala, že Koperníkovu soustavu zvláštěm listem nedávno¹⁾ schválila. Zvlášť — a zbytečně, hledic k tendenci Škorpíkově — vytýká, že spisovatel »nic nepodotknul« o pračeči, ač i literatura jeho v té věci mu s dostatek poučení poskytovala.

To je také jediná věc, již správně opravuje od pověd Jos. Těšíka²⁾, spolužáka Škorpíkova a tehdy spolu se Škorpíkem kaplana u sv. Magdaleny v Brně, otištěná v čís. 16. a 17. téhož listu (23./II. a 26./II.), odkazem³⁾ na str. 52 a 87 a n. spisu Škorpíkova.

Ostatek této podrážděné kamarádské obrany je zcela něšasten: v pokusu obrany proli výtce, že Škorpík je stranník, přiznává to⁴⁾.

¹⁾ Tak tištěno — snad míňeno sarkasticky.

²⁾ »Nadaný a učený« (dle J. Soukopa, Óbzor 1889, 147) Jos. Těšík 1813—1880, posléze děkan v Telči, přispíval do různých časopisů, na př. do »Hlasu«, jehož II. ročníku byl spoluredaktorem, a do kalendáře »Moravana«; vystoupil též samostatně, knížkou »Růže a trní.« O snahách i názorech jeho i jeho přátel svědčí jeho »Návštěva u Dra. Josefa Görresa« v »Cestopisných obrázcích« z r. 1844, ot. v kalendáři »Moravana« I. 1852.

³⁾ Pro Škorpíka něhrubě výhodným; svr. str. 370 této rozpravy. Odporu v těchto dvou místech spisu Škorpíkova Nebeský nevyužil.

⁴⁾ Škorpík »se jeví co horlivý katolík«... »My nemilujeme stranických jmén, protož nechceme slouti ani »moderní supernaturalisté«,

Polemickým tónem tohoto katolicismu viněn prý je »ten, kdo tvrdošíjně v jednostrannostech spásu hledá.« Nešťastná jest i obrana nepředpojatosti Škorpíkovy v postupu: zná prý pravidlo to a vědecký je rozvrh spisu; neukázáno však, zda používajíce mluvozpytné literatury on a jeho předlohy nedali se svěsti k petitio principii. Právem mohl poznámenati Nebeský v »Odpovědi p. Těšíkoví«¹⁾: »po odpovědi p. Těšíka ještě více věřím, že p. Škorpík [kněz a horlivý katolík!] snad věděl, jak odpověď na otázku vědeckou vypadne.« Tahanice zbytečná o »vědecký fanatismus« vzniklá tím, že Nebeský neporozuměl 2. poznámce Škorpíkově na str. 18, živena byla Těšíkovým toho nevystížením.

Ostatek odpovědi Těšíkovy jsou insinuace kritikou Nebeského neoprávněné, příznačné pro náladu vznikající zklamáním nadějí v radostné uvítání nových snah duchovenských: z kritiky Nebeského prý vysvítá, že »v jistých vrstvách našeho literárního života« je »jakási nechut« k takovým smírům vědy a víry, že Nebeský je také stranník, an »bočí ku Kantovi, k Fichtovi, k Hegelovi«. Tedy odpověď slabá a zároveň spolupracovníku listu na přízni vlády absolutistické dosti nebezpečná, že nepomohlo ani ohlášené Těšíkem ukončení »rvačky literární« pro »nechut« k ní, ani odkaz na pravé prý stanovisko dvou referentů jiných, Ohéra a Bratránka (v Moravii) a Bratránka (víd. »Blätter für Literatur und Kunst«²⁾), aby na ni nenásledovala zmíněná již replika Nebeského, důstojně odmítající insinuace a k věci nepříslušné poznámky Těšíkovy a stanovisko ke knize Škorpíkově vhodně hájící a sesilu-

nýbrž naprosto katolíci. — Ani nechápe této motanice pojmu, kdo neví, že smírové vědy a učení katolického z 1/2 polovice XIX. stol. vskutku pokládali katolicismus za jiný než dřívější, za synthesis vědy a víry a že supernaturalismem miněno církvi odsouzené Bautainovo odmítání rozumu u věcích víry.

¹⁾ Vyšla v čís. 20. a 21., 9./III. a 12./III.

²⁾ t. j. v A. Schmidlových Oesterreichische Blätter für Literatur, Kunst, Geschichte, Geografie, Statistik und Naturkunde, IV. 1847, č. 75 z 29./III., str. 297—298. Podepsán je sice S. Anders, ale spisovatel toho jména jinak znám není a jeho znalost něm. filosofie mimo jiné svědčí, že pseudonymem tím vskutku se může krýti Fr. Tom. Bratránek (1815—1884), Klácelův spoluřeholník a od zač. stud. roku 1844/5 nástupce v professuře na filosof. ústavu v Brně, potomní profesor něm. řeči a literatury na univ. krakovské, známý hlavně svými pracemi o Goetheovi.

Dílo Škorpíkovo, kořenící v době, kdy spor víry a vědy vyvrcholen nutně probudil oboustranné snahy o smír, pro bohatost látky, překvapující často způsob řešení sporů, elegantní formu, svůj předmět a methodu zdá se referentu podstatným obohacením české literatury. Bratránek patrně věděl, že drsná polemika je obrácena proti jeho řeholnímu bratru, a bránil ho přání — a spolu výtkou — »dass nämlich, wo es nicht die Schärfe der Gegensätze unumgänglich fordert, auch das polemische Moment nicht immer in so unverhüllter Schärfe hervortrete.«

jící¹⁾) a zcela správně proti Těšíkovi citátu »ne pas croire c'est ignorer« rozlučující pojmy »katolicky nevěřit« a »nevědět«.

Nehrubě příznivý dojem smířovacích snah Škorpíkových odpověď Těšíkova Nebeskému a jeho přátelům (Havlíčkovi) jen utvrdila. Odpověď Nebeského šlehlala zároveň také jiného referenta o spisu Škorpíkově, Fr. Čupra, s nímž od r. 1846 Havlíček měl půtky a jejž přes tu chvíli bodne nějakým »žihadlem« své Č. Včely.

Byl totiž zatím Čupr v Květech 1847 č. 10 z 23./I. str. 39 až 40 v referátě ne prostém hrotu proti Havlíčkovi a jeho příteli Gablerovi odmítl Nebeského charakteristiku Škorpíkovu, ne pochopiv významu slov »moderní supernaturalista«. Čupr minal jimi bezpochyby názory Bautainovy. Nebeský odpovídá kousavě a správně: »P. Dr. Čupr sice praví, že p. Škorpík není supernaturalista. Snad jemu tim chtěl se zavděčit, ale p. Škorpík tuto omluvu ani přjmout nemůže. P. Dr. Čupr si musel udělat zvláštní pojem o supernaturalismu.«

Úmyslně Škorpíkovi přátelský referát Čuprův není; je však krátkozraký.

Nechápe, že si Škorpík na str. 3. představuje slovy »strana rationalisticko-filosofická« hermesianism. — Čupr myslí na filosofii. Ač vytýká Škorpíkovi scholastický názor o poměru víry a vědy, soudí, že Škorpík nesnaží se jako scholastika (»a dilem i mladší Fichte«) vycházející od zjevení dokázati obsah jeho rozumem, nýbrž prý »vychází od filosofie, od kritiky, od vědy, a nalézá maně v biblí to, co dříve rozumsky hledal«.

Za příklad postupu toho sveden sliby Škorpíkovými uvádí právě chybné, od víry v bibli vycházející dovození nauky o babylonském změtení jazyků, nechápe, že Škorpík kněz musil věřiti tomu, co dokazuje, nevpomíná Škorpíkovy noetiky. Odtud pak vyplývá mu velmi příznivý soud: »Touto, povždy podstatnou odlikou [vycházením od filosofie, kritiky, vědy — a ne od zjevení] stal se svrchu naznačený směr u p. spisovatele původním [...] a on jej provedl — ovšem teprv v jediné vědě, v mluvnictví totiž — v tak skvostné formě [!], s takovou důsledností [!] a pramenů úpravností [?], že můžeme bezpečně každého myslitele a milovníka osvěty na tento nevšední úkaz v naší literatuře pozorná učiniti.« Kritik nepostřehl ve výkladech Škorpíkových circulus in demonstrando, ano dokonce zdá se, že za zlé mu má neprovedení jeho: »Poznamenali též sluší [předchází výtka heterozetese v užití autoritativních výroků o rozrůznění jazyků, na př. Herderova str. 69; Čupr tedy přidává novou výtku], že spisovatel baby-

¹⁾ »spis o jazykozpytu skoro ani nejedná«; jazykozpytu »prospěje vyložení některých jednotlivých forem více, než široká taková pojednání«; »skutečně nevím, jak daleko smír tento jítí musí dle náhledu toho neb onoho, a s p. Těšíkem se nikdy o to hádat nebudu«, str. 79.

lonské jazyků zpletení více z dat historických, nežli z biblických vyvinuje.« Nepochopil poměru Škorpíkova k scholastice, nevěděl o soudobých snahách theologických, neredukoval díla na jeho prameny — a mluví o původnosti, pramenů úpravnosti; neanalysoval dosť postupu dokazovacího a komposice — a mluví o důslednosti¹⁾.

Kritika ta není příznivým svědectvím pro Čupra.

VII. Šmidkův spisek „Věda, národnost, církev“.

Čupr srovnání se spisem Tomičkovým odložil na »podruhé«, provedl však je — přítel Škorpíků Karel Šmíděk ve spisu **Wěda, národnost, církew**. Sepsal **K. Š.** W Praze, 1847. Tiskem knížečí arcibiskupské knihtiskárny w Semináři. 40 str. velké 8°. Šmidkova »Úwaha wzchledem na Mluwnictví a Zjewení, od Fr. Škorpíka, a na Doba prwního člowěcenstwa, od Jana Slaw. Tomička« (podtitul) určena byla vlastně do ČČM²⁾.

Ale snad redakce zabránila popravu spisu, vydaného nákladem matičním, v matičním časopise.

Úvodem předeslána stručná filosofie literární historie novočeské, zcela Hegelovská: v literatuře Šmíděk vidí týž vývoj, který jest údělem ducha vůbec: od citu a obraznosti (vyjevených poesii — u nás sbíráním národních písni a zvláště poesii Kollárovou v Slávy Dceři) nutně povznesla se na stupeň rozumu³⁾ (u nás Vocabularem »Labyrintem slávy«⁴⁾).

¹⁾ Nezdařená je stilisace Čuprova: »Ku pravdě poznamenání tohoto [Škorpíkova 34, »že lidé, kdyby od Boha nikdy nebyli odpadli, i jednou řeči po celé zemi by mluvili«] se opět přiznat nemůžeme, znajice dobré zákony psychologické, které vlivem přírodním jednotlivých vlastí podlehlají[!].« Čupr slovy těmi bezpochyby nepodvraci Škorpíkových výkladů o babylonském změtení; ohražuje se jen proti tvrzení, že není možný výklad jiný o rozličnosti řeči; sic by pak jeho chvála spisu Škorpíkova byla nepochopitelná při nesouhlasu v otázkách tak důležitých.

²⁾ Jde to ze slov: »jak to náš slowutný Šafařík ... nedávno w tomto časopisu byl vyslovil« na str. 18; citát příslušný (»musejník 1847. sw. II. str. 128«) teprv po 5 řádkách následuje.

³⁾ Jiný příklad tohoto vývoje jsou Řekové postoupivší od poesie k Platonovi (sranní zoří uvědomění) a posléze k Aristotelovi (»plné, polední září filosofie Aristotelovy«).

⁴⁾ »Co ve Slávy dceři více ve poetickém tušení, více citem a obrazem vyjádřeno, to vše v básni p. Vocabularem již v jasnějším světle, více rozumem, více pojmem jest vysloveno«, str. 3.

V úvaze o Klácelově »Mostku« (Květy 1842 př. XXV a XXVI str. 99—100, 102—103), ještě patrněji Hegelovské, tento pokrok přičítal Šmíděk Klácelovi. To bylo ovšem ještě v době, kdy Klácelovu pantheismu nezouhaly ještě nebezpečné (se stanoviska církevního) rohy a kdy Mostek zdál se Šmidkovi »co důkaz vyplnění úlohy, Slovanstvem podané« Klácelovi — ač ovšem již r. 1841 zcela, jak se podobá, s Klácelovým vystupováním nesouhlasil (dle dopisu »Z Moravy«, dat. v Brně

S ruchem ovšem dostavuje se boj myšlenky proti myšlence, činu proti činu, půtka, jejímž příkladem jsou oba spisy recensované. Následuje popisná část referátu o obou knihách, ztrácející se skoro nedohledně ve filosofických doplňcích a opravách Šmídových. Nejprv, na str. 4—10, glossuje tak oba úvody Škorpíkovy: Schellingem podniknutý smír vědy a víry, potřebný a žádoucí, ukázal se gnosticismem. Šmídovým východiskem k řešení sporu obou potencí jsou these jeho filosofie dejte:

Dějiny lidstva jsou dějinami jeho pádu a vykoupení Kristem. Starověk je touhou po Kristu, církev katolická je uskutečňující se Kristus¹⁾.

Věčné pravdy učení jeho, Bohem v člověka vložené a pádem pozatemnělé, nazírá víra, »podkladek naší celé vědoucnosti a našeho života« (10), a osvětluje i brání věda, obě »podstatně jedno, ve svém toliku výjevu dvojí« a proto církvi stále co nejúze spojované a sloučené v největších jejích chloubách, Athanasiu, Augustinu, Tomáši Aquinském, k nimž po odboče připojuje našeho Tómu ze Stítného. Harmonie obou však prvním pádem vzala za své: církev je církev bojující a »věda [i smír její] s vírou vyvinula se bojem, dialektilou« (8)²⁾.

Víra předchází vědu a »jí látku strojí«. Boj, k němuž mezi oběma dochází, boj, k němuž dochází mezi jednotlivými názory vědeckými ony pravdy osvětlujícími, končí smírem v dogmatu církevním (jako boj Hermesianismu a názoru Bautainova rozhodnut církevním odsouzením obou stran). Nezáleží mnoho na tom, že nelze vždy říci, co Šmídek si vždy myslí vědou, zda theologii, či některou nauku, jež má co činiti s předmětem nějak souvislým s učením církevním, či vědu vůbec. Šmídek jistě věděl o součinnosti a vzájemných vztazích věd; nutno tedy mysliti, že ve vylíčený poměr k věře a dogmatu vtlačuje vědy všecky. Tak zkatoličten Klácel, dle něhož vývoj snah po poznání vede k filosofii, k »souvědoucnosti«, již působí »všechny vědy sjednocené v ústrojném celku«³⁾ a provází pravé náboženství, vesměrnost.

ke konci července 1841, chifrovaného značkou † v Květech VIII. 1841, 270, jež pokládám za Šmídův).

¹⁾ Smídek k těmto myšlenkám tehdy běžným u theologů a idealistických filosofů školy Schellingovy a pravého křídla Hegelovců cituje Lenaua a bar. Ecksteina. Myšlenky ty dle uved. jeho čl. ČMM. II. 178 byly ovocem mimoškolských společných sebezdlávacích snah brněnských alumnů.

²⁾ Smídek s Klácellem uznává identitu rozumu lidského i božského, vytvořivšího svět (str. 9—10); jenže tato identita dle Šmídka vznikla tím, že Bůh vložil v člověka pravdy věčné; pravdy ty zatěmněny a nezbývá, než aby »věda církevní« z nich dialektilou vytvořila dogmata církevní; to omezuje platnost druhé zásady Hegelovské, o vývoji jsoucna protivami, jež je vysloveňa větou nahoře citovanou.

³⁾ Rozvinutí vědectva, ČČM. 1841, 131 (v podstatě Hegel).

V otázce o původu řeči Šmíd mezi vědou a vírou provedl Škorpík, Tomášek ostal v »stranné známosti resultátů vědeckých« a tím v subjektivním mínění.

Referát pak (14—18) přistupuje k otázce o původu řeči (I. částce Škorpíkova díla). Odmitá přirozené výklady o původu člověka a jeho řeči¹⁾ a souhlasí s výklady Škorpíkovi výměří, poznámenává však, že schopnost k řeči uskutečňovati se počíná u dítěte teprv tehdy, když »vyniklo na stupeň rozumu« a »vnitřní celého předmětenstva jednota problemska« mu.

Chez tím říci, že i prače se vývinula, až když lidé se stali rozumní, či že řeč byla dána prvnímu člověku s rozumem současně? Ani první ani druhé mínění nelze uvést v souhlas s jinými myšlenkami Šmidkovými.

Původně byla jedna řeč, poněvadž lidstvo »jest podstatně jedno a jeden rozum«²⁾. Dokázati jednotnou prače »a tak potvrditi vyrčení knihy Mojžíšovy« jest úkolem filologie³⁾, jest jmenovitě úkolem věku našeho, »po smíru toužícího« (16), úkolem, k němuž spělo »porovnávající mluvnictví« (tu mimo odkaz na Škorpíkův historický přehled srovnávacího jazykozpytu na str. 17 přejatý z Eichhoffa str. 83 z tabulky přehledné — bohaté chybami — ukazující na náměstkách »podivuhodnou« shodu jazyků indoevropských; shodu tu vysvětluje shodou v symbolice hláskové⁴⁾), volně používaje a proto neuváděje při tom Klácela).

Str. 18—23 věnována je Tomáškovi. Šmídek odmitá a snaží se důvody ze Škorpíka i vlastními vyvrátiti domnělé Tomáškovo (a jak víme, i Klácelovo) *πρῶτον ψεῦδος*, ztotožnění života pralidí s životem divochů, a věty s ním souvislé, že původně lidstvo bylo bez řeči, že řeč je nenáhlý výtvor národů⁵⁾, že bylo více prače. Odbočka na str. 22—23 je polemika proti jedné z těchto konsekvenčí Tomáškových, jeho vyvozování »mysli náboženské« ze strachu. Šmídek slibuje »dle slabých sil svých k osvětlení předmětu tohoto něčím přispěti, kde opět obšírněji

¹⁾ »Stvoření člověka jest děj pozitivní, a tudíž i spojená s lidskou bytostí řeč; člověk tedy o původu svém a o původu řeči může být zpraven jen zjevením (15).

²⁾ Důvody: bible, monofyletický názor »nejznamenitějších badatelův« o původu člověkové a učení o »zlatém věku«.

³⁾ Při tomto výmezí úkolu filologie dovolává se Šmídek na str. 18 Šafařík. Šafařík však na místě uvedeném (v čl. Výklad některých gramm. forem v jazyku slov. ČČM. 1847, díl I. 128) jen poklädá mínění Humboldtovo o jednotné prače za nejvyšší stupeň mluvovědy. Blížší je Klácelův výmez »filosofie řeči«, srv. str. 232 a 233 této rozpravy.

⁴⁾ »Příroda, ač není u člověka principem, jako u zvířete, předce jest podkladem, bási, oděvem ducha lidského, a tudíž spůsob, jakým mluvidlo hlas ze sebe vyráží, a tím slova sestavuje, mnoho přispívá k vysvětlení symboliky duchové« 18.

⁵⁾ Proti názoru o jejím nenáhlém vývoji uvádí autoritu V. z Humboldtu.

i o spisu p. Tomíčkovu bude nám lze mluviti«; ale slibu, co vím, nedostál. Zásluh Tomíčkových¹⁾ odporem v základních pravdách neujímá, ano »v interisu vědy mrzelo« jej, »že dílo p. Tomíčkovo v našich veřejných listech posud tak důkladně nebylo rozbráno, jak by důležitost předmětu vším právem zaslhuovala; nebo nic tak vědě neškodí jako netečnost« 23.

Podobně jako pro vznik řeči Šmídek i stran jejího rozpadu spokojuje se vylíčením Genese, nenacházejeme o vzniku a rozpadu řeči prvotní výkladu sestrojeného dialeklickou methodou a shodného s učením církve, »jelikož genetické doby všechno stvoření mldému zraku našemu v neproniklé mhlé zahalené zůstávají, a jen co již povstalo, ... bádavé myslí se odkrývá« (24). Tak rozklad pračeči, jeden z trestů za rozpor člověků s Bohem, je »konem božské všemohoucnosti«; vedle ní však Šmídek připouští i samočinnost ducha národního a skrze ni vlivy přírody; tím, míní, že získává výklad pro »podivuhodnou úsečnost výrazův a znamenitou dokonalost celého ústrojí« v řečech divošských²⁾.

Rozpad pračeči způsobil vznik národností, poněvadž řeč je lišivým znakem národů. Byl-li rozpad ten zaviněn hřichem (a v tom je Šmídek téhož mínění co Škorpík), jsou-li národnostní rozdíly tedy následek hřichu³⁾, naskytá se otázka, zda národní řeči mají se chovati či »co překážky k pokroku zcela vykořeniti a rozšířenější mluvě podřidit«.

¹⁾ »Obsáhlými studiemi«, »vytrvalou pilností« jeho snesen materiál pozoruhodný, vznícen zájem pro tak důležitý předmět a pro budoucí badatele proklesštěna cesta.

²⁾ Srv. str. 31 a co pověděno o symbolice hláskové na str. 18. — Ten kompromiss mezi vypravováním Genese a Hegelovým učením o vzniku řečí (projevů duchů národních) mohl jen tak povrchním tvrzením být docílen. Přesnější výmez, pokud sahá platnost obou výkladů, byl by vedle k uznání nepotřebnosti jednoho z nich. Šmídek tu doplňuje a precisuje Škorpíka držícího se (s kolísáním) prvního výkladu, veden svou zálibou v synthesách všechno, božského i lidského, a bezpochyby učením Staudenmaierovým (Encyk. I^o 124) o receptivitě a spontaneitě, silách to člověku vrozených a svým antagonismem způsobujících jeho život. — Ze by veškerý další dějiny řeči od rozpadu jejího byly mrtvolním jejím rozpadem, jak tvrdil Škorpík, Šmídek asi nemínil. Řeč dle něho ovšem ztrácí původní plnovzučnost tou měrou, jak ze smyslové činnosti prvotního člověka vzniká rozvojem duševním svět myšlenkový, ztrácí své zvláštnosti individuální, ale z jednotlivých nářečí vytváří se mluva spisovná, »idealná«, »obecnost všech jednotlivých mluv a nářečí« (Květy 1848 č. 35; Odpověď p. redaktoru časopisu »Cyrill a Method«, Hlas XII. 1860, str. 67). Názor blízký Klácelovu.

³⁾ Šmídek tuto větu šířenou, jak se zdá, z okolí biskupa Schaffgotsche zřejmě vyslovuje na str. 29; věta ta vyplývá z jeho výkladu o rozdílnosti řečí. Též Ign. Wurm, jiný člen »družiny Sušilových«, výslovně s tou větou souhlasí, přijímá však rozdíly národnostní jako hotový fakt a proti nevšimavosti duchovních ke snahám národním vede důvod z opportunity: bez vedení duchovních místo »národnosti křesťanské«, »proniknuté náboženstvím, posvěcené duchem Církve, pokřestěné vůli

Řešením této otázky »se stanoviska církevního« na str. 24 až 39 doplňuje Šmídek Škorpíkovu část III. »Restitutio in integrum«. Jako spásné jsou všecky ostatní třesky boží na lidstvo seslané, tak i »různost řeči a tudiž i národností... musí státi se nejmoudřejším prostředkem ku spásě i padlého člověka, by totiž člověk z pout podlého, hříšného s o b e c t v í vyveden byl k osvícení o b ē a n s k é m u, a z toho k osvícení k a t o l i c k o n á b o ž e n s k é m u« (29).

»Uskutečnění vlohy« — tedy i vlohy k řeči, nejduchovějšímu výjevu ducha národního — »jest úkol každého národa«. Proto naše národní snažení není »citlivůstkařství několika nadšených vlastencův, nebo dumavé rozbolestnění po lhotejném, byťby i návyklém obleku myšlenek«; řeč »jest něco bytného, podstatného, řeč jest... o b r a z, do kterého povaha čistolidská (rozum, vůle a cit) dle obzvláštní, původní barvitosti, do jistých rámců v kreslena byla postupem časův a okolností, božskou prozřetelností ustrojených« 32.

Zachovávajíce osobitost svou národnové se doplňují: »snažením národním odhaluje se skrytá ouroda v lúně národův, pučí milliony nových náhledův, nových idef, nových přesvědčení, které svého konečného smíření a posvěcení dosahují v Církvi« (ovšem katolické); národ pak »uskuteční všecky možnosti ducha svého národního — umírá« (32); církev však je věčná (37).

Historický nástin na str. 33—35 ukazuje, jak oprávněnost národností uznanávala církev proti stanoviskům nekatolickým k národnosti: v pohanství, proti Feuerbachovi, M. Stirnerovi, kosmopolitismu vzniklému z náboženského indifferentismu a materialismu¹⁾.

Právě věk nastávající je mu věkem smíření, věkem, kdy, co pozitivního dříve v církvi a státu jednotlivým rozumem bylo zničeno, zase bude obecně uznáno, a to samovolně, kdy zmizí indifferentism a kosmopolitism, kdy bude heslem pravého vlastence: »Bůh a pro Boha vlast!«, kdy pravý patriotism uzná i práva jiných národností²⁾, kdy u nás »přestanou i ony nechutné hádky proti všemu, co buď německou filosofií³⁾, neb

Syna Božího«, vzniká prý »národnost pohanská«, národnost bez výry, vedoucí »v bezednou propast zničení« (v řeči »O důležitosti semináře...«, 20./X. 1852 proslovené na 2. všeob. sjezdě důvěrníkův jednot katolických na Moravě... 1852, Zpráva »Druhý všeobecný sjezd... 1852«, str. 57—63).

¹⁾ »Pravé světoobčanství (kosmopolitism) jeví se vlasteneckým činným a horlivým« 36.

²⁾ Šmídek je rád »rozumnému taktu... většího počtu vlastenců našich«, hledících zamezit zášti národní, zvláště proti Němcům (37).

³⁾ Narázka na spor o filosofii německou, vznícený Gablerem. Nechut ke všemu německému tehdy rostla; svr. též referát Květů o Klácelových Počátcích vědeckých.

jakýmkoli výjevem národnosti německé zavání¹⁾), kdy »obapoln uznání stejného práva, obapolná úcta a vážnost, mužná řevnívosé ve vědách a pokroku pospolitého života, volné vyvinutí národních sil našich úzeji nás spojovati bude jednotou duchou ve svazku pokoju«³⁷²⁾.

Smíří ten úkol náleží Slovanům. Slovanstvo »mír v protivách věku našeho utvoří a palmu smíření podá ostatním národům evropským zmítaným v protivách«: Anglii, kde rozpor mezi pauperismem a bohatstvím, Francii, kde boj mezi vírou positivní a zjevným atheismem, Německu kolísajícímu »mezi životem praktickým a ideální výší svých vědců« a víc než Francie ohrozenému nevěrou; proto »jsme národ budoucnosti«³⁹⁾.

Proto také Šmídек přisuzuje dílu Škorpíkovu větší důležitost, než obyčejné literární dílo má: dobojovav se smíru vnitřního podal jej jiným.

V slohu obou spisů vidí pokrok proti dřívější době, související s větší vzděloucí v naší literatuře mírou podmínek úspěšného pokroku v slohu: s hlubším vniknutím v předmět, se samorostlostí spisů a se znárodněním života společenského. Z pochvalné charakteristiky slohu a jazyka v obou spisech jmenovitě vyjímám tvrzení, že Škorpík »na některých místech, jako jmenovitě v úvodu, na str. 53 a násled. a jinde vyniknul na stupeň klassičnosti«. Jak víme, místa výslovně uvozená jsou pouhými překlady.

Toť obsah úvahy, k závěru krásnými slovy »toužící po vědeckém životě, »zvláště na naší osiřalé posud Moravě«.

Šmídék, jak patrnö, názory svými o problemu jazyků stojí na straně Škorpíkově proti Klácelovi a Tomíčkovi. O Klácelovi však mlčí; ač nelze mysliti, že by nebyl věděl o pravém cíli polemiky Škorpíkovy, přijímá fikci jeho a tak ji utvrzuje³⁾.

Polemika Škorpíkova je mu sice »vřelejší, nežby snad žádoueno bylo«, ale jízlivost její vysvětluje a ospravedlňuje energii Škorpíkovou v hájení pravdy perně dobyté vnitřními boji (40).

Není ta snadno pohotová omluva svědectvím, že i u Šmídka v pravé toleranci, kterou činí rysem, jistě idealisovaným, vědeckých rozhovorů v alumnátě a které sám má vskutku nejvíce, je více pevnosti ve vlastním pěsvedění než úcty k cizímu?

¹⁾ »Neb co z ducha pochází, vědy, umy, velkodusné skutky, ač jistým náromem vykonány, stanou se jmenem celého člověčenstva, které nemá druhý národ svévolně zavrhnouti.«

²⁾ K tomu citovány poslední 4 verše Vocabulova Labyrintu slávy.

³⁾ Již v uv. dopise svém »Z Moravy« do Květů 1846 č. 98 (18. srpna), str. 394 vysvětuje, proč Škorpík za předmět píše své o »smír náboženství s vědami světskými a jejich moderními resultáty« si obrál jen mluvničtí, tím, že mluvničtí »probuzováním se národnosti větší zanímavosti nachází a obecenstvu přístupnější a zanímavější jest«.

Předpojatá věta o smíru rozporů dogmatem církevním ovšem zaslepila oči Šmídkovy a přinesla dílu Škorpíkovu více chvály, než zasluhovalo. Zdá se, že Šmídek nedostatek původnosti ve spisu Škorpíkově brzo prohlédl. V dopisech z Moravy do Květů 1848, mluvě o vědeckých snahách na Moravě, Sušilových Spisech sv. otců apostolských, Škorpíkově díle, pracích »našeho genialního Klácela« a chystaných spisech dorosten literárním, aspoň dodává, »že se u nás původnost i vzhledem věd nelze posud s uspokojující jistotou očekávat . . ., ale jednotlivá jadérka a jednotlivá zrnka nalezáme sem tam ve spisech našich vzdělanců¹⁾; výslovně pak mimo zajímavost látkovou (řešení poměru mezi vědou a vírou) učenému dílu Škorpíkovu přisuzuje »jakous historickou cenu a důležitost pro vlast naší«, protože vyslovuje smýšlení mladého duchovenstva²⁾). R. 1870 v uvedeném článku »Literární ruch na Moravě v novější době« má již pro ně jen slova »výsledek snah« alumnátu.

Obrana snah národních v Šmídkově referátě o sporu v literatuře české, který způsobilo odchylné pojetí řeči, není neorganický přilepek, nýbrž vyrostla ze Šmídkovy filosofie jazyka na podnět potřebami doby. České snahy alumnů brněnských a mladého duchovenstva r. 1843 přišly v podezření u představených duchovních i policie. Podezření to způsobil asi součin různých příčin: české snahy byly představeným — Němcům a konservativešům — nemily již jako novoty a snahy jinonárodní, byly spiány se zájmem o věci představeným asi povážlivé: o německou filosofii soudobou, literaturu Mladého Německa, učení socialistické; nebyly prosty sympathii ke Klácelovi a bezpochyby i svobodomyslnějších názorů³⁾, idea cyrillometodějská v době, kdy rostla »německá národní církev«, zdála se nebezpečným, decentralisačním pokusem o národní církev českou⁴⁾, policií sledovány sympathie polonofilské. To vše vedlo k potlačení českého ruchu v alumnátě, k nedůvěře v duchovenstvo mladší a dalo podnět Šmídovi k obraně národních snah, ukazující, že »povinnost, pěstovati národní svůj jazyk vši silou a udržovati jej, až vyplní národ úkol svůj, Bohem v řadě ostatních národů mu přiřčený, zakotvena jest v hlubokých konsekvenčních učení církevního, a že tedy . . . církevnímu učení neodpírá« (25).

Originální na této obraně, utkané z učení katolického (o výkoupení, o obecnosti církve) a Schellingova i Hegelova (o vývoji, boji to protiv, jenž končí smírem v církvi obecné), je jen kato-

¹⁾ Srv. s tím místo z dopisu Šmídova »Z Moravy« do Květů 1846 č. 98 (18. srpna), uvedené na str. 371 této rozpravy.

²⁾ Květy 1848 č. 68, 6. června, str. 285.

³⁾ Srv. kurrendu biskupa brněnského z r. 1849, roč. 17. čís. 203/7 proti příloze k č. 69. Mor. Novin 1849, nyní v pfekl. Havlíčkově v K. Havlíčka Borovského Polit. Spisích vyd. Tobolkou II. 461 a n.

⁴⁾ Táz kurrenda.

ličetější úprava. V podstatě však je to obrana národního snažení vůbec a našeho zvláště, již dle filosofie Hegelovy¹⁾ podal učitel Šmídka Klácel²⁾.

K tomu, že Šmídék tyto Klácelovy (vlastně Hegelovské) myšlenky přizpůsobený pojál v referát rozhodující spor o řeč ve prospěch Škorpíkův, mimo vyloženou časovost obrany takové přispělo i to, že získal tak závěrnou *synthesu*: sýntesu církevního pojetí řeči se zkatoličtěným snem Klácelovým o národním rozvoji uskutečňujícím pomalu království boží na zemi, synthesu náhledů přijatelných obnovenému církevnímu vědomí s národním snažením českým, »smíření« Škorpíka s Klácelem; a »smířením« přece dle Šmídka končí se boj!

Vzrůst katolického církevního vědomí pak viděti tu ve výmezu poměru mezi snahami národnostními a konečnými cíli snaží lidských. U Kollára a Palackého je humanita oporou národnosti, u Klácela je národnostní snažení průchodní fási k lásce k člověčenstvu a zase jejím uskutečněním, láska k člověčenstvu pak stupněm vedoucím k lásce k bohu, k náboženství, k vesmírnosti³⁾. Církevně uvědomělé duchovenstvo katolické ve čtvrtém a pátém desítiletí předešlého věku místo toho a naproti tomu staví své heslo: Bůh a pro Boha vlast!

Tak již Sušil národnostní snažení podřazuje církvi⁴⁾, úkol Slovanstva vidí v tom, že víře pomůže k přednosti před rozumem — vlastně vrátí ji místo, které měla přede zřízavou kritikou rationalismu, Herderem věštěný úkol Slovanstva v budounosti určuje dle současných tužeb rekatolisáčních v první polovici XIX. st. a zahrocuje proti osvícenství⁵⁾.

¹⁾ O tom, jak Hegelova filosofie byla přízni va snažám národnostním ukazujíc jich oprávněnost a nutnost a jak právě proto přijímána byla nejen na Moravě, než i v jiných zemích slovanských, zmiňuje se již Šmídék v uv. článku ČMM, 1870, 3.

²⁾ V čl. Kospolitismus a vlasteneckví na m. uv. 175—178, 183 (»řeč a národnost jedno, národnost ale rázný způsob jevíci se vůle Boží, odkudž zastávání řeči vlastenecké není egoismus, ale náboženství, za princip celého světa, bezvědomého děje i svobodného jednání, uznané«), v Jahůdkách (99 »Oprava«, 102 »Nerozdílnost«, 105 »Sluhové Boží«).

³⁾ Dobrověda §§ 15, 16, 119, 120, 138. Slovo *vesmírnost* (= láska k bohu) svědčí o skutečném pantheismu, jehož nemůže odčiniti ani to, že ideu dialekicky se rozvíjející Klácel podřazuje boží vůli. Výmez pojmu »vesmírnost« v Dobrovědě str. 228 jen zdánlivě se neshoduje s výmezy na jiných místech.

⁴⁾ Srv. Vychodil, Fr. Sušil, 164, 194, 327.

⁵⁾ »Osvěta nyní všem za heslo jest. Ale osvěty pravé nestává kromě onoho světla, na něž proroci ukazovali, Apostolé patřili, v němž i Otcové Apostolští chodili, a k němuž každá duše v tělesnosti nezabředlá se odrází v hodinách svatých, »s toužebností očekávající chotí... Rozumějme úkolu, ku kterémuž my Slované snad určeni jsme! Němcí hájili rozumenské náboženství proti nerozumu Francouzských a Anglických»

J. Bílý za úkol mladému duchovenstvu klade: »Víry ve službách věnovat svou sílu v národu Christu«¹⁾.

Národnost jest mu »záležitost duchovní, drahocenná slupka, ve které jádro pravého náboženství a svobody občanské dozrává«; mínění o pohanskosti národnostního snažení »tak hluboce v po-vaze lidské zarozeného« pokládá za »přepiato« a spolu se Škor-píkem²⁾ dovozuje, že kněžstvo je povinno vésti a řídit život politický a vůbec národní³⁾.

B. M. Kulda variacím, důvodům a důsledkům této věty věnoval celou knihu rýmů, »Církev a národ« 1896. Ign. Wurm dokonce má národnost za následek hříšné stavby babylonské, za zlo, zhoubné, bylo-li by ostaveno sobě samému, za zlo, jež jen vedením knězovým může se obrátiti i k dobru člověčenstva⁴⁾.

Šmídек proti »pohanské národnosti«, »vlastenectví vý-hradnímu«, bohopustému nationalismu své doby staví slovanský »patriotismus, zešlechtěný láskou křesťanskou«, křesťanstvím myslé ovšem církve katolickou, již podřizuje snažení národní jako účelu prostředek⁵⁾.

Slovanstvu oddanému církvi přisuzuje veliký úkol: smír rozporů mezi bohatstvím a chudobou, mezi vírou a vědou, mezi životem praktickým a sny filosofů, přisuzuje mů zničení skepse a atheismu⁶⁾, zabezpečení věčného pokoje na zemi⁷⁾.

Obnovné snahy katolického duchovenstva v první polovici XIX. stol. tu jednak se skládají s prvky humanitní filosofie Her-

mudráků. Nám snad uloženo, svět celý přesvědčiti, že rozum náš jest tolíko poblesk, který zaniká, pakli slunce za mračna se ukrývá, skutkovati, aby celý svět ve Kristu nejvyšší rozum nalézal, a prohlédati, aby při osvětě té srdece s prázolem odbýváno nebylo.« Předmluva k »Spisům svatých otců apostolských« 1837, str. 11—12.

¹⁾ Řeč při akademii k oslavě sv. Cyrilla a Methoda 1843, svr. Šmídék ČMM. II. 181.

²⁾ Škorpíkův čl. »Správce duchovní a politika«, Moravské Noviny 1849 č. 214 a 215.

³⁾ »Úvahy o národnosti« II. od Blahověsta, Moravské Noviny 1849 čís. 239.

⁴⁾ V uv. řeči.

⁵⁾ »Odpověď p. redaktorovi čas. Cyrill a Method«, Blas XII. 1860, příl. k č. 8., str 68: »Národnost sama nesmí být výlučným, posledním a nejvyšším cílem snah našich... uznáváme nad lásku k národnosti lásku k člověčenstvu, jaké nás učil Spasitel náš Christus«, pod. čl. »Národnost a svoboda«, Mor. Noviny 1848 č. 20, 24./XI., str. 80 a č. 21, 25./XI., str. 84.

⁶⁾ K str. 38—39 »Vědy, národnosti, církve« svr. dopis Šmídékův do Blahověsta 1849, vyslovující přání, »aby Slovanstvo nebekojnou rosou sv. Církve katolické se povztýčilo k vyplnění úkolu, Slovanům v nynější Evropě ustanoveného — miníme úkol, dle kterého zvláště mladí, panenští Slované ustanoveni jsou, i vzhledem náboženství mír uvéstí v Evropě a zničiti neúrodnou úpravrost a zoufalou nevěru, zakořenití pak ojasněnou víru.« K[arel] Š[mídék], Z Moravy 6./III. v Blahověstu III. 1849 č. 17, 25./III., str. 136.

⁷⁾ »O věčném pokoji«, Mor. Noviny 1849 č. 242.

derový a Kollárovy, jednak s přejatky Klácelovými z pantheismu Hegelova (dovození nutnosti snah národnostních, syntheses protiv). Možno říci: Šmídka pohegelovštěje a zkatalicuje Herdera, Kollára i Klácela. Dle něho patrně soudí J. Těšík¹⁾, že »náboženství jest účelem, k jehož uskutečnění národnost jest nevyhnutelným prostředkem, dle něho a Klácela [akubu] M[acanovi 1794—1849] „vlastenecký jest konkrétním křesťanstvím«²⁾ a »řevněním národnosti, na zvláštních o sobě polích se pohybujících k cíli jednomu, zaručen jest pokrok člověčenstva, dozrání lásky křesťanské, pravé mravnosti a dokonalosti — ideal to člověčenstva«³⁾.

Byla-li Kollárovi národnost sestrou náboženství, stává se v názorech těchto kněží služkou církvi prozatím potřebnou, proto chráněnou, ba koná-li svůj úkol, i láskanou, ale vždy dozoru a vedení potřebnou. —

Spisek Šmídka je jakousi předchutí moderních subjektivně impressionistických kritik; je vlastně víc projevem míňení spisovatelova o thematu Škorpíkové a Tomičkové (i Klácelové) než popisujícím referátem a dokonce kritickým rozborem, je projevem míňení, tu doplňujícím a precisujícím názory Škorpíkovy, tu zas na nich přestávajícím, zajímatým i pro dějiny théorie literárně kritické: vystavuje za úkol literární kritice »k porozumění vědecké snahy jednotlivce, tím pak více k slušnému jí ocenění a spravedlivému posouzení prodrati se k vnitřnímu vývinutí spisovatelova, k oné stránce, ze které jako vnitřní nutkavosti spis jeho vykvetl, též patřičný ohled vzít na okolnosti, věkem samým podané a na spisovatele bezděky doléhající« (11); ovšem provedení úkolů těch, zvláště prvního, ostává co do správnosti v Šmídově úvaze daleko za theorii⁴⁾.

Vkusnou, poetisující mluvou psán, přes přídavky odbočující od postupu a nepřehledné míšení výkladů posuzovaných s dodatky a opravami vlastními jeví talent formální, ducha sčetlého, mluviciho s úctou k cízimu přesvědčení a pevnosti ve svém i radostnou nadějí ve vítězství pravdy⁵⁾; nacházíme tu ducha myslícího filosofii, jejíž peň je učení katolické roubované větami a skoro víc jen fraseologii filosofie Schellingovy a Hegelovy, li-

¹⁾ V zmín. »Cestopisných obrázcích z r. 1844«, Moravan 1852, 101.

²⁾ V čl. »Národnost«, Čas. pro kat. duch. 1848, sv. IV., str. 92.

³⁾ T. 93.

⁴⁾ Na str. 12—13 líčí vnitřní boje Škorpíkovy až do smíru samozřejmě »silou charakteru« přivozeného a do životního předsevzetí, ukazovat smír mezi zjevením a vším věděním a dovozovat, že cílem věd je náboženství — jak víme, víc báseň než pravda.

⁵⁾ Rysy těmi ze sebe vztými Šmídka líčí osvětné snahy brněnského alumnátu.

chými věstbami a přáními vzátymi za skutečnost¹⁾, snilka majícího filosofii dějin kontaminovanou z názorů církevních a z vět idealistické filosofie, s konstrukcemi vzletně-vztyčenými a bortícími se pro přehmaty ve faktech²⁾, s Kollárovskými a Herderovskými sny o novém zlatém věku, o slávě Slovanstva, klamnými obsahem a zas v pravdě živoucími působením posilujícím národ, který nedospěl ještě k tomu, by žil proto, že žije, od kolísání mezi vírou a nevěrou v možnost života vlastního, obavou o ni a touhou po ni.

Nehledíme-li k filosoficky bezcennému článku J. Maceanova »Národnost«, k němuž spisek Šmídka a Klácelův článek »Kosmopolitism a vlastenectví« daly některé myšlenky a doba podnět, k článku místem skoro školácky doplňujícímu argumentaci Šmídka a Klácelova důvody z obecnosti citu vlasteneckého, z autority atd. — spisek Šmídka vypadl. Šmídek myslí, že proto, že v oběhu vešel teprve v bouřlivém r. 1848, a ještě r. 1870³⁾, lituje, že »nevěnována mu ta pozornost, kterouž zasluhoval a kterouž ovšem i nyní sobě vymáhá, touže rozluštiti podle tehdejších skromných sil spisovatelových nejtěžší záhadu ducha lidského«, lituje patrně, že nevlivně zaniklo jeho učení o smíru vědy a víry a jeho výlenění snah národnostních v úkol žítí v církvi a pro církev, v úkol, jenž by pak byl jediným smyslem života.

Šmídek asi myslí, že by poznání snah jeho přátel (vyslovených jeho spiskem) bylo získalo jím přízeň vysoké hierarchie moravské již dřív než až v letech šedesátých, v době příprav k slavnosti cyrillo-metodéjské⁴⁾.

Ale přání opraviti vývoj věci přivedlo Šmídka v sebeklam o vlivnosti jeho myšlenek. Vysokou hierarchii moravskou k snahám nižšího duchovenstva dovedl sbližiti teprve vznik liberalismu (éra liberální vlády), neodbytná síla myšlenky národní a vývoj snah mladého duchovenstva ve směru čistě církevní, neurčeném na př. spolu také novodobou filosofií.

Šmídek myslí však asi též na odcírkevnění, snah společnosti české: to, chee říci asi, by se nebylo stalo, kdyby nebyla upadla v zapomenutí filosofie jeho spisku.

Byl by se vskutku změnil vývoj věci? Nestačí snad oživení knihy jen literárně-historickou vzpomínkou? Trvám, stačí

¹⁾ Na př. smír v dogmatu církevním!

²⁾ Poměr křesťanství k náboženstvím jiným, poměr Kolláruv k Vocelovi!

³⁾ V čl. »Literární ruch na Moravě v novější době« ČMM. II.

179 p.

⁴⁾ Podobně mluvil Kulda (Halouzka, Kněz mecenáš Bedřich Sylva-Taroucca 11; týž, Životopis B. M. Kulty, 35 pozn.).

VIII. Místo Klácelových „Počátků“ v dějinách grammatiky české; poměr jich k pracím Fr. Šíra, Fr. Dědka a J. J. Hanuše.

Spiskem Šmídkovým spor názorů na řeč se skončil. Klácel neodpověděl; snad ani nepomyslel na odpověď. Zabralyť jej práce jiné, zvláště práce se skutečnou redakcí Týdeníka (jméno redaktora měl Ohéral) a pak Moravských Novin, a dále každé ráznější odpovědi zastupovaly cestu censura biskupská, Klácelova filosofie a jeho mništví. Jediným, ostýchavým ozvem se strany jemu přátelské bylo snad Bratránkovo přání, aby Škoríkova polemika nebyla tak nekrytě ostrá tam, kde to není nezbytno pro příkrost protiv. že by spolupracovníctví Klácelovo při Pražských Novinách nějak bylo působilo na soud Nebeského o spise Škoríkově, důvodně tvrditi nelze. Ani Tomiček neodpověděl; pochopitelně, proč.

Rok 1848 vskutku jakoby v zapomenutí smetl první spor v naší literatuře mezi církevním a filosofickým pojetím téhož problému¹⁾. Nehrubě lépe vedlo se Klácelově filosofii řeči vůbec a zvláště české. Pokrok jazykovědy u nás a předem v cizině, literární nevyspělost Počátků vědeckých, závažnější to momenty než ne nepříznivé soudy současné, Klácelovým myšlenkám o sebeprojevu vyvíjejícího se ducha souběžným vývojem řeči, myšlenkám spiatým s očitými nesmysly, vzaly veškeru lákavost a působivost.²⁾

¹⁾ Spor stran a osob ovšem ani na Moravě nekončí, jen živen jest jinými podněty a přibývají a třeba v popředí vstupují jiné osoby; veden je poloskrytou polemikou veršů Klácelových a Sušilových, obrací se proti Moravským Novinám, vniká v Mor. Národní Jednotu, dává vznik novým podnikům a organizacím strany jedné a podrývá podniky a organizace strany druhé, až oslava cyrillo-metodějská r. 1863 a Klácelův odchod do Ameriky zpečetují dočasné vítězství jedné z nich, které se svými důsledky je pak na dlouho osobitým znakem moravské účasti na kulturním životě národa českého v 2. pol. předešlého století.

²⁾ Uvedená Šírova rozprava je založena přímo na Schmitt-hennerovi. Odtud shody její s Klácellem v mírnější o původu řeči (Bohem daná schopnost vyvinuta dojmy přírodními a rozumem lidským) a první hrubosti její. Dle Schmitthennera Šír učí, že řeč z citonosti se vyvíjí k rozumovosti, že první druhy slov jsou náměstka (dle indického lépe prý všejmeno, t. j. všeobecné, nic zvláštního neukazující jméno) a sloveso, že původně substantiva byla neutra. Kořeny jsou 1. *a*, jeho zvýšeniny *e*, *i* a sníženiny *o*, *u*; 2. »kořeny první třídy« = samohláska + »aspirace« *j*, *h*, *v* (přecházející pak v jiné souhlásky) v pořadu tomto i opačném; 3. kořeny druhé třídy »trojpísmenné«: souhláska + samohláska + souhláska (neb obmény). K tomu hrozne etymologie, právě Šírovské. Již pro ně lze za zásluhu pokládati Šafaříkovi a poněkud i Klácelovi (předešel Šíra), že Šír po tomto článku ustal od dalšího plenění Schmitthennera. — Tvrzení Fr. V. A utratovo (»Spisovatelská družina kalendáře »Moravana« za let 1852—64...«, program reálky v Uherském Brodě 1898/9 str. 27), že »strýček Pravdomil« (Fr. Dědek 1823—24/VII. 1880 jako

Nejdříve, jak vidno z článků Šafaříkových a poněkud i z referátu v Květech, byla patrná nicoňost symboliky a kmenosloví Klácelova. Již Ign. J. Hanuš, svou filosofii velmi blízký Klácelovi, ač od Klácela přejímá podstatu své kapitoly o řeči v »Nástinu duševědy« 1849, 31—32 (pojem mluvy a vývoj její až po vznik slova ohýbaného), mlčky tu pomíjí symboliku hláskovou; r. 1864¹⁾ pak dokonce výslovně odmítá »zastaralou a nebezpečnou nauku« Klácelovu o významu hlásek: »Že taková nauka pouhá hra je vtipné obrazivosti, jestiš patrné, ana nynější pokažené formy slov vykládá, jako by byly základní a neporušené«. Tak, nevykládaje rozmanitosti hláskové v řeči lidské, vypisuje jen povšechně postupný vznik kořenů a z nich různých druhů slovních, jímž provázen vzestup lidstva od pouhého cítu skrze názornost k rozumnému pozorování všech proměn vesmíru v poměru jich k mluviciemu²⁾. Výklady obou spisů Hanušových o jazyce jsou promyšlenější a mimo podnět k nárysu vývoje druhů slovních na Klácelovi nezávislé. Shody, které se namanují, jsou neznačné, pocházejí asi ze stejné četby odborné a stejného názoru filosofického. Tak boj proti dřívějšímu mínění, že zájmena jsou »surrogat« jmen podstatných (Zkouška § 28), že »předložky řídí pád« (t. § 34), výklad, že ná stupni cítu vznikají z jich stránky úsobní citoslovec, z jich stránky věcní onomatopoeické výrazy (t. § 69, Nástin sloh. 69), nějaká shoda v mínění o participiu (Zk. § 46 a n., Nástin sloh. 108) a ve výkladu o vzniku věty a souvěti poměrnosti všeho ve vesmíru (Zk. § 19). Nad Klácela Hanuš vyniká vědomostmi ze srovnávacího jazykozpytu i vědomostmi o jazyku českém — práce v obojím oboru zatím byla pokročila — ale i on zůstává filosofem v grammatici.

farář v Rožné) své výklady o původu řeči v »Čtení ná-učném« v kal. »Moravanu« na r. 1860, 60—69 »větším dílem« založil na »znamenité« knize Klácelově, je mylné. Výklad Dědkův o původu řeči je juxtaposice čtyř mínění: mínění, že řeč je »výplod lidského obcování«, učení o božském původě řeči dle vypravování Genesese, s interpretací podobnou výkladu Škorpikovu, teorie interjekční a onomatopoeické; jenže tato juxtaposice se vydává za výklad jednotný! Článek ten dialogem aristotelovským poučující o řeči, jako před tím poučoval týž autor o čtení a psaní, je slátanina bezcenná, v níž ovšem, ale mimo výklad o původu řeči, také použito Klácela ve věcech podružných. Otiskem Dědkových rozprav v »Moravanu« Dědictví sv. Cyrilla a Methoda chatrně napodobilo kalendář »Koledu« (r. 1856 má články J. J. Hanuše: »Něco o příbuznosti a životy řeči indoeuropských« str. 65—73 a »Procházky po oboře mluvozpytu a starozitnosti slovenských« str. 73—97), vydávaný Mor. Národní Jednotou, proti níž Dědictví vzniklo.

¹⁾ Na str. 70 svého »Nástinu slohovédy čili stylistiky«, jenž je s dobrou polovicí filosofickou grammatikou.

²⁾ »Zkouška, jak by skladba a tvarosloví české návodem rozboryným v nově uspořádati se daly« (Pojednání Kr. č. spol. nauk V. řady sv. XIV, r. 1866) § 69, srv. Nástin slohovédy 69 a n.

S vědní neplodností spisu Klácelova, třeba zajímavého myšlenkou a vyzněním v literatuře, souvisí, že se naň skoro zapomnělo neb aspoň že zůstal nepochopen. Že August Schleicher se o »vědeckém« pokuse Klácelově o mluvnici českou nezmiňuje ani slovem v svých úvahách »Ueber böhmische Grammatik, mit Berücksichtigung der vorhandenen ausführlichen böhmischen Grammatiken« (Zeitschr. für die österr. Gymnasien I. 1850, 725—756) a »Ü. b. G., mit Berücksichtigung der böhm. Grammatiken für Deutsche« (t. II. 1851, 269—310¹), vysvětluji z účelu jich²). Ale ani Hattala v stručném ovšem přehledu grammatické práce české (v »Srovávací mluvnici jazyka českého a slovenského« 1857, XIII a n.) neví o tomto typickém pokuse soustavném filosofického směru v jazykovědě naší, ač směr ten v dějinách německé jazykovědy zná a odsuzuje. Jinde buď jen pouhé jméno uvedeno³) nebo učiněna zmínka povšechná a nesprávná⁴).

Tak tato rozprava je příspěkem k dějinám práce o českém jazyku a zároveň k přehledu českých prací o původu mluvy, podaném ve spise příliš záhy zesnulého E. Kováře »O původě lidské mluvy« 1898, 47 a n.

IX. Klácelovo novotění, snahy o filosofické názvosloví, „Vějec“ a j. Škorpiкова a Smídкова činnost ostatní.

Ukázal jsem, jak s Klácelovou filosofií a názorem o dialektonickém vývoji řeči souvisí blahovůle jeho k cizímu novotění jazykovému — a vlastní jeho novotění. V starších pokusech novotění pravopisného a tvaroslovného i jazykového brusíčství

¹) V. Flajšhans v Památníku na oslavu 50letého jubilea císaře Františka Josefa I., IIIB 13, zmiňuje se jen o jedné z nich.

²) Schleicher na podnět redakce Ztschr. für die österr. Gymn. (jeden z redaktorů, H. Bonitz, je spolupracovníkem při organizační osnově pro střední školy rakouské) chtěl vybrati nejlepší mluvnice jazyka českého jednak pro Čechy, jednak pro Němce, upotřebitelné na středních školách. Nedostatky běžných tehdy mluvnic jaz. českého vedou jej v první úvaze k obšírnému nákresu plánu pro budoucí středoškolské grammatiky jazyka mateřského, v němž detailně provedeno rozdělení sloves (opakováno pak s nepatrnými změnami) ve »Formenlehre der kirchenoslav. Sprache« 1852); druhá rozprava nastíňuje zase obraz grammatiky české pro Němce, na ukázku skizzuje nauku o psaní a hláskosloví (čas. uv. II. 274—302) a kritisuje 5 běžných tehdy mluvnic českých pro Němce, jako první úvaha kritisovala grammatiky české pro Čechy. Historického je v úvahách těch málo (I. 750—751) a i to je tu jen proto, by vysvětlilo nedostatečnost tehdejších grammatik školských.

³) Na př. ve Flajšhansově »Přehledu práce na poli české jazykovědy za posledních sto let«, Athenaeum X., 98.

⁴) Tak nesprávná je chvála Klácelova logického stanoviska k řeči v soudu životopisce Klácelova V. Brandla o Počátcích (»Příspěvky k životopisu Matouše Františka Klácela« ČMM. XIII., 113.): »Pojednání,

vůbec značně jest účastno mínění o logičnosti řeči se svými důsledky, s rozumováním o jazyce místo práce, již nyní činíme úkolem jazykovědy, s pravidlováním jeho bez dostatečné znalosti jeho empirické a zvláště historické, s bojem proti zbyvajícím jeho domnělým »nedůslednostem«, který nic nedbá práv zvyku.

Novoty hláskoslovné a tvaroslovné shledáváme v Klácelových Lyrických básních (I. 1836, II. 1837). Ale odsudek jich od Chmelenského — ač proti němu bojuje i Klácel sám i jeho přátelé — a snad i styk s Šafaříkem odvrátily jej od některých novot tohoto druhu, ne však ode všeck¹⁾) a zvláště ne ode změn pravopisných. Již v Poč. věd. jde za usnesení výboru muzejního r. 1842 a píše *w a ou*²⁾, přál by pak si »vlastního jednoduchého známení« pro *ch*, »třeba řeckého χ« (touž značku má Rapp I. 69); míní, že »i my Slované bychom jednotu svých jazyků dříve poznali, kdybychom se cvičili (ale jen cvičili, a neostali při tom) bez vokálů psati, k. p. *brg* . . .; ať si to Rus vysloví: *bereg* . . .; Čech pak: *břeh* . . .« (str. 35); patrně tento způsob pravopisu, odpozorovaný hebrejštině, měl by trvatí dotud, dokud synthesis nářečních zvláštností nevznikne všešlovanský vokalism (srv. str. 29). Přijímá opravné návrhy Andresenovy a snad i jiných »autorit« pro pravopis německý, doplňuje je jedním vlastním (*sh* místo *sch*) a revoluční ten pravopis provádí v Enk. Er.

Dlouhé vokály značí čárkou (*sér*, *ím* atd.), zdvojení souhlásek a dloužícího *h* nepíše, píše *f* místo *v*, *v* místo *n*, *sh* místo *sch*, *k* místo *ck*, chce psati předponu *en-* místo *ent-* atd., vymýcuje z pravopisu, ba i z řeči mluvěně to, co vývoj přinesl, s četnými v tom nedůslednostmi a libovolnostmi. Pokouší se též odůvodnití svůj pravopis³⁾: myšlenka opravití pravopis prý je pochopitelná v době šíření těsnopisu a snahy o úsporu místa a času, v době kolísání v pravopise; toto kolísání dává prý mu právo anticipovatí některé změny nevyhnutelné, ale podrobí prý se lo-

co se týče rozumového pojímání věci, ovšem bystré; ale tam, kde potřebí studií linkvistických, srovnávacích, nedostatečné, hlavně tedy v částce II., kde se jedná o významu hlásek, kteréžto částky Klácel by jistě nebyl napsal, kdyby práce Grimmovy a Humboldtovy byl znal».

Pokus Fr. V. Autratův o rozbor (v »Přehledu písemnictví českého na Moravě v polovici našeho století [1830—1870]« 1898, 27—29) nepouští se pod povrch a není též prost chyb; poměr knihy Škorpikovy ke Klácelově nevyštípen a spisek Smídskův neuveden.

¹⁾ Po příkladě Zia k o vě píše v Poč. věd. infinitivy wedsti IX, řícti 28 a j., 3. os. mn. -ejí, -ejí u sloves tř. III. 2 a IV.: mluwějí 17, držejí 28 a p. j.

²⁾ Asi vlivem Šemberovým, ač příklady pro tento pravopis, šířící se zvláště na Moravě, smiřovatelce protiv, a mající být »justemilieu« mezi oběma »výstředními« pravopisy, skladným z r. 1842 a dalšími návrhy Frantovými, jsou již starší, n. př. Fr. L. Čelakovského Smíšené básně² 1830 a j.; srv. Fr. Douchy »Odůvodnění pravopisu«, Č. Včela 1844, str. 8.

³⁾ Enk. Er., předmluva a s. v. orthografie, str. 288—294, kde výklad změn.

gičejšímu názoru. Neupírá, že pravopis jeho »anfangs dem auge fast vé tut«, ale moc návyku mění návyk nový. Předsudky oka a nezvyklost rozhodují prý u slabochů a strach z návratu nebo z pokroku k něčemu lepšímu je nemístný.

Tomuto novotěžímu pravopisnému je blízko logisující b r u s i č s t v í Klácelovo, nebezpečnější to druh purismu než přílišný konservatismus a archaisování nebo brusičství nahrazující znalostí jiných jazyků příbuzných malou znalost historickou jazyka vlastního. Podnět k němu dávaly snahy leckdy zbytečně úzkostlivé po přesnosti a českosti filosofického výrazu.

V Počátcích vědeckých §§ 105, 106 navrhuje spojky *a*, znamenající prý spojení vnější, užívat v soudech výčetných, spojky *i* na označenou vnitřního spojení v soudech rozdělovacích; *čili* proti tázacímu *-li* má značení identitu dvou pojmu (str. 113); za spojky podmínečné připouští jen *-li* a *jestliže* (»totiž jestli, a pak následovat má znamení vyplnění té jsoucnosti«), ne *jestli* § 110. Jiné brusičské pokusy o českou terminologii filosofickou jsou v Klácelově kritice Markovy »Základní filosofie, Logiky, Metafysiky¹⁾ a jinde, pokusy o jazyk německý v Enk. Er. 417 a n. Klácel chtěl však souvisí i s vlastní jeho praxí jazykovou v dílech básnických i filosofických a vyžaduje zvláštního pojednání²⁾.

Klácel chtěl však i celou řadou podobných úvah doplnití »brus« Franty Šumavského a jeho »tovaryš vtipných³⁾ na »rez grammatikální« a nahraditi záhy odmlklého »Napominatele« Jungmanna⁴⁾ míně, že jednotlivé články spíše se budou čísti než chystaná »knihu kárající poklesky písma ohledem na jazyk⁵⁾.

Tak vznikl »Vějec«, jenž měl mluvu »proházení pilně na větru rozumu« a vyváti z ní »plevy a zrna koukolná«.

Program jeho byl obsáhlý: chtěl znamenati všecko to, »co leží na příč: 1. pravopisu, 2. mluvnici, 3. skladu a pořádku slov, 4. tvoření náležitému slov, 5. nabízeti slova pro vynálezy a výmysly nové, 6. skoumati v průpovědích rozum základní čili

¹⁾ Srv. J. Jakubec, »A. Marek« 198.

²⁾ Již z této rozpravy však vysvítá, že Klácelova terminologie logická je bohatší, než jak myslí A. Krecar v čl. »Česká terminologie logická«, Krok (Prusíkův) IX. 368 a X. 7 a n.

³⁾ Narážka na brusičské článečky J. Franty Šumavského, zvláště v rubrice Květů »Brousek jazyka«, na příspěvky do této rubriky anonymní a pseudonymní (Květy 1847 č. 81 a 113), na příspěvky od B. J[ablonského], t. č. 12 a 30, a snad na polemiku J. P. Koubkova (Brousek na brausek, Č. Včela 1847 č. 3 a Brausek na brausek jazyka, t. čís. 8) s Frantou (Brousek jazyka v Kyčtech 1847 č. 1, 7, 41), na čl. J. B. Malého »K brusu« ČCM. 1847, I. 498.

⁴⁾ ČCM. 1843, 395.

⁵⁾ Míněn »Brus jazyka českého«, na něž Matice Česká r. 1845 marně vypsala cenu.

logiku, 7. slušnost a krásu, 8. libozvuk a prosodii« a tím ukázati i hluboký rozum v soustavě jazyka našeho i »původní a zvláštní cestu, jíž národ jde, aby učinil sobě z mluvy své obraz světa svého«, obsah »vtipu i dějů« svých, a bránit ho od nákazy.

Po tomto programním úvodu (Týdeník 1848, str. 277—278) následovaly však jen ještě 2 články: druhý »O purismu a překládání« (t. 317—318), rozhodující se pro střední cestu mezi líným makaronstvím, přejímáním myšlenek a slov¹⁾, a hrdým purismem²⁾ a vymezující právě české překládání cizí terminologie³⁾, a třetí, pokus to vymeziti užívání slova »výminka« a odstraniti slova »nadvymínečné, bezvymínečné, podvymínečné«⁴⁾ (t. 342—343, v čís. 43 z 26./X.). Z článků těch podepsán je pouze prostřední zkratkou Kl., ale shody věcné i formální jednotlivých článků navzájem i s jinými pracemi Klácelovými jsou bezpečnou zárukou, že jsou všecky z péra Klácelova. K pokračování nedošlo; zabránily je patrně práce záslužnější, spojené s redaktorstvím Moravských Novin, z nichž tu jen uvádím dobrou příručku »Slovnik pro čtenáře novin, w němž se vysvětlují slova cizího původu«, jež vycházela napřed v přílohách k Mor. Novinám r. 1849 od č. 60 a r. 1850 (s nadp.: Wyswietlení neznámých slow) a o sobě tiskem K. Winikera vydána byla Národní Jednotou sv. Cyrilla a Methuda v Brně r. 1849.

Neskončilo jimi však rozumování Klácelovo o řeči. Jako dříve⁵⁾ na problem řeči narazil ve svém filosofování, tak ještě r. 1869 v encyklopaeidickém slovníku vyšlém z jeho soukromé učitelské činnosti, v uvedených »Encyklopaeidische Erinnerungen an Fortraege aus Logik, Ethik, Aesthetik, Literaturgeschichte, Stylistik, Pflanzen- und Symbolik etc.«, vykládá v podstatě tytéž logicko-linguistické

¹⁾ Enk. Er. 414 mluví o »gekéhaftes(!) nobeltun«.

²⁾ Pod. purismus naprostý odsuzují Enk. Er. 414 a s. v. purismus.

³⁾ Jako V. Zahradník (Rybíčka, Přední křis. 281) a J. F. v Č. »Je-li potřeba filosofie literaturě české?« ČČM. 1844, II. 243, tak i Klácel žádá překládati smysl, ne slova (srv. Dobrovědu XXXI, 90); proto filosofický termin *praesumtio* = *Voraussetzung* překládá slovem *předsudek*; juridický termin *praesumtio* = *Vermuthung* slovem *potaž*; »dvojí předložka — v předpokládati, předpojímati — nesvědčí jazyku našemu«; žádá dbátí více vazby než slov. Uvažuje o obtížích snah očistných: jednak cizomluv může být »humanismus«, jednak se vžil nečeskou školou; je tedy patrnější (mir ist auf nichts) nebo skrytéjší (vazby slovesa se subst. dějového významu jako předmětem nebo doplňkem, n. př. »spojení miti«). Užívati cizích slov, jsou-li známější, Klácel výslovně připouští v »Slovniku pro čtenáře novin« 1849.

⁴⁾ Výrazy bezvýminečný a podvýminečný navrhl Palacký; slovo nadvymínečný utvořil Klácel v protivu k výrazu podvymínečný.

⁵⁾ V článcích v ČČM., v »Soustavném vyložení důležitějších slov«, připojeném k »Mostku«.

náhledy, které hlásal čtvrtstoletí dříve ve své »filosofii řeči české«. Pokrok jazykovědy nepoučil ho o mylnosti panlogismu.

Ani druzí dva účastníci boje o pojednání jazyka, Škorpík a Šmíděk, nijak nepřispěli k vývoji české jazykovědy. Škorpík na pole to, jak patrno, vstoupil jen proto, by tu hájil učení a pojednání církevního; apologetou zůstal i dále, třebas mu universita jenská, známá ostatek svým mírným rádem rigorosním, za »Mluvnictví a zjevení« poslala — diplom doktora filosofie.¹⁾ Šmíděk pak k jasněmu vědomí o vlastním povolání, literární kritice a literární historii, dospívá pozdě, drahně času a sily lepších úkolů hodně zutrácev na publicistické výkony ceny časové a na málo-cenné práce theologické.

Úvahy.

Oskar Jäger: Homer und Horaz im Gymnasial-Unterricht. München 1905, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung. Str. 211. Váz. za 5 mk.

V díle tomto shrnul spisovatel své dlouholeté zkušenosti o methodě čtení Homera a Horatia a o způsobu, jak těžiti z nich pro výchovu gymnasiální. Proč právě tyto básníky si zvolil, vyloženo v předmluvě. Při vší různosti prostředí, v němž oba vyrostli, hodí se básníci ti více než jiní za reprezentanty kultury své doby.

Výklad o Homerovi zahájen jest úvahou o tom, jaké stanovisko má zaujmouti učitel k otázce homerské. Správně vytěmeno, že pro úlohu, již básně Homery ve škole plnit mají, jest otázka ta podružného významu. Ale se stanoviskem, k němuž spisovatel sám delším rozborem dospívá, nemohu souhlasiti. Jeví se tu rozhodným přívřezencem theorie unitární; dle něho obě epopeje jsou dilem Hemerovým, odpory a nesrovnatosti lze vysvětliti analogiemi s moderními básníky, tak že zbývá pouze t. zv. druhá Nekyie (ω 15—205) a lodní katalog (B 484—759), jež uznává za pozdější přidavky. Nemile se dotýkají čtenáře časté pohrdlivé a neoprávněné posudky o kritické literatuře homerské, se stanoviska spisovatela ovšem pochopitelné. Čtení Homera má být dle mínění Jägerova ovládáno snahou, přivésti žáky v bezprostřední styk a pochopení velké básnické a lidské individuality, jež dala lidstvu největší jeho epopeje. K tomu cíli směřuje návod vyučovací, jenž podán v druhém oddílu této stati. Psán jest ovšem se zřetelem ke gymnasiímu německým, ale poněvadž

¹⁾ Nekrolog Škorpíkův od V. B[randla], Hlas XII. 1890. č. 16 (21/I.) str. 1.

odechylky od plánu našich gymnasií jsou tu více rázu formálního, má návod tu podaný cenu i pro nás. Krok zá krokem vede spisovatel učitele, přecházeje po všeobecných pokynech k rozboru jednotlivých zpěvů Odysseie, jež na gymnasiích německých čte se před Iliadou. Již v tuto část, ještě více však v další, v rozbor Iliady, vložena jsou četná pozorování, zvláště aethetická, dále poznámky k charakteristice osob, kompozici zpěvů a uvedeny případné parallely k Odysseii. V souhlase se svým cílem neopomíjí spisovatel ničeho, co by dovedlo sblížiti básnika s duší žákovou. Nejvyšším ideálem učitelovým musí být vzbuditi v žákově, pokud možno, ten dojem, jaký působily básně ty v posluchačích řeckých. Homeros sám není pouhým neživotním stínem, jenž se úplně ztrácí zá díly svými. V obou epopejích cítíme mohutnou básnickou individualitu, o níž nemáme sice zpráv biografických, ale jejíž rysy vystupují jasně z básni samých. Vystízení těchto rysů života a názorů básnickových věnoval spisovatel třetí díl své práce, po mému soudu nejcennější. Na každé straně patrno tu hluboké porozumění a vniknutí v poesii homerskou, a chápeme vroucenost, s níž spisovatel staf tuto psal.

Podobně, jako při četbě Homera, má i u Horatia hlavní zřetel věnován být věstrannému poznání bohaté osobnosti básníkovy, jež vyzařuje z děl jeho s jasností, již bychom marně hledali v poesii antické. Idea biografická, jak ji spisovatel nazývá, má ovládati celé čtení a dodati mu spolu rázu skutečného studia. Tím nejsou ovšem vyloučena i jiná možná hlediska, jakým na př. pro Satiry a Listy může být studium širokých vrstev společnosti římské, jakési základy soukromých starožitností. Jako při Homerovi, požaduje se i tu pokud možno největší objem četby, jehož lze docílit, přestane-li se na nejnuttnejším výkladu. Nesnadno ovšem, zvláště u nás, bylo by lze provésti požadavek spisovatelův, aby čteny byly všechny ódy I. knihy, a na druhé straně nelze zase schváliti úplné vyloučení listů II. knihy z důvodu, že by přesahovaly meze chápavosti žactva. Za prospěšnou však pokládám myšlenku, aby učitel sám nejen podával na konci každé ódy svůj překlad, nýbrž aby čas od času převzal sám překlad a výklad některých ód a ponechal žákům pouze práci receptivní. Po těchto všeobecných pokynech probírá spisovatel jednotlivá díla Horatiova a přičinuje k četným básním poznámky exegeticke a aethetické. Možno tu nalézti dosti pozoru hodných výkladů. Povšimnutí zaslhuje na př. způsob, jímž snaží se vysvětliti nesrovnalosti v kompozici ódy III, 27, dále samostatný výklad k Sat. I, 6, v. 120 n.: obeundus Marsya, qui se vultum ferre negat Noviorum posse minoris, nebo výklad k Sat. II, 3, v. 72: cum rapies in ius malis ridentem alienis. Ovšem leckde vzbuzuje výklad spisovatelův pochybnosti. Tak na př. sotva lze spatřovati v C. I, 15 narážku na poměr Antoniův ke Kleopatře, jak se tvrdí na str. 166.

Ač spis Jägerův určen jest filologům německým, zaslhuje pro množství cenných pozorování a pokynů didaktických pozornosti i u nás. Přiblížení k názorům spisovatelovým dovede poznáti četbu obou básníků k stupni, jehož dosažení při dnešních útocích na klassické vzdělání ještě je nutné. *O. Jiráni.*

A. Hauvette: Archiloque, sa vie et ses poésies. Paris, A. Fontemoing, 1905. Str. X a 302. Za 7 fr. 50 ct.

Spisovatel spatřuje v Archilochovi nejen vynikající individualitu básnickou, nýbrž i jednoho z prvních reprezentantů ducha a umění ionského, tak důležitého pro kulturu hellenskou. S tohoto stanoviska napsal svou rozsáhlou monografiu, v níž vedle příslušné literatury poprvé vydatně užito parského nápisu, týkajícího se Archilocha a publikovaného r. 1900 od Hillera z Gärtringenů. K důležité památce této obrací spisovatel nejprve svou pozornost a dochází k výsledku, že nápis zakládá se na díle historika Demea, jinak neznámého, který žil brzo po logografech. Prameny díla toho byly jednak spisy Archilochovy, jednak kronika parská (*ἀρχοι Παριών*), rozdílná však od t. zv. mramoru parského.

Datování života Archilochova zakládalo se dříve na některých narážkách chronologických, obsažených v jeho zlomcích, jako jest zmínka o zatmění slunce (zl. 74), narážka na krále Gyga (zl. 25) a na zl. 20: *ὐλαῖω τὰ Θασίων, οὐ τὰ Μαγνήτων* nazá. Spisovatel však právem dovozuje, že žádná ze zmínek těch nepodává určitého data k chronologii Archilochově. Naproti tomu dokazuje proti Rohdovi, že se tají dobré jádro v tradici starověké o životě básníkově. Rozbírá zprávy ty a dochází výsledku, že se nejvíce blíží pravdě zpráva Eusebiova, dle níž *άζυν* Archilochova spadá v r. 665 př. Kr. Další odstavce věnovány jsou rozboru a ocenění ostatních známých událostí ze života Archilochova. Možno schváliti, že spisovatel staví se tu velmi rozvážně a kriticky proti skepticismu, jenž se v novější době ozval proti některým zprávám. Tak hájí proti Piccolominioví historické jádro známé zprávy o zavraždění Archilochově, dále nesouhlasí s míněním Welckerovým, že jméno matky Archilochovy jest pouhý symbol útočné poesie jeho (*ἐνίσττειν*). Naproti tomu právem odmítá různé starověké zprávy o cestách a dobrodržstvích Archilochových. Důležitý pro život básníkův byl pobyt jeho na Thasu. Spisovatel polemisiuje tu proti mínění Jurenkovu, že příčiny jeho vystěhování na ostrův ten byly politické, že stal se obětí demokratické revoluce, v níž pozbyl i jméni svého. S hlediska tohoto interpretuje pak Jurenka povahu i poesii Archilochova. Ale Hauvette dobře dovozuje, že se o nějakém politickém převratu na Paru nedovídáme ničeho, a že také v bojích na Thasu nevystupuje básník nikde jako aristokrat. Tím ovšem jeví

se nesprávným i výklad Jurenkův o poměru Archilochově k dcerě Lykambově.

Druhý, daleko rozsáhlější díl spisu, zabývá se poesíí Archilochovou. Bohatý obsah jeho nelze ovšem shrnouti v rozměr recenze, třeba přestati na vytčení hlavních myšlenek. Nejprve snaží se spisovatel nastíniti dějiny textu děl Archilochových. Mocný vliv básníkův na poesii řeckou jest patrný již v staré poesii elegické a iambické. Básně jeho byly recitovány od rhapsodů, a stopy jejich lze sledovati i v pozdější literatuře lyrické a dramatické (zvláště v staré komoedii). Již v druhé polovici V. století př. Kr. stává se dílo jeho předmětem studia a později věnuje mu Aristoteles spis *ἀπορίματα Αρχιλόχου*. V době o něco pozdější možno předpokládati již vydání Archilochovo. Tu však nelze schváliti, že spisovatel na str. 101 přidržuje se za- jisté nesprávného mínění Wilamowitzova, že v t. zv. kanony alexandrijské pojati byli jen ti spisovatelé, jejichž díla do té doby se ještě zachovala. Původcem vydání Archilochova byl snad Aristofanes Byzantský. Otázku o uspořádání vydání toho a authentičnosti básní, v ně přijatých, lze ovšem jen hypotheticky řešiti. Vydání to udrželo se snad až do doby císaře Juliana.

V dalším oddílu probrány jsou novoty uvedené Archilochem v poesii řeckou v oboru dialektu, metriky a hudebního průvodu. Tu třeba vytknouti, že právem odmítá spisovatel theorii Fickova a Hoffmannova, že by Archilochos byl psal nárečím čistě ionským; neboť živly epické, ač nečetné, jsou v zlomech jeho nepopíratelné. Správně vyličeny jsou velké zásluhy Archilochovy o vývoj metrických forem řeckých. Souhlasim i s polemikou proti Zielinskému a Crusiusovi o významu *παραπαταλογή*. Výrazem tím není méněn recitatív, nýbrž přednes melodramatický, jak vyložil již Westphal.

Co se ideí a názorů básníkových týče, vykládá Hauvette nejprve, že, ač poesie Archilochova jest z největšího dílu subjektivní, nechybí jí ani ráz, objektivní, jímž se blíží epopeii. K tomuto druhu nalezi zlomky hymnů, poesie narrativní a bajek. Subjektivní poesie Archilochova vyplynula z neodvislé a vášnivě prudké povahy jeho. Spisovatel probírá rýsy povahy té, básníkovy názory náboženské, morální a politické. Jeho satira, jež nejlépe povahu jeho charakterisuje, není ani politická ani sociální, nýbrž především osobní. Jí věnován jest zvláštní oddíl, v němž spisovatel nastiňuje ducha satiry Archilochovy rozborem jejich pramenů, zvláště literárních, dále příčin, jež ji způsobily, a formy, v niž se vtělila. Prvky satiry jsou patrný již u Homera a Hesoda, dále v mravech, které kult Dionysův rozšířil v Řecku a v společenském životě Ionů.

V kapitole další snaží se spisovatel vniknouti, pokud to ovšem při skrovních zbytečích z poesie Archilochovy možno, v umění básníkovo, pokud jeví se ve formě, kompozici a slohu.

Uloženo tu hojně jemných pozorování, ač ovšem výsledky, zvláště co se kompozice týče, mohou být jen neúplné a nedostačí ani, příbereme-li na pomoc epody Horatiovy; neboť rozdíly mezi oběma básníky jsou velmi značné, jak ukazuje spisovatel bližším srovnaním zvláště epody X. se zlomkem Archilochovým, objeveným v papyrus strassburském.

V závěrku vytýká spisovatel místo básníkovo v povšechném obrazu civilisace ionské, jež v VII. stol. př. Kr. podlehla značným změnám, jednak vznikem tyrannid, jednak přímým působením světa východního.

Již z nástinu tohoto jest patrnó, že spis Hauvettův jest důležitou publikací v oboru řecké literatury. Přednosti jeho spočívají hlavně v kritickém a methodickém postupu. Nemalou ozdobou knihy jest i jasný, živý a poutavý sloh.

O. Jiráni.

Hermann Ubell: Phidias. (Die Kunst. Sammlung illustrierter Monographieen, herausgegeben von Richard Muther, Band XXXI,) Berlin. [1904] Bard, Marquardt & Co. Str. 60 s fotografiou a 10 celostránkovými tónovými lepty. Za 1·25 mk.

Muther v Dějinách malířství a jinde říká, že Feidias a Leonardo uzřeli nejvyšší krásu, která se kdy odhalila zraku umělcovu. Kdo se chce bez dlouhých studií seznámiti s uměním Feidiovým, tomu bude vítána nevelká knížka Ubellova.

Po několika všeobecných poznámkách o mnahostranném významu umělecké práce v Řecku a o významu uměleckých dílen pro její vznik a způsob upozorňuje spisovatel stručně na dva podstatné znaky řeckého umění, na zdroj řecké plastiky jakožto výrazu náboženských ideí a na nejdůležitější její prostředek výrazový, nahé lidské tělo. Potom líčením, plným náladového kouzla, vodí nás po dnešní akropoli. Štítnové výplně Parthenonu, bojovný ruch v polích metopových, slavnostní lesk na vlysů celly popsán s bohatou znalostí předmětu i vřelým porozuměním pro velebnou prostotu umění Feidiova. Spisovatel hledá vždy základní ideu i vylíčilá volbu látky pro výzdobu, sleduje kompozici i podání v jednotlivostech a z rozdílů slohových hledí stanoviti účastenství Feidiova na provedení jednotlivých částí. Potom rozbírá ve zvláštních oddilech Feidiovu plastiku figurální a plastiku reliefovou a končí stručnými poznámkami o vnějším životě Feidiově.

To je hrubý obsah studie Ubellovy, ale s každé stránky její okouzluje nás vzlet autorovy stylistické formy, pojící se k věcné správnosti dle výsledků vědeckého badání. Ubell užil z něho jen toho, co vykládá tato umělecká díla sama o sobě nebo jen v nejbližší spojitosti s jinými, nepodal však umění Feidiova jako článek uměleckého vývoje celkového.

Ubellovi není Akropolis jen archaeologickým problémem, nýbrž svatyní dnešní krásy (str. 17), krásy takové, že tomu, kdo

ji uvidí, nedá ani vzejít náladě, aby se oddával rmutným myšlenkám na zašlou nádheru (str. 15). Napadá mě proti tomu, co pověděla o svém dojmu veliká česká duše, Neruda, slovy tklivými smutkem vzpomínek. Napadá mě další český projev, Surchardův »Parthenon« z lednové výstavy »Manesa,« umělec teskně zírající k opustěným troskám. Není to charakteristické? A co je v tom stesku specificky českého a co snad jen výronem osobních dispozic nebo osobních nálad?

J. Brant.

J. P. Mahaffy: The progress of Hellenism in Alexander's empire. Londýn, Fisher Unwin 1905. Str. VII a 154.
Za 5 sh.

Kniha obsahuje šest přednášek, které konal známý dublinský professor jako host university v Chicagu. Tituly jejich jsou: Xenofon, předchůdce hellenismu, Makedonie a Řecko, Aigypotos, Syrie, obecné úvahy o hellenismu a hellenistické vlivy v křesťanství. Jest to řada zajímavých soudů, jaké dovede o oboru svém pronášeti ten, kdo v něm se zdarem dvacet let pracoval.

Prvním průkopníkem hellenismu jest Xenofon. Jazyk jeho jest jednodušší než Platonův, blíží se již *κοινή*, ale život složitější. Bohatá zkušenost, které nabyl v Asii, ukázala mu, že i mimo Řecko lidé leccos dobrého znají a konají. Zejména ústava řecká se mu nelíbí ani v Athénách ani ve Spartě, jeho ideálem již od mládí (viz jeho Hierona) jest *ἀρχιμός ἀνήρ*, jenž má místo v absolutní monarchii. Jenom ta dovede rozširovat stát, ne však demokratie athenská, která pro samou kritiku úřadů k žádné činnosti se nedostává. Po stu letech sen Xenofontův se vyplnil: všechno Řecko poslouchá králů až na Rhodos.

Isokrates, dědic snů Xenofontových, pokládá uskutečnění jejich za možné. Upíná naději na krále makedonské. Avšak Alexandros nebyl by podmanil svět řeckým vojskem. Musil míti Makedony, v nichž monarchické zřízení vypěstilo cit loyalty, athenským demokratům neznámý. Zásluha Alexandrova jest, že způsobil jednotu kultury po všem světě. Že sv. Pavel mohl své epištoly psát všem národům po řecku, to je čin Alexandrův. Po smrti Alexandrově bylo v Makedonii tolík bojů o trůn, protože praetendenti opírali se o podrobené národy severní, kteří se chtěli ustavičně dostati na jih. Kdyby se jim to bylo podařilo, byla by evropská vzdělanost naše bývala ochuzena, protože barbaři tito byli by zničili kulturu řeckou. Že Filippos a Alexandros z pieti nepokořili Řecka úplně, přineslo zkázu Makedonii; něhož do sporů věčně nespokojených Řeků s Makedonií vmlísil se Řím. S Makedonií vymizel z dějin typ venkovské šlechty, která oprovrhuje životem městským.

V kapitole o Aigypťe všimá si spisovatel více kulturního života. Překlad starého zákona, rozvoj mathematiky a mechaniky

novoplatonský mysticismus a erotický román jsou plody doby alexandrijské. Agypt jediný se nedal pořečítit. Od Ptolemaia III. staví se v Agyptě mnoho chrámů, ale ve slohu agyptském, nikoli řeckém. Od Ptolemaia IV. a V. začíná úpadek královského rodu. Do popředí se dostává Syrie. Ptolemaios IX. provozuje politiku čistě agyptskou, řeckému životu zasazena tím veliká rána. Římané v Agyptě nalézají stát asijský, nikoli hellenský. Králové makedonští jsou v dějinách agyptských pouhou episodou. Agypt trvá i po nich až do dneška.

Syrie hellenisovala se nejvíce; má mnoho řeckých názvů měst. Baalbek, Palmyra, Gerasa, Dekapolis napodobují stavbami Antiochii. Také indské vlivy působí v Syrii. Ašoka posílal misionáře na západ. Přišlo-li učení Buddhovo do Galileje, jaký jest význam toho pro křesťanství! Zmínku o Pergamu a jeho vládcích, o židovské diaspoře a vzpourě za Antiocha IV. končí oddíl o Syrii.

V následující přednášce oceňuje Mahaffy dějinný význam Alexandrie. Papyry ukazují, jak různé texty Homera byly známy. My máme text očištěný, asi o šestinu kratší. Ve Fayumu nalezena nejen díla klassická, ale i odlehle spisy chronologické a metrické. Z toho viděti šířku vědeckého zájmu. Hlavní čin té doby byl řecký starý zákon. Řečtina spojovala Židy s ostatním světem a je jazykem nového náboženství. To byla věc základní důležitosti pro rozšíření křesťanství; neboť řečtina nebyla jen řeč, značila kulturu, do té doby nejlepší. Řecké knihy jsou podnes modernější než středověké z doby, kdy řečtina byla zapomenuta. Listy sv. Pavla, psané obyčejným lidem, ukazují výšku tehdejšího intellektu, a sv. Pavel sám dnes by patřil k předním myslitelům.

V oddíle posledním dolicuje Mahaffy veliký vliv, jaký v křesťanství měl stoicismus a stopuje šíření jeho z Kilikie do říše byzantské a odtud na severozápad do Čech, kde vzbudil Husa a Jeronýma Pražského, pak do Německa, Anglie, Škotska a Sev. Ameriky. Protestantismus, toť stoicismus v křesťanství. Přes to, že spisovatel tvrdí, že tato souvislost se mu potvrzuje čím dále, tím více, myslím, že nás český »stoicismus« třeba vypnouti z toho východního řetězu a zařaditi jinam.

V předmluvě spisovatel nazývá spisek svůj kompendiem. Je to kompendium v dobrém smyslu. Tak měla by se psát všechna kompendia. Ne z obšírných knih dělat kratší, nikoliv přebírat materiál z druhé ruky, nýbrž nejlepší znaleci měli by je skládati, a to nikoliv na začátku literárního života svého, nýbrž na konci. To dobře Mahaffy v předmluvě podotýká.

Em. Peroutka.

Friedrich Leo: Der Saturnische Vers. (Abhandlungen der königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Philolog.-hist. Klasse. Neue Folge. Band VIII. Nro. 5.) Berlin, Weidmann 1905. Str. 80, 4°. Za 5 mk. 50 pf.

Dosti četná literatura o podstatě verše saturnského rozmnожena byla právě o nový příspěvek. Známý metrik Leo v obširné monografii vyslovil se pro theorii časoměrnou. Podám nejprve stručně v souvislosti jeho výklady o saturniu, při čemž nebudu se ředit postupem jeho vývodů, nýbrž budu přihlížeti k výsledkům.

Opíráje se o známou myšlenku Wilamowitzovu (v. Sitzungsberichte d. Berl. Akad. 1902, str. 865 nn.), soudí Leo (str. 75), že z komplexu čtyř slabik o dvou thesích vznikla čtyřslabičná metra ionská, iambická a trochejská. Skládáním jednotlivých meter (t. j. jich zdvojnásobením a ztrojnásobením) vznikala pak kola a verše. Taková kola jsou i tak zvané choriamické dimetry (na př. — ○ —, ○ — ○ —), jež připouštějí ovšem četné varianty. Saturnský verš je dle mínění Leova spojení dvou takových dimetrů, ovšem s četnými variantami. Hlavní tvar saturnia je, jak učí již Caesius Bassus:

○ — ○ — ○ — ○ || — ○ — ○ — ○

Avšak i jiné varianty se vyskytují; neboť zvláště s arsemi se zachází v saturniu velice volně. Leo upozorňuje (str. 38 n.) na tyto tvary: ○ — — = ○ — □; — ○ — = □ ○ —; — ○ — (anaklase; viz str. 39); — — = □ □; — ○ — —. K tomu dlužno dodati, že tyto varianty se vyskytují v saturniu v různých seskupeních. Leo ukazuje (str. 39 n.), v kterém zlomku se jednotlivé varianty vyskytují, při čemž si všimá bedlivě i otázek textových a sporných výkladů metrických. Někde podává i samostatné návrhy. Dlužno však podotknouti, že je Leo v kritice textové velice opatrny; výslovně podotýká (str. 15), že ve verši, který není jazykově nebo věcně podezřelý, nesmí se nic měnit jen pro metrum.

Jednotlivá kola mohla se však též redukovati (str. 78), a tak vznikla kola tvaru těchto: ○ — ○ — ○ —; ○ — — ○ —; ○ — — ○ —; — ○ — ○ —; ○ — ○ — ○; — — ○ —; — ○ — ○ —; — ○ — ○ —. Zvláště druhé kolon má mnoho volnosti. V obou kolech vyskytují se tedy tvary se stupné i vzestupné. Zmínky zasluguje, že druhé kolon v prvním verši Liviova překladu Odysseie čte Leo (str. 19 n.) ínsecé versum a nikoli: ínsece vérsútum, odvolávaje se na pozorování učiněná Jacobsohnem u Plauta (v Quaest. Plaut. metr. et gramm., Göttingen 1904), že slova daktylská následkem svého postavení ve verši měří se kreticky.

Leo ukazuje dále, že, ač ovládl jeden tvar jako hlavní, přece střídají se u Livia i u Naevia různé varianty, a že nejsou

tedy tyto básně *ποιήματα κατὰ στίχον* ve smyslu řecké terminologie. Leo ukazuje dále (str. 71 n.) na podobné skladby v lidových a náboženských písničkách řeckých, na nápisech náhrobních i obětních. V úvodu sestaveny jsou přehledně všechny nám zachované zlomky v metru saturnském. Zmínky zasluzuji, že Leo vychází od saturniů literárních a dobře vyvrací (str. 12) mínění Ritschlovo, že dlužno dátí přednost dokladům nápisným.

Ve zvláštním odstavci (§ 10) zkoumá Leo, pokud se vyskytují saturnie v lidové a bohoslužebné poesii a' zabývá se jejich poměrem k saturniům literárním. V § 11 jedná pak o saturniích v poesii dialektické. Upozorňuje zvláště na oba nápisy z Corfinia, kde se připojuje k názoru Büchelerovu, že jsou to pravé saturnie. Leo nechce však z nich nic souditi o praitalském rázu tohoto verše; neboť obě památky jsou z doby poměrně pozdní a mohly tedy vzniknouti pod vlivem všeobecných theorii.

Mezi znaky saturniů uvádí Leo také, že mají v obou kolkách diairesi po druhé thesi. Leo sám připouští, že v druhém kolu je z tohoto pravidla dosti výjimek. Toto pravidlo je, myslím, též ceny, jako všechna podobná pozorování o caesurách a diairesích. Všechna zakládají se na nesprávném pojmu caesury a diairese, jak se dobře a obsírně vysvětluje v metrice Králově (Řecká a římská metrika, Praha 1905, str. 11 n.). Postavíme-li se na stanovisko, že caesura (i diairesa) je oddech, můžeme v saturniu připustiti oddech jen uprostřed mezi oběma koly. V druhém kolu jsou výjimky z Leova pravidla dosti četné; v. na př. Liv. 12: quem profata; Liv. 23: filius Latonas; Scip. eleg. 1, 5: Aleuria(m)que urbe(m), kde není možno diairesi uznati. V druhém kolu nemá, myslím, pozorování Leovo vůbec významu. Spiše by se mohlo mluviti o diairesi v prvním kolu, ač i zde jsou výjimky, na př. epigr. Naev. 3: itaque postquamst Orci, kde Leo sám, str. 41 nedoporučí diairesi po post; Scip. eleg. 1, 6: dedet Tempestatebus. Myslím tedy, že saturnie mají oddech jen uprostřed verše. S tohoto stanoviska nemohu pak ovšem souhlasiti s tím, jak Leo vyvraci známý důkaz pro přízvučné měření saturnia, jenž je spolu námítkou proti časomíře. Ukazuje se totiž k tomu, že na počátku verše nestává slovo trojslabičné s přízvukem na druhé. Leo myslí (str. 33), že se to neděje z ohledu na přízvuk, nýbrž je prý slovo trojslabičné na počátku verše nepřípustné proto, že by pak musilo následovati před diairesí slovo jednoslabičné, a to prý je neobvyklé.

Tolik o pozorováních Leových, jež obsahují mnoho zajímavého. Nemohu však říci, že by mě důvody, jimiž Leo hájí své stanovisko časoměrné, přesvědčovaly. Odpůrci časomíry snažili se totiž dokázati, že vede toto měření ad absurdum. Leo naproti tomu tvrdí, že přízvuk je pravdě nepodobný. Předně prý latina vůbec básní jen časoměrně. Kromě toho je většina saturniů nám

známých z Livia a Naevia, kteří básnili ovšem časoměrně. Je prý nemyslitelné, že by týž básník básnil dle dvou principů. Důkaz tento je zdánlivě velmi přesvědčivý, aspoň pro Němce. My Češi však víme, že byli a jsou překladatelé, kteří užívali z části přízvuku, z části časomíry namnoze i v jedné a téže básni. Na př. v Niederlově překladu Sošokleovy Elektry (v Praze 1868) přeloženy jsou části dialogické přízvučně, zpěvy lyrické však časoměrně. Teprvé Král pořídil (r. 1896) překlad veskrze přízvučný. Nikdo zajisté nebude upírat Svatopluku Čechovi časoměrné hexametry z Živsy z toho důvodu, že všude jinde básní přízvučně.

Leo podává pro časomíru ještě tento důkaz. Caesius Bassus ve výkladu o saturniu (265, 8 n.) pokládá saturnius za časoměrný. Pojednání toto je z Varrona (Leo, str. 8). Varro tedy pokládal saturnius za časoměrný. Za doby Varronovy skládal saturnie ještě Accius, a není pravdě podobno, že je skládal přízvučně a Varro četl časoměrně. I tento důkaz je na první pohled přesvědčivý, zvláště uvážíme-li, že Caesius Bassus vskutku z Varrona čerpal (viz Gleditsch, Metrik der Griechen und Römer, 3. Aufl. str. 73). Avšak právě v statí o saturniích má Caesius Bassus polemiku proti Varronovi. Praví v úvodu: *De Saturnio versu dicendum est, quem nostri existimaverunt proprium esse Italicae regionis, sed falluntur.* Že je to polemika proti Varronovi, uznává sám Leo (str. 8). Je tedy možno, že nauka o saturniích je převzata odjinud; Leo uvádí pro Varronský původ výkladů Bassových jen to, že u Caesia Bassa a Varrona v zachovaných zlomcích není dokladů z Livia. Nezapomínejme však, že z Varrona máme pouhé trosky!

V celku tedy nemyslím, že teorie přízvučná byla touto prací vyvrácena a časomíra dokázána. Avšak i ten, kdo nesouhlasí se stanoviskem Leovým, musí dozнатi, že spis jeho je práce velmi zajímavá a pěkně psaná, což při metrickém pojednání dlužno zvláště oceniti.

Karel Wenig.

Xenofontovy drobné spisy. Přeložil Dr. Karel Müller, professor c. k. gymnasia v Jindřichově Hradci. V Praze 1904. (Bibliotéka klassiků řeckých a římských, vydávaná III. třídou české akademie císaře Františka Josefa. Číslo 10). Str. 207. Za 3 K 40 h.

Překlad p. Müllerův jest věcně do celá správný, a přece neuspokojuje; neboť sebe svědomitější studium přípravné a sebe větší pile, práci věnovaná, nečiní ještě překládání uměním.

Překladateł slibuje sice (v předmluvě na str. 1), že se vyasnáží »překládati, pokud možno věrně, hledě při tom ovšem zároveň k duchu jazyka českého«, ale praxe jeho je stejná, jako většiny starých překladatelů. Bojí se i nepatrné odchylky od do-

slovného tlumočení a překládá na př.: Oik.¹⁾ II, 10 *Ἐν τι πλοντηρὸν ἔργον* (znaje) jednu jakousi práci obohacovací; III, 1 *Ἐν τι σοι τοῦτο τὸν οἰκονομικῶν ἔργων* jednu jakousi část úkolů hospodářských; S. V, 10 *τὸ δὲ σὸν* (t. j. *ἀργύριον*) *ῶσπερ τὸ πλεῖστον διαφθείρειν ἵκανόν ἐστι* tvé však (stříbro), jak o právě nejhojnější, jest schopno kaziti a j. V překladě zachovávan je všude věrně slovesný rod originálu, zachována každá vazba participiální, napodoben i řecký slovosled. Uvedu jen několik z přehojných příkladů toho: Oik. I, 23 nepřátele, kdykoli, jsouce lidé rádní a dobrí, některé uvedli v pororu *ὅταν καλοὶ κάγαδοι ὄντες παταδον λώσωνται τυνας*; H. I, 13 přejí si v krátkém čase odejít —, obdrževše cenu mnohokrát větší *ἀξιοῦσι πολλαπλάσια λαβόντες ἐν δλήγῳ χρόνῳ ἀπιένται*; VII, 9 kdykoli lidé, přijdouce k domnění ... a uznajice ..., potom jej v ústech mají chválice jej; Ag. II, 5 překračuje hory Achajské ve Fthii, ostatní již cestu konal; II, 17 a zpustošiv veškerou jejich zemi, ihned odtamtud prošed průsmykem do Korintha, dobude ..; pod. II, 19, 22, 26 a 31; III, 4 boje se, aby buda jat bud mnoho peněz nemusil zaplatit nebo dokonce zemřiti, avšak — volil s Agesilaem do pole táhnouti, maje tisíc jezdci a dva tisíce pavézníků; VI, 2 ne strachem na útěk je obrativ dosáhl vítězství, nýbrž v úporné bitvě zvítěziv postavil si znamení vítězné, zůstaviv — a též sám si odnes zřejmě známky boje hrdininného; S. VIII, 37 nebot, že jest etižadostiv, zřejmo, on, jenž — *ώς μὲν γὰρ φιλότυμός ἐστιν, εὐδήλον, ὅς . . .*; VIII, 40 že by se ti tedy obec brzy svěřila, chečeš-li, dobrě věz! *ώς μὲν οὖν σοι ή πόλις ταχὺ ἀν ἐπιτρέψειεν αὐτῆν, εἰ βούλει, εὐδήλοι* (podobně nečeský je pořádek vět v Oik. VII, 36 a VIII, 18); H. I, 11 nejprve totiž uvažuje shledávám, že ve vjemech zrakových vládci mají ujmu (slovosledem zaviněno je, že čtenář nespojuje »nejprve« s tím, k čemu náleží). Překladatel neuhází ani bezprízvuká částice, a překládává ji slovei příliš důraznými, na př.: S. I, 15 vždyť já a spoň *οὐτε γὰρ ἔγωγε*; IV, 54 celé arcia a všecky noči *δλας γε καὶ πάσας τὰς νύκτας*; VII, 4 vždyť pak ovšem *καὶ γὰρ δὴ*; VIII, 39 *ποδέσενος δὲ εἰ* vždyť jsi obecním hostitelem (do omrzení časté bývá v překladě podobné »vždyť«); Ag. II, 12 však nezvolil si *οὐ μέντοι εἴλετό γε*; II, 21 později pak zase i *ὑστερον δ' αὐτὸν καὶ* (ani δὲ nezůstává bez překladu, nýbrž = pak, však, a).

Překlad je, myslím, jen tenkráte dobrý, je-li zcela jasný a plynný. I upouštěl bych, v čas potřeby, od věrného napodobování řeckých souvětí, již proto, že řecké vazby infinitivní a participiální, jakých se v takových souvětích hojně vyskýtají, nebývá

¹⁾ Oik. = Oikonomikos, S. = Symposium, H. = Hieron, Ag. = Agesilaos.

vždy možno v češtině tak stručně vyjádřiti, a tím se stává český překlad ještě rozvleklejší a nechutnější. Ale našemu překladateli to nevadí, i čteme v knize podobných, nezjádivných souvěti dost (srv. na př.: Oik. II, 1; IX, 2; XI, 13, 22; XV, 1; H. I, 12, 13, 16; VI, 15; VIII, 1, 7; Ag. I, 37; III, 3, 4; IV, 2, 4; VII, 3).

A přece byl leckde stručnější překlad na snadě, jako na př.: Oik. XVIII, 4 není-liž pravda, vece, že míniš, že ta (zvířata) jen tolik vědí, že šlapou obili jsouce poháněna?; XX, 14 i zdá se mi, že země nejlépe prozkoumává lidi . . . tím, že všechno podává tak, že snadno lze to poznati; S. III, 3 neodpirá, že nebude mluvit o tom, co každý se domnívá, že ví nejvýtečnějšího (místo: čeho znalost si nejvíce cení); IV, 37 přece však zbývá mi, abych i v jídle dospěl tam, abych neměl hladu, i v pití, abych neměl žízně, a j. v.

Chvály hodná je snaha překladatelova vystihnouti pravý význam toho nebo onoho řeckého slova. Ale nezdářilo se mu všude nalézti výraz vhodný; na př.: Oik. X, 1 *μεγαλόφρονα αὐτῆς* velkodusné výroky její; X, 12 *ὤψις — πυρητιὸν γίγνεται* zevnějšek — stává se pojzbuzujícím; S. II, 14 *κυβιστῶν* kotrmelce dělati na noze; H. I, 11 *εἰς τὰς κοινὰς πανηγύρεις* do veřejných shromáždění; VII, 11 *τὸ τυραννεῖν* stav vladařský (pod. 12 *ἡ τυραννίς*); VIII, 10 *πλεονεξίας ἔνεκα* z osobnosti; IX, 6 *ἐν τοῖς συμβολαίοις* v společenském obcování; IX, 8 i umírněnost daleko více by provázela zaměstnání *τῇ ἀσχολίᾳ*; Ag. II, 8 *ἀνδρες ἀγαθοὶ* zdatní (pod. i jinde); II, 9 *τὸ εὐώνυμον εἰλού* ovládali levé (křídlo); II, 24 *τῷ πατρὶ οὐατεῖν* v každém vzhledě býti vítězem.

Některá slova bývají překládána podle šablony. Tak *τυγχάνω* »náhodou«, *εἰς* s akk. a podobné vazby »vzhledem«, atd. Na př.: Oik. XI, 14 jestliže bych koho náhodou měl spatřiti *εἰ τίνα δεόμενος ἰδεῖν τυγχάνοιμι*; S. II, 3 obzvláště jsou-li náhodou mladými paními *ἄλλως τε καὶ ἣν νύμφαι τύχωσιν οὖσαι*; Oik. XIX, 12 vzhledem k sázení jiných plodů (sic) *εἰς τὰς ἄλλας φυτείας*; XX, 5 že vynalezli některou umělost vzhledem k pracím *σοφῶν τι εἰς τὰ ἔργα*; XX, 19 i při pracích polních velice se od sebe liší vzhledem k výkonnosti *εἰς τὸ ἀνύτειν*. Sem náleží také, překládají-li se zájmena *οὐτος* a *ἔκεινος* ustáleným způsobem i tam, kde vzniká z toho nedorozumení, nebo *ἔγώ* a *σύ* nejen nadbytečně, nýbrž i nad míru řeckého textu; na př.: S. IV, 62 Vím, vece, že jsi tohoto Kalliu svůdně přivedl k moudrému Prodigovi, když jsi viděl, že tento touzí po filosofii a onen potřebuje peněz *Οἴδα μέν, ἔφη, σὲ Καλλίαν τοντον προαγωγεύσαντα τῷ σοφῷ Προδίκῳ, δτε ἔώρας τοῦτον μὲν φιλοσοφίας ἔρῶντα, ἔκεινον δὲ χρημάτων δεόμενον*; Oik. XIII, 10 neboť roucha, kterých já musím poskytovat dělníkům *ἰμάτια τε γάρ, ἂ δεῖ παρέ-*

χειν ἐμὲ τοῖς ἑργαστῆσσι (v řečtině je *ἐμέ* nutné ve vazbě acc. c. inf.); XV, 5 Než to, pravil jsem já, Ischomachu, myslím já, že — *'Αλλὰ ταῦτα μὲν ἔγώ, ἔφην, ὁ Ισχ., ίνανῶς δοκῶ παταμεμαθηκέναι;* XXI, 1 Než pozoruj, pravil jsem já *'Ατὰς ἐννοῶ γε, ἔφην.* Není pochyby, že smí překladatel vypořádat se podle povahy svého jazyka zaměnit podobná zájmena, jejichž přeložení věrné by ztěžilo smysl; neboť o smyslu jde, ne o slova. Proto vytýkám také překlady tohoto druhu: H. IV, 2 poněvadž nemají důvěry, aby snad v těchto (t. j. v pokrmech a nápojích) nesnědli nebo nevypili nějakého jedu (místo: v nich); Ag. VIII, 3 Onen totiž, když — (místo: On totiž, když —, nebo: Když totiž —); Oik. XIX, 14 odpovidám tobě, jak ty tvrdíš, to, co právě soudíš ty, a' pod. Raději trpěti výtku, že nebylo přeloženo docela věrně, než napodobit tak nechutné polysyndeton, jako je na př. v H. I, 5: *τὰ δὲ ψύχην καὶ θάλπην καὶ συληρὰ καὶ μαλακὰ καὶ κοῦφα καὶ βαρέα* Mrazy pak a vedra i věci drsné a jemné i lehké a těžké.

Mimo místa, po oddilech svrchu již uvedená, jest řada ještě jiných, která pokládám za nejasně nebo tvrdě přeložená. Z nich uvedu však pouze tento překlad: Ag. XI, 16. »A tak muž ten vlasti dokonale jsa prospěšný život strávil, jako i po smrti již velkolepě ještě prospívaje obci do příbytku věčného se uchýlil, památky své ctnosti po celé zemi si získav a pohřbu královského ve vlasti dosáhnuc.« Způsob, jakým byla tato věta přeložena,¹⁾ projevuje hlavní vady onoho způsobu překládání, jímž kdysi řídili se tlumočníci děl klassických.

Aby svrchu uvedené sloupce výtek nemýlily, opakuji ještě jednou, že není tento překlad horší než jiné toho druhu. Naopak má některé přednosti: je aspoň věnec správný, není, až na několik drobností, ledabylý, nýbrž pilně a celkem dobře odváže smysl slov, zatím co ovšem zapomíná na jasnost a plynnost celku. Není také divu, že jsme dosud nevyspěli k `překládání uměleckému. Vychovávání po léta studii gymnasijských, ano ještě snad universitních u vás, že je jedině »věrné« překládání správné, ani neznamenáme poklesků proti »duchu jazyka českého«. Nevidíme nečeských vazeb, nečeského slohu i slovosledu; známe jen vyhýbat se zjevným chybám gramatickým. Těch je v naší knize, nehledic již k špatně užitým přechodníkům, vytýkaným shora, poměrně velmi málo. Viděl jsem tyto: Oik. XI, 20 a n z milosti boží těšíš se; S. VIII, 39 jaké vědění maje Themistokles, schopným se stal; tamtéž, jaké asi věci znaje Perikles. zdál se (vadná interpunkce); Oik. XIX, 18 hrozny jsou útily; S. II, 4 mají-li být (zápachy) příjemny a ušlechtily; II, 16

¹⁾ I to je charakteristické, že jsou k ní připojeny pod čarou tři poznámky, z nich 139. a 140. docela zbytečně.

část nebyla nečinna; H. I, 34 (důkazy) jsou-li dobrovolny, a podobné jmenné tvary adjektiv; Oik. I, 10 ač jsou věci týmž, a pod. instrumentály doplňkové.

V úvodech k jednotlivým překladům osvědčuje spisovatel dobrou znalost odborné literatury. Nespokojuje se potřebnými dátými, nýbrž šíří se na př. na str. 4 n. o ženské emancipaci u Řeků, na str. 79 o symposiích a na str. 163 o chvalořečích jakožto o samostatných literárních druzích.

»O přirozených stejných schopnostech obou pohlaví« nedovolil bych si tak veřejně pochybovat, jako činí spisovatel na str. 5; ani Xenofon »nevyrátil« toto mínění Platonovo. Na str. 8 (a z části i na str. 80) mluví se o Oikonomiku jako o rozmluvě »skutečné«; čtenář je zůstaveno, aby si sám výklad opravil podle dodatku připojeného na str. 75. že Symposion Xenontovo neznačí v řecké literatuře »epochu« (str. 78), vyšvítá z dalších slov samého spisovatele. Není také vyloženo, proč sluší rozeznávati v této rozmluvě »dvě třídy« osob (str. 80). Spisovatel vyhýbá se místy zřetelně a určitě od povědi a kryje se raději za skutečné nebo i jen domnělé auktority eizí. Z té přílišné opatrnosti vyplynuly na str. 127 soudy (o účelu Xenontova Hierona), které nelze dobře srovnati (»Při stanovení účelu musíme zajistit k oběma částem stejně přihlížeti«, a o něco dolejí: »Hlavní účel skrývá se dle mého soudu v části druhé«). Podobně překvapuje, že po uvedení odlišného mínění Beckhausova a zvláště Hagenova, kteří prý »revisi celého sporu podnikli«, mohla být vše takto ukončena: »Celkem však i přes tato mínění protivná můžeme pokládati spisek tento (Agesilaos) za Xenontův« (str. 161). Dovozování této pravosti je zbytečně namířeno proti Christovi (str. 157 a 159); neboť v třetím vydání své Řecké literatury (z r. 1898) na str. 352 upouští Christ již ode všé pochybnosti.¹⁾ Nechápu dobré, proč »věci historické tíže se dájí podati v jiném rouše« (jak se tvrdí na str. 159), ani proč bylo na str. 161 opakováno po starém Christianovi, že »prostá biografie nemohla podati celkového obrazu o jeho (t. j. Agesilaové) celé bytosti, nýbrž prostě jednotlivé rysy bez vnitřní souvislosti«.

Spisovatel měl asi jiné čtenáře na mysli, když psal své úvody, a jiné překládaje. U oněch předpokládá totiž znalost, co je to »dioikismos Mantinejských« (na str. 77), »periegeta Pausanias« (na str. 81) atd., ano dokonce i, co je to »forma peripatetické biografie« (na str. 165); ale těmito vykládá v poznámkách na př. i o Syrakusách (pozn. 11 k Symposiu), o Solonovi a Drakontovi (pozn. 54 Oik.), o přičině války trojské (pozn.

¹⁾ Srovnával jsem také (podle třetího vydání) výroky Christovy o Xenontově Symposiu, vytáknuté naším spisovatelem na str. 77, ale nenalezl jsem v nich sporu.

45 S.) a pod. Za to bez poznámky propustil leckterý překlad, jemuž ani intelligentní nedoborník nemůže rozuměti; na př. místa: Oik. VIII, 5 a 12; S. II, 20; VIII, 39 »vždyť jsi o běcném hostitelem« πρόξενος; Ag. V, 5 »při obou bozích« Οὐ τῷ σιώ.

Jos. Straka.

Buddhismus. Napsal Alois Lang. Nákladem R. Papauschka v Mor. Ostravě 1904. Str. 124. Za 3 K.

Dle předmluvy je účelem tohoto spisu popularišovati správný názor o buddhismu. Spisovatel sám je sice dilettantem v tomto oboru, ale když byl marně čekal na podobný český spis z rukou povolaných, ujímá se sám předmětu tak důležitého a časového, aby jej čtenářům předvedl, jak jej poznal studiem spisů vynikajících znaleců.

Ježto spisovatel je dilettantem a mimo to professorem na venkovském gymnasiu, nelze mu příliš ve zlé bráti, že nedbá pojednání, uveřejněných v časopisech, a z ostatní literatury že vybírá jen spisy nejdůležitější a nejpřístupnější. Nieméně neměl opominouti aspoň této dvou knih: Buddhistischer Katechismus von Subhádra Bickshu (Braunschweig 1888) a spis t. zv. »německého buddhisty« Th. Schultze »Die Religion der Zukunft« (2 sv., 3. vyd. Frankfurt n. M. 1901). Ve výčtu pramenů bylo by záhadno podotknouti při dvou z nich, že vyšly ve sbírce Reclamově (č. 3418—3420 a 3941—3942) a jiné dva zase že vyšly ve sbírce Göschenerově (č. 83 a 174). Jsou to laciné příruční knížky, jež si pro kontrolu každý může snadno opatřiti.

Nebylo by bývalo na škodu, kdyby si byl p. spisovatel přečetl a také registroval článek Zubatého v Ottově Naučném Slovníku s. v. Buddhismus a vůbec kdyby byl četl více českých prací jednajících o věcech indických, na př. články Zubatého v Listech filol., jmenovitě »O literatuře vědske« v roč. XV. Byl by se o mnohem poučil a leckterého nedopatření uvaroval. Tak na př. vědecká transskripce indických slov nehodí se naprosto pro český spis popularisační. Kdo v širších vrstvách má věděti, že literu *c* třeba čísti jako *č*, *j* jako *dž*, *y* jako *j*, *sh* jako *š*? Literu *ç* četl by každý po francouzsku jako *s*, ale správně třeba ji čísti jako *š čí* v popularisačním spise jako *š atd.* Proto bylo by bývalo záhadno buď psát tak, jak se slovo má vysloviti, na př. rádžá, Čandragupta, kšatrijové atd., anebo podržeti důsledně vědeckou transkripci a předeslati krátké poučení o tom, jak co třeba čísti. Spisovatel sám však tu kolísá, píše jednou tak, jindy jinak, patrně vlivem různých pramenů. Také měl spisovatel v slovech indických označovati délky, protože mají touž důležitost, jako v češtině.

Dilettantství spisovatelo je vidno skoro v každém druhém slově indickém. Tak píše Savitar a Tvaštar m. Savitá a Tvaštá,

Uša m. Ušas, dva Ačviní m. dva Ašvinové, Marut jsou příbuzní m. Marutové jsou příbuzní. Rovněž je na rozpacích, má-li skloňovati podstatná jména kṣatrija vaiša, súdra, jméno boha Agnia atd. Tu je vidět vliv německých pramenů, který se jeví i v tom, že spisovatel píše dravidické m. drávidské, sanskritické a sankristické (str. 19) m. sanskrtské, arejští m. arijští, Porfyr m. Porfyrios atd.

Z nedopatření věcných třeba vytknouti tyto. Rgved není jedinou sbírkou (textů mantrových) hymnů, jak myslí spisovatel v předmluvě. Vedle samhity Rgvedu jsou ještě samhity ostatních tří skupin védské literatury, totiž Sámavédu, Jadžurvédu a Atharvavédu. Na str. 4 ozbrojil spisovatel boha Indru palicí, kterou prý tento bůh jako sekera roztríná draka. Avšak v německém prameni spisovatelově jistě nejen tištěno Donnerkeule, nýbrž Donnerkeil, a to je hromový klín Indrův (vádžras) a nikoliv palice. Oněch žebravých asketů v lese uruvelském (str. 25, 28 a 29) nebylo šest, nýbrž jen pět.

Nevysvětlitelnou je mi však chyba na str. 86, třikrát se opakující. Nazývá tu totiž spisovatel mniškou zpovědní slavnost uposaka m. uposatha (sanskr. upavasatha) a cituje při tom Kernův Buddhismus II, str. 8. Slavnost tohoto rázu jistě spisovatele jako katolického kněze zajímala, a proto bych skoro pochyboval, že uvedený citát je přímý, a že měl spisovatel objemné dílo Keranova v ruce. Rovněž tak chybný je název jiné slavnosti mnišské paravana m. paváraná (skr. pravāraṇā). Možná, že je to tisková chyba, jimiž se celý spis jen hemzí.

Přes to však zasluzuje opravdového uznání píle a namahání spisovateloovo, ježto přehledně a poutavě seznamuje čtenáře s naukou Buddhovou a přístupným způsobem snaží se objasniti temné pojmy indické spekulace.

Rudolf Kniže.

Homéros. Příhody Odysseovy. Žeň z literatur, čís. 5—6. Z Odysseie př. ložil *Otmar Vaňorný*. Mladým čtenářům vydává J. Laichter redakce Václava Říhy. V Praze 1904. Str. 127, 16°. Za 90 hal.

Vaňorný se osvědčil již jako překladatel hexametrů Ovidiových a Goethových, avšak zvláštním dikem jsme mu povinni za tuto větší souvislou ukázku z Homera, obsahujici nejpůvabnější části Odysseie (VIII, 535 — XIII, 125). Jestliže hudba řeckých veršů Homerových okouzlovala nás svým neličeným uměním, tím trapněji — dnes nelze toho již nevyznatи — nás jímal nepřirozená forma časoměrná, do níž zasloužili jinak překladatelé v plném přesvědčení, že činí dobře, nutili český jazyk proti jeho vůli, chtice, aby přese všecko vzpírání tlumočil krásy originálu a v čtenářstvu, řečtiny neznalém, budil upřímné nadšení pro svrchovaného genia výpravného básnictví. Jak bylo jen možno, aby krásný jazyk náš prostředky sobě nepřirozenými vystihl úcinek díla,

jehož verše svým vyvolencům v spanilé Ionii diktovala sama božská příroda? Konečně přišla chvíle osvobození. Předsudek, jenž jako mlha zacláněl zraku našemu pravou povahu řeckých rhythmů, jakož i prostředky, jimž bohatě vládne jazyk nás k jich lahodnému a jediné správnému napodobení, padl; řecký verš zní krásně a pochopitelně našemu obecenstvu i naší mládeži. Dar Vaňorného bude od mladého čtenářstva, jemuž »Žen z literatur« předem jest určena, přijat vděčně. Práce jeho zaslhuje chvály jak pro formálnou dokonalost a přirozený sloh verše, tak i co do věrnosti překladu. Nemáme-li dosud celého Homera přeloženého v rhythmu náležitém, t. j. přizvučném, lze aspoň říci, že první kroky k splnění této literární povinnosti jsou učiněny, a nemalá o to zásluha přísluší Vaňornému, v jehož překladech theorie a příklad professora Krále přináší tak utěšené ovoce.

Václav Sládek.

Nejstarší památky jazyka i písemnictví českého. Vydal Dr. V. Flajšhans. Díl I. Prolegomena a texty. V Praze, nakl. dra F. Bačkovského, 1903. Stran 196. Za 6 K.

Obíraje se nejstaršími památkami českého básniectví, sahl jsem po díle shora uvedeném, ježto tu jednak jsou otiskeny až na Alexandreidu pohromadě a netřeba edici sbírat po různých ročnících LF, ČČM nebo i dále, jednak na př. ApŠ a ApD otiskeny jsou s většími podrobnostmi než dosud. Některé věci v excerptech zvláště z Jidáše byly mi nápadné, i srovnával jsem vydání Flajšhansovo nejprv s Paterovým, a když obojí se znamenitě lišilo, s rukopisem musejním samotným. Výsledky srovnání toho, pak i výsledky srovnání s rukopisem ApŠ a Seslání, jakož i výsledky srovnání skoro všech ostatních edicí tuto podávám, abych ukázal, jak dílo je pracováno, a aby ten, kdo by snad později k dílu tomu sáhnouti chtěl, věděl, na čem je.

Podle výkladu vydavatele v úvodě byl by způsob jeho edici ten, že vydání dosavadní srovnal s rukopisem, a bylo-li třeba, opravil; jen při rukopisích mimopražských musil spoléhati na dosavadní otisky. Ale vpravdě edice jeho tak pracovány nejsou.

S jedné strany jsou otisky některých pražských rukopisů takové, že vydavatel nejen otisk dosavadní podle rukopisu neopravil (byl-li by měl co opravovati), nýbrž mnoho nových chyb přidělal. S druhé strany pak tvrdí vydavatel o některých rukopisech mimopražských (kromě ApD, při němž měl kollace dra Tille), zvláště o Rostlináři Olomúckém a o Túlcí sv. Bonaventury, že byly dosud tištěny »s některými chybami«. To by předpokládalo, že o chybách těch ví, že rukopisy měl v rukou; pak chyby ty měl označit, neboť to, čím se jeho otisk od oněch chybných liší, nikterak, jak bude ukázáno, dojem oprav nedělá.

Důslednosti nějaké v otiscích není. Někde nedělena slova a nedoplňována a tištěno až na *i* (i bez tečky), jinde se slova dělí,

✓ nahrazuje literou *i*, doplňuje se bez označení; jinde přidána transskripcí, Štítnský zlomek. Umučení dokonce je podán jen v transskripci. Proto i míra posuzování musí být různá.

Dosavadní edice Flajšhans klassifikuje. Některé jsou »přesné«, »velmi přesné«, jiné »s některými chybami«, jiné »nedbalé«. že i tu vedl si Fl. přesně, je vidět z toho, že mezi »věrnými« je jedna, která neexistuje, t. j. Hankovo, prý věrné, vydání Jidáše v ČCM 1841, 338. Tam a vůbec od Hanky kromě otisku z r. 1829 je jen sedmnáct veršů jako doklad pravopisu v statí: »Nově nalezený zlomek českého Alexandra«. Dobrá je jinak klasifikace Flajšhansova proto, že nám dává měřítko pro jeho vlastní edici.

Z otisků třeba uznati, že Fl., ač to nikde výslovně nepodtyká, nejvíce si váží těch, jež byly v LF: Legendum o Pilátovi otiskl z LF XX bez nejmenší odchylečky. Jen i opatřil tečkou. Seslání Ducha sv. z LF XX otiskl i s ě (zzp-ě I 46, holubiém II 40, týlezznýě II 42), ač jinak tiskne správnější ě. V čem se odchyluje (Asyéně m. Asyéně [I, 14] a zzwiedchzítý m. zzwiedchzítý) jsou, jak jsem se srovnáním s rukopisem přesvědčil, jeho chyby. Menčíkova edice ApD už má některá nedopatření. Fl. otiskuje podle kollace dra Tille a dosvědčuje tím otiskem, že vydání bylo přesné až na některé případy dělení slov a znamének na i a y (as 15 příp.). Je-li správné nezwiedyel m. newzwiedyel Menčíkova (v. 53) a Jey m. Sey, mělo se zřejmě vytknout, místo Jey má Dobrovský aspoň Sty, a smysl žádá Sey = že - j.

Hůře dopadla Truhlářova edice »Túlce«. Má prý některé chyby. Poněvadž rukopis je v Mnichově a kollace Fl. neměl, měl chyby ty vytknouti, nebo že by to, čím se jeho otisk liší od Truhlářova, byly opravy, mu nikdo bez výslovného potvrzení neuvěří. Necháme-li stranou případy (6), kde jen děleno, co u Tr. je pohromadě, jsou to tyto odchylky: 5. ř. wy nícf (Fl.) : wynícf (Tr.); ř. 6. a 7 nem (Fl.) : uem (Tr.) — v parallelním textu latinském má i Fl. »vos«; konečně ř. 17. wfloúich (!) (Fl.) : wfloúieh (Tr.).

V českém textu Rostlináře jsou odchylky od ČCM 1877 nepatrné (I m. J, k m. K, Priskyrziczy m. -cye). Více odchylek je v parallelním textu latinském, ty však (na př. Anchorus m. Achorus, inkuba m. intuba) jsou tak podezřelé, že bylo neskodilo je výslovně vytknouti. Takhle přece spíš lze věřiti původnímu otisku než Flajšhansovi.

Kuriosum je edice Cisiojanu. Ten je otištěn tak, že z každého z obou rukopisů (Mnich. a Praž.) je tištěno to neb ono slovo, které se zdálo případnější, a k tomu přidána slova ve tvaru vůbec neexistujícím, a tak složen »diplomatický« otisk čehosi, co nikde není. Na př. Octaua (M)¹⁾ rodstua (P) fwatek

¹⁾ Označení v závorce je ode mne, ne u Flajšhanse.

(M má swathek, P suetek) suatí (oba ruk. i) piríuš (P) den ofmí (P i M) na fluzbu (M). Verš 15. má fehzep, ač P má fcep a M fehep, v. 16. yuf, ač M má yus a P je nečitelný, v. 23. wzkresil, ač P i M mají wskresil.

Vydání ApŠ zaujímá zvláštní místo. Zlomek tento byl vydán od Šafaříka v ČCM 1847 dosti přesně (u verše 44 tištěno jako u Fl. Mathias m. rukop. Mmathias, ač jinde i tam, kde iniciálka opakována, opakováno; ve v. 131 bizzcupzta m. -zztwa; a na začátku v. 135 SSezst m. ssezzt) v mezích toho, co Šafařík po- dati chtěl. Ke znaménkům nad i a y, jakož i k ě nehleděl. Slova dělil. Otisk Flajšhansův znaménka ta přidává (podle kol- lage Dolanského?), opravuje dvě chyby posledně uvedené, ale přidává také chyby závažné, kterých u Šafaříka není:

	Rukopis:	Šafařík:	Flajšhans:
89	Awselars	A w selars	Awselars
91	prsiedselarsem	prsied selarsem	prsieds selarsem
96	upenthalanapolí	u penthanapolí	u penthanopolí
100	pocupi	pocupi	pokupi
124	fezzt	iezzt	fezt
148	welkym	welikym	welkym

Poněvadž pak i v tom, co Fl. přidává, je dost nesprávného, a není valné naděje, že by k ještě dalšímu vydání diplomatickému došlo, podávám tuto místa, kde rukopis i v těch podrobnostech se liší od vydání Flajšhansova. Rozdíl mezi tečkou a kličkou nad y je někdy tak setřen nebo nepatrny, že rozhodnouti nelze. Uvádím jen případy naprostro zřetelné. Totéž o dělení slov. Rozdíl mezi c a t je, jako v ApD, velmi nepatrny, i kde obojí stojí, jako ve v. 117 a 133, těsně vedle sebe. Význam to má jen ve v. 33, kde, myslím, je psáno *cam*, jehož žádá smysl (taká jho světlost ostupí, jakože při blsketu takém nelzé by *kam* [rkp. *cam* nebo *tam*] hnuti zrakem po všem kostelu v Ephesě), místo *tam* u Fl. i u Šaf.

Ve třech případech (za líudy v. 77, dný v. 135 a gmeny v. 140) je tečka, ale spíš nesprávné nasazení následujícího slova než interpunkce.

	Rukopis.	Flajšhans.
20	K zzmýrtše	K zzmýrtše
28	Do conchzaw	Doconchzaw
37	oygho	oy gho
44	po iniciálcе <i>m</i> opakováno: Mmathias	Mathias
48	iens připsáno jako poslední slovo verše a jen znaménka, »husí nožky«, označují, kam patří.	na svém místě ve verši.
51	zzieu (synizese označena i pís- mem)	z zie u
63	zzwiet	zzwiet

64 a 65	v originále přehozeny, po straně upozorňující znaménka	pořad, jakého žádá smysl.
74	geu (jako 51)	ge u
81	ozzlepítý	ozzlepítý
83	wſſiem a stranou k z nad e tečka	wſſiem
85	prſíných	prſí ných
89, 91, 96, 100	viz shora	
118	prſienezzlí	prſienezzlí
121	proto	pro tu
124	viz shora	
126	Wktereys kolí	Wktereyskolí
129	hodne: ho se nepodařilo, proto	nadepsáno znova.
132	Wyerapolím	Wyerapolím
133	dyetczie	dyetczie
135	zporsiedyl	zporsiedyl
137	wzdali	wzdali
139	krsísíu	krsísíu
141	Hí	Hi
143	nejednakych: druhé e nadepsáno	nad literou poškrábanou.
144	Wnýchfto	Wnýchfto
	uplacagie	uplacagie
145	Natu	Na tu
148	hi	hí
	welikym viz shora	
150	gmíel	gmiel
151	poíeho	po íeho

Nejméně však důvěry měl Fl. v edice právě — Paterovy. Přese všechnu chválu, kterou jejich přesnosti — a to, pokud jde o otisk sám, zaslouženě — vzdává, jich se držel nejméně a ani jedné z nich neotiskl bez podstatných změn.

Už v Homiliáři Opat. tiskne (nehledíme-li k malým [7] změnám v dělení slov) fweho m. Paterova ſveho, ducha m. duha, a zase jako v Túlcí nam m. uam a i v souběžné latině nobis m. uobis, ač smysl žádá vobis a vám.

V Žaltáři Musejním mění Paterovo ucziny (ž. 144, 19) dvakrát na vczíny, muz (Cant. Ann. 9) na mus, wnebefiech (tam.) na wnebefyech, przieſylnē (Cant. Moys. 17) na przieplnē (v lat. firmissimo), ve verši 23. vynechává celé naníe, nehledě zas k jinému dělení slov. Že by tak činil po srovnání s originálem, nepodotýká a už vzhledem k posledním dvěma změnám to není pravděpodobno.

Ani pár řádek »Slova do světa stvořenie« neotiskuje, aby si aspoň třikrát nezměnil spojení slov. Více příležitosti má ve »Vítaj králu«. Hned v první řádce nevěří ani svému vlastnímu snímku (v Pisemnictví) a tiskne kralu m. cralu; podotknouti, že 48. v. je připsán drobně vedle — když jinak tiskne drobné drobně — je mu zbytečnost, m. ſi u ie (v. 97.) tiskne ſuue (než to má i Patera, ale v úvodu, kde cituje toto místo jako opravované), ve v. 105. tiskne twe m. Paterova tue, a několik drobností. Bez takých

drobných chyb neotiskuje Fl. ani po sobě samém zlomky legend na str. 164 (i tu čtyři odchylky).

Vrcholem vydavatelské činnosti Flajšhansovy jsou edice LegMar. a zvláště Jidáše. Podle čeho tu tiskl, zůstane záhadou, ale rukopisy to nebyly, ani vydání Paterova, ani pro Jidáše vydání Gebauerovo. Při památkách těchto nelze vlastně mluvit o drobnostech, neboť v mnohých případech se ukázalo, že v památkách těch každá tečka může mít svůj význam. Ale nicméně neomezuje se Fl. snad jen na drobnosti. Už LegMar. vypadá takto:

	Patera.	Flajšhans.
2	ne pohyrsie	nepohyrsie
3	zzobu ... paztyrsie	zzolu(!) .. pastyrsie(!).
10	ný ieden	nýeden
13	kbohu	k bohu
17	chzctý	chzctý(!)
26	iaz hi	yaz(!) hi
28	mi	mi
47	nycz	nýcz
48	A yens wffiecky	Ayens wffieczky(!)
59	tako (zádá i verš)	tak(!)
60	fezst	iezst
61	Wnýems ... ne zlfissl hi hada	W nýems nezliffil hi hada
71	ffchzedrsie	ffchzedrsie
76	Wieff szzem ne tſchzal(a)	Wieff zzem netſchzala,

K tomu označuje Patera závorkami písmena doplněná místo odříznutých, Fl. je bez poznámky bere do textu.

Nesrovnával jsem sice tuto ani při Jidáši Drkolenském s rukopisem — první je obtížné, druhé skoro nemožné —, ale otisk JidMus. ukazuje, že spíš můžeme Flajšhansovi věřit, že vydání Paterova jsou velmi přesná, nežli že by odchylky jeho od Patery byly na základě srovnání s rukopisem, což on ostatně ani výslově netvrdí.

Ted k Jidáši. Zlomek musejní vydán od Hanky v ČČM 1829, pak od Gebauera v LF V a se zbytkem Drkolenským od Patery v ČČM 1888. Patery dělí slova, vkládá interpunkce, jinak otiskuje přesně až na tyto odchylky: m. zzamemu (v. 112) má být zzamomu (e a o se sobě podobají, ale tu zřetelně o); m. zzdýety má být zzdýetý (112); m. iherusalemü má být iherusaleniü (142); m. chýlil (267) má být chýlil; m. yudas (164) má být yudas; nad zly (158) je tučná čárka podobná 1, již možno různě vykladati; zwoy (175) má v originále tečku, ale velmi setřenou. Gebauer nedělí slov a nevkládá interpunkce. Vy padly však dva verše¹ (Pat. 249 a 262), v 11 případech bud písmena

¹⁾ Toto nedopatření, které se mi opětně vytýká, vytkl a opravil jsem sám první, totiž v nejbližším sešitě LF VI (1879), str. 80.

vynechána, přidána nebo jinou nahrazena, v 28 případech vynecháno nebo zaměněno znaménko diakritické nad samohláskou.

Pak přichází vydání Flajšhansovo. Základem byl mu ne Patera, nýbrž Gebauer, jak ukazují společné chyby. Vydání Gebauerovo opraveno přidáním vynechaných veršů a opravením tří závažnějších chyb z jedenácti. V několika případech opravena i diakritická znaménka, ale tu těžko říci, co je zásluhou vydavatelovou a co zásluhou zpětné chyby. V jediném chybě ve v. 267 má Fl. čtení lepší než Paterovo i Gebauerovo chybí. Za to je však vydání Gebauerovo u Fl. zkaženo spoustou chyb nových, takže je chyb v textu Jid Mus. 85!, v celé legendě 150!, t. j. sto padesát. Z toho je 45, resp. 32 takých, jaké mění nejen orthografický, nýbrž i hláskoslovny a tvaroslovny ráz legendy. Ježto existuje skoro bezvadné vydání Paterovo a snadno napravitelné Gebauerovo (pro Jid Mus.), nenapadá mne, abych výčtem menších vad snad chtěl vydání Flajšhansovo učiniti upotřebitelným — komu není líto práce, ať si to provede podle ČCM — uvedu tuto jen jako doklad svého tvrzení chyby hrubé. Pokud jde o zlomek Drkolenský (do v. 109 incl.), srovnávám s vydáním Paterovým, v ostatku s rukopisem.

	Místo	tiskne Fl.:
5	iadý(s)	radýs
6	dýedyčzie	dýedýče
24	propazzný	propazný
47	zzmúczal	zmúczal
50	gý	gíj
54	Chzí	Chczí
61	(zzt)ogieczyě	zztogieczí
70	morsie	morse
78	matersie	materse
98	Gímsto	Gímsto
102	vteczí	uteczí
109	... d z do ... z ...
112	zzamomu	zzamému ¹⁾
119	prsí tom	przítom
141	rsieky	rzíeký
144	chzctý	chczty
147	wffiěm	wfiem
159	týese	týefe
169	Yaksto	Yaksto
173	fus	fuz
	wehzile	wchczile
182	Wchzie	Wehczie
183	Jaksto	Jaksto
	gdýs	kdys
184	Wesdy	wefdý
185	sadozt	sadozrt
186	Giefto	Giezto
187	Wzzchotýe	Wzzchotýe
190	rseczi	rseczy

¹⁾ Domnělé e nadepsané je okrouhlá dírka v pergamenu.

191	As	Ass
200	Chzlouiek	Chzzlowieck
203	chzie	chezie
210	Rska	Rzka
212	wýzzoczie	wýzzoczye
215	týese	týefe
219	iezst	iezt
228	Aný tbä	A netbä
233	zchzezztýe	zchezztýe
237	zzbosieý	zzbozieý
250	Wiezz	Wiez
271	Chzinyeczi	Chczinyeczi

To, myslím, stačí na potvrzení toho, co shora uvedeno. Přidáme-li k tomu těch 105 chyb drobnějších a uvážime-li, že měl tu Fl., jakož i ve všech případech hořejších, k disposici edici skoro bezvadnou, vidíme, že nebyl marný požadavek, aby i v jiných edicích tohoto díla Fl. každou svou odchylku výslovně jako správnou potvrzoval.

Flajšhans, jak uvedeno, edice dosavadní na různých místech klassifikuje. Užijeme-li jeho měřítka i o jeho edicích, rozpadnou se nám takto: Evangelíář a Umučení jsem nesrovnával, o ApD nelze souditi, co Fl. opravil a co pokazil. Rovněž o Rostlináři, Leg. o Pilátovi vydána velmi přesně (jako v LF), Seslání, ApH, ApP, Slovo do světa stvořenie »s některými chybami«, Hom. Opat., Žaltář Musejný a Túlec »s četnými nedopatřenými«, Vítaj králu »nedbale«, Cisiojan, Leg. Mar. a ApŠ »velmi nedbale« a pro Jidáše měřítka se nám nedostane, neboť označuje-li Fl. vydání Gebauerovo o $11+28$ chybách v textu jakožto »velmi nedbalé« — tomu počtu chyb odpovídají edice shora uvedené a edice LegMar. už počet ten relativně značně převyšuje — co řekne o svém vydání, jež v té mž kvantu textu obsahuje 85 chyb a v celku 150?

Hrubou nedbalostí tímto dostatečně prokázanou stává se celé dílo úplně bezcenným, neboť při každé odchylce vydání Flajšhansových od vydání starších lze spíše předpokládat jeho chybu než opravu. Litovati jest toho zvláště při ApD, kde cenná snad kollace Tillova přišla tak na zmar. Kdo jen trochu podrobnejší se chce památkami tu otištěnými zabývat, musí sáhnouti k vydáním dřívějším, už i proto, že výkladům za texty u Fl. připojeným jen pak lze porozuměti, po případě (u leg. o Ap.) jich zmatenosť a nesprávnost poznati. Komu jde jen o obsah, tomu by byl Fl. lépe posloužil transskripcí, ovšem pečlivější, než je v několika ukázkách také chybami a nedůslednostmi oplývajících (na př. ve »Vítaj králu«: známy m. jmámy, svaceno m. usvaceno, třikrát všech m. všech; v Seslání: všech jazykův řeči, Mežopotamicka, Ažiené, na vše, již tu stáchu).

V. Lacina.

Кореспонденция Якова Головацького в літах 1850—62. Видав Др. Кирило Студинський (Збірник фільольотичної секції Наукового Товариства імені Шевченка т. VIII і IX). У Львові 1905, str. CLXI + 592.

Kniha velice důležitá pro důkladnější poznání literárních snah a směrů u haličských a uherských Malorusů, zvláště bojů o utvoření spisovného jazyka maloruského. Prof. Studynskyj líčí v obširné předmluvě do podrobnosti, uváděje doslovně obsáhlé různé hlasy haličských a uherských literátů z časopisů nyní již, zvláště vzdálenějším kruhům, sotva přístupných, dlouholetou polemiku mezi obhájecí ryzího lidového jazyka v literatuře a mezi zástupci konservativnějšího směru, přáteli mnohověkou tradicí posvěceného jazyka církevně slovansko-ruského, ze kterýchž ovšem někteří začali přímo a otevřeně hájiti snahy »objedinenija«, po sjednocení s velkoruským jazykem spisovným a začali zaváděti čistý velkoruský jazyk do knih a časopisů. Jest pozoruhodno, že tento směr směle zabojující až do těchto posledních důsledků nalézal nejhorelivější obhájce a nejvíce přívřženců u uherských Malorusů. Prof. Studynskyj vypisuje tento literární boj velmi důkladně, ale sotva možno říci, že objektivně, ježto všude viděti, že autor jest sám příliš ještě zaujat timto bojem, jako by byl posud aktuální; zhuštuje příliš stinné stránky v neprospěch »objedinitelů«, nepíše jako objektivní historik boje již fakticky dobojovaného, nýbrž jako stranník zúčastněný boje ještě nedobojovaného. Časopisecké podniky »objedinitelů« zajisté nedocházely takové podpory u obecenstva maloruského, a to po výtce haličského, ba ztrácely víc a více půdu, zapuzovaly čtenářstvo právě jazykem svým, ale především učinilo jim konec zasahování vládních kruhů jak ve Vídni a Lvově, tak též v Pešti. Toto účinné zasahování vlády ve prospěch snah po svérázné maloruské literatuře není p. spisovatelem s náležitým důrazem vytěčeno, ač bedlivě snášel vše, co nasvědčovalo jakési podpoře »objedinitelů« se strany ruské. Tak vytýká spisu zvláště, že Holovacký začal působením Hankovým tisknouti v Rusku. Než z listů, které psali Holovackému Hanka a Zap (str. 268 sl., 277 sl.), vidíme, že Hanka Holovackého zprávu o maloruské literatuře určenou pro Časopis českého musea samovolně poslal Hilferdingovi pro časopis *Русская Беседа*; v Musejnšku nebyla také vytiskena. Holovacký potom v jednom listě r. 1859, ve kterém trpce naříká na haličské poměry literární, žádá Hanku, aby nikomu neukazoval tento jeho list, neboť již ona zpráva vytiskena v *Русской Беседе* způsobila mu mnoho nepříjemnosti. (Srv. Францевъ Письма къ В. Ганкѣ изъ слав. земель str. 232.) Divíme se, jak Studynskyj mohl k listu Holovackého poslanému jistému Theofiliu Jovanoviči přičiniti na str. CLVI poznámku, nebyl-li poslán Hilferdingovi; ten přece se jmenoval Alexander Feodorovič.

Rozsáhlá studie prof. Studynského jest důležitým příspěvkem nejen k novější literární historii maloruské, než i k novějším dějinám rakouským vůbec, když vláda rakouská mocnou rukou zasahovala do úpravy literárních a pravopisných otázek maloruských, ba snažila se, žel že právě za účinné pomoci českého učence, místo kyrillice zaváděti latinku. Tento boj, který byl rozhodnut ve prospěch kyrillice, sjednotil všecky maloruské literáty a veřejné činitele vůbec. Ve studii vydavatelově není bohužel tak dopodrobna rozebrán, jak byly ostatní sporné tehdy otázky o úpravě pravopisu a jazyka spisovného. Z korrespondence samé poznáváme, jak velmi rozhodně se vyslovil jmenovitě Miklosich proti všelikým pokusům na zničení písma a pravopisu historickou tradicí posvěceného: »Kdo tímto svatým odkazem drahé minulosti otřásá, dopouští se velkého hříchu proti Bohu i člověčenstvu, neboť podkopává život národa...« (str. 448); z téhož listu Bohdana Didyckého dovídáme se (str. 449), že Šafařík ostře se vyslovil, že se na toto pole odvážil jeho zeť, Josef Jireček. Tento nešťastný Jirečkův plán na úpravu maloruského pravopisu podle českého vzoru vzbudil pak u ruských vlastenců prudké výlevy nenávisti proti českému národu vůbec, jako by národ byl Jirečkův pokus přijal za svůj. Tak dokonce minist. rada Grigor. Šaškevyc̄ spatřoval v tomto plánu Jirečkově snahu Čechů, uplatnit také nad Rusiny »verchovnis« čeština, které prý snaží se dobývat aspoň nad rakouskými Slovany (str. 465). O druhém polském programě na úpravu maloruského pravopisu, který sestavil Czernawski, málo se jednalo, i dopisovatelé Holovackého dotýkají se ho jen mimotně. Litujeme velice, že Studynský nevyklíčil důkladněji tyto boje proti latince ve svém úvodním pojednání.

Dopisy všecky jsou sestaveny čistě chronologicky, a tak jsou namnoze rozbitý dopisy téže osoby, třeba že následovaly rychle za sebou a jednaly o téže věci. Trvám, že takové uspořádání korrespondence se neosvědčuje, a ani zde se neosvědčilo.

Českých dopisů jest tu několik, především od V. Hanky; dopisy málo důležité, týkající se hlavně expedování a objednávání knih: str. 19—20, 57—58, 149—150, 268; od K. Vl. Zapa, který se byl s Holovackým spřátelil ještě za svého pobytu ve Lvově, listy, které mají aspoň životopisný zájem, str. 268 sl. (o smrti první ženy jeho Honoraty z Wiśniewskich), 277 sl., 332, 433 s různými zprávami o literárních novinkách; od P. Jos. Šafaříka str. 306 (prosba o výpisky z rkp. bible jisté); od K. J. Erbena str. 167 (prosí o příspěvek k obmýšlené sbírce slovanských pohádek, a vysvětluje velmi jasně: »hlavní účel« její má být, »aby se objasnila zatmělá potud mythologie slovanská z takových pohádek«); od Václ. Dundera str. 386 (ne bezvýznamné zprávy o sbírání písni lidových); konečně ještě od dvou jinak bezvýznamných Čechů, ze kterých leda dva listy od jistého v Kra-

kově usídleného českého úředníka str. 221, 309 mohly by buditi jakýsi zájem pro charakteristiku soudobých poměrů v Krakově.

Knihu uzavírají důkladné rejstříky osobní a věcný, které značně usnadňují užívání důležité této publikace.

J. Polívka.

Dr. Antonín Beer: O stopách vlivu německého v češtině staré. (Zvl. otisk z Věstníku kr. č. spol. náuk, tř. hist., 1905, VII.) Stran 25.

Z této práce původně měla být otištěna jen část hláskoslovnná (str. 8—16), ale spisovatel, »poněvadž nebude asi lze práci, již pouze stručně si vyznačil, v době dohledné vykonati, rozhodl se otisknouti vše.« Práce všimá si tedy otázky přibuzenství jazyků balto-slovanských a germánských, potom otázky vlivů hláskoslovnných, otázky slov vypůjčených a posléze otázky civilisace a jazyka. Co do první popírá jednotu balto-germánskou, ukazuje nejistotu v přikazování společných slov jako *pluh* a obtíže ještě větší při otázkách kdy? čili chronologii vlivů. V hláskosloví Vondrák vykládá vlivem gotským změnu slov. *eu* v *ju*, ale autoru se zdá a priori nemožným, že by hláskoslovny proces v řeči jedné mohl způsobit obdobný v řeči jiné; i Mikkola popíral tuto možnost a ono *ju* lze vysvětliti bez hypothesy Vondrákovy a vůbec všechny »odpovědi, k nimž časem se dospěje, budou rázu víc méně jen hypothetického.«

Námítky činí B. též proti oblíbené theorii o vlivech německých změn hláskoslovnných na staročeské; nepřistupným mu zůstal spisek Naglův o stycích češtiny s dialektem rakouským, ale správně soudí, že ho bude třeba užívat i s velkou opatrností. Je to spis humoristický, rozebral jsem jej před lety tónem, kterého zasluhoval, v plzeňských novinách německy psaných. B. rozobírá pak jednotlivé obdobné změny: německé *a>e* a české *a>ě* dávají hlásky kvalitou různé, i rozšíření české přehlásky mluví proti možnosti vlivu německého; přehláiska *u>i* s německým *u>ü* nesouvisí, *o>uo>ü* má v němcině mezičleny *ö>oa>ua>uo* a doba je nepoměrně pozdější; není v češtině paralelní difthongisace *e>ea>ie*; *ý>aj>ej* je pravděpodobněji než předešlé příklady pod vlivem německého *i>ei>ai*, ale proč právě *ý* podlehá změně a *i* se jí vyhýbá? *ú>au>ou* je pravděpodobně pod vlivem německého *ü>ou>au*.

Dále si všimá slovanských složenin, kmenosloví, pravopisných vlivů, vše stručně a naznačivě, a přechází k slovům cizím, neušetřiv nás ani citování slov Husových o Pražanech. Poněkud nuceně je přitažen příklad Veldekův, který nic nevysvětluje pro thema autorovo.

O stycích českoněmeckých jedná část poslední; odmítá s Pekařem theorii Schreuerovy, mluví o pokřesfanštění jazyka,

druhé vrstvě německých slov; píšeň německou při nastolení prvního biskupa vykládá s Mourkem jako zdvořilost k novému biskupu, nedbaje mých námítek proti tomu, ani mého výkladu ve spise, který cituje. Slyšíme o kolonisaci německé, přejímání práv a forem atd. Autor posud věří, že německé pěvce na český dvůr volala láska k umění, kdežto čeští králové vzali prostě v žold svůj nositele veřejného mínění v Německu. Slyšíme o třetí vrstvě přejatých slov německých.

Jak již tento přehled obsahu pětadvacetistránkového článku ukazuje, spisovatel mluví o všem, ale všude jen referuje, naznačuje, ukazuje na problémy, jak je jiní řeší nebo ještě řešiti mají. Vlastní názory vyslovuje pouze o stránce hláskoslovné, kde ukazuje, jaké obtíže vznikají při obvyklé theorii o vlivu němčiny na české hláskové změny podobné německým.

Ale ani tyto pochybnosti nejsou tak nové, jak bychom se podle autora domnívali; ve spise napsaném před dvaceti lety, vytisklém r. 1888, mém vydání básně »Jan z Michalovic« nalezl by pan autor na str. 47 všechny své pochybnosti vysloveny s největší stručností a bez podrobnější motivace, ale rázně, a s menší ochotou připouštěti vůbec vliv německý na české změny hláskoslovné. Ani autorovo kolísání mne nepřesvědčilo, že jsem byl na mylu. Kdo srovná staroněmecké *rucki* a nové *Ricken* (podle pražské výslovnosti) s českou změnou *lud* > *lid* a sezná dokonce, že v češtině byl přechodný tvar *liud*, a že německá přehláska *ü* se psala *iu* (brüt, briute), ten bude přesvědčen, že tyto zjevy nutně souvisí. A přece víme, že je to pouhý klam, že podoby jsou zdánlivé a naprostě nahodilé, stejně značky znamenají různé věci; a tak bude i při změnách, kde podoby se zdají tak velkými, že i autor činí starému názoru koncesi.

Arnošt Kraus.

G. E. Lessing: Mína z Barnhelmu. Přeložil Josef Kratochvíl. V Praze 1905. Světové knihovny č. 479—481. Za 60 h.

Došlo-li na uveřejnění překladu staré veselohry Lessingovy ve sbírce, určené širšímu obecnству, svědčí to zajisté o velké životní síle této první německé veselohry, plodu sedmileté války. Ve školách českých „Mína z Barnhelmu“ vždy byla čítána a máme i komentované vydání české, náleží tedy k nejznámějším u nás plodům literatury německé.

Tím podivnější je a výmluvně svědčí o ubývající znalosti němčiny, že ani tento překlad se neobešel bez poklesků jazykových, ba ani bez neporozumění. Nehledím k nepochopení německých členů, které se táhne celou prací, na př.: *Ten* pudl zde nezbude, *tomu* zdejšímu hostinskému, *ty* komorné, *ten* běhou atd. atd.; nebo: es war einem Unglücklichen zugedacht, bylo to určeno pro *nějakého* nešťastníka. Podobného rázu je: es muss

ihm übel gehen, musí vésti se mu špatně. Ale skutečně chybně proložena jsou místa jako tato: . . . wo ich leicht zu verleiten wäre, gegen die Vorsicht zu murren, kdy snadno dal bych se svésti, abych reptal proti opatrnosti (!), místo: proti Prozřetelnosti; ging ich an dem Canale, šel jsem po kanále m. podél kanálu nebo průplavu; wenn er aus der Tabagie kommt, až bude přicházet z kuřárny, spíše z krémky; dass du Packknecht gewesen bist, že byl nakladačem, m. pakostou nebo podobně; Kammerfrau, Kammerjungfer, panská, komorná, zde spíše: služebná žena, služebné děvče; ein abgedankter Offizier, důstojník, jemuž poděkovali (!), m. propušťený; so will ich es ihm ja wohl sagen, pak mu to povím rád; Sie kennen sich, vy se vyznáte, m. vy se znáte; Kitchensettel, lístek pro kuchyň, m. jídelní lístek; das heisst ihn Gott sprechen, jakoby to z něho bůh mluvil, m. to mu bůh radil, aby tak mluvil (rozuměj, jinak bych ho byl ztrestal); das klingt ja ganz besonders, zní to docela jinak, m. zvláštně; wvens in Persien nicht geht, nepůjde-li to do té Persie, m. kdyby se v Persii nedářilo; das denkst du nicht noch? myslíš to ještě, m. to už nemyslíš?; gleichwol . . . to nic nedělá, m. a přece . . .; es ist richtig, je to správné, m. je tomu tak; das gefällt mir nicht übel, to se mně mnoho nelibí (!), m. to není zlé, to se mi líbí; die Vorsicht hält den ehrlichem Mann immer schadlos und öfters schon im voraus, opatrnost zachovává počestného muže vždy bez pohromy (!) a častěji již předem, m. Prozřetelnost poctivému muži vždy dá náhradu a dosti často již napřed, t. j. než škodu utrpěl; beurlauben Sie mich, dejte mi dovolenou (!), m. propusťte mne; meine Seele hat neue Triebfedern bekommen, má duše dostala nová křídla m. nové vzpružiny; ich hätte euch kennen sollen, měl bych vás znáti, m. kdybych vás byl znal; ja, nun! ano ovšem, m. ano, ted!; morgen, Herr Major, morgen, jítro, pane majore, jítro (!), m. zítra, pane majore, zítra!

Předeslal jsem na požádání redaktora sbírky překladu stručný úvod, ale na překlad neměl jsem vlivu žádného; spatřil jsem jej teprve v hotové knížce.

Arnošt Kraus.

Hlídka programů středních škol.

Logický rozbor čtyř dialogů Platonových. Napsal Dr. Josef Sedláček. (Dvacátý sedmý program c. k. státního gymnasia v Třebíči na konec školního roku 1903—1904.) Str. 17.

Rozebrány jsou zde logicky tyto dialogy Platonovy: Char-mides (str. 3—8), Euthyfron (str. 8—10), Laches (str. 11—13) a Lysis (str. 13—17).

Článek není sice vůbec určen filologům (str. 3), nýbrž jen filosofům (!), především učitelům propaedeutiky, avšak přes to, tuším, i filolog musí si bedlivě všímati při výkladu dialogů Platonových logického postupu myšlenek a nesmí ho nechávat stranou. Tím chceme říci, že nelze, jak by ze slov Sedláčkových mohlo vyplývat, při čtení Platona oddělovati dvě tak těsně spolu souvislé věci, totiž výklad filologický a logický. Ve výkladu myšlenkového postupu kteréhokoli dialogu se poukazům na logiku nevyhneme.

Filologa mohou zajímati hlavně úvody, které spisovatel klade před rozbory jednotlivých dialogů; neboť v nich podány jsou filosofické výtěžky. Co se týče věcné stránky jejich, podotýkám toto.

Že by Sokrates a tím i Platon v Charmidovi souhlasil s definicí, že »rozšafnost je vědění o vědění« (str. 4), není správné. Bonitz (Platonische Studien, 3. vyd., str. 243) ukazuje jasné, že Platon i později popíral možnost a cenu takového vědění o vědění. Ta část dialogu není tedy jeho vlastním jádrem, nýbrž jen episodou, obsahující polemiku proti názorům, tehdyž asi od neznámých sofistů hlásaným. Vždyť na konci druhé části Charmida způsobem docela nepřirozeným vrací se Sokrates k vyvrácení definice *ἐπιστήμην ἐπιστήμης*. Z toho jde, že část další (p. 174 B), kde se dialog opět vrací k hledání pojmu rozvážnosti, nikterak nesouvisí s oním výkladem pojmu vědění o vědění v části předešlé, jak se Sedláček domnívá.

Euthyfrona pro účel jeho měl umístiti autor ne na druhé místo svých rozborů, nýbrž až na poslední. Účelem Euthyfrona není jistě pouze filosofický, nýbrž i metodologický výklad pojmu zbožnosti. Platon chce též podati ukázku z praktické logiky, jak se má definovati a kterých chyb se při tom máme stříci.

Co do Lacheta, drží se spisovatel méně, které zastává také Bonitz (na uv. m., str. 216) a poněkud obměněné též Čáda (List. filol. XVI, 1889, str. 411). Soudí totiž, že druhá definice Lachetova (*σωφροσύνη χαρτερία τις τῆς ψυχῆς*) nebyla zvráceena, a že třeba ji tedy spojiti s definicí Nikiovou, která ovšem zamítнутa jen zdánlivě. Avšak Platon naznačuje docela jasně, že druhé definici Lachetově nevěří. Vytýká jí přílišnou širokost i úzkost, takže je daleka bledaného pojmu statečnosti. Účelem Lacheta jest jen dokázati pravost učení Sokratova, že statečnost zakládá se na vědění. O nějakém specifickém rozdílu statečnosti Platon v Lachetu jistě ještě neví (srv. Horn, Platonstudien, str. 10).

Jinak vede si spisovatel v usuzování svém docela střízlivě. Zvláště dobré ukazuje (str. 8, 11), že se nesmíme dátí zmásti bezvýsledností některých dialogů, nýbrž že musíme sledovat myšlenky celé rozmluvy.

Jos. C. Čapek.

Drobné zprávy:

Také letos podnikl Dörpfeld výkopy na Leukadě a došel k výsledkům zajímavým. Na východní straně ostrova, v rovině Nidri, objevil v hloubce 4—6 metrů praehistoricke město, které zaujímalo plochu větší než dva kilometry. Podle Dörpfelda jest to Homerova Ithaka. Na jižní části ostrova, v zálivu Sybota zvaném, pátral po jeskyních, a našel jich pět; tri z nich mají krásné krápníky, v jedné nalezen pramen. Dörpfeld se domnívá, že tu objevil záliv Forkynův. Tyto nálezy přiměly ctitele Dörpfeldovy k tomu, že mu opatřili potřebné prostředky k dalším výkopům, jež ještě asi dvě lety potrvají. Pak teprve bude možno posouditi, je-li správná domněnka Dörpfeldova, že Homerovou Ithakou méněna jest vlastně Leukas.

Otázku, jak zřízeny byly řecké triery, pokouší se řešiti způsobem částečně novým Arthur Bernard Cook v *Classical Review* XIX, 1905, str. 371 nn. Zamítá starý výklad, že triera měla tři řady vesel nestejně dlouhých nad sebou, a rovněž výklad novější, že měla sice jen jednu řadu vesel, ale že každé veslo bylo řízeno třemi veslaři. Vycházejí se stanoviska, že se zřízení lodní udržovalo po staletí v hlavních věcech stejně u všech národů, vidí rozřešení oné otázky v benátských loděch a *zenvile* z XIII.—XVI. stol. Lodi ty měly systém vesel sdružených, t. j. vždy tři vesla, v jednom olovoru seskupená a od tří veslařů řízená, tvorila celek. Na to upozornil již před lety italský admirál Fincati (*Le triremi*, 2. vyd., v Rímě 1881), a Cook otiskuje znova jeho kresby. Kdežto však Fincati se domníval, že oni tři veslaři seděli v téže rovině, přijímá Cook v té věci výklad Ad. Bauera (*Handbuch d. klass. Altertumswiss.* IV, 1, II, str. 368), že seděli nad sebou, ale že rozdíl výšky sedadel a s tím souvisící rozdíl délky vesel byl zcela nepatrný. Cook dal též u lodařské firmy Swan, Hunter & Wigham Richardson zhotoviti částečný model triery, a podává jej ve třech světlotiscích.

Nakladatelství Teubnerovo počalo redakci Pavla Hinneberga vydávati velkopéry, asi na padesát svazků rovržený podnik »Die Kultur der Gegenwart«. Nejlepší odborníci mají tu v stručné, ale zajímavé formě podávati výsledky nynějšího vědění ze všech oborů, theoretických i praktických. Bude tu zastoupena jazykověda, náboženství, filosofie, literatura všech národů kulturních — též česká —, hudba, umění výtvarné, národopis, zeměpis, státnictví a právověda, národní hospodářství, matematika, přírodrověda, lékařství, vědy technické, hospodářské, obchodní a dopravní. Bude to tedy pravá encyklopædie nynějšího vědění lidského. Dilo zahájeno velmi šťastně osmým oddílem prvního dílu, věnovaným řeči a literatuře řecké a římské (Die Kultur der Gegenwart, ihre Entwicklung und ihre Ziele. Herausgegeben von Paul Hinneberg. Teil I, Abteilung VIII. Die griechische und lateinische Literatur und Sprache. Berlin und Leipzig, B. G. Teubner, 1905. Str. VII a 464 formátu slovníkového. Za 10 mk., váz. za 12 mk.). Zde probírá řeckou literaturu starověkou Wilamowitz (str. 1—236), středověkou Krumbacher (str. 237—285), o řeckém jazyku jedná Wackernagel (str. 286—312). Římskou literaturu od počátku až do doby císařské probírá Leo (str. 313—373), od 4.—8. století Norden (374—411), o jazyku latinském jedná Skutsch (str. 412—421). Knihu je zakončena rejstříkem (str. 452—464). Všechny práce jsou psány velmi zajímavě, zvláště však bychom upozornili na Wilamowitzův výklad o literatuře doby hellenistické a na Skutschovu pěknou stat o jazyku latinském.

V novém, již třetím vydání vyšly známé příručky dějin řeckých a římských z Müllerova »Handbuchu«. Pohlmannovy řecké dějiny zůstaly celkem nezměněny, jen nová literatura byla tu

spracována; proto se také rozsah jejich zvětšil celkem jen nepatrně (307 str. Za 5 mk. 50 pf., váz. za 7 mk. 20 pf.). Naproti tomu římské dějiny od Benedikta Niese jsou přepracovány a značně rozšířeny, tak že jsou nyní nejlepší příruční knihou svého oboru (VIII a 405 str. Za 7 mk. 20 pf., váz. za 9 mk.). Přes to však mohly by být v příštím vydání rozšířeny ještě více, aby byly oprávovány knihami pro studium.

Prellwitzův známý etymologický slovník jazyka řeckého vyšel právě v novém, opraveném vydání (Walther Prellwitz, Etymologisches Wörterbuch der Griechischen Sprache, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 1905. Str. XXIV a 524. Za 10 mk., váz. za 11 mk. 60 pf.). Od prvního vydání liší se hlavně tím, že jsou tu uváděny odkazy k vědecké literatuře; že tu užito výsledků, k nimž jazykozpyt v posledním desítiletí dospěl, rozumí se samo sebou.

Mendelssohnovo vydání Appiana, nově upravené od Pavla Vierecka, počalo vycházet. Nejprve vydán svazek druhý, obsahující pět knih o válkách občanských (Appiani Historia Romana ex recensione Ludovici Mendelssohnii. Editio altera correctior. Curante Paulo Vierbeck. Volumen alterum, Lipsiae, in aedibus B. G. Teubneri MCMV. Str. XVI a 645. Za 6 mk.). Pod textem jest nejen apparát kritický, nýbrž i odkazy na příslušnou literaturu historickou, kterážto novota zasluluje vši chvály. Bylo by dobré, aby se někdo u nás postaral o český překlad; byla by to práce snadná a vděčná.

Aristotelova Ústava athenská byla nedávno přeložena též do bulharštiny od Gavrila Kacarova, docenta starých dějin na vyšším učilišti v Sofii (Аристотель Атинаската държавна уредба. Пръввель отъ старогръцки съ уводъ и коментаръ Г. И. Кацаровъ. София, печатница бр. Прошекови, 1904. Str. XII a 82. Za 1 lev). V úvodě pojednal překladatel o významu a ceně onoho spisu, k překladu pak připojil hojně poznámky věcné, z nichž jest patrnó, že příslušnou literaturu nejen ovládá, nýbrž i kriticky oceniti dávode.

Adolf Cinquini, maje v úmyslu uspořádati podrobný slovník k Phaedrovi, vydal zatím, jako prodrodus onoho díla, index k bájkám onoho básnika (Index Phaedrianus. Mediolani, Ulrichus Hoeplius edidit MCMV. Str. 87. Za 8 liry 50 cent.). Index pořízen jest podle vydání Luc. Müllera (v Lipsku 1898) a sestaven velmi pečlivě, tak že na ten čas, než vyjde velký slovník, výhový vědeckým potřebám velmi dobré.

Eugen Kösters ve spisu Natur und bildende Kunst, Anregungen zur Pflege des Kunstsinnes in höheren Schulen (Paderborn, Schöningh, 1905. Str. 40. Za 60 pf.) ukazuje pěkně, jak treba na střední škole úspěšně připravovati uměleckou výchovu v oboru výtvarného umění. Má hojně drobných pokynů methodických a seznam novějších pojednání, jež úzasně se množí. *J. B.*

Fr. Lehner vydal jako pokračování ukázek, o nichž bylo referováno v těchto Listech XXXI, 1904, str. 281 n., rozbor dvou dalších plastik, Dia Otrikolského a Atheny Albani (Fr. Lehner, Homerische Göttergestalten in der antiken Plastik II. Zum Anschauungsunterricht. Program gymnasia in Linci z r. 1904. Str. 20.). Pojednání je cenné právě tím, jak svědomitě do podrobnosti zpracovává příslušnou vědeckou látku a ponechává na výběru si z ní, co se hodí podání školnímu. Je zajímavé srovnati jeho rozbor Dia Otrikolského se zpracováním Luckenbachovým ve spise Antike Kunsterwerke im klassischen Unterricht, Mnichov, 1901, a se starším rozbořem Novákovým v programu gymnasia Jindřichohradeckého z r. 1892. Všechny práce jsou myšleny pro školu, ale každá vede si jinak, a zase česká práce jinak proti oběma německým. Jsou v tom rozdíly nejen učitelských individualit, ale i rozdíly individualit národních. *J. B.*

VÝROČNÍ ZPRÁVA

JEDNOTY ČESKÝCH FILOLOGŮ

ZA 38. SPRÁVNÍ ROK 1904—5.

(Přednesena ve valné hromadě dne 18. listopadu 1905.)

I. Zpráva jednatelská.

Výbor Jednoty českých filologů složen byl r. 1904—5 takto: Prof. dr. Jos. Král byl starostou, prof. dr. Frant. Groh místostarostou, prof. Aug. Krejčí pokladníkem, prof. dr. Jos. Janko správcem skladu, prof. Oldřich Hujer jednatelem, kand. prof. Leopold Wach pořadatelem přednášek, posl. fil. Václav Dědeček účetním, posl. fil. Zd. Hujer a posl. fil. K. Rampas knihovníky, kand. prof. K. Hrdina administrátorem a kand. prof. Ant. Svatoš zapisovatelem. K. Rampas vzdal se knihovnictví mezi rokem, a prof. Oldřich Hujer, přeložen byv do Čáslavě, vystoupil z výboru před prázdninami. Z náhradníků převzal posl. fil. Frant. Šimek knihovnictví a posl. fil. Jos. Matějka jednatelství.

Valná hromada konána 12. listopadu 1904 s obvyklým programem. Mimořádná valná hromada konala se 14. ledna 1905. Na ní jednáno o třetím vydání řečí Ciceronových pro Sexto Roscio Amerino, de imperio Cn. Pompei a pro Archia poeta od prof. dra Roberta Nováka, jakož i o vydání Řecké a římské metriky od prof. dra Jos. Krále. Běžné záležitosti vyřizovány na schůzích výborových, jichž bylo celkem 18.

Cinnost svou jevila Jednota vědeckými schůzemi, spojenými s přednáškami; bylo jich osm. O tom referuje na svém místě pořadatel přednášek. Svým nákladem vydala Jednota za minulý rok 5. a 6. sešit Listů filologických r. XXXI. a 1.—4. sešit r. XXXII. Dále 15. sešit Vlčkových Dějin literatury české, druhý díl Řecké a římské rhythmiky a metriky od prof. dr. Jos. Krále, sešit 1—3, a pořídila 3. vydání Ciceronových řečí pro Sexto Roscio Amerino, de imperio Cn. Pompei a pro Archia poeta od prof. dra Rob. Nováka.

Na tomto místě je také třeba znova zmínti se o smutném úkaze, na který už loni jednatel Jednoty na valné hromadě upozornil. Počet posluchačů na filosofické fakultě roste měrou až povážlivou, ale počet kollegů, kteří za členy Jednoty přistupují, není nikterak v poměru s tímto stálým přírůstkem, zejména pokud se týká posluchačů filologie slovanské. A nad to ještě je dostí kollegů, kteří nepravidelným placením poutají Jednotě ruce a vývoj její silně stěžuje. I na středoškolské pp. professory máme

příčinu ke stesku, že se nepřihlašují za členy Jednoty. Pohled do zprávy pokladníkovy poučí, že na př. Listy filologické i přes ministerskou subvenci jsou stále ještě passivní.

Z řady zakládajících členů zemřeli letos: vládní r. Vil. Steinmann, ředitel gymn. v Hradci Králové,vlád. r. Matěj Trapl, gymn. ředitel ve v. v Praze, Jan Uhlíř, gymn. ředitel ve v. v Praze a Václav Svoboda, professor ve v. v Německém Brodě.

Na konci správního roku pokládá výbor za svou povinnost poděkovati všem, kdož jakýmkoli způsobem poskytli Jednotě podpory a pomoci, zejména vys. c. k. ministerstvu kultu a vyučování za roční subvenci 800 K na vydávání Listů filologických, sl. městské radě na Král. Vinohradech, sl. občanské záložně v Karlíně a na Malé Straně, první záložně ve Vys. Mýtě a c. k. dv. radovi Vojt. Kotsmíchovi v Praze za podpory peněžité, sl. sboru filosofické fakulty za propůjčení místnosti, redakci Listů filologických za pečlivé a obětavé vedení našeho časopisu, dárečům knih a redakcím těch denních listů, které naše zprávy ochotně uveřejňovaly.

Josef Matějka,
t. č. jednatel.

II. Zpráva

Příjem.

Účet pokladniční za dobu

pokladni.

od 1. listopadu 1904 do 31. října 1905.

Vydání.

		Základní jmění	Niederlív. fond	Vydajné jmění	
1.	Tisk, brožování a expedice Listů fil. XXXI, 5, 6	— —	1005 52	— —	
2.	Honorár Listů fil. XXXI, 5, 6 . .	— —	378 —	— —	
3.	Tisk, brožování a expedice Listů fil. XXXII, 1—4	— —	1751 50	— —	
4.	Honorár Listů fil. XXXII, 1—4 . .	— —	768 45	— —	
5.	Za Královu Rhythmiku podle smlouvy vyplacena polovice čistého výtěžku	— —	246 53	— —	
6.	Tisk Králový Metriky seš. 1—3 .	— —	1021 95	— —	
7.	Honorár Králový Metriky seš. 1—3	— —	400 —	— —	
8.	Tisk Cic. Rosc. Am. atd., 3. vyd.	— —	624 60	— —	
9.	Honorár Cic. Rosc. Am. 3. vyd.	— —	128 —	— —	
10.	Tisk Vlčkových Dějin čes. lit. seš. 15.	— —	505 40	— —	
11.	Honorár Vlčkových Dějin čes. lit. seš. 15.	— —	160 —	— —	
12.	Vazba 2000 ex. Vykoukalovy Čítanky I., 2. vyd.	— —	440 —	— —	
13.	Za knihy do knihovny	— —	— —	237 56	
14.	Za vazbu knih	— —	— —	80 46	
15.	Nájemné z místnosti pro sklad knih	— —	120 —	— —	
16.	Pojistné proti vloupání a ohni .	— —	26 54	9 89	
17.	Tiskopisy	— —	37 80	21 10	
18.	Papír, obálky	— —	2 80	— —	
19.	Vydání jednatelovo	— —	5 —	— 76	
20.	Vydání pokladníkovo	— —	10 70	— —	
21.	Kolky	— —	11 61	— —	
22.	Poštovní známky	— —	29 07	— —	
23.	Manip. poplatky pošt. spoř., složní listy, cheky	— —	43 84	— —	
24.	Novoročné	— —	7 —	20 —	
25.	Porto poukázek	— —	6 07	— —	
26.	Vydání administratorovo	— —	66 11	— —	
27.	Vydání pořadatele přednášek .	— —	— —	20 —	
28.	Vrácená záruka za půjčené knihy	— —	— —	135 —	
29.	Poplatkový aequivalent	— —	25 57	— —	
30.	Hotovost 31. října 1905	4609 16	12787 46	442 53	
		4609 16	20609 52	967 30	

Rozvrh jmění.

Základní jmění: zůstatek na hotovosti	4609 K 16 h
Niederlův fond: 1. na hotovosti . . .	12787 K 46 h
2. požadavek za pro-	
dané knihy . . .	81 K 76 h
Vydajné jmění	442 K 52 h
Úhrnem . . .	17920 K 90 h

Augustin Krejčí,
t. č. pokladník.

Kontrolováno dne 14. listopadu 1905 a shledáno správným.

Za kontrolující komissii finanční

Em. Strejček,
t. č. předseda.

Připomenutí ke zprávě pokladní.

1. Celkové vydání na Listy filologické, ročník I.—XXX., čini 95.674 K 56 h; přijato — v to je započtena každoroční subvence 800 K od vys. c. k. ministerstva kultu a vyučování — dosud 93.645 K 59 h. Činí tedy schodek dosud **2028 K 97 h** (proti lonsku zmenšen o 1340 K 14 h).

2. Na XXXI. ročník Listů fil. vydáno 3957 K 94 h, přijato 3363 K 11 h. Zbývá tedy ještě neuhrzeno **594 K 83 h**.

3. Ročník letošní (XXXII.) ještě neukončen.

4. Co se týká knih, vydaných Jednotou, některé vykazují zisk, avšak mnohé jsou ještě passivní. Jsou to: Vykuopalova Čes. čítánka I., 2. výd., III., IV., Vlčkových Dějin čes. literatury seš. 14. a 15., Sládkovy Dějiny řec. literatury, Cie. Rose. Am., 3. vyd., Gebauer Obrana RK, Legenda o sv. Dorotě a poznámkové vydání Sofokleovy Antigony.

Augustin Krejčí,
t. č. pokladník.

III. Zpráva účetní.

(Od 1. listopadu 1904 do 31. října 1905.)

Časopisného vybráno	487 K 60 h
Vydajného vybráno . . .	231 K 80 h
Vydání	2 K 95 h
Zbývá jmění vydajného	228 K 85 h
V celku odvedeno pokladníkovi . . .	716 K 45 h

Václav Dědeček,
t. č. účetní.

Kontrolováno dne 14. listopadu 1905 a shledáno v pořádku.

Za kontrolující kommissi finanční

Em. Strejček,
t. č. předseda.

IV. Zpráva správce skladu.

(Počítáno do 31. října 1905.)

Na skladě a v komissi jsou tyto spisy, Jednotou vydané:

	náklad	Exemplářů jest prodáno letos
1. Sophoclis Ajax ed. Král	3000	993*) 159*)
2. Ciceronis or. in Catilinam ed. Novák (3. vydání)	3000	999 330
3. Sophoclis Antigona ed. Král (2. vyd.)	3000	194 184
4. Ciceronis or. pro S. Roscio, de imp. Cn. Pompei, pro Archia poeta ed. Novák (2. vydání)	2000	20 260
5. Ciceronis or. pro S. Roscio etc. ed. Novák (3. vyd.)	3000	3000 —
6. Sofokleova Antigona s pozn. od Krále (2. vydání)	3000	1942 72
7. Sofokleův Aias s pozn. od Krále . .	1500	332 97
8. Demosthenes, vyd. Kastner-Himer, text (3. vydání)	3000	2095 355
9. Demosthenes, vyd. Kastner-Himer, pozn. (2. vyd.)	2000	571 140
10. Rissova Cvič. kniha (4. vyd.) . . .	1000	435 265
11. Gebauer, O nové obraně RK . . .	1000	511 —
12. Králova Řecká a římská rhythmika .	600	102 102
13. Králova Řecká a římská metrika . (1.—3. seš.)	650	301 340
14. Sládkovy Dějiny řecké literatury . .	520	185 14
15. Vykoukalova Čítanka I. (1. vyd.) . .	5000	—
	+1000	1401
16. " " " I. (2. vyd.)	8000	9466
	+2000	
17. " " " II.	5000	1897 796
	+1000	

*) V číslicích těchto i následujících není zahrnut letošní prodej
knih na počátku školního roku 1905—6, protože kommissionář vyrovnává
se až o velikonocích.

		Exemplářů			
		náklad	jest	prodáno	
		letos			
18.	Vykoukalova Čítanka III.	5000	3431	776	
		+ 1000			
19.	» IV.	5000	4608	1160*	
		+ 1000			
20.	Vlčkovy Dějiny čes. lit. I., 1.	2000	390	57	
21.	» II., 1.	2000	855	74	
22.	» » seš. 13.	2000	1206	73	
23.	» » seš. 14.	2000	1399	238	
24.	» » seš. 15.	2000 + 50	2050	—	
25.	Vlčkových Dějin čes. lit. jednotlivých sešitů:				
	2. sešitu 221, prodáno	4 ex.			
	3. » 315, »	3 »			
	4. » 372, »	3 »			
	5. » 334, »	4 »			
	6. » 409, »	5 »			
	7. » 21, »	8 »			
	8. » 80, »	11 »			
	9. a 10. » 174, »	17 »			
	11. » 192, »	18 »			
	12. » 231, »	27 »			
26.	Listů filologických:				

Roč.	II.	110 ex., ubylo o	2 ex.
»	III.	104 »	2 »
»	IV.	1 »	2 »
»	V.	11 »	14 »
»	VI.	91 »	1 »
»	VII.	89 »	1 »
»	VIII.	1 »	1 »
»	IX.	57 »	1 »
»	X.	59 »	2 »
»	XI.	53 »	1 »
»	XII.	66 »	1 »
»	XIV.	115 »	1 »
»	XV.	13 »	1 »
»	XVI.	37 »	1 »
»	XVII.	48 »	1 »
»	XVIII.	16 »	1 »
»	XIX.	17 »	1 »

*) Při Čítankách budíž výtčen i značný počet volných exemplářů, které Jednota v r. 1904–5 poskytla ústavům a pp. profesorům: činil letos při I. 170, při II. 103, při III. 185, při IV. 184 ex., tedy úhrnem 592 ex. v ceně přes 1000 K.

Roč.	XX.	6 ex.	ubylo 6	2 ex.
>	XXI.	52	>	5 >
>	XXII.	66	>	3 >
>	XXIII.	49	>	3 >
>	XXIV.	43	>	4 >
>	XXV.	85	>	3 >
>	XXVI.	64	>	5 >
>	XXVII.	2	>	2 >
>	XXVIII.	29	>	2 >
>	XXIX.	59	>	3 >
>	XXX.	27	>	3 >
>	XXXI.	59	>	2 >

Dr. Jos. Janko,
t. č. správce skladu.

V. Zpráva administratorova.

1. Odběratelů Listů fil. mimo členy činné bylo	499	(loni 471)
2. Prostřednictvím knihkupečů odbíralo	51	(> 54)
3. Činní členové	126	(> 105)
4. Výměnou nebo zdarma posíláno	58	(> 57)
Celkem	734	(loni 687)

K. Hrdina,
t. č. administrator.

VI. Zpráva pořadatele přednášek.

Schůzí vědeckých bylo v tomto roce osm. Přednášeli pánové: prof. Dr. Zubatý »O indické lyrice«, prof. Dr. Em. Peroutka »O životě a spisech Diona Chrysostoma«, prof. Dr. J. Máchal »O teorii „nahé duše“ Stanislava Przybyszewského« Ph. St. Ot. Pertold »O Dörfeldově teorii Homerovy Ithaky«, prof. Dr. J. Janko »O sčetlosti Shakespearově«, prof. Dr. V. Lacina »O jazykozpytné části Wundtovy Völkerpsychologie«, prof. Dr. J. Král »O archaeologickém sjezdu v Athenách« a konečně prof. Dr. Em. Peroutka »O nových objevech na Kretě z r. 1904.« Pokud se návštěvy týká, měly přednášky z oboru klassické filologie mnohem hojnější návštěvu, než přednášky z filologie moderní. Nejmenší počet účastníků téhoto přednášek byl 18, největší 36, kdežto u přednášek z klassické filologie byl nejmenší počet 27, největší 109.

L. Wach,
t. č. pořadatel přednášek.

VII. Zpráva knihovní.

Odbor	Loni bylo		Letos přibylo		Jest tedy nyní	
	děl	svazků	děl	svazků	děl	svazků
A vydání klassiků	602	777	47	97	649	874
B pomocné vědy klassické filologie	610	800	7	10	617	810
C slovanská filologie	484	567	10	36	494	603
D románská a germánská filologie	117	128	3	5	120	133
E časopisy	133	1498	—	32	133	1530
F programmy	640	510	13	12	653	522
Úhrnem	2586	4280	80	192	2666	4472

Zdeněk Hujer,
t. č. knihovník odboru ABF.

Frant. Šimek,
t. č. knihovník odboru CDE.

VIII. Zpráva zapisovatelova.

Členů bylo:

1. čestných loni 6, letos 6
2. zakládajících > 174, > 173 (z nichž čtyři zároveň čestní)
3. přispívajících > 2, > 1
4. činných > 105, > 126

Celkem loni 283, letos 302 členové.*)

Na počátku správního roku bylo činných členů 147; 21 členů podle § 6. b) stanov přestalo být během roku členy.

*) Členové, kteří jsou zároveň zakládající i čestní, počítání jsou v tomto souhrnném počtu pouze jednou.

S e z n a m č l e n ū.

I. Členové čestní.

1. Gebauer Jan, Dr., c. k. dvorní rada, prof. slovanské fil. na čes. universitě v Praze.
2. Himer Karel, prof. na malostranském gymn. v Praze.
3. Jagić Vatroslav, Dr., c. k. dvorní rada, prof. slovanské filologie na universitě ve Vídni.
4. Král Josef, Dr., prof. klass. filologie na české universitě v Praze.
5. Kastner Edvard, Dr., c. k. zemský šk. inspektor v Praze.
6. Leger Louis, Dr., univ. professor v Paříži.

II. Členové zakládající.

1. K o r p o r a c e.

1. Sbor prof. gymn. v Jindřichově Hradci.
2. » » » v Litomyšli.
3. » » » v Písku.
4. » » » v Plzni.
5. » » » v Přerově.
6. » » » v Táboře.
7. Učitelská beseda v Praze.
8. Klub historický v Praze.
9. Klub přírodovědecký v Praze.
10. Okresní zastupitelstvo v Bechyni.
11. » » » v Benešově.
12. » » » v Berouně.
13. » » » v Domažlicích.
14. » » » v Hořicích.
15. » » » v Kolíně.
16. » » » v Karlíně.
17. » » » v Kostelci n. Orl.
18. » » » ve Dvoře Králové.
19. » » » v Náchodě.
20. » » » v Pardubicech.
21. » » » v Pelhřimově.
22. » » » v Poličce.
23. » » » v Roudnici.
24. » » » v Rychnově n. Kn.
25. » » » v Slaném.
26. » » » na Smíchově.
27. » » » v Soběslavi.
28. » » » v Unhošti.
29. » » » ve Velvarech.

30. Okresní zastupitelstvo ve Veselí.
 31. > > ve Zbirově.
 32. > > na Zbraslavě.
 33. Městská rada v Holicích.
 34. > > v Humpolci.
 35. > > na Kladně.
 36. > > ve Dvoře Králové.
 37. > > v Novém Městě n. Met.
 38. > > v Pelhřimově.
 39. > > v Praze.
 40. > > v Třeboni.
 41. > > v Unhošti.
 42. > > ve Vysokém Mýtě.
 43. Obecní zastupitelstvo v Karlíně.
 44. > > na Král. Vinohradech.
 45. Občanská záložna v Českém Brodě.
 46. > > v Hostomicích.
 47. > > v Karlíně.
 48. > > Malostranská v Praze.
 49. > > v Německém Brodě.
 50. > > ve Vysokém Mýtě.
 51. Studijní knihovna v Olomouci.

2. J e d n o t l i v e i .

52. Bartocha Josef, gymn. prof. v Olomouci.
 53. Bartoš Fr., c. k. šk. rada a ředitel v. v. v Mlatcově (Morava).
 54. Beer Robert, gymn. ředitel v. v. v Praze.
 55. Cumpfe Karel, Dr., gymn. řed. v Písku.
 56. Čáda Fr., Dr., univ. prof. v Praze.
 57. Čapek Frant., gymn. prof. ve Val. Meziříčí.
 58. Černý Josef, c. k. šk. rada a gymn. ředitel v. v. v Roudnici.
 59. Černý Karel, prof. na reálce v Praze.
 60. Červenka Jan, gymn. řed. v. v. v Hradci Králové.
 61. Červený F., obchodník v Praze.
 62. Dědeček Josef, gymn. prof. v Praze.
 63. Dohnal Alb., gymn. prof. v Praze.
 64. Doučha Karel, c. k. vládní rada, gymn. řed. v. v. na Smíchově.
 65. Drbohlav J., státní rada v Tiflisu.
 66. Drtina Fr., Dr., univ. prof. v Praze.
 67. Durdík P., Dr., gymn. prof. v Praze.
 68. Durych Josef, gymn. prof. na Smíchově.
 69. Erhardt Jos., inspektor gymn. v Penze na Rusi.
 70. Farník Jos., gymn. řed. v Petrohradě.
 71. Fischer Fr., gymn. prof. v Hradci Králové.
 72. Fleischmann Adam, gymn. řed. v. v. v Jičíně.

73. *Gebauer Jan, Dr., c. k. dv. radč. a univ. prof. v Praze.
 74. Goll Jar., Dr., c. k. dvorní rada a univ. prof. v Praze.
 75. Grim Jos., gymn. řed. v Kolíně.
 76. Gröh Frant., Dr., univ. prof. v Praze.
 77. Hanuš Jos., Dr., prof. obchodní akademie a univ. docent v Praze.
 78. Hanačík Vojtěch, gymn. prof. v Českých Budějovicích.
 79. Herout Al., Dr., gymn. prof. na Král. Vinohradech.
 80. *Himer Karel, gymn. prof. v Praze.
 81. Hlávka Jos., vrchní stavební rada v Praze.
 82. Hoffmann Jos., gymn. prof. v Praze.
 83. Horníček Ervíн, P., gymn. prof. v. v. v Benešově.
 84. Hospodka Václav, gymn. řed. v. v. ve Vysokém Mýtě.
 85. Hrubý Petr, gymn. prof. v Slaném.
 86. Hřívna Vít, gymn. prof. ve Valašském Meziříčí.
 87. Hujer Oldřich, gymn. prof. v Čáslavi.
 88. Chmelík Ant., gymn. prof. na Král. Vinohradech.
 89. Jakubec Jan, Dr., prof. na vyšší divčí škole a univ. doc. v Praze.
 90. Janko Jos., Dr., prof. malostr. reálky a univ. doc. v Praze.
 91. Janovský Jos., gymn. prof. v Novgorodě.
 92. Jarník Jan Urb., Dr., univ. prof. v Praze.
 93. Jedlička Bohdan, Dr., gymn. prof. v. v. v Praze.
 94. Jedlička J., berní inspektor v Rychnově n. Kn.
 95. Jireček Konst., Dr., univ. prof. ve Vídni.
 96. Kalousek Vladislav, gymn. prof. v Praze.
 97. Kánský Josef, státní rada v Petrohradě.
 98. *Kastner Edvard, Dr., zemský šk. inspektor v Praze.
 99. Kebrle Vojtěch, gymn. prof. v Domažlicích.
 100. Klumper Jan, gymn. řed. v. v. v Hradci Králové.
 101. Kotsmích Vojtěch, c. k. dvorní rada v Praze.
 102. *Král Jos., Dr., univ. prof. v Praze.
 103. Kraus Arnošt, Dr., univ. prof. v Praze.
 104. Krejčí Augustin, gymn. prof. v Praze
 105. Krondl Ant., zemský školní inspektor v Brně.
 106. Krsek Frant., Dr., zemský školní inspektor v Praze.
 107. Lacina Václav, Dr., prof. reálky v Praze.
 108. Lukašević Platon, gymn. prof. v Jagotině.
 109. Máchal Jan, Dr., univ. prof. v Praze.
 110. Majer Hynek, gymn. prof. v Rjazani.
 111. Marek Jan, P., kaplan v Kouřimi.
 112. Marek Václav, gymn. prof. v Čáslavi.
 113. Masaryk T. G., Dr., univ. prof. v Praze.
 114. Mašín Jan, prof. na učitelském ústavě v Plzni.
 115. Mikenda Ant., gymn. prof. v Praze.

*) Členové * označení jsou zároveň členy čestnými.

116. Mikenda Bohuslav, gymn. prof. v Příbrami.
117. Mourek V. E., Dr., univ. prof. v Praze.
118. Nebeský Edvard, sládek na Král. Vinohradech
119. Němec Josef, gymn. prof. v Německém Brodě.
120. Niederle Lubor, Dr., univ. prof. v Praze.
121. Niederle Václav, Dr., gymn. prof. v Praze.
122. Novák Josef, gymn. ředitel v Třeboni.
123. Novák Karel, okr. šk. inspektor na Mělníku.
124. Novák Robert, Dr., univ. prof. v Praze.
125. Novák Tomáš, gymn. prof. v. v. v Lomnici n. Luž.
126. Oštádal Josef, gymn. prof. v Klatovech.
127. Patočka Frant., školní rada v. v. v Praze.
128. Pastrnek Frant., Dr., univ. prof. v Praze.
129. Polák Feodor, gymn. prof. v Ananjevě.
130. Polívka Jiří, Dr., univ. prof. v Praze.
131. Pospíšil Václav, gymn. prof. v Kijevě.
132. Prášek J. V., Dr., prof. starom. reálky v Praze.
133. Procházka Edvard, gymn. prof. v Hradci Králové.
134. Rajner V., gymn. prof. v Rjazani.
135. Řezáč J., gymn. prof. v Roudnici.
136. Růžička Rud., Dr., gymn. prof. v Praze.
137. Seidl Daniel, gymn. prof. v Písku.
138. Simla Jos., prof. na učit. ústavě v Plzni.
139. Setunský Antonín, gymn. prof. v c. k. ministeriu ve Vídni.
140. Sládek Václav, gymn. prof. v Praze.
141. Slavík V. O., gymn. řed. v. v. a šk. rada v Praze.
142. Suda Jan, gymn. prof. v. v. v Písku.
143. Sýkora J., gymn. prof. v. v. v Benešově.
144. Šarša Ed., Dr., gymn. prof. v Praze.
145. Šafránek Jan, gymn. řed. v Praze.
146. Šindelář Karel, P., převor v Želivě.
147. Škaloud Václav, gymn. prof. v. v. v Miletíně.
148. Škoda Ant., gymn. řed. v. v. v Příbrami.
149. Šťastný Jar., Dr., gymn. prof. v Praze.
150. Štefek Josef, gymn. prof. v Příbrami.
151. Šteflíček Jan, gymn. řed. v Německém Brodě.
152. Šulc Jan, gymn. ředitel v Plzni.
153. Šuran Gabriel, gymn. prof. na Král. Vinohradech.
154. Teply Fr., gymn. řed. ve Vyškově.
155. Toberný Vincenc, gymn. prof. v Žižkově.
156. Truhlář Ant., gymn. řed. v Praze.
157. Třesohlavý Josef, okr. škol. inspektor v Sušici.
158. Urbánek F. A., knihkupec v Praze.
159. Veselík Karel, Dr., gymn. prof. v. v. v Praze.
160. Viravský Vojtěch, gymn. prof. v Praze.
161. Vlček Josef, gymn. prof. v Jičíně.
162. Vlček Jaroslav, Dr., univ. prof. v Praze.

163. Voleský V., gymn. prof. ve Voroněži.
164. Votruba Josef, gymn. prof. v. v. v. Praze.
165. Vycpálek Josef, gymn. prof. v Táboře.
166. Vykoukal Fr. V., gymn. prof. v Praze.
167. Vysoký Hynek, Dr., univ. prof. v Praze.
168. Weger Jan, gymn. prof. v. v. v Mladé Boleslaví.
169. Wenig Karel, Dr., gymn. prof. v Praze.
170. Wošalík V., ředitel panství v Praze.
171. Zítka Jos., sládek v Praze.
172. Zubatý Jos., Dr., univ. prof. v Praze.
173. Žák Ant., gymn. prof. v Rychnově n. Kn.

III. Člen přispívajici.

Lang Prokop, gymn. prof. v. v. v Příbrami.

IV. Členové činní.

1. Ambrož Vlastimil.	28. Hrubý Tomáš.	55. Mach Josef.
2. Barták Jan.	29. Hujer Zdeněk.	56. Matějka Josef.
3. Beran Frant.	30. Chval Jan.	57. Menšík Jan.
4. Bernot Zvonomír.	31. Ipser Ladislav.	58. Minařík Ant.
5. Bezděk Josef.	32. Jahoda Jan.	59. Mostecký Václ.
6. Bílý Bohumil.	33. Jandík Ant.	60. Nechlebová Mar.
7. Burkett Josef.	34. Jukl Rudolf.	61. Němec Václav.
8. Bürger Martin.	35. Kasalý Frant.	62. Neuwirth Fr.
9. Cejp Jan.	36. Kasík Josef.	63. Novák Ant.
10. Čeřovský Ant.	37. Kašpar Frant.	64. Novák Aug.
11. Čížek Jindř.	38. Klečka Bohusl.	65. Novák Josef.
12. Dědeček Václav.	39. Klouček Stan.	66. Novák Václav.
13. Doubravský B.	40. Kocián Alois.	67. Novotný Frant.
14. Fišer Bohumil.	41. Kolář Antonín.	68. Odstrčil Ondřej.
15. Fišer Frant.	42. Končinská Mil.	69. Ošmera Václav.
16. Fišerová Anna.	43. Korb Vilém.	70. Panz Adolf.
17. Filipovský Kar.	44. Koštál Alex.	71. Pelikán Ferd.
18. Filoush Josef.	45. Koštál Jaromír.	72. Pelikán Frant.
19. Fleischmann B.	46. Kott Miroslav.	73. Pertold Otakar.
20. Haderka Frant.	47. Koupil Karel.	74. Peška Karel.
21. Hanzák Josef.	48. Krippner Jan.	75. Polák Jaromír.
22. Hesoun Lad.	49. Křenek Frant.	76. Ptáček Jan.
23. Hladký Arnošt.	50. Kyžlík Josef.	77. Reinisch Lad.
24. Hoppe Vlad.	51. Lesný Vincenc.	78. Richter Jan.
25. Horák Jiří.	52. Líkař Karel.	79. Rolinc Antonín.
26. Hrdina Karel.	53. Lípový Josef.	80. Ryšánek Frant.
27. Hromádka Emil.	54. Macela Antonín.	81. Říha Josef.

82. Salač Antonín.	97. Šimek Frant.	112. Vacek Rudolf.
83. Sládeček Boh.	98. Škoda Frant.	113. Valenta Jan.
84. Srp Antonín.	99. Šobra Frant.	114. Vávra Václav.
85. Spurný Bedřich.	100. Šmejkal Karel.	115. Vítek Josef.
86. Stáhlík Josef.	101. Špot Adolf.	116. Vobecký Jan.
87. Stocký Ferd.	102. Šreiber Rudolf.	117. Vobořil Julián.
88. Strejček Eman.	103. Šrom František.	118. Voják Alois.
89. Stuna Karel.	104. Šubert Jan.	119. Vosyka Josef.
90. Suchý Aug.	105. Schüller Václav.	120. Vondra Jar.
91. Suk Václav.	106. Tichý V. O.	121. Wach Leopold.
92. Svatoš Antonín.	107. Tlapák Rudolf.	122. Winkler Jan.
93. Svoboda Jar.	108. Toupalík Ed.	123. ZACPÁLEK Jan.
94. Svoboda Michal.	109. Trnka Dom.	124. Zenkl Petr.
95. Svoboda Rudolf.	110. Trojan Frant.	125. Zizius Jan.
96. Ševecovic Dom.	111. Urbanec Bedř.	126. Žundálek Frant.

Ant. Svatoš,
t. č. zapisovatel.

P9. LS 1905 V32

a 39001 003365205b

8-72

